Värmländska landskap

Politik • Ekonomi • Samhälle • Kultur • Medier

Lennart Nilsson, Lars Aronsson & PO Norell (red)

Redaktörer: Lennart Nilsson, Lars Aronsson & P O Norell
© Författarna och Karlstad University Press

Omslag: Roger Palmqvist
Omslagsfoton:
Klarälven: Per Eriksson
Gammelvala: Arvika kommuns bildarkiv
Björneborgs Jernverk: Dan Thorsén/krifo.nu
Carl IX staty: Karlstads kommun
Vågmästaren: Karlstads kommun
Redigering: Henny Östlund
Tryck: Ale Tryckteam, Bohus 2012
ISBN: 978-91-86637-04-0

INNEHÅLL

INLEDNING

Förord
Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell 7

Värmländska landskap
Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell 9

DET POLITISKA LANDSKAPET

Värmland och Karlstad –
struktur, finanser och förutsättningar för politik
PO Norell 25

Värmländsk flernivådemokrati
Lennart Nilsson 57

Värmland i världen – medborgares attityder till globalisering
Andreas Öjehag Pettersson 83

Regionfrågan i Värmland
Tomas Mitander 101

Vänstervridna värmlänningar
Sören Holmberg 119

Värmländska val: struktur, politik och förtroende
PO Norell 125

Medborgarna och välfärdspolitiken – Sverige och Värmland
Lennart Nilsson 169

DE EKONOMISKA OCH SOCIALA LANDSKAPEN

Utvecklingsbegreppets förändringar
Lars Aronsson 191

Värmlands framtida utveckling?
Lars Aronsson och Lotta Braunerhielm 199

Kunskapens geografier –
Högre utbildning och universitetets roll som tillväxtmotor
Lotta Braunerhielm 217

Värmlänningarna och sysselsättningen
Johan Martinsson 239

Välfärd och service på lokal och regional nivå i Värmland
Lennart Nilsson 251

Världen i Värmland –
attityder till mångkultur och flyktingmottagande
Andreas Öjehag Pettersson 273

KULTURLANDSKAPET

Värmlänningarnas kulturella landskap
Lars Aronsson, Lotta Braunerhielm, Ida Grundel och Leena Hagsmo 293

Den värmländska själen
Ida Grundel 323

Tillit och gemenskap en del av Värmland
Leena Hagsmo 341

Värmlänningarna och rovdjursförvaltningen
Serena Cinque, Annelie Sjölander-Lindqvist och Anna Bendz 361

MEDIELANDSKAPET

Nyhetskonsumtion i Värmland
Christer Clerwall 387

Den lokala morgontidningen igår, idag och imorgon
Lennart Weibull 405

Radiolyssnandet i Värmland 2010
Jan Strid 433

Värmländska internetvanor
Annika Bergström 439

Värmlänningars nyhetskonsumtion via mobiltelefon
Michael Karlsson 447

Nyhetsvärdering, omvärldsorientering och regional identitet
Johan Lindell och André Jansson 457

AVSLUTNING

Ack Värmeland
Lars Aronsson, PO Norell och Lennart Nilsson 473

METODREDOVISNING

Samhälle Opinion Media – Värmland 2010
Ylva Wallinder och Annika Bergström 487

Författarna 503

Adresser 505

BILAGOR

Frågeformulär

SOM-institutets böcker 533

FÖRORD

I boken Värmländska landskap redovisar forskare från Göteborgs och Karlstads universitet resultat baserade på en medborgarundersökning som genomfördes i Värmland 2010. Inom fyra huvudområden det politiska landskapet, de ekonomiska och sociala landskapen, det kulturella landskapet och medielandskapet presenteras i 24 kapitel analyser av förhållandena i Värmland i relation till Västsverige och Sverige. Jämförelser görs också på vissa områden med andra EU- länder. I inledningskapitlet diskuteras landskapet och länet i ett historiskt perspektiv och i ett uppsumerande kapitel Ack Värmeland diskuteras de utmaningar som Värmland idag står inför. Undersökningen har genomförts i samarbete mellan SOM-institutet, Samhälle Opinion Medier vid Göteborgs universitet och Centrum för forskning om regional utveckling, Cerut vid Karlstads universitet.

SOM-institutet, är en forsknings- och utbildningsorganisation vid Göteborgs universitet. Sedan 1986 genomför institutet nationella medborgarundersökningar och har från 1992 också genomfört regionala och lokala undersökningar i Västsverige, 2001 i Skåne och i Värmland 2010. Centrum för forskning om regional utveckling, Cerut vid Karlstads universitet bedriver mångvetenskaplig forskning om regional utveckling i dialog med det omgivande samhället.

Värmlandsundersökningen 2010 omfattade sammanlagt 2000 personer i åldern 16-85 år bosatta i Värmlands län. Biträdande undersökningsledare var Ylva Wallinder och i ett avslutande kapitel lämnas en redovisning för undersökningens genomförande och utfall. Ansvarig för datainsamlingen var Kinnmark Information AB.

Boken kan beställas från Karlstad University Press (forlag@kau.se) och tidigare publikationer i SOM-institutets skriftserie finns förtecknade i slutet av boken och kan beställas från SOM-institutet (www.som.gu.se). Dataunderlaget från värmlandsundersökningen och de tidigare SOM-undersökningarna finns tillgängligt för forskare via Svensk Nationell Datatjänst, SND (www.snd.gu.se) vid Göteborgs universitet.

Göteborg och Karlstad i februari 2012

Lennart Nilsson *Lars Aronsson* *PO Norell*

VÄRMLÄNDSKA LANDSKAP

LENNART NILSSON, LARS ARONSSON OCH PO NORELL

Boken *Värmländska landskap* redovisar forskning om politik, välfärd, regional utveckling, kultur och medier i Värmland 2010 med jämförelser med andra delar av Sverige och mot bakgrund av tidigare förhållanden. I inledningskapitlet behandlas landskapet – länet, det politiska systemet, näringslivet i ett historiskt perspektiv samt ekonomin vid tiden för undersökningens genomförande.

För Värmland har förbindelserna med omvälden alltid varit viktiga. Det gäller för såväl invånarna, näringslivet som den offentliga sfären – kommunerna, landstinget/regionen och staten. I det geografiskt vidsträckta landskapet/länet har emellertid kontakterna varierat över tid och mellan olika delar av Värmland – österut mot Stockholm, västerut mot Norge, söderut mot Göteborg och om än i mindre utsträckning norrut mot Dalarna och norra Sverige. Det geografiska läget och de historiska erfarenheterna präglar på olika sätt Värmland.

Värmland – landskapet och länet

Efter Gustav Vasas död tilldelades hertig Karl ett furstendöme som omfattade landskapet Vermeland, huvuddelen av Närike och Södermanland samt delar av Västergötland. Som sjuttonåring tillträdde han 1568 och styrde detta vidsträckta hertigdöme vid en tid då Sverige var orienterat mot öster och där Värmland utgjorde en utpost mot väster och det dansk-norska riket. Framför residenset i Karlstad står Christian Erikssons staty över Karl IX; ”Urbem condidit1584” (Han grundade staden 1584) står inristat på statyn. (Svensson och Jofjell 2006)

Figur 1 Hertig Karls furstendöme

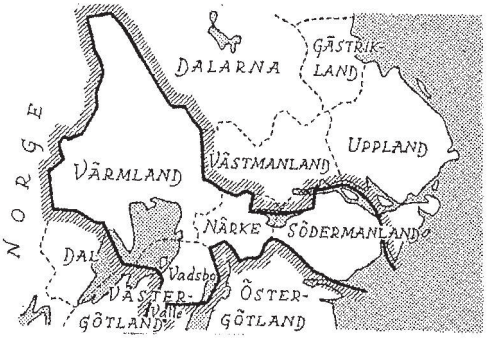

***Källa*:** Waldén 1941

Nilsson, L, Aronsson, L & Norell, PO (2012) Värmländska landskap i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

Under stormaktstiden genomfördes med 1634 års regeringsform en fastare organisering av den svenska staten under Axel Oxelstierna. Länsindelningen innebar att nya administrativa enheter, länen ersatte de medeltida landskapen. Närike och Vermeland bildade då ett län med Örebro som residensstad.

Efter freden i Roskilde, 1658 och det slutliga införlivandet av Bohus, Halland och Skåne styrdes de tidigare danska provinserna militärt, men år 1720 ändrades länsindelningen. När Skåne skulle inordnas i den civila statsförvaltningen efter att i sextio år ha styrts av en militärguvernör delades Skåne upp i två län, Kristianstad län och Malmöhus län. I Västsverige kom Elfsborgs län och Dal, den gamla försvarsvallen mot Danmark Norge, att fortsatt bilda ett län. Den administrativa gränsdragningen i Syd- och Västsverige kom att präglas av arvet från den danska - norska tiden ända fram till slutet av 1990-talet trots att förbindelserna västerut blivit allt mer betydelsefulla. Även i andra delar av landet präglades den administrativa indelningen av att Sverige under lång tid hade landområden på båda sidorna av Östersjön med Stockholm som naturlig geografisk medelpunkt.

Figur 2 1634 års länsindelning i Västsverige

Källa: SOU 1992:65.

Först 1779 bildades nuvarande Värmlands län genom en utbrytning ur Närkes och Värmlands län (Olausson 2003). Värmlands län sammanfaller i huvudsak med landskapet men i väster och öster råder i vissa delar bristande överensstämmelse mellan de två geografiska områdena. Förutom Karlskoga och Degerfors som ingår i landskapet men tillhör Örebro län tillhör Södra Råda socken i Gullspångs kommun Västra Götalands län. Delar av Silleruds och Svanskogs församlingar i Värmlands län tillhör landskapet Dalsland och del av Rämens församling ligger i Dalarna.

Carl von Linné observerade skillnaden mellan folklig identitet och administrativa gränser då han år 1746 förtog en resa till Västergötland. Följande år utkom boken, *Västgöta Resa på Riksens högloflige Ständers Befallning förrättad år 1746 med Anmärkningar uti Oeconomien, Naturkunnogheten, Antiquiteter, Innevånarnes Seder och Lefnads-Sätt, med Tillhörige Figurer*. Den behandlar inte bara flora och fauna utan är som framgår av titeln en bred skildring av förhållandena i denna del av Sverige och förutom Västergötland behandlas ”något av Dal och Värmland” med iakttagelser från Närke, Västmanland och Uppland under resan till och från Västsverige. Den 5 augusti passerar Linné på återresan gränsen mellan Närke och Västmanland och han konstaterar ”Det är underligt att innebyggarna näppeligen själva visste, i vad land de bodde, emedan de voro andeligen västmanlänningar och världslige närkesbor.” (Linné 1747/2005, sid. 246)

Även den kyrkliga indelningen i stift avviker från länsindelningen. Värmland avskildes år 1581 tillsammans med Vadsbo och Valle härader från Skara stift och 1772 fick superintendenten biskops namn och värdighet. Karlstad stift är det näst minsta av Svenska kyrkans 13 stift och det omfattar idag landskapen Värmland och Dalsland utom Södra Råda församling. Det innebär att det innefattar församlingarna i hela Värmlands län, norra delarna av Västra Götaland samt delar av västra Örebro län. (www.svenskakyrkan.se)

Föreningslivet i Värmland arbetar i flera fall inte med länet som indelningsgrund utan har behållit anknytningen till landskapet. Det gäller inom idrotten (www.rf.se/varmland). I Värmlands fotbollsförbund ingår Degerfors och Karlskoga, vilket innebär att Värmlands bästa fotbollsklubb tillhör förbundet. Framgångsrika klubbar som Bofors IK och Karlskoga HC tillhör Värmlands hockeyförbund och föreningar i både Degerfors och Karlskoga är medlemmar i Värmlands Friidrottsförbund. Både juridisk och fysisk person som delar föreningens syfte kan vara medlem i föreningen Värmländsk kultur men samtliga medlemsorganisationer hör hemma i landskapet och länet men även icke boende i länet är medlemmar. (www.varmlandsk-kultur.com)

Ansvarskommittén tog i sitt slutbetänkande upp frågan om identitet och indelningen av landet i geografiska områden för regionala självstyrelseorgan, regionkommuner och län. (SOU 2007:10) Ansvarskommittén redovisade inte ett färdigt förslag till indelning av Sverige i regionkommuner men föreslog att Sverige bör indelas i sex till nio län. Kriterierna som låg till grund för detta förslag var av tre slag: storlekskriterier, strukturkriterier samt behovet av en gemensam indelning för staten och regionkommunerna. Ett riktvärde för invånarantalet bör vara mellan en och två

miljoner och inte utan starka skäl under en halv miljon invånare. Varje regionkommun bör ha ett regionsjukhus eller ett etablerat samarbete på detta område samt minst ett universitet med betydande fasta forskningsresurser. Arbetsmarknadsregionerna som de beräknas se ut 2030 skall utgöra byggstenar i läns- och regionkommunindelningen. Som ytterligare kriterium tas upp ”att län och regionkommuner så långt som möjligt avgränsas så att medborgarna kan känna anknytning dit” (SOU 2007:10, sid 283). Identitetskriteriet nämns sist och det konstateras att den regionala identiteten är förhållandevis svag i Sverige. Den skiftar mellan olika landsändar och är oftare knuten till landskapet än till länet. Andra typer av identitet kan vara av väl så stor betydelse. Kommittén gör bedömningen att: ”Att bygga starkt identitetsbaserade regioner i Sverige är inte möjligt, knappast heller önskvärt.” (SOU 2007:10, sid. 287)

Den ekonomiska samarbetsorganisationen OECD presenterade i februari 2010 *OECD Territorial Review Sweden 2010* med fokus på *regional governance* och regional utveckling och konkurrenskraft. I denna första rapport om Sverige jämförs förhållandena inom olika delar av Sverige och situationen i Sverige med andra OECD länder. Utmärkande för den svenska modellen anses vara strävan att förena tillväxt och jämlikhet mellan individer och olika landsändar. Samtidigt uppmärksammas koncentrationen till de tre storstadsregionerna med drygt 50 procent av befolkningen och närmare 60 procent av BNP. Den förhållandevis framgångsrika utvecklingen hotas emellertid av både endogena faktorer som en åldrande befolkning och exogena faktorer som ekonomiska kriser med snabbt ökande arbetslöshet. (OECD 2010)

Enligt OECD finns det behov av att stärka *regional governance* i Sverige med inriktning på ökad samverkan mellan olika nivåer inom den offentliga sektorn och mellan offentliga och privata aktörer. Den svenska ”bottom up” strategin har emellertid lett till en utdragen beslutsprocess och en asymmetrisk situation med regioner, kommunala samverkansorgan och länsstyrelser som ansvariga för den regionala utvecklingen i olika delar av landet. I kristider förstärks behovet av samordning.

Den svenska timglasmodellen av samhällsorganisation med en stark nationell och lokal nivå men med en svag regional ställs för närvarande inför mycket stora utmaningar – både på kort och på lång sikt. Mot bakgrund av försöksverksamheten i Skåne och Västra Götaland och Ansvarskommitténs betänkande (SOU 2007:10) med förslag om bildandet av sex till nio och den starka uppslutningen bakom förslagen i remissvaren förordas i OECD-rapporten en förstärkning av den regionala nivån med en ökad samordning av de statliga insatserna och en utvidgning av det regionala självstyret. Mindre än fem procent av regionernas resurser satsas på regional utveckling och de många statliga myndigheternas insatser är splittrade. I statsbudgeten finns ett särskilt utgiftsområde 19 *Regional tillväxt,* som omfattar satsningar på centrala och regionala projekt, regionala företagsstöd samt utbetalningar från Europeiska regionala utvecklingsfonden men det framhålls också att: ”Regionala hänsynstaganden och åtgärder inom i princip samtliga utgifts- och politikområden är sammantaget av avgörande betydelse för den regionala utvecklingen och för möj-

ligheterna att uppnå målen för den regionala tillväxtpolitiken". (Prop. 2009/2010:1, Utgiftsområde 19, sid. 9)

Också i de övriga nordiska länderna har den regionala nivån hamnat i stöpsleven. År 2002 överfördes i Norge huvudmannaskapet för sjukhusen till fem statliga hälsoföretag. I Danmark har en mycket långtgående strukturreform genomföras, som innebär att amten avskaffats och ersatts av fem regioner med ansvar för sjukvården men utan beskattningsrätt. Dessutom har antalet kommuner minskas från 271 till 98. I Norge och Finland med många små kommuner övervägs också kommunsammanslagningar liksom förändringar på regionnivån. Därmed har principerna för utformningen av samhällsorganisationen i sin helhet blivit föremål för debatt, översyn och omprövning i de nordiska länderna. Utvecklingen i Norden under den senaste tioårsperioden visar att uppgifterna på den regionala nivån fortfarande är förhållandevis lika - sjukvård, regional utveckling och vissa former av kultur och utbildning – men när det gäller formerna för politisk styrning och finansiering har skillnaderna blivit större. (Sandberg 2009)

Det politiska systemet

Statsvetaren David Eastons klassiska arbeten om det politiska systemet innebar att forskning om politik kom att inriktas på systemet som helhet och inte bara dess olika komponenter som den rättsliga regleringen, de politiska organen, maktutövningen eller det politiska beteendet. Enligt Eastons *framework for political analysis*, för att citera titeln på ett av hans mest kända arbeten, var det nödvändigt att inkludera både systemets inflödes- och utflödessida samt relationerna till systemets omgivning. Krav och stöd blev viktiga begrepp i analyserna. (Easton 1965) Systemanalytiska studier med inriktning på skilda nivåer initierade bl.a. forskning om kommunen som politiskt system, där demokrati och effektivitet utgjorde centrala värden för bedömning av systemens funktionssätt. (Westerståhl 1970; Johansson, Nilsson och Strömberg 2001) I programmet för utvärdering av den regionala försöksverksamheten har forskningen varit inriktad på hur regionen fullgör de två huvuduppgifterna *välfärdfrågorna*, främst hälso- och sjukvården, och *utvecklinguppgifterna* samt på hur regionen lever upp till de två systemvärdena *demokrati* och *effektivitet*. I analyserna i dessa avseenden är olika aktörers bedömningar centrala och då främst medborgarnas, i hela regionen och i dess olika delar. (Nilsson red. 2004, 2010)

Värmland, är indelat i ett antal politiska och administrativa institutioner som i sin tur har förbindelser med varandra. I Värmland finns ett landsting med sin huvuduppgift inom hälso- och sjukvård samt sexton kommuner med ett brett ansvarsområde. Till detta kommer ett kommunalförbund, Region Värmland, med huvudansvar för regional utvecklingspolitik. Det finns en statlig institutionell uppbyggnad med en länsstyrelse med en samordnande funktion. Ett antal andra olika statliga myndigheter finns representerade i länet. Av dessa institutioner är landstingets och kommunernas högsta organ, fullmäktige, direktvalda, medan Regionfullmäktige är indirekt valt av

länets kommuner och landstinget. Statliga myndigheter är underställda regeringen. Som väljare i Värmland röstar vi således fram representanter i kommunfullmäktige, landstingsfullmäktige, Riksdagen och Europaparlamentet.

En kommun kan ses som ett subsystem inom ett nationellt och/eller regionalt politiskt system. Medborgarna har önskemål, ställer krav och visar stöd eller missnöje med den politik som förs och den service som ges. I detta politiska subsystem sorteras en del av detta in och kommer att hanteras som politiska frågor; de kan bli föremål för debatt och beslut, medan annat sorteras bort. Ur detta politiska subsystem kommer ett utflöde av beslut som på olika sätt och i varierande grad berör invånarna; utflödet handlar främst om samhällsservice och myndighetsutövning inom en mängd områden.

En kommun, som politiskt subsystem, påverkas i stor utsträckning av större och överordnade system såsom den nationella politiken; kommunen lyder under lagar och förordningar och påverkas av olika statliga insatser, men även av den regionala t ex inom hälso- och sjukvården, kollektivtrafik och olika regionala insatser. I ökande utsträckning påverkas en kommun också av EU:s regelsystem och beslut. Men en kommun kan också verka och påverka på regional, nationell och internationell nivå. Handlingsutrymmet för kommunpolitiker skiljer sig åt mellan olika politikområden beroende på hur dessa är reglerade. Utrymmet påverkas också av lokala strukturella förhållande (näringslivets struktur och situation, demografiska faktorer mm), av hur kommunens finansiella situation är och av hur de specifika politiska förhållandena är i kommunen (styrkeförhållandet mellan partier, den politiska kulturen inklusive konfliktnivån), tillgången på politiska och administrativa resurser mm. Trots olika slag av begränsningar har en kommun ändå alltid ett handlingsutrymme; frågor kan hanteras olika och service kan ges på olika sätt och med varierande prioritet och effektivitet.

När man talar om kommuner som politiska subsystem är de inte alldeles enkla att avgränsa. Ett förhållande som kan försvåra är den samverkan mellan kommuner som pågår och som förefaller vara kraftigt i ökande: kommuner har gemensamma nämnder; de inrättar kommunalförbund som samverkar i räddningstjänst; de kan ha gemensam administration för särskilda serviceområden, t.ex. inom överförmynderi. Samverkan med landstinget är viktig, inte minst i frågor som rör äldre och handikappade. På motsvarande sätt är det politiska systemet på regional nivå komplext där det i Värmland finns två politiskt valda organ Värmlands läns landsting och Region Värmland.

Värmländskt näringsliv i ett historiskt perspektiv

Värmland har en relativt lång, och tidvis blomstrande, industriell tradition som baseras på landskapets råvarutillgångar och på förädling av råvarorna. Bergsbruket har gamla anor från 1500-talet. I exempelvis Filipstad går traditionerna inom järn- och gruvhantering ända tillbaks till 1300-talet. Sågverk och trävaror ökade i

betydelse under början av 1800-talet. Sågverksindustrin kom att efterföljas av pappers- och massaindustrin. Järnbruken och skogsindustrin bidrog under 1800-talets senare hälft till framväxten av en vital verkstadsindustri. Under 1900-talets första hälft mattades tillväxten inom den värmländska industrin. Detta visade sig även i en långsam befolkningsökning fram till 1950-talet. Därefter började befolkningen i landskapet att minska framförallt i dess norra och östra delar. I västra Värmland, som i större grad präglades av jord- och skogsbruk, minskade befolkningen framförallt under perioden 1950 till 1975. Östra Värmland har genomgått en betydande befolkningsminskning under de sista decennierna av det förra seklet där den viktigaste orsaken är strukturomvandling inom framförallt stål- och verkstadsindustrin. Befolkningsökningen från 1950 och fram tills idag har skett i Karlstadsregionen (Sandström och Berger, 2010: 9-11). Drygt en tredjedel av länets befolkning bor numer i Karlstad/Hammarö och ser man till Karlstads arbetsmarknadsregion utgör denna ungefär hälften av Värmlands befolkning. Länets befolkningstyngdpunkt ligger således påtagligt i de södra delarna.

Om man ser till Värmlands näringsgeografi är industrialismens avtryck tydligast i Värmlands östra och centrala delar, exempelvis i bruksorterna Hagfors, Munkfors och Storfors. Strukturförändringarna från 1970-talet och framåt har inneburit, förutom minskad personal, stora ägarförändringar i internationell riktning inom stålindustrin. Delar av den värmländska verkstadsindustrin är länkad till stålindustrin. Även inom denna har det skett betydande förändringar inom ägande, i lokaliseringsavseende samt i effektivisering av produktionen med personalminskningar som följd. Andra delar av verkstadsindustrin har nära relationer till pappersindustrin. Inom Värmlands pappers- och massaindustrin var tidigare företagen Billerud och Uddeholm dominerande. Billerud koncentrerade under 1970-talet sin verksamhet till Gruvöns bruk i Grums samt övertog Skoghalls bruk av Uddeholm. Senare ägarförändringar har medfört att Stora Enso och Billerud är dominerande företag inom pappers- och massaindustrin i Värmland. Billerud och Uddeholm var tidigare stora skogsägare i Värmland. 2004 köpte Stora Enso och Korsnäs, under namnet Bergvik Skog AB, deras skogsinnehav (Lundberg, 1991:81-168; Sandström och Berger, 2010:9-11).

Västra Värmland karaktäriseras, förutom av landsbygdsnäringar, av småföretagande inom varierande branscher. En del av dessa företag, som i Arvika, startade sin verksamhet med tillverkning av jordbruksmaskiner vilket har övergått i verksamhet inom fordonsindustri. I kommunerna Eda, Årjäng, Säffle och Grums är samarbetet inom industri respektive gränshandeln med Norge i framförallt de två förstnämnda kommunerna idag omfattande (Sandström och Berger, 2010:9-11). Speciella förutsättningar råder för Värmland genom närheten till Norge där Osloregionen för närvarande är en av Europas hetaste ekonomier. Detta visar sig bland annat genom norskt ägarskap inom olika branscher i Värmland och Sverige, norska uppköp av fastigheter och fritidshus, en omfattande arbetspendling, gränshandel etc. (Berger och Karlsson, 2011; Blom och Braunerhielm, 2011; Olsson, Berger och Gottfridsson, 2011). Besöksnäringen har under de senaste decennierna blivit viktig i många

delar av Värmland. Denna näring innehåller allt ifrån den nämnda gränshandeln, stadsbaserade produkter och aktiviteter i Karlstad, kultur och wellness inriktade produkter i Sunne till naturbaserad turism, t.ex. skidanläggningar, i Torsby kommun i norra Värmland.

Inom Region Värmlands Regionala utvecklingsprogram är klusterorganisationer ett viktigt instrument för utveckling av regionen. Det finns idag fem sådana i Värmland. *The Paper Province* är en ekonomisk förening med fokusering på pappers- och massateknologi som täcker in Värmland, norra Dalsland och Örebro län (Ramböll Management, 2010:9). *The Packaging Arena* är ett nätverk/kluster för utveckling av olika typer av förpackningsindustri. Skapandet av klustret bygger delvis på en idé om förädling av värdekedjan inom pappers- och massaområdet. *Stål & Verkstad* är ett kompetenscentrum som samarbetar för utveckling av området och tillväxt med syfte att behålla kompetens och företag i regionen Värmland. Fyra områden fokuseras i tillväxtarbetet: FoU, utbildning, affärsutveckling och entreprenörskap. *Compare Karlstad* är ett kluster inom IT och Telecom. Syftet är affärs- och kompetensutveckling för att behålla och utveckla kompetens i regionen (Ramböll Management, 2010; Sandström och Berger, 2010:21). *Visit Värmland* startades under 2011 som en ekonomisk förening som syftar till att utveckla ett kluster inom framförallt besöksnäringen men även med kopplingar till kulturella och kreativa näringar.

Dramatiska svängningar i ekonomin

Efter en lång period av tillväxt sjönk Sveriges BNP tre år i rad under 1990-talets första år. Den ekonomiska krisen präglade Sveriges ekonomi och politik under flera år. Situationen återspeglas i svenska folkets bedömning av den svenska ekonomin. För perioden 1989-1997 ger den en mörk bild av ekonomin med en topp 1992 då över 90 procent av svenska folket hade upplevt en försämring av Sveriges ekonomi. Vid millennieskiftet och 2006-2007 är bilden mer positiv men med en mycket negativ bedömning av Sveriges ekonomi 2009 då BNP på nytt sjönk. Därefter sker dock en snabb återhämtning 2010.

Figur 3 Svenska folkets bedömning av den svenska ekonomin 1986-2010 (procent)

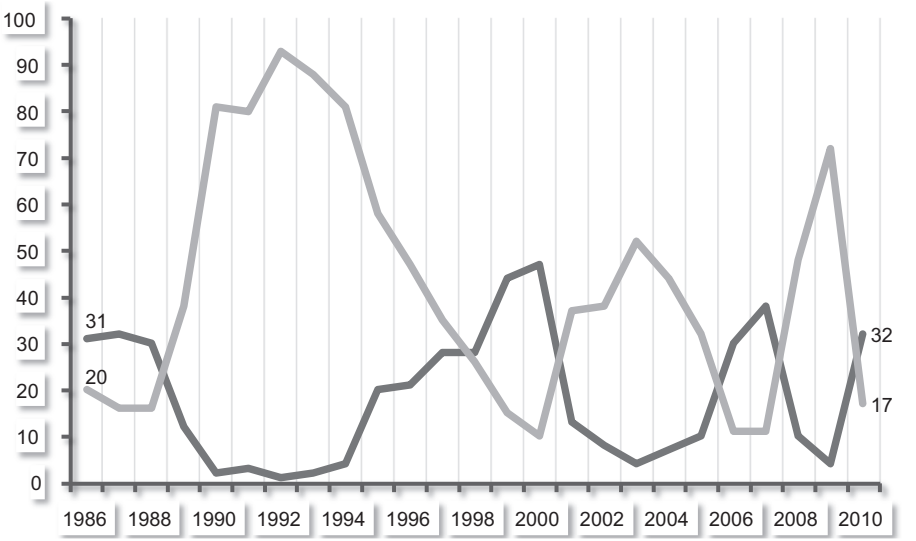

***Kommentar*:** Frågan lyder: *Hur har enligt Din nedanstående ekonomiska förhållanden utvecklats under de senaste 12 månaderna: Den svenska ekonomin*, med svarsalternativen *Förbättrats, Förblivit ungefär densamma* och Försämrats. **Källa:** Holmberg, Weibull och Oscarsson red. *Svenska trender 1986-2010,* 2011.

Bedömningen av utvecklingen av den egna ekonomin är väsentligt mer positiv under de senaste 25 åren, men under perioden 1990-1997 är det fler som ser en försämring än en förbättring och under hela perioden sedan undersökningarna startade 1986 är det en klar majoritet som anser att den egna ekonomin är oförändrad eller har förbättrats. Det har emellertid hela tiden funnit stora skillnader i bedömningen mellan olika grupper i samhället. (Holmberg och Weibull 2009)

I de västsvenska undersökningarna har det också varit möjligt att följa västsvenskarnas bedömning av ekonomin i den egna kommunen och den har liksom bedömningen av Sveriges ekonomi uppvisat stora svängningar. (Elmquist 2012) När Värmlandsundersökningen genomfördes år 2010 efter den första krisen men före eurokrisen är bilden av den svenska ekonomin positiv, ekonomin i den egna kommunen negativ medan lika många sett förbättringar som försämringar av den egna ekonomiska situationen under det senaste året. Vid en bedömning av ekonomin det kommande året är bilden något mer positiv i alla tre avseendena.

Värmlandsundersökningen

Genom politiska beslut kan nya organisationer inrättas men för att de skall få genomslag tar det lång tid. De regler och normer som bildar institutioners grundmönster strukturerar beteenden och påverkar aktörers makt, strategier och känsla av identitet. Enligt detta betraktelsesätt innebär förändringar av politiska institutioner att nya aktörer och identiteter skapas, där aktörerna förses med befogenheter och resurser. Institutioner påverkar sättet på vilket individer och grupper aktiveras. Av stor betydelse för nya institutioners sätt att fungera är den sociala miljön, föreningsliv, organisationer och medier samt det horisontella förtroendet i samhället. Denna omgivning kan inte direkt ändras genom politiska beslut utan bildar förutsättningar för den offentliga organisationen men kan på sikt påverkas av och anpassas till nya institutioner. För att effekter av förändringar av demokratiska institutioner skall kunna registreras på medborgarnivå är det emellertid inte fråga om år utan snarast om årtionden. (Putnam 1993/1996; Jönsson m.fl. 1997)

Mot denna bakgrund har en medborgarundersökning genomförts i Värmland för att analysera förhållandena i Värmland idag och på vissa områden kunna belysa konsekvenserna av en alternativ regionbildning. I analyserna har eftersträvats att ge ett brett underlag med inriktning på följande områden:

- de två huvuduppgifterna på regional nivå: utveckling samt välfärd, främst hälso- och sjukvård,
- målen demokrati och effektivitet,
- kulturvanor och livsstilsmönster,
- mediestruktur och medievanor,

samt på följande typer av analyser:

- förhållandena i olika delar av Värmland,
- jämförelser av den regionala nivån med andra nivåer som den kommunala, den nationella och EU-nivån samt
- jämförelser av Värmland med andra regioner/landsting främst Västra Götalandsregionen och Sverige som helhet.

Undersökningen som har stor bredd har genomförts som oberoende forskning och planeras omfatta en längre tidsperiod. Medverkande forskare kommer från flera institutioner/ämnen och centrumbildningar vid Göteborgs och Karlstads universitet: Institutionen för journalistik medier och kommunikation, JMG, Statsvetenskapliga institutionen och *SOM-institutet*, Samhälle Opinion Medier, Göteborgs universitet samt ämnena Kulturgeografi, Medie- och kommunikationsvetenskap, Statsvetenskap samt Centrum för forskning om regional utveckling, *Cerut,* Karlstads universitet. De bedömningar av förhållandena i Värmland, som redovisas i denna volym av olika forskare görs utan att en långtgående samordning eftersträvats. Olika perspektiv och mångfald har betraktats som positivt. Resultaten medger tolkningar utifrån skilda

utgångspunkter och det ankommer på läsarna att slutligt ta ställning (jfr Krantz 2002). I föreliggande arbete behandlas effektivitetsfrågor endast indirekt då denna typ av studier inte i första hand kan baseras på medborgardata. I ett kommande forskningsprogram planeras att effektivitets- och ekonomifrågorna skall analyseras mer ingående.

Förutsättningen för forskargruppens arbete med Värmlandsundersökningen 2010 har varit att flertalet av de engagerade forskarna under lång tid bedrivit forskning inom detta fält. Det gäller forskning om kommunal och regional demokrati, styrning i offentliga organisationer, regionalisering och regional utveckling, kultur samt lokala och regionala medier. I flera fall har denna forskning varit inriktad på Värmland och Västsverige vilket inneburit förtrogenhet med förhållandena i denna del av landet i utgångsläget. Av största vikt har emellertid varit att situationen i Värmland kunnat relateras till förhållandena i hela Sverige, i Västsverige och andra delar av landet samt i vissa fall också till förhållanden i andra länder. Sammantaget har en kvalificerad forskargrupp samlats för att belysa utvecklingen i Värmland.

Värmlandsundersökningen har finansierat av medel från Region Värmland, Västra Götalandsregionen, Göteborgs och Karlstads universitet genom forskares medverkan samt för speciella projekt medel från råd och fonder.

De värmländska landskapen

I boken *Värmländska landskap* medverkar 21 forskare. Deras bidrag presenteras inom fyra områden som utgår från fem analytiska landskap: *det politiska landskapet, de ekonomiska och sociala landskapen, kulturlandskapet* samt *medielandskapet*. För att få en större förståelse för Värmland som *politiskt landskap* görs i inledningskapitlet analyser, utifrån i huvudsak offentlig statistik, för att utkristallisera likheter och skillnader mellan de värmländska kommunerna och Karlstads roll i detta system. Vidare behandlas den värmländska flernivådemokratin och värmlänningarnas attityder till globalisering. I ett särskilt kapitel analyseras medborgarnas inställning i regionfrågan. Värmlänningarnas attityder i politiska sakfrågor uppmärksammas och valen 2010 analyseras i ett historiskt och nationellt perspektiv.

I *de ekonomiska och sociala landskapen* riktas fokus mot regional utveckling mot bakgrund av utvecklingsbegreppets förändring. Utvecklingsstrategierna relateras till medborgarnas syn på viktiga faktorer för Värmlands utveckling och den högre utbildningens och universitetens roll som tillväxtmotor analyseras. Särskilt uppmärksammas sysselsättningsfrågan som värmlänningarna anser vara den klart viktigaste frågan som skall prioriteras. Medborgarnas bedömning av välfärd och service på lokal och regional nivå i Värmland jämförs med förhållandena i Västsverige och Sverige som helhet. Avslutningsvis analyseras värmlänningarnas attityder till mångkultur och flyktingmottagande.

Inom området *kulturlandskap* uppmärksammas värmlänningarnas upplevelser av kultur och konst samt hembygdskultur och traditioner. Evenemang och besöksmål

i olika delar av Värmland analyseras bland olika grupper liksom olika livsstilar. Den värmländska identiteten och den geografiska tillhörigheten samt den lokala livsmiljön behandlas i ett särskilt kapitel. Tillit och gemenskap analyseras genom studier av föreningsmedlemskap och engagemang. Inom detta område uppmärksammas också värmlänningarna och rovdjursförvaltningen i relation till boende och tillhörighet samt olika sociala grupper.

Mot bakgrund av undersökningar på 1980-talet och förhållandena i övriga Sverige behandlas *medielandskapet* i Värmland. Nyhetskonsumtionen i olika typer av medier analyseras liksom tidningsstrukturen i länet och den lokala morgontidningen igår, idag och imorgon. I särskilda kapitel uppmärksammas radiolyssnandet, internetvanorna och nyhetskonsumtionen i mobilen. Vidare analyseras nyhetsvärdering, omvärldsorientering och regional identitet.

I det avslutande summerade kapitlet *Ack Värmeland* diskuteras det sköna Värmeland men också de problem som Värmland står inför idag och i framtiden. Utvecklingen inom politik, näringsliv, kultur och medier är inte bara ett resultat av institutioner, organisationer, företag och föreningar utan påverkas också av enskilda personers drömmar och strävanden. Till sist redovisas de mest beundrade värmlänningarna enligt Värmlandsundersökningen 2010.

Referenser

Berger, S och Karlsson, S (2011) ”På gränsen till kreativitet. Om gränsöverskridande handel, kulturell ekonomi och turism”. I Aronsson och Braunerhielm (red). 2011. *Kreativitet på plats.* Karlstad University Press.

Blom, T och Braunerhielm, L (2011) ”Från ensidighet till helhet – tillväxt genom handel och kreativa samhällen/kulturer?” I Aronsson och Braunerhielm (red). 2011. *Kreativitet på plats.* Karlstad University Press.

Easton, D (1965) *A Framework for Political Analysis*. Prentice-Hall

Elmquist, T (2012) ”Ekonomi i väst – ökad optimism och minskad oro”. I Bergström, A red. *Västsvensk vardag*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Holmberg, S och Weibull, L (2009) *”Höstligt institutionsförtroende”*. I Holmberg, S och Weibull, L red. *Svensk höst*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Holmberg, S, Weibull, L och Oscarsson, H red. (2012) *Svenska trender 1986-2010*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Johansson, F Nilsson, L och Strömberg, L (2001) *Kommunal demokrati under fyra decennier.* Liber.

Jönsson, S m.fl. (1997), *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet och service*. SNS Förlag.

Krantz, T (2002), *Makten över regionen. En idékritisk studie av svensk regiondebatt 1963-1996*. Uppsala University Library.

Linné von, Carl (1747/2005) *Carl von Linnés Västgötaresa*. Natur och Kultur.

Lundberg, B (1991) *Industriella beroenden. Rumslig och strukturell förändring i ett Värmlandsperspektiv.* Forskningsrapport 1991:1. Högskolan i Karlstad.

Nilsson, L red. (2004), *Svensk Samhällsorganisation i förändring. Västsverige vid millennieskiftet*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L red. (2010), *En region blir till*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

OECD (2010) *Territorial Review Sweden 2010.*

Olausson, P (2003) "Maktspråk: om de värmländska landshövdingarna och deras texter". I Nordmark, D (red). *Vad är värmländskt? Mångvetenskapliga studier i den regionala identiteten*. Karlstad University Press.

Olsson, E, Berger, S och Gottfridsson, H O red. (2011) *Gränslöst liv? En studie av två gränskommuner i Värmland.* Karlstad University Press.

Putnam, R D (1996), *Den fungerande demokratin*. *Medborgarandans rötter i Italien.* Stockholm: SNS Förlag.

Ramböll (2010) *Värmlands klusterinitiativ. Värdering av utvecklingen i nätverk, kluster och innovationssystem.* Region Värmland.

Sandberg, S (2009), "Västra Götalandsregionen och det svenska regionidealet i nordisk belysning". I Nilsson, L och Johansson, S red. *Att bygga, Att bo, Att leva. En bok om Västra Götaland*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Sandström, S och Berger, S (2010) *Näringslivsutveckling i en föränderlig värld. Globalisering och omställning i Värmland*. Karlstad University Studies. 2010:8.

SOU 1992:65, *Betänkande av Regionutredningen,* bilaga 2*, Kartboken*.

SOU 2007:10, *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*. Slutbetänkande från Ansvarskommittén.

Svensson, A och Jofjell, S (2006) *Upptäck Karlstads skulpturer. Guide till konsten på gator och torg*. Kulturnämnden Karlstads kommun.

Waldén, B (1941) "Hertig Karls furstendöme". I *Svenska turistföreningens årsskrift 1941*.

Westerståhl, J (1970) *Ett forskningsprogram. Den kommunala självstyrelsen del 1*. Almqvist & Wiksell.

www.rf.se/varmland

www.svenskakyrkan.se

www.varmlandsk-kultur.co

Det politiska landskapet

VÄRMLAND OCH KARLSTAD – STRUKTUR, FINANSER OCH FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR POLITIK

PO NORELL

”En mycket positiv trend utifrån vår vision, livskvalitet Karlstad 100 000, har varit att vi under de senaste åren lyckats höja den genomsnittliga nivån på befolkningsökningen. Under 2010 ökade befolkningen med över 1 000 personer vilket med undantag för 1994 (förklaras delvis av stor flyktinginvandring och ändrade folkbokföringsregler) aldrig hänt tidigare. En annan gräns på 1 000 personer överträffas också nämligen antalet nyfödda, vilket inte skett sedan ”baby-boomen” kring 1990. För Karlstads och regionens del är det nödvändigt att vi klarar av konkurrensen om framtidens medborgare om vi skall fortsätta att utvecklas och attrahera nya företag och god samhällsservice”(Karlstads kommuns årsredovisning för 2010:10).

Detta är en bild av den verklighet som *en* värmländsk kommun målar upp. Den är inte typisk för värmländska eller för svenska kommuner. Tvärtom brottas de flesta med de problem som följer av en åldrande och minskande befolkning. Det är knappast heller ovanligt att det i dessa skillnader – mellan den expansiva och andra – finns ett frö till motsättning. I ett nationellt eller ett regionalt prioriteringssammanhang finns en spänning mellan att stödja den strukturellt svagare och att göra den starke starkare. Det senare utifrån tanken att ett riktigt blomstrande regionalt centrum också skapar bättre förutsättningar för ett omland. Samtidigt är de allra flesta, sannolikt, överens om att det finns starka ömsesidiga beroendeförhållanden mellan kommuner i en region: alla stärks av att det går bra också för andra. Region Värmland (2009) har antagit ett regionalt utvecklingsprogram med titeln ”Värmland växer och känner inga gränser, 2009-2013”. Detta har, som framgår av titeln, ett offensivt anslag. Fokus ligger mera på möjligheter än på begränsningar. Det har sin utgångspunkt i regeringens Nationella strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007-2013.

Syftet med detta kapitel är fyrfaldigt: (1) att ge en beskrivning av den strukturella och finansiella situation som de värmländska kommunerna befinner sig i och att därmed också teckna en bild av de skilda förutsättningar för politiken som råder; (2) att med detta som bakgrund studera värmlänningarnas syn på den egna kommunens och landstingets ekonomi (hur informerade är invånarna?), samt; (3) att analysera värmlänningarnas syn på Karlstads roll och position. Detta kapitel skall också utgöra en bakgrund till analysen i kapitlet om den politiska strukturen i länet och om värmländska val (4).

Norell, PO (2012) Värmland och Karlstad – struktur, finanser och förutsättningar för politik i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

Samhällsförändringar av olika slag och politiska beslut under långa perioder, på olika nivåer, skapar strukturer och institutioner som ger viktiga förutsättningar för politiken: det handlar både om möjligheter och om begränsningar. Dessa förändringar pågår förstås ständigt även om vi här skall göra ett försök att ”frysa” dessa och beskriva ett sammanhang året 2010.

Det har under lång tid talats om en samhällsförändring från ett industrisamhälle till ett service-, informations-, eller kunskapssamhälle och hur detta påverkar välfärdsstaten (t ex Esping-Andersen, red, 1996; Pierson, red 2001). Det är ett känt faktum att för Värmland är industrin fortsatt av största betydelse. Dagens Samhälle (2011, nr 33) redovisar en lista över de kommuner där en stor andel sysselsatta arbetar hos den största (privata) arbetsgivaren. Bland de 35 högst upp på listan finns sex värmländska: Grums (Billerud), Hammarö (Stora Enso), Hagfors (Uddeholm Tooling), Storfors (Structo Hydraulics), Munkfors (Böhler-Uddeholm) och Filipstad (Wasabröd). Stora industriföretag har under decennier och ibland generationer utgjort basen för sysselsättning och socialt liv. Idag kännetecknas dessa av att verka på hårt konkurrensutsatta marknader med ständiga krav på rationaliseringar och produktivitetsutveckling; ny teknologi introduceras och kraven på de anställdas kompetens ökar: färre producerar mer och av bättre kvalitet. I detta finns en dubbelhet av trygghet och sårbarhet. Inom stora koncerner finns också en konkurrens mellan olika produktionsanläggningar; det är inte ovanligt att verksamhet flyttas för att öka koncentration och ge stordriftsfördelar. Detta är sidor av det som brukar benämnas globalisering, där gränser spelar allt mindre roll för ekonomiska, politiska, sociala och kulturella processer, men där dessa samtidigt får lokala återverkningar av politiskt och annat slag (Clarke 2006).

Den värmländska industristrukturen har under lång tid förändrats; utvecklingen i anslutning till 1970-talskrisen var dramatisk med särskilt Uddeholmbolagets sönderfall (Jörnmark 2010: 100ff). Den gradvisa ökningen av koncentrationen i ägande och av produktion har gjort att det geografiska (och sociala) avståndet till huvudkontor och ägare ökat betydligt. Idag är de flesta av dessa stora företag starkt inriktade på specialisering och därmed på forskning och utveckling (Jörnmark 2010:15). Karlstad hade också en gång en omfattande industriell verksamhet. Idag är inriktningen i mycket stor utsträckning på kommersiell och offentlig service och på administration. Till detta kommer utvecklingen av särskilda industri- och kunskapskluster, vilka behandlas i andra kapitel.

Det är heller inget unikt för Karlstad att under längre tid ha haft en god samhällsutveckling i meningen befolkningsökning och ökning av ekonomisk aktivitet; detta gäller för de allra flesta regionala centra. Föreställningen om centralorter och inte minst regionala centras betydelse har varit viktig för politiska reformer. Den så kallade centralortsteorin var en betydande faktor för kommunblocksreformen, genom vilken den nuvarande kommunstrukturen etablerades för cirka fyrtio år sedan (Olander, 1983; Strömberg & Westerståhl 1983). Enligt denna skiljer man mellan spontana eller funktionella regioner och administrativa sådana. Olander (1983:349)

beskriver dessa: ”*Medan administrativa regioner är beslutsområden för förvaltningar och deras gränser juridiskt fixerade, avspeglar de funktionella regionerna befolkningens sociala och ekonomiska aktivitets- och rörelsemönster i rummet”*. Olander fortsätter: ”*De administrativa regionerna har historiskt sett visat sig vara trögrörligare än de spontana/funktionella regionerna som förändrats med den sociala, trafiktekniska och ekonomiska utvecklingen*”. Man skall heller inte bortse från att centralorter av typen regionala centra förstärks av att också vara administrativa centra. Utlokaliseringen av statliga verk på 1970-talet inriktades på att stärka regionala centra. Dessa har också gynnats av utvecklingen av universitet och högskolor. I Karlstad byggdes den enorma huskroppen Karolinen för att härbärgera statliga myndigheter och ur universitetsfilialen (1967), utvecklades en egen högskola (1977) och så småningom även ett universitet (1999). Investeringar av detta slag fick även indirekta effekter såsom en ökning av resandeunderlag på tåg och flyg, särskilt till Stockholm (Jörnmark 2010:89).

Det förefaller således som att både politiska prioriteringar på statlig nivå och ”de spontana samhällskrafterna” gynnar orter av typen regionala centra. I dessa finns redan en etablerad samhällsstruktur med en specifik uppsättning kompetenser, och dit dras också andra. En stor befolkning är samtidigt ett underlag för kommersiell service och ger skatteunderlag för utvecklingen av offentlig service. Där många institutioner redan finns kan nya lättare etableras; det finns en slags infrastruktur att ansluta till. Kanske är det också så att möjligheterna att skapa kreativa miljöer som lockar kvalificerade, välutbildade personer är särskilt stora på denna typ av orter (jämför Florida 2002, 2005 och 2008).

Detta är också orter som ofta har en längre historia som hänger samman med deras administrativa funktioner: de är, som Karlstad, stiftsstäder med domkyrka och biskop med biskopsgård. Där finns en länsstyrelse med residens för en landshövding och landstingets centralförvaltning liksom ett centralsjukhus. Historiskt har det funnits läroanstalter som i Karlstads fall läroverk, flickskola och lärarseminarium; här fanns ett regemente med särskilda bostäder för en general och en överste. I det regionala centrat finns ett länsmuseum och andra kulturella institutioner. Tillsammans med företrädare för regionala banker och företag utgjorde detta också grunden för ett särskilt socialt liv. De olika byggnaderna skapade en speciell stadsmiljö som påverkar attraktiviteten (Florida 2005).

Industriorterna eller ”bruksorterna” har, historiskt sett, sin särpräglade sociala miljö med herrgård och disponentvilla för ägare och högsta ledning, sin ingenjörsväg med villor för de högre tjänstemännen samt särskilda områden med bostäder för arbetare. Enligt schablonen kan vi där förvänta oss en blandning av ”bruksanda” (en särskild sammanhållning) och ”bruksmentalitet” (en viss initiativlöshet: man litar på företaget) (Dahlgren 2009). Nu har huvudkontoren lämnat orter som Filipstad, Hagfors (Uddeholm) och Säffle (Jörnmark 2010:101). De spontana mötena mellan ägare och högsta ledning å den ena sidan och anställda, lokala politiker och vanliga invånare å den andra, som tidigare var vanliga, förekommer knappast längre; orterna riskerar bli anonyma för de högsta beslutande.

Den amerikanska forskaren Terry Nichols Clark (2002, 2004 och 2006) ser en utveckling där kommersiell service och nöjesindustri får en allt större roll; stadslivet lockelse är stark, inte minst på ungdomar. För den som följt stadsbilden i Karlstads centrum de senaste tre decennierna blir detta synnerligen klart: caféer, restauranger och pubar, liksom olika köpcentra dominerar alltmera. Det finns ett omfattande utbud av t ex musik och idrott. Samtidigt erbjuder staden oftast goda möjligheter för studier och en allsidig arbetsmarknad: ju större befolkning desto bättre underlag för olika professionella specialiteter. Där finns även en större anonymitet, på gott och ont, och utrymme för social mångfald; det är lättare att finna likasinnade än på den mindre orten. Det har också i detta sammanhang det talats om utvecklandet av en särskild ny politisk kultur (Clark & Ingelhart 1997; Clark & Hoffmann-Martinot 1998). I denna finns inslag som svagare identifiering med etablerade partier, starkare grön/ekologisk rörelse, postmaterialism, individualism och även större tolerans. Det är särskilt unga, välutbildade och boende i en urban miljö som förknippas därmed. (Med växande invandring ser Clark & Ingelhart (1997; jämför Clarke 2006) mottendenser i form av religiös fundamentalism och utvecklandet av partier kritiska till invandring).

Vi har här uppehållit oss vid två särskilda typer av orter: industriorter och regionala centra. Utöver dessa finns förstås andra typer med varierande inslag såsom småföretagande. I en aktuell forskningsrapport, beskrivs småstadens särprägel (Dahlgren 2009). Till detta kommer glesbygden. Rent sakmässigt måste i vårt fall förstås betydelsen av den starka norska ekonomin lyftas fram, för handel, arbetstillfällen, efterfrågan på fastigheter mm. Investeringar i handelscentra visar sig i synnerhet i anslutning till E 18 och väg 61 dvs. kommunerna Årjäng och Eda (Karlsson 2011). Men påverkan finns också på andra orter i västra Värmland och även på Karlstad.

Låt oss se närmare på några strukturella förhållanden som direkt eller indirekt påverkar politikens möjligheter och begränsningar. Ett sätt att dela in dessa är att skilja mellan egenskaper förbundna primärt med de olika kommunerna som samhällen och som offentligt organ (kommunfinanserna).

Strukturella förhållanden

Befolkningsförändring

Det är lätt att slå fast att det skett en betydande förändring i den värmländska befolkningsstrukturen, vars mönster väl stämmer med många andra delar av Sverige. Regioncentrat och dess kransorter har ökat medan övriga delar har minskat i befolkningstal. Ser vi det i ett sextioårigt perspektiv är förändringen ganska dramatisk (tabell 1). (Vi utgår här ifrån den nuvarande kommunstrukturen). Karlstadsområdet (dvs. Karlstad och de fyra kranskommunerna Forshaga, Grums, Hammarö och Kil) har ökat befolkningen med 50 procent eller 731 personer/år. Västra Värmland (här: Arvika, Eda, Säffle och Årjäng) har minskat sin befolkning med 20 procent eller 247 personer/år. I östra länsdelen (Filipstad, Kristinehamn och Storfors) har

avtappningen varit ännu större: 25 procent, vilket motsvarar 213 personer/år. Mest negativ har utvecklingen varit i norr (Hagfors, Munkfors, Sunne och Torsby): -36 procent eller 390 färre personer/år. Karlstadsområdets ökning (731 personer/år) har inte förmått att kompensera för den negativa utvecklingen i länets övriga delar (- 850 personer/år). Genom att landet i dess helhet har haft en befolkningsökning medan Värmlands minskat har detta läns relativa andel av rikets befolkning minskat från cirka 4 till 2,5 procent.

Genom att denna utveckling, i det korta perspektivet, heller inte tycks brytas medför detta att antalet invånare i Karlstadsområdet kommer att vara större än den i övriga länet och detta kanske redan under 2011. Idag är dessa delar ungefär likstora. Går vi tillbaka sextio år fanns bara 32 procent av länets invånare i Karlstadsområdet och inom nuvarande Karlstads kommuns gränser cirka 20 procent mot 33 procent idag. Det är följaktligen så att Karlstads relativa betydelse i länet har ökat. Det är samtidigt viktigt att påpeka att förbättrade kommunikationer gör att en allt större del av länet befinner sig inom ett rimligt pendlingsavstånd till Karlstad (inom samma arbetsmarknadsregion).

Tabell 1 Folkmängd i Värmlands kommuner vid fyra tidpunkter

Kommun	1950	1970	1990	2010	Förändring 1950-2010 (procent)	Förändring 1990-2010 (procent)
Arvika	30 889	27 296	26 803	26 034	-16	-3
Eda	11 848	9 992	9 544	8 524	-28	-11
Filipstad	18 217	16 238	13 470	10 562	-42	-22
Forshaga	9 869	9 440	11 839	11 266	+15	-5
Grums	8 805	10 355	10 199	9 091	+4	-11
Hagfors	18 833	19 528	16 260	12 480	-34	-24
Hammarö	7 824	10 693	13 389	14 936	+91	+12
Karlstad	54 837	72 456	76 120	85 753	+57	+13
Kil	7 570	8 292	11 949	11 706	+55	-2
Kristinehamn	26 878	27851	26 006	23 808	-12	-9
Munkfors	6 110	5 709	4 823	3 771	-39	-22
Storfors	6 317	5 617	5 298	4 273	-33	-20
Sunne	18 182	14 044	13 485	13 255	-27	-2
Säffle	19 013	20 234	17 970	15 547	-19	-14
Torsby	22 166	16 896	15 073	12 414	-44	-18
Årjäng	13 038	9 995	10 147	9 855	-25	-3
Länet	280 396	284 636	282 375	273 275	-3	-4

Ser vi till befolkningsförändringen de senaste tjugo åren är det bara Karlstad och Hammarö som har en positiv utveckling; Arvika, Forshaga, Kil, Sunne och Årjäng har

en måttlig minskning medan övriga har betydande minskningar; i flera fall handlar det om att minskningen ligger kring en procentenhet per år, vilket förstås innebär betydande krav på omställningar av service mm. Ser vi till det senaste decenniet (tabell 2) finner vi att det egentligen bara är Karlstad och Hammarö som haft en större ökning, men också Sunne och Årjäng visar positiva tal. De stora förlorarna är de flesta av industriorterna samt Torsby.

Strukturmått och förändringar i övrigt

Vi har ovan beskrivit faktorer som uppenbart är viktiga för samhällsförändring av ett strukturellt slag: koncentrationen och produktivitetsutvecklingen i näringslivet och urbaniseringen. Till detta kommer konjunkturella förändringar som påverkar ekonomisk aktivitet under olika perioder: hög- och lågkonjunkturer som ibland övergår i överhettning och i ekonomiska kriser (Se Berger, Dahlgren & Westlindh, 2011 för en redovisning med värmländsk koppling) . Gradvis påverkas kommuner av dessa förändringar: det kan handla om t ex efterfrågan på bostäder. Även födelsetal följer ett slags konjunktur: babyboomen under åren kring 1990 påverkade i tur och ordning efterfrågan på barnomsorg, grundskola och gymnasieskola; när dessa ersätts av låga födelsetal måste en serviceanpassning ske. Förutom strukturella och konjunkturella förändringar kan enstaka händelser få stor betydelse på en specifik ort (t ex en nyinvestering i handel, hotell eller turism, som i delar av västra Värmland, eller i maskinell utrustning och ny teknologi på industriorterna). Även i dessa fall har en kommun en viktig roll då efterfrågan på infrastruktur berörs. Detta är bara några exempel på ett samspel mellan samhällsförändringar och kommunala beslut. Kommuner är förstås också initiativtagare till förändring.

Det är inte alldeles självklart vilka indikatorer man skall välja för att fånga en kommuns strukturella situation[1]. I tabell 2 sammanfattas ett antal grundläggande sådana. Vad säger då dessa olika mått? Det som kallas behov/utjämning är ett sammanfattande mått på behovsstrukturen såsom denna definieras i det statliga skatteutjämningssystemet. Även om kommunerna kompenseras så speglas i detta att befolkningen är i varierande grad i behov av insatser från kommunen. Skatteunderlaget visar på den genomsnittliga beskattningsbara inkomsten för invånarna i kommunen; med ett gott sysselsättningsläge och goda löner får man höga värden. Detta mått kan sägas spegla resurser och köpkraft, liksom behov av stöd. Det skall noteras att skatteutjämningssystemet också då det gäller skattekraft (skatteunderlag per invånare) utjämnar så att samtliga kommuner når i stort sett samma nivå; detta har betydelse för kommunernas finanser vilket vi återkommer till. Åldersstrukturen, här i form av andelen pensionärer samt andelen barn och unga, har förutom en förbindelse med behovsstrukturen även en koppling till framtida befolkningsförändring. Lediga lägenheter i allmännyttan (kommunala bostadsföretag) speglar ett av de största problemen som svenska kommuner brottats med de senaste tjugo åren och som även direkt påverkat finanserna. I 1990-talskrisens spår sjönk efterfrågan på bostäder

betydligt (se mera nedan). Många kommuner – inte minst värmländska – tvingades riva delar av sitt bostadsbestånd för att få del av ett särskilt statligt stöd. Det finns förstås en koppling till det genomsnittliga fastighetspriset enligt försäljningar under 2010. Låga värden speglar liten efterfrågan och i praktiken att man vid försäljning med stor sannolikhet inte får tillbaka ett pris som motsvarar vad det skulle kosta att bygga nytt; detta kan förväntas hålla tillbaka nybyggnation. Andelen med eftergymnasial utbildning speglar en resursfaktor för kommunen. Självförsörjningsgraden visar på en annan typ av strukturfaktor, om det pågår in- eller utpendling, om den har ett större eller mindre antal arbetsplatser än yrkesverksamma. Möjligheterna till utpendling är i sig ett värde: det finns möjligheter till arbete i närheten (Tillväxtverket 2011). Arbetslösheten speglar situationen på arbetsmarknaden men också matchningen till kompetensstrukturer.

För att få en bättre överblick och sammanfatta situationen har jag valt att indela i tre kategorier. Värdet 1 är positivt i den bemärkelsen att detta står för relativt små behov enligt reglerna för skatteutjämning, ett gott eget skatteunderlag, en liten andel pensionärer, en stor andel barn och unga, få lediga lägenheter i allmännyttan, ett högt pris på villor, en stor andel med eftergymnasial utbildning, en befolkningsökning senaste decenniet, en hög självförsörjningsgrad (i praktiken en inpendling för sysselsättning) samt en relativt låg arbetslöshet.

Värdet 3 är negativt i den meningen att det står för stora behov enligt reglerna för skatteutjämning, ett svagt eget skatteunderlag, en stor andel pensionärer, en liten andel barn och unga, en stor andel lediga lägenheter i allmännyttan, låga villapriser (har även lagt in ett värde 3* för extremt låga värden), en låg andel med eftergymnasial utbildning, en mycket negativ befolkningsförändring det senaste decenniet, låg självförsörjningsgrad (utpendling för arbete) samt hög arbetslöshet. Värdet 2 har inte skrivits in i tabellen men motsvarar en mellanposition. Inom parentes redovisas motsvarande tal för år 2000. Man kan således även se på förändringen över tid för flera av måtten.

Det finns förstås ett antal andra faktorer som är väsentliga för kommuners och regioners utveckling[2]. Region Värmland (2009) lyfter i sin regionala utvecklingsplan fram fem särskilda insatsområden: ledarskap, innovativa miljöer, kompetensförsörjning, tillgänglighet och livskvalitet. Där betonas värdet av att vara öppen för intryck utifrån och av att samarbeta. Det är lätt att instämma i att dessa, i flera fall mjuka värden, är av stor betydelse. Samtidigt är det svårt att finna robusta mått på kommunnivå, möjliga att använda i en jämförande analys.

Tabell 2 De värmländska kommunerna som samhällen, grundläggande strukturella uppgifter

Kommun	Behov/ utjämn.	Skatte-under-lag	Andel 65-	Andel 0-19 år	Lediga lägen-heter	Fastig-hets-pris	Utbild-ning andel efter-gymnasial	Befolk-nings-för-ändring 99-09	Självför-sörjnings-grad	Arbets-löshet	Företags-klimat
Arvika		(3)			1(3)						
Eda	3(3)	3(3)			1(3)	3	3	(3)	(1)	1	3
Filipstad	3(3)		3(3)	3	(3*)	3*	3	3(3)		3	3
Forshaga	(1)		1(1)	1(1)	1(3)	3			3(3)		3
Grums	(1)		(1)	(1)	3(3)	3	3	3(3)	3(3)		3
Hagfors	3		3(3)	3	3(3*)	3*	3	3(3)		3	3
Hammarö	1(1)	1(1)	1(1)	1(1)	1(1)	1	1	1(1)	3(3)		
Karlstad	1(1)	1(1)	1(1)		1(1)	1	1	1(1)	1(1)		1
Kil	(1)		1(1)	1(1)	1				3(3)		3
Kristinehamn	(1)				1(3)	3					1
Munkfors	3		3(3)	3(3)	(3)	3*	3	3(3)	(1)	3	
Storfors	3(3)			(1)	(3*)	3*	3	3(3)	3(3)	3	
Sunne	3(3)	3(3)		(1)	1(3)	3		1			1
Säffle	3		3		(3)	3		3(3)		3	
Torsby	3(3)	3(3)	3(3)	3	1	3*		3(3)		1	3
Årjäng	3(3)	3(3)			1(3*)		3	1		1	1

Kommentar: Värdet 1 innebär generellt att situationen är god eller stark, medan värdet 3 innebär att den är dålig eller svag. (Värdet 3* att den är exceptionellt svag).3 I tabellen redovisas inte mellanalternativet, dvs. värdet 2. Inom parantes redovisas motsvarande mått för år 2000.

Mönster i samhällsstrukturen i de värmländska kommunerna

Den enskilda faktor som kanske tydligast visar effekter av strukturella förändringar är situationen på bostadsmarknaden. I den boom som inträffade under senare delen av 1980-talet byggdes oerhört många bostäder, vissa också på orter med en svag befolkningsutveckling. Denna boom pågick till 1992 innan det fick ett tvärt slut med 1990-talskrisen och ett dramatiskt efterfrågefall. Med urbaniseringen som ytterligare faktor kom många kommunala bostadsföretag att få stora vakanser i sina bestånd. Detta påverkade förstås ekonomin liksom det förhållandet att bostadsfinansieringssystemet förändrades i en mindre generös riktning. För att rädda situationen krävdes statligt stöd[4]. En särskild Statens bostadsdelegation tillsattes år 1998. Denna efterträddes av Statens Bostadsnämnd, vars uppgifter övergått på Statens Bostadskreditnämnd. Denna senare myndighet har i en rapport (Statens Bostadskreditnämnd 2008:23) identifierat ett antal kommuner med ”mycket svaga marknader”. På denna lista finns samtliga Värmlandskommuner utom Karlstad och Hammarö[5]!

Karlstad och Hammarö utmärker sig med att ha ett stort antal plusvärden (1-or) på de olika måtten. Detta innebär att behovs- och åldersstrukturerna är positiva och att befolkningen ökar. Skatteunderlaget är relativt gott, många är välutbildade och det är få tomma lägenheter i allmännyttan; snarare råder brist på bostäder och ett omfattande byggande sker i Karlstad. Hammarö är idag som tidigare en viktig industriort men också en villaförort till Karlstad; pendlingen är omfattande.

Forshaga och Kil liknar varandra i den meningen att dessa har haft en svagt positiv befolkningsförändring, att pendlingen till Karlstad är omfattande och att åldersstrukturen är positiv; de är dock inte riktigt lika resursstarka som Karlstad och Hammarö. Grums är den strukturellt sett svagaste kommunen i Karlstadsområdet. Också härifrån sker pendling. Befolkningen har minskat, utbildningsnivån är låg och man brottas med tomma lägenheter men utmärker sig inte i övrigt.

De mellanstora kommunerna Arvika och Kristinehamn liknar varandra strukturellt. Båda har fått ordning på sin bostadssituation, vilken särskilt i Kristinehamn var ett stort bekymmer på 1990-talet. I övrigt kännetecknas dessa båda av att inta en mellanposition i alla avseenden; de utmärker sig varken i behovs- eller resurshänseende.

Eda, Sunne, Säffle och Årjäng brukar beskrivas som områden med ett omfattande småföretagande, till skillnad från de mer traditionella industriorterna. Inte heller dessa utmärker sig särskilt i strukturellt avseende; de har både positiva och negativa sidor[6]. Flera av dessa har mått gott av närheten till Norge[7]. Sunne och Årjäng har ökat befolkningen senaste decenniet medan utvecklingen varit svagare i Säffle. Skatteunderlaget är relativt lågt och man får inte obetydligt statligt skatteutjämning utifrån behovsstrukturen. I Eda och Årjäng är utbildningsnivån låg men man är inte hårt drabbad av arbetslöshet. Situationen är sämre i Säffle som framstår som generellt svagast av de fyra kommunerna.

Det är de återstående kommunerna som framför allt brottas med stora strukturella problem. Det handlar om den vidsträckta kommunen Torsby i norr och övriga indu-

striorter i länet dvs. Filipstad, Hagfors, Munkfors och Storfors. Befolkningsminskningen har varit stor och detta har förstås påverkat bostadssituationen. De flesta har dock fått ordning på denna efter statligt stöd (undantag Hagfors som fortfarande har stora vakanser[8]). Bostadspriserna är mycket låga. Behoven är stora vilket visas i skatteutjämningen; däremot har dessa inte särskilt dåligt skatteunderlag. Samtliga, med undantag för Storfors, har en negativ åldersstruktur och utbildningsnivån är låg. Storfors börjar få karaktären av villaförort: pendlingsavstånden till Karlskoga, Kristinehamn och Filipstad är inte stort.

Mått och mönster i de kommunala finanserna och serviceproduktionen

I knappast något annat land har kommuner och landsting (eller deras motsvarigheter) en lika stor betydelse som i Sverige med avseende på omfattning och bredd i uppgifter, service och finanser (Hoorens 2008). Det handlingsutrymme som dessa instanser har i förhållande till staten bedöms också vara jämförelsevis stort (Hansen 2005); rätten att uttaxera en inkomstskatt är här viktig.

Strukturell situation och kommunala finanser är inte samma sak. De kommunala finanserna påverkas förutom av behovs- och inkomststrukturen, som skatteutjämningssystemet är tänkt att kompensera för, även av politiska ambitioner och av hur effektivt man bedriver verksamheten. En viktig faktor som sällan uppmärksammas är historien. Kommunal verksamhet har byggts upp under decennier: man har en uppsättning byggnader, anläggningar, lokaler och utrustning; organisationen och personalstrukturen förändras i normalfallet bara långsamt. Den som sedan lång tid har en ordnad ekonomi har lättare att förstärka denna: skulder kan amorteras av och därmed lättar räntebördan, för att ta ett exempel. Man skall heller inte bortse från en faktor politiskadministrativ kultur. I vissa kommuner har ”ordnad ekonomi” värderats högt (se t ex Norell 2007), medan det i andra inte haft samma status. Det är också ett delvis annat mönster som framträder då vi ser närmare på de finansiella talen i jämförelse med de strukturella.

Ett antal kommuner brottades med ekonomiska problem och stora underskott i krisens spår under senare delen av 1990-talet. Då det särskilda kravet på ekonomisk balans infördes år 2000 gjordes bedömningen att ett antal kommuner hade så stora problem att de inte kunde klara detta. En särskild Kommundelegation bildades för att bereda ärenden till Regeringen i frågor om särskilda stöd borde utgå till kommuner och landsting och i så fall vilka särskilda krav på åtgärder som skulle följa bidragen. Det var enbart sådana som befann sig i en svår strukturell situation som skulle beviljas medel. Kraftig befolkningsminskning i kombination med obalans i resultaträkningen, en särskilt svag balansräkning samt små möjligheter att genom intäktsökningar förbättra situationen var kriterierna (SOU 2003:68). I landet var det trettiosex kommuner och fyra landsting som beviljades pengar[9].

När det gäller den finansiella situationen har jag valt att fokusera på tre tal: koncernresultat, koncernsoliditet och skattesats. Det förstnämnda kan för ett företag

närmast jämföras med vinst dvs. skillnaden mellan intäkter och kostnader för all kommunal verksamhet oavsett om denna bedrivs i förvaltnings- eller i bolagsform. Förluster i bolag kan innebära krav på kapitalinsatser från kommunen, medan vinster i vissa fall kan överföras till ägaren (kommunen). Koncernsoliditeten motsvarar det egna kapitalets andel av det totala för hela koncernen, här också med beaktande av den reella pensionsskulden[10]. Det finns särskilda problem med att bedöma kommuners ekonomi. När det gäller soliditeten är det särskilt svårt att bedöma värdet på tillgångarna t ex i ett bostadsbolag. Här kan det finnas betydliga dolda tillgångar[11] likaväl som övervärderade sådana. (Detta visar sig först då man vill avyttra egendom). En kommun kan förstås alltid höja sin skatt men detta kan vara svårare, politiskt sett, om man i utgångsläget ligger högt. Denna typ av finansiell analys kan självklart utvidgas[12].

Förutom dessa tre finansiella mått redovisas även fem mått på relativa kostnader för viktiga serviceområden. Dessa mått utgår ifrån den procentuella skillnaden mellan redovisad kostnad för kommunen och en standardkostnad som motsvarar en beräkning av den strukturellt betingade kostnad som kommunen borde ha om den motsvarade genomsnittet av Sveriges kommuner. ”*En positiv avvikelse innebär att kommunen har en kostnadsnivå som är högre än den som strukturen motiverar, en negativ avvikelse visar det omvända*”. ”*Avvikelserna kan bero på att kommunerna bedriver verksamheten på en annan ambitions- eller effektivitetsnivå än riksgenomsnittet. De kan också bero på strukturella faktorer som inte beaktas i utjämningen*” (Svenska Kommunförbundet 2009:260).

Här är utgångspunkten åren 2000, 2008 och 2010; jag har även studerat statistik avseende läget år 1990 för att få perspektiv. Här redovisas endast läget 2000 och 2010. Bedömningen av nuläget grundas på en sammanvägning av talen för 2008 och 2010. Det är viktigt att sätta de finansiella måtten i relation. År 2010 var exceptionellt starkt; kommunsektorn (kommunerna och landstingen) har inte redovisat ett lika gott resultat på flera decennier (SOU 2011:59, s 114). Den nedgång i BNP som blev resultatet av finanskrisen 2008-09 drabbade inte kommunsektorn; en viktig faktor var att statsbidragen tillfälligt höjdes[13]. Här finns inte utrymme att närmare diskutera orsaker till att kommuner har skillnader i finansiell situation[14]. Det kan konstateras att många Värmlandskommuner ligger relativt högt beträffande kommunalskatt; många har därtill svag täckning för sin reella pensionsskuld, vilket innebär svag soliditet.

Soliditeten för kommunkoncernerna i Värmland (procent) uppgick till 9 år 2000, mot 0 år 2008 och 2 år 2010. Det senaste året var spännvidden 34 (Eda) mot -31 (Grums). När det gäller koncernresultatet (i procent av skatteintäkter och generella statsbidrag) var genomsnittet 0 år 2000, 1 år 2008 och 2 år 2010. Här var motsvarande spännvidd 8 (Karlstad) och -2 (Forshaga).

Tabell 3 Kommunernas finanser och kostnader för service, ett urval områden, 2010 (2000)

Kommun	Koncern-resultat	Soliditet	Skatt	Barn-omsorg	Grund-skola	Gymna-nasie-skola	Äldre-omsorg	Individ och familj-
Arvika	1(1)	1(1)	1		1 (1)	(1)	1	3
Eda	(1)	1(1)	3	3	3 (1)	(3)		1(1)
Filipstad		3(3)		3 (1)	(1)	3(3)	1(3)	3
Forshaga	3		3(3)	1	3(1)		(3)	3(3)
Grums	3	3(3)	3(3)	3	3	3(3)	1	3(3)
Hagfors	3(3)	3	3(3)	(3)	(3)	3(3)	(3)	3(3)
Hammarö	3	3	3(3)	1 (3)	1(1)	1	3(3)	3
Karlstad	1	1(1)		1 (3)	(1)	(1)	1	3(3)
Kil	1	3(3)	3		3		1(3)	(1)
K-hamn	(3)	3(3)	3(3)	3(1)	1(1)	3(1)	1(3)	1
Munkfors	(3)	3	3(3)	1	3	1(3)	3(3)	
Storfors	3(3)	3(3)	3(3)	3(3)	3	3(3)		3
Sunne	3			3	(1)	3(3)		1(1)
Säffle	3	(1)		(3)	3(1)	3(3)	1(1)	1(1)
Torsby		3(3)	3(3)	3 (1)	(1)	3(1)	1(1)	
Årjäng	(3)	1(1)		3 (3)	(1)	(3)	(3)	1(1)

Kommentar: Värdet 1 innebär generellt att situationen är god eller stark, medan värdet 3 innebär att den är dålig eller svag15. I tabellen redovisas inte mellanalternativet, dvs. värdet 2. Inom parantes redovisas motsvarande mått för år 2000.

Det är tre kommuner som utmärker sig av att ha en särskilt god ekonomi och det är Arvika, Eda och Karlstad[16] och detta är inget nytt. Situationen var likartad för ett decennium sedan och även tidigare. I Arvikas fall kombineras detta med en förhållandevis låg skatt (Edas är relativt hög). Utifrån de fem jämförelsetalen för viktiga serviceområden förefaller kommunen bedriva huvuddelen av sin verksamhet kostnadseffektivt. I Edas fall är resultatet försämrat i det senaste bokslutet.

Tre kranskommuner till Karlstad – Grums, Hammarö och Kil – förenas av att ha dåliga eller på gränsen till dåliga koncernresultat, låg soliditet och hög skatt. För många serviceområden är den relativa kostnaden hög. Forshaga har också hög skatt och visar svaga resultat men har en bättre soliditet. I Kils fall har resultatet förbättrats betydligt i det senaste bokslutet med minskade relativa kostnader för flera serviceområden. Kristinehamn, som under lång tid brottades med en svag ekonomi, har gradvis förbättrat denna. Soliditeten är fortsatt låg och skatten hög; jämförelsetalen för serviceproduktionen är blandade.

Hagfors har en svår ekonomisk situation och liknar de tre kranskommunerna till Karlstad i detta avseende: resultatet är dåligt, soliditeten svag och skatten hög; i jäm-

förelse med läget för tio år sedan har ändå de relativa servicekostnaderna förbättrats för flera viktiga områden. De övriga industrikommunerna – Filipstad, Munkfors och Storfors – tillsammans med Torsby kännetecknas, med någon variation, av att ha hög skatt och låg soliditet, medan resultatet är svagt eller i en mellanposition.

De tre återstående kommunerna – Sunne, Säffle och Årjäng – har över tid liknat varandra, med Årjäng som relativt sett starkast. De intar en mellanposition med avseende på soliditet och skatt men har en del problem med koncernresultatet. Mellanpositionen gäller också för kostnaden för serviceproduktionen för de flesta områden.

Vi kan ändå konstatera att sett i ett tioårigt perspektiv så har Arvika lyckats bibehålla sina goda finanser samtidigt som man sänkt skatten med 50 öre/skattekrona. Också Kristinehamn har fört en finansiellt lyckosam politik på senare år: balanserna har förbättrats betydligt samtidigt som skatten har sänkts. Eda har höjt sin skatt för att behålla de goda finanserna. Andra, såsom Filipstad, Storfors och Årjäng, har höjt skatten men med något försämrade finanser.

Landstinget i Värmland har de senaste decennierna, periodvis, brottats med allvarliga ekonomiska problem; under stora delar av 1990-talet uppgick det årliga underskottet till omkring 200 mkr[17]. Landstinget fick en särskild uppgörelse med den så kallade kommunakuten. En konsekvens blev strukturella förändringar såsom nedläggningen av akutsjukvården i Kristinehamn och Säffle, men också stora och omfattande omorganisationer, förändringar av styrsystem och höjd skatt. Landstinget gick från ett underskott på 299 mkr år 2001 till ett överskott på 251 mkr år 2003. Från 2004 och framåt har den finansiella situationen stabiliserats: resultaten har perioden 2004-10 varierat mellan -44 mkr och +79 mkr (Värmlands Folkblad, 29 november 2011). Landstinget i Värmland ligger under genomsnittet för Sveriges landsting både med avseende på resultat och soliditet (Regeringens skrivelse 2010/11:102, s 16ff).

Hur påverkas politiken av struktur och kommunal ekonomi?

Är det möjligt att dra några slutsatser om politikens förutsättningar med utgångspunkt från kommunernas strukturella situation och finanser? Märkligt vore annat. I Värmlands Folkblad av den 12 oktober 2011 finns två stora artiklar som är belysande. I den ena beskrivs hur kommunalrådet i Hagfors är på ett möte med föräldrar till barn i en byskola. Han förklarar där att antalet barn sammantaget minskar i de tre byskolor som kommunen driver och att detta kan få konsekvenser. I den andra redovisas hur en organisation (Operation Karlstad) på eget bevåg har valt att ta fram en avancerad, alternativ plan för Karlstads utveckling mot Vänern, där en omfattande byggnation skall ske.

Den kommun som befinner sig i en expansionsfas, med snabb befolkningstillväxt, med planering och byggande av bostäder, förskolor, skolor samt kultur- och fritidsanläggningar befinner sig i en positiv beslutsmiljö: det handlar om på vad, var och hur mycket man skall satsa. Ofta finns samtidigt privata och andra intressenter

som är villiga att också investera; det existerar ett kommersiellt underlag. Priset på fastigheter stiger. (Som noterats kan också andra faktorer spela in som gör att privata pengar investeras som i fallet gränshandeln).

Mot detta kan ställas den kommun som är i en negativ fas, med minskande och åldrande befolkning. Här tvingas man till ett mera negativt beslutsfattande. Det enda serviceområde som expanderar är äldreomsorgen. Skolor och förskolor får anpassas efter mindre barnkullar med beslut om nedläggningar och sammanslagningar. Efterfrågan på bostäder minskar med tryck på att riva eller försälja. Fastighetsvärdena förblir låga, då efterfrågan är liten. Det finns få eller inga privata intressenter som är villiga att investera.

Samtidigt måste noteras att situationen inte är så svartvit. Det finns också på industriorterna starka sidor och lokala utvecklingsinitiativ av betydelse[18]. I många av småstäderna finns klara positiva inslag (Dahlgren 2009; Region Värmland 2008). Även i ett regioncentrum upplever man begränsningar och måste prioritera. Men balansen mellan dessa olika typer av kommunpolitiska beslut skiljer sig åt.

På motsvarande sätt kan vi ställa två extremer mot varandra beträffande finansiell situation. Den som har en god soliditet kan också klara av att öka sin skuldsättning och kan enkelt förbättra sin likviditet. Är balansen god mellan löpande kostnader och intäkter finns utrymme för expansion. Med låg skatt har man även där ett reservutrymme. Med en generellt sett god ekonomi kan man också våga göra satsningar för att öka attraktiviteten, vars effekter kanske inte visar sig förrän efter lång tid utan att detta behöver innebära besparingar på annan verksamhet.

Den finansiellt svage måste nästan alltid ägna sig åt besparingspolitik dvs. att minska kostnader vilket inte sällan har ett politiskt pris. Det kan komma att gå ut över underhåll som senare leder till ökade kostnader; risken är att man tvingas agera alltför kortsiktigt. Svag ställning i formen av låg soliditet kan medföra att räntekostnaderna stiger. Satsningar på något område innebär att kostnader på andra måste minska. De två extremerna förefaller vara Karlstad och industrikommunerna utanför Karlstadsområdet (samt Torsby). Karlstad befinner sig i en expansiv fas och planerar och bygger för att om ett antal år få 100 000 invånare.

I tabell 4 görs ett försök att sammanfatta i tre kategorier för strukturell respektive och finansiell situation. Indelningen är förstås inte självklar och de olika måtten kan t ex vägas på olika sätt. Jag har valt att betona t ex soliditeten för bedömningen av finanserna – dvs. den mest långsiktiga aspekten – då någon kommun intagit en position mellan kategorier. Vi kan konstatera att många hamnar i kategorin svaga finanser[19]. På motsvarande sätt har jag fäst störst avseende vid åldersstruktur och bostadssituation vid oklarhet i bedömning av struktur. Kanske är det så att både Kristinehamn och Filipstad håller på att förbättra sina finanser så att de når en mellanposition? I Grums och Säffle gränsar strukturen mot svag; medan Forshaga och Kil gränsar till en mellanposition. Munkfors är i gränszonen till mellannivån beträffande finanser och Årjäng gränsar mot starka. Vi kan konstatera att många kommuner hamnar i kategorin svaga finanser.

Tabell 4 Indelning av värmländska kommuner efter strukturell och finansiell styrka

Strukturell situation/ Finansiell situation	Svaga finanser	Finanser på mellannivå	Starka finanser
Stark struktur	Hammarö Kil	Forshaga	Karlstad
Struktur på mellannivå	Grums Kristinehamn	Sunne Säffle Årjäng	Arvika Eda
Svag struktur	Hagfors Filipstad Munkfors Storfors Torsby		

Vi kan också slå fast att skillnaderna är små mellan åren 2010 och 2000. Detta gäller både för samhällsstrukturen och för den finansiella situationen. Det finns ett samband mellan strukturell situation och finansiell ställning. Tendensen är att ju starkare strukturell situation desto bättre finanser. En strukturell situation åtminstone på mellannivå förefaller i det värmländska fallet vara en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för starka finanser: också andra faktorer spelar in. (Dessa aspekter kommer att diskuteras vidare i kapitlet om val mm).

Låt oss med bakgrund i denna analys se närmare på dels hur värmlänningarna uppfattar den egna kommunens och landstingets ekonomi, dels Karlstads roll och position.

Synen på hemkommunens och landstingets ekonomi

Utifrån traditionell demokratiteori är det viktigt att medborgarna är välinformerade och därmed kan bedöma vad som uträttats (se t ex Petersson et al, 2002). Den strukturella situationen, med dess kopplingar till samhällsekonomin, är som framgått av tidigare resonemang en viktig faktor för karaktären på samhällsproblemen, men också för politikernas handlingsmöjligheter. Synen på ekonomin kan även förväntas vara betydelsefull för hur medborgarna bedömer olika handlingsalternativ i den praktiska politiken (t ex att förändra utdebiteringen eller servicen). Den fråga vi ställer oss i detta avsnitt är: hur uppfattar invånarna finanserna i landstinget och i den egna hemkommunen? Kan invånarna sägas vara välinformerade med utgångspunkt från analysen av de faktiska förhållandena?

Här skall vi inte fördjupa analysen av länsinvånarnas syn på landstingets ekonomi. För det första kan vi konstatera (tabell 5) att tre av tio inte har någon uppfattning,

vilket kanske inte är så förvånande: frågan är inte alldeles enkel. Bland de personer som uttryckt en uppfattning har de allra flesta använt alternativen ”ganska dålig” eller ”varken god eller dålig”, vilket förefaller vara en realistisk bedömning. Det genomsnittliga balansmåttet är negativt (-18) och samtliga traditionella undergrupper (kön, ålder, utbildning, boendeort, klasstillhörighet och partisympati) instämmer i detta!

Det är en större andel som har en uppfattning om den egna kommunens ekonomi än om landstingets (23 procent svarar ingen uppfattning). Mot bakgrund av att den faktiska situationen kraftigt varierar i de värmländska kommunerna såväl strukturellt, vilket påverkar ekonomi direkt och indirekt, som finansiellt finns skäl att tro att också medborgarnas bedömning kan skilja sig åt mellan kommunerna. Sammantaget är bedömningen något mera positiv för kommunerna än för landstinget.

Tabell 5 ”Vad anser du om din kommun respektive landstingets i Värmlands ekonomi?”

	Mycket god	Ganska god	Varken god eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen upp-fattning	Balans-mått
Landstingets ekonomi	1	12	25	23	8	30	-18
Hemkommunens ekonomi	5	25	23	16	6	23	+7

Kommentar: Balansmåttet beräknas som procentandelen som anser att ekonomin är mycket eller ganska god minus andelen som anser att den är ganska eller mycket dålig. Internt bortfall: 3 procent.

Tabell 6 Medborgarnas bedömning av hemkommunens ekonomi utifrån strukturell och finansiell situation (balansmått)

Strukturell situation	Balansmått	N
Stark	23	488
Mellan	12	408
Svag	-35	187
Finansiell situation	**Balansmått**	
Stark	32	458
Mellan	22	198
Svag	-21	427

N = 1083

Kommentar: Vilka kommuner som ingår i respektive kategori framgår av tabell 4.

I tabellerna 6 visas intervjupersonernas bedömning relaterade till de både indelningar som utvecklats tidigare i kapitlet. De systematiska skillnader vi förväntar med hänsyn till skillnader i faktisk situation framträder. Medborgarna förefaller ha en god bild av förhållandena i detta avseende. Detta är en slutsats som väl överensstämmer med en tidigare motsvarande studie av kommuner i Göteborgsområdet (Gilljam & Nilsson 1995).

Synen på Karlstads roll

Vi har kunnat konstatera att Karlstad under lång tid haft en relativt god utveckling och att det finns mycket i den mer eller mindre ”spontana samhällsutvecklingen” som gynnar en stad av Karlstads storlek, struktur och administrativa position. Det är samtidigt lätt att se att andra delar av länet brottas med strukturella problem som visar sig i vikande befolkningstal, en åldrande befolkning, låg utbildningsnivå och extremt låga fastighetspriser. Kranskommunerna till Karlstad har en förhållandevis stark struktur och har påverkats av expansionen i huvudorten. Andra kommuner kännetecknas av en blandning av något starkare och något svagare delar eller en svag tillbakagång.

Kommundirektören i Karlstad, Anna Sandborgh, skriver en krönika till Karlstadsborna, som kommentar till en artikel där det sägs att Karlstad måste bli ett starkare lokomotiv för att dra länet med sig:

> *”Jag håller med om det, men vad betyder det? Hur gör man för att bli ett lokomotiv? Ja, det är en nobelprisfråga. Det är frustrerande att så många säger samma sak, men få hjälper till med svaret. Ibland får jag känslan av att eftersom vi inte anses vara ett lokomotiv, så är det vårt fel att Värmland inte växer. Nu är jag inte lagd åt det hållet att utan vidare acceptera det sagda som en sanning.*
>
> *Få se nu, vad som händer i Karlstad som rimligen är positivt för övriga länet? Vi har tagit eget ansvar för länsflygplats, vi satsar stora pengar i vår nya konsert- och kongressanläggning, badhuset är under ombyggnad, vi har förskotterat ett par hundra miljoner i en ombyggnad av E 18, vi har byggt flera idrottshallar, vi har medverkat till realiserandet av Löfbergs Lila Arena, vi är den enda kommunen som medfinansierar i Wermland Opera och Värmlands Museum, vi finansierar stora event, vi ansvarar för en av landets största gymnasieskolor med intag från hela landet, vi har lagt stora resurser på en ombyggnad av Karlstad C för bättre tågtrafik, vi finansierar hela stadsbusstrafiken, liksom båtbussarna. Jag vill inte skryta, men jag tycker att vi skyfflar in bra med kol i lokpannan. Därmed inte sagt att vi inte kan göra mer” (Sandborgh 2011).*

Hur uppfattar då värmlänningarna Karlstad? Vilken roll önskar man att Karlstadspolitikerna skall ta på sig? Har man tilltro till att Karlstad kan verka som ett tillväxtlok? Och hur ser man mera generellt på Karlstads utveckling i förhållande till länet i övrigt? Syftet är således primärt deskriptivt. Skiljer sig olika undergrupper åt? Vad kännetecknar de mest positiva och de mest negativa i synen på Karlstad?

Med utgångspunkt i en slags berördhetsfaktor kan vi förvänta att ju närmare Karlstad man bor desto mer positiv syn har man på Karlstad. Den som kan utnyttja och dra fördel av Karlstad borde också vara mest positiv. Med denna utgångspunkt kan en hypotes formuleras: *(1) att Karlstadsbor är mer positiva än personer i övriga Karlstadsområdet som i sin tur är mer positiva än personer i övriga länet.* Vidare förväntar vi *(2) att yngre är mera positiva än äldre* då dessa i större utsträckning kan utnyttja fördelarna med staden (för arbete, utbildning och nöjen). Till detta förväntar vi *(3) att högre utbildade är mer positiva än lägre utbildade* då dessa kan förväntas ha mer kontakter med Karlstad i arbetet och kanske även på fritiden. Kan det också vara så *(4) att kvinnor är mera positiva än män?* Ett argument för detta kan vara att kvinnor är mer benägna att studera vidare och att Karlstad kan framstå som ett mer attraktivt livsalternativ i jämförelse med andra orter än för män; vi har konstaterat att traditionell industri som rekryterar fler män än kvinnor, dominerar viktiga delar av länet utanför Karlstad.

Dessa antaganden kan även anknytas till föreställningen om att en ny politisk kultur håller på att etableras i vilken det urbana livet har en framträdande roll. Clark & Ingelhart (1997) förfäktar att en ny politisk kultur håller på att etableras och förknippar denna särskilt med urbana människor, unga och välutbildade. Kan vi i vår studie se något som skulle antyda att just dessa grupper också är de mest positiva till det som främst påminner om en urban miljö i länet, nämligen Karlstad? Två andra näraliggande hypoteser skall testas som mera direkt anknyter till denna föreställning *(5): ju mer socialliberal syn man har, desto positivare är också synen på staden* (Karlstad i detta fall); samt *(6) ju mer marknadsliberal syn man har, desto positivare är man till Karlstad.*

Låt oss börja med att relatera till var invånarna bor. I tabell 7 redovisas balansmåtten för boende i Karlstad, i Karlstadsområdet samt i övriga delar av länet. Där kan den först hypotesen sägas bli bekräftad: störst tilltro till Karlstads roll och möjligheter har man i Karlstad och därefter i kranskommunerna och minst i övriga länet. Invånarna i Karlstads kommun är kraftiga förespråkare för att Karlstads politiker skall inta en ledande roll, man tilltror Karlstad möjlighet att agera som tillväxtmotor för länet och man tycker inte att ”alltför mycket i Värmland är koncentrerat till Karlstad”. Övriga värmlänningar är ändå positiva, om än inte lika markerat som Karlstadsborna till att politikerna i Karlstad intar en ledande roll. Invånarna i kranskommunerna har också en tro på att Karlstad kan fungera som tillväxtmotor vilket övriga värmlänningar verkar ha en mera avvaktande hållning till; utanför Karlstad är man av uppfattningen att alltför mycket har koncentrerats till Karlstad.

Tabell 7 Synen på Karlstads roll för Värmland (balansmått) utifrån boendeort

Delregion	*Det är viktigt för Värmlands utveckling att politikerna i Karlstad intar en ledande roll (balansmått)*	*Karlstad är för litet för att kunna agera som tillväxtmotor för Värmland (balansmått)*	*Alltför mycket i Värmland är koncentrerat till Karlstad (balansmått)*	*Synen på Karlstad samlat (index)*	*Minsta antal svarande*
Karlstad	55	-58	-18	67	310
Övriga Karlstads-regionen	32	-46	20	58	199
Västra Värmland	14	3	55	46	211
Norra Värmland	13	-3	48	48	186
Östra Värmland	28	-1	55	49	138
Hela länet	35	-17	25	55	1057

Kommentar: balansmåttet beräknas som procentandelen som instämmer minus procentandelen som tar avstånd från påståendet (Detta kan variera mellan -100 och +100). Indexet är ett annat mått; beräkningen framgår av texten i nästa avsnitt; indexet kan variera mellan 0-100).

Tabell 8 Synen på Karlstads roll för Värmland för boende utanför Karlstadsområdet utifrån lokal anknytning i nuvarande hemkommun

Lokal anknytning	*Det är viktigt för Värmlands-utveckling att politikerna i Karlstad intar en ledande roll (balansmått)*	*Karlstad är för litet för att kunna agera som tillväxtmotor för Värmland (balansmått)*	*Alltför mycket i Värmland är koncentrerat till Karlstad (balansmått)*	*Synen på Karlstad samlat (index)*	*Minsta antal svarande (n)*
Alltid bott i kommunen	29	-11	55	54	190
Uppväxt i kommunen men återvänt	16	-7	34	56	91
Inflyttad sedan mer än tio år	22	-1	45	54	159
Inflyttad sedan högst tio år	39	-20	23	60	64

Kommentar: se tabell 7

Tabell 9 Synen på Karlstads roll för Värmland (balansmått) utifrån traditionella bakgrundsvariabler

Bakgrund	*Det är viktigt för Värmlands-utveckling att politikerna i Karlstad intar en ledande roll (balansmått)*	*Karlstad är för litet för att kunna agera som tillväxtmotor för Värmland (balansmått)*	*Alltför mycket i Värmland är koncentrerat till Karlstad (balansmått)*	*Synen på Karlstad samlat (index)*	*Minsta antal svarande*
Ålder					
16-29 år	49	-39	-9	62	155
30-49 år	42	-41	11	61	269
50-64 år	29	-10	27	53	318
65-85 år	30	9	53	49	293
Utbildning					
Låg	30	4	48	49	242
Medellåg	32	-22	28	55	351
Medelhög	39	-18	22	56	226
Hög	45	-33	-3	62	204
Kön					
Kvinnor	35	-22	23	56	541
Män	36	-12	27	55	494
Subjektiv klass					
Arbetarhem	33	-14	33	53	506
Jordbrukarhem	0	6	43	43	47
Tjänste-mannahem	40	-21	13	58	282
Högre tjänste-mannahem	61	-27	6	64	70
Företagarhem	27	-27	20	58	70

Kommentar: se tabell 7

Om vi något fördjupar analysen av betydelsen av den geografiska förankringen för kategorin som bor utanför Karlstadsområdet (tabell 8) och relaterar till hur länge man bott på den nuvarande hemorten så framgår att den kategori som kan bedömas

ha svagast förankring (inflyttad någon gång under de senaste tio åren) också är den kategori bland dessa som är mest positiv till Karlstad (eller minst negativ).

Även vårt andra och tredje antagande verkar ha fog för sig. Det är uppenbart så att yngre har en klart mera positiv syn på Karlstad än äldre (tabell 9) och att högre utbildade har en mera positiv syn än lägre utbildade. De kategorier som starkast instämmer i att allt för mycket är koncentrerat till Karlstad är de äldsta (+ 53) och de lägst utbildade (+48). Medan de yngsta och de högst utbildade tenderar att ta avstånd från detta påstående eller intar en mellanposition (- 12 respektive – 3).

Vårt fjärde antagande att kön skulle ha betydelse får avvisas: skillnaderna är små. Ser vi närmare på andra undergrupper, utmärker sig sådana som nära kan förknippas med utbildning såsom subjektiv klass: den som uppfattar sig tillhöra ett högre tjänstemannahem är mest positiv till Karlstad. Partipolitiskt är inte skillnaderna särskilt markerade. Tydligast är skillnaden till påståendet att ”alltför mycket är koncentrerat till Karlstad”, där C-sympatisörer klart instämmer (+48) medan FP-sympatisörer utgör andra ytterlighet med en mellanståndpunkt (+3).

Det finns starka skäl att anta att det finns samvariation mellan dessa olika undergrupper. Vi vet från inledningen på detta kapitel att personerna i Karlstad och i Karlstadsområdet är genomsnittligt yngre och har högre utbildning; där finns också den största andelen som kan förknippas med ett högre tjänstemannahem. På motsvarande sätt kan vi förvänta en koppling mellan att bo utanför Karlstadsområdet och att vara överrepresenterad i kategorierna hög ålder och låg utbildning. Vi vet även att C är starkast utanför Karlstadsområdet.

Sammanfattat mått på synen på Karlstad

Vi har så här långt konstaterat att synen på samtliga tre frågor följer ett likartat mönster: det är samma undergrupper som redovisar låga respektive höga värden på dessa. Ett sätt att på ett mera sammanfattat sätt beskriva värmlänningarnas syn på Karlstads roll och position är att skapa ett additativt index med värden från 0 (mycket negativ) till 100 (mycket positiv)[20] Värdet 50 kan sägas motsvara en neutral syn på Karlstad utifrån de tre aspekter vi mäter. Låt oss ta detta index som utgångspunkt då vi något fördjupar analysen och ser närmare på samvariation mellan ålder och utbildning i detta avseende.

I tabell 10 (a-c) korstabuleras utbildnings- och ålderskategorier för boende i Karlstad, i Karlstads kranskommuner och i övriga länet. Som förväntas är Karlstadsborna mest positiva till Karlstads roll och position (indexvärde: 67), därefter kommer boende i kranskommunerna (indexvärde: 58) och minst positiva boende i övriga Värmland (indexvärde: 47). För samtliga tre kategorier svarande finns ett mönster att de yngsta är mest positiva; även utbildning tycks ha en viss betydelse även efter det att effekten av ålder slagit igenom. Följaktligen är yngre, välutbildade Karlstadbor mest positiva, medan äldre personer boende utanför Karlstadområdet är minst positiva.

Tabell 10a Synen på Karlstad i fyra undergrupper svarande boende i Karlstads kommun (index)

	Yngre (16-49 år)	Äldre (50-85 år)
Hög utbildning	72 (n = 96)	66 (n = 83)
Låg utbildning	70 (n = 61)	60 (n = 80)

Tabell 10b Synen på Karlstad i fyra undergrupper svarande boende i någon av Karlstads fyra kranskommuner (index)

	Yngre (16-49 år)	Äldre (50-85 år)
Hög utbildning	64 (n = 38)	57 (n =43)
Låg utbildning	59 (n = 48)	53 (n = 82)

Tabell 10c Synen på Karlstad i fyra undergrupper svarande boende utanför Karlstadområdet (index)

	Yngre (16-49 år)	Äldre (50-85 år)
Hög utbildning	54 (n = 75)	44 (n = 107)
Låg utbildning	52 (n = 123	45 (n = 252)

Kommentar: Det interna bortfallet ligger mellan en och tre procent för de tre grupperna. Hur indexet är beräknat framgår av texten.

Tabell 11a Synen på Karlstads roll och position relaterad till intervjupersonernas syn på marknadslösningar i offentlig sektor

Marknadsliberal	53	(n = 424)
Mellanposition	55	(n = 416)
Traditionell (marknadskritisk)	59	(n = 202)

Tabell 11b Synen på Karlstads roll och position relaterad till intervjupersonernas inställning på en skala från socialliberal till socialkonservativ

Socialliberal	55	(n = 221)
Mellanposition	56	(n = 667)
Socialkonservativ	53	(n = 142)

På detta stadium kan vi förstås inte av analysen dra slutsatser om kopplingen mellan synen på Karlstads roll och position och anknytningen till en ny politisk kultur. Vi kan dock utvidga analysen till att också omfatta kopplingen mellan var man befinner sig på en skala från social konservatism till social liberalism, samt på en skala för marknadsliberalism och synen på Karlstad[21]. Skillnaderna är här små; det finns en tendens att de mer marknadskritiska också är de minst positiva till Karlstad (tabell 11).

Berördhetsfaktorn förefaller vara den som slår igenom, medan den politiska kulturfaktorn ger visst utslag för marknadsliberalism men inte för socialliberalism. För att kunna få underlag för en mera samlad analys kan man genomföra en regressionsanalys (tabell 12). [22]Det visar sig att vid kontroll också för de andra variablerna så kvarstår en klar effekt av närhet till Karlstad som förklaringsfaktor, liksom av ålder men också, fast svagare, grad av marknadsliberal syn samt utbildning[23].

Tabell 12 Regressionsanalys avseende synen på Karlstads roll och position

Modell	Ostandardiserade koefficienter	Standardfel	Standariserade koefficienter Beta	T	Sig.
Konstant	-393.805	73,981		-5.273	.000
Marknadsliberalt index	1.972	.869	.066	2.269	.023
Socialliberalt index	0,330	1.103	.009	.299	.765
Närhet till Karlstad	9,066	0,759	.356	11,941	.000
Utbildning	1,414	0,661	.066	2,138	.033
Ålder	,216	0,038	.170	5,686	.000
Kön	1,550	1,315	.035	.1,179	.239

Modellsammanfattning: R = .444, R^2 = .198 Adjusted R^2 = .193,
Standardfel i estm. = 20,0676

Slutsatser

I jämförelse med landet i dess helhet har inte Värmland haft en särskilt gynnsam utveckling. Befolkningsmässigt utgjorde Värmland en tjugofemtedel av landets befolkning för sextio år sedan, idag är motsvarande andel en fyrtiondedel. Det är också stora skillnader mellan olika delar av länet. Att förbättra de ekonomiska och andra livsvillkoren är en huvuduppgift som alla kommuner brottas med. De strukturella förutsättningarna skiljer sig i betydande grad åt. Det gör också den finansiella situationen. Båda dessa faktorer påverkar förutsättningarna för kommunpolitiken. Vi finner framför allt en kommun som har en gynnsam position både strukturellt och finansiellt – Karlstad – medan andra har en mindre gynnsam position i båda dessa avseenden. Vi finner också kommuner som i olika varianter befinner sig

mellan dessa ytterlägen. I ett tioårigt perspektiv förändras dessa förhållanden endast i begränsad utsträckning.

När det gäller värmlänningarnas bedömning av landstingets och sin hemkommuns ekonomi förefaller det som att de flesta har en realistisk syn; den överensstämmer väl med den som den särskilda strukturella och finansiella analysen ger. Landstingets ekonomi är inte utan bekymmer och kommunernas varierar som sagt betydligt.

Det är således framför allt Karlstad som befinner sig i en relativt stark position. Det är ett förhållande som gäller i många län och regioner, att den centrala orten är den mest ekonomiskt dynamiska. Vi har ställt frågor om Karlstads roll och position i länet. Det förefaller som att en faktor berördhet/närhet är viktig för hur positiv man är till Karlstads roll och position. Ju närmare man är med avseende på bostadsort desto mer positiv; ju yngre och ju högre utbildning desto mer positiv syn. För de yngre framstår sannolikt Karlstad som en möjlighet med avseende på utbildning, arbete, nöjesliv mm. För de högre utbildade kan kontakter i arbetsliv och sociala kopplingar vara viktiga. På marginalen finns en koppling mellan en marknadsliberal syn och en positiv syn på Karlstad.

Detta kapitel är samtidigt en bakgrund till analysen av den politiska strukturen och till värmlänningarnas röstning. De strukturella förhållandena påverkar karaktären på de frågor som kommunpolitikerna har att hantera, dvs. den politiska dagordningen, och den finansiella situationen är en indikation på möjligheterna att agera.

Noter

1 Denna fråga har under decennier varit föremål för diskussion i anslutning till utredningar, förslag och beslut om skatteutjämningssystemet. Det senaste förslaget är föremål för remissbehandling (SOU 2011:39). Ett sammanfattande mått på ekonomisk aktivitet som förekommer allt oftare är bruttoregionalprodukt (BRP) som är en regional motsvarighet till BNP. Enligt detta ligger Värmland bland de lägsta i landet med värdet 82 (Sverige totalt ges värdet 100). När detta i sin tur, med den osäkerhet som detta rymmer, bryts ned också på kommunnivå skiljer Karlstad ut sig på ett markant sätt med värdet 114. Övriga kommuner i länet finns i intervallet 41-84. (Ekonomifakta).

2 Jag har t ex valt att inte redovisa talen över t ex invandrare (utomeuropeiska eller andra). Vi vet att andelen norrmän är hög i västra Värmland men detta torde inte påverka behovs- eller resursstrukturen nämnvärt utöver det som fångas upp av andra mått ovan. Andelen invandrare i övrigt är låg i en nationell jämförelse. Denna faktor vägs för övrigt in i skatteutjämningssystemet. (Problematiken med värmlänningarna och sysselsättningen fördjupas i ett annat kapitel).

3 Kommunalekonomisk utjämning speglar relationen mellan egna resurser och behovsstruktur på ett sammanfattat sätt; här indelade i tre grupper: 1= 0-4999 kr/invånare; 2 = 5 000-9999 kr/inv.; 3 = 10 000-15 000 kr/inv. Skatteunderlaget

är den totala beskattningsbara inkomsten för samtliga invånare/antalet invånare i procent av medelskattekraften i riket; här indelat: 95 och högre = 1; 85-94 = 2 och 84 eller lägre = 3. Andelen ålderspensionärer har indelats: --19,9 % = 1; 20-23,9 % = 2; 24 % -- = 3. Andelen barn och unga (0-19 år): 0-20,9 % = 3, 21-23,9 % = 2, 24 % --= 1. Andelen lediga lägenheter i allmännyttan har indelats: 0-3,9 % = 1, 4-7,9 % = 2 och 8 % eller högre = 3; värdet 3* betyder att andelen tomma lägenheter var större än 15 %. Fastighetspriserna har indelats: --999 000=3, 1 000 000-1 299 000=2, 1300 000 --=1. Värdet 3* betyder att fastighetspriserna ligger under 700 000 kr. Utbildningsnivån speglas i andelen med en eftergymnasial utbildning, indelningen är: – 20 % = 3, 21-30 % = 2 och 31 % och högre = 1. Befolkningsförändring under ett decennium: ökande befolkning = 1, 0—4,9 % = 2, – 5% – - = 3. Självförsörjningsgrad, speglar förekomsten av arbetsplatser och pendling: 0-90 % = 3, 91-105 % = 2 och 106 och högre = 1. Arbetslöshet mäts som procent av befolkningen som är öppet arbetslösa eller i konjunkturberoende program. Här ett genomsnitt för åren 2009 och 2010 (från SKL och SCB 2009 och 2010): – - 7,0 = 1, 7,1- 8,0 = 2, 8,1-- = 3. (Observera att förtidspensionerade inte ingår). Företagsklimat enligt Svenskt Näringsliv är en rating grundad på många olika mått. Här har en indelning gjorts efter genomsnittlig placering de senaste fyra åren: 1-99 = 1, 100-199 =2, 200-290 =3. Detta används här mera som referens.

4 Under perioden 1998-2005 fick följande Värmlandskommuner särskilda pengar till sina bostadsföretag mot en särskild åtgärdslista (Statens Bostadsnämnd 2005:81f): Filipstad (104 mnkr), Grums (23 mnkr), Hagfors (4 mnkr), Kristinehamn (114,8 mnkr), Munkfors (50,4 mnkr), Storfors (52,1 mnkr). Hammarö och Forshaga fick avslag på sina ansökningar. I de flesta fall är rivning av bostäder en del av kraven. I Filipstad handlade detta t ex om att avveckla 540 lägenheter!

5 Bostadsbyggandet i Värmland var under 1970-talets senare del dominerat av småhus och i synnerhet i Karlstadsområdet, inte minst i kranskommunerna. Detta avtog under 1980-talet. Under byggboomen som pågick mellan 1987-92 återupptogs flerfamiljsbyggandet och även småhusbyggnationen ökade igen. Det handlade nu inte bara om Karlstadsområdet. Efter 1990-talskrisens genomslag har byggnationen i länet legat på en mycket låg nivå och i princip varit koncentrerad till Karlstad. (I Dahlgren 2009:17 finns en belysande figur).

6 Sunne kommun har t ex givit ett särskilt stöd med 15 mnkr till sitt bostadsbolag under 2010 (NWT 2012-01-18).

7 Andelen sysselsatta i ”turismberoende branscher”, till vilka handeln räknas, är klart högst i länet i Eda (25 %), Årjäng (18 %) och Sunne (13 %); därefter följer Karlstad, Torsby och Arvika (med ca 10 %) (Ekonomifakta).

8 Under 2011 och 2012 ska enligt plan 154 lägenheter rivas i Hagforshems bestånd (Hem & Hyra 2011-10-27).

9 Bland dessa fanns Hagfors (25,4 mnkr), Kil (5,1 mnkr), Kristinehamn (48,7 mnkr) och Munkfors (15,3 mnkr) samt landstinget i Värmland (170 mnkr) (SOU 2003:68). Kraven från delegationen kunde uppgå till mer än tjugo åtgärder (försäljningar, förbättrade rutiner, minskade stöd till föreningar, minskad service, omorganisationer, minskat antal ledamöter i nämnder, omförhandlingar av avtal med entreprenörer mm.).

10 Föreningen Sveriges Kommunalekonomer och Referensgruppen för redovisningsfrågor har genom åren varit mycket kritiska till den norm för beräkning av pensionsskulden som fastställdes under 1990-talskrisen. Här utgår vi ifrån den som dessa institutioner förordar (den reella).

11 Enligt en intern marknadsvärdering av Karlstads Bostads AB uppgår marknadsvärdet av fastigheterna till 3,2 mdr kr mot 1,9 mdr kr i bokfört värde (Karlstads kommun 2011:64).

12 Björn Brorström och Hans Petersson, vid Kommunforskning i Väst, har utvecklat en särskild så kallad RK-modell för finansiell analys och kopplad till denna en finansiell profil (Brorström, Donatella & Petersson, 2009). De viktigaste delarna är det finansiella resultatet, kapacitetsutvecklingen, riskförhållandet och kontrollen över den finansiella utvecklingen. I den finansiella profilen sammanfattas i två huvuddimensioner: kontroll och risk samt beredskap (kort sikt) och kapacitet (lång sikt). Exempel på indikatorer som används för att bedöma dessa förhållanden är: genomsnittligt resultat under tre år, skattefinansieringsgraden av investeringar, skattesats, soliditet, finansiella nettotillgångar, kassalikviditet, budgetföljsamhet, resultat före extraordinära poster.

13 Värdet 1 motsvarar ett positivt resultat på 1000 kr/invånare eller mer; 2 = 0-999 kr/invånare och 3= ett negativt resultat. Ju högre värde desto svagare resultat. Soliditet för koncernen (inklusive pensionsåtagande före 1998). Värde 20 % eller högre = 1; 0-19 % = 2 och negativt värde= 3. Ju högre värde desto svagare soliditet. Skattesats till kommunen. Värde under 21 = 1; 21,01-22,00=2, över 22,00=3. Ju högre värde desto högre skatt. De fem kolumnerna därefter avser procentuell skillnad mellan redovisad kostnad för kommunen och en standardkostnad som motsvarar en beräkning av den strukturellt betingade kostnad som kommunen borde ha om den motsvarade genomsnittet av Sveriges kommuner. Barnomsorg: värdena från minus till +5 =1, +6-+18=2 och +19 och högre=3. Ju högre värde desto dyrare service, relativt sett. Grundskola: negativa värden=1, 0-6,0 = 2, 6,1 och högre värde=3. Ju högre värde desto dyrare service, relativt sett. Gymnasieskola: negativa värden=1, 0-6,0=2, 6,1 och högre=3. Äldreomsorg: negativa värden=1, 0-6,0=2, 6,1 och högre=3. Individ och familjeomsorg: negativa värden=1, 0-15=2, 15,1 och högre=3. SKL och SCB (2011) är källan.

[14] I Karlstads fall handlade det om hela 83 mnkr (Karlstads kommun, 2011). Totalt för landet utgick 11,9 mdr kr till kommunerna och 5,1 mdr kr till landstingen som tillfälligt statsbidrag (SOU 2011:59 s 115).

[15] Brorström & Siverbo (2002) diskuterar och analyserar på ett systematiskt sätt skillnader mellan ”fattiga och rika” kommuner och landsting i slutskedet av 1990-talskrisen då ett antal kommuner och landsting inte klarade av att leva upp till kraven på en ekonomi i balans. Där diskuteras förutom externa eller strukturella faktorer (befolkningsförändring, arbetslöshet mm) även interna faktorer såsom ledningens sätt att fungera, kvaliteten på interna styrsystem, kompetens och kunskapsnivå, samarbetsklimat, öppenheten för kritik mm.

[16] Är Karlstad speciell med hänsyn till kommunens karaktär? SKL och SCB delar in kommunerna efter strukturella egenskaper. Karlstad tillhör kategorin ”större städer” (I denna finns även Örebro, Västerås, Gävle, Sundsvall, Umeå med flera). Ser vi till finansiell situation och lägger vikten på koncernen har Karlstad ett något bättre resultat (8 procent av skatteintäkter, generella statsbidrag och skatteutjämning mot 5 procent hos genomsnittet av större städer) och en något bättre soliditet (26 procent i förhållande till 16). Det finns en klar skillnad mellan olika kommuntyper i just finansiell ställning: storstäderna är generellt starkast, därefter följer förortskommuner i storstäder och just större städer. Som fjärde kategori, en bit svagare, följer förortskommuner till större städer (där har vi enligt deras kategorisering Hammarö, Forshaga och Kil). Övriga kategorier har som medelvärden svagare finanser. Det skall vidare konstateras att Karlstad ligger relativt högt i utdebitering jämfört med många av de större städerna; här finns ett mönster att de större städerna i norr ligger över sina motsvarigheter i söder och i Mellansverige (Sveriges kommuner och landsting 2011).

[17] Göteborgsforskarna Björn Brorström och Sven Siverbo genomförde en studie av kommuner och landsting som hamnade i den så kallade Kommunakuten. I denna specialstuderades landstinget i Värmland. Slutsatsen som gällde läget i början av 2000-talet var mycket kritisk (Brorström & Siverbo 2002:76): ”De ekonomiska problem som idag finns kan ha uppstått som följd av yttre orsaker men de har sannolikt förvärrats av brister i ledarskap, samarbete och kvalitet i styrningen. Vi har sällan eller aldrig mött en uppsättning personer med en så negativ hållning till den egna organisationen, till kollegor i organisationen och till möjligheterna att åstadkomma förändring och förbättring.”

[18] I det regionala utvecklingsprogrammet (Region Värmland 2009) finns t ex en redovisning över starka sidor i samtliga kommuner.

[19] Enligt det förslag till reviderat skatteutjämningssystem som nu remissbehandlas får landstinget i Värmland och samtliga Värmlandskommuner utom Karlstad och Hammarö ett ökat stöd just på grund av att den strukturella situationen

behöver kompenseras (SOU 2011:39 bil. 3). Sammantaget är faktiskt Värmland den största vinnaren enligt detta förslag (SOU 2011:39, s 226).

[20] Beräkningen är gjord enligt följande: Påstående 1, instämmer helt=100, instämmer delvis = 67, instämmer knappast =33, instämmer inte alls = 0, samt ingen uppfattning =50; för påståendena 2 och 3, vänder man på värdena då dessa är kritiska till Karlstad. Den som svarat med ”instämmer inte alls” får således värdet 100 i detta fall, et cetera. Man kan då få värden mellan 0 och 300. För att få en enklare skala delas med 3 och vi får värden mellan 0 och 100.

[21] Båda dessa index är sammansatta av svaren på två påståenden i enkäten. Den första utifrån: ”Straffen för ungdomar som begår brott är för höga” samt ”ta emot färre flyktingar i Sverige”; den andra utifrån: ”låta privata företag svara för äldreomsorgen” och ”förhindra företag med vinstsyfte att bedriva sjukvård”.

[22] I denna ingår närhet till Karlstad (tre kategorier), ålder (fyra kategorier), utbildning (fyra kategorier), kön (två kategorier), grad av socialliberalism (tre kategorier) samt grad av marknadsliberalism (tre kategorier).

[23] Här redovisas en traditionell regressionsanalys där antaganden har gjorts om att de ingående variablerna är av intervallskalekaraktär; vi har också genomfört regressionsanalyser där dummyvariabler använts och utfallet blir detsamma (även R^2 och adjusted R^2 på .20.

Referenser

Berger, Sune, Dahlgren, Bengt och Westlindh, Sara (2011): *Krisen kom plötsligt. En värmländsk berättelse om den globala finanskrisen*. Karlstad: Karlstad University Press

Brorström, Björn & Siverbo, Sven (2002): De fattiga och de rika. Ett institutionellt perspektiv på kommuners ekonomiska utveckling. Lund: Studentlitteratur

Brorström, Donatella & Petersson (2008): *På rätt väg! Mål för god ekonomisk hushållning i kommuner och landsting*. KFI-rapport 99, Göteborgs universitet

Brorström, Björn, Katarina Orrbeck och Hans Pettersson (1999): Finansiell bedömning – tre perspektiv. Lund: Studentlitteratur.

Clark, Terry Nichols (2006): Community and Ecology: Dynamics of Place, Sustainability and Politics. Amsterdam, Netherlands; Boston, MA: Jai/Elsevier, 2006 (Co-edited with Aaron M. McCright).

Clark, Terry Nichols (2004): The City as an Entertainment Machine. Amsterdam, Netherlands; Boston, MA: Jai/Elsevier, 2004

Clark, Terry Nichols (2002): “Amenities Drive Urban Growth,” *Journal of Urban Affairs*, 2002.

Clark T N & Hoffman-Martinot, Vincent, eds. (1998): *The New Political Culture*. Boulder: Westview Press, 1998.

Clarke, Susan E. (2006): Globalization and the Study of Local politics: Is the Study of Local Politics Meaningful in a Global Age? In Baldersheim, Harald & Wollmann, Hellmut (eds) *The Comparative Study of Local Government and Politics: Overview and Synthesis*. Opladen & Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers.

Dagens Samhälle (2011 nr 33)

Dahlgren, Bengt (2009): *Småstaden – ett diskussionsunderlag om dess roll och betydelse i Värmland*. Länsstyrelsen i Värmland: rapport.

Hoorens, D (2008): *Sub-National Governments in European Union: organization, responsibilities and finance.* Paris: Dexia Editions.

Ekonomifakta. www.ekonomifakta.se

Esping-Andersen Gösta, (ed) (1996): *Welfare States in transition. National adaptions in Global Economics*. London: Sage Publications

Florida, Richard (2005): *Cities and the Creative Class*. New York: Routledge

Florida, Richard (2002): *The Rise of the Creative Class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books

Gilljam, Mikael & Nilsson, Lennart (1994): Medborgarna och kommunens ekonomi. I Nilsson, Lennart (red) *Västsverige i fokus. Samhälle, Opinion, Massmedia 12*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Hansen, Tore (2005): Kommunal autonomi – hvor stort er spillerommet) I Baldersheim, H & Rose, E R (red.) *Det Kommunale laboratorium, 2. Utgave*. Bergen: Fagbokforlaget

Hem & Hyra (2011-10-27). *Hagforshem river ytterligare*.

http://foretagsklimat.svenskt naringsliv.se/rankingall.do

Jörnmark, Jan (2010): *Karlstads globalisering*. Förf. eget förlag.

Karlsson, Svante (2011): Växande handel och ökad mobilitet. Nya arbetsmarknader i de västra gränstrakterna. *Geografiska notiser, 2011 Nr. 2.* Sid. 70-78.

Karlsson, Svante (2011) Perifera platser på gränsen till omvandling. Gränshandel som drivkraft för regional utveckling. I Olsson, E., Berger, S och Gottfridsson, H O (red) (2011) *Gränslöst liv? En studie av två gränskommuner*. Karlstad University Press.

Karlstads kommun (2011). Årsredovisning för 2010. Karlstads kommun. Trycksak.

Lorentzon, Sten (2011): *Shopping along the border between Norway and Sweden as an engine for regional development*. Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi. Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. *Occasional Papers* 2011:4.

NWT 2012-01-18: *Sunne Bostads AB kan säljas för 230 miljoner*.

Olander, Lars-Olof (1983): Servicens tillgänglighet. I Strömberg, Lars och Westerståhl, Jörgen (red): *De nya kommunerna. En sammanfattning av den kommunaldemokratiska forskningsgruppens undersökningar*. Stockholm: Publica.

Petersson, Olof, Sören Holmberg, Leif Lewin & Hanne Marte Narud (2002): *Demokrati utan ansvar. Demokratirådets rapport 2002.* Stockholm: SNS Förlag

Pierson, Paul, ed (2001): *The New Politics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press

Regeringens skrivelse 2010/11:102: *Utvecklingen inom den kommunala sektorn*.

Sandborgh, Anna (2011): Lokomotivet Karlstad i ”Solsidan. Till all personal inom Karlstads kommun, Maj 2011”, trycksak.

SCB (1990, 2000 och 2010): Årsbok för Sveriges Kommuner. SCB.

Siverbo, Sven (1999): *Kommunerna och ekonomisk kris. En studie av kommuner som sökt extra finansiellt stöd av staten*. Göteborgs universitet: Förvaltningshögskolans rapporter, nr 19.

SKL och SCB (2011): *Vad kostar verksamheten i din kommun? Bokslut 2010*. Stockholm: SKL och SCB

SKL och SCB (2009): *Vad kostar verksamheten i din kommun? Bokslut 2008*. Stockholm: SKL och SCB

SOU 2003:68. *Efter Kommundelegationen – hur gick det. Slutrapport från utredningen om uppföljning av kommundelegationens ärenden*.

SOU 2011:59 *God ekonomisk hushållning och balanskrav i ett konjunkturellt perspektiv*

Statens Bostadskreditnämnd (2006): Analys av svaga bostadsmarknader. Rapport 2006-12-13.

Statens Bostadskreditnämnd (2008): Bostadsföretag på orter med vikande befolkningsunderlag. 17 november 2008. Rapport.

Svenska Kommunförbundet och SABO (2001): *Efter bostadsakuten – tomma bostäder kostar på. Beredningen Boendepolitik.* Svenska Kommunförbundets förlag.

Svenskt Näringsliv (2011): *Företagsamheten i Värmlands län*. Företagsklimat. Stockholm: Svenskt Näringsliv, rapport.

Svenska Kommunförbundet och SCB (2001): *Vad kostar verksamheten i din kommun? Bokslut 2000.* Stockholm: Svenska Kommunförbundet och SCB

Svenska Kommunförbundet och SCB (1991): *Vad kostar verksamheten i din kommun? Bokslut 1990*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet och SCB

Tillväxtverket (2011): *Genuint sårbara kommuner*. Rapport 0112 Rev A.

Värmlands Folkblad, ”*Landstingets resultat under 19 år”*. Artikel 2011-11-29.

Värmlands Folkblad, ”*Kampen fortsätter*”, artikel 2011-10-12.

Värmlands Folkblad, *”Kanalstad mot Inre hamn. Karlstad Waterfront – en alternativ lösning till hur Karlstad kan växa mot Vänern”*, artikel 2011-10-12.

Bilaga 1 De värmländska kommunernas ekonomi och kostnader för service, ett urval områden, enligt årsredovisningen 2008

Kommun	Parti	Koncern-Resultat	Soliditet	Skatt	Barn-omsorg	Grund Skola	Gym-nasie-skola	Äldre-omsorg	Individ och familj
Arvika	S	1(1)	1(1)	1		1 (1)	1(1)	1	3
Eda	S, C	1(1)	1(1)	3		3 (1)	1(3)		1(1)
Filipstad	S		3(3)		3 (1)	(1)	3(3)	1(3)	3
Forshaga	S			3(3)	1	(1)		3(3)	(3)
Grums	S	3	3(3)	3(3)	3	3	(3)	1	3(3)
Hagfors	S	3(3)	3	3(3)	(3)	(3)	1(3)	(3)	3(3)
Hammarö	S,M	3	3	3(3)	1 (3)	1(1)		3(3)	3
Karlstad	S,M	1	1(1)		1 (3)	(1)	(1)	1	(3)
Kil	S	3	3(3)	3	3	3	3	1(3)	3(1)
K-hamn	M,S	1(3)	3(3)	3(3)	(1)	1(1)	(1)	1(3)	1
Munkfors	S	(3)		3(3)	1	1	3(3)	1(3)	3
Storfors	S	(3)	3(3)	3(3)	(3)	3	3(3)	1	3
Sunne	C					3(1)	3(3)		1(1)
Säffle	C	3	(1)		(3)	(1)	(3)	1(1)	1(1)
Torsby	S	1	3(3)	3(3)	3 (1)	3(1)	3(1)	1(1)	1
Årjäng	C	3(3)	1(1)		3 (3)	1(1)	(3)	(3)	1(1)

Bilaga 2 Kommunernas strukturella och finansiella situation åren 2010 (och 2000) med komplettering år 2008– ett försök till sammanfattande bedömning samt verkliga tal

Kommun	Samman-fattning Struktur	Samman-fattning Finanser	Koncern-resultat	Soliditet	Skatte-sats	2008 Koncern-resultat och soliditet
Arvika	2 (2)	1 (1)	6 (9)	31 (34)	20,90 (21,40)	3 30
Eda	2,5 (3)	1,5 (1)	2 (4)	34 (48)	22,25 (21,50)	4 37
Filipstad	3 (3)	3 (2,5)	4 (3)	-12 (-2)	22,00 (21,50)	1 -20
Forshaga	1,5 (1,5)	2 (2) *	-2 (1)	6 (19)	22,35 (22,40)	1 6
Grums	2,5 (3)	3 (3)	-1 (2)	-31 (-23)	22,40 (22,40)	0 -36
Hagfors	3 (3)	3 (3)	1 (-8)	-15 (8)	22,50 (22,30)	-1 -21
Hammarö	1 (1)	2,5 (2,5)*	1 (1)	0 (1)	22,10 (22,10)	-6 -6
Karlstad	1 (1)	1 (1,5)	8 (3)	26 (20)	21,75 (21,75)	7 22
Kil	1,5 (1,5)	3 (3) *	5 (1)	-14 (-15)	22,40 (22,00)	-1 -21
K-hamn	2 (2)	2,5 (3) *	4 (-6)	1 (-12)	22,45 (22,80)	3 -4
Munkfors	3 (3)	2,5 (3) *	3 (-10)	-1 (7)	22,50 (22,50)	0 0
Storfors	3 (2,5)	3 (3)	0 (-2)	-17 (-4)	22,50 (22,25)	0 -14
Sunne	2 (2)	2 (2)	1 (1)	5 (14)	21,80 (21,80)	0 4
Säffle	2,5 (2)	2 (1,5)	1 (3)	12 (25)	22,00 (21,90)	-4 10
Torsby	3 (3)	3 (3) *	2 (0)	-4 (-8)	22,50 (22,50)	3 -7
Årjäng	2 (2,5)	1,5 (2) *	2 (-1)	21 (36)	21,95 (21,25)	0 21

Kommentar: Detta är ett försök att sammanfatta strukturell och finansiell situation år 2010 i en gemgradig skala: 1 – 3 med mellanstegen 1,5 och 2, 5. Värdet 1 är stark och värdet 3 svag; värdet 2 innebär ett mellanläge. Värdet 1, 5 står för en position mellan stark och medel; medan värdet 2,5 intar en position mellan medel och svag. (Inom parantes anges motsvarande läge år 2000). Koncernresultat är i procent av skatteintäkter, generella statsbidrag och utjämning. Soliditeten inkluderar pensionsåtaganden före 1998.

VÄRMLÄNDSK FLERNIVÅDEMOKRATI

LENNART NILSSON

Det svenska politiska landskapet har under de senaste årtiondena genomgått stora förändringar. De har inneburit fler politiska nivåer och förskjutningar mellan de offentliga och privata sfärerna i samhället som skapat en mångfald aktörer i ett komplext samspel. Den förändrade strukturen är emellertid inte resultatet av samlade beslut av riksdag och regering utan är konsekvenserna av beslut som fattats av politiska organ på europeisk, nationell, regional och lokal nivå. (Berg 2007; von Bergmann-Winberg 2010; OECD 2010)

Flernivådemokratin med folkvalda politiker på flera nivåer är återkommande föremål för omprövning. Europeiska unionen grundades 1957 av sex länder och när Sverige blev medlem av Europeiska unionen var antalet medlemsstater 15. Idag ingår 27 länder i unionen och ytterligare utvidgningar diskuteras. Vid bildandet av den gemensamma valutan, Euron, anslöt sig 11 länder och med Estlands övergång till den gemensamma valutan uppgår antalet länder till 17. Politiken kring Euron under den ekonomiska krisen berör emellertid alla EU-länder. Lissabonfördraget antaget 2009 innebär att formerna för beslutsfattandet förändrats, där EU fått ytterligare befogenheter samtidigt som dess institutioner förstärkts. (Norén Bretzer 2010:212)

Det finns också en nordisk nivå där av parlamenten valda ledamöter samt regeringsrepresentanter ingår i Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet. Dessa organ har ingen överstatlig beslutanderätt men har haft och har stor betydelse för att samordna arbetet i de nordiska länderna. Historikern Gunnar Wetterberg har i uppmärksammade debattartiklar föreslagit bildandet av en nordisk förbundsstat, inte som ett alternativ till annat mellanstatligt samarbete utan för att stärka de nordiska ländernas inflytande i EU och andra internationella organisationer. (Wetterberg 2009a och b samt 2011) I Nordiska rådets och Nordiska ministerrådets årsbok för 2010, *Förbundsstaten NORDEN* har han utvecklat dessa tankegångar. (Wetterberg 2010)

Också de svenska politiska institutionerna förändras fortlöpande. Den 1 januari 2011 trädde flera förändringar av Regeringsformen i kraft. De gäller olika områden bl.a. medborgarnas fri- och rättigheter, domstolarnas lagprövningsrätt och den kommunala självstyrelsen som ges ett eget kapitel för att betona dess betydelse. Dessutom beslutades om ökade möjligheter för medborgarna att i val påverka politiken; reglerna för regeringsbildning, kommunala folkomröstningar och personröstning ändras i denna riktning. (Riksdagen. Betänkande 2009/10: KU19)

Ansvarskommittén lade i sitt slutbetänkande *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft* (SOU 2007:10) fram förslag om förändringar på den regionala nivån som innebar att landet skulle indelas i 6-9 regionkommuner. Trots starkt stöd

Nilsson, L (2011) Värmländsk flernivådemokrati i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

i remissopinionen valde regeringen att inte följa utredningens förslag men frågan har fortsatt aktualitet. I rapporten OECD *Territorial Reviws SWEDEN* framhålls behovet av att stärka *regional governance* i Sverige med inriktning på ökad samverkan mellan olika nivåer inom den offentliga sektorn och mellan offentliga och privata aktörer. (OECD 2010) Arbete med nya regionkommunsbildningar inför nästa val fortsätter i olika delar av landet. (www.skl.se) I Västsverige pågick under flera år utredningar och överläggningar om ett samgående mellan Västra Götalandsregionen och Landstinget i Värmland/Region Värmland men i augusti 2011 beslutade parterna att det saknades tillräcklig uppslutning för att nu genomföra en sammanslagning. (www.varmlandvastragotaland.se)

Nya kommunalförbund bildas för att lösa gemensamma problem för angränsande kommuner. Däremot saknar frågan om kommunsammanslagningar i större skala aktualitet i Sverige till skillnad från i andra nordiska länder. (Sandberg 2009) Också på subkommunal nivå sker förändringar. Den 1 januari 2011 minskade antalet stadsdelsnämnder i Göteborg från 21 till 10 samtidigt som antalet suppleanter utökades från 6 till 11. (www.goteborg.se)

Idag finns fyra direktvalda nivåer i Sverige, EU, staten, landstinget/regionen samt kommunen. Danmark har också fyra direktvalda nivåer (EU, stat, region och kommun) i Finland finns tre (EU, stat och kommun) liksom i Norge (stat, fylkeskommun och kommun). Därtill kommer i storstäder i Sverige och Norge ytterligare en nivå med indirekta av kommunfullmäktige valda nämnder för stadsdelar. (Lidström 2003; Sandberg 2009)

Flernivådemokrati med beslutsfattande på flera olika nivåer förutsätter på en gång självständighet och samordning. I de frågor som respektive nivå har ansvar för skall självstyrelseorganet kunna väga verksamhetens inriktning och omfattning mot resurserna. (Nilsson och Westerståhl 1997) I ett mer begränsat självstyrelse kommer beslut om verksamheten och resurserna i realiteten att fattas av organ på olika nivåer som i de danska regionerna efter strukturreformen. Flera olika nivåer förutsätter också samordning som kan ske genom olika mekanismer och där partierna spelar en central roll. Om de olika nivåerna har olika majoritetsförhållanden begränsas dock partiernas möjligheter att utöva den samordnande funktionen mellan nivåerna och istället sker mer av förhandlingar mellan aktörer på olika nivåer.

På nivån under staten har självstyrelseorganen två huvuduppgifter, välfärd och utveckling. På lokal nivå dominerar välfärdsfrågorna och ju högre nivå desto större vikt får utvecklingsfrågorna. På den regionala nivån där det geografiska området är tillräckligt stort får utvecklingsfrågorna en större betydelse vilket också gäller storstadsregioner. Även om storstadskommunen är befolkningsmässigt stor gör pendlingsförhållanden och andra interaktioner inom storstadsregionen och mellan kommunerna att samordning på utvecklingsområdet krävs i ett vidare territorium. (Lidström 2006) Genomförda och planerade reformer på regional nivå har i hög grad utgått från de krav som utvecklingsfrågorna ställer, även om behoven av samordning inom välfärdsområdet också tillmätts betydelse.

Skåne län bildades 1997 och Västra Götalands län ett år senare. Vid valet 1998 valdes ledamöterna till fullmäktige i Region Skåne och Västra Götalandsregionen och de nya regionerna övertog ansvaret för den verksamhet som tidigare bedrivits av landstingen – i Skåne två och i Västra Götaland tre - samt av de tidigare landstingsfria städerna Malmö och Göteborg från och med 1999-01-01. Enligt en försöksverksamhet som sedan i olika steg förlängdes övertog dessutom regionen ansvaret för de regionala utvecklingsfrågorna från staten. Även om partierna i alliansregeringen idag fortsatt är oeniga i regionfrågan har Region Skåne och Västra Götalandsregionen permanentats. Dessutom blev Halland och Gotland regionkommuner 2011 med utökat ansvar för de regionala utvecklingsfrågorna. I andra delar av landet fullgör samverkansorgan eller de statliga länsstyrelserna funktioner på detta område. Därmed har i Sverige de facto etablerats en asymmetrisk organisationsstruktur på regional nivå, vilket förekommer i flera andra europeiska länder, men som innebär ett avsteg från tidigare i Sverige tillämpade principer med krav på enhetlighet över hela landet. Den politiska kompromissen inom regeringen innebär emellertid att det slås fast att det i Sverige skall finnas tre politiska nivåer med beskattningsrätt. Maktkampen mellan de borgerliga partierna fick därmed i Sverige en annan utgång än i Danmark, där de Konservative med stöd av Danskt folkeparti gick segrande ur motsvarande överläggningar och där beslutet blev att de tidigare amten (landstingen) skulle avskaffas och att de nya direktvalda regionerna inte skulle ha beskattningsrätt. (Mouritzen 2010)

I utvärderingen av Västsveriges regionalisering har forskningen inriktats på hur regionen fullgör de två huvuduppgifterna *välfärdsfrågorna*, främst hälso- och sjukvården, och *utvecklingsfrågorna* samt på hur regionen lever upp till de två systemvärdena *demokrati* och *effektivitet*. I analyserna är olika aktörers bedömningar centrala och då främst medborgarnas, i hela regionen och i olika geografiska områden inom regionen. För en analys av regionaliseringsprocessen är utvecklingen över tid avgörande liksom möjligheten till jämförelser med förhållandena i andra delar av landet. Det är också viktigt att kunna relatera utvecklingen på regional nivå till förhållandena på andra nivåer i den svenska flernivådemokratin. (Nilsson 2010a)

I detta kapitel skall medborgarnas relationer till de regionala och lokala nivåerna i Värmland belysas i tre avseenden. Det gäller för det första förtroendet för politiker, tjänstemän och yrkesgrupper som är verksamma på regional och lokal nivå med jämförelser mellan de två nivåerna samt med journalisterna - granskarna av den offentliga verksamheten; för det andra medborgarnas bedömning av hur styrelsen, dvs. regionens respektive kommunens ”regering” sköter sin uppgift. För det tredje analyseras medborgarnas bedömning av flernivådemokratin, dvs. hur nöjd man är med demokratins sätt att fungera i EU, Sverige, Värmland och den kommun där man bor. Jämförelser kommer systematiskt att göras med förhållandena i Västra Götaland och Sverige som helhet. I Värmland utmärks situationen av att det på regional nivå finns två politiska organ: det direktvalda landstinget och det indirekt

valda Region Värmland. Avslutningsvis diskuteras utifrån resultaten de politiska systemens legitimitet på regional och lokal nivå.

Underlaget för analyserna i detta kapitel bygger på Värmlandsundersökningen 2010 samt de årliga medborgarundersökningar som SOM-institutet genomfört i Västsverige sedan 1998 och i Sverige sedan 1986. (Mattsson-Wallinder och Bergström 2011, Elmquist och Bergström 2011 samt Nilsson, Å och Vernersdotter 2011).

Förtroende för personal, tjänstemän, politiker och journalister

I de nationella SOM-undersökningarna har förtroendet för olika samhällsinstitutioner undersökts sedan 1986 (Holmberg och Weibull 2009). I de västsvenska undersökningarna har istället fokus riktats mot förtroendet för grupper som är knutna till institutionerna. Det gäller beslutsfattare som politiker och tjänstemän samt olika personalgrupper på kommunal och regional nivå där medborgarna möter den offentliga sektorn. Dessutom har förtroendet för granskarna – journalister i dagspress, radio och TV uppmärksammats. Tidigare studier har framhåller tre faktorer som särskilt viktiga för människors förtroende för olika grupper: utvärdering av institutionernas existerande verksamhet (trovärdighet, kvalitet), medborgarnas intresse för institutionernas verksamhet (institutionens upplevda betydelse) samt rådande socio-kulturella värderingar i samhället, opinionsklimatet (Elliot 1997 och 1998). Teorier om förtroende har tagit sin utgångspunkt i kulturella och institutionella förklaringar. (Putnam 1993) Norén Bretzér finner dock inte stöd för att politiskt förtroende kan förklaras av kulturella faktorer utan förklaringarna måste sökas främst i institutionella faktorer. (Norén Bretzer 2005; jfr också Grimes 2005)

Vid bedömningen av förtroendet för politiker, tjänstemän, yrkesgrupper och journalister får svarspersonerna ange i vilken utsträckning de har stort eller litet förtroende för olika grupper. Förtroendet redovisas på två olika sätt: andelen som hyser *tilltro* (mycket eller ganska stort förtroende) och andelen som visar *misstro* (mycket eller ganska litet förtroende). Balansmåttet är ett sammanfattande mått som väger in både tilltro till och misstro mot de olika grupperna genom att ange andelen stort minus andelen litet förtroende (Elliot 1994). I tabell 1 redovisas förtroendet för tio olika yrkesgrupper som är verksamma på regional och lokal nivå.

I riksundersökningarna, där förtroendet för olika samhällsinstitutioner analyserats, har sedan mätningarna påbörjades 1986, sjukvården legat högt. I de västsvenska undersökningarna, där olika grupper undersöks har förtroendet likaså genomgående varit högst för sjukvårdens personal. Det är en verksamhet som berör alla och det är få som inte har en uppfattning; närmare 80 procent har stort förtroende och fem procent har litet förtroende. Därefter kommer personalen inom olika kommunala verksamhetsområden som barnomsorg, bibliotek, skola och äldreomsorg också med höga värden. Samtliga dessa verksamhetsområden har en majoritet kvinnliga anställda. När det gäller kollektivtrafikens personal, som har både regionalt och kommunalt huvudmannaskap, är det också en klar positiv övervikt men med något lägre värde.

Tabell 1 Förtroende för olika yrkesgrupper på regional och lokal nivå i Värmland och Västra Götaland 2010 (procent och balansmått)

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	*Balansmått Värmland*	*Balansmått Västra Götaland*
Sjukvårdens personal	24	52	12	4	1	7	*71*	*73*
Personal inom barnomsorgen	18	47	10	1	0	24	*64*	*62*
Biblioteksspersonal	19	37	17	1	0	25	*55*	*54*
Personal inom äldreomsorgen	16	43	19	4	2	16	*53*	*42*
Lärare i grundskola	14	41	18	3	1	22	*51*	*48*
Kollektivtrafikens personal	10	36	23	3	2	25	*41*	*26*
Forskare vid universitet/högskolor	8	26	23	3	2	38	*29*	*-*
Socialarbetare	8	24	27	8	2	31	*21*	*20*
Handläggare vid Försäkringskassan	2	12	28	14	17	26	*-17*	*-17*
Handläggare vid Arbetsförmedlingen	3	10	25	15	15	32	*-17*	*-22*

Kommentar: Frågan lyder: 'Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?'. Balansmåttet visar andelen med stort förtroende minus andelen med litet förtroende. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

Källa: Wallinder-Mattsson och Nilsson 2011.

För grupper som svarar för tjänsteproduktion på kommunal eller regional nivå är förtroendet genomgående stort. För socialarbetarna som är ansvariga för behovsprövade insatser är bedömningen mer splittrad och andelen som inte kommit i kontakt med verksamheten är större, närmare en tredjedel har ingen uppfattning och ytterligare en fjärdedel väljer alternativet varken stort eller litet förtroende. Andelen utan bestämd uppfattning är i Värmland ännu större för forskare vid universitet och högskolor, 60 procent men med en klart positiv övervikt. För handläggare vid Försäkringskassan, som svarar för tillämpningen av socialförsäkringssystemets regler, är bedömningen mer kritisk med en negativ övervikt, balansmått -17. Samma värde gäller för Arbetsförmedlingens handläggare men för båda grupperna gäller att över hälften av de svarande saknar en bestämd uppfattning. Samma mönster gäller i Riks-SOM undersökningarna för de institutioner som svarar för behovsprövande verksamheter som Arbetsförmedlingen/AMS och Försäkringskassan. (Rönnerstrand och Johansson, S 2008, Martinsson och Nilsson, Å 2009)

Vid en jämförelse mellan medborgarnas förtroende för olika yrkesgrupper i Värmland och Västra Götaland är det endast för två yrkesgrupper där det finns skillnader som överstiger tio balansmåttsenheter. Värmlänningarna har större förtroende för personalen inom äldreomsorgen men framför allt för kollektivtrafikens personal.

Tabell 2 Förtroende för olika yrkesgrupper – totalt samt per kön, ålder, utbildning och partisympati 2010 (balansmått)

	Sjukvårdens personal	Personal inom barnomsorgen	Biblioteksspersonal	Personal inom äldreomsorgen	Lärare i grundskola	Kollektivtrafikens personal	Forskare vid universitet/ högskolor	Socialarbetare	Handläggare vid Försäkringskassan	Handläggare vid Arbetsförmedlingen
KÖN										
Kvinna	68	64	60	53	52	44	32	23	-12	-13
Man	75	63	49	53	49	38	26	18	-22	-21
ÅLDER										
16-29 år	46	58	51	29	47	28	42	16	-17	-21
30-49 år	73	80	66	57	65	53	33	25	-20	-21
50-64 år	75	68	52	60	48	42	25	24	-21	-19
65-85 år	79	47	50	54	43	37	24	17	-10	-9
UTBILDNING										
Låg	70	47	37	52	32	28	17	11	-18	-15
Medellåg	70	67	55	49	54	43	28	17	-21	-20
Medelhög	68	68	61	56	53	43	30	26	-17	-19
Hög	81	74	74	58	67	53	47	34	-8	-12
PARTISYMPATI										
v	71	69	67	55	53	45	16	9	-45	-45
s	68	62	49	57	46	43	26	25	-21	-16
mp	78	74	73	56	69	43	51	34	-9	-10
c	82	64	55	56	50	49	25	19	0	-1
fp	82	67	65	38	57	48	31	25	-17	-12
kd	(90)	(74)	(74)	(64)	(82)	(59)	(46)	(26)	(-8)	(-3)*
m	76	65	57	53	50	36	31	18	-13	-18
sd	(45)	(52)	(29)	(26)	(39)	(39)	(16)	(-10)	(-26)	(-35)*
TOTALT	71	64	55	53	51	41	29	21	-17	-17

Kommentar: Frågan lyder: ”Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?”. Balansmåttet visar andelen med stort förtroende minus andelen med litet förtroende. Partisympati avser bästa parti generellt. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan. (()* = Värden som baseras på 30-50 svarande. ***Källa:*** Wallinder-Mattsson och Nilsson 2011.

Kvinnor har ett högre förtroende för biblioteksersonalen och är mindre kritiska till handläggarna inom Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen än männen men i övrigt är skillnaderna begränsade. Det finns flera exempel på att berörda åldersgrupper hyser större förtroende för personalen än övriga, t.ex. medelålders när det gäller barnomsorg och skola och äldre när det gäller sjukvårdens anställda. Förtroendet för personalen inom äldreomsorgen är störst bland äldre och medelålders som möter personalen som brukare och anhöriga. De yngre tillhör de som inom flera områden har lägre förtroende, som bland annat är ett uttryck för att de inte kommer i kontakt med verksamheterna i samma utsträckning som äldre gör, vilket påverkar balansmåttet. Bland högutbildade är förtroendet genomgående något högre än bland de med medellång eller kortare utbildning för de kommunala och regionala verksamhetsområdena. För vissa yrkesgrupper är skillnaderna mycket stora som för verksamma inom barnomsorg, grundskola och bibliotek.

När det gäller förtroendet för olika personalgrupper har de som sympatiserar med SD lägst förtroende inom flertalet områden. När det gäller personalen inom Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan har dock V-sympatisörer lägre förtroende. Omvänt är förtroendet bland dem som sympatiserar med KD högt. I övrigt är den politiska dimensionen av mindre betydelse för förtroendet för olika personalgrupper. Oavsett partisympati är förtroendet för sjukvårdens personal samt för personal inom serviceproduktionen på regional och kommunal nivå stort. Samma mönster gäller också i Västra Götaland och Skåne (Nilsson 2011; Johansson, S 2010)

Bedömningen av tjänstemän och politiker i kommuner och regionen är klart mera negativ än för personalgrupperna på regional och lokal nivå. Tjänstemännen förknippas både i kommunerna och på regional nivå med politiken. På den kommunala nivån gör medborgarna genomgående samma bedömning av politiker och tjänstemän och bedömningen med en svagt positiv övervikt men hälften har ingen bestämd uppfattning. Region Värmland och landstinget är ännu mer okända och endast mellan 30 och 45 procent har en bestämd uppfattning, dvs. har stort eller litet förtroende för tjänstemän eller politiker. Även länsstyrelsen tjänstemän är i denna mening förhållandevis okända. Vid bedömningen av Region Värmlands tjänstemän och politiker är lika många positiva som negativa liksom för Länsstyrelsens tjänstemän. Förtroendet för EU parlamentarikerna ligger på samma nivå. För landstingets tjänstemän och politiker i landstinget är förtroendet något lägre. Störst förtroende har värmlänningarna för rikspolitikerna och samma resultat redovisas i Riksundersökningen där förtroendet för Regeringen ökade markant i samband med den ekonomiska krisen (Holmberg och Weibull 2011).

Vid en jämförelse mellan förtroendet för politiker i Värmland och Västra Götaland är bedömningarna likartade. I Västra Götaland är regionen fortfarande förhållandevis okänd och det är efter tio år bara ca 40 procent av medborgarna som har en bestämd uppfattning om företrädarna för den regionala nivån. Ett bottenrekord för förtroendet för de regionala företrädarna redovisades för år 2000 då turbulensen inom regionen var som störst; balansmåttet för de regionala politikerna var då -36.

Med den politiska stabiliseringen ökade det även om värdet 2010 fortfarande är svagt negativt. (Nilsson 2011) Generellt gäller för förtroendet för svenska politiker att de mest positiva värdena redovisas för valåren och denna elektorala cykel gör sig gällande på alla svenska nivåer. (Holmberg och Weibull 2011)

Tabell 3 Förtroende för politiker och tjänstemän samt journalister i Värmland och Västra Götaland 2010 (procent och balansmått)

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	*Balansmått Värmland*	*Balansmått Västra Götaland*
Rikspolitiker	3	28	31	13	6	18	*12*	*18*
Kommunens tjänstemän	3	23	33	13	7	21	*6*	-
Kommunens politiker	3	27	31	15	9	16	*6*	*5*
Länsstyrelsens tjänstemän	2	16	35	10	6	32	*2*	-
Journalister	2	16	37	12	9	24	*-2*	-
Politiker i Region Värmland	2	15	38	13	6	26	*-2*	
Västra Götalandsregionens politiker	-	-	-	-	-	-	-	*-2*
Tjänstemän i Region Värmland	1	13	35	12	5	34	*-3*	-
EU-parlamentariker	2	15	30	13	9	31	*-5*	*0*
Tjänstemän i landstinget	1	12	34	14	8	30	*-9*	-
Landstingets politiker i Värmland	1	15	35	16	9	23	*-9*	-

Kommentar: Frågan lyder: 'Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?'. Balansmåttet visar andelen med stort förtroende minus andelen med litet förtroende. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan. ***Källa***: Wallinder-Mattsson och Nilsson 2011.

I de nationella SOM-undersökningarna är bedömningen av radio och TV som institutioner klart mer positiv än av dagspressen. I tidigare västsvenska undersökningar gäller detsamma för yrkesgrupper verksamma inom de olika typerna av medier med större förtroende för journalister i etermedierna än för journalister i dagspressen. (Elliot 1994) Från och med år 2004 avser frågan i de regionala undersökningarna journalister i allmänhet utan närmare precisering och för journalister i Värmland är värdet 2010 detsamma som för politiker och tjänstemän i Region Värmland.

Om vi ser till olika socio-ekonomiska gruppers förtroende för politiker och tjänstemän är det förhållandevis små skillnader mellan kvinnor och män; män är

har dock genomgående något lägre förtroende. De yngsta tillhör de mest positiva och de äldsta tillhör också de minst kritiska oavsett grupp med undantag för tjänstemännen på regional nivå. De högutbildade har genomgående högst förtroende för tjänstemän och politiker oavsett nivå medan de lågutbildade tillhör de som är minst positiva oavsett grupp.

Tabell 4 Förtroende för tjänstemän och politiker samt journalister – totalt samt per kön, ålder, utbildning och partisympati Värmland 2010 (balansmått)

	EU-parlamentariker	Rikspolitiker	Landstingets politiker i Värmland	Politiker i Region Värmland	Kommunens politiker	Tjänstemän i landstinget	Tjänstemän i Region Värmland	Kommunens tjänste-män	Länsstyrelsens tjänstemän	Journalister
KÖN										
Kvinna	-1	16	-6	1	7	-2	1	9	5	4
Man	-10	8	-13	-6	5	-16	-8	5	-1	-8
ÅLDER										
16-29										
3	9	-1	0	2	7	5	8	8	-5	-
30-49	-8	14	-10	-2	0	-5	1	0	3	2
50-64	-13	8	-15	-10	6	-16	-10	9	-2	-8
65-85	1	17	-7	4	12	-12	-4	9	3	3
UTBILDNING										
Låg	-11	-3	-10	-8	-2	-18	-12	-4	-7	-3
Medellåg	-10	3	-13	-6	2	-12	-9	0	-4	-4
Medelhög	-7	18	-8	5	8	-8	4	11	12	-9
Hög	11	39	-2	2	19	8	10	27	14	1
PARTISYMPATI										
V	-33	-18	-27	-7	-4	-18	-4	2	0	-15
S	-10	-3	-3	-2	13	-7	-3	8	2	2
MP	5	15	2	9	25	6	14	21	12	4
C	3	28	-8	6	13	1	8	18	13	-4
FP	3	30	-17	5	10	2	3	8	5	8
KD	(18)	(51)	(-26)	(-3)	(5)	(-13)	(-13)	(10)	(5)*	(18)
M	3	40	-9	0	4	-8	-2	9	7	-4
SD	(-45)	(-29)	(-32)	(-32)	(-32)	(-32)	(-35)	(-23)	(-3)*	(-29)
TOTALT	-5	12	-9	-2	6	-9	-3	6	2	-2

Kommentar: Frågan lyder: ’Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?’. Balansmåttet visar andelen med stort förtroende minus andelen med litet förtroende. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan. * = Värden som baserats på 30-50 svarande. ***Källa:*** Wallinder-Mattsson och Nilsson 2011.

När det gäller förtroende för politiker och partisympati är det bland allianspartiernas sympatisörer en svagt positiv övervikt för EU-parlamentarikerna medan V-sympatisörer har klart lägre förtroende. Vid bedömningen av rikspolikerna har inte överraskande allianspartiernas sympatisörer högst förtroende med klart positiva balansmått och även här är V–sympatisörerna mycket kritiska. För politikerna på regional nivå är allianspartierna sympatisörer positiva till Region Värmlands politiker men negativa till Landstingspolitikerna. Socialdemokraternas sympatisörer i Värmland har förtroende för kommunpolitikerna men har lägre förtroende för politikerna på andra nivåer. V-sympatisörerna är klart mer kritiska medan MP-sympatisörer genomgående har förtroende för politiker på alla nivåer. Utmärkande för dem som i Värmland sympatiserar med SD är att de har mycket lågt förtroende för politiker och tjänstemän oavsett nivå. Förtroendet för tjänstemännen på regional och lokal nivå följer i huvudsak samma mönster som för politikerna på respektive nivå.

Förtroende för granskarna – journalisterna – ligger på samma nivå som politiker och tjänstemän i Region Värmland med lika många som är positiva som negativa. Kvinnor, högutbildade samt FP, MP och S-sympatisörer uppvisar något högre förtroende. De som sympatiserar med SD har klart lägst förtroende också för journalister.

Styrelsens sätt att sköta sin uppgift

På den gemensamma valdagen 2006 röstar drygt 25 procent av väljarna på olika partier i riksdagsvalet och kommunfullmäktigevalet och fyra år senare hade andelen ökat till närmare 30 procent. (VALU 2010) Cirka 20 procent röstdelar i de två andra kombinationerna av val, dvs. riksdagsvalet – region/landstingsfullmäktigevalet respektive kommunfullmäktigevalet - region-/lanstingsfullmäktigevalet. En nästan lika stor andel av väljarna som faktiskt röstat olika uppger att de övervägt att göra det. (Johansson, F 2008)

Det finns därför anledning att analysera medborgarnas bedömning av den institution som regionstyrelsen och kommunstyrelsen utgör i egenskap av regionens respektive kommunens ”regering”. Jämfört med landets regering finns den viktiga skillnaden att i region- och kommunstyrelsen sitter företrädare för samtliga större partier, dvs. både majoriteten och minoriteten är representerad. Vid medborgarnas bedömning finns det dock anledning att tro att det i första hand är majoriteten och dess politik som allmänheten tar ställning till, om majoritetsförhållandena överhuvudtaget är kända.

Medborgarna är klart mera positiva till hur ”regeringarna” sköter sina uppgifter än förtroendet för politikerna på den lokala och den regionala nivån. Likaså är man mera positiv till hur styrelsen i den egna kommunen sköter sig än till kommunstyrelserna i allmänhet. När svenska folket i den nationella-SOM undersökningen ombetts bedöma förtroendet för *kommunstyrelserna*, dvs. alla landets kommunstyrelser skall inte bara situationen i den egna kommunen utan också den i andra kommuner vägas in. I den nationella undersökningen har balansmåttet för kommunstyrelserna

i allmänhet varit negativt sedan frågan ställdes första gången 1996 med undantag för valåren 2006 och 2010. (Holmberg och Weibull 2011) För de flesta är förhållandena i hemkommunen mer kända och påtagliga medan man i övrigt är hänvisad till mediernas bilder. Eftersom bevakningen är inriktad på vad som inte fungerat är de bilder som förmedlas via medierna främst negativa. Samma förhållande gäller vid bedömningen av kommunens och landstingets/regionens service, där brukarna genomgående är väsentligt mera positiva än de som inte kommit i kontakt med servicen.

Förtroendet för landstingsstyrelsen i Värmland är år 2010 klart lägre än förtroendet för kommunstyrelsen i den kommun där man bor. Det skall emellertid framhållas att närmare 30 procent inte hade någon uppfattning om hur landstingsstyrelsen skött sitt arbete medan motsvarande andel för kommunstyrelsen var 20 procent. Samma huvudmönster gäller i Västra Götaland och i Sverige som helhet. I Värmland är medborgarna något mer nöjda med kommunstyrelserna än i Västra Götaland medan det omvända gäller för ”regeringarna” på regional nivå i de två länen.

Vid jämförelser över tid i Västra Götaland framgår att bedömningen av den egna kommunens styrelse bland kommunerna i Västsverige varit i stort sett oförändrad men med en mer positiv bedömning under senare år. När det gäller bedömningen av regionstyrelsen har det skett stora förändringar över tid. År 2000, då det var ekonomisk och politisk kris i regionen var medborgarna mycket kritiska, balansmått -23. Med en stabilisering inom regionen blev medborgarna stegvis mer positiva till hur regionstyrelsen skötte sin uppgift och sedan 2006 redovisas positiva värden. Den elektorala cykeln med en mer positiv bedömning av politikerna under valår gör sig gällande även vid bedömningen av de kommunala och regionala ”regeringarnas” sätt att sköta sitt arbete. (Nilsson 2011a)

Den genomsnittliga bedömningen av hur kommunstyrelsen sköter sin uppgift är för boende i alla kommuner i Västra Götaland något mer positiv än för hela Sverige. Skillnaden är emellertid stor mellan olika kommuner och konkreta förhållanden i de enskilda kommunerna slår igenom vid medborgarnas bedömning av förtroendet. Det innebär att det också varierar över tid beroende på förhållandena vid olika tidpunkter i en och samma kommun. (Norén Bretzer 2000; Granqvist 2004).

Tabell 5 Bedömning av hur kommunstyrelsen respektive landstingsstyrelsen sköter sitt arbete 2010 (procent)

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning	*Summa procent*	*Antal*	*Balansmått Värmland*	*Balansmått Västra Götaland*
Kommunstyrelsen	6	33	26	11	4	20	*100*	*1 090*	*24*	*16*
Landstingsstyrelsen/ regionstyrelsen	2	18	31	14	6	29	*100*	*1 091*	*0*	*6*

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur tycker du att kommunstyrelsen i den kommun där du bor / landstingsstyrelsen i Värmland sköter sin uppgift?' Balansmåttet visar andelen som anser att arbetet sköts bra minus andelen som anser att arbetet sköts dåligt. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan. ***Källa***: Wallinder-Mattsson och Nilsson 2011.

Det finns ett samband mellan hur medborgarna tycker att regionstyrelsen sköter sin uppgift och hur nöjd man är med servicen dvs. de som är nöjda med regionens service som helhet tycker också att regionstyrelsen sköter sin uppgift. Detsamma gäller för bedömningen av hemkommunens styrelse (Nilsson 2011b). Det finns alltså ett samband mellan bedömningen av output, service, och av hur kommunen fungerar som politiskt system. Detta förhållande tycks emellertid inte bara innebära att om man är nöjd med kommunens service så är man positiv till kommunledningen, utan bristande förtroende för de kommunala politikerna kan också "smitta av sig" på vad de uträttar och därmed leda till en mera kritisk hållning till kommunens service (Persson 1999).

Medborgarna och flernivådemokratin

Intresse för politik och möjlighet att påverka

En förutsättning för att den representativa demokratin skall fungera är att medborgarna intresserar sig för de politiska frågorna, röstar i valen och själva deltar i det politiska arbetet och är villiga att ta på sig förtroendeuppdrag. I Värmlandsundersökningen undersöks dels intresset för politik i allmänhet dels intresset för politik på olika nivåer. Drygt hälften av medborgarna i Värmland är intresserad av politik i allmänhet. Intresset för politik på de tre svenska nivåerna Sverige, Värmland och kommunen är dock väsentligt högre cirka två tredjedelar medan intresset är lägre för politik i EU. Huvudmönstret är detsamma i Västra Götaland med ett undantag; intresset för politik i Värmland är klart högre än för politik i Västra Götaland vilket sannolikt är ett uttryck för en större regional identitet i Värmland.

Intresset för politik i EU och i Sverige är högre i Karlstadsregionen vilket återspeglar skillnader i befolkningssammansättning i de olika delarna av Värmland. Intresset för politik i allmänhet ökar med medborgarnas resursstyrka dvs. högutbildade och personer med högre inkomster är mer intresserade av politik i allmänhet. Detsamma gäller inte intresset för politik på lokal nivå, där det rådet mindre skillnader i det politiska intresset med avseende på resursstyrka och kön. (Johansson, F 2001)

Tabell 6 Intresse för politik bland invånarna i olika områden i Värmland och i Västra Götaland 2010 (procent)

	Delregioner i Värmland 2010					
	Karlstads-regionen	Norra Värmland	Östra Värmland	Västra Värmland	*Hela Värmland 2010*	*Västra Götaland 2010*
I EU	46	32	39	36	*41*	*45*
I Sverige	72	63	62	66	*68*	*71*
I Värmland	64	67	59	60	*63*	*-*
I Västra Götaland	-	-	-	-	*-*	*51*
I kommunen	67	69	63	64	*66*	*62*
I allmänhet	57	49	50	50	*53*	*56*
Minsta antal svarande	526	184	146	218	*1 111*	*2 972*

Kommentar: Frågorna lyder: 'Hur intresserad är du i allmänhet av politik?' respektive 'Hur pass intresserad är Du av politik när det gäller EU/ Sverige/ Värmland/ den kommun där du bor?'. Svarsalternativen är 'mycket intresserad', 'ganska intresserad', 'inte särskilt intresserad', 'inte alls intresserad'. Siffrorna i tabellen anger andelen intresserade, dvs. "mycket" och "ganska". Procentbasen utgörs av dem som besvarat respektive fråga. ***Källa:*** Wallinder-Mattsson och Nilsson 2011.

När det gäller möjligheterna att påverka politiska beslut är det den kommunala nivån som uppvisar de klart högsta värdena men även på denna nivå är det färre än var femte som anser sig ha goda möjligheter att påverka de politiska besluten. På regional och riksnivå är det var tionde och när det gäller EU mindre än fem procent. Huvudmönstret är detsamma i Västra Götaland men med något högre värden i Västra Götaland. Genomgående är det de boende i Karlstadsområdet som anser att de har bäst möjligheter att påverka de politiska besluten.

Tabell 7 Andel som anser att de har goda möjligheter att påverka politiska beslut i EU, Sverige, Värmland/Västra Götalandsregionen, den kommun där man bor (andel mycket/ganska goda möjligheter i procent)

	Delregioner i Värmland 2010					
	Karlstadsområdet	Norra Värmland	Östra Värmland	Västra Värmland	*Hela Värmland 2010*	Hela *Västra Götaland 2010*
EU	3	1	3	1	*3*	*4*
Sverige	12	9	8	10	*11*	*16*
Värmland/ Västra Götaland	12	10	8	8	*10*	*13*
Den kommun där du bor	20	18	12	14	*17*	*23*
Minsta antal svarande	525	186	142	215	*1 070*	*2 933*

Kommentar: Frågan lyder: 'Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i EU, i Sverige, i Värmland och i den kommun där du bor?'. Delfrågorna framgår av tabellen. Svarsalternativen är 'mycket goda möjligheter', 'ganska goda möjligheter', 'varken goda eller dåliga möjligheter', 'ganska dåliga möjligheter', 'mycket dåliga möjligheter' samt 'ingen uppfattning'. I tabellen redovisas andelen som svarat mycket goda eller ganska goda möjligheter. Procentbasen utgörs av de som svarat på respektive delfråga. I raden längst ned anges det lägsta antalet svarande.
Källa: Wallinder-Mattsson och Nilsson 2011.

För att val skall kunna genomföras krävs också att det finns personer som är villiga att ställa upp som kandidater. I de regionala undersökningarna har ingått en fråga om man kan tänka sig att åta sig ett politiskt uppdrag för det parti som man sympatiserar med. I Värmland år 2010 är det 18 procent som kan tänka sig det när det gäller uppdrag i kommunen och 12 procent i landstinget, varav fyra respektive två procent som svarar *Ja, absolut*. I Västra Götaland är andelarna något högre. När företrädare för partierna klagar över svårigheten att rekrytera kandidater är det uppenbarligen i första hand ett problem för partierna, framför allt de mindre men bland medborgarna finns en villighet att delta i den representativa demokratins arbete.

Medborgarnas bedömning av flernivådemokratin

Ett sätt att belysa flernivådemokratins funktionssätt är att undersöka hur nöjda medborgarna är med demokratin på de nivåer, som har folkvalda församlingar. I Eurobarometerns undersökningar i EU:s medlemsländer har medborgarna tillfrågats om hur nöjda man är med det sätt på vilket demokratin fungerar i det egna landet och i Europeiska unionen. Nästan alla har en uppfattning om demokratin i det egna landet medan 15 och 20 procent inte anser sig kunna bedöma demokratin inom EU. Det är också stora skillnader i bedömningarna mellan de nya medlems-

länderna och de tidigare 15 medlemmarna. I de nya medlemsstaterna är man mer nöjda med demokratin i EU än i det egna landet medan det omvända råder i de tidigare medlemsstaterna. Även i övrigt råder betydande skillnader mellan länderna. Danskarna är mycket ”tillfreds”[1] både med demokratin i det egna landet och inom EU. Mest nöjda med demokratin i det egna landet är danskarna, drygt 90 procent, och minst nöjda är man i Litauen och Rumänien, under 20 procent. I Danmark och Luxemburg är man mycket nöjda både med demokratin i det egna landet och inom EU medan man i Storbritannien är minst nöjda med demokratin i EU. Svenskarna är mycket nöjda med demokratin i det egna landet men har tillhört de mer kritiska när det gäller demokratin inom EU. (Eurobarometer 72, jfr Oscarsson och Holmberg 2010).

I SOM-undersökningarna har samma fråga om demokratins funktionssätt som i Eurobarometern använts för de fyra folkvalda nivåerna i Sverige både i de nationella och i de regionala undersökningarna.

Tabell 8 Nöjd med demokratin i: EU, Sverige, Värmland respektive hemkommunen, 2010 (procent)

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd	Summa procent	Antal	Andel nöjd, Värmland	Andel nöjd, Västra Götaland[1]	Andel nöjd, Sverige[2]
EU	2	51	37	10	100	*1 017*	*53*	*55*	*56*
Sverige	11	66	19	4	100	*1 046*	*77*	*81*	*81*
Värmland	9	71	17	3	100	*1 041*	*80*	-	
Västra Götalands-regionen	8	66	22	4	100	*3 111*[1]	-	*74*	
Landstinget/ regionen där du bor	8	60	26	6	100	*4 803*[2]	-	-	*68*
Hemkommunen	10	68	17	5	100	*1 042*	*78*	*75*	*73*

Kommentar: Frågan lyder: ’På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: EU / Sverige / Värmland / Den kommun där du bor?’. Procentbasen utgörs av dem som besvarat respektive delfråga. [1]Resultat från Väst-SOM–undersökningen 2010. [2]Resultat från Riks-SOM-undersökningen 2010. ***Källa***: Wallinder-Mattsson och Nilsson 2011.

I Värmland är närmare 80 procent av medborgarna nöjda med demokratin på de tre svenska nivåerna. Det råder stor överensstämmelse mellan bedömningen av hur demokratin fungerar i EU, Sverige och hemkommunen mellan bedömningarna av

de boende i Värmland, Västra Götaland och Sverige. Däremot skiljer sig bedömningen av demokratin på den regionala nivån åt från Värmlands 80 procent nöjda till 68 procent nöjda i Sverige som helhet. Här är emellertid frågans formulering av betydelse. Vid bedömningen i Sverigeundersökningen avser frågan den regionala organisationen ”Landstinget/regionen där du bor” medan bedömningen i Värmlandundersökningen avser ”Värmland” vilket sannolikt leder till en mer positiv allmän bedömning. Detta bekräftas om vi ser till värmlänningarna som ingått i riksundersökningarna över tid.

Figur 1 Nöjd med demokratin i egna regionen/landstinget 2002-2010 (procent)

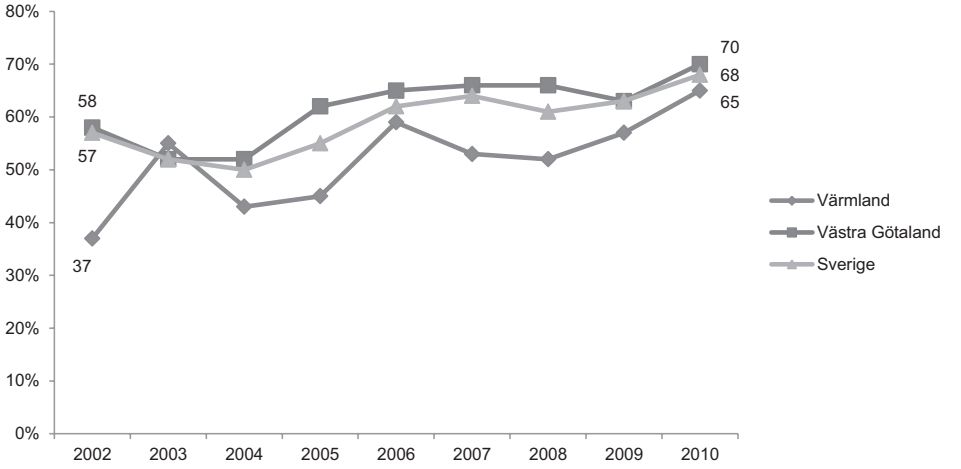

Kommentar: Frågan lyder ”På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar”. Fyra svarsalternativ: ”Mycket nöjd”, ”Ganska nöjd”, ”Inte särskilt nöjd”, ”Inte alls nöjd”. Figuren visar andelen som svarat att de är mycket eller ganska nöjda. Källa: Nilsson 2010c.

Bedömningen av demokratin i landstinget i Värmland uppvisar mycket stora svängningar med under 40 procent nöjda 2002 i samband med beslut om strukturförändringar inom sjukhusvården och bildandet av Sjukvårdspartiet i Värmland som regionalt parti. Partiet fick i landstingsvalet i Värmland 19 procent. I Säffle kommun som i hög grad var berörd av strukturförändringarna fick Sjukvårdspartiet två tredjedelar av rösterna i landstingsvalet; i kommunvalet ”straffades” S och V, som hade majoritet i landstinget med över 20 procentenheter, vilket innebar att centerpartiet fick egen majoritet och i riksdagsvalet minskade S och V med nio procentenheter. (www.scb.se) Detta var valåret 2002 den mest långtgående förändringen i valen i en kommun jämfört med valen 1998, där ansvarsutkrävandet i en sakfråga fick stora konsekvenser. Året efter valet var bedömningen av demokratin i landstinget i

Värmland klart mer positiv och på samma nivå som i Sverige och Västra Götaland. Därefter har värmlänningarna emellertid varit mindre nöjda med demokratin på den regionala nivån än i övriga Sverige men med en uppgång valåren 2006 och 2010. (Nilsson 2010c) År 2010 skiljer det 15 procentenheter mellan de två bedömningarna av demokratin på regional nivå i Värmland då man jämför svaren på frågan ”På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar: *i Värmland,* +80*,* (Värmlandsundersökningen) med *i regionen/landstinget,* + 65 Riksundersökningen”. I det senare fallet avser bedömningen direkt den politiska organisationen på mellannivå.

Bedömningen av demokratin i Västra Götalandsregionen har också varierat starkt över tid från 50 procent nöjda efter första året och ett bottenrekord krisåret 2000 med mindre än hälften nöjda till närmare 75 procent år 2010. Skillnaderna i bedömningarna av de tre svenska nivåerna har stegvis minskat. (Elmquist och Bergström 2011)

Inte inom något politikområde torde direkt ansvar ha utkrävts i så stor utsträckning som inom hälso- och sjukvården dels genom bildandet av speciella partier dels genom den stora betydelse som sjukvårdsfrågorna tillmäts bland medborgarna generellt. Sjukvårdsfrågorna får också stor uppmärksamhet i medierna, speciellt när strukturfrågor och det egna sjukhuset aktualiseras. (Andersson 2006) Region- och landstingspolitiker är förhållandevis anonyma men hälso- sjukvårdsfrågorna är det inte. Många människor kommer i kontakt med och har åsikter om sjukvården. Dessutom är sjukvården den utan jämförelse viktigaste regionala frågan/problemet och tillhör år efter år också de viktigaste frågorna i riks- och kommunpolitiken. (Elmquist och Bergström 2011: Holmberg och Weibull 2011) I svensk politik är sakfrågor viktigare än personer och det gäller i hög grad på regional nivå.

När det gäller synen på demokratin på olika nivåer framgår att västsvenskarna liksom svenska folket flera år efter EU inträdet var övervägande negativt till demokratin inom EU. År 1998-2000 var bara en av fem västsvenskar nöjda med demokratin i EU men därefter har andelen nöjda ökat markant, främst under de senaste åren till 55 procent 2010. Detsamma gäller i hela landet och medborgarna har blivit väsentligt mer nöjda med EU demokratin utan att nöjdheten med de svenska demokratiska institutionerna minskat. Också i Värmland är över hälften nöjda med demokratin i EU år 2010.

Vid bedömningen av hur demokratin fungerar på olika nivåer i den svenska flernivådemokratin har skillnaderna mellan olika socio-ekonomiska grupper varit små i tidigare undersökningar. (Johansson, F 2006) Inga större könsskillnader föreligger i Värmland. År 2010 är emellertid de yngsta mer nöjda med demokratin i EU men i övrigt är skillnaderna mellan olika åldersgrupper begränsade. Högutbildade är mer nöjda än andra oavsett nivå och det gäller framför allt EU- och den nationella demokratin. Omvänt är lågutbildade mindre nöjda med demokratin oavsett nivå; minst är skillnaden på lokal och regional nivå. När det gäller demokratin på kommunal, regional och EU nivå är utländska medborgare något mindre nöjda medan man är lika nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige.

Tabell 9 Nöjd med demokratin i: EU, Sverige, Värmland respektive hemkommunen, 2010 – och kön, ålder, utbildning, partipreferens samt medborgarskap (andel mycket/ganska nöjd i procent och antal)

	Kommun	Värmland	Sverige	EU	Minsta antal svar
KÖN					
Kvinna	80	81	77	57	527
Man	76	79	77	50	490
ÅLDER					
16–29	79	81	75	69	150
30–49	80	84	81	57	271
50–64	78	76	75	46	311
65–85	75	81	76	50	284
UTBILDNING					
Låg	70	73	66	41	231
Medellåg	81	84	79	58	343
Medelhög	77	79	76	55	223
Hög	86	87	89	61	202
PARTI					
v	65	65	54	27	51
s	80	80	70	49	314
mp	86	86	82	59	78
c	83	87	89	59	70
fp	83	92	97	63	57
kd	(77)	(82)	(87)	(66)	(38)*
m	80	86	90	64	271
sd	(55)	(58)	(56)	(28)	(31)*
MEDBORGARSKAP					
Svenskt	79	81	77	54	944
Utländsk/ svenskt och utländskt	69	74	77	48	50
TOTALT	78	80	77	53	1 017

Kommentar: Frågan lyder: 'På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: EU / Sverige / Värmland / Den kommun där du bor?'. Procentbasen utgörs av dem som besvarat respektive delfråga. Partisympati avser bästa parti generellt. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan. * = Värden som baserats på 30-50 svarande. ***Källa***: Wallinder-Mattsson och Nilsson 2011.

Av riksdagspartierna sympatisörer är bara var fjärde V-sympatisör nöjd med demokratin i EU medan en majoritet av alliansspartiernas sympatisörer liksom MP-sympatisörer är nöjda. Mer än 80 procent av alliansspartiernas sympatisörer är nöjda med demokratin i Sverige men även de rödgröna sympatisörerna är klart nöjda under senare år. Sympatisörer till de etablerade partierna är genomgående nöjda med demokratin på kommunal och regional nivå med lägre värden för V

men med en majoritet nöjda även bland dem; mest nöjda är FP sympatisörer. De som sympatiserar med Sverigedemokraterna tillhör genomgående de minst nöjda med demokratin på alla nivåer.

En Nordisk förbundsstat?

Kalmarunionen, i vilken Danmark, Norge samt Sverige och Finland ingick, etablerades 1389 och bildades formellt tio år senare genom unionsmötet i Kalmar. Med vissa avbrott bestod unionen till Gustav Vasas val till kung i Sverige 1523. (Larsson 2011) Därefter var Sverige ett land vänt österut med Stockholm som en naturlig geografisk medelpunkt medan förbindelserna västerut var begränsade. Detta geopolitiska läge varade till freden i Roskilde 1658 och införlivandet av de tidigare dansk-norska provinserna i väster och söder.

På senare tid har tanken på en Nordisk förbundsstat aktualiserats i den svenska debatten, inte för att ersätta nationalstaterna utan för att i internationella sammanhang ge de nordiska länderna en starkare ställning som inom EU, FN etc. och som världens tionde största ekonomi skulle Förbundsstaten Norden inta en självklar plats bland G20 länderna. (Wetterberg 2009, 2010 och 2011) I samband med att historikern och samhällsdebattören Gunnar Wetterberg utvecklade förslaget i Nordiska rådets årsbok 2010 presenterades en första opinionsundersökning om inställningen till det nordiska samarbetet och förslaget att bilda en nordisk förbundsstat. (Oxford Research 2010)

Generellt konstaterades att invånarna i de nordiska länderna hade begränsad kunskap om det nordiska samarbete som bedrivs i Nordiska Rådet och Nordiska Ministerrådet men att det fanns en mycket positiv inställning till nordiskt samarbete och att det bör utökas. När det gäller förslaget om att bilda en förbundsstat fick de drygt 1000 svarande ta ställning till följande fråga:

> *”En ny bog peger på, at en ny nordisk forbundsstat med fælles forfatning, fælles styre og med mere end 25 mio.indbyggere vil blive en vigtig international aktør og utgøre verdens 10. største ekonomi”.*
> *Vad er dit syn på en sådan fremtidig nordisk forbundsstat? (det vil sige en sammenlægning av de nordiske lande under et statsoverhoved, fælles nordisk politik fx udenrigs- och retsområdet og med delvis selvstyre til de enkelte lande)*

Det var sammanlagt 42 procent som var positiva medan 58 procent var negativa.[2] De svarande i Island och Sverige var mer positiva än de svarande i övriga nordiska länder och män var mer positiva än kvinnor. De vanligaste skälen för en positiv inställning var att det skulle ge ökat inflytande internationellt, att det finns en gemensam kultur i Norden och att det skulle stärka välfärden. De vanligaste skälen emot var att man inte vill minska den nationella identiteten, risk för minskad närdemokrati och att det är för stora skillnader mellan länderna. (Oxford Research 2010)

Det är förenat med stora svårigheter att ställa frågor på ett område där de svarande har begränsade kunskaper och där begreppet ”förbundsstat” är oklart och mångtydigt. Inledande förklaringar och angivande av motiv för bildande av en förbundsstat riskerar att bli styrande när frågan skall besvaras. När en fråga togs med i den nationella SOM-undersökningen, Riks 1 och i den värmländska undersökningen valdes därför en annan formulering, där de svarande fick ta ställning till följande:

> *Nedan finns ett antal frågor som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?, Värmlandsundersökningen samt i Riks 1: Vilken är din uppfattning när det gäller följande förslag i utrikesdebatten?*
> *De nordiska länderna bör gå samman och bilda en förbundsstat*

Svarsalternativen var i Värmlandsundersökningen fem *Mycket* och *Ganska bra förslag, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska* och *Mycket dåligt förslag*. I riksundersökningen fanns dessutom med alternativet *Ingen uppfattning*.[3]

Även i dessa undersökningar var det en stor andel som inte har en bestämd uppfattning. I Värmlandsundersökningen hade 3 procent svarat på andra påståenden i samma fråga men inte på påståendet om en nordisk förbundsstat och 34 procent valde svarsalternativet *Varken bra eller dåligt förslag*. I Riksundersökningen saknade 22 procent uppfattning och ytterligare 20 procent valde mellanalternativet Varken eller; dvs. i båda undersökningarna är det cirka 40 procent som inte anser att det är bra eller dåligt. Gemensamt är också att det är en svagt negativ övervikt; i Värmlandsundersökningen 29 procent positiva och 36 procent negativa samt i Riksundersökningen 27 procent positiva och 31 procent negativa.

Män är i båda undersökningarna något mindre negativa än kvinnor och högutbildade är mer negativa än övriga medan det är små skillnader mellan olika åldersgrupper. Sverigedemokraternas sympatisörer är mest positiva i båda undersökningarna; det är få svarande men mönstret är detsamma med en positiv övervikt. Bland MP- och S-sympatisörer i Sverige är det lika många som är positiva som negativa medan det bland övriga är en negativ övervikt.

I de tre undersökningar om bildandet av en nordisk förbundsstat som genomfördes hösten 2010, i de nordiska länderna, i Sverige och i Värmland finns ett gemensamt mönster. Många är osäkra och har svårt att ta ställning till om det är bra eller dåligt att gå vidare med det nordiska samarbetet och bilda en förbundsstat. Det är något fler som är negativa än positiva till förslaget och skillnaderna mellan olika socioekonomiska grupper är begränsade men män är något mer positiva än kvinnor. I Värmland där det framförallt i de västra delarna förekommer ett omfattande gränsöverskridande samarbete och utbyte när det gäller sysselsättning, handel och boende är inställningen till bildandet av en nordisk förbundsstat densamma som i hela Sverige. Inom Värmland är inställningen mest positiv i norra Värmland och mest negativ i Karlstad, där 100 årsminnet av unionsupplösningen uppmärksammades år 2005.

Flernivådemokratins legitimitet

Medborgarnas bedömning av de olika politiska nivåernas sätt att fungera grundas inte på ingående kunskaper om de olika politiska organens kompetens i relation till varandra utan på mer allmänna överväganden, där sakfrågor, ideologi och personer spelar roll. Över tid kan konstateras att väljarna gör allt mer självständiga bedömningar i de olika valen på den gemensamma valdagen.

En viktig faktor för människors ställningstagande till de olika politiska nivåerna är deras upplevda betydelse för de egna levnadsförhållandena. (Nilsson 2008) I Eurobarometer 71 (2009) fick medborgarna ta ställning till betydelsen av tre politiska nivåer i detta avseende. I Sverige tillmäter medborgarna den europeiska nivån minst betydelse av alla EU länder, den nationella nivån hamnar i mitten och den regionala och lokala nivån tillmäter svenskarna mycket stor betydelse för de egna levnadsförhållandena; Sverige hamnar på fjärde plats. På lokal nivå är de som är nöjda med servicen också mer nöjda med det sätt på vilket demokratin fungerar i den egna kommunen än de som är kritiska mot kommunens service. Inställningen till resultatet av politiken är med andra ord av betydelse inte bara för synen på output utan också för synen på hur den kommunala demokratin fungerar. Detsamma gäller för regionen. De lokala och regionala nivåerna har ansvaret för huvuddelen av välfärdsstatens service i Sverige och hur de fullgör denna uppgift påverkar synen på demokratin på respektive nivå.

Det kommer följaktligen att vara av stor betydelse för medborgarnas långsiktiga politiska förtroende på regional och lokal nivå hur medborgarna uppfattar att de politiska organen klarar välfärdsuppgifterna. Det förutsätter en ekonomi i balans vilket i sin tur är kopplat till hur framgångsrik regionen är när det gäller den andra huvuduppgiften nämligen utvecklingsfrågorna. Vid en analys av utvecklingen över tid kan konstateras att interna förhållanden på den regionala politiska nivån påverkat medborgarnas bedömningar av den politiska självstyrelseorganisationen. I Värmland fick situationen kring 2002 års val i flera avseenden genomslag i medborgarnas bedömningar av den regionala nivån under lång tid. På motsvarande sätt får den ekonomiska och politiska krisen i Västra Götalandsregionen ett stort genomslag som kulminerar år 2000 med en stegvis återhämtning därefter. Dessutom är systemfaktorer som den elektorala cykeln av betydelse vilket innebär att de politiska institutionerna blir mer synliga under valåren och också mer positivt bedömda. Det visar att aktörernas agerande har stor betydelse men också att det finns förutsättningar för en självständig politik på regional och lokal nivå.

Tidigare studier av regionbildningar och andra större förändringar av samhällsorganisationer visar att det tar mycket lång tid innan de kunnat genomföras både därför att stora fusioner i sig tar tid att implementera och att det krävs att andra aktörer anpassar sig till den nya offentliga organisationen för att den skall kunna fungera. Dessutom tar det tid för att förändringarna skall registreras av medborgarna (Putnam 1993; Jönsson m.fl. 1997). Samtidigt sker nya förändringar som gör att

det i många fall är befogat att tala om en ständigt pågående förändringsprocess. De två nya nivåerna i den svenska flernivådemokratin är exempel på detta. Först under senare år, femton år efter Sveriges medlemskap i EU är svenska folket positivt till det europeiska samarbetet. På motsvarande sätt tog det mycket lång tid innan Västra Götalandsregionen accepterades av invånarna i det nya länet med svag identitet. Folkomröstningar i indelningsfrågor har i Sverige endast anordnats i samband med delning av kommuner och när det gällt att inte ingå i en större enhet. Regionen bildades av politikerna i Västsverige utan folklig förankring i strävan att stärka Västsverige i utvecklingsfrågor och samordna insatserna inom välfärdsområdet. Regionaliseringssträvanden i övriga delar av Sverige idag präglas av samma motiv och processen har i flertalet fall en likartad karaktär. Förändringar kräver samordnade insatser på regional och lokal nivå i en situation då staten abdikerat.

Noter

1 I de danska undersökningarna används genomgående uttrycket *tilfreds* vid bedömningar av demokrati, nöjd med livet och service och det har visat sig innebära en lägre tröskel än det engelska *satisfied* (Lolle och Goul Andersen 2011).

2 Skalan var *Meget positiv* 11%, *Positiv* 31%, *Negativ* 40% och *Meget negativ* 18%.

3 Fråga 21 i Värmlandsundersökningen och fråga 44 i Riks1.

Referenser

Andersson, U (2006) *Rör inte vårt akutsjukhus. Den lokala pressens bevakning av strukturförändringar av akutsjukhusen i Lidköping och Uddevalla 2004*. Utvärderingsprogrammet: Västra Götalandsregionen: Rapport 23.

Berg, L (2007) *Multi-level Territorial Attachments. The Influence of Territorial Attachments on Political Trust and Welfare Attitudes*. Statsvetenskapliga institutionen. Göteborgs Universitet.

Bergmann-Winberg von, M-L (2010) ”Flernivåstyrning i ett jämförande eu-perspektiv: nätverkssamverkan för effektivitet och demokrati”. I Bergmann-Winberg von, M-L och Tallberg, P red. *Flernivåstyrning, framgångsfaktor för kommuner, regioner och staten*. SKL.

Elliot, M (1994) ”Västsvensk tillit och misstro. Förtroende för yrkesgrupper och medier.” I Nilsson, Lennart (red) *Västsverige i fokus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Elliot, M (1997) *Förtroendet för medierna*. Institutionen för journalistik och mass kommunikation, Göteborgs universitet.

Elliot, M (1998) ”Förtroendet och vårt dagliga möte med samhället”. I Nilsson, Lennart (red) *Mångfald. Bilder av en storstadsregion*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Elmquist, T och Bergström, A (2011) *Västra Götaland 2010*. SOM-rapport 2011: 28.
Eurobarometer 63, 68, 71 och 72.
Granqvist, N (2004) *Kommunundersökningen, Stenungssund 2004*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Grimes, M (2005) *Democracy´s Infrastructure. The Role of Procedural Faireness in Fostering Consent*. Göteborgs universitet.
Holmberg, S och Weibull, L (2011) ”Förtroendekurvorna pekar uppåt” I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Lycksalighetens ö.* SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Johansson, B (2004) ”Godkväll nyheter över Västsverige”. I Nilsson, L red. (2004) *Svensk samhällsorganisation i förändring. Västsverige vid millennieskiftet.* Göteborgs universitet, SOM-Institutet.
Johansson, F (2001) ”Intresse och kunskap”. I Johansson, F, Nilsson, L och Strömberg, L *Kommunal demokrat under fyra decennier.* Liber.
Johansson, F (2006) ”Uppfattningen om regionen stabiliseras”. I Nilsson, L (red) *Nye gränser. Västsverige.* SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Johansson, F (2008) ”Röstning och röstdelning 2006” I Nilsson, L och Johansson, S (red) *Regionen och flernivådemokratin.* SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Johansson; S red. (2010) *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Jönsson, Sten m.fl.(1997), *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet, service*. Stockholm: SNS Förlag.
Larsson, L-O (2011) ”Kalmarunionen”. I *Nationalencyklopedin*. www.ne.se
Lidström, A (2003) *Kommunsystem i Europa*. 2:a uppl. Publica. Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.
Lidström, A (2006) ”Pendling och medborgardeltagande i Göteborgsregionen” I Nilsson, L red. *Nya gränser. Västsverige*. Göteborgs universitet, SOM-Institutet.
Lidström, A red. (2009) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.
Lolle, H och Goul Andersen, J (2011) *Er danskerne så lykkelige? Målning av lykke och tilfredshed i danska och internationale surveyundersögelser*. Opublicerat konferenspapper.
Martinsson, J och Nilsson, Å (2009) *Förtroendet för Arbetsförmedlingen 1997 – 2008*. SOM-rapport 2009:9. Göteborgs universitet, SOM-Institutet.
Mattsson-Wallinder, Y och Bergström, A (2011) ”Samhälle, Opinion Media, Värmland”. Kapitel i denna volym.
Mouritzen, P E red. (2010) *Opfundet til Leijligheden. Evaluering av regionernas styreform.* Syddansk Universitetsforlag.
Nilsson, L (2008) Getting European Citizens on Board. A Multi–Level Democracy Perspective. Presentation vid konferensen “35th Anniversiry of Eurobarometer – Understanding European Public Opinion” i Paris.
Nilsson, L (2010a) ”En region blir till”. I Nilsson, L red. *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L (2010b) ”Välfärd och service på lokal och regional nivå”. I Nilsson, L red. *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L (2010c) *Värmland i Sverige och Europa.* SOM-rapport 2010:17. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L (2011a) ”Västsvensk flernivådemokrati i förändring”. I Nilsson, L red. *Västsvensk demokrati i tid och rum*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L (2011b) ”Välfärd och service på lokal och regional nivå i Värmland”. Kapitel i denna volym.

Nilsson, L och Westerståhl, J (1997) ”Lokal självstyrelse i Sverige”. I Jönsson, Sten m.fl.(1997), *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet, service*. Stockholm: SNS Förlag.

Nilsson, Å och Vernersdotter, F (2011) “Den nationella SOM-undersökningen 2010”. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Lycksalighetens ö.* SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Norén Bretzer, Y (2000) ”Vinden har vänt – kommunalt förtroende på ny kurs”. I Lennart Nilsson red. (2000) *Den nya regionen*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Norén Bretzer, Y (2005) *Att förklara politiskt förtroende. Betydelsen av socialt kapital och rättvisa procedurer*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Norén Bretzer, Y (2010) *Sveriges politiska system*. Studentlitteratur.

OECD (2010) *OECD Territorial Reviews SWEDEN*. Preliminary version.

Oscarsson, H och Holmberg, S (2006) *Europaval*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Oscarsson, H och Holmberg, S (2010) *Väljarbeteende i europaval*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Oxford Research (2010) *Undersogelse af den nordiske befolknings kendskab og holdning til Nordisk Råd og Nordisk ministerråd og et saerligt forstaerkt nordisk samarbejde*. Oktober 2010.

Persson (1999) *Storstadsregionens kontraster. Kommunundersökningarna i Göteborgsregionen 1996-1998.* SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Putnam, R D (1993/1996), *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS Förlag.

Riksdagen. *En reformerad grundlag.* Konstitutionsutskottets betänkande 2009/10:KU19.

Rönnerstrand, B och Johansson, S (2008) *Förtroende för myndigheter. Riks-SOM-undersökningen 1986-2007*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Sandberg,S (2009) ”Västra Götalandsregionen och det svenska regionidealet i nordisk belysning”. I Nilsson, L och Johansson, S (red) *Att bygga, att bo, att leva. En bok om Västra Götaland.* SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Sannerstedt, A (2008) ”De okända väljarna – en analys av de skånska väljare som röstade på icke riksdagspartier 2006”. I Nilsson, L och Antoni, R (red) *Medborgarna, regionen och flernivådemokratin*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

SOU 2007:10, *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*. Slutbetänkande från Ansvarskommittén.

Valu 2010. Riksdagsvalet 2010. Sveriges television.

Wallinder-Mattsson, Y och Nilsson, L (2011) *Värmland 2010*, SOM-rapport nr 2011:11.

Wetterberg, G (2009a) ”De fem nordiska länderna bör gå ihop i en ny union”, *DN 2009-10-27*.

Wetterberg, G (2009b) ”Historiska möjligheter att skapa en ny nordisk union”, *DN 2009-12-13*.

Wetterberg, G (2010) *Förbundsstaten NORDEN*. Nordiska rådets och Nordiska ministerrådets årsbok 2010.

Wetterberg, G (2011) ”Om euron faller behövs en gemensam nordisk valuta”, *DN 2011-10-25*.

www.goteborg.se

www.skl.se

www.scb.se

www.valmyndigheten.se

www.varmlandvastragotaland.se

VÄRMLAND I VÄRLDEN – MEDBORGARES ATTITYDER TILL GLOBALISERING

ANDREAS ÖJEHAG PETTERSSON

Inom samhällsvetenskaperna, kulturen, medierna och i de vardagliga diskussionerna för människor i allmänhet, har begreppet globalisering etablerat sig som något av ett modeord för det sena 1900-talet och det tidiga 2000-talet. Forskare har i relation till globalisering förutspått nationalstatens undergång (Ohmae 1993), talat om en övergång till det så kallade nätverkssamhället (Castells 1996), pekat på rum-tidens förändring (Giddens 2002; Harvey 2009), teoretiserat kring möjligheterna att bygga gränsöverskridande demokratiska system (Held 1995), funderat över människans situation i en förändrad (post-)modernitet (Beck 1998; Hoogvelt 2006) samt ifrågasatt gällande maktrelationer (Massey 1994; Sassen 2007).

Med andra ord är det inte en överdrift att påstå att globalisering är ett välundersökt fenomen i den betydelsen att forskare har angripit det från många olika håll och med en mängd olika infallsvinklar. Samtidigt är det dock också så att stora delar av den forskning som bedrivits i relation till globalisering varit mycket teoretisk. De mer ovanliga empiriska studier har ofta kunnat delas in i två breda kategorier där den ena utgörs av sådana som fokuserar på ekonomiska aspekter med kvantitativa utgångspunkter. Vidare finns också en hel del fallstudier som behandlar fenomenet bredare än som endast ekonomi. När det gäller empiriska studier om människors attityder till globalisering finns däremot betydligt mindre gjort. Istället har också här mer ekonomiskt inriktad forskning haft företräde, vilket gjort att människors idéer, tankar och åsikter om globalisering i många sammanhang fått stå tillbaka.

Undantag finns, och vissa av dem är svenska bidrag vilket gör det möjligt att här förhålla sig till sådana. Till exempel har ekonomhistorikern Nils-Gustav Lundgren (2009) analyserat norrlänningars attityder och upplevelser av globalisering baserat på en medborgarundersökning utförd under hösten 2008 i de fyra norrländska län som förekommit i diskussioner om möjliga regionbildningar. Under samma år har också Europeiska kommissionens *eurobarometer* inkluderat frågor till alla EU-medlemsländer där medborgare fått ta ställning till ett antal tänkbara effekter av globalisering.

Eftersom den genomförda studien i Värmland kan relateras till resultaten från de andra undersökningarna är syftet med det här kapitlet tvådelat. För det första görs här en beskrivande och jämförande analys av värmlänningars åsikter om globalisering i förhållande till andra delar av Sverige och Europa. Den görs utifrån två olika ingångar där den ena förhåller sig till vilken *nytta* värmlänningarna ser i

Öjehag Pettersson, A (2011) Värmland i världen – medborgares attityder till globalisering i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

globaliseringen på olika nivåer och den andra intresserar sig för vilka *attityder* de har till några tänkbara *effekter*. För det andra ämnar kapitlet också att säga något om individers uppfattning om globalisering på ett generellt plan genom att försöka peka på ett antal faktorer som verkar spela roll för värmlänningar i deras formande av positiva eller negativa attityder till globalisering.

Syftets tvådelade karaktär avspeglas i kapitlets disposition. Den första halvan är en jämförande analys av hur värmlänningar uppfattar globaliseringens nytta på olika nivåer i relation både till den nämnda norrlandsstudien men också till 2008 års Syd- och Riks-SOM där svaren på ett par frågor går att använda som direkt jämförelse. Dessutom görs en utblick mot Europa där värmlänningars attityder kring tänkbara effekter av globalisering redovisas i relation till andra europeiska länder bland annat genom konstruktionen av ett index som fått namnet *Globalization Attitude Scale* (GAS).

Sista halvan av kapitlet är mer inriktad mot att presentera en del mönster i värmlänningarnas attityder som de uttrycks på GAS. Där slås fast att de faktorer som verkar vara av störst betydelse för att förstå till vilken grad medborgare är positivt eller negativt inställda till globalisering är deras intresse för politik, hur nöjda de är med demokratin, om de är män eller kvinnor samt till viss del hur utbildade de är och vilken klassbakgrund de har. Allra först görs dock en kort redovisning av hur Sverige kan förstås som ett högt globaliserat land givet en definition av fenomenet som söker uttrycka det i tre olika dimensioner.

Sverige – ett globaliserat land

Möjligheterna att uttala sig om huruvida ett land är mer eller mindre globaliserat är av naturliga skäl vanskliga. Det beror inte minst på det faktum att forskningen om globalisering är splittrad i fråga om hur fenomenet egentligen ska förstås, när det började, hur det tar sig uttryck samt vilka konsekvenser det har. Splittringen kring förståelsen för fenomenet har också fört med sig en begreppsligt snårig situation där vitt skilda definitioner i regel konkurrerar med varandra under samma term. Det innebär dock inte att försök att mäta globalisering är sällsynta i forskningen. Inte minst i ekonomiska sammanhang är det vanligt att förhålla sig till definitioner av globalisering som möjliggör en relativ mätbarhet.

En sådan definition ligger till grund för det index som utvecklats av *Center for the Study of Globalization and Regionalization* (CSGR) vid University of Warwick i England. Där förstås fenomenet som något som kan indelas i tre olika (men relaterade) dimensioner så att det är möjligt att tala om ekonomisk, social och politisk globalisering. Ett annat index (vilket ligger till grund för CSGR) med en snarlik definition av globalisering har konstruerats av den schweiziska tankesmedjan *KOF-institute*. KOF-index bygger också på en uppdelning av globalisering i samma tre dimensioner som CSGR och har dessutom fördelen att det uppdateras mer regelbundet (Dreher, Gaston, och Martens 2008).

Även om CSGR- och KOF-indexen har sina tillkortakommanden har det blivit relativt vanligt att använda dem bland forskare och de fångar troligen relevanta aspekter. De utelämnar däremot i stora drag frågor som annars är av central betydelse för globaliseringsforskning av mer kvalitativ karaktär och det är inte en ovanlig ståndpunkt att globalisering ses som ett fenomen för komplext att kunna mätas överhuvudtaget. Här anses de ändå ge en fingervisning som kan hjälpa till att rama in diskussionen om värmlänningars attityder och därför förstås globalisering här som en process med underliggande ekonomiska, kulturella och politiska dimensioner. Processen i sig handlar om en ökad rörlighet inom dimensionerna över hela jorden och dess nationalstater.

KOF-indexet mäter graden av globalisering i världens länder från 1970-talet fram till idag både på nationsnivå och på högre aggregerade nivåer baserat på en mängd olika bakgrundsvariabler om handel, migration, personliga kontakter och politiska engagemang. När Sverige placeras i jämförelse med resten av världen är det mest slående att landet kontinuerligt är ett av de allra mest globaliserade. Sverige ligger högt över genomsnittet i världen och placeras också konsekvent bland de tio mest globaliserade länderna som finns från år till år. Både i europeiskt och globalt perspektiv är det alltså rimligt att påstå att svenskarnas vardag är sådan att den präglas av en hög grad av globalisering (Dreher m.fl. 2008).

Figur 1 Sverige, ett globaliserat land

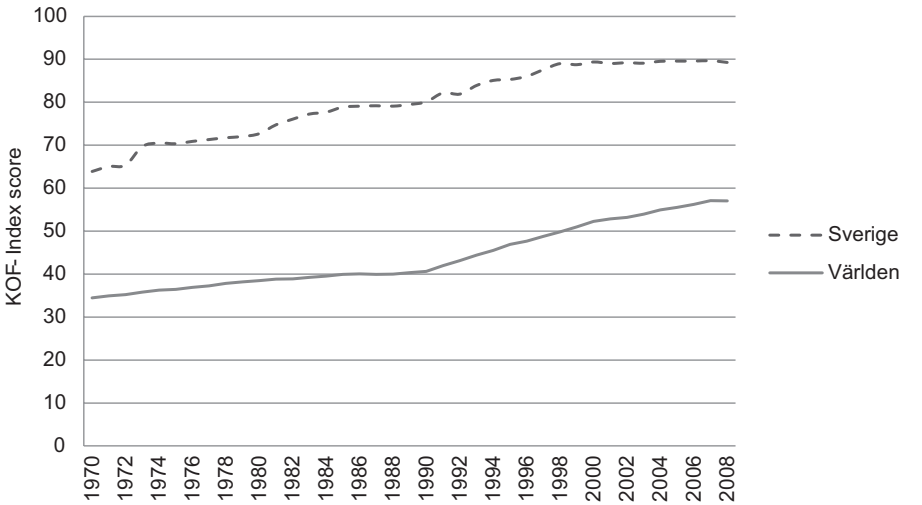

Kommentar: Figuren visar det svenska värdet för KOF-globaliseringsindex sedan 1970 i relation till ett värde beräknat för världen i sin helhet.

Att säga att landet är globaliserat är dock inte det samma som att påstå att alla delar är lika globaliserade, eller att alla människor tar del av, uppfattar och relaterar till processen på samma sätt. När det gäller fallet Värmland är det viktigt att förhålla sig till regionens placering som en relativ periferi i den svenska miljön. Dessutom har de senaste årtiondena bjudit på utmaningar i form av befolkningsminskning, ekonomiska kriser och en omställningsperiod för näringslivet (se inledande kapitel i denna antologi) vilka alla är möjliga att relatera till globaliseringens effekter.

Det värmländska näringslivet har tillsammans med offentliga organisationer bestämt sig för att hantera de strukturomvandlingar som man menar att globaliseringen fört med sig bland annat genom att försöka bygga goda förutsättningar för skapandet av så kallade *kluster.* Klusterbyggandet i Värmland har också prisats i flera olika sammanhang och lyfts fram som en förebild för andra regioner i så väl Sverige som Europa och i världen (se också Lotta Braunerhielms kapitel i den här antologin). Det pekas ofta på som en avgörande faktor för regionens framtid i termer av tillväxt och utveckling. Klusterbyggandet kan ses som ett uttryck för att näringslivet och det offentliga i Värmland ser både möjligheter och hot i globaliseringen. Information om klustren och deras framgångar sprids effektivt runt om i regionen, vilket kan tänkas påverka värmlänningarnas uppfattningar om möjligheter och utmaningar i en mer global värld. (Säll 2011).

Bedömning av globaliseringens nytta i en svensk kontext.

En av de stora fördelarna med regionala undersökningar som Värmlandsstudien är just möjligheten att kunna fånga upp och relatera lokala variationer till varandra. Det gäller både inom den undersökta regionen, men också mellan olika undersökta regioner. När det handlar om individers uppfattningar om globalisering har mycket av forskningen fokuserat på variationer mellan länder, vilket är intressant i sig, men det kan samtidigt vara något missvisande. Det är rimligt att anta att globaliseringen kan få olika uttryck och effekter också inom länder vilket kan föra med sig varierande uppfattningar.

En första utgångspunkt för att undersöka värmlänningarnas uppfattningar om globalisering kan därför vara att studera hur dessa förhåller sig till andra delar av landet. Genom att använda data från Syd-SOM 2008, Riks-SOM 2008 samt Norrlandsundersökningen går det att jämföra värmlänningarnas uppfattningar med andra regioner i Sverige. Tabell 1 presenterar en första sådan jämförelse.

Tabell 1 Uppfattningar om globaliseringens nytta på olika nivåer i olika delar av Sverige (balansmått)

	Globalisering är bra för världen i sin helhet	Globalisering är bra för Sverige	Globalisering är bra för min del av Sverige**	Globalisering är bra för mig själv
Värmland	+41	+42	+37	+35
Norrland	*	+34	+20	*
Skåne	+35	+37	+35	+34
Stockholms län	+40	+42	*	+37
Sverige	+32	+34	*	+28

Kommentar: Frågan som ställdes var: Globaliseringen är en av de stora samhällsförändringarna. Tycker du att globaliseringen i huvudsak är bra eller i huvudsak dålig för... Världen i sin helhet, Sverige, Värmland, Den kommun där du bor, Dig själv. Svarsalternativen var ”Mycket bra”. ”Ganska bra” ”Varken bra eller dålig”, ”Ganska dålig”, ”Mycket dålig” samt ”Ingen uppfattning”. Balansmåttet uttrycker andelen övervägande positiva svar (mycket och ganska bra) minus andelen övervägande negativa svar (mycket och ganska dålig) där ”Ingen uppfattning” ingår i procentbasen. * = Frågan ej ställd i undersökningen. ** = Frågan var formulerad: Globalisering är bra för [Värmland/Norrland/Skåne] beroende på undersökning.

Frågorna är ställda på ett sådant sätt att de försöker fånga människors uppfattning om globaliseringens nytta på olika *nivåer*. I de olika undersökningarna har viss variation förekommit, men det har ändå varit möjligt att skilja mellan folks uppfattningar om globalisering som något bra eller dåligt för Sverige i relation till någon eller några lägre och högre nivåer. I Värmlandsundersökningen ställdes frågan så att den låter de svarande bedöma effekterna på fem olika nivåer. Andelen svarande som inte anser sig ha någon uppfattning är genomgående högt och ligger kring ca 30 procent, vilket kanske vittnar om grumligheten i och den svåra karaktären av termen globalisering.

Även om data saknas för vissa delar framgår att värmlänningar tror att globalisering kan vara bra i större utsträckning än svenskar i allmänhet. I jämförelse med Norrland, som på många sätt står inför liknande utmaningar som Värmland, tror värmlänningarna i betydligt större omfattning att globalisering kan vara bra för deras region. I det avseendet liknar istället Värmland snarare Stockholms län vilket både befolkningsmässigt och ekonomiskt är Sveriges snabbast växande region med helt andra strukturella förutsättningar att hantera globaliseringen än Värmland och Norrland.

Om vi undersöker variationen mellan de övriga regionerna utan att blanda in Värmland verkar mönstret vara att människor boende i mer urbana regioner är mer positivt inställda till globalisering än de på landsbygden. Boende i Stockholms län är mest positiva och skåningarna något mer så än norrlänningarna, speciellt när det gäller att bedöma nyttan av globalisering för den egna regionen. Det värmländska

fallet bryter däremot mönstret. Om det beror på att värmlänningarna i sig är mer positivt inställda till globaliseringens möjliga nytta för dem än vad som är brukligt i liknande regioner, eller om ett sådant mönster helt enkelt inte finns, går inte att svara på baserat på de data som används här. Tanken om ett mönster som innebär att människor i mer urbana regioner i större utsträckning anser att globaliseringen kan komma dem till nytta förstärks dock om vi också intresserar oss för variationen inom Värmland:

Tabell 2 Uppfattningar om globaliseringens nytta på olika nivåer i olika delar av Värmland (balansmått)

	Globalisering är bra för världen i sin helhet	Globalisering är bra för Sverige	Globalisering är bra för Värmland	Globalisering är bra för min kommun	Globalisering är bra för mig själv
Norra	+28	+32	+27	+23	+23
Västra	+34	+35	+32	+26	+29
Östra	+42	+38	+34	+26	+27
Karlstad	+48	+50	+44	+41	+43

Kommentar: Frågans formulering har redogjorts för i tabell 1. * De värmländska kommunerna har indelats på följande sätt: **Norra** = Torsby, Sunne, Hagfors, Munkfors. (n=181) **Östra** = Kristinehamn, Filipstad, Storfors. (n=140) **Västra** = Arvika, Årjäng, Eda, Säffle. (n=207) **Karlstad** = Karlstad, Hammarö, Kil, Forshaga, Grums. (n=513)

Karlstadsregionen utgör Värmlands mest urbana område i vilket nästan häften av länets invånare bor. I dess centrala kärna med Karlstads och Hammarö kommuner är strax över 100000 människor bosatta, med en inkludering av Kil, Forshaga och Grums kommuner är siffran runt 130000. I termer av globaliseringsattityder står Karlstadsregionen ut genom att människorna där är mest positiva. [1]

Mönstret blir särskilt tydligt för de båda frågorna om kommunal och individuell nivå. Karlstadsregionens invånare anser inte bara i stor utsträckning att globalisering är bra för världen, Sverige och Värmland, utan också i högre grad än andra värmlänningar att så också är fallet för deras kommun och för dem själva.

Sammantaget är deras inställning klart mer positiv än svenskarnas i allmänhet, men också mer positiv än för boende i Stockholms län. Förutom Karlstads positiva uppfattningar står också norra Värmland ut som minst positiva i sammanhanget där nordvärmlänningarnas resultat är något lägre än det för svenskar totalt och klart lägre än andra värmlänningars i genomsnitt.

En närmare analys av delregionerna visar att när det gäller skillnaderna inom Värmland är de signifikanta[2] för Karlstad i relation till de västra och norra delarna

av regionen för de nivåer av frågor som rör globaliseringens effekter för Världen i sin helhet, Sverige samt Värmland. För kommun- och individnivån är Karlstads positiva inställning signifikant skild från alla de andra delregionerna. Med andra ord är det i första hand en fråga om att Karlstad står ut medan det inte finns signifikanta skillnader mellan de andra regionerna.

En viktig faktor att förhålla sig till när vi försöker att generalisera resultaten i termer av signifikanta effekter i vår undersökning är dock det faktum att frågorna har en relativt stor andel svarande som inte uttrycker någon åsikt. Trots det kan vi ändå försöka att ge en första sammanfattande bild av värmlänningarnas uppfattningar om globaliseringens möjliga nytta. Det verkar ändå som att värmlänningar i en jämförelse med andra regioner och Sverige i genomsnitt är positivt inställda. Det pekar också mot att det inom Värmland finns en skillnad som kan bekräfta ett mönster som också kan finns mellan regionerna i Sverige, nämligen att boende i mer urbana miljöer i högre grad bedömer globaliseringen som något potentiellt bra. Som vi ska se längre fram finns dock anledning att anta att en sådan skillnad kan förklaras av bakomliggande faktorer som skillnader i till exempel utbildningsnivåer i olika delar av Värmland.

Om Värmland är ett fall med särskilt positiva attityder till globalisering, givet dess strukturella situation är svårt att säga, men resultatet kan nyanseras om vi också placerar regionen i förhållande till Sverige (och andra länder) genom att studera attityder till tänkbara effekter av globalisering.

Globaliseringsattityder bland värmlänningar och européer.

Om så värmlänningarnas uppfattningar om globaliseringens nytta är positiva överlag, vad är de mer specifikt positiva till? Globalisering förstås här som ett mångfacetterat fenomen med flera olika dimensioner och det är därför intressant att studera hur värmlänningarna uppfattar möjliga konsekvenser av processens ekonomiska, kulturella och politiska dimensioner.

I Värmlandsundersökningen gjordes ett försök att fånga upp attityder till de tre dimensionerna genom att inkludera tio olika frågor, vilka relaterar till ekonomi, kultur och politik. Även om de olika frågorna i viss mån går in i varandra kan de ändå utgöra en grund för att föra ett resonemang om attityder till möjliga konsekvenser inom olika dimensioner av globalisering. Tack vare att de också använts i *eurobarometer* är det möjligt att jämföra värmlänningarnas svar med andra européers. Även när det gäller den här frågan är andelen som inte uttrycker någon åsikt relativt hög bland värmlänningarna och ligger runt 30 procent.

Tabell 3 Attityder till den ekonomiska dimensionen av globalisering (balansmått)

Globalisering…	Värmland	Sverige	EU-27
… är en möjlighet till ekonomisk tillväxt	+50	+70	+29
… skyddar oss mot prisökningar	-13	-29	-39
… är enbart lönsamt för stora företag, inte för medborgarna	-3	+2	+41
… betyder mer utländska ekonomiska investeringar i [mitt land]	+28	+60	+31

Kommentar: Frågan som ställdes var: ”Nedan följer ett antal påståenden om globalisering. Ange din inställning till vart och ett av dem. Globalisering…” Påståendena bedömdes med alternativen. ”instämmer helt”, ”instämmer något”, ”instämmer knappast”, ”instämmer inte alls” samt ”ingen uppfattning”. Balansmåttet uttrycker andelen som instämmer något eller helt minus andelen som instämmer knappast eller inte alls där ”ingen uppfattning” ingår i procentbasen.

Siffrorna i tabell 3 säger oss att värmlänningarna i stora drag följer den positiva svenska attityden, men det finns tydliga skillnader gentemot svenskarna i allmänhet när det gäller tron på globalisering som ett fenomen som genererar mer utländska investeringar i Sverige. Där befinner sig värmlänningarna istället på en ganska genomsnittlig europeisk nivå. Däremot håller värmlänningarna inte med om påståendet att globalisering enbart är lönsamt för stora företag, där de framstår som mer globaliseringspositiva än både svenskar och européer.

Vid en närmare undersökning av attityder till en möjlig kulturell dimension av globalisering visar materialet också en viss splittring där värmlänningarna ligger närmare ett europeiskt genomsnitt för frågan om globalisering som ett fenomen vilket gör folk mer öppna för främmande kulturer. Däremot är värmlänningar betydligt mindre instämmande i att globalisering skulle utgöra ett hot mot det egna landets kultur än européer i allmänhet. Här intar man en linje mer i nivå med svenskarnas.

Tabell 4 Attityder till den kulturella dimensionen av globaliseringen (balansmått)

Globalisering…	Värmland	Sverige	EU-27
… utgör ett hot mot svensk kultur	-21	-22	-6
… gör människor mer öppna för främmande kulturer	+41	+65	+39

Kommentar: För frågans formulering se tabell 3.

Värmlänningarnas svar på de frågor som rör den politiska dimensionen av globalisering har samlats i tabell 5. Som framgår finns även där ett något blandat mönster där värmlänningarnas attityder i vissa fall ligger närmare ett europeiskt genomsnitt för att i andra fall mer likna en svensk position.

Tabell 5 Attityder till den politiska dimensionen av globalisering (balansmått)

Globalisering…	Värmland	Sverige	EU-27
… främjar fred i världen	+25	+43	+5
… främjar fattigare länders utveckling	+30	+41	+12
… medför att det krävs gemensamma regler på internationell nivå	+52	+80	+46
… ökar de sociala orättvisorna	-1	+9	+30

Kommentar: För frågans formulering se tabell 3.

Resultaten från svaren inom de olika dimensionerna är svåra att tolka i relation till varandra. Med balansmåtten som grund verkar värmlänningarna ungefär lika positiva till såväl ekonomisk och kulturell som politisk globalisering. Det är också något problematiskt att tydligt peka ut förhållandet till svenskarna och européerna i allmänhet även om mönstret verkar peka mot att värmlänningarnas attityder till globalisering är positiva i jämförelse med européernas.

Balansmåttet är dessutom sådant att det per definition sorterar bort viktig variation i den informationen som informanter uppgivit genom sina svar. Måttet är bra för att tydliggöra överskådlig information i tabellform, men också just därför onyanserat. Ett annat sätt att beskriva attityderna till globalisering på ett överskådligt sätt är att väga samman resultaten ifrån alla frågor och samtidigt försöka bevara variationen i svaren.

Genom att behandla de tio olika frågorna om globaliseringens tänkbara ekonomiska, kulturella och sociopolitiska effekter som en uppsättning positiva och negativa påståenden om globalisering kan informanternas svar viktas samman för att uttrycka grad av positiv inställning. På så sätt får vi en något mer nyanserad bild av attityderna i olika länder (eller regioner) och vi kan säga något om de övergripande förhållanden som är svåra att tyda utifrån balansmåtten.

Globalization attitude scale (GAS) har räknats fram så att det fångar alla tre dimensioner av globalisering i samma mått i en skala mellan noll och tio. Som sådant mäter det alltså individers attityder till globaliseringens möjliga effekter på ett sätt där en maximalt positiv position skulle innebära tio poäng på GAS medan en maximalt negativ position innebär noll poäng. Konstruktionen av GAS är sådan att individer måste ha lämnat svar på minst hälften av de tio olika frågor som ligger till grund

för skalan för att tilldelas ett indexvärde. Det innebär att bortfallet i Värmland varit relativt stort (37 procent) vilket är viktigt att hålla i bakhuvudet för de analyser som baserar sig på GAS.[3]

Figur 2 presenterar medelvärden för indexet i trettio olika europeiska länder, samt värden för Värmland och ett genomsnitt för EU-27. I det träder den positiva svenska attityden fram tydligt då det svenska medelvärdet är högst av alla de uppmätta ländernas. Det värmländska värdet är något lägre än det svenska men placerar sig ändå mer positivt än alla andra länder förutom Danmark. I förhållande till den genomsnittige européen får värmlänningen nästan en poäng högre värde på *globalization attitude scale*, vilket i sammanhanget är att betrakta som en ganska stor skillnad.

Figur 2 Globalization attitude scale för 31 europeiska länder samt Värmland. (medelvärden)

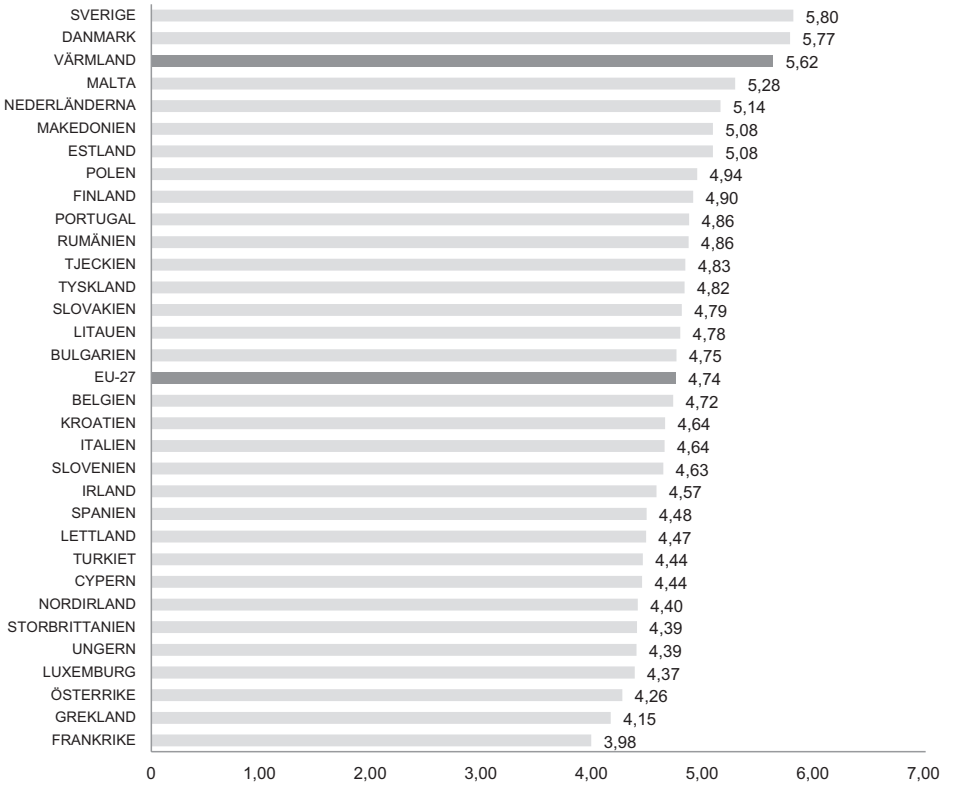

Kommentar: GAS är en skala mellan 0-10 där 10 uttrycker maximalt positiv inställning till globalisering och 0 uttrycker maximalt negativ inställning till globalisering.

Frågan är då hur bilden av den värmländska (och för den delen den svenska) attityden till globalisering ska tolkas? Vi har sett att när det gäller att skatta huruvida globaliseringen kan vara till *nytta* för världen i sin helhet, Sverige, Värmland, hemkommunen och individen själv så är värmlänningarna i allmänhet mer positiva än svenskar i genomsnitt. Om intresset däremot riktas mot *attityder* kring specifikt uttalade tänkbara *effekter* av globaliseringen verkar värmlänningar något mindre positiva än svenskar i helhet. Med det sagt är ändå den viktigaste lärdomen att förhållandet mellan värmlänningars och européers attityder till globalisering är sådant att till och med de flesta av de mest negativa grupperna av värmlänningar placerar sig högre än genomsnittet i Europa (se tabell 6).

Sammantaget gör alltså resultaten, både när det gäller uppfattningar om globaliseringens möjliga nytta och attityder till dess tänkbara effekter, att det är svårt att klassa värmlänningarna som annat än positiva. Att besvara frågan om varför det är just så att värmlänningar och svenskar är positiva till globalisering i förhållande till andra länder i Europa ligger utanför det här kapitlets omfång, men ett första steg i en sådan analys har att göra med att närmare undersöka om det finns några särskilda faktorer som spelar roll för att någon ska bli positiv till globalisering. Med utgångspunkt i fallet Värmland görs en uppskattning av viktiga faktorer som karaktäriserar globaliseringspositiva personer.

Värmländska globalister (och något om skeptiker)

Som nämnts i inledningen har den forskning som tidigare intresserat sig för individuella attityder till globalisering främst fokuserat på ekonomiska aspekter. En vanlig uppfattning där är att globaliseringsattityder kan förstås mot bakgrund av den så kallade Heckscher-Ohlin modellen för internationell handel. En av slutsatserna i denna modell är förutsägelsen att länder med relativt hög tillgång på kapital i relation till arbetskraft kommer att exportera kapitalintensiva varor och tvärtom för länder med det omvända förhållandet (O'Rourke 2003).

I en globaliserad värld där arbetskraften och kapitalet är rörligt antar teorin att företag också kommer att relokalisera sin arbetskraftsintensiva produktion till länder med billig (det vill säga god tillgång till) arbetskraft. En följd utav det blir att de som i första hand drabbas av en sådan förflyttning är den lågutbildade arbetskraften som i kapitalintensiva länder är anställd inom just den arbetskraftsintensiva produktion som riskerar att flyttas till andra länder. Därför förutspår den ekonomiska forskningen att de mest globaliseringsskeptiska människorna i de rika länderna kommer att vara den lågutbildade arbetarklassen (O'Rourke 2003).

I det värmländska fallet finns visst stöd för en sådan modell, men också andra aspekter måste vägas in om vi vill beskriva vad som verkar finnas kopplat till en positiv eller negativ globaliseringssyn.

Tabell 6 visar det genomsnittliga värdet på *globalization attitude scale* för olika grupper av subjektiv klass och utbildningsnivå. Som framgår finns där ett mönster

som verkar peka mot att just arbetare och lågutbildade har de minst positiva globaliseringsattityderna medan de mest positiva återfinns bland de högutbildade och högre tjänstemännen.

Problemet med att förhålla sig till bara resultaten i tabell 6 är uppenbara så tillvida att effekter där inte separeras från varandra. Högre tjänstemän är i regel också högutbildade samtidigt som det är rimligt att anta att det finns ett samband mellan att vara arbetare och lågutbildad. Dessutom finns det med stor sannolikhet andra variabler som också spelar roll för attityden till globalisering. Mycket riktigt visar det sig vid närmare analys att av de skillnader som verkar finnas mellan grupperna i tabell 6 är bara två statistiskt signifikanta efter kontroll för fler variabler. Det visar sig att arbetare är mer skeptiska till globalisering än de andra grupperna för subjektiv klass, men varken tjänstemän eller företagare är signifikant mer positiva till skillnad mot vad som verkar vara fallet när vi bara tittar på medelvärdena för varje grupp. Högutbildade är också signifikant mer positiva till globalisering än andra utbildningsgrupper.[4]

Tabell 6 Klass och globaliseringsattityder

Variabel		Medelvärde för GAS
Subjektiv klass	Arbetarhem	5,16
	Jordbrukarhem	5,42
	Tjänstemannahem	5,93
	Högre tjänstemannahem	6,45
	Företagarhem	6,18
Utbildningsnivå	Låg	5,10
	Medellåg	5,35
	Medelhög	5,68
	Hög	6,23

Kommentar: Utbildningsnivå har definierats som: Låg = Högst examen från grundskoleutbildning, Medellåg = Högst examen från gymnasium eller folkhögskola, Medelhög = Eftergymnasialutbildning på högskola eller universitet utan examen, Hög = Examen från universitet eller högskola. GAS = *globalization attitude scale* (se figur 2).

Så vilka fler faktorer finns då som bidrar till att bestämma globaliseringsattityder bland värmlänningarna? Lundgrens forskning (2009) baserad på medborgarundersökningen i Norrland av har här varit vägledande i annars förutsättningslösa multivariata analyser. Lundgren fann bland annat att i Norrland verkade signifikanta samband finnas mellan globaliseringsattityder och kön. Dessutom fann han att utbildningsnivå, hushållsinkomst, intresset för politik samt ålder var andra faktorer av signifikant betydelse för norrlänningarnas åsikt om globaliseringen (Lundgren 2009).

Analysen här skiljer sig dock i flera avseenden från Lundgrens, inte minst i att den är gjord med ett konstruerat index som beroende variabel, men också i termer av hur den rent tekniskt genomförts.[5] Av den anledningen är inte syftet här att jämföra norrlänningar och värmlänningar, utan de norrländska resultaten har snarast använts som en första vägledande information för att finna variabler som påverkar globaliseringsattityder som uttryckt på GAS.

Genom att testa två olika modeller i OLS-regressioner kan vi dels se vilka faktorer som är av betydelse för individers värde på GAS samtidigt som det också visar intressanta resultat i förhållande till den forskning som gjorts av ekonomer. Modell 1 i tabell 7 består av framförallt socioekonomiska förklaringar till människors inställning till globalisering medan modell 2 är utvidgad till att också inkludera fler klassiskt politiska variabler så som intresse för politik, synen på demokrati samt ideologisk orientering (vänster-höger).

Bland värmlänningarna visar det sig att det finns all anledning att ta hänsyn till en sådan utvidgad modell. Klassiskt politiska faktorer så som synen på demokrati och politiskt intresse verkar vara av minst lika stor betydelse som personers klassbakgrund, inkomst och utbildning, även om dessa också är signifikanta.

Tabell 7 kan utläsas så att vi får en insikt i vad det finns för bakomliggande faktorer som spelar roll för en persons inställning till globalisering uttryckt med GAS. Vi ser då att värmlänningar som är mycket intresserade av politik, mycket nöjda med demokratin samt är högutbildade också tenderar att få högre värden på *globalization attitude scale*, det vill säga de är i regel mer positiva till globalisering än andra. Under kontroll för många andra variabler som också redovisas i tabell 7 är dessa signifikanta (markerade med asterisker i tabellen). Omvänt ser vi också att det har en negativ effekt för attityden till globalisering ifall personen är arbetare, inte alls nöjd med demokratin eller är kvinna.

Intresseväckande är också att attityden till globalisering inte verkar vara en politisk fråga. Varken de som definierar sig själva som klart vänster eller de som ser sig som klart höger politiskt är signifikant mer positiva eller negativa till globalisering än de som anser sig stå i mitten. I jämförelse med den mer ekonomiskt orienterade modell 1 ser vi också att den signifikanta effekten för låginkomst försvinner när vi i modell 2 kontrollerar för andra variabler.

Vidare kan vi också dra oss till minnes det tidigare förda resonemanget om skillnaderna mellan Karlstad och övriga Värmland (se tabell 2) när det gäller globalisering som nytta. En sådan skillnad finns inte för attityden till globaliseringens möjliga effekter när vi kontrollerar för andra variabler. Det är sannolikt att anledningen till Karlstads positiva inställning till globalisering i jämförelse med övriga Värmland också i det förra fallet beror på framför allt skillnader i utbildningsnivå.

Tabell 7 Förklaringar till värden på GAS

	Modell 1 Socioekonomiskt fokus	Modell 2 Utvidgat fokus
Låginkomst (<300.000 kr)	-0,073*	-0,046
Höginkomst (>600.000 kr)	-0,045	-0,039
Högutbildad	0,128***	0,135***
Lågutbildad	-0,030	-0,026
Subj. klass = arbetare	-0,169***	-0,124**
Subj. klass = jordburkare	-0,034	-0,041
Subj. klass = högre tjänsteman	0,075*	0,043
Subj. klass = företagare	0,063	0,056
Kommunstruktur = stark		-0,043
Kommunstruktur = svag		-0,012
Kommunala finanser = starka		-0,046
Kommunala finanser = svaga		-0,078
Inte alls nöjd med demokratin		-0,091**
Mycket nöjd med demokratin		0,120**
Klart till höger		0,012
Klart till vänster		-0,068
Från västra Värmland		-0,084
Från östra Värmland		-0,050
Från norra Värmland		-0,073
Kön = Kvinna		-0,067*
Ålder		0,008
Ålder^2 $(x_i - m_x)^2$		0,027
Inte alls intresserad av politik		-0,039
Mycket intresserad av politik		0,097**
Konstant	5,853	6,178
Antal svarande	662	643
R^2	0,097	0,158
Adjusted R^2	0,086	0,125

Kommentar: OLS-regressioner för två olika modeller. Standardiserade beta-koefficienter. Variablerna kommunstruktur och kommunala finanser är konstruerade utifrån P.O Norells resonemang i kapitlet *Värmland och Karlstad – Strukturer, finanser och förutsättningar för politik*.
* p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01

Avslutande reflektion

Sammantaget får vi fram en bild av den globaliseringspositiva värmlänningen och den mer skeptiskt inställde som ger visst stöd åt den ekonomiskt orienterade forskningen som centreras kring Heckscher-Ohlin-modellen. Samtidigt finns här också en mer komplex bild som är värd att ha i åtanke.

Globalisering är ett mångfacetterat fenomen och den strikt ekonomiska behandling som hittills varit vanlig i forskningen kring folks attityder mår bra av att utvidgas. I fallet Värmland kan vi också se att två av de viktigaste faktorerna för att förstå människors inställning till globalisering rör det demokratiska och politiska systemet i sig. Uppfattningar om demokratin och intresset för politik verkar vara viktigare än utbildningsnivå och klass, vilket i sig betyder att vi för att förstå globaliseringsattityder behöver utvidga våra förklaringar bortom Heckschler-Ohlin modellen.

Det är också intressant att flera av de variabler som verkar ha inflytande på globaliseringsattityder i Värmland liknar de som också har det i Norrland samtidigt som det ändå finns skillnader. Det betyder att vidare forskning kring hur människor uppfattar globalisering som fenomen kan börja leta i de mönster som dragits upp här och av Lundgren (2009). Vidare är det också så att även om det kan förklaras av bakomliggande faktorer så verkar det finnas belägg för att karlstadsbor i högre utsträckning än andra värmlänningar ser en konkret nytta med globaliseringen. Det i sig vittnar om att det inom Värmland finns en skiljelinje mellan urbant och ruralt som kan vara intressant att gå vidare med. Oavsett om det är så att det beror på att det finns fler högutbildade i städer än på landsbygden kan det vara ett intressant uppslag för vidare forskning, både i en svensk, men också i en europeisk kontext.

I sammanhanget bör också en avslutande reflektion förhålla sig till den relativt stora andel som säger sig inte ha någon åsikt om globalisering. Genomgående är andelen som inte har någon uppfattning cirka 30 procent för frågorna som relaterar till globalisering, vilket är tillräckligt högt för att höja ett varningens finger för en del av de resultat som presenterats här. Samtidigt utgör fortfarande den grupp om 707 personer som ligger till grund för GAS en i många avseenden god bild av det totala samplet på 1120 personer, även om det finns undergrupper som i högre grad än andra tenderar att inte ha någon åsikt.

I ett vidare perspektiv är resultaten här också relevanta både i nordiskt, svenskt och värmländskt avseende i den betydelsen att alla nordiska länder de senaste åren tillsatt olika *globaliseringsråd* vilka haft till uppgift att möta globaliseringens utmaningar och ta vara på dess möjligheter. I det svenska fallet vilade rådets slutrapport till regeringen på 36 underlagsrapporter där ingen hade ett medborgarperspektiv. Möjligen kan de resultat som presenterats här ligga till grund för vidare analyser som också för in medborgarnas attityder i diskussionen om globaliseringens effekter.

Noter

1 Hammarö är på många sätt att betrakta som helt sammanväxt med Karlstad. Kommunerna har nära samarbete inom en rad områden samtidigt som det geografiska avståndet inte är längre mellan Hammarö och centrala Karlstad än vad det är mellan centrala Karlstad och flera andra stadsdelar.

2 Signifikans förstås i resonemanget om de olika delregionerna i Värmland som $p<0.10$ och baserar sig på Kruskal-Wallis test med kompletterande multiple comparison post-hoc analys.

3 Formellt är GAS en *summated rating scale* och det är robust i reliabilitetstester med ett värde på cronbachs alfa = 0.79. Vidare är det approximativt normalfördelat med en försumbar skevhet och används därför som en intervallskala vilken kan användas som grund i parametriska tester och metoder. Bortfallet i Värmland är betydligt högre än i de europeiska länderna

4 Resonemanget förs här (och i efterföljande delar av kapitlet) utifrån multipel regressionsanalys av faktorer som kan tänkas spela roll för globaliseringsattityder. Ett signifikant resultat innebär i det här fallet att $p < 0.10$.

5 Lundgren baserar sin analys på ANOTA (analysis of tables).

Litteratur

Beck, Ulrich. 1998. *Vad innebär globaliseringen?: missuppfattningar och möjliga politiska svar*. Göteborg: Daidalos.

Castells, Manuel. 1996. *The information age: economy, society and culture. Vol. 1, The rise of the network society / Manuel Castells*. Malden, Mass.: Blackwell.

Dreher, Axel, Noel Gaston, och Pim Martens. 2008. *Measuring Globalisation - Guaging its Consequences*. New York: Springer.

Giddens, Anthony. 2002. *Runaway World: How Globalisation Is Reshaping Our Lives*. New ed. London: Profile Books.

Harvey, David. 2009. *Den globala kapitalismens rum: på väg mot en teori om ojämn geografisk utveckling*. Hägersten: Tankekraft.

Held, David. 1995. *Democracy and the global order: from the modern state to cosmopolitan governance*. Cambridge: Polity Press.

Hoogvelt, Ankie. 2006. ”Globalization and post-modern imperialism”. *Globalizations* 3(2):159-174. Hämtad Juli 1, 2011.

Lundgren, Nils-Gustav. 2009. ”Norrland, Sverige, Europa och världen”. i *Kan norra sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

Massey, Doreen. 1994. *Space, place and gender*. Oxford: Polity Press.

O'Rourke, Kevin. 2003. "Heckscher-Ohlin Theory and Individual Attitudes Towards Globalization". *National Bureau of Economic Research Working Paper Series* No. 9872. Hämtad Oktober 7, 2011 (http://www.nber.org/papers/w9872).

Ohmae, Kenichi. 1993. "The Rise of the Region State". *Foreign Affairs* 72(2):78-87. Hämtad December 4, 2010.

Sassen, Saskia. 2007. *Territorium, makt, rättigheter: sammansättningar från medeltiden till den globala tidsåldern*. Stockholm: Atlas.

Säll, Line. 2011. *Kluster som teori och politik: Om den regionala tillväxtpolitikens diskursiva praktiker*. Karlstad: Karlstad University Press.

REGIONFRÅGAN I VÄRMLAND

TOMAS MITANDER

Den regionala politiska nivån i Sverige befinner sig i förändring. Förändringen är ett resultat av en lång politisk kamp om hur den svenska politiska strukturen bör se ut för att på bästa sätt lösa frågor om välfärd, utveckling och demokrati; hur många nivåer ska finnas och vilka ansvarsuppgifter ska hanteras på respektive nivå? Historiskt utmärker sig de nordiska staterna i jämförelse med stora delar av övriga Europa genom att vara enhetsstater med relativt stark centralmakt och starkt kommunalt självstyre i kombination med relativt svaga regioner (Petterson 2007; Nilsson 2010). Även om de svenska landstingen är direktvalda och har egen beskattningsrätt är de verksamhetsområden som landstingen ansvarar för relativt få och begränsar sig i stor utsträckning till hälso- och sjukvård. Den regionala utvecklingspolitiken, som är det andra stora regionala politikområdet har istället huvudsakligen hanterats av de statliga länsstyrelserna eller av de indirekt utsedda kommunala samverkansorganen som blev möjliga att bilda 2002 (Lag (2002:34) om samverkansorgan i länen).

År 2009 fastställdes att Sverige också i fortsättningen kommer att ha tre konstitutionella nivåer med egen beskattningsrätt då en ny form av regional organisering introducerades permanent på den svenska regionala nivån. Regeringen gav beskedet att Västra Götaland, Skåne, Halland och Gotland blir *regionkommuner* och att regionkommuner är de svenska regionernas framtida organisationsform (DN 2009-01-28). Dessa regionkommuner ersatte de tidigare landstingen och fick huvudansvaret för både hälso- och sjukvården *och* den regionala utvecklingspolitiken. Regeringen gav samtidigt besked om att förslag om nya regionkommuner ska komma underifrån och att regionfrågan på så sätt i första hand ska ligga i händerna på de befintliga regionala aktörerna. Samtidigt har en statlig utredning om en framtida länsindelning initierats där utredaren, Mats Sjöstrand, fått i tilläggsuppdrag att se över även indelningen av Sverige i regionkommuner ur ett helhetsperspektiv. Utredarens slutsatser kommer att presenteras i december 2012. Det är tydligt att den statliga länsreformeringen och skapandet av regionkommuner är två sammanlänkade processer men det är inte helt klart hur de kommer påverka varandra och hur statens roll i regionfrågan egentligen ser ut.

2003 tillsattes Ansvarskommittén i Sverige, en parlamentarisk kommitté som bland annat hade i uppdrag att analysera utvecklingen och identifiera utmaningar för den svenska samhällsorganisationen samt föreslå nödvändiga förändringar för uppgiftsföredelningen mellan stat, landsting och kommun. De grundläggande utmaningar som Ansvarkommittén identifierade handlar om att kunna möta ökande krav på välfärdsinstitutionerna med en relativt äldre befolkning samt att skapa

Mitander, T (2011) Regionfrågan i Värmland i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

bättre förutsättningar för samhällsplanering och att kunna hävda sig i en allt mer global konkurrens. Regeringens beslut att bilda direktvalda regionkommuner med ett sammanhållet ansvar för både hälso- och sjukvård och regional utveckling samt egen beskattningsrätt ligger helt i linje med de slutsatser som Ansvarskommittén nådde i sitt slutbetänkande 2007. Men det finns också betydande skillnader mellan regeringens besked och andra slutsatser som Ansvarskommittén drog i sitt slutbetänkande. Förutom att skapa ett sammanhållet regionalt ansvar för både hälso- och sjukvården och den regionala utvecklingen ansåg Ansvarskommittén att det bör bildas större och betydligt färre regionkommuner än de nuvarande landstingen. Kommittén drog slutsatsen att det bör finnas mellan sex och nio regionkommuner i Sverige och dessa bör befolkas av en till två miljoner invånare, det bör också i varje regionkommun finnas minst ett regionsjukhus och ett universitet med betydande fasta forskningsanslag. Förutom dessa innehållsliga krav ansåg ansvarkommittén att arbetsmarknadsregionerna, som de beräknas år 2030, bör utgöra byggstenar för den nya indelningen av Sverige (SOU 2007:10). Beskedet att Halland och Gotland, som inte lever upp till dessa kriterier, görs till permanenta regionkommuner visar att regeringen inte delar Ansvarskommitténs slutsatser om vilka skalmässiga och innehållsliga kriterier som ska gälla vid indelningen av Sverige och öppnar upp för bildandet av regionkommuner med starkt skiftande storlek och förutsättningar.

Den process vi ser i Sverige kan förutom som ett resultat av en intern debatt också förstås som en del i en modern europeisk regionaliseringsvåg som pågått under de senaste årtiondena (Gren 2008; Lidström 2007). Kännetecknande för denna våg är att regionerna uppfattas ha en delvis ny roll för att hantera moderna utmaningar i linje med de som Ansvarskommittén beskriver. Större och starkare regioner uppfattas kunna hantera samordning och aktivt agerande mot sin omvärld vilket ses som nyckelförutsättningar för att skapa utveckling och tillväxt på ett sätt som inte nationalstaterna klarar av (OECD 2010; Keating 1998; Keating & Loughlin 1997). Globaliseringen leder till ett allt rörligare kapital och regionerna uppfattas som nyckelaktörer för att utforma förutsättningar för tillväxt och investeringar som inte baseras på tillverkningsindustri. Exempel kan vara satsningar på regionalt förankrade industrier och regionala innovationssatsningar som kopplar samman näringsliv, offentlighet och akademi och på så sätt skapar mervärden som kan locka det globalt rörliga kapitalet till regionen.

Förändringen i synen på regionerna kan beskrivas som en rörelse från ett synsätt där regionerna varit en del i ett centraliserat omfördelningssystem och där regionalpolitiken i stor utsträckning handlar om utjämning mellan rika och fattiga regioner till ett synsätt där regionerna ses som autonoma aktörer med en egen agenda som agerar i konkurrens med och i relation till andra regioner, kommuner, staten men också globalt gentemot exempelvis EU (Hudson 2005; Didi 2010; Hörnström 2010). Regionfrågans mångdimensionella karaktär leder till att den omgärdas av en debatt som berör relativt disparata ämnen som sjukvårdadministration, regional utveckling, lokal identitet och politiskt inflytande på olika nivåer. Bredden i debatten visar att

det förekommer uppfattningar om många tänkbara konsekvenser av att bilda en ny region. Regionbildning kan uppfattas både som ett hot och en lösning på flera olika områden. Kommer välfärdsservicen att förbättras eller försämras av att bilda större regioner? Kommer den ekonomiska utvecklingen och den politiska slagkraften hos regionen påverkas? Vad händer med de nuvarande regionala identiteterna? Vad händer med demokratin?

Medborgarna och regionfrågan

När det gäller synen på medborgarna i förhållande till skapandet av en ny regional indelning av Sverige lyfte Ansvarskommittén upp ytterligare ett kriterium: den nya indelningen bör så långt som möjligt göras *”så att medborgarna kan känna anknytning dit”*(SOU 2007:10). Regeringen gjorde i sitt besked inget tydligt ställningstagande till Ansvarskommitténs kriterium, men betonade däremot vikten av att skapa förutsättningar för att *”kunna svara upp mot medborgarnas behov och förvalta skattebetalarnas pengar så effektivt som möjligt”*(DN 2009-01-28). Det är med andra ord inte helt självklart vilket medborgarperspektiv på regionfrågan som ska vägas in i processen. Är det medborgarnas känsla av samhörighet och identitet som spelar roll eller är det medborgarna som brukare av offentlig service och andra funktionella aspekter av medborgarnas livsmiljö som är viktigast?

Det som kan konstateras är regionaliseringsprocesser runt om i Europa inte har varit en fråga som initierats och drivits av i första hand medborgare. Medborgare har ofta intagit en skeptisk hållning till olika förslag om att förstärka den regionala nivån och Sverige är inget undantag. När Ansvarskommitténs slutbetänkande kom tillbaka från en remissrunda visade det sig att det fanns ett kraftfullt stöd för förslagen bland remissinstanserna, men den folkliga entusiasmen har inte varit lika påtaglig (Lidstöm 2009). Lennart Nilsson har i sin forskning kunnat visa att det i Värmland, såväl som i Västra Götaland, Skåne och Norrland finns ett tydligt glapp mellan politiker och medborgare både när det gäller hur positiv man ställer sig till större regioner och i vilken utsträckning man har en åsikt i frågan (Nilsson 2011). Detta relaterar till tidigare forskning som visat att regionfrågan inte engagerar medborgare i särskilt hög utsträckning (Malmström 1996; Hammarlund 2007). Att frågan är för komplex, långsiktig och för teknisk för att medborgare ska uppbåda något intresse är relativt vanliga yttranden i regionaliseringsdebatten. Samtidigt figurerar det också krav från vissa partier på folkomröstningar och behovet av en tydlig folklig förankring av frågan. Förutom att det är oklart vilka medborgerliga perspektiv som är viktigast är det alltså också oklart vilken relation medborgarna ska ha till beslutsfattandet i regionfrågan. Ska medborgarnas preferenser representeras direkt genom exempelvis folkomröstning eller ska makthavarna istället utifrån sitt perspektiv tolka vad som är bäst för medborgarna?

Anders Lidström lyfter i sin studie av medborgarattityder till regionalisering (2009) fram hur relationen mellan makthavare och medborgare i demokratiska system kan

förstås med hjälp av två olika modeller. För det första kan den demokratiska representationen förstås som en *åsiktsrepresentation* där de folkvaldas främsta roll är att förmedla medborgarnas åsikter i beslutsprocesser. För det andra kan relationen förstås som *mandatrepresentation* där de folkvaldas roll i större utsträckning handlar om att med ett friare handlingsutrymme leda, gå före och att ta beslut i medborgarnas ställe men med medborgarnas bästa för ögonen. Dessa modeller är ett sätt att åskådliggöra hur demokratiska beslutsprocesser kan anta klart skilda medborgarperspektiv inom ramen för demokratiska system.

Processen i Värmland

Ansvarskommitténs slutbetänkande 2007 blev startskottet för en mer konkret process där olika framtida regionalternativ undersöktes. I Värmland var ett sammangående med Örebro i en Svealandsregion det första spåret som undersöktes. Det visade sig dock att det inte gick att skapa ett förslag till ny region som alla parter kunde acceptera. Under hösten 2008 ansökte Värmlands landsting istället därför hos regeringen om att få gå samman med Region Västra Götaland i en västsvensk regionkommun. I början av 2009 tillsattes en arbetsgrupp bestående av politiker och tjänstemän från både landstinget och det kommunala samverkansorganet Region Värmland. Strax efteråt, i slutet av januari 2009, gick regeringen ut med sina besked i regionfrågan, vilket som redan berörts påverkade förutsättningarna för den fortsatta processen.

I maj 2009 bildade Västra Götalandsregionen och Värmland en utredningsgrupp som gemensamt under ett år utredde förutsättningarna för ett sammangående. Efter att frågan remitterats till de politiska partierna i drygt ett år kom beskedet i augusti 2011 att Värmland och Västra Götaland inte kommer att gå in med en gemensam ansökan om att bilda en västsvensk regionkommun. Det fanns en majoritet för ett sammangående från de värmländska partierna men motsvarande majoritet saknades i Västra Götaland. I Värmland var Socialdemokraterna, Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna för ett sammangående med Västra Götalandsregionen. Vänsterpartiet ville i första hand gå samman i en Svealandsregion. Sjukvårdspartiet i Värmland nådde slutsatsen att Värmland bör ingå i en större region men kunde inte enas om en partilinje när det gällde åt vilket håll. Miljöpartiet tyckte att förhandlingarna med Västra Götaland kunde fortgå men att ett beslut i frågan bör föregås av en folkomröstning. Sverigedemokraterna ansåg att Värmland bör bilda en egen regionkommun men om processen att bilda en större region fortsätter bör en folkomröstning genomföras. Moderaterna ville att Värmland ska bilda en egen regionkommun. Beskedet att sammangåendet med Västra Götalandsregionen inte blev av återuppväckte en tidigare debatt om att olika delar av Värmland kan ingå i olika regionkommuner. Politiker i Säffle, Årjäng, Sunne, Arvika och Eda kommun vill förhandla vidare med Västra Götalandregionen för att undersöka förutsättningarna för att kunna ingå i en gemensam regionkommun. I skrivande stund befinner sig regionfrågan i Värmland fortfarande i ett oklart tillstånd efter att förhandlingarna

om ett sammangående med Västra Götaland avbrutits. Inga nya konkreta förslag om fortsatt inriktning i frågan finns ännu formulerade. Men väl en medvetenhet om att processen fortsätter.

Kapitlets utgångspunkter och frågeställningar

I inledningen har tre dimensioner, eller spänningsfält, av regionfrågan lyfts fram som viktiga och kan fungera som utgångspunkter för analysen av medborgarnas attityder i Värmland. Den första kan kallas för *regionernas nya roll* och berör utvecklingen att regionerna har fått en mer central roll för att självständigt främja i första hand ekonomisk utveckling för regionen. Delar medborgarna denna bild av regionernas och regionförstoringens funktion? Den andra kan benämnas *medborgarperspektivets innehåll* och syftar på vilka aspekter av regionaliseringen som är viktiga för medborgarna. Är det frågor om identitet eller är det frågor om tillgången på service som medborgarna uppfattar som tydligast beroende av regionfrågan? Den tredje dimensionen handlar om *medborgarperspektivets ställning* i förhållande till regionaliseringsprocessen. Tycks medborgarnas preferenser ha ett tydligt genomslag för hur partierna hanterar frågan enligt *åsiktsmodellen*, eller är det en rimligare tolkning att partierna agerar mer fritt i förhållande till medborgarna i enlighet med *mandatmodellen*?

De konkreta frågor som kommer att behandlas i kapitlet är:

Finns det ett medborgerligt intresse för regionfrågan i Värmland?

Vill värmlänningarna ha en större region?

Hur tycker värmlänningarna att en framtida regionbildning ska se ut?

Anser värmlänningarna att hela Värmland bör ingå i samma region?

Vilka konsekvenser ser värmlänningarna att en större region skulle medföra?

Det är viktigt i det här sammanhanget att notera tidpunkten för när undersökningen genomfördes. Enkäterna skickades ut i september 2010 och insamlingen avslutades i februari 2011. Under denna tidsperiod var fortfarande processen om ett sammangående med Västra Götaland igång och den gemensamma utredningen befann sig på remiss hos de värmländska partierna. Eftersom mycket arbete redan var gjort i närmandet av Värmland och Västra Götaland är det rimligt att anta att detta alternativ också vid tidpunkten för fältarbetet framstod som det mest realistiska om en regionförstoring skulle ske. Debatten i medierna om ett eventuellt sammangående med Västra Götaland i Värmland var emellertid som starkast efter att datainsamlingen genomfördes. I dagsläget är det rimligt att anta att samma frågor skulle kunna få andra svar och även att medvetenheten kring frågan kan vara större.

Intresse för regionfrågan

Den första frågeställningen som ska analyseras handlar om i vilken utsträckning värmlänningarna intresserar sig för regionfrågan överhuvudtaget. Finns det goda grunder för antagandet att frågan ligger utanför medborgarnas intresse? I enkäten fick respondenterna ta ställning till tre olika tänkbara alternativ för en framtida regionindelning: att *Värmland bör bilda en egen regionkommun*, att *Värmland bör ingå i Västra Götalandsregionen* samt att *Värmland bör ingå i en region i Svealand*. Om vi analyserar frågan som helhet har 22 procent av respondenterna svarat att de saknar en uppfattning; 78 procent av respondenterna har med andra ord uttryckt en åsikt i regionfrågan genom att uttrycka en åsikt om något av alternativen, en siffra som ligger något högre men i ungefärlig linje med tidigare studier (Nilsson 2011). Av dem som saknar en åsikt är det tydligt att ålder spelar roll för frågan, yngre saknar i större utsträckning än äldre en uppfattning i frågan. Det är i sammanhanget värt att notera att i genomsnitt 15 procent av dem som besvarat frågorna väljer alternativet *varken bra eller dåligt*. I vilken utsträckning dessa respondenter uttrycker att de saknar en klar uppfattning eller uttrycker en mer neutral ställning är svårt att dra slutsatser om men endast två procent av de tillfrågade har kryssat *varken bra eller dåligt* för samtliga alternativ och kan sägas i så fall använt alternativet på ett systematiskt sätt att besvara frågan.

Figur 1 Inställningar till större eller oförändrad regionstorlek (procent)

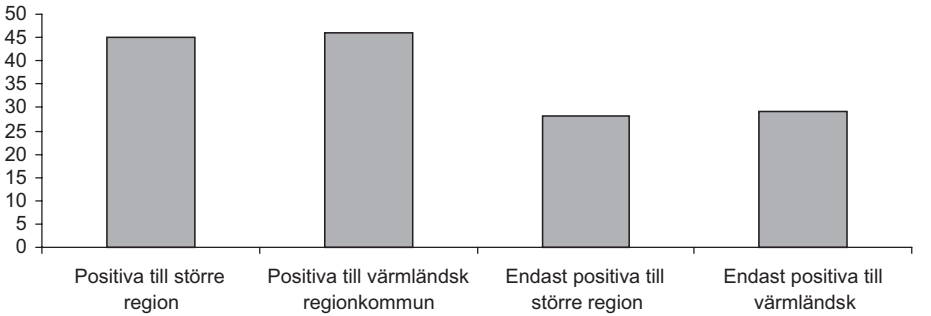

Kommentar: Frågan lyder: ”I dag diskuteras den geografiska indelningen av Sverige när det gäller ansvaret för bland annat hälso- och sjukvård och regional utveckling. I diskussionen om en framtida regionbildning för Värmland förs det fram olika alternativ. Vilken är din uppfattning?” ”Värmland bör bilda en egen regionkommun”, ”Värmland bör ingå i Västra Götalandsregionen” och ”Värmland bör ingå i en region i Svealand” Procentsatsen utgörs av de andelar som svarat Mycket bra eller Ganska bra att bilda en Värmländsk regionkommun respektive antingen Västra Götalandsförslaget eller Svealandsförslaget.

N= 991

Större region

Innan vi går in på hur värmlänningarna ställer sig till de tre olika alternativen är det relevant att titta på hur de generellt ställer sig till förslaget att bilda en större region än det nuvarande landstinget. För att få en bättre bild av inställningen till att bilda en större region blir det nödvändigt att analysera frågan som en helhet[1]. Av de som har svarat på hela frågan tycker 46 procent att en värmländsk regionkommun är en *ganska bra* eller *mycket bra* idé. Samtidigt tycker 45 procent att det är en *ganska bra* eller *mycket* bra idé att gå samman med antingen Västra Götaland eller att bilda en Svealandsregion. Av samma andel respondenter tycker 28 procent *endast* att det är en *mycket* eller *ganska bra* idé att bilda en större region och 29 procent att det *endast* är en *mycket* eller *ganska bra* idé att bilda en värmländsk regionkommun. Det går med andra ord inte med hjälp av denna undersökning att se att värmlänningarna varken är stark för eller emot att bilda en större region.

Vilken lösning föredrar värmlänningarna?

Det är dags gå in djupare på hur värmlänningarna ställer sig till de tre föreslagna alternativen. Tabell 1 nedan visar att flest är positiva till alternativet att Värmland ska bilda en egen regionkommun, 41 procent av respondenterna har svarat att detta är ett *mycket* eller *ganska bra* förslag. Motsvarande siffra för att gå samman med Västra Götaland är 29 procent och för Svealandsalternativet är siffran 19 procent. Balansmåtten i tabellen visar hur fördelningen mellan positiva och negativa ser ut.

Tabell 1 Åsikt om framtida regionbildning i Värmland (procent och balansmått)

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen upp-fattning	Summa	Balans-mått
Värmland bör bilda en egen regionkommun	26	15	13	7	7	32	100	28
Värmland bör ingå i Västra Götalands-regionen	12	17	14	10	11	36	100	8
Värmland bör ingå i en region i Svealand	7	12	16	12	14	37	100	-7

Kommentar: Frågans lydelse har redogjorts för i kommentaren till figur 1. Balansmåttet visar andelen som tycker att det är ett mycket eller ganska bra förslag minus andelen som tycker att det är ett mycket eller ganska dåligt förslag. Procentbasen för balansmåttet utgörs av de som besvarat frågan.

Figur 2 nedan åskådliggör både hur olika undergrupper av respondenter ställer sig förslagen om framtida regionbildning och vilka faktorer som tycks ha en inverkan på hur medborgarna i Värmland ställer sig till förslagen. Det första som är värt att notera i diagrammet är att det finns en skillnad mellan hur unga och äldre ställer sig i regionfrågan. Förutom att yngre saknar uppfattning om frågan i större utsträckning är också äldre tydligt mer positiva till de lösningar som innefattar bildandet av en större region. Även utbildning har en effekt genom att de högutbildade hellre ser ett sammangående med Västra Götaland än bildande av en värmländsk regionkommun. Preferenser i regionfrågan har också en höger/vänsterdimension genom att de medborgare som ser sig som högerorienterade är mer positiva till de alternativ som innebär bildandet av en större region än de som är vänsterorienterade. När det gäller geografisk hemvist finns en mer positiv inställning till Svealandsalternativet i norra och östra Värmland jämfört med övriga delar av regionen.

Figur 2 Andel positiva till olika framtida regionbildningar (procent)

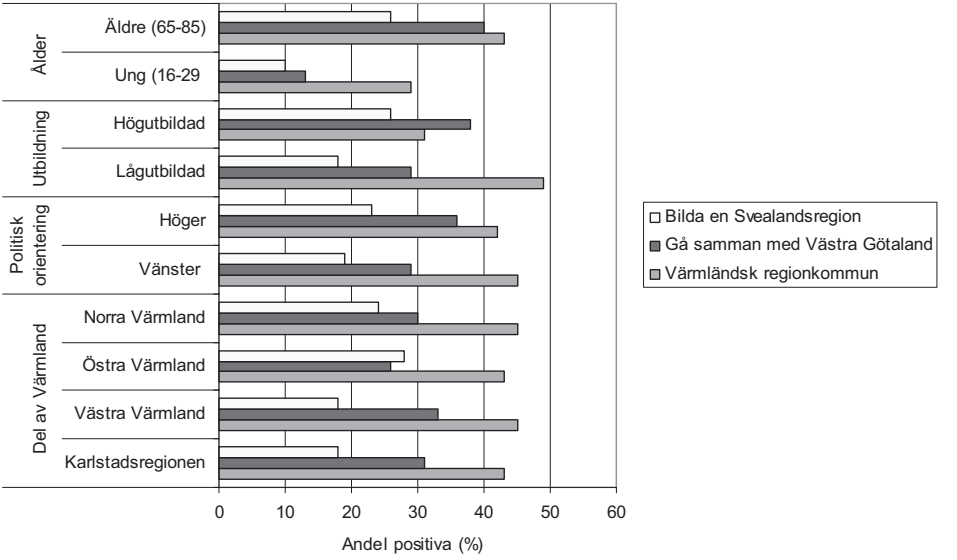

Kommentar: Frågans lydelse har redogjorts i kommentaren till figur 1. Den geografiska indelningen av Värmland är gjord enligt följande: Karlstadregionen= Boende i Karlstad, Kil, Forshaga, Hammarö och Grums. Västra Värmland = Boende i Eda, Årjäng, Arvika och Säffle. Östra Värmland = Boende i Kristinehamn, Filipstad och Storfors. Norra Värnland = Boende i Torsby, Hagfors, Munkfors och Sunne.

Med anledning av oklarheten kring hur medborgarperspektivet ska förstås i relation till regionfrågan är det också motiverat att titta närmare på hur respondenter som

sympatiserar med olika partier ställer sig till de tre alternativen. Det är dock viktigt att respondenterna här svarat på vilket parti de tycker bäst om, utan att någon politisk nivå specificerats. Analysen ger ändå en indikation på hur väl partierna har fångat sina sympatisörers preferenser i frågan. Figur 3 visar att de ställningstaganden flera partier gjort inte stämmer särskilt väl med sympatisörernas preferenser. Vänsterpartiet ville i första hand bilda en Svealandsregion men partiets sympatisörer är de mest kritiska till detta alternativ. Socialdemokraterna ville gå samman med Västra Götaland men deras sympatisörer är de mest positiva till att bilda en värmländsk regionkommun. Moderaterna vill bilda en värmländsk regionkommun vilket ett knappt flertal av partiets sympatisörer är positiva till, det också är intressant att notera att M-sympatisörer är den grupp som är mest positiv till att gå samman med Västra Götaland. Sverigedemokraternas och Sjukvårdspartiets sympatisörer är för få i urvalet för att göra trovärdiga generaliseringar. De SD-sympatisörer som svarat på enkäten är mest positiva till en värmländsk regionkommun och mest negativa till att gå samman med Västra Götaland. SiV-sympatisörer följer det generella svarsmönstret och är mest positiva till en värmländsk regionkommun, följt av Västra Götalandsalternativet och tydligt negativa till att gå samman i en Svealandsregion. Inledningsvis berördes två modeller för hur relationen mellan folkvalda och medborgare kan förstås i en representativ demokrati. När det gäller regionfrågan i Värmland kan man konstatera att partierna tycks anta ett mer ledande förhållningssätt till medborgarna än en åsiktsförmedlande. Mandatmodellens logik ger med anda ord en bättre förklaring till partiernas agerande än åsiktsmodellen.

Figur 3 Inställning i regionfrågan med avseende på partisympati (balansmått)

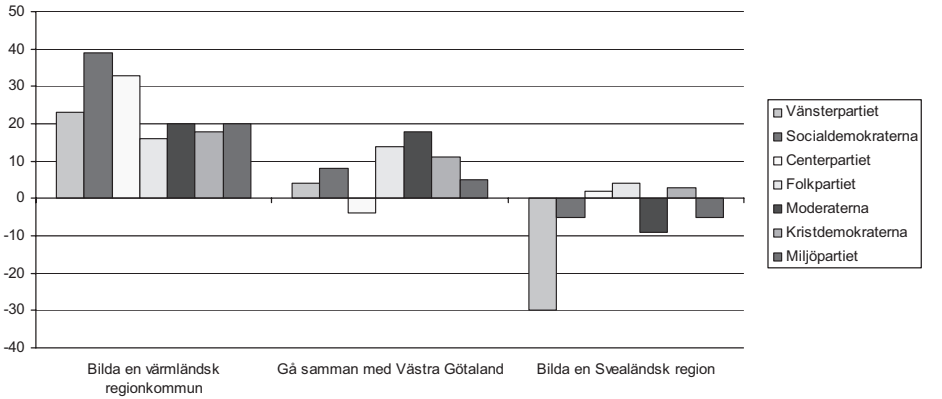

Kommentar: SD- och SiV-sympatisörer har exkluderats ur analysen eftersom dessa grupper av respondenter är för små för att analysera. Frågan om partisympati lyder: Vilket parti tycker du bäst om idag?

Ett sammanhållet Värmland?

Som nämndes i inledningen av kapitlet har krav från olika kommunala politiker i Värmland framförts om att kunna välja en egen väg i regionfrågan om det inte går att finna en majoritetslösning för hela regionen. Av den anledningen är det intressant att också titta närmare på hur värmlänningarna ställer sig till en lösning där värmländska kommuner kan komma att ingå i olika regionkommuner. I enkäten fick respondenterna välja mellan alternativen att om en regionbildning sker så; *Ska alla kommuner ska gå till samma region, olika kommuner ska kunna gå till olika kommuner* eller *saknar uppfattning.*

Figur 4 nedan visar att totalt 15 procent av respondenterna har svarat att de kan tänka sig en delning av Värmland, 56 procent tycker att alla kommuner ska gå åt till samma region och 29 procent saknar en uppfattning i frågan. Den centrala tendensen är med andra ord att värmlänningarna inte vill se en delning vid bildandet av nya regionkommuner. Diagrammet visar att den tendensen gäller för samtliga undergrupper som ingår i tabellen även om vissa variationer förekommer.

Figur 4 Attityd till delning av Värmland (balansmått)

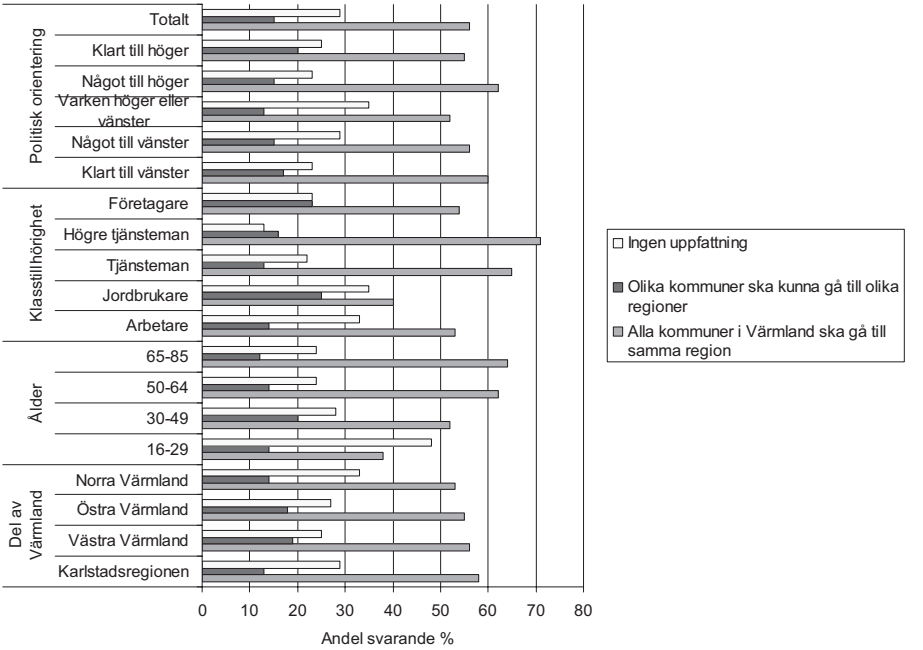

Kommentar: Frågan lyder: Om en regionbildning för Värmland kommer att ske, anser du då att: ”Alla kommuner i Värmland ska gå till samma region”, ”Olika kommuner ska kunna gå till olika regioner” och ”Ingen uppfattning”

Om vi tittar närmare på andelen som tycker att det borde vara möjligt att dela Värmland visar en logistisk regressionsanalys att det finns vissa faktorer som spelar roll för sannolikheten att vara för möjligheten att dela Värmland. Analysen visar att sannolikheten att vara för möjligheten att dela Värmland ökar signifikant för tre grupper av respondenter, den första är de boende i västra Värmland, den andra är de som bor i ett jordbrukarhem och den tredje är de som bor i ett företagarhem. Dessa grupper är alltså mer positiva till möjligheten att låta värmländska kommuner gå till olika regioner. Sannolikheten minskar istället signifikant om man tillhör ålderskategorin äldre; 65-85 åringar är alltså mer negativa till möjligheten att dela Värmland vid bildandet av nya regioner än andra grupper. Analysen visar också att inställningen till möjligheten att dela Värmland inte är en höger/vänster fråga, de variationer som finns mellan höger och vänsterorienterade respondenter kan förklaras av andra faktorer.

Tabell 2 Logistisk regression avseende sannolikheten att vara för möjligheten att olika kommuner kan gå till olika regioner

		Oddskvot Exp(B)
Del av Värmland	Norra	-
	Östra	-
	Västra	1,566 *
Subjektiv klass	Arbetare	-
	Jordbrukare	2.260**
	Högre tjänsteman	-
	Företagare	1,969**
Politisk orientering	Höger	-
	Vänster	-
Ålder	Ung	-
	Äldre	0,668*

Kommentar: Nagelkerke R= 0,31 *= P<0,1 **=P<0,05 I analysen har de som svarat Karlstadområdet, tjänstemän, varken höger eller vänster samt medelålders använts som referenser och framgår därför inte i tabellen.

Konsekvenser av en större region

Regionfrågans områdesmässiga spännvidd gör att frågan rymmer många tänkbara konsekvenser av att bilda en större region. I enkäten har respondenterna fått ta ställning till i vilken utsträckning de håller med om sex påstådda konsekvenser av att bilda en större region som berör ekonomisk utveckling och konkurrenskraft,

den regionala identiteten, tillgången på välfärdservice, demokrati och om delar av Värmland skulle missgynnas av en större region. Det är en relativt hög andel, i genomsnitt 33 procent, av de svarande som angett att de inte har en uppfattning om de olika påståendena,

Figur 5 nedan visar hur värmlänningarna har svarat på frågorna i jämförelse med tidigare studier av medborgarattityder i Västra Götaland, Skåne och de fyra nordligaste länen där frågan om konsekvenser av att bilda större regioner har ställts. Frågorna har varit utformade på samma sätt förutom frågorna om identitet och välfärdsservice som är unika för Värmlandsundersökningen. Studierna är gjorda när Västra Götaland och Skåne befann sig i processen att skapa regionkommuner vilket ger jämförbarhet med det skede som Värmland befinner sig i nu. Ett tydligt resultat är att värmlänningarna i större utsträckning än övriga studier ser att en större region skulle gynna den ekonomiska utvecklingen för regionen.

Figur 5 Konsekvenser av en större region (balansmått)

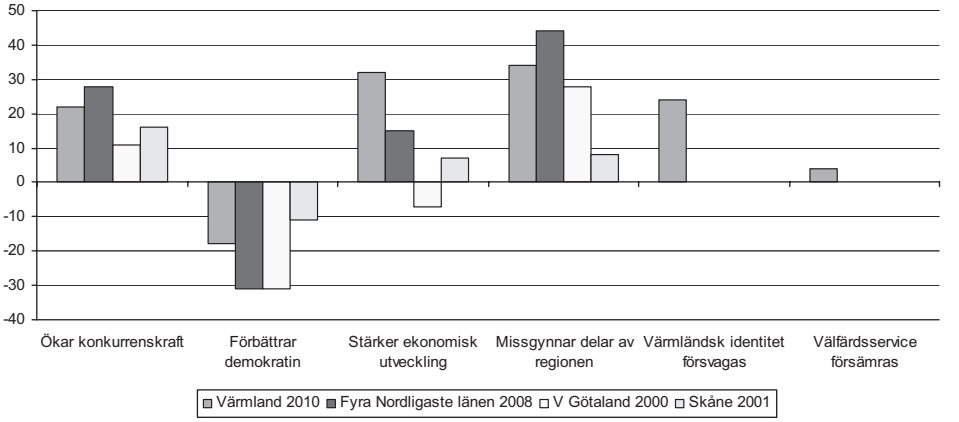

Kommentar: Frågan lyder: Ange vilken din uppfattning är för vart och ett av följande påståenden. En större region där Värmland ingår skulle: ”Stärka Värmlands ekonomiska utveckling”, ”Innebära att delar av Värmland missgynnas”, ”Förbättra demokratin i Värmland”, ”Försvaga den värmländska identiteten”, ”Förbättra möjligheterna för Värmland att hävda sig i konkurrens med andra”, ”Försämra möjligheten till god välfärdservice för medborgarna i Värmland”. Svarsalternativen var ’Instämmer helt’, ’Instämmer delvis’, ’Instämmer knappast’, ’Instämmer inte alls’, och ’Ingen uppfattning’. Balansmåttet anger andel positiva minus andel negativa av samtliga som besvarat frågan.

Det finns samtidigt en klar övervikt av medborgare i Värmland som anser att bildandet av en större region kommer att missgynna delar av regionen vilket ligger i linje med tidigare studier utom i Skåne 2001. När det gäller en större regions förmåga att hävda sig i konkurrens med andra ser värmlänningarna att det skulle vara gynn-

samt med en större region, endast undersökningen i norra Sverige 2008 visade på en större tilltro till en sådan konsekvens. När det gäller demokratifrågan är flertalet av värmlänningarna, i linje med tidigare undersökningar, klart negativa till att den skulle förbättras av en större region. Det är dock värt att notera att genomsnittet av respondenterna i Värmland inte är lika negativa till påståendet som medborgarna i norra Sverige 2008 eller i Västra Götaland 2000. De två sista påståendena om tänkbara konsekvenser av en större region handlar om identitet och välfärdsservice.

Frågan om identitet lyftes som bekant upp av Ansvarskommittén och dyker ofta upp i regionbildningsdebatten, mycket riktigt visar det sig också att en klar övervikt tror att bildandet av en större region kommer att försvaga den värmländska identiteten. Regeringen använde ett mer serviceinriktat medborgarperspektiv i sitt besked om regionfrågan och därför är det relevant att fråga om hur medborgarna tror att servicen kommer att påverkas av en större region. Det visar sig att det finns en svag övervikt för de som tror att välfärdsservicen kommer att försämras av en större region. På grund av bortfallet och en möjlig benägenhet hos respondenter att hålla med om de påståenden som man möter i en enkät är det svårt att dra några slutsatser som grundas på en så liten övervikt.

Sammantaget kan man konstatera att värmlänningarna tycks se att en större region skulle leda till tydliga konsekvenser, både positiva och negativa, även om många saknar en uppfattning. I de fall där vi kan göra jämförelser kan vi se att de svarande i Värmland skiljer sig genom sin tilltro till att en större region skulle leda starkare ekonomisk utveckling. Detta hänger troligtvis ihop med att värmlänningarna prioriterar möjligheten att få arbete mycket högt på den politiska dagordningen, vilket Lars Aronsson och Lotta Braunerhielm beskriver närmare i kapitlet *Värmlands framtida utveckling – ett medborgarperspektiv* i den här boken. Även tidsaspekten kan rimligtvis ha betydelse för jämförelsen. Regionfrågan har debatterats i ytterligare ett decennium när värmlänningarna besvarar frågorna i jämförelse med medborgarna i Västra Götaland.

Om vi också tittar på hur medborgare i olika delar av Värmland ställer sig till de tänkbara konsekvenserna av en större region kan vi se att det finns vissa variationer mellan olika geografiska delar. När det gäller de positiva konsekvenserna kan vi i figur 6 konstatera att boende i Karlstad och i östra Värmland har störst tilltro till att en större region skulle ge en starkare ekonomisk utveckling, boende i samma områden ser även att en större region skulle öka den regionala konkurrenskraften i jämförelse med övriga Värmland. När det gäller konsekvenser för demokratin är de som bor i Karlstads kranskommuner mest negativa till att demokratin skulle förbättras av en större region.

Figur 6 Attityder till positiva konsekvenser av en större region i olika delar av Värmland (balansmått)

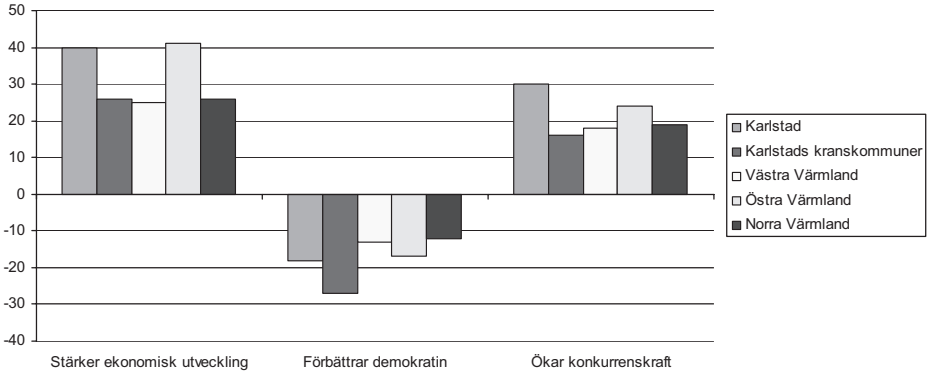

Kommentar: Frågeformuleringen har angetts kommentaren till figur 5. Den geografiska indelningen baseras på Karlstad= Boende i Karlstad kommun, Karlstadsområdet= Boende i Kils-, Forshaga-, Hammarö- och Grums kommun. Västra Värmland = Boende i Eda-, Årjäng-, Arvika- och Säffle kommun. Östra Värmland = Boende i Kristinehamn-, Filipstad- och Storfors kommun. Norra Värmland = Boende i Torsby-, Hagfors-, Munkfors och Sunne kommun.

Om vi också tittar närmare på de negativa konsekvenserna av att bilda en större region i figur 7 kan vi konstatera att det, möjligtvis något förvånande, är Karlstadsborna som i störst utsträckning tror att delar av Värmland kommer att missgynnas. Boende i norra Värmland är den grupp som i minst utsträckning tror på detta som en konsekvens. När det gäller den Värmländska identiteten är det boende i Karlstads kranskommuner och boende i västra Värmland som ser det mest troligt att den kommer att försvagas medan boende i norra Värmland inte ser denna konsekvens som lika trolig. Bilden av hur möjligheten till god välfärdsservice skulle påverkas av en större region är mer splittrad. Det är framförallt i Karlstads kranskommuner och i norra Värmland som respondenterna tror att en större region skulle leda till en försämring. I Karlstad, västra Värmland och östra Värmland samlas balansmåtten runt nollvärdet som innebär att lika många håller med som inte håller med om påståendet.

Figur 7 Attityder till negativa konsekvenser av en större region i olika delar av Värmland

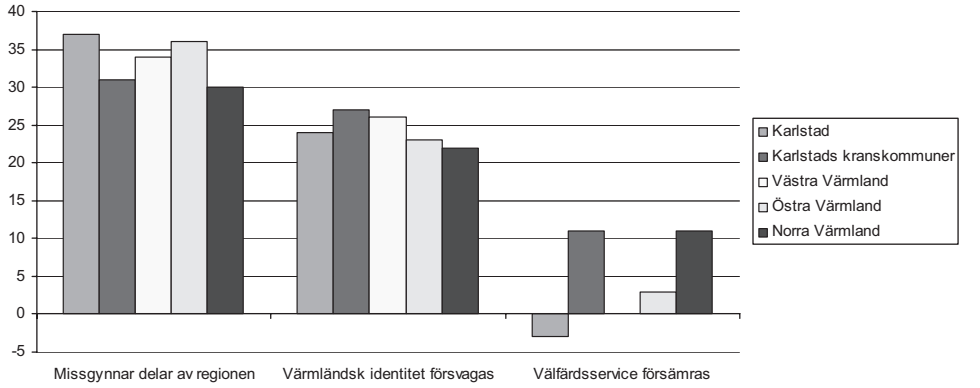

Kommentar: Frågeformuleringen återgavs i kommentaren till figur 5 och den geografiska indelningen beskrevs i kommentaren till figur 6.

Avslutning

För att sammanfatta kan det vara värt att återkoppla till de frågor som ställdes upp i inledningen. När det gäller de värmländska medborgarnas intresse för regionfrågan är det svårt att använda en absolut måttstock för när intresset för en sakfråga är högt eller lågt. Det går att konstatera att intresset för regionfrågan ligger lägre än vissa andra sakfrågor men något högre än vissa andra frågor. Närmare åtta av tio har uttryckt en åsikt i vår undersökning och det gör att det åtminstone blir svårt att avfärda medborgarna som fullkomligt ointresserade. En andra frågeställning som ställdes upp handlar om vilka attityder värmlänningarna har till större regioner. Undersökningen visade att även om det enskilda alternativet som flest är positiva till är att Värmland blir en egen regionkommun går det inte utifrån denna undersökning att dra slutsatsen att värmlänningarna är emot en större region eftersom andelen som endast tycker att en större region är en bra idé är lika stor som andelen som endast tycker att en värmländsk regionkommun är en bra idé.

Värmlänningarnas generella inställning till de tre regionbildningsalternativ som ingått i enkäten visar att flest är positiva till att bilda en Värmländsk regionkommun, följt av att gå samman med Västra Götaland och i tredje hand att gå samman i en Svealandsregion. Det har också konstaterats att det inte finns en särskilt god samstämmighet mellan de värmländska partiernas ställningstaganden i regionfrågan och hur partiernas sympatisörer ställer sig i frågan. Det är dock viktigt att minnas tidpunkten för studiens genomförande, det är mycket möjligt att attityderna påverkats av hur processen har utvecklats. En uppföljande studie skulle kunna kasta ljus på hur attityderna har utvecklats över tid.

När det gäller de värmländska medborgarnas inställning till möjligheten att kommuner i Värmland ska kunna ingå i olika regionkommuner är en majoritet emot ett sådant förslag. Boende i västra Värmland är dock signifikant mer positiva till den möjligheten än boende i övriga delar av länet. Avslutningsvis kan det konstateras att värmlänningarna ser att en större region skulle leda till både konsekvenser som kan uppfattas som både positiva och negativa. Värmlänningarna anser att den ekonomiska utvecklingen och möjligheterna att hävda sig i konkurrens skulle gynnas av en större region, samtidigt skulle delar av Värmland missgynnas och den värmländska identiteten skulle försvagas. Även om det råder relativ konsensus bland de värmländska medborgarna att en större region skulle leda till dessa konsekvenser finns vissa inomregionala skillnader.

Studien visar att regionfrågan är en komplex fråga som rymmer många politiska utmaningar och avvägningar. I inledningen skisserades tre viktiga dimensioner, eller spänningsfält, som ryms i diskussionen om nya regioner. När det gäller *regionens nya roll* kan vi se att den nya bild av regionens betydelse som växt fram också delas av hur medborgarna i Värmland uppfattar regionens roll. Värmlänningarna uppfattar att en starkare region skulle ge bättre förutsättningar för ekonomisk utveckling och en bättre förmåga att hävda sig i konkurrens med andra. Detta skulle dock ske till priset av att delar av regionen skulle missgynnas och demokratin skulle inte heller gynnas. Den logik och de antaganden som görs inom ramen för den moderna regionpolitiken tycks med andra ord ha genomslag hos de värmländska medborgarna. När det gäller *medborgarperspektivets innehåll* är det intressant att se hur värmlänningarna ser regionfrågan som betydelsefull för den regionala identiteten. En klar övervikt av respondenterna anser att den värmländska identiteten skulle försvagas av bildandet av en större region men det finns ingen klar övervikt för hur tillgången till välfärdsservice skulle påverkas. Värmlänningarna tycks på så sätt se att frågor om anknytning är en central aspekt av regionfrågan som liknar det resonemang som Ansvarskommittén förde fram i sitt slutbetänkande utan stark tro att regionfrågan är avgörande för tillgången på välfärdsservice. Avslutningsvis går det också att kommentera *medborgarnas ställning* i regionfrågan. Analysen av hur sympatisörer med olika partier ställer sig i frågan visar att det finns skillnader mellan medborgarnas åsikter och de ställningstaganden som partierna gör på regional nivå. Det tycks med andra ord vara så att partierna i första hand agerar utifrån en mandatmodell i förhållande till medborgarna, även om vissa partier lyfter fram nödvändigheten av genomföra folkomröstningar i frågan.

Regionfrågan framstår som komplex också ur ett medborgarperspektiv i Värmland. Det är tydligt att regionfrågan i ett medborgarperspektiv ses som betydelsefull för Värnlands utveckling ur många aspekter oavsett vilken riktning processen kommer att ta i framtiden.

Not

[1] Totalt har 991 respondenter svarat på samtliga tre alternativ, siffran för hela undersökningen är 1120. Detta ger frågan som helhet ett internt bortfall på 12 procent.

Referenser

Didi, Maria (2010) 'Partnerskapsprincipens tillämpning i en svensk kontext' i Tallberg, Pontus & von Berngman-Winberg, Marie Louise (Red.) *Flernivåstyrning – framgångsfaktorer för kommuner, regioner och staten* Region Skåne, Västra Götalandsregionen, Regionplanekontoret vid Stockholm läns landsting och Sveriges kommuner och landsting-

DN 2009-01-28 *Regeringen öppnar nu för nya storregioner*

Gren, Jörgen (2002) *Den perfekta regionen?,* Lund:Studentlitteratur

Hammarlund, K.G. (2007) 'Regional reform and citizen participation in Sweden' i *Innovation: The European journal of Social Science Research*, 17:2, 145-163

Hudson, Christine (2005)'Regional Development Partnerships in Sweden: Putting the Government Back in Governance' i *Regional and Federal Studies* Vol 15 No. 3, 311-327, September 2005

Hörnström, Lisa (2010) *Redistributive Regionalism Narratives on regionalisation in the Nordic periphery* Umeå:Umeå universitet

Keating, Michael (1998) *The New Regionalism in Western Europe Territorial Restructuring and Political Change* Cheltenham:Edward Elgar Publishing Ltd

Keating, Michael & Loughlin, John (red.) (1997) *The political economy of regionalism.* London: Frank Cass

Lidström, Anders (2007) 'Territorial Governance in Transition' i *Regional and Federal Studies*, 17:4, 499-508

Lidstöm, Anders (2009) 'Vill norrlänningarna ha större regioner' i Lidström, Anders (red.) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv* Umeå universitet

Malmström, Cecilia (1996) 'Regionfrågan Quo Vadis?' i Nilsson, Lennart (Red.) *Västsvenska perspektiv* SOM-institutet Göteborgs universitet

Nilsson, Lennart (2011) 'Sveriges regionalisering – Varthän?' i Nilsson, Lennart (red.) *Västsvensk demokrati i tid och rum* SOM-institutet Göteborgs universitet

OECD (2010) OECD *Territorial Reviews SWEDEN* Preliminary version

Petersson, Olof (2007) *Den offentliga makten* Stockholm: SNS Förlag

SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*, Ansvarskommitténs slutbetänkande

VÄNSTERVRIDNA VÄRMLÄNNINGAR

SÖREN HOLMBERG

Varför tror vi att Värmland lutar åt vänster? Knappast på grund av de stora författarna eller den vackra naturen. Nej, mer beroende på industrierna, malmen, skogen och alla små bruksorter. Den socioekonomiska och historiska miljön i Värmland borde vara en god grogrund för vänsteridéer. Kanske mer förr i tiden än idag, men också fortfarande idag. Om inte Socialdemokraterna och Vänsterpartiet har starkare stöd i Värmland än i Riket som helhet känns det som ett misslyckande för dem. Värmland skall vara rött. Det är förväntan. Det är vår hypotes.

Partival

Föga förvånande visar en titt på den officiella valstatistiken att hypotesen får ett tydligt stöd. Andelen som röstar vänster är högre i Värmland än i Sverige som helhet. Med vänster menar vi röster på de Rödgröna i senare tiders val och på Socialdemokraterna och Vänsterpartiet Kommunisterna dessförinnan när Miljöpartiet inte var fött.

Något överraskande är det dock att andelen vänsterröster i Värmland inte är större än de är jämfört med i Riket. Värmlänningar har röstat mer vänster än Sverige ända sedan det första demokratiska valet 1921, men inte mer än mellan +2,6 till +7,3 procentenheter (se figur 1). Och någon trend kan inte skönjas. Värmlänningar har varken blivit mer eller mindre vänster genom åren. I valet 1921 röstade 48,5 procent vänster i Värmland jämfört med 44,0 procent i Sverige som helhet, en skillnad på +4,5 procentenheter mer vänster bland värmlänningarna. I mitten på 1950-talet i valet 1956 var motsvarande skillnad +7,3, 1994 var den +4,4 och i valet 2010 +6,7 enheter. I riksdagsvalet 2010 röstar en majoritet i Värmland på de Rödgröna (50,3 procent) jämfört med 43,6 procent som stödjer Alliansen, vilket ger en skillnad på +6,7 procentenheter i vänsterns favör.

Värmland 2010 är mer rött än Riket precis som i tidigare riksdagsval ända tillbaka till valet 1921, men inte mycket mera rött och inte mera eller mindre rött än för femtio eller nittio år sedan. Värmlänningar röstar mer vänster jämfört med medelsvensson, men måhända överraskande lite så.

Ideologi

Röstning är en sak, idéer och politiska åsikter kan till en del vara något annat. Kan det vara så att värmlänningar visserligen lutar något åt vänster när de väljer parti men att deras åsikter inte är i samklang med hur de röstar? Eller mer tillspetsat uttryckt: Tenderar det röda Värmland att åsiktsmässigt och ideologiskt att luta åt höger?

Holmberg, S (2012) Vänstervridna värmlänningar i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

Figur 1 Andel som röstat Vänster i Värmland och i Riket i riksdagsvalen 1921-2010 (procent)

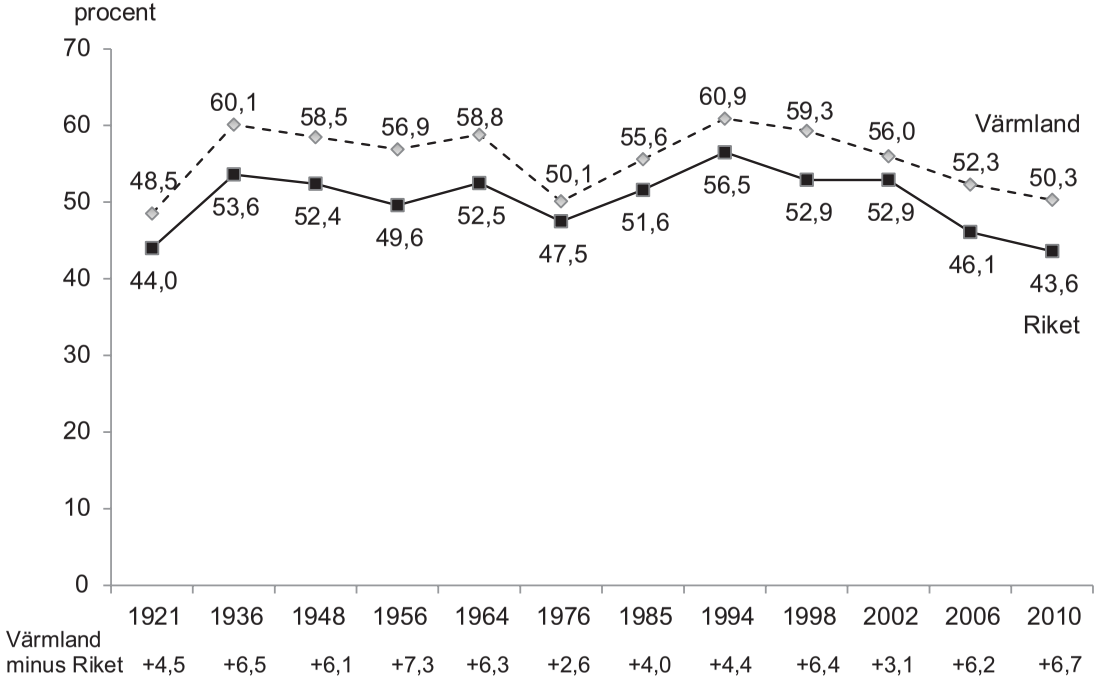

Kommentar: En vänsterröst har definierats som en röst på Socialdemokraterna eller på något kommunistiskt eller vänstersocialistiskt parti 1921-1964, på S eller VPK 1976, på S, VPK eller MP 1985 och på S, V eller MP 1994-2010. Resultaten har hämtats från den officiella valstatistiken (SCB, Valmyndigheten)

Svaret på den frågan återfinns i figur 2. Och svaret är ett klart nej, värmlänningar står inte genomsnittligt till höger om svenskar i allmänhet. De står tvärtom något till vänster. Värmlänningar är lite vänstervridna – både när de röstar och när de tänker ideologiskt.

Ideologianalysen bygger på resultaten från en speciell enkätfråga med identisk utformning i både den nationella SOM-undersökningen och i SOM:s värmlandsstudie 2010. Svarspersonerna fick placera sig själva på en femgradig vänster-högerskala. Resultaten i figuren visar andelen svarande som placerat sig till vänster minus andelen som placerat sig till höger. Om alla placerar sig till vänster får vi ett värde på +100 medan värdet blir -100 om alla placerar sig till höger. I figuren jämförs resultaten för Värmland med motsvarande siffror för Riket som helhet. Jämförelsen gäller såväl samtliga svarande som svarande som sympatiserar med något av de åtta riksdagspartierna. En positiv jämförelsesiffra (+) indikerar att värmlänningar i genomsnitt står till vänster om svarande i Sverige medan en negativ siffra (-) tvärtom visar att värmlänningar befinner sig till höger jämfört med svarande i Riket.

Totalt bland samtliga svarande placerar sig värmlänningar i genomsnitt på värdet -3, strax till höger om mitten, medan genomsnittet för samtliga svarande i den nationella SOM-undersökningen är -13, tydligare till höger om mitten. Värmland står alltså ideologiskt något till vänster om Riket. Men observera att såväl Värmland som Riket i mätningen 2010 genomsnittligt sett står något till höger om mitten. Det ideologiska klimatet i dagens Sverige, inklusive i Värmland, är snarare center-höger än center-vänster.

Om vi ser hur de olika partiernas sympatisörer placerar sig på vänster-högerskalan visar det sig att skillnaderna mellan hur värmlänningar och övriga svenska placerar sig är mycket små. Anhängare till V, S och MP placerar sig i allt väsentligt lika mycket till vänster i Värmland som i Riket. Och på ett motsvarande sätt placerar sig alliansanhängare lika mycket till höger i Värmland som i Sverige i övrigt. Dock när det gäller hur sverigedemokrater placerar sig på den ideologiska skalan finns en klar skillnad. Värmländska SD-sympatisörer uppfattar sig mer till höger jämfört med sverigedemokrater i Sverige som helhet. I Värmland hamnar SD-sympatisörer närmare de fyra borgerliga partiernas sympatisörer än i Riket.[1]

Detaljstuderar vi resultaten för sympatisörer med de Rödgröna respektive med Alliansen kan vi notera att fyra partier har värmländska anhängare som ligger något till vänster om sina motsvarigheter i Riket. Det gäller främst sympatisörer med Miljöpartiet och Folkpartiet, men också för sympatisörer med Socialdemokraterna och Moderaterna. Här är alltså värmlänningarna något mer vänstervridna än sina partivänner i övriga Sverige. Två allianspartier har sympatisörer i Värmland som lutar något mer åt höger än partivännerna i Sverige som helhet. De partierna är Centerpartiet och Kristdemokraterna. Men skillnaden är enbart någon enstaka procentenhet. Vänsterpartiets anhängare i Värmland och i Riket placerar sig lika långt ut till vänster.

Figur 2 ***Vänstervridna värmlänningar. Självplacering på den ideologiska vänster-högerskalan (andel vänsterplacerade minus andel högerplacerade)***

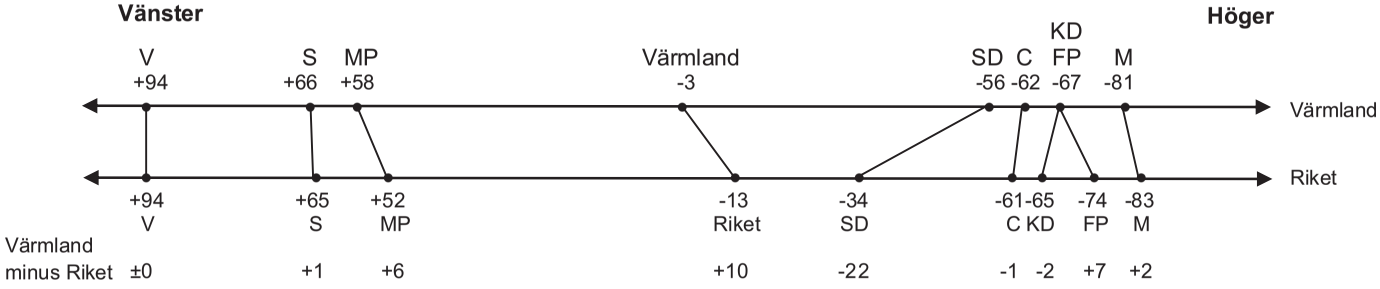

Kommentar: I SOM-undersökningarna 2010 har värmlänningar och svarande i svenska riket fått placera sig själva på en femgradig vänster-högerskala. Resultaten visar andelen som placerat till vänster minus andelen som placerat sig till höger. Den konstruerade skalan kan variera mellan +100 (alla placerar sig till vänster) och -100 (alla placerar sig till höger). I jämförelsen *Värmland minus Riket* visar positiva siffror (+) att värmlänningar i genomsnitt står till vänster om svarande i svenska riket medan negativa siffror (-) tvärtom visar att värmlänningar står till höger jämfört med svarande i Sverige.

Lite till vänster

Huvudslutsatsen vi kan dra efter resan till det värmländska landskapet är att våra fördomar visade sig stämma, fast inte överväldigande så. Värmlänningar är vänstervridna jämfört med medborgare i Sverige som helhet. Och har varit så ända sedan Sverige blev en demokrati år 1921. Men vänstervridningen är inte särskilt markant – varken idag eller tidigare. Värmland befinner sig strax till vänster om mitten i Svea rike; inte mycket mer till vänster.

Not

[1] Antalet SD-sympatisörer är endast 30 i SOM-undersökningen i Värmland jämfört med 190 i RiksSOM. Resultatet är med andra ord statistiskt osäkert. I Värmland placerar sig 7 procent av SD-sympatisörerna till vänster, 30 procent i mitten och 63 procent till höger. Motsvarande resultat i den nationella SOM-studien är 11 procent till vänster, 44 i mitten och 45 procent till höger.

VÄRMLÄNDSKA VAL: STRUKTUR, POLITIK OCH FÖRTROENDE

PO NORELL

I en demokrati är det ytterst på valdagen som de politiska makthavare får sina betyg: har förtroendet från väljarna minskat eller ökat för mitt parti? Får den gamla majoriteten fortsätta eller övergå till en oppositionsroll? Bryts gamla koalitioner upp eller lever de vidare? Denna senare fråga väcks särskilt om majoritetssituationen blir oklar. De politiska valen är samtidigt en central företeelse i ett politiskt system som kan kännetecknas av varierande grad av stabilitet och legitimitet. I det här kapitlet är det de allmänna valen i Värmland som står i fokus med särskild referens till ett politiskt systemperspektiv där förbindelserna mellan samhällsstruktur och förtroende är centrala.

Vi har i ett tidigare kapitel konstaterat att de strukturella förhållandena i Värmland skiljer sig betydligt åt mellan olika delar av länet och mellan olika kommuner. Detta påverkar politikens förutsättningar: strukturen speglar behov och resurser som inverkar på vilka typer av frågor och problem som politiker får hantera dvs. den politiska dagordningen. Vi har t ex sett hur många kommuner tvingats riva bostäder och lägga ned skolor då befolkningen minskat, medan några få andra istället befunnit sig i en expansionsfas. Det finns även en koppling mellan den strukturella situationen och den finansiella. Skillnader i finansiell styrka påverkar möjligheterna att agera: med en stark ställning är handlingsutrymmet större än om denna är svag, allt annat lika. Samhällsstrukturen (eller socioekonomin) är också av betydelse för partival, vilket närmast klassisk teoribildning om röstningsbeteende visar (Lazarsfeld et al, 1944), framför allt genom det som brukar benämnas klassröstandet. Det finns även en koppling mellan den socioekonomiska strukturen och de formella institutioner (intresseorganisationer, politiska partier, föreningar mm) som invånarna möter i sin vardag och som kan förväntas vara viktiga för att utveckla, vidmakthålla eller förändra politiska uppfattningar.

I detta kapitel skall vi ta ytterligare ett steg i riktning mot att försöka förstå den politiska kontext som de värmländska kommunerna verkar i. Vi skall särskilt göra detta med utgångspunkt från offentlig statistik om politiska val, men också utifrån andra typer av data. Vad vi ytterst är intresserade av är att få en slags politisk systemförståelse: hur hänger olika politiska fenomen samman? Hur fungerar de värmländska kommunerna som politiska (sub-) system? Varför skiljer sig valresultaten så kraftigt åt mellan olika kommuner? Vilken betydelse har de strukturella förhållandena i kommunerna som samhällen?

Norell, PO (2012) Värmländska val: struktur, politik och förtroende i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

Det är viktigt att betona att den problematik som vi här skall behandla är ytterst sammansatt och att det inte är möjligt att beröra alla de aspekter som kan förväntas vara viktiga. Vi kommer att koncentrera oss på kommunval och mera försöksmässigt på kommunerna som politiska subsystem. En återkommande diskussion gäller kommunernas avhängighet av staten och mera specifikt: hur självständiga kommunvalen är i förhållande till riksdagsvalet. Är det möjligt att finna särskilda mönster bland de värmländska kommunerna med avseende på kopplingarna mellan samhällsstruktur och politik?

Vi fokuserar särskilt på situationen i anslutning till 2010 års val. Men för att förstå denna måste vi också ha kunskap om historien: politiska strukturer förändras vanligen i små steg; betänk partiväsendets grundläggande struktur som i stora stycken formades för närmare ett sekel sedan (Lipset & Rokkan, 1967). Ett val äger rum i en politisk kontext som innefattar styrkeförhållanden och relationer (konflikt och samverkan) mellan politiska partier och block sedan tidigare val.

Störst avseende kommer att fästas på det parti som innehar den formella makten, här posten som kommunstyrelsens (KS:s) ordförande. I samtliga Värmlandskommuner utom Karlstad är det just innehavaren av denna post som är den enda (eller en av få) i kommunen som har möjlighet att ägna hela sin tid åt kommunpolitiken och som blir den som också utåt representerar kommunen i många olika sammanhang. Inom koalitioner profilerar sig partier var för sig. I många fall finns även tydliga kandidater till posten som ledande politiker; dessa kan vara mer eller mindre prövade och kända sedan tidigare.

Förtroendet är en central faktor för möjligheterna att agera politiskt. Detta gäller oavsett politisk nivå. (Inte minst gäller detta under krisartade förhållanden såsom situationen i Europa idag). Vi skall här särskilt fokusera denna faktor och då just i förbindelse med det parti som har den viktigaste politiska positionen i kommunen. Det finns ett antal besläktade begrepp som används i den politiska analysen: legitimitet (som oftast anknyter till förtroendet för ett politiskt system), socialt kapital (som oftast fokuserar på tilliten på ett medborgarplan i ett samhälle), politiskt kapital (som knyts till viktiga samhällsaktörers förtroende för politiska aktörer) med flera.

En fråga som forskningen om kommunval brottats med är just den om betydelsen av kommunala valfrågor i relation till vad som sker i rikspolitiken. Folke Johansson (2010:5) konstaterar att riksdagsvalskampanjen i 2006 års val också dominerade valrörelsen totalt sett. Det är knappast något som talar emot att detta också var situationen 2010. Den allmänna trenden i riksdagsvalet återfinns också i kommunval och landstingsval på en aggregerad nivå, även om detta inte är lika markerat. Det förhållandet att vi i Sverige har en gemensam valdag för dessa tre olika val – till Riksdag, landstingsfullmäktige och kommunfullmäktigen – är unikt (Johansson, B 2010). I nästan alla andra länder sker valen vid olika tidpunkter. I sådana fall får valen på lägre nivåer (”andra rangens val” Reif & Schmitt, 1980) många gånger karaktären av en opinionsmarkering mot den sittande regeringen (jämför Oscarsson & Holmberg, 2006). Det är samtidigt viktigt att konstatera att i svenska val delar

cirka trettio procent av väljarna sina röster mellan de olika valen (SKL 2011: 25f); röstsplittringen tycks nu ha stabiliserat sig på denna nivå, från att ha haft en ökande tendens (Johansson, F. 2010:59).

Folke Johansson (2006) har visat att väljare mera följer sin ideologiska övertygelse i riksdagsvalet än i kommunvalet. Detta är förstås inte förvånande, de lokala frågorna behöver inte ha en särskilt tydlig ideologisk koppling; de berör många gånger en mera praktisk nivå. Det är följaktligen inte ovanligt att majoritetskoalitioner i kommuner är blocköverskridande och/eller har inslag av lokala partier. Vi vet samtidigt från rapportering på riksnivå att särskilda lokala eller regionala politiskt – om än inte direkt ideologiskt – laddade frågor kan få stora genomslag i val. Liksom i rikspolitiken finns även en förtroende- och/eller skicklighetsaspekt: man kan uppfatta särskilda personer som trygga, kloka och kunniga oavsett partitillhörighet och därför röstar man på dem. Vi är därmed tillbaka till förtroendeaspekten. Oavsett om politiken är ideologisk till sin karaktär eller mera pragmatisk kan konflikter uppstå i olika kommuner, som påverkar politikens struktur: lokala partier kan t ex uppstå som påverkar majoritetsförhållanden.

Vi kan inte bortse ifrån faktorer som är typiska i den nationella politiken och som kan förväntas också påverka kommunala valkampanjer och väljarnas syn. En viktig skillnad mot valet 2006 var den finanskris som starkt påverkade den politiska debatten särskilt åren 2008 och 2009. BNP sjönk i Sverige under 2009 och arbetslösheten ökade. Situationen vände och rapporterna blev mer optimistiska under 2010; BNP ökade i stort sett lika mycket som den sjunkit året innan och optimismen för de närmaste åren var stor beträffande den svenska ekonomin. Nu kom istället fokus att riktas mot problemen i vissa länder inom euroområdet och i synnerhet mot Greklands närmast katastrofala läge. Den svenska regeringen föreföll, i kontrast till många länder, ha lyckats väl enligt de flesta bedömningar. Den andra faktorn var att två tydliga politiska block stod mot varandra. För första gången skulle vid valseger en S-ledd regering komma att innehålla företrädare för V och MP; dessa tre partier ingick en valallians. Den tredje viktiga faktorn var att SD nu föreföll få ett så starkt stöd att detta parti skulle bli representerat också i Riksdagen (Oscarsson & Holmberg 2011).

De empiriska analyserna i kapitlet sker i tre delar. I den första skall vi som en bakgrund redovisa den grundläggande politiska strukturen sådan den kan mätas i valresultat; vi ser på den mera långsiktiga trenden beträffande styrkeförhållandena mellan de traditionella politiska blocken. Därefter övergår vi till att fokusera på 2010 års val och problematiken med graden av självständighet i förhållande till nationella val. Hur lyckades de politiska partierna i Värmland i de olika valen i förhållande till resultatet i riket? Vi ser vidare på förändringen från 2006 till 2010 för partierna i de olika valen också nu med referens till förändringen i riket. Hur nära följde partierna i Värmland trenden i riket? I det därpå följande avsnittet diskuteras tre olika tolkningar av valresultat, beroende på vilken referenspunkt man väljer. Den diskussionen tas som utgångspunkt för en penetrering av majoritetsförhållandena i de värmländska kommunerna.

I den andra analysdelen görs ett försök att skapa en ökad kunskap om egenskaper i det värmländska politiska subsystemet med utgångspunkt från individdata. Med utgångspunkt från resultaten i den första analysdelen ser vi först på de politiska partiernas förankring i olika befolkningsgrupper i länet. Därefter riktas fokus mot två centrala företeelser nämligen klassröstandet (en viktig förbindelsemekanism mellan struktur och politisk majoritetssituation) och röstsplittring (berör graden av självständighet i det lokala politiska systemet, liksom stabiliteten i detta).

I den tredje delen förbinds steg för steg olika centrala företeelser i det lokala politiska systemet till varandra. Utgångspunkten tas dels i den lokala samhällsstrukturen, dels i den politiska traditionen. Idén är att försöka finna mönster som speglar mekanismer som förbinder struktur och tradition med politisk styrka och förtroende för den politiska ledningen. Det måste än en gång betonas att detta görs mycket försöksmässigt. En särskild modell redovisas där det framgår hur de olika stegen genomförs. Allt detta sker utifrån aggregerade data med kommun som analysenhet och med fokus på det dominerande politiska partiet.

Det finns redan i offentlig statistik och i andra näraliggande studier material att analysera förbindelser mellan den lokala samhälleliga strukturen och politiskt förtroende. Analysen grundas på en kombination av offentlig statistik, uppgifter från annan forskning om kommuner samt data från enkäten till värmlänningarna. Samtidigt är det viktigt att betona att tillgången till ett mera kvalitativt material också är viktig, i formen av samtal och intervjuer med personer som är nära den politiska makten och som under lång tid haft kontakt med centrala aktörer[1].

Värmländska val 1973-2010 med fokus på blockskillnader

Den långsiktiga trenden

Det förhållandet att klassröstandet fortfarande är en viktig faktor i Sverige (Holmberg & Oscarsson 2004) och sannolikt i Värmland gör att man med kunskap om den socioekonomiska strukturen kan dra en del slutsatser också om den politiska strukturen. Värmland räknas till skogslänen och i dessa har industrin traditionellt haft en dominerande roll och därmed också socialdemokratin. Industriorter, eller bruksorter, dominerade av en eller ett par stor(a) arbetsplats(er) finns som tidigare konstaterats en rad av i vårt län.

Styrkeförhållandena mellan de traditionella politiska blocken har under lång tid varit till det socialistiska blockets fördel. Värmland har av tradition uppfattats som ett ”rött” län vilket ligger i linje med strukturen (se även Holmberg i denna skrift). Tabell 1 bekräftar detta. Under de åtta val som följde på att den nuvarande kommunstrukturen etablerades var vänsterblocket i genomsnitt 8 procentenheter starkare än det borgerliga. Det fanns enstaka val, med stark borgerlig valvind då blocken var nästan lika starka (1976 och 1991), men förstås också sådana där skillnaderna var betydligt över tio procentenheter (t ex 1982, 1988 och 1994).

Vad har skett de fyra senaste valen? Skiljer sig dessa från det tidigare mönstret? Som framgår är mönstret mycket likartat. För de senaste fyra valen (tabell 2) är

skillnaden på samma nivå som tidigare. Denna statistik är dock något förledande. Väljer vi istället att se på genomsnittstalen för valen till kommunfullmäktige, landstingsfullmäktige och Riksdagen för de senaste fyra val framträder något som starkt påminner om en trend (tabell 3). Vänsterblocket gjorde ett mycket starkt val år 1998 i efterdyningarna av 1990-talskrisen; även 2002 års val hade tydlig vänsterprofil om än något svagare. Åren därefter har det borgerliga blocket kraftigt tagit in.

Ett annat intressant faktum är att dessa sex blockrelaterade partier tillsammans gradvis försvagat sin position hos väljarna. Lipset & Rokkan (1967) beskriver hur klassiska skiljelinjer i samhället institutionaliseras in i ett partisystem som sedan i någon mening fryses. Dessa sedan lång tid etablerade partier har över tid förmått att fånga upp även nya dimensioner i politiken[2]. Uppenbart håller detta på att gradvis försvagas. I vårt material från Värmland fångade dessa sex etablerade blockrelaterade partier upp cirka 97 procent av alla röstande som ett genomsnitt för perioden 1973-94. Steg för steg har detta minskat till att i det senaste valet enbart uppgå till ca 88 procent.

Tabell 1 Genomsnittliga blockskillnader i valen 1973-94 (procent) [3]

Val/block	S+V (VPK)	M+C+FP+KD (KDS)	Totalt	Skillnad
Riksdagsval	53,0	44,0	97,0	9,0
Landstingsval	52,4	44,7	97,1	7,7
Kommunval	51,7	44,6	96,3	7,1
Genomsnitt	52,4	44,4	96,8	8,0

Tabell 2 Genomsnittliga blockskillnader totalt för valen 1998-2010 (procent)

Val/block	S+V	M+C+FP+KD	Totalt	Skillnad
Riksdagsval	50,0	41,7	91,7	8,3
Landstingsval	49,7	38,4	88,1	11,3
Kommunval	48,2	42,5	90,7	5,7
Genomsnitt	49,3	40,9	90,2	8,4

Tabell 3 Genomsnittliga blockskillnader för riksdagsval, landstingsval och kommunval sammantaget 1998-2010 (procent)

Val/block	S+V	M+C+FP+KD	Totalt	Skillnad
1998	53,5	39,3	92,8	14,2
2002	50,3	40,0	90,3	10,3
2006	47,7	42,0	89,7	5,7
2010	45,7	42,2	87,9	3,5

I det värmländska fallet finns förstås, som i andra län, röstande på rikspartier såsom MP och SD som väsentligen profilerat sig på särskilda politikområden som inte var framträdande då partisystemet i huvudsak etablerades: miljöpolitik och invandringspolitik[4]. MP kan uppfattas som ett i blockhänseende trolöst parti, som då det befinner sig i en vågmästarposition i landstings- och kommunpolitiken efter varje val förhandlar med båda blocken och som väljer det som ger störst utbyte (i positioner och politiskt innehåll för ”den gröna saken”). Efter 2010 års val finns MP i 97 majoriteter i de svenska kommunerna: 51 med rödgröna; 32 med borgerliga och 14 med blocköverskridande (SKL 2011:35).

Förutom dessa rikspartier etablerar sig från tid till annan, och i växande utsträckning, regionala och lokala partier ofta med fokus på någon specifik fråga. I landstingspolitiken inträffade t ex en kritisk händelse som hade stor betydelse i 2002 års val och som haft verkningar också på valen därefter. Det handlade om att landstinget i Värmland, som under lång tid brottats med ekonomiska problem, beslutade att akutsjukvården vid sjukhusen i Kristinehamn och Säffle skulle upphöra. En kritisk opinion bildade Sjukvårdspartiet i Värmland (SjvV) och detta har haft en position i landstingspolitiken därefter. Denna fråga kom också att påverka kommunpolitiken i just Säffle och Kristinehamn[5]. Spänningar av ett annat slag har under lång tid funnits i Eda, där ett lokalt parti – Hela Edas Lista – påverkat lokalpolitiken. Också i Storfors har ett lokalt parti uppträtt med betydelse för valresultaten. Det finns även andra exempel[6]. Vi skall återkomma till dessa då vi ser närmare på de olika kommunerna.

2010 års val

Utfallet för Värmland aggregerat i jämförelse med 2006 och riket

Vid en jämförelse mellan Värmland och riket är mönstret knappast förvånande med hänsyn till de strukturella dragen som beskrivits inledningsvis (tabell 4). Några skillnader är ändå värda att notera. M är betydligt svagare i Värmland än i riket och detta gäller särskilt för landsting och kommuner. C visar motsatt mönster: detta parti är särskilt starkt i kommunerna. FP och KD är något svagare i Värmland än i riket (särskilt i kommuner och landsting). S är starkt i Värmland och i synnerhet i landstingsvalet och kommunvalet. V utmärker sig inte i jämförelserna mellan de olika valen, medan MP är betydligt svagare i samtliga val i Värmland. Även SD är svagare i de värmländska valen än i riket. När det gäller kategorin ”övriga” utmärker sig Värmland i landstingsvalet genom SjvV:s styrka. Tydligast framgår skillnaderna mellan riket och Värmland då man jämför de yttersta kolumnerna ”Riksdagsval i Sverige” och ”Kommunval i Värmland”. Värmland är inte ett Sverige i miniatyr.

Tabell 4 Värmland i förhållande till Sverige i dess helhet vid 2010 års val

	RD-val Sverige	RD-val Värmland	LF-val Sverige	LF-val Värmland	KF-val Sverige	KF-val Värmland
M	30,1	25,7	27,3	20,9	26,2	21,5
C	6,6	7,6	6,2	8,5	7,6	12,2
FP	7,1	6,0	7,5	6,0	7,9	6,2
KD	5,6	4,7	5,1	3,7	4,4	3,5
S	30,7	38,7	33,0	41,1	32,4	40,6
V	5,6	5,8	5,8	5,4	5,6	5,4
MP	7,3	5,6	6,9	4,5	7,1	4,9
SD	5,7	4,8	4,6	3,4	4,9	3,5
Övriga	1,4	1,2	3,8	6,6*	4,0	2,1
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Valdeltagande	84,6	84,1	81,0	80,4	81,6	80,9

* Varav SjvV 6,4 procent

Väljer vi att istället se på förändringen mellan 2006 och 2010 och att ta förändringen i riksdagsvalet i riket som referenspunkt framträder ett något annorlunda mönster (tabell 5). Vi kan för det första slå fast att rikstrenden återspeglas också i Värmland, med där finns modifikationer. M gjorde ett gott val i Värmland relativt sett i riksdagsvalet, men inte alls i kommunvalet. C som är starkt i länet hade en svagare utveckling här än i riket. S höll ställningarna väl i förhållande till 2006 både i landstings- och kommunvalen. SD gjorde ett svagare val relativt sett i Värmland än i riket. I övrigt är skillnaderna små.

Tabell 5 Valen i Värmland 2010 i jämförelse med 2006 och med rikstrenden i riksdagsvalet (procentdifferenser)

Parti/val	Rikstrend	RD-val Värmland	LF-val Värmland	KF-val Värmland
M	+3,8	+4,8	+4,0	+2,4
C	-1,3	-2,4	-2,5	-2,0
FP	-0,5	0	+0,2	-0,2
KD	-1,0	-1,1	-1,3	-1,1
S	-4,3	-3,3	-0,6	+0,2
V	-0.2	-0,6	-1,1	-0,8
MP	+2,1	+1,7	+1,5	+1,5
SD	+2,8	+1,9	+0,8	+1,4
Övriga	-1,3	-1,0	-1,1	-1,3
Summa	0	0	0	0

Att tolka ett valresultat på tre olika sätt: faktisk nivå, LPT eller LPFK

Vi har hittills sett på valresultat aggregerat för hela Värmland. Låt oss nu övergå till att ta kommun som analysenhet. Beroende på vad man tar som utgångspunkt kan ett kommunval tolkas på olika sätt. Här skall vi framför allt utgå ifrån tre olika mått: faktisk nivå, förändring från föregående val (här: lokal-politisk tendens, LPT) samt resultat i jämförelse med riksdagsvalet (här: lokalpolitiskt förtroendekapital, LPFK). *Den faktisk nivån* är förstås den viktigaste med avseende på maktförhållandena: det finns en direkt koppling mellan procentandelen röster och andelen mandat i fullmäktige. *LPT* är ett mått på den procentuella förändringen för ett parti mellan två val: har man gått framåt eller bakåt och hur mycket mätt som procentandel[7]? LPT kan även analyseras i relation till rikstrenden: går partiet fram (eller tillbaka) mer eller mindre än i riket (jämför tabell 5)? *LPFK* mäts som procentskillnaden mellan resultaten i kommunvalet och riksdagsvalet. I de fall partier har en större andel i fullmäktigevalet kan detta ses som ett tecken på att förtroendet för partiet lokalt är större än för partiet nationellt[8]. Det är således ett relativmått. Också i detta fall kan man se på förändring över tid: minskar eller ökar LPFK i jämförelse med förra valet?.

Vi har som påpekats valt att koncentrera analysen på de partier som innehar ordförandeposten i kommunstyrelsen dvs. de som har (den viktigaste) kommunalrådsposten och som i normalfallet förknippas med makten i kommunen. Det är inte ovanligt att man knyter LPFK till just den individ som innehar ordförandeposten t ex Stig Henriksson, (V) i Fagersta (se t ex SKL, 2007 och 2011). Det är förstås en del som talar för detta, men det är inte självklart; det kan också röra sig om ett förtroende för det ledande partiet lokalt eller för regimen (majoritetskoalitionen) eller t o m en blandning av politisk och administrativ styrelse. Utifrån de uppgifter vi har tillgängliga kan detta här inte närmare klargöras.

Utfallet i 2010 års val på kommunnivå

När det gäller de värmländska kommunerna hade S i kommunvalen år 2010 stöd av 47 procent eller mer i hela åtta kommuner, vilket har som konsekvens att dessa styrs av en klar vänstermajoritet (se tabell 6). Detta gäller för de olika industriorterna och kommunerna i norr: Arvika, Filipstad, Forshaga, Grums, Hagfors, Munkfors, Storfors och Torsby. Detta är kommuner som haft samma majoritet under lång tid. I fyra värmländska kommuner fick C mellan 25 och 36 procent av rösterna och i dessa har detta parti också ordförandeposten i kommunstyrelsen, i två av fallen med en borgerlig majoritetskoalition (Sunne och Årjäng), i ett fall med en bred borgerlig koalition med också ett regionalt partis stöd (Säffle) och i ett fall i en minoritetsställning där ett lokalt parti är vågmästare (Eda). I de tre första av dessa fall skiljer sig inte situationen mycket åt med avseende på majoritet jämfört med de föregående valen; i det fjärde fallet (Eda) byttes en S-minoritetsregim mot en motsvarande för C. I övriga kommuner – som samtliga finns inom det urbana

Karlstads arbetsmarknadsregion – är situationen mellan blocken mera oklar: i ett fall styr S en blocköverskridande koalition (Kil), i ett annat fall med stöd stöd av MP (Kristinehamn); i två fall styr borgerliga koalitioner med stöd av MP (Hammarö och Karlstad). Detta senare gäller även för landstinget, där också ett regionalt parti ingår i en sexpartikoalition. I samtliga dessa fem sistnämnda skedde förändringar i majoritetsförhållandena. I ett fall är det fortsatt en blocköverskridande majoritet med en S-ordförande (Kil), men nu med en annan borgerlig partner. I de fyra återstående fallen valde MP att byta sida! I tre fall från socialistisk till borgerlig (Hammarö, Karlstad och landstinget) och i ett fall från borgerlig till socialistisk (Kristinehamn[9]).

Om vi ser närmare på 2010 års val är det ett antal fall i de värmländska kommunerna som är särskilt värda att kommentera närmare. I Eda gör S ett sällsynt dåligt val. Detta visar sig både i jämförelse med riksdagsvalet (LPFK) och i jämförelse med valet 2006 (LPT). Här finns, som påpekats, ett lokalt parti som driver en hård oppositionspolitik: Hela Edas Lista (HEL). Detta har varit verksamt sedan valet 1994. Den helt dominerande företrädaren för detta parti var tidigare socialdemokrat; det är mot den bakgrunden kanske inte förvånande att S har ett så lågt LPFK. I de fyra senaste valen har utfallet för HEL varierat mellan 10 och 27 procent. Frågor som varit på tapeten är särskilt fördelningen av service mellan olika kommundelar inklusive problematiken med nedläggning av skolor i glesbygd och på småorter[10]. Samtidigt är det viktigt att påpeka att C har ett mycket stort LPFK.

I landstingsvalet 2002 fick SjvV som nytt parti drygt 17 procent av rösterna; år 2006 sjönk stödet till 7 procent för att i 2010 års val ytterligare sjunka något. Det som inträffade i 2002 års val var att särskilt S bestraffades i de kommuner som främst påverkades av nedläggningsbesluten av akutsjukvården, nämligen Kristinehamn och Säffle. I kommunvalet i Kristinehamn år 2002 förlorade S och V tillsammans nära 14 procentenheter jämfört med 1998, medan C och FP vann nära 13 procentenheter. Partierna till vänster är nu på väg tillbaka till vad som kan bedömas vara ett mera ”normalt” resultat. (1998: 56 procent; 2002: 42 procent; 2006: 40 procent och 2010: 45 procent). SjvV deltog i kommunvalet 2006 (6 procent) men inte 2010 vilket också inverkade. M gjorde ett exceptionellt gott val år 2006 och ett betydligt sämre år 2010.

I Säffle var resultatet ännu mera dramatiskt: där förlorade de båda socialistiska partierna hela 21 procentenheter i 2002 års val, dvs. nästan en halvering av stödet jämfört med 1998, medan C ensamt vann över 24 procentenheter och fick egen majoritet med nära 52 procent av rösterna! S och V återvann en del vid 2006 års val men ligger fortsatt på låga procenttal (1998: 45 procent; 2002: 24 procent; 2006 och 2010: 29 procent). Från de extrema talen 2002 är C nu tillbaka på en tidigare nivå (1998: 27 procent, 2002: 52 procent, 2006: 37 procent och 2010: 27 procent). Man skall inte bortse från betydelsen av en stark och uppskattad ordförande; denne drog sig tillbaka som kommunalråd före valet 2006. I två stora steg har LPT minskat och i någon mindre grad LPFK, vilket ändå befinner sig på en mycket hög nivå.

Det skall noteras att SjvV i Säffle har en betydande roll också i kommunpolitiken i kraft av ett röststöd på 12 procent år 2006 och cirka 15 procent år 2010; partiet är nu del av majoritetskoalitionen.

I Storfors tog ett lokalt parti – Storforsbygdens Väl – hela 19 procent i 2006 års val (och ungefär motsvarande även 1998 och 2002), troligen kom rösterna i huvudsak från S. Detta parti var en utbrytning ur Socialdemokratin och hade som syfte att minska detta senare partis inflytande. Partiet lades ned inför valet 2010 då man menade sig ha nått sitt syfte (NWT 2010). Trots detta relativt starka lokala stöd kunde man inte bryta majoriteten för S + V som hade 52-53 procent av rösterna de tre aktuella valen. Att detta lokala parti försvann förbättrade kraftigt både LPFK och LPT för S.

Politiken i Årjäng har under lång tid förknippats med en stark och drivande C-ordförande; han avgick innan valet 2010. Frågor om stadsplanering och särskilt torget har varit heta de senaste åren i Årjäng. C tappade stort i jämförelse med 2006, även LPFK minskade betydligt, men är fortfarande högt.

I Karlstad är det av tradition mycket tätt mellan blocken. I de fall dessa håller samman hamnar MP som vågmästare; detta har skett vid varje val sedan 1980-talet. (Åren 1994-98 hade Karlstad en blocköverskridande majoritet bestående av S, C och FP). Efter valen 1998, 2002 och 2006 valde MP att ingå i en så kallad rödgrön allians, medan partiet efter 2010 valde att stödja de borgerliga partierna och ingå i en blågrön majoritet. S gjorde i Karlstad ett relativt gott val och är fortfarande klart största parti (37 procent mot M:s 27 procent).

Arvika har beskrivits som ett säkert fäste för S. Men detta är i kraft av LPFK. Skulle S få samma resultat i kommunvalet som i riksdagsvalet (39 procent) skulle situationen bli mera osäker. Om MP skulle ha stöttat de borgerliga skulle SD blivit vågmästare. Också här finns ett kommunalråd som uppfattas som särskilt starkt och drivande.

I Kil hamnade man i ett politiskt dödläge efter det att SD blivit vågmästare; en blocköverskridande majoritet bildades med S och C som parter. Dessa ersatte en motsvarande majoritet med S och KD i tidigare mandatperiod.

I Sunne har den nuvarande ordföranden, som efterträdde en populär ledare med högt LPFK, ytterligare förstärkt detta.

Tabell 6 Valresultat i värmländska kommuner och landstinget 2006 och 2010 för det parti som innehade ordförandeposten i kommunstyrelsen före och efter valet.

Kommun	Ord-förande-parti	Resultat i RD-val 2006	Resultat i KF-val 2006	Resultat i RD-val 2010	Resultat i KF-val 2010	Skillnad mellan KF-valen 2006 och 2010: LPT	LPFK 2006	LPFK 2010
Arvika	S	41,6	47,2	39,0	47,2	0	+5,6	+8,2
Eda	S	45,3	38,1	43,0	30,1	– 8,0	– 7,2	– 12,9
	C**	15,8	30,3	12,3	27,9	– 2,4	+14,5	+15,6
Filipstad	S	56,5	51,4	51,8	48,1	– 3,3	– 5,1	– 3,7
Forshaga	S	51,2	56,1	47,2	55,0	– 1,1	+4,9	+7,8
Grums	S	52,0	50,3	48,8	53,2	+2,9	– 1,7	+4,4
Hagfors	S	55,8	49,9	53,7	50,1	+0,2	– 5,9	– 3,6
Hammarö	S	41,9	42,1	35,1	39,7	– 2,4	+0,2	+4,6
	M**	25,0	22,4	31,5	26,7	+4,3	– 2,6	– 4,8
Karlstad	S	36,8	38,4	32,9	37,3	– 1,1	+1,6	+4,4
	M**	25,2	24,7	29,9	27,4	+2,7	– 0,5	– 2,5
Kil	S	41,7	43,3	38,0	40,0	– 3,3	+1,6	+2,0
Kristinehamn	M	20,6	29,6	25,4	27,3	– 2,3	+9,0	+1,9
	S**	43,6	33,7	40,6	38,2	+4,5	– 9,9	– 2,4
Munkfors	S	55,8	48,7	56,1	52,4	+3,7	– 7,1	– 3,7
Storfors	S	52,3	43,2*	50,8	53,2	+10,0	– 9,1	– 2,4
Sunne	C	19,9	34,4	16,8	35,5	+1,1	+14,5	+18,7
Säffle	C	17,1	36,6	12,1	27,5	– 9,1	+19,5	+15,7
Torsby	S	44,7	45,9	44,0	47,9	+2,0	+1,2	+3,9
Årjäng	C	18,7	37,4	14,3	24,9	– 12,5	+18,7	+10,6
Landstinget	S	42,0	41,7*	38,7	41,1*	– 0,6	– 0,2*	+2,4*
	M**	20,9	16,9*	25,7	20,9*	+4,0	– 4,0*	– 5,2*

Kommentar: *Avser Landstingsfullmäktigeval ** Detta parti fick ordförandeposten efter 2010 års val

Preliminära slutsatser

Värmland är antagligen exceptionellt med avseende på just faktorn LPFK: det genomsnittliga värdet (plus eller minus) för de partier som innehade majoriteten innan och/eller efter valet i genomsnitt 6,7 procentenheter (för motsvarande partier i 2006 års val var genomsnittet 7,0 procentenheter)! Det genomsnittliga värdet på LPT i 2010 års val var 3,9 procentenheter. Detta indikerar att många väljare reflekterar på skillnaderna mellan politik på olika nivåer och att det existerar ett inte obetydligt mått av oberoende mellan dessa och att många således splittrar sina röster mellan riksdagsval, landstingsval och kommunval.

Faktorer som uppenbart påverkar värdet på LPFK är förekomsten av lokala partier. I både Eda och Storfors var det framför allt S som drabbades. Exceptionella politiska händelser på annan politisk nivå kan få genomslag som i fallet med nedläggningen

av akutsjukhusen i Kristinehamn och Säffle; det förhållandet att vissa partier kraftigt protesterade, medan andra stödde förslaget (och tog ansvar för landstingets ekonomi – som argumentationen var) fick stor betydelse. Liksom förstås det förhållandet att ett regionalt parti skapades med särskild förankring i Kristinehamn och Säffle. Även i dessa fall var det S som förlorade väljare. Mycket tyder på att förtroendet för särskilda politiker också har stor betydelse.

Generellt sett kan sägas att det förefaller positivt att ha ordförandeposten, endast i fyra av sjutton fall (de sexton kommunerna och landstinget) är LPFK negativt! I tre av dessa fall med negativ LPFK har S en helt dominerande ställning och denna förloras inte heller. Gemensamt för dessa tre är att de brottas med svåra strukturella problem som visar sig i att man under lång tid ett minskat invånarantal och även tvingats till att lägga ned skolor, riva hus i de kommunala bostadsbolagen mm. Det fjärde är det mycket speciella fallet Eda med det starka lokala partiet. De tre C-fästena Sunne, Säffle och Årjäng har höga värden på LPFK; detta gäller även för de S-styrda kommunerna Arvika och Forshaga med erfarna politiska ledare.

I Hammarö, Karlstad, Kristinehamn och i landstinget förlorade det parti ordförandeposten som hade ett positivt LPFK till ett parti med ett negativt LPFK! I samtliga fall efter förhandlingar med MP. Kanske var partierna med ett negativt LPFK mera benägna att kompromissa och erbjuda politiska poster och politiskt innehållsliga fördelar än partier med ett positivt LPFK!?

Kanske är det möjligt att mot bakgrund av majoritetsförhållandena i länets kommuner och kopplingarna till näringsstrukturen att teckna en bild av ett politiskstrukturellt landskap? I figur 1 inplaceras kommunerna dels utifrån dimensionerna urbant/ruralt och storindustri/handel, turism, småindustri, dels i tre typer av majoritetssituation: borgerligt med ett starkt C, ett av S dominerat socialistiskt och ett med mera oklara majoritetsförhållanden där valvinden och förhandlingar avgör. Kommunerna kan uppfattas befinna sig olika nära dessa poler.

Figur 1 En politiskstrukturell karta över Värmland

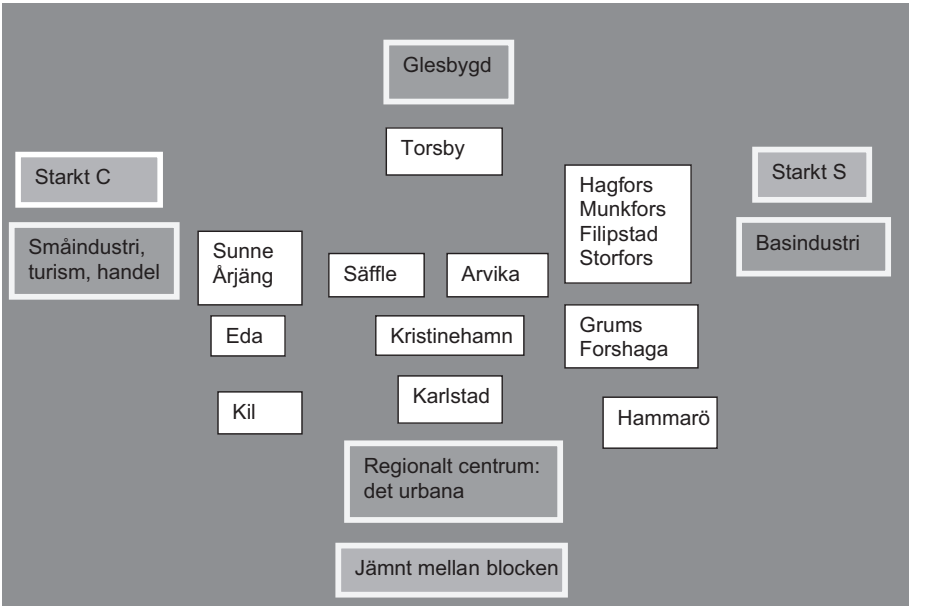

Värmlänningarnas partisympatier och partival: partisplittrare och andra

Inledning

Vi har hittills genomfört analysen med kommun som analysenhet. I denna del övergår vi till att studera värmlänningarnas uppfattningar och beteenden så som dessa framkommer i vår enkät med anknytning till deras partisympatier och hur de röstat i 2010 års val. Det finns inte utrymme i detta sammanhang att ta ett samlat och större grepp på att försöka förklara värmlänningarnas partival och att t ex mera systematiskt relatera till politiska åsikter[11]. Ambitionen är istället att koncentrera analysen till ett mindre antal företeelser som mera direkt anknyter till frågan om Värmland som politiskt (sub-) system. Det är framför allt klassröstandet och röstsplittringen som skall behandlas. Dessa företeelser berör frågan om systemets stabilitet och förutsägbarhet. Först skall vi ge en bild av i vilka grupper som de olika partierna har sin största förankring.

Partiernas förankring

Allt sedan mitten på 1950-talet har statsvetare vid Göteborgs universitet studerat röstning och partisympatier. Det finns långa tidsserier som beskriver partiernas för-

ankring i olika grupper (se t ex Holmberg & Oscarsson 2004). Det är därför heller inga stora överraskningar som framkommer då vi relaterar ett antal traditionella bakgrundsvariabler till partisympatier för värmlänningarna (se tabell 7). Det är ändå viktigt att ha detta som en relief då vi går över till de mera specifika analyserna.

V:s sympatisörer är relativt väl spridda på olika undergrupper. De är något överrepresenterade bland kvinnor och i arbetarhem; de är svaga bland jordbrukare. S är förstås starka i arbetarfamiljer; här slår inte oväntat också en utbildningsfaktor: ju lägre utbildningskategori desto starkare är S. Partiet är svaga bland företagare och högre tjänstemän. För C är förankringen i jordbruket fortsatt starkt. Detta parti har även gott stöd bland andra företagare; C är svagare bland yngre än äldre. FP är klart överrepresenterat i tjänstemannagrupperna och (därmed) bland högutbildade; också för detta parti gäller att man är starkare bland äldre än bland yngre. FP är också överrepresenterat bland politiskt mycket intresserade. M är idag ett relativt stort parti i alla undergrupper. Klart överrepresenterat är partiet i högre tjänstemannahem och i företagarfamiljer; det finns ett samband: ju högre utbildningskategori, desto högre procentuellt stöd för M. Svagast är partiet i arbetarhem; bland vilka man ändå är näst största parti. För KD gäller att de här redovisade bakgrundsfaktorerna inte särskilt skiljer ut partiet; normalt förknippas detta med faktorn religiositet. Partiet är ändå starkast bland äldre; det är svagast i arbetarhem och i jordbrukarhem. För MP fångar våra variabler bättre upp skillnader: partiet är mycket stark bland unga och bland högre utbildade; det är svagt i jordbrukarhem och i högre tjänstemannahem, bland äldre och bland lågutbildade. I urvalet finns endast en liten grupp SD-sympatisörer, varför osäkerheten är större än för andra partier. Vårt mönster stämmer dock väl med vad andra studier (t ex Sannerstedt 2010) visat: partiet är starkast bland unga, bland personer med låg utbildning och bland män; det är särskilt svagt ibland kvinnor (följaktligen), bland högutbildade och i tjänstemannahem. Bland de personer som redovisat sympati för annat parti gäller att de yngsta är överrepresenterade; här finns en blandad grupp med mycket politiskt intresserade och med politiskt ointresserade. Bland de förra kan vi förvänta personer som t ex sympatiserar med Feministiskt Initiativ eller Piratpartiet. Ser vi till de fyra borgerliga och till de socialistiska partierna finner vi tydliga klasskopplingar.

Tabell 7 Traditionella bakgrundsdata och partisympati (procent)

Bakgrund /Partisympati	V	S	C	FP	M	KD	MP	SD	Annat parti	Summa	Antal svarande (n)
Ålder											
16-29 år	4	32	4	4	23	4	17	6	8	100	139
30-49 år	6	27	6	6	29	3	9	4	4	100	270
50-64 år	7	33	8	6	30	2	9	1	4	100	302
65-85 år	5	35	9	7	29	6	3	3	3	100	308
Utbildning											
Låg	6	43	10	3	23	4	3	5	3	100	240
Medellåg	4	39	6	5	27	3	9	4	4	101	339
Medelhög	7	28	6	6	32	4	9	2	6	100	218
Hög	5	20	9	11	37	6	11	0	3	102	200
Kön											
Kvinnor	7	34	8	6	26	5	8	1	4	99	533
Män	4	33	6	6	31	2	8	5	4	99	486
Subjektiv klass											
Arbetarhem	7	47	5	4	17	2	9	4	5	100	483
Jordbrukarhem	2	23	36	0	30	2	0	4	2	99	47
Tjänstemannahem	5	25	6	12	35	6	9	0	2	100	279
Högre tjänste-mannahem	5	15	3	9	58	5	2	2	3	102	66
Företagarhem	4	12	10	4	54	6	4	4	1	99	69
Politiskt intresse											
Mycket	6	32	7	9	26	4	8	3	7	100	104
Ganska	5	29	7	7	32	6	9	3	3	101	457
Inte särskild	7	39	9	5	26	3	6	3	3	101	361
Inte alls	3	39	3	0	26	1	8	6	13	99	89
Samtliga	6	34	7	6	28	4	8	3	4	100	1019

Klassröstandet

En av fyra viktiga förbindelselinjer från socioekonomisk struktur in i det politiska systemet som här särskilt lyfts fram går via klassröstandet dvs. att arbetare har en tendens att rösta på något av de socialistiska partierna och att tjänstemän och företagare har en motsvarande tendens att rösta borgerligt. Distinkta indelningar efter yrke, fackföreningstillhörighet och liknande samt politisk preferens förknippas primärt med industrisamhället. Med den utgångspunkten kan man på ett generellt plan ifrågasätta relevansen i en tid som så uppenbart har andra egenskaper, förknippade med ett kunskaps- eller informationssamhälle. Beträffande Värmland har vi konstaterat att industrin fortsatt är av betydande för att inte säga avgörande vikt. Mönstret ovan antyder att klassröstandet fortsatt är av betydelse i Värmland.

Klassröstandet förknippas med den så kallade sociologiska modellen för förklaring av röstning och partival. Holmberg & Oscarsson (2004:49) beskriver en grundläggande iakttagelse på följande sätt: "*Människor som vuxit upp i likartade sociala miljöer, haft likartade erfarenheter och befinner sig i liknande sociala situationer tenderar att utveckla likartade intressen och värderingar och, som en konsekvens av detta, tenderar att rösta på likartade partier*." I sin litteraturgenomgång pekar de på två kausala mekanismer som båda måste vara för handen: *rationlitet och socialisation* (utifrån Franklin 2004). Tre särskilda kriterier lyfts fram som nödvändiga (Holmberg & Oscarsson 2004:50f): *(1) initial social differerntiering,(2) politisk socialisation och utvecklandet av gruppidentitet, samt (3) att en politisk organisering sker*. Det förhållandet att i samhället kan utkristalliseras tydliga mer eller mindre mot varandra stående sociala grupper som gynnas eller missgynnas av olika politiska åtgärder är ett första sådant kriterium. Vidare att det finns förutsättningar för en långsiktigt verkande politisk socialisation. I båda dessa fall är det lätt att associera till det traditionella brukssamhället med en starkt klassrelaterad boendestruktur där generation efter generation av arbetare haft den lokala industrin som sin arbetsplats. Detta är också ett samhälle där arbetarrörelsens olika organisationer etablerade sig: man kunde förvänta sig att i sina samtal möta likartade värderingar, normer, attityder och verklighetssyn oavsett om man var på partimöte, i sin fackförening, i Folkets hus på något kulturevenemang, om man gick på kurs i ABF eller handlade på Konsum. Starkast kanske socialisationen var i hemmet, från äldre generationer. Allt detta kan bidra till utvecklandet av en gruppidentitet. Det tredje kriteriet är att skiljaktigheterna politiseras och kan förknippas med politiska aktörer såsom partier.

De värmländska kommunerna är förstås inte renodlade i sin socioekonomiska struktur; i varierande grad har man egenskaper förknippade med ett industrisamhälle med ett samhälle kännetecknat av småindustri, handel och turism, av ett urbant samhälle och/eller av glesbygd: man befinner sig olika nära och i varierande grad i kontakt med dessa ytterligheter. Vi, som så många andra, har konstaterat att det urbana samhället, här särskilt förknippat med Karlstad och dess kransorter, har drag av informations- och kunskapssamhälle. Detta innebär att de starka socialiserande

krafter som tidigare verkade i viss riktning inte längre är lika renodlade: man möter en mera pluralistisk och mångfacetterad omgivning; många studerar längre, och på andra platser än de vuxit upp på, de byter arbete och bostadsort och erfar nya miljöer. Vi får en ökad social mobilitet, med så kallade klassresor, och en ökad atomisering av social struktur; människor kan inte lika lätt inordnas hierarkiskt (Holmberg & Oscarsson 2004:51f).

Nedan (tabell 8 a-c) redovisas klassröstandet i riksdagsvalet, landstingsvalet och i kommunvalet för Värmland. Tesen är att klassröstandet är svagare i kommuner än på nationell nivå. Tidigare studier har dock inte alltid visat en sådan skillnad (Holmberg & Oscarsson 2004:54).

Gör vi en enkel indelning efter att man röstar efter klass[12] (arbetare på socialistiska partier och medelklass på borgerliga partier) finner vi att detta är starkast i riksdagsvalet 63 procent, mot 56 i landstingsvalet och 58 i kommunvalet. I enlighet med tidigare resultat (tabell 3) vet vi att en inte helt obetydlig andel av värmlänningarna röstar på andra rikspartier (i huvudsak MP[13] och SD) eller på regionala och lokala partier. Störst är andelen i landstingsvalet, genom SjvV:s styrka.

I internationella studier har ett särskilt mått, Alfords index, varit vanligt. Detta index mäts som procentdifferensen mellan andelen röstande på socialistiska partier i arbetarklassen och motsvarande andel i medelklassen. Av de studier av röstningsbeteende som statsvetarna i Göteborg genomfört framgår att det funnits en långsiktig nedåtgående trend. Värdet för Alfords klassröstningsindex uppgår till 23 i 2010 års riksdagsval mot 55 år 1960 (Oscarsson & Holmberg 2011:73). I vårt material[14] uppgår värdena för de tre valen till respektive: 33 (Riksdag), 28 (landsting) och 26 (kommun). Klassröstandet är fortfarande betydelsefullt och sannolikt starkare i Värmland än i riket. Det är mest betydelsefullt för riksdagsvalet.

Tabell 8a Klassröstande till Riksdagen, procentuell fördelning på sex kategorier, för Värmland

Röstande/Subjektiv klass	Arbetare	Medelklass	Totalt
Socialistiskt	31	13	44
Borgerligt	14	32	46
Annat eller blankt	7	4	11
Totalt	52	49	101

Kommentar: I medelklass ingår de personer som uppfattar sig tillhöra ett jordbrukar-, företagar-, tjänstemanna- eller ett högre tjänstemannahem. N=872. Utjämning till heltal ger 101 procent.

Tabell 8b Klassröstande i landstingsval, procentuell fördelning på sex kategorier, för Värmland

Röstande/Subjektiv klass	Arbetare	Medelklass	Totalt
Socialistiskt	28	15	44
Borgerligt	10	28	39
Annat eller blankt	10	7	17
Totalt	49	51	100

Kommentar: I medelklass ingår de personer som uppfattar sig tillhöra ett jordbrukar-, företagar-, tjänstemanna- eller ett högre tjänstemannahem. N=872. Utjämning till heltal påverkar talen.

Tabell 8c Klassröstande i kommunval, procentuell fördelning på sex kategorier, för Värmland

Röstande/Subjektiv klass	Arbetare	Medelklass	Totalt
Socialistiskt	28	16	44
Borgerligt	14	30	44
Annat eller blankt	7	5	12
Totalt	49	51	100

Kommentar: I medelklass ingår de personer som uppfattar sig tillhöra ett jordbrukar-, företagar-, tjänstemanna- eller ett högre tjänstemannahem. N=872.

Röstsplittring

Folke Johansson (2010:60) konstaterar att riksdagsröstningen i huvudsak är ideologibestämd, medan röstningen i kommunval har (också) andra orsaker. Vidare konstateras han att röstsplittringen huvudsakligen har sin grund i ett ställningstagande till kommunpolitiken. Ett annat, mindre överraskande, resultat är att det finns en tendens att ju mindre övertygad partianhängare man är desto större är tendensen till röstsplittring. Vi har här konstaterat utifrån offentlig statistik och en allmän kunskap om landstings- och kommunpolitiken i länet att specifika frågor och partikonflikter kan orsaka en förändrad partistruktur och att styrkeförhållandena lokalt och på landstingsnivå förskjuts.

Det kan finnas flera olika skäl att splittra sina röster på olika partier i de tre valen: till Riksdagen, landstingsfullmäktige och till kommunfullmäktige. Som rationell väljare kan man uppfatta att partiernas politik ligger olika nära ens egna preferenser på nationell, regional och lokal nivå; det är ju även delvis olika typer av frågor och problem som hanteras på de olika nivåerna. De politiska medel som står till buds skiljer sig även de åt: på nationell nivå handlar det oftast om att med generella och indirekta åtgärder försöka lösa samhällsproblem (genom lagstiftning); landsting och

kommuner använder mera selektiva och direkta metoder (sjukvård, kollektivtrafik, undervisning mm.); de senare kommer närmar ett praktiskt tillämpningsplan även om staten också har den typen av verksamhet (polis, försäkringskassa mm).

Det kan förekomma att man snarare känner en ”blocksympati” än en partisympati och att man framför allt är angelägen att stödja ett socialistiskt eller borgerligt block[15]. Det kan då ligga nära till hands att rösta taktiskt och att lägga sin röst så att partier inom blocket som ligger nära 4-procentsgränsen får stöd. I 2010 års riksdagsval skulle detta kunna gynna C och KD, som i opinionsmätningar före valet låg relativt lågt. Det kan också finnas en närmast motsatt tendens; att vilja ha ett tydligt ledarskap och därför rösta på det starkaste partiet; Sören Holmberg (1984) har talat om styrkeröstning (se Oscarsson & Holmberg 2011: 40). Denna faktor skulle kunna bidra till ett förstärkande av LPFK för t ex det största partiet i det borgerliga blocket.

Henrik Oscarsson och Sören Holmberg (2011: 70) konstaterar vidare i sin analys av 2010 års riksdagsval att ”ekonomin avgjorde”. De flesta väljare som bytte parti gjorde detta utifrån sin uppfattning i frågor om skatter, sysselsättning och ekonomi; Alliansen (framför allt Moderaterna) uppfattades som mest trovärdig i dessa frågor. Det är förstås inte orimligt att tänka sig att dessa frågor är viktiga för att frångå att rösta på det parti som man normalt har sympati för också i landstings- och kommunval. I oroliga tider vill man ha ledare som man generellt sett har förtroende för och som man tror kan hantera svåra problem oavsett politisk nivå.

För att få en bättre kunskap om dessa förhållanden har vi här särskilt analyserat tre företeelser: 1) röstandet i förhållande till partisympati, 2) i vad mån man övervägde att rösta på annat parti, samt 3) faktisk röstsplittring. Vi tar utgångspunkt i värmlänningarnas partisympatier.

Tabell 9 Partisympati och partitrogen röstning (procent)

Partisympati	Röstande på samma parti som sympati i RD-val	Röstande på samma parti som sympati i LF-val	Röstande på samma parti som sympati i KF-val	Minsta antal svarande
V	92 (S)	81 (S)	79 (S)	47
S	97 (M)	91 (SjvV)	90 (M + MP + C)	289
C	86 (M)	71 (FP)	80 (M)	65
FP	68 (KD)	65 (S + SjvV)	53 (S + M)	51
M	85 (C + KD)	68 (S + SjvV)	64 (C + S)	239
KD	84 (M)	57 (SjvV)	54 (M + C)	37
MP	71(S)	53 (S + SjvV)	51 (S + C)	69
SD	87	47 (S)	61 (M)	18

***Kommentar**:* Här har de personer som inte är röstberättigade och de som uppger att de inte röstade i respektive val exkluderats. Endast personer som uppger sig sympatisera med något av de åtta riksdagspartierna ingår. Inom parentes anges det eller de andra partier som man främst istället röstat på.

Tabell 10 Partisympati och övervägande att rösta på annat parti (procent)

Partisympati	Andel i RD-valet	Andel i LF-valet	Andel i KF-valet	Minsta antal svarande
V	56	28	30	50
S	26	20	19	311
C	42	33	30	67
FP	65	49	44	54
M	29	32	36	257
KD	29	34	26	39
MP	50	41	48	69
SD	21	19	19	22

Kommentar: Här har de personer som inte är röstberättigade och de som uppger att de inte röstade i respektive val exkluderats.

Tabell 11 Partisympati och röstsplittring (procent)

Partisympati	Andel röstsplittrare	Andel röstsplittrare över blockgräns	Minsta antal svarande
V	22	5	46-42
S	14	9	269-257
C	37	8	57-53
FP	50	20	46-40
M	38	15	217-205
KD	38	0	32-27
MP	46		59
SD	44		18
Samtliga	30		

Kommentar: Med röstsplittring menas här att man inte röstat på samma parti i alla tre valen.

Vår första fråga blir således: i vad mån röstar de olika partiernas sympatisörer på det egna partiet? Det finns en generell problematik med att studien grundas på ett relativt litet urval och då detta delas upp efter t ex partisympati, som här, blir antalet fall få för de mindre partierna. Några mera generella slutsatser kan vi ändå dra (tabell 9). Det finns en tydlig skillnad mellan riksdagsvalet och respektive landstings- och kommunvalen. Man röstar i större utsträckning i enlighet med sin partisympati i riksdagsvalet, vilket överensstämmer med tidigare studier (Johansson, F 2010:62ff). Det är två partier som utmärker sig särskilt och det är FP och MP. Dessa partiers sympatisörer är de minst partitrogna. Vi ser utslag av att M gör ett gott val, såväl sympatisörer för S som C och KD har röstat på detta parti i riksdagsvalet. I landstingsvalet är mönstret delvis annorlunda. Här finns ett stöd från

vanligen borgerliga väljare för S. (Vi har tidigare i kapitlet konstaterat att S gjorde ett gott val i landstinget med ett relativt högt LPFK). Det andra noterbara är förstås att det särskilda sjukvårdspartiet, SjvV, får röster från väljare från de flesta andra partierna i detta val. Vi känner till att S och C är betydligt starkare kommunvalen än i riksdagsvalet i Värmland. Det visar sig att det framför allt är dessa partier men också M som vinner röster från andra partiers sympatisörer.

Ser vi till de väljare som ”övervägde att rösta på annat parti” (tabell 10) utmärker sig än en gång sympatisörerna för FP och MP. I riksdagsvalet redovisar även V:s sympatisörer höga värden. S, å den andra sidan, förefaller ha de trognaste väljarna. (Även SD visar låga siffror men här är underlaget mycket litet).

Det är följdriktigt att just sympatisörer för FP och MP är de mesta röstsplittrarna (tabell 11), medan sympatisörerna för S och i viss mån V är de trognaste mot sina partier sett över alla tre valen. Folkpartister och moderater röstar mest flitigt över blockgränsen.

Vilka är röstsplittrarna?

Vad kännetecknar då de värmländska röstsplittrarna dvs. de som inte röstat på samma parti i alla tre valen? Skiljer sig dessa från de mera partitrogna? Vi har redan konstaterat skillnader i mera generell partisympati. Men vad i övrigt?

Av vår enkät framgår att 30 procent röstsplittrade år 2010.[16] Vi kan konstatera att denna kategori finns i alla traditionella grupper (tabell 12). Mest frekvent är den bland högre utbildade, bland personer som definierar sig tillhöra ett högre tjänstemannahem och bland personer som är nöjda med demokratin. Vi har tidigare konstaterat att sympatisörer för FP och MP visar höga värden. Det framgår också att andelen i den västra delen är högre än i andra delar av länet: detta överensstämmer med att LPFK är högst i dessa delar. De mest partitrogna – med låga värden för partisplittring – finns i den äldsta åldersgruppen, bland personer med lägst utbildning och bland de mest missnöjda med demokratin. Följaktligen är andelen lägst i den norra länsdelen där LPFK ligger nära noll. Det är särskilt bland sympatisörerna för S och V som värdena är låga. Män och kvinnor ligger på samma nivå i detta avseende.

Tabell 12 Vilka är röstsplittrarna (procent)?

Bakgrund	Andel röstsplittrare	Antal svarande (n)
Ålder		
16-29 år	34	83
30-49 år	31	208
50-64 år	33	258
65-85 år	25	244
Utbildning		
Låg	21	181
Medellåg	28	253
Medelhög	31	179
Hög	42	173
Kön		
Kvinnor	30	427
Män	30	366
Subjektiv klass		
Arbetarhem	24	359
Jordbrukarhem	29	34
Tjänstemannahem	36	245
Högre tjänstemannahem	52	58
Företagarhem	29	59
Nöjdhet med demokratin i Sverige		
Mycket nöjd	40	92
Ganska nöjd	32	513
Inte särskild nöjd	22	136
Inte alls nöjd	10	24
Delregion		
Karlstadsområdet	30	422
Norra Värmland	24	139
Östra Värmland	32	94
Västra Värmland	35	140

Preliminära slutsatser

Vi har i tidigare avsnitt konstaterat att många av de ledande partierna i de värmländska kommunerna har ett stort lokalt förtroendekapitel (LPFK) dvs. får betydligt högre röstandel i kommunvalet än i riksdagsvalet. I detta avsnitt har vi särskilt studerat två företeelser: klassröstande och röstsplittring. Som en bakgrund beskrivs även de olika partiernas förankring i olika befolkningslager.

Det är uppenbarligen så att S och i viss mån V har de stabilaste väljarna dvs. de som i minst utsträckning röstsplittrar. För S gäller att sympatisörerna också i liten utsträckning övervägde att rösta på andra partier. Det förhållandet att valvinden de senaste valen gått emot S gör att partiet nu lutar sig mot en kärntrupp med relativt stark partikänsla. Vi har tidigare konstaterat att i Värmland finns detta partis väljare väl företedda på industriorterna. Äldre, lågutbildade och från arbetarhem är minst benägna att röstsplittra; inom dessa kategorier är S starkt.

De borgerliga partiernas väljare är mera benägna att rösta på olika partier. Högst andel finns bland FP:s sympatisörer. Dessa är inte bara de flitigaste röstsplittrarna (även över blockgränsen); en stor andel gick även i funderingar på att rösta på annat parti. Röstsplittringen över blockgränsen gällde framför allt landstings- och kommunvalen. Som påpekats påverkade förekomsten av SjvV och lokala partier, förutom förtroendet mera generellt för personer och partier.

Det förefaller vara de mest resursstarka som framför allt röstsplittrar t ex högutbildade och personer från högre tjänstemannafamiljer; detta är personer som samtidigt är nöjda med demokratin i landet. Ser vi till de olika delarna i länet är röstsplittringen störst i västra Värmland, där har vi också kommunerna med högst LPFK!

De värmländska kommunerna som politiska subsystem

Modell som utgångspunkt för analys

I detta avsnitt skall vi mera tentativt analysera Värmlandskommunerna som politiska subsystem.[17] Vi skall använda kommun som analysenhet och se närmare på hur olika, för politiken väsentliga, egenskaper är kopplade till varandra. Utgångspunkten är valresultaten och i synnerhet måttet LPFK. Är det möjligt att finna kopplingar mellan strukturell situation och lokalpolitiskt förtroendekapital? Hur ser i så fall de olika leden ut och vilka är mekanismerna? Vad är det som gör att vissa politiska ledningar får ett stöd som är större eller mindre än det man kan förvänta (dvs. i jämförelse med riksdagsvalet)? LPFK är som nämnts här ett mått på styrkan i kommunvalet hos det parti som innehar den ledande politiska posten i jämförelse med styrkan i det mera ideologiskt betingade riksdagsvalet. Vi har konstaterat (tabell 6) att detta varierar mellan -13 procent och + 19 för de partier som innehade makten före och/eller efter 2010 års val i Värmlands kommuner. Detta mått kan även ses som *en* indikator på det kommunala politiska systemets grad av oavhängighet från det nationella.

Det är (åtminstone) möjligt att utkristallisera fyra vägar mellan struktur och kommunpolitik som kan knytas till: (1) röstning och därmed majoritetsförhållanden, primärt knutet till företeelsen *klassröstande*; (2) *socialisation* genom sammansättningen på de institutioner man möter i sin vardag (t ex till arbetarrörelsen knutna på industriorter); (3) den politiska *dagordningen* genom samhällsproblemens nära strukturella koppling, samt (4) genom att den strukturella situationen också

påverkar kommunens *finanser och allmänna resurssituation* och därmed möjligheterna att hantera problemen.

Vi har tidigare behandlat kopplingen mellan näringsstruktur och politisk sammansättning, liksom de mekanismer som verkar för och mot klassröstning. I kommuner med storindustri får S normalt en maktposition. I samhällen där småindustri, handel, turism och jordbruk är viktiga är det vanligt med borgerlig majoritet med ett starkt C. I urbana områden är strukturen mera blandad och mindre stabil; MP är normalt starkare vilket ger en mera oklar majoritetssituation. Ett annat spår följer den *institutionella strukturen* i samhället, vilken kan förväntas skilja sig betydligt åt mellan olika kommuner. Denna är betydelsefull då den påverkar den politiska socialisationen: det är de värderingar, normer, attityder och tolkningar av verkligheten man möter i sin vardag som är betydelsefulla. På industriorterna har traditionellt många organisationer som kan knytas till arbetarrörelsen – liksom förstås partiet S – haft en stark ställning (LO, ABF, Unga Örnar, PRO, Folkets hus m fl.). I ett regionalt centrum finns mängder av institutioner, inte minst offentliga, som kan förväntas bilda mera komplicerade och pluralistiska mönster: här kan man förväntas möta många olika typer av socialisationsagenter. I orter med en småföretagartradition är normalt arbetarrörelsens institutioner svagare. Historiskt har frikyrkan varit starkt och här finns företagarföreningar, byalag mm. Den senare typen kan vi också förknippa med glesbygden, där man i större utsträckning än på andra platser är i behov av samverkan med grannar och av att finna lösningar vid sidan av de etablerade. Vi kommer i detta sammanhang inte att vidare behandla denna aspekt.

Den tredje vägen handlar om karaktären på de *samhällsproblem* som kommunpolitikerna får hantera dvs. den politiska dagordningen. Även om skatteutjämningssystem – åtminstone delvis – kompenserar för strukturella skillnader så bryts inte de förhärskande mönstren: unga flyttar in till de större städerna för utbildning, arbete eller i sökandet efter en annan social miljö; många kommuner har en minskande och åldrande befolkning. De problem man tvingas hantera hänger nära samman med dessa mera överordnade samhällsförändringar. Arbetsmarknaden är svag. Många beslut handlar om att anpassa kommunal verksamhet till en minskande efterfrågan. I de urbana områdena handlar det istället om att planera för utbyggnad av service. Här finns en marknad också för privata intressenter när det gäller att producera samhällsservice. Det finns en helt annan dynamik att anpassa till; privata och andra offentliga organ tar initiativ till förändring. Det finns tillgång till många olika parter för samverkan i utvecklingsprojekt. Småföretagarorten förknippas med en blandning av samverkan och konkurrens mellan mindre företag. Glesbygdens problem visar sig tydligast i att underlaget för olika typer av service sviktar och då någon del försvinner (postkontor, skola, lanthandel etc.) blir det allt svårare för de som bor kvar att klara vardagen; man hamnar i en ond cirkel då utflyttningen påskyndas med ännu mindre underlag för service. Också denna problematik har vi berört i tidigare kapitel. Den fjärde vägen från struktur till politik går således via de *kommunala finanserna*. Dessa speglar möjligheterna att agera. Det är svårt att få till stånd goda

finanser då man tvingas reducera service och anpassa efter minskad efterfrågan. Rent politiskt rymmer det beslut som utmanar minoriteter och det finns en tendens att dessa beslut tar längre tid att få till stånd; risken är även att man kommer att ha en något överdimensionerad organisation: man kan inte utnyttja stordriftsfördelar.

Som framgått av ovanstående resonemang kan man förvänta kopplingar mellan institutionell struktur och partipreferens. Det finns även koppling mellan problemens karaktär och finanserna. I detta sammanhang är det bara två av dessa som är möjliga att närmare studera: klassröstandet och de kommunala finanserna.[18] I figur 2 görs ett försök att i modellform beskriva några viktiga tänkbara förbindelser mellan strukturell situation och LPFK. Vi kommer sedan steg för steg att se närmare på dessa, för att slutligen diskutera frågeställningar förbundna med helheten: vad kännetecknar de värmländska politiska subsystemen? Vi har således inte tillgång till mått på alla de aspekter som vi skulle vilja studera, men kanske ändå tillräckligt många för att våga försöket att ge någon slags karaktäristik.

De centrala elementen i modellen är: a) strukturell situation i kommunen som samhälle, b) finansiell situation i kommunen som organisation, c) majoritetssituation, d) konfliktnivå i fullmäktige, e) lokalpolitisk tradition, f) ordförandens anciennitet, samt g) lokalpolitisk förtroendekapital för det ledande politiska partiet i kommunen (det som innehar ordförandeposten i kommunstyrelsen). Dessa formar ett komplicerat mönster mellan sig med avseende på hur de påverkar varandra. Tre av dessa hanteras här som oberoende, dvs. vad som påverkar dessa i sin tur fördjupar vi oss inte i. De är: (a) strukturell situation, (e) lokalpolitisk tradition samt (f) KS:s ordförandes anciennitet. Pilarna i modellen kan uppfattas som hypoteser för kausala relationer. Den yttersta beroende variabeln i modellen är LPFK. Varför får vissa ledande politiska partier ett så stark eller svagt stöd i kommunalvalen i jämförelse med riksdagsvalen?

Som beskrivs ovan *(1)* påverkar *den strukturella situationen de politiska majoritetsförhållandena*. Även om kopplingen mellan klass och röstning gradvis har försvagats (Holmberg & Oscarsson 2004: 52ff) finns fortfarande denna tendens, vilket visades i tidigare del av detta kapitel. Vi förväntar vidare *(2) att de politiska majoritetsförhållandena skall påverka den lokalpolitiska konfliktnivån på så sätt att denna är högre ju mera oklara majoritetsförhållandena är*. Logiken är att det är svårare att nå en majoritetslösning då man förhandlar med partier som inte tillhör det egna blocket. Orsakerna kan finnas i ideologiska skillnader och/eller en misstro till en part man är mindre bekant med. En annan konsekvens är att *3) det är svårare för ordföranden att utöva inflytande under oklara majoritetsförhållanden*. Vi förväntar även *(4) att LPFK blir lägre vid en högre konfliktnivå*. Vår utgångspunkt är att väljaren i gemen förordar samförståndslösningar framför konflikt i kommunpolitiken, vilken är mera inriktad på praktisk problemlösning än rikspolitiken. Här kan inte bortses från att kausaliteten även kan vara den omvända: att andra lättare anpassar sig efter en ledare md stort stöd. Vi har redan konstaterat *(5) att den strukturella situationen påverkar kommunernas finanser, så att det finns en tendens att ju starkare strukturell situation*

desto bättre finanser. Vi har även visat att det finns en tendens att en även finansiell situation ”ärvs” dvs. *(6) att det finns ett samband mellan den finansiella ställning som etablerats tidigare och den nuvarande*. En orsak till detta är att det kan vara politiskt kostsamt att förbättra en finansiell ställning (man tvingas minska kostnader eller öka intäkter); en annan kan sökas i skillnad i politiskadministrativ kultur: i vissa kommuner värderar man en stark ekonomi högre än i andra. Vi förväntar vidare att *(7) ju starkare finanserna är desto högre är också LPFK*; väljarna uppskattar att ekonomin är i ordning. Oscarsson & Holmberg (2011) visar att förtroendet i ekonomiska frågor är betydelsefull för riksdagsvalet; vi antar att detta också gäller kommunalt.

Vad vi ytterst vill förklara i denna analys är således nivån på LPFK. Varför får vissa ledande partier, relativt sett (i jämförelse med riksdagsvalet) ett stort stöd, medan andra får ett svagare sådant? Förtroendet är något som byggs över tid: *(8) den som har ett förtroendekapital sedan tidigare har lättare att behålla detta* – vi skulle kunna tala om värdet av en god tradition. På ett operativt plan skall vi mäta detta genom att jämföra LPFK 2010 med situationen 2006; vi förväntar ett starkt samband. Den ledande politikern, ordföranden, är viktig. I linje med resonemanget ovan förväntar vi *(9) att ju längre en person suttit vid makten desto större är förtroendet* för denna. Detta kan förknippas med en lärande- och/eller skicklighetsfaktor: ju längre i rollen desto bättre sköts den. Vi kan även tänka oss en indirekt väg från anciennitet till LPFK. Det första steget kan gå från anciennitet till inflytande: *(10) ju längre ordföranden suttit vid makten desto större inflytande får denna*. Den ordförande som har en stark position allmänt sett har lättare att driva igenom sin politik och att i den meningen vara effektiv. Således förväntar vi även en koppling mellan inflytande och LPFK: *(11) ju större inflytande desto högre LPFK.* Kausaliteten kan även vara omvänd: ett stort förtroende hos allmänheten ger inflytande i fullmäktige. Det är dags att steg för steg ta oss igenom figurens olika led.

Tabell 13 Mått av betydelse för bedömningen av värmländska kommuner som politiska subsystem för partier som innehade ordförandeposten i KS efter valet 2006 samt efter valet 2010

Kommun (1)	Ordförande parti (2)	Majoritets-läge efter 2010 års val (3)	Strukturell situation (4)	Finansiell situation (5)	KS-ordf:s ancienitet 2006 (6)	Ordf:s ancienitet 2010 (7)	Konflikt-nivå (8)	Ordf:s bedömda inflytande (9)	LPFK (10)
Arvika (Arv)	S	Soc	3 (3)	1 (1)	4	4	1,8	9,5	+8,2
Eda	S	Soc-min	4 (3)	2 (1)	2		7,1	6,0	– 12,9
	C*	Bor-min	4 (3)	2 (1)		2			+15,6
Filipstad (Fil)	S	Soc	5 (5)	5 (4)	2	3	3,2	9,1	– 3,7
Forshaga (For)	S	Soc	2 (2)	3 (4)	4	4	2,7	8,8	+7,8
Grums (Gru)	S	Soc	4 (3)	5 (5)	1	2	4,0	7,9	+4,4
Hagfors (Hag)	S	Soc	5 (5)	5 (5)	1	2	2,6	8,8	– 3,6
Hammarö (Ham)	S	Soc+MP	1 (1)	5 (4)	2		5,7	9,1	+4,6
	M*	Bor+MP	1 (1)	5 (4)		1			-4,8
Karlstad (Kar)	S	Soc+MP	1 (1)	1 (2)	3		5,2	9,1	+4,4
	M*	Bor+MP	1 (1)	1 (2)		1			-2,5
Kil	S	Blockö.	2 (2)	4 (3)	1	2	3,8	7,4	+2,0
Kristinehamn (Kri)	M	Bor+MP	3 (3)	5 (5)	2		3,1	8,2	+1,9
	S*	Soc+MP	3 (3)	5 (5)		1			-2,4
Munkfors (Mun)	S	Soc	5 (5)	5 (5)	2	1	3,1	8,8	– 3,7
Storfors (Sto)	S	Soc	5 (4)	5 (5)	3	1	3,3	8,6	– 2,4
Sunne (Sun)	C	Bor	3 (3)	3 (3)	1	2	2,3	8,4	+18,7
Säffle (Säf)	C	Bor+reg.	4 (3)	3 (2)	1	2	3,3	8,6	+15,7
Torsby (Tor)	S	Soc	5 (5)	5 (5)	2	3	1,6	8,9	+3,9
Årjäng (Årj)	C	Bor	3 (3)	2 (3)	4	1	3,5	9,3	+10,6
Landstinget	S	Soc+MP			2				+2,4
	M*	Bor+MP+reg			2	1			-5,2

Kommentar: *Nytt ordförandeparti efter 2010 års val. I denna tabell sammanfattas ett stort antal mått som utgör underlag för den tentativa analysen av de värmländska politiska subsystemen. Kolumnerna efter kommunnamn (med förkortning som används i kommande figurer inom parentes) innehåller följande. Först beteckning på det parti som innehar (eller innehade före valet 2010) ordförandeposten i kommunstyrelsen (= partibeteckning på ledande politiker). Därefter (3) sammanfattas majoritetssituationen. Den strukturella situationen (4) beskrivs i fem kategorier, av vilken 1 är den starkaste och 5 den svagaste. (Inom parantes anges motsvarande läge år 2000). Kommunernas finansiella situation (5) betecknas enligt samma skala. Anciennitet (6) anger antalet mandatperioder som ordföranden innehaft sin post (1 anger att det är den första; 4 att personen är inne på sin fjärde mandatperiod eller mer) efter 2006 års val. Därefter (7) redovisas ancienniteten efter 2010 års val. Konfliktnivån (8) är en bedömning som fullmäktigeledamöter gjort i respektive kommun år 2008/09, skalan är 0-10. Ordförandens inflytande (9) är en motsvarande bedömning på samma skala. I den sista kolumnen redovisas LPFK i samband med 2010 års val. David Karlsson vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet, har ställt de aggregerade uppgifter som redovisas i kolumnerna 8 och 9 till vårt förfogande. De kommer från Gilljam, Karlsson & Sundell (2010) och grundas på en enkät till kommunala och landstingskomunala fullmäktigeledamöter 2008/09. Ett stort tack för detta.

Figur 2 Förenklad modell av ett kommunpolitiskt system

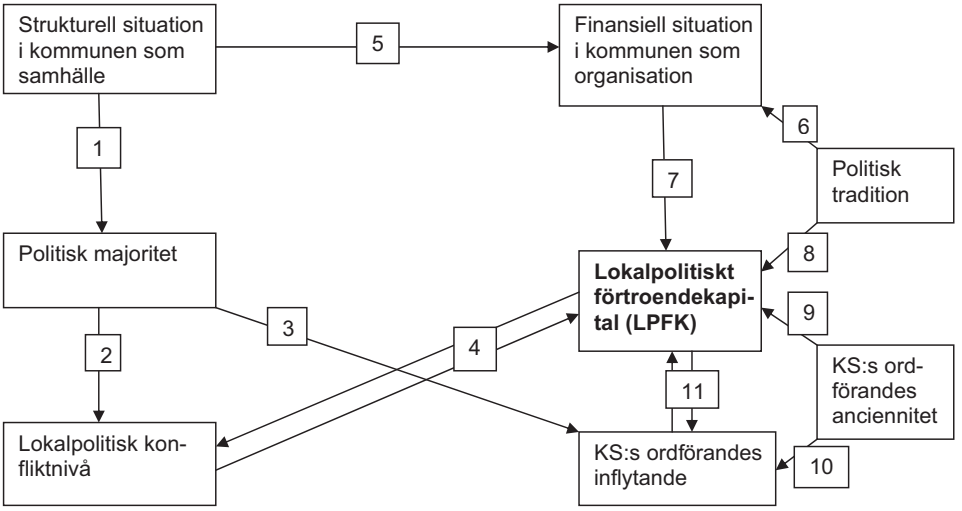

Kommentar: se tabell 13.

Analys av Värmland som ett politiskt subsystem

Struktur och LPFK

Låt oss börja med att relatera strukturell situation till LPFK, innan vi närmare analyserar de förväntade stegen mellan dessa. Vi har tidigare behandlat den strukturella situationens påverkan på politikens dagordning. En svår strukturell situation innebär att de ledande politikerna ställs inför politiskt känsliga frågor: nedläggning av skolor, rivning av bostäder, avskedandet av personal mm. Mot denna bakgrund är det knappast förvånande att de kommuner som befinner sig i den svåraste strukturella situationen, i någon slags objektiv mening, också har svårt att få höga värden på LPFK. Mönstret är att kommunerna i västra Värmland, inklusive Sunne (som nog har sin blickpunkt riktad mera väster- än österut) omfattas av mycket höga värden och de fyra högsta värdena har de C-styrda kommunerna! Gruppen med starkast strukturell situation har med ett undantag svaga värden på LPFK. Det är således inga linjära samband som visas i figur 2. Vi har heller inga sådana särskilda förväntningar. Det är istället genom andra, mellanliggande, variabler som sambanden mellan struktur och LPFK förväntas bli uppenbarade.

Figur 3 De värmländska kommunerna inplacerade efter strukturell situation och LPFK för det parti som innehar posten som KS-ordförande

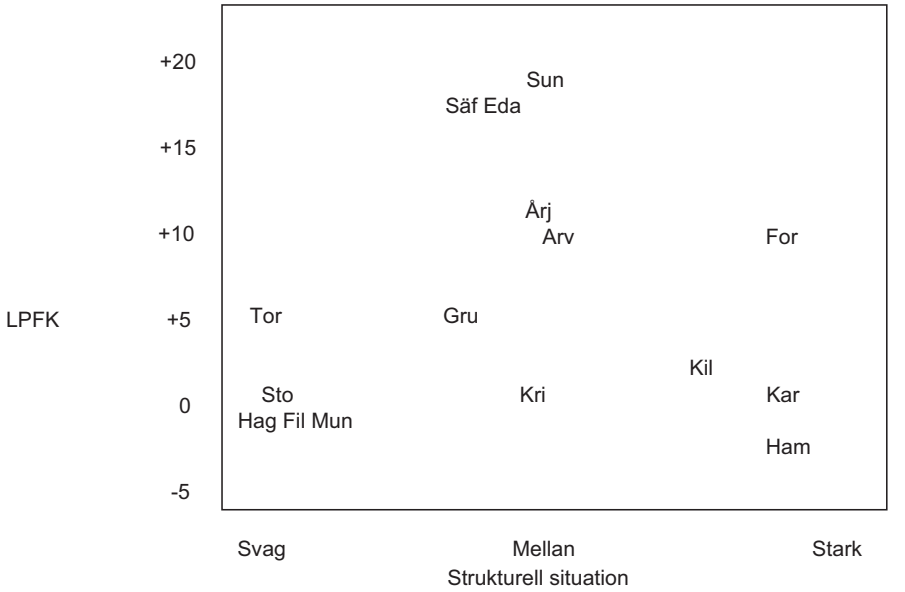

Kommentar: se tabell 13.

Struktur, politisk majoritet, konflikter och inflytande

Vi har tidigare konstaterat att det finns kopplingar mellan strukturell situation och majoritetsförhållanden: industriorterna domineras av S, kommuner i de urbana delarna har en oklar majoritetssituation, medan kommuner utanför de urbana delarna men med en omfattande småindustri, handel och turism är borgerligt styrda (med ett starkt C). I figur 4 ställs tre kategorier majoritetsförhållanden mot strukturell situation. Vi känner även till att samtliga med svag struktur är socialistiskt styrda. (Grums är ett gränsfall mot svag); de två med starkare struktur kännetecknas båda av att ha ett starkt LPFK. I de kommuner där MP är vågmästare eller där det finns en blocköverskridande majoritet är strukturen förhållandevis stark (det urbana Karlstadsområdet); Eda är som framgått ett särfall. De starka C-kommunerna utmärker sig inte särskilt i strukturellt avseende.

Figur 4 Strukturell styrka relaterad till typ av majoritet för kommunerna i Värmland

		Majoritet		
		Socialistisk	**Ej block**	**Borgerlig**
Struktur	**Stark**	Forshaga	Karlstad Hammarö Kil	
	Mellan	Arvika Grums	Kristinehamn Eda	Sunne Årjäng Säffle
	Svag	Hagfors Munkfors Storfors Filipstad Torsby		

Kommentar: Se kapitel 2, tabell 4

Om vi fortsätter spåret och relaterar majoritetssituation till lokalpolitisk konfliktnivå – enligt fullmäktigeledamöternas bedömning – kan vi konstatera (tabell 14) att värdena för de tre kategorierna är: Socialistisk majoritet 2,8; borgerlig majoritet 3,0 och oklart block 5,0. Det är således det förväntade mönstret som också här uppträder: i de kommuner där det inte är ett renodlat borgerligt eller socialistiskt block som styr är konfliktnivån markerat högre (enligt fullmäktigeledamöternas bedömning).

Hur påverkas då den ledande politikerns inflytande – enligt fullmäktigeledamöternas bedömning – av majoritetsförhållandena? Vi kan på motsvarande sätt konstatera (tabell 14) att i kommuner som inte har en klar blockmajoritet är värdet lägre, även om skillnaderna inte är så stora. Det är viktigt att beakta att andra faktorer sannolikt är viktiga i detta senare fall, såsom t ex anciennitet. Denna visas i tabell 15. Som förväntat finns inget tydligt mönster mellan anciennitet och konfliktnivå, däremot uppträder detta då det gäller ordförandens inflytande: tendensen är att ju längre man lett kommunen desto större är inflytandet. Som visas i figur 5 finns ett tydligt avvikande fall, nämligen Eda, vars särskilda problematik tidigare har berörts.

Tabell 14 Typ av majoritetssituation relaterad till bedömningen av konfliktnivå, ordförandens inflytande och LPFK

	Konfliktnivå	Ordförandens inflytande	LPFK
Borgerligt block	3,0	8,8	15,0
Ej block	5,0	8,0	1,6
Socialistiskt block	2,8	8,8	1,4

Tabell 15 Ordförandens anciennitet relaterad till bedömningen av konfliktnivå, ordförandens inflytande och LPFK

Anciennitet	Konfliktnivå	Ordförandens inflytande	LPFK
3 mandatperioder eller mer	3,3	9,1	6,4
2 mandatperioder	4,0	8,4	7,4
1 mandatperiod	3,2	8,2	-1,0

Kommentar: Konfliktnivå och ordförandens inflytande grundas på en enkät till samtliga fullmäktige-ledamöter i svenska kommuner (och landsting) som genomfördes 2008 på en skala från 0-10 där 10 är högst/störst. Antalet mandatperioder avser ordförandena perioden 2006-2010. LPFK avser värdet för det parti som vann eller behöll ordförandeposten vid 2010 års val. Värdet för de partier som förlorade denna post (samtliga i kategorin ”ej block”) var -0,5. Se tabell 13.

Figur 5 De värmländska kommunerna inplacerade efter bedömningen av KS-ordförandens inflytande och antal mandatperioder som ordförande har efter valet 2006

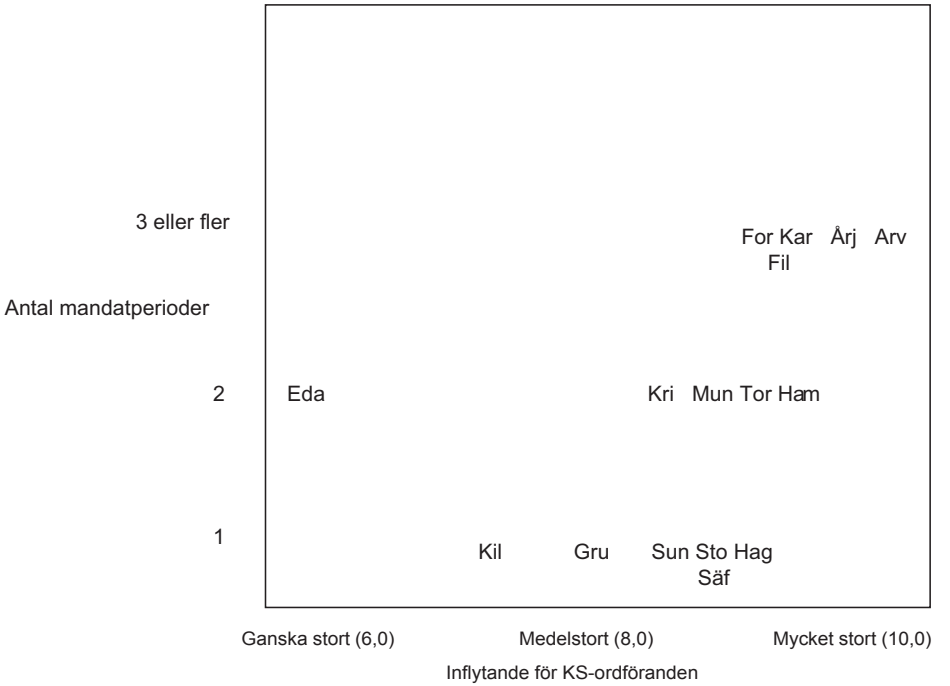

Kommentar: se tabell 13.

Struktur, finanser, tradition och LPFK

Vi har i tidigare kapitel redan konstaterat att det finns ett samband mellan strukturell situation och finansiell ställning. Tendensen är att ju starkare strukturell situation, desto bättre finanser. En strukturell situation åtminstone på mellannivå förefaller i det värmländska fallet vara en nödvändig förutsättning för starka finanser; detta är dock inte en tillräckligt: den politiskadministrativa traditionen är sannolikt också viktig.[19] Förändringar i ett tioårigt perspektiv är förhållandevis små, men förekommer. (Det skulle föra för långt att i detta sammanhang fördjupa denna analys).[20]

Låt oss gå till faktorn tradition: i hur stor grad kan vi förstå LPFK utifrån motsvarande fyra år tidigare? I många politiskekonomiska sammanhang sker uppenbart förändringar i små steg. Är det på samma sätt med det lokalpolitiska förtroendekapitalet, dvs. att har man en gång byggt upp ett sådant så har det en tendens att bibehållas? I många sammanhang där förtroende och tillit behandlas brukar det hävdas att det tar lång tid att bygga upp ett förtroende men att det snabbt kan raseras (Putnam 1994).

Vi kan klart konstatera att traditionen, åtminstone en kort, är stark i detta avseende (se figur 5). Korrelationen är mycket hög (r = 0.843). Vi vet samtidigt att det i de fall där skillnaderna mellan 2006 och 2010 är som störst finns även andra förklaringar. I fallet Kristinehamn var värdena för 2006 i stor utsträckning påverkade av efterdyningarna av nedläggningen av akutsjukvården och förekomsten av SjvV; detta parti avstod där från att ställa upp i kommunvalet. På motsvarande sätt avstod det lokala partiet i Storfors från att delta i 2010 års val. Också i Säffle har efterdyningarna av nedläggningen av akutsjukvården och det extrema resultatet i 2002 års val LPFK gradvis minskat. I Årjäng var debatten omfattande om torget och förändringen av centrum; den tidigare under många år starka ledaren hade avgått.

Figur 6 LPFK åren 2006 och 2010

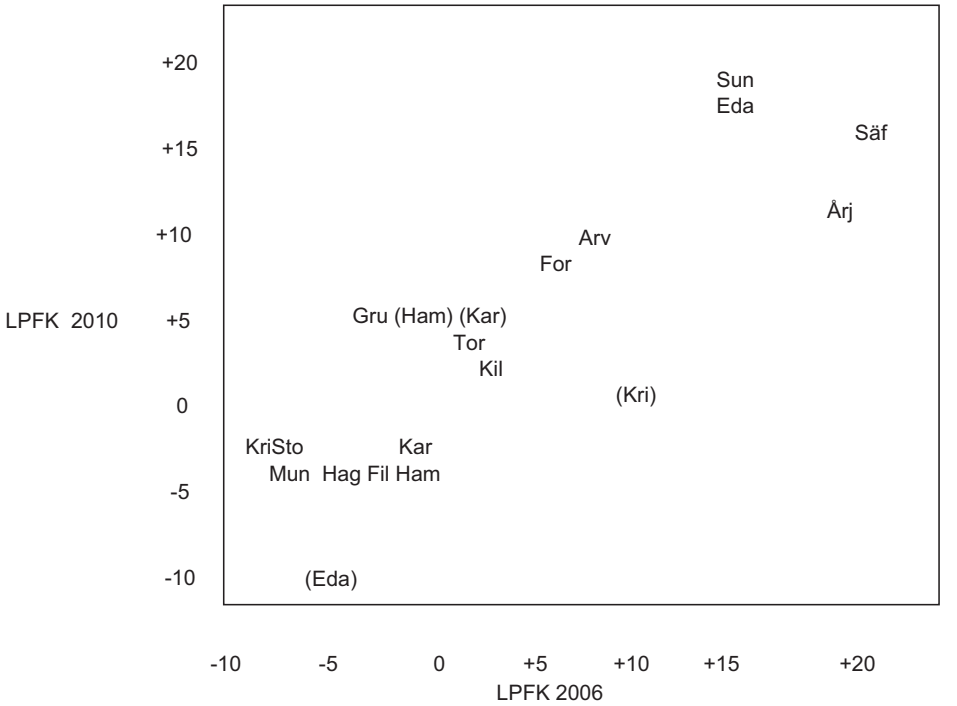

Kommentar: Kommunerna inom parantes avser sådana där majoritetspartiet förlorade makten i 2010 års val. Se tabell 13.

I den svenska politiska debatten återkommer diskussionen om betydelsen av att en politisk ledning (en regering) har kontroll på de offentliga finanserna. Det förefaller som att det svenska folket belönar de politiker som visar ansvarskänsla och ser till

att hålla ordning på ekonomin (Oscarsson & Holmberg 2011). Kan vi se samma mönster här? Vi har konstaterat att de strukturella förutsättningarna skiljer sig åt. En konsekvens av detta kan vara att förväntningarna också skiljer sig åt, dvs. att väljarna har högre förväntningar då de strukturella förhållandena är goda än då de är sämre.

Även här (se figur 7) finns ett mönster (r = 0.339) men med några avvikande fall. Ingen av kommunerna med svaga finanser når särskilt höga LPFK; de flesta ligger omkring noll eller är på minus. Kommunerna med ”mellanstarka” eller starka finanser har höga värden, med undantag för Karlstad. Kanske är förväntningarna på politikerna särskilt höga i regioncentrat, kännetecknat av både stark strukturell situation och goda finanser? Som konstaterats i tidigare kapitel förefaller väljarna ha en god bild av dessa förhållanden.

Figur 7 De värmländska kommunerna inplacerade efter finansiell situation och LPFK för det parti som innehar posten som KS-ordförande

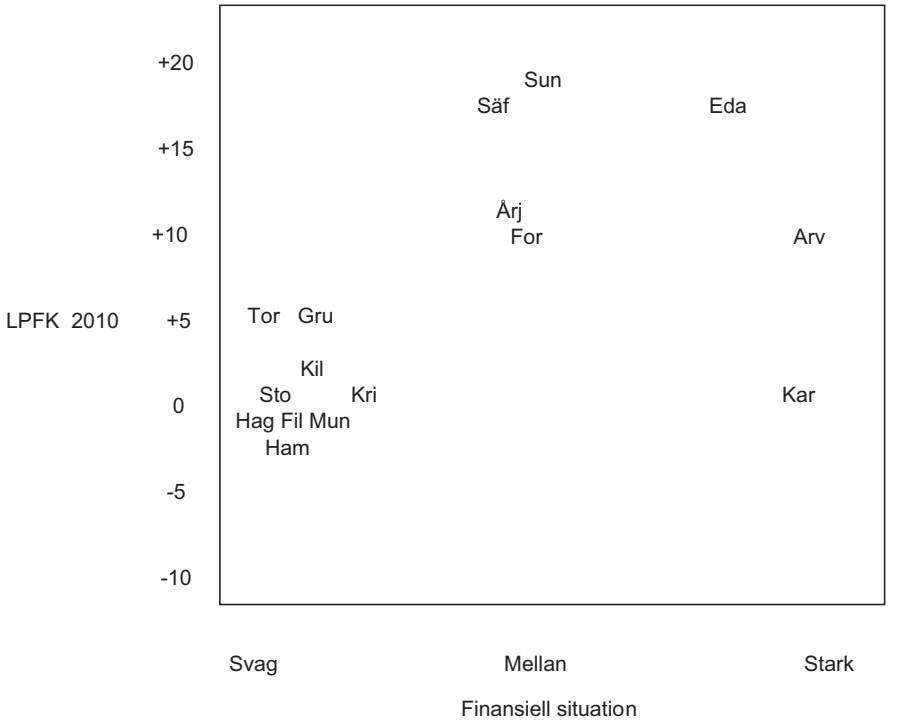

Kommentar: se tabell 13.

Konflikter och förtroende

Hur är egentligen kopplingen mellan väljarnas förtroende för det ledande partiet och dess främsta företrädare och partikonflikterna i kommunerna? Är det så att medborgarna belönar den som förmår leda kommunen i samförstånd med oppositionen, utan stora konflikter? Här har vi valt att utgå ifrån att konfliktnivå påverkar LPFK. Vi har använt oss av LPFK för det parti som innehade KS-ordförandeposten i den mandatperiod som slutar 2010. (Kausaliteten kan vara den omvända: det stora förtroendet från medborgarna återspeglas också i ett förtroende till och från oppositionen så att konfliktnivå blir låg?). Av figur 8 framgår ett visst samband (r = -0,159)[21]: ju högre LPFK desto lägre konfliktnivå; eller om det skall formuleras tvärtom: ju högre konfliktnivå, desto lägre LPFK! De tre kommuner som har högst konfliktnivå kännetecknas dessutom av att inte ha en tydlig övervikt för något block.

Figur 8 De värmländska kommunerna efter bedömd konfliktnivå i kommunpolitiken och LPFK i 2010 års val för det parti som innehar posten som KS-ordförande innan valet

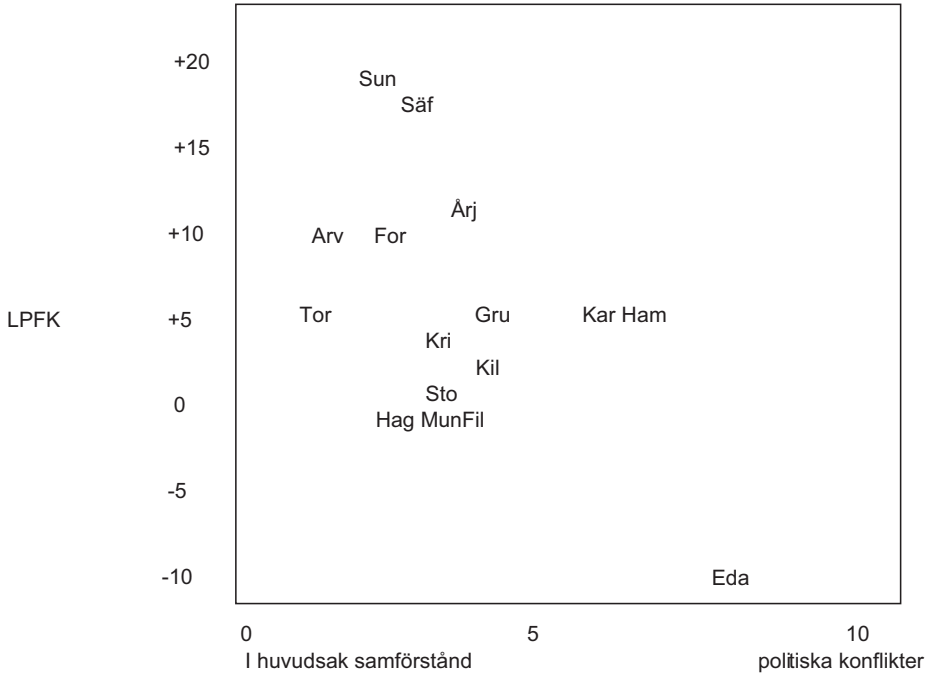

Kommentar: Se tabell 13.

Det är också viktigt att notera att det politiska livet i Karlstad har andra egenskaper än i de övriga kommunerna i Värmland. I Karlstad finns kommunalråd på hel- eller halvtid för de fyra borgerliga, de två socialistiska och för MP. Till detta kommer resurser i form av politiska sekreterare på deltid. Detta gör att inte minst arbetet som opposition får helt andra möjligheter; det kan handla om att skriva motioner, interpellationer och artiklar, eller att göra särskilda utredningar och beredning av alternativa förslag. Det skulle närmast vara förvånande om inte parti- och blockskillnader skulle lyftas fram i en sådan kontext. Motsvarande resurser för kommunpolitiken finns som sagt inte i övriga kommuner. Politiken i stora kommuner får därmed drag av rikspolitik.

Anciennitet, inflytande och LPFK

Vi har ovan konstaterat att det finns en koppling om än svag mellan anciennitet och inflytande. Ser vi till relationen mellan anciennitet och LPFK förefaller sambandet starkare (tabell 15). Det tycks vara svårt för en nytillträdd ordförande att få positivt LPFK. Av de sex nya ordförandena hade fem minusvärden; den sjätte hade ett högt värde (Årjäng). Detta senare skall nog tolkas som resultatet av ett arv: LPFK minskade kraftigt jämfört med valet 2006 (-8,1). Av de ordföranden som hade tidigare erfarenhet var det endast två av tio som redovisade negativa tal.

Hur ser relationen ut mellan inflytande för den ledande politikern (kommunstyrelsens ordförande) och lokalpolitiskt förtroendekapital? I figur 9 ställs fullmäktigeledamöternas bedömning av KS-ordförandens inflytande åren 2008/09 mot LPFK 2010 för den som var ordförande under den förra mandatperioden. Här finns en tendens mot att ju större inflytande desto högre LPFK. Det statistiska sambandet är dock mycket svagt (r = 0.088). Även om andra uppgifter kan tyda på att väljarna uppskattar en inflytelserik och kanske ”beslutsfähig” politisk ledare så får detta således lite stöd i dessa resultat. Mycket talar för att ancienniteten slår igenom. Vi finner erfarna ledare i de högsta värdena för inflytande. Ordförandena i Arvika, Årjäng, Karlstad men även Filipstad och Hammarö hade under lång tid haft en ledande position i sina respektive kommuner, då politikerenkäten genomfördes (år 2008). Edas problem med det lokala partiet påverkade med stor sannolikhet den svaga positionen. Kil hade en ny ordförande och en blocköverskridande majoritet. Det är lätt att se ett samband mellan stark ordförande och högt LPFK. För en KS-ordförande att ha ett värde under sex på denna skala måste ses som lågt.

Figur 9 De värmländska kommunerna inplacerade efter bedömningen av KS-ordförandens inflytande och LPFK för det parti som innehar posten som KS-ordförande efter valet 2006

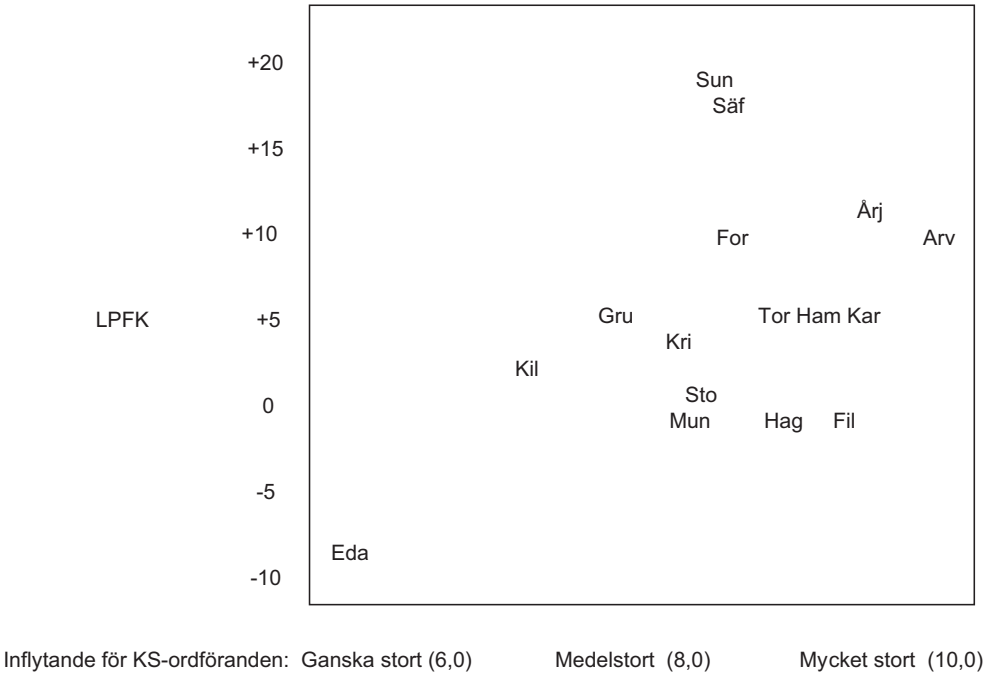

Kommentar: Se tabell 13.

Betydelsen av LPFK för majoritetsförhållandena

Majoritetsförhållandena i en kommun bestäms av den faktiska nivån på andelen röster. Vi har kunnat notera en stark koppling mellan struktur och majoritet genom bland annat klassröstandet. Det finns även en förbindelse mellan LPFK och majoritetsförhållanden. (Vi har här valt att inte komplicera figur 2 ytterligare med denna). Skulle väljarna i kommunvalen helt följa sina preferenser i riksdagsvalet blir den politiska situationen annorlunda i ett antal värmländska kommuner. I det S-styrda Arvika skulle sannolikt en oklar situation uppstå. I samtliga de kommuner som hade en oklar situation efter valet skulle utgångsläget för förhandlingar bli klart annorlunda: i Eda skulle t ex S ha en mycket starkare position. C:s position i de borgerligt styrda kommunerna skulle vara betydligt svagare.

Det är något paradoxalt att de partier som har ett högt LPFK i Karlstad, Hammarö, Kristinehamn och i landstinget inte belönades för detta; i en oklar majoritetssitua-

tion valde MP att i samtliga fall stödja ett ordförandeparti med ett svagare LPFK. Om detta inverkade på MP:s inställning och på förhandlingarna generellt är oklart.

Avslutning

Värmland är, som Sören Holmberg påpekar i ett tidigare kapitel, ett i huvudsak rött län i politiskt avseende. Men en ännu mera träffande beskrivning är att se det som ett län delat i tre huvudsakliga politiska fält (se figur 1 ovan): ett starkt industrikopplat och S-dominerat, ett med viktig handel, turism och småindustri förknippat med ett starkt C, samt ett kring Karlstad mera urbant fält med en betydande tjänstesektor och med osäkra majoritetsförhållanden. Ett flertal av kommunerna i den första gruppen brottas med svåra strukturella problem som påverkar den politiska agendan; den gradvisa minskningen av invånarantalet är en stor utmaning. För den andra kategorin är uppenbart relationen till Norge av stor betydelse. Det är i den tredje kategorin av kommuner som vi ser en befolkningstillväxt. Det skall noteras att kommuner i flera fall befinner sig mer eller mindre nära kärnan i dessa tre kategorier: några har uppenbart drag av (minst) två av dem.

Den politiska situationen i de värmländska kommunerna påverkas således av den strukturella situationen. Att denna endast förändras i små steg är uppenbart, men även LPFK och finansiell situation förefaller, utifrån fallet Värmland, ha en betydande beständighet: skillnaderna är små över tid. Klassröstandet är en annan faktor som bidrar till stabilitet i detta politiska subsystem.

Den strukturella situationen påverkar förutom den politiska dagordningen också den finansiella situationen och därmed handlingsutrymmet. Kommunerna med svår strukturell situation förenas även av en ansträngd finansiell situation. Däremot finns inget tydligt samband mellan stark strukturell situation och goda finanser. Det finns, i nästa steg, en koppling mellan styrkan i den finansiella situationen och förtroendet för den politiska ledningen (här mätt som LPFK).

Den strukturella situationen är således viktig för majoritetsförhållandena men bestämmer förstås inte allt. Vi finner vidare att majoritetssituationen påverkar konfliktnivån: vid renodlat borgerliga eller socialistiska majoriteter är denna lägre än då vi har framförhandlade majoriteter efter oklara lägen. Det finns i våra resultat en antydan att majoritetsförhållandena påverkar inflytandet för den ledande politikern så att detta blir något mindre vid oklara än vid klara; skillnaderna här är dock förhållandevis små. Partier som en gång fått ett stort förtroende tycks i betydande grad kunna behålla detta; det finns ett starkt samband mellan LPFK vid det förra valet och det nuvarande. I vårt material kan vi inte direkt mäta effekter av förtroendet för speciella personer. Genom att även koppla LPFK till anciennitet, dvs. antalet mandatperioder som en politiker haft den ledande positionen kan vi ändå indirekt få en uppfattning om betydelsen av en faktor som kan innefatta erfarenhet och skicklighet. Vi ser dels ett samband mellan anciennitet och inflytande, även om detta inte är särskilt starkt, men även mellan anciennitet och LPFK mera direkt:

de mest erfarna har också högst förtroende och detta tycks gradvis växa. Det finns även en koppling mellan inflytande och förtroendekapital; även om kausaliteten är mera oklar.

Generellt finns i Värmland ett förhållandevis stort antal kommuner med högt LPFK. Svårast att nå sådana värden tycks det vara i kommuner med en utsatt strukturell (och därmed även finansiell) situation och i kommuner med oklara majoritetsförhållande, även om det finns undantag. Mycket talar för att de ledande politikerna som personer är av betydelse, att dessa inger förtroende och för en vad som bedöms vara en klok politik utifrån de förutsättningar som finns.

Vi har även noterat betydelsen av mera kommunspecifika faktorer, förutom sådana som är kopplade till den ledande politikern. Särskilda politiska händelser inverkar, såsom nedläggningen av akutsjukvården i Kristienhamn och Säffle, vilka egentligen var landstingsbeslut men som fick återverkningar även kommunalt. Gradvis har dessa effekter avtonat. Vi har inte systematiskt studerat de politiska sakfrågorna men ett antal har väl täckts i massmedier. I vissa fall leder dessa till så stora motsättningar att nya partier skapas: SjvV i Landstinget, Kristinehamn och Säffle; HEL i Eda, Storforsbygdens Väl och Karlstadspartiet; vissa försvinner efter någon eller några mandatperioder, andra har längre livslängd.

Värmlands kommuner påverkas förstås av yttre skeenden, inte minst av nationell politik (genom lagstiftning, nationella partier mm) men det är ändå svårt att bortse från att de lokala politiska systemen även har en egen inre logik: skillnader i strukturell situation, i majoritetslägen, i traditioner, i specifika frågor, i relationer och i egenskaper hos ledande politiska aktörer inverkar uppenbart. De kommunala valen förefaller att ha en inte obetydlig självständighet i förhållande till riksdagsvalet.

Noter

1 Jag har vid upprepade tillfällen de senaste åren fört samtal med personer med en ingående kännedom om de politiska förhållandena i länet. Här kan särskilt nämnas Jan Johansson, Region Värmland, Anders Ajaxson, Landstinget i Värmland, Jan-Olof Seveborg, Ulf Nyqvist och Lars Sätterberg, Karlstads kommun, Anders Petersson, Munkfors kommun, Göran Bryntesson, Arvika kommun m fl. Jag har också själv träffat de ledande politikerna i Värmland vid ett antal tillfällen t ex. i samband med utbildningsdagar.

2 Av dessa partier kom KD, tidigare KDS, betydligt senare än de andra; partiet bildades på 1960-talet.

3 Från All (1998), något redigerat.

4 Vi har också andra rikspartier som fokuserar på specifika politikområden men med marginellt stöd i Värmland, såsom Feministiskt Initiativ, Pensionärspartiet och Piratpartiet.

5 För att återknyta till trenden mot att blocken närmar sig varandra i styrka kan konstateras att SjvV både i landstingspolitiken och i kommunpolitiken knutit sig till den borgerliga sidan.

6 I Karlstad splittrades MP under 2001 och ett Karlstadsparti bildades av ett antal politiker. Detta nya parti stödde de borgerliga och ett majoritetsskifte inträffade under mandatperiodens sista år. Detta nya parti fick inte tillräckligt stöd för fullmäktigemandat i valet 2002 (Norell 2007).

7 Vid en jämförelse mellan två val kan det vara viktigt att beakta också faktorn förändring i valmanskåren. Fyra nya årskullar får rösträtt medan ett antal individer avlider eller blir så sjuka att de inte kan rösta. Till detta kommer att invandrare som bott i Sverige under tre år också får kommunal rösträtt. En ytterligare faktor är bruttoflyttningsströmmar mellan kommuner. Sammantaget kan detta innebära att skillnaden i sammansättning på valmanskåren mellan valen kan vara 15-20 procent, beroende på storleken på dessa olika grupper. De nytillkomna har normalt delvis andra erfarenheter och prioriteringar än de som lämnar. Vi vet t ex att yngre och välutbildade i större utsträckning är mobila. Man får heller inte bortse från röstningsbenägenheten i olika grupper. En generell tendens är att ju mer integrerad en grupp är i samhället desto större andel går till valurnan (Holmberg & Oscarsson 2010).

8 Populationerna skiljer sig något åt: fler har rösträtt till kommunval än till riksdagsval. Vi kommer inte att ta särskild hänsyn till detta förhållande.

9 Genom interna konflikter inom MP har denna majoritet sedermera brutits upp och ett oklart läge har uppstått.

10 Eda kan uppfattas som en olyckligt sammansatt kommun då det sedan kommunsammanslagningen i början på 1970-talet varit stora spänningar mellan de gamla kommunernas orter: Charlottenberg, Åmotfors och Koppom.

11 För en fullständig analys av kommunalt väljarbeteende är det förstås inte tillräckligt att beakta klassröstandet, specifika lokala konfliktfrågor, rikspolitik och ”tidsanda”; väljare kan åsiktsrösta eller rösta ”efter plånboken/egenintresset”, för att bara nämna två andra vanliga förklaringstyper (se t ex Holmberg & Oscarsson 2004).

12 Det finns en omfattande vetenskaplig diskussion om klassbegreppet och om de begränsningar som finns med de mått som används (se t ex Oskarson 1994; även Holmberg & Oscarsson 2004)

13 Det kan kanske diskuteras varför inte MP har förts till den socialistiska sidan i denna typ av analys; S, V och MP gick ju till val som ett gemensamt regeringsalternativ (även om detta samarbete snabbt bröts upp efter 2010 års val). I kommuner och landsting finns inget sådant; där förhandlar MP med båda sidorna i de fall man är vågmästare.

[14] Det finns en viktig skillnad mellan det traditionella sättet som Alfords index mäts på och sättet det mäts på här. Här har ingen objektiv yrkeskodning genomförts utan klasstillhörigheten grundas på en skattning av intervjupersonerna själva. En konsekvens av detta kan vara att en klassidentitetsfaktor som inte har grund i ett objektivt förhållande kan ha genomslag. Detta kan slå i båda riktningarna: arbetare som känner sig som medelklass och medelklass som känner sig som arbetare.

[15] Denna aspekt har vi inte efterfrågat i vår studie.

[16] Vi har här undantagit andra partier än de åtta riksdagspartierna. Detta gör att andelen sannolikt är underskattad om vi skulle se till hela populationen.

[17] Här används beteckningen politiskt subsystem i en mera generell betydelse. I den politiska systemteori som David Easton (1965) etablerade på 1960-talet och som fick ett stort genomslag, inte minst i svensk kommunforskning (jämför Westerståhl 1970; Johansson, Nilsson & Strömberg 2001), skiljs mellan fem särskilda grundfaktorer: inflödet till det politiska systemet (i form av krav och stöd från medborgarna), en omvandlingsprocess inom det politiska systemet, som ger ett utflöde i t ex beslut och service som berör medborgarna, en återföring i form av medborgarnas reaktion t ex i det påföljande valet (nya krav och nytt stöd), samt en omgivning som på olika sätt begränsar och möjliggör handling. Här har vi tidigare beskrivit en del av denna lokala kontext som strukturella förhållanden.

[18] På medborgarplanet kan vi studera partiidentitet och förekomst av klassröstande åtminstone i grupper av kommuner. I annat kapitel har också nöjdhet med service i olika kommuntyper studerats. Att studera det institutionella mönstret i mera detalj skulle kräva en specialstudie. På motsvarande sätt är det möjligt att studera dagordningen i t ex kommunfullmäktige över tid och/eller kommunala budgetar för att få en bild av problemstrukturen.

[19] I Karlstad finns sedan decennier en särskild politisk kultur, enligt vilken man fäster stort avseende vid formell ordning och värdet av en god ekonomi; både majoritet och opposition försvarar denna (Norell 2007). Det finns mig bekant inga motsvarande studier gjorda i de andra Värmlandskommunerna. Mitt allmänna intryck är att det kan skilja sig åt betydligt. En jämförande studie av Arvikas och Kristinehamn utveckling under 1990-talet ger indikationer på att Arvika har en tradition vad avser synen på ekonomin som liknar Karlstads, medan Kristinehamn tydligt skilde ut sig (Edgren, Johansson och Wikstrand 2002).

[20] Finansiell situation, år 2010, som beroende variabel kan ställas mot strukturell situation, finansiell situation år 2000 samt t ex majoritetssituation (med hypotesen att stabila majoriteter har lättare att få till stånd finansiell balans än instabila) i en förlängning av analysen.

[21] Genom att detta är en totalundersökning är det mindre meningsfyllt att tala om signifikans, så länge vi endast relaterar till populationen värmländska kommuner.

Referenser

Alford, R D (1962): A Suggested Index of the Association of Social Class and Voting. *Public Opinion Quarterly* 26:417-425.

All A. (1998): *Värmland väljer. Värmlänningarnas partival i åtta allmänna val under drygt två decennier*. Stencil. Högskolan i Karlstad, Statsvetenskap

Edgren O., L. Johansson & A. Wikstrand (2002): *Varför klarar Arvika den ekonomiska utmaningen men inte Kristinehamn?* Stencil. Karlstads universitet. Statsvetenskap.

Easton, D. (1965): *A Framework for Political Analysis*. Prentice-Hall.

Franklin M. (2004): *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gilljam M., D. Karlsson & A. Sundell (2010): *Politik på hemmaplan – tiotusen fullmäktigeledamöter tycker om politik och demokrati*. Stockholm: SKL Kommentus Media.

Gustafsson, A & Karlsson, D (2010): *Regionstorlek och demokrati – Möjliga effekter av en sammanslagning av Värmland och Västra Götaland*. Utredning om regionbildning Värmland-Västra Götaland. Landstinget i Värmland, Region Värmland och Västra Götalandregionen. Rapport.

Johansson F (2010): Partival i kommunvalen. I Johansson, Folke, red.: *Kommunvalet 2006. Väljare och partier i den lokala demokratin*. Göteborgs universitet, Cefos.

Johansson, B (2010): I skuggan av riksdagsvalet. Lokala medievalrörelser och andra rangens val. I Johansson, Folke, red.: *Kommunvalet 2006. Väljare och partier i den lokala demokratin*. Göteborgs universitet, Cefos.

Johansson F., L. Nilsson & L. Strömberg (2001): *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Malmö: Liber.

Holmberg, S (1984): *Väljare i förändring*. Stockholm: Liber Förlag

Holmberg, S. & H. Oscarsson (2004): *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Lazarsfeld P F, B. Berelson & H. Gaudet (1944): *The People's Choice*. New York: Columbia University Press

Lipset, S M & Rokkan, S (1967): *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free press.

Norell P O (2007): Governing Karlstad: an Insider's Story. I Rhodes, R.A.W., P. 't Hart & M Noordegraaf, eds. *Observing Government Elites. Up Close and Personal*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Oscarsson, H. & S. Holmberg (2011): Åttapartivalet 2010.Allmänna valen. Valundersökningen. Statistiska Centralbyrån.

Oscarsson H. & S. Holmberg (2006): *Europaval*. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen.

Oskarson, M. (1994): *Klassröstning i Sverige. Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. Stockholm: Nerenius & Santerus.

Putnam, R. (1994): *Making Democracy Work*. Princeton: Princeton University Press.

Reif K. & H. Schmitt (1980): Nine Second-Order Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. I *European Journal of Political Research* 8:3-44.

Sannerstedt, Anders (2010): De okända väljarna – en analys av de skånska väljare som röstade på Icke-riksdagspartier i 2006 års val. I Johansson, Folke, red.: Kommunvalet 2006. *Väljare och partier i den lokala demokratin.* Götegorgs universitet, Cefos

SKL (2007): *310 val. 2006 års kommun- och landstingsval*. Sveriges Kommuner och Landsting.

SKL (2010): 310 val. *2010 års kommun- och landstingsval*. Sveriges Kommuner och Landsting.

NWT (2010): *Storforsbygdens Väl läggs ned*. NWT.se 2010-08-12

Westerståhl J. (1970): *Ett forskningsprogram. Den kommunala självstyrelsen del 1*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

MEDBORGARNA OCH VÄLFÄRDSPOLITIKEN – SVERIGE OCH VÄRMLAND

LENNART NILSSON

Välfärdsstatens uppbyggnad har skett mot bakgrund av varje lands historia. Det innebär att välfärdsstaten som vi känner den från den industrialiserade världen uppvisar många nationella särdrag. Klassificeringar av välfärdsstater är legio och har antingen gjorts som idealtyper, karaktäristik av system i länder av principiellt intresse eller grupperingar av länder/regimer baserade på komparativa statistiska analyser. Problemen vid klassificering av länder eller regimer är stora, och främst skall nämnas att bedömningen av system i olika länder omfattar både transfereringar och service/tjänsteproduktion, där de två huvudtyperna innefattar många skilda komponenter. Trots dessa svårigheter är slutresultaten och grupperingen av länder påfallande överensstämmande. (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001)

Som en ländergrupp/ett typfall urskiljs de nordiska länderna med en *generell* välfärdspolitik, som en andra grupp Tyskland m.fl. kontinentala stater med en *selektiv* välfärdspolitik samt som en tredje grupp Storbritannien, USA m.fl. länder med system för *grundtrygghet.* Denna idealtyps- respektive typmodellskategorisering sammanfaller med Esping-Andersens indelning av välfärdsregimer i socialdemokratiska, konservativa respektive liberala (Esping-Andersen 1990:29; 2002). Andra kategorier utkristalliseras bl.a. genom en uppdelning av de liberala regimerna, där Australien får representera radikala regimer. Andra indelningar särskiljer de sydeuropeiska systemen som en fjärde grupp med begränsade välfärdsinsatser och utan en tradition av full sysselsättning men med en stor informell sektor, där hushållen spelar en viktig roll (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001).

Under de senaste årtiondena har den offentliga sektorn i Sverige genomgått en strukturomvandling som inneburit att den tidigare enhetliga och starkt sektoriserade samhällsorganisationen med tonvikt på två nivåer, staten och kommunerna, ersatts av större organisatorisk mångfald med fler nivåer. Dessutom har gränserna mellan de offentliga och privata sfärerna förskjutits med ökade inslag av företag och andra privata organisationer för utförande av offentligt finansierade tjänster.

I detta kapitel skall svenska folkets inställning till välfärdspolitiken med tyngdpunkt på de senaste åren belysas i tre avseenden: åsikter om den offentliga sektorns storlek, attityder till privatisering samt syn på skatterna. Mot denna bakgrund analyseras värmlänningarnas syn på välfärdspolitiken. Underlaget för analyserna utgörs av data från de nationella SOM-undersökningarna 1986-2010 och den värmländska SOM-undersökningen 2010.[1]

Nilsson, L (2012) Medborgarna och välfärdspolitiken – Sverige och Värmland i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

Svenska folket och den offentliga sektorns storlek

Sedan mitten av 1980-talet har stora opinionsförskjutningar ägt rum i synen på den offentliga sektorns gränser. Fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek förhållandevis stabil och tudelad med ungefär lika många som ville behålla som ville minska den. I slutet av 1980-talet, då det förelåg ett ekonomiskt överskott för den konsoliderade offentliga sektorn, rasade opinionsstödet. År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner som motsatte sig en minskning. Av stor betydelse för den dramatiska opinionsförändringen var utvecklingen i Östeuropa med Berlinmurens fall samt högervågen i de anglosaxiska länderna som kom sent till Sverige. (Hadenius och Nilsson 1991) Därefter vände trenden, och 1993 då underskottet i den offentliga sektorns finanser var som störst, var det för första gången i SOM-undersökningarna övervikt för andelen personer som motsatte sig en minskning. Under de följande åren ökade åter uppslutningen bakom den offentliga sektorn och 1996 var gapet mellan de som vill bevara en stor offentlig sektor och de som vill minska rekordstort. Med en förbättrad samhällsekonomisk situation minskade gapet stegvis fram till 1999. Därefter har opinionsläget i huvudsak varit stabilt med små svängningar mellan åren. Stödet för den offentliga sektorn har varit klart större än motståndet. År 2007 minskade både andelen som ville minska och andelen som motsatte sig en minskning något medan drygt en tredjedel inte tog ställning.

Figur 1 Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorns storlek i SOM-undersökningarna 1986-2010 (procent)

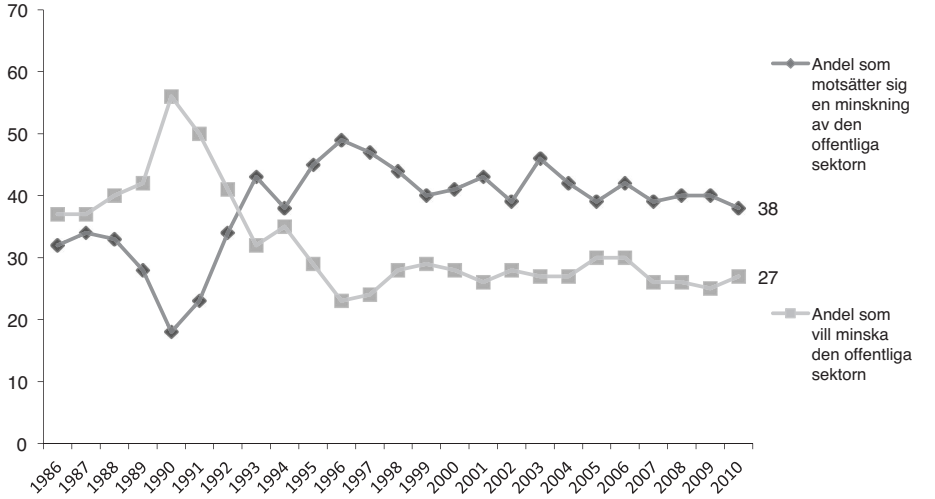

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag.

Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet sjönk andelen som ville minska den offentliga sektorn markant från den rekordhöga nivån 1990. Under den senaste ekonomiska krisen med början 2008 registreras endast mycket små förändringar i inställningen till den offentliga sektorns storlek men det är år 2010 en klar övervikt för dem som inte vill minska den offentliga sektorn.

I denna centrala vänster-högerfråga har också spännvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande, men varierat över tid. Genomgående har Vänsterpartiets sympatisörer varit mest positiva och Moderata Samlingspartiets mest negativa till den offentliga sektorn. Under perioden 1986-1988 var opinionen i huvudsak stabil också inom de olika partierna. Därefter försköts positionerna inom alla partier markant mot en mer negativ inställning till den offentliga sektorn. Endast bland M-sympatisörer var förskjutningen mer begränsad. År 1990 var opinionsbalansen negativ inom samtliga partier. Det var främst sympatisörer till partier på vänsterkanten som varit mest positiva till den offentliga sektorn som hade närmat sig de traditionellt borgerliga väljarnas negativa positioner.

Figur 2 Svenska folkets inställning till den offentliga sektorn och partisympati 1986-2010 (balansmått)

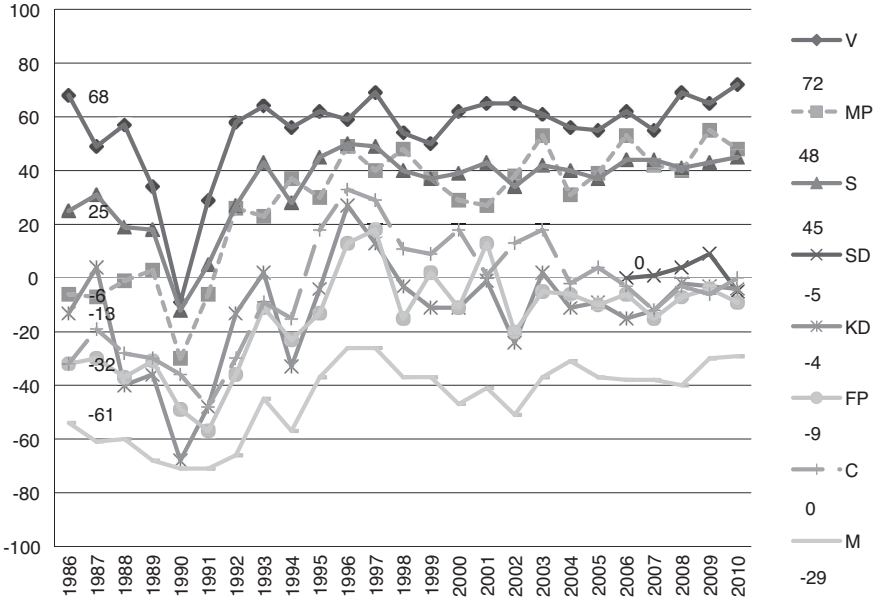

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmåttet anger andelen dåligt förslag minus andelen bra förslag. Partisympati avser bästa parti generellt.

Efter 1990 vände trenden ånyo och opinionen blev mer positiv till den offentliga sektorn, först bland sympatisörer till V och S. Fram till 1996/97 blev samtliga partiers sympatisörer mer negativa till förslaget om minskning av den offentliga sektorn. Bland borgerliga sympatisörer var förändringarna mycket stora. Åren 1996-97 var det bara bland Moderata Samlingspartiets sympatisörer som det fanns en opinionsövervikt för att minska den offentliga sektorn. Därefter försvagades motståndet mot en minskning något. Efter 1999 ökade dock spännvidden på nytt genom att Vänsterpartiets och Moderaternas sympatisörer gick åt vänster respektive åt höger, vilket medförde en ökad polarisering.

Under senare år utkristalliseras ett mönster där Vänsterpartiets sympatisörer fortsatt starkt motsätter sig en minskning av den offentliga sektorn. Även bland MP- och S-sympatisörer finns en markant övervikt för att behålla den offentliga sektorns storlek och de två partiernas sympatisörer ligger nära varandra i denna fråga. Sedan 1994 har under valåren MP-sympatisörer legat något till vänster om S-sympatisörer. Centerpartiets sympatisörer har sedan 2003 blivit mer positiva till att minska den offentliga sektorn men under senare år bildar C-, FP- och KD-sympatisörer, där andelen som vill skära ner är något större än andelen som vill behålla nuvarande storlek. Moderata Samlingspartiets sympatisörer förespråkar hela tiden klart en minskning av den offentliga sektorn. Sverigedemokraterna placerar sig i denna vänster-högerfråga i mitten och intar samma position som de borgerliga mittenpartierna.

Opinionen kring privatisering

Fram till början av 1980-talet gällde det inte om, utan i vilken takt och på vilka områden nya och utökade offentliga insatser skulle göras. Därefter stagnerade ekonomin och nedskärningar i den offentliga sektorn med avreglering och privatiseringar genomfördes under 1990 talet på en rad områden. Efter valet 1998 med vänstermajoritet på riksplanet och borgerlig majoritet i de tre storstadsregionerna och i flera kommuner bl.a. Stockholm växte en förnyad ideologisk debatt om välfärdspolitikens inriktning fram. Denna situation innebuar skilda ställningstaganden i principiellt viktiga sakfrågor på olika nivåer som aktualiserat gränserna för de offentliga och privata sfärerna i samhället och den kommunala självstyrelsens räckvidd. Under den senaste mandatperioden har alliansregeringen med andra ideologiska utgångspunkter än tidigare S-regeringar på en rad områden genomfört beslut som innebär djupgående förändringar av välfärdsstaten.

Avgörande för en indelning i offentligt eller privat är i vilken utsträckning det offentliga reglerar, finansierar och är ansvarig för produktionen (Lundqvist 2001). Offentlig finansiering och produktion förutsätter reglering men reglering kan också ske av verksamhet som drivs i privat regi med privat finansiering. Privatisering i vid mening innebär att det offentligas inflytande i något eller några av dessa avseenden minskas, men används vanligen som benämning på en minskning av den offentliga finansieringen och/eller produktionen. Det är i denna betydelse som det kommer

att användas här, och olika former av privatisering kan illustreras med utgångspunkt från figur 3.

I figuren anges för finansiering och produktion två alternativ, antingen en helt offentlig eller en helt privat lösning, vilket resulterar i fyra möjliga kombinationer. Vid sidan av de två extremfallen helt offentlig verksamhet med både offentlig finansiering och offentlig produktion (I) och helt privat verksamhet med både privat finansiering och privat produktion (IV) finns det två mellanlägen dvs. offentlig produktion och privat finansiering (II) samt privat produktion med offentlig finansiering (III). Utöver de fyra typfallen kan olika blandformer med både offentlig och privat finansiering förekomma, där både offentliga anslag och privata avgifter bidrar till att täcka kostnaderna. På motsvarande sätt kan privata intressen tillsammans med stat/kommun svara för produktionen.

Figur 3 Offentlig – privat verksamhet

		Finansiering	
		Offentlig	Privat
Produktion	Offentlig	I	II
	Privat	III	IV

En rad förändringar i riktning mot privatisering av den organiserade verksamhet som bedrivits av stat, landsting och kommuner har genomförts under senare år. Privatisering används här som ett analytiskt begrepp för att klargöra innebörden av förskjutningar mellan offentligt och privat. Med utgångspunkt från matrisen ovan kan följande huvudtendenser urskiljas:

Utmärkande för utvecklingen har varit att det inte gällt förskjutningar mellan de två extremlägena helt offentligt till helt privat (från I till IV) utan det har varit frågan om förskjutningar mellan andra fält. Vidare förtjänar uppmärksammas att de privatiseringar som hittills genomförts i huvudsak inte medfört en minskad offentlig finansiering. Den tidigare offentliga produktionen har främst överförts till kommersiella företag efter upphandling. Eftersom den offentligt finansierade verksamheten i mycket stor utsträckning innebär ansvar för verksamhet inom ett avgränsat geografiskt område har företag gått in på verksamhetsområden och inom geografiska områden som bedömts vara ekonomiskt lönsamma medan det offentliga får ta ansvar för övriga delar. Det innebär att stat, landsting/regionkommun och kommun tilldelats ett restansvar. För att likvärdig service skall kunna upprätthållas med flera, både offentliga och privata utförare, krävs en tydlig reglering och kontroll. I flera fall har emellertid ambitionen under senare år varit att genomföra både privatisering av produktion och avreglering.

När det kommunala skattestoppet upphävdes byggdes incitament in för kommunerna att inte höja skatten. Mot denna bakgrund var den enda praktiska möjligheten till inkomstförstärkningar under lång tid avgiftshöjningar, och denna form av privatisering av tidigare skattefinansierad verksamhet har också utnyttjats i betydande utsträckning i kommuner och landsting. I vissa fall har den kombinerats med ändrad verksamhetsform, framför allt en ombildning av förvaltningsmyndigheter till aktiebolag. Motsvarande utveckling har också funnits inom staten bl.a. med avvecklingen av affärsdrivande verk. På detta område genomfördes under den senaste mandatperioden försäljningar av statliga bolag. På infrastrukturområdet har den nuvarande regeringen valt en modell som innebär funktionsprivatisering dvs. ansvaret för olika funktioner har lagts ut på olika huvudmän. Det skapar andra samordningsproblem än den som gäller vid geografiskt baserad privatisering.

Under tidigare socialdemokratiska regeringar hade strikta gränser dragits upp för i vilken utsträckning privat produktion skulle kunna ske med offentlig finansiering. Inom t.ex. barnomsorg kunde ideella organisationer, och föräldrakooperativ bedriva verksamhet med offentliga medel men inga andra. Sedermera omprövades möjligheten för personal att i kooperativ form bedriva barnomsorg, men ”lex Pysslingen” förhindrade att vinstdrivande företag skulle kunna på entreprenad driva barnomsorg med offentlig finansiering. De borgerliga partierna var redan från början kritiska mot gränsdragningen och avskaffade i regeringsställning tidigt restriktionerna för denna typ av privatisering. Idag har möjligheten öppnats för att kommersiella företag också skall kunna driva akutsjukhus med offentlig finansiering. Bland de rödgröna partierna råder oenighet om i vilken utsträckning vinst skall accepteras när det gäller offentligt finansierade tjänster vilket gör att det saknats ett tydligt alternativ på detta område till alliansregeringens politik.

Inom skolan införandes under den förra ekonomiska krisen på 1990-talets början en skolpeng, som följer eleven vid val av skola som inneburit att ett väsentligt led i resursfördelningen överförts till föräldrarna, även om pengarna ej utbetalas till dem. ”Kundvalsmodellen” med en peng som följer den som nyttjar tjänsten har också genomförts inom andra områden t.ex. barnomsorg och hemtjänst. En ännu mer långgående form av privatisering är att medborgarna får en ”check” eller ”voucher” som berättigar till en viss mängd tjänster, t ex hemtjänst. Den modellen har hittills mest diskuterats i den teoretiska litteraturen.

Friskolesystemet har utvecklats till ett nyliberalt modellprojekt med svenskt ursprung som infördes under den ekonomiska krisen i Sverige på 1990-talet och som sedan införts av konservativa regeringar i andra länder senast i Storbritannien efter Camerons makttillträde under dagens statsfinansiella kris. Sverige och Finland, där man behållit en enhetlig och sammanhållen skola, representerar idag två motpoler i Norden när det gäller skolsystem.

Privatisering har förespråkats som en politisk strategi inom välfärdspolitiken av huvudsakligen två skäl – för att minska kostnaderna och öka effektiviteten samt erbjuda individuell anpassning och större valfrihet (Esping-Andersen 1996 och

2002). De viktigaste skälen emot är att privatisering riskerar att leda till ökad ojämlikhet och segregation samt att den demokratiska kontrollen minskar. (Bendz 2012; Kastberg 2010). *Lagen om valfrihet*, LOV (SFS 2008:962) skall öka valfriheten för medborgarna och enligt förslag från regeringen skall det bli obligatoriskt att tillämpa den i kommuner och landsting, vilket skapar incitament för ökad privatisering.

Statsvetarna Blomqvist och Rothstein konstaterar efter en genomgång av forskningen inom området att själva utformningen av systemen uppvisar stora skillnader och att problemen och möjligheterna påverkas av olika institutionella lösningar. En jämförelse mellan skolan och sjukvården visar att det finns betydande skillnader i detta avseende mellan de två verksamhetsområdena. En bedömning av effekterna kräver därför att förhållandena studeras i de enskilda fallen (Blomqvist och Rothstein 2000) Studier av privatiseringar inom vården visar att balansen mellan kontroll över resursfördelningen och ökad konkurrens och produktivitet med ökat utbud av tjänster är svår att upprätthålla (Blomqvist 2005).

I SOM-undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Över en längre tid är det möjligt att följa opinionsutvecklingen inom tre områden: sjukvård, skola och äldreomsorg. Skola och äldreomsorg är centrala primärkommunala uppgifter medan sjukvården är den viktigaste landstingskommunala/regionala uppgiften. De svarande har på dessa områden haft att ta ställning till följande förslag:

A. Privatisering i betydelsen övergång till en ökad andel privat produktion (från fält I till III i matrisen ovan):

– Bedriva mer av sjukvården i privat regi,
– Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus 2000-2002/sjukhus fr.o.m. 2004,
– Öka antalet privata skolor t.o.m. 1996/satsa mer på friskolor fr.o.m. 1997,
– Låta privata företag svara för äldreomsorg,

B. Försäljning av statlig affärsverksamhet (från fält II till IV):

– Överföra statlig affärsverksamhet, t ex Telia/Televerket i privata händer, 1987-2000,
– Försäljning av statliga bolag som bedriver affärsverksamhet, fr o m 2007,
– Fortsätta driva vattenverk i offentlig regi, 2003 och 2008 samt
– Stoppa utförsäljningen av apotek 2009.

Tre av förslagen i grupp A avser en förändring mot ökade privata inslag i produktionen av offentligt finansierade tjänster men inte nödvändigtvis en övergång till en huvudsakligen icke-offentlig modell; ett förslag avser att förhindra denna typ av privatisering för akutsjukhus/sjukhus. Utmärkande för förslagen i grupp B är att de avser verksamheter som finansieras av att kunderna som köper tjänster men att produktionen skall överföras från offentliga till privata företag.

Figur 4 Svenska folkets inställning till privatisering av offentlig verksamhet 1987-2010 (balansmått)

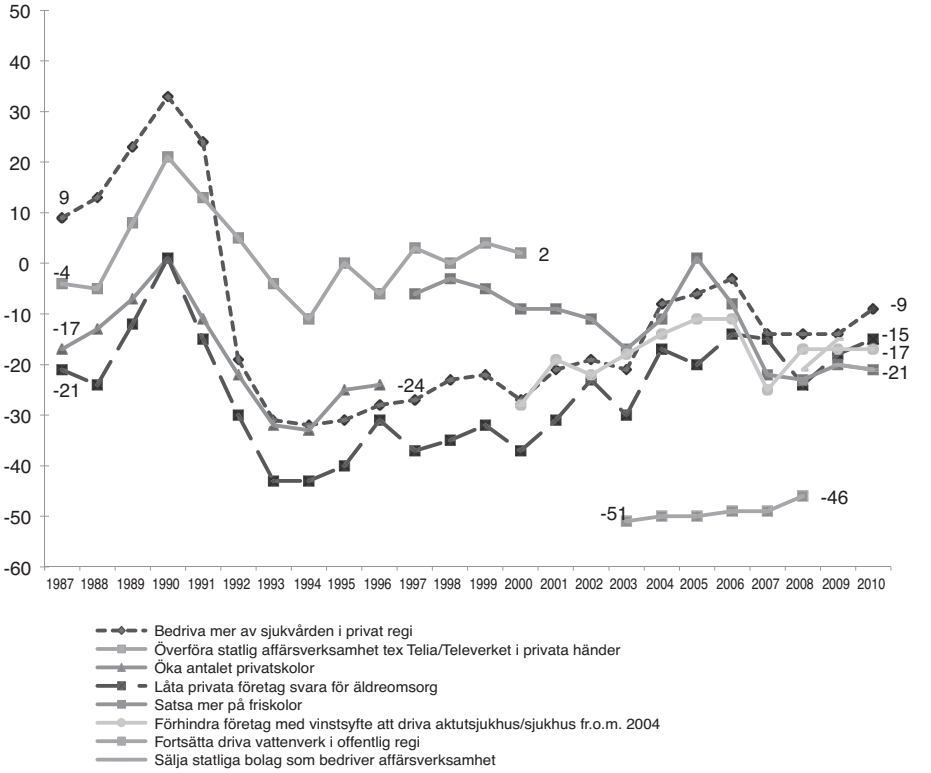

Kommentar: Svarspersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Andelen som inte tagit ställning till respektive förslag utgöra andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmåttet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag, men för "stopplagen" och vattenförsörjning är positiv övervikt lika med negativ till privatisering. Resultaten kommer huvudsakligen från den politiinriktade SOM-undersökningen men några av åren har vissa sakområden ingått i den medieinriktade SOM-undersökningen.

Förändringen av attityden till privatisering följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet. Motståndet mot privatiseringar minskade 1988-1990. År 1990 fanns ett klart stöd för privatiseringar inom sjukvården, och av statlig affärsverksamhet, medan det var lika många för som emot privatiseringar inom skola och äldreomsorg. Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet minskade opinionsstödet för privata alternativ mycket kraftigt. År 1993/94 var motståndet mot privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg väsentligt större än 1987. På dessa tre områden tog en majoritet avstånd från ytterligare privatiseringar. För sjukvården var förändringen särskilt markant.

Under perioden 1993-1996 minskade motståndet mot privatiseringar inom sjukvård, skola och äldreomsorg något. Därefter har förskjutningarna gått i delvis olika riktning. För sjukvården har trenden i riktning mot minskat privatiseringsmotstånd fortsatt fram till 2006 för att därefter vända med något ökat motstånd 2007-2008. Däremot fanns det en klar övervikt för att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus, då denna fråga ingick i undersökningarna 2000-2002. När ”stopplagen” år 2004 fick en annan konstruktion ändrades frågan till att avse ”sjukhus”. (Prop. 2000/01:36 och Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23).[2] Stegvis minskade stödet för stopplagen. Våren 2007 fattade riksdagen beslut om att upphäva ”stopplagen”.[3] (Prop. 2006/07:52). Samtidigt ökade svenska folkets stöd för en stopplag och under senare år har det varit en klar övervikt för en sådan lagstiftning.

Attityden till privat äldreomsorg har genomgående varit övervägande negativ men blev stegvis mindre negativ fram till år 2010. År 1997 uppvisar emellertid ett ”hack” i kurvan som påverkades av mediernas kritiska behandling av fallet Polhemsgården (Nilsson 2000).

Från och med 1997 har inställning till offentligt finansierade insatser inom skolan registrerats genom frågan *satsa mer på friskolor* och stödet för friskolorna minskade stegvis till år 2003 men därefter ökade stödet två år i rad för att på nytt bli mera negativt de senaste åren. Inställningen till friskolorna har dock varierat starkt mellan olika delar av landet, främst mellan storstäder och glesbygdskommuner (Carlsson 2006).

I ett globalt perspektiv har debatten om privatisering varit mycket intensiv när det gäller vattenförsörjning (se t.ex. Shiva 2003 och Segerfeldt 2003). I sydeuropeiska länder med små lokala självstyrelseenheter har kommunerna saknat kapacitet att själva svara för den tekniska försörjningen och istället har privata företag haft ansvaret för dessa funktioner – företag som är stora aktörer på den internationella marknaden. I 2003 års undersökning ingick en fråga om att *fortsätta driva vattenverk i offentlig regi*. Ingen fråga inom området har gett ett så starkt utslag, och i ingen fråga har partiernas sympatisörer varit så samstämmiga. Svenska folket var klart motståndare till en privatisering av vattenförsörjningen och det gällde också 2008 när frågan på nytt ställdes.

De samlade effekterna av de stora svängningarna i privatiseringsopinionen är också mycket tydliga om vi ser till partiernas sympatisörer. Under tioårsperioden 1987-1999

i det närmaste halverades avståndet i åsikter mellan Vänsterpartiets och Moderata Samlingspartiets sympatisörer inom de undersökta områdena inom vård, skola och omsorg och det minskade avståndet var resultatet av att både partierna till vänster och till höger förflyttade sig mot mitten. När det gällde sjukvård och äldreomsorg var det främst de borgerliga partiernas sympatisörer som rörde sig mot mitten medan det var V- och S-sympatisörer som förflyttade sig mest när det gällde skolan.

Vid millennieskiftet polariserades opinionen och moderata sympatisörer gick åt höger i samtliga frågor. Omvänt gick V-sympatisörer till vänster. För övriga partier har förändringarna varit mindre enhetliga. När det gäller vård och omsorg är samstämmigheten stor mellan S-, MP- och V-sympatisörer som är motståndare till privatiseringar inom äldreomsorg och sjukvård och stöder stopplagen – förslaget att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus/sjukhus.

Moderata Samlingspartiets sympatisörer är genomgående mest positiva till förslag om privatiseringar inom vård och omsorg och är motståndare till stopplagen. Samtliga borgerliga partiers sympatisörer rörde sig efter millennieskiftet fram till 2006 klart till höger och tydligast var förändring bland C-sympatisörer. (Nilsson 2007) År 2010 är det övervikt bland de borgliga partierna för att bedriva mer av sjukvården i privat regi och starkast bland M-sympatisörer. Motståndet mot stopplagen finns dock bara bland M- och FP-sympatisörer. När det gäller privat äldreomsorg är uppslutningen bland de borgerliga tydlig bland M-sympatisörer medan opinionen är splittrad bland övriga alliansspartiers sympatisörer 2010.

När det gäller friskolor ser mönstret delvis annorlunda ut. V-sympatisörer har hela tiden varit starkt emot att satsa mer på friskolor och även inom S har det genomgående funnits en klar övervikt emot. MP-sympatisörers position har när det gäller inställningen till friskolorna skiftat över tid men sedan 2006 är inställningen till att satsa mer på friskolor klart negativ. Även bland C- och FP-sympatisörer är det en negativ övervikt sedan 2006 medan det 2010 är lika många bland KD- och M-sympatisörer som är för som emot att satsa mer på friskolor. Opinionsstödet för friskolor är förhållandevis svagt vilket också framgår av att *friskola* genomgående är det utan jämförelse oftast nämnda besparingsobjektet om nedskärningar skall göras oavsett typ av kommun och politiskt block.[4] Medan stödet för friskolorna är svagt hade förslaget att införa vårdnadsbidrag för barn mellan 1 och 3 år utbrett stöd år 2007, då denna fråga ingick i undersökningen. Balansmåttet var för svenska folket +25 och det fanns fler som är för än emot bland samtliga partiers sympatisörer även om det positiva stödet är störst bland de borgerliga. Kristdemokraterna hade drivit frågan och inom partiet fanns en mycket stor uppslutning. I tidigare studier hade också rapporterats en positiv inställning till vårdnadsbidrag men frågan hade inte stått högt på den politiska agendan på grund av bristande uppslutning bland andra borgerliga partier. Riksdagen har därefter fattat beslut om införande av vårdnadsbidrag. (Nilsson 2011)

Bland Sverigedemokraternas sympatisörer föreligger år 2006-2010 en övervikt emot privatiseringar inom vård, skola och omsorg och Sverigedemokraterna har varit emot avskaffandet av stopplagen. I dessa avseenden står partiets sympatisörer till vänster.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att opinionen i fråga om den offentliga sektorns storlek och förslag till privatiseringar inom vård, skola och omsorg genomgått stora svängningar över tid. Ställningstagandet till förslagen präglas av ideologi och partisympati. Huvudmönstret är att frågorna om offentligt – privat är blockskiljande. I tabell 1 redovisas inställningen år 2010 till sju förslag om privatisering bland partiernas sympatisörer.

Tabell 1 Partisympati och förslag om förändring av den offentliga sektorns gränser Sverige 2010 (balansmått)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-87	-47	-50	20	22	13	35	-11	-9
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	55	31	51	1	-6	10	-7	33	17
Låta privata företag svara för äldreomsorg	-68	-54	-44	13	5	-11	26	-16	-15
Satsa mer på friskolor	-58	-41	-40	-17	-7	0	-1	-34	-21
Sälja statliga bolag som bedriver affärsverksamhet	-61	-57	-50	0	15	6	10	-41	-21
Höja arbetslöshetsersättningen	71	74	52	1	8	6	-4	18	30
Avskaffa entréavgiften till statliga muséer	65	49	64	32	24	32	26	27	38
Minsta antal (n)	66	374	161	75	115	57	500	57	1595

Kommentar: Svarspersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Balansmåttet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag. *) Antalet svarande understiger 50 personer och särredovisas ej.

Förutom de fem frågeområden som det varit möjliga att följa över tid och som kommenterats ovan ingick i 2010 års undersökning ytterligare tre nämligen: *Sälja statliga bolag som bedriver affärsverksamhet,* 2007-2010, *Höja arbetslöshetsersättningen* samt *Avskaffa entréavgiften till statliga muséer*. I den nationella SOM-undersökningen ställdes frågan *Överföra statlig affärsverksamhet t.ex. Telia/Televerket i privata händer* 1986-2000. Bortsett från privatiseringsvågens höjdpunkt 2000 var det lika många som ville privatisera som inte ville göra det men frågan var klart blockskiljande med MP sympatisörer till vänster. Under senare år har *Försäljning av statliga bolag som*

bedriver affärsverksamhet ingått i undersökningarna. År 2010 finns det viss övervikt för detta förslag bland M-, FP och KD-sympatisörer medan balansmåttet är 0 för C-sympatisörer. Bland V-, S- och MP-sympatisörer finns en klart kritisk inställning till att sälja affärsdrivande statliga bolag och SD-sympatisörer står till vänster också i denna fråga. Frågan *Höja arbetslöshetsersättningen* är en starkt blockskiljande fråga där de rödgröna partierna var klart för medan det var lika många för som emot bland allianspartiernas sympatisörer. SD sympatisörerna intog en mellanställning med en övervikt för en höjning. Oavsett partisympati fanns det stöd för att avskaffa entréavgifterna för statliga muséer.

När det gäller inställningen till utförsäljningen av apoteken som ingick i undersökningen 2009 fanns en tydlig övervikt för att stoppa utförsäljningen bland de rödgrönas sympatisörer liksom bland C- och SD-sympatisörer. Bland M- och FP-sympatisörer fanns en svag övervikt för regeringens förslag medan opinionen var splittrad med lika många för som emot bland KD:s sympatisörer.

Skatter och service

I alla tider och i alla länder har människor klagat över skatter och andra pålagor. Skatterevolter har brutit ut och protestpartier har bildats. Det finns emellertid inget entydigt samband mellan skattenivå och skatteprotest. I välfärdsstater med en utbyggd service och omfattande transfereringar till hushållen är medborgarnas syn på avvägningen mellan betalningen i form av skatter och vad staten ger central (Peters 1991). Svenska folkets inställning till skatterna har kartlagts i ett flertal undersökningar under efterkrigstiden. Svenskarna har visserligen allmänt sett ansett att skatterna är för höga; framför allt gällde det marginalskatterna före den stora skattereformen. Mot slutet av 1960-talet ansåg en majoritet av svenska folket också att skatterna var för höga också i förhållande till förmånerna, medan majoriteten under 1980- och 1990-talen gjorde bedömningen att skatterna var rimliga i relation till förmånerna (Åberg 1993).

Valåret 1994, som präglades av budgetunderskott och ökande statsskuld, fanns en övervikt för att *höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen.* Med en förbättrad ekonomisk situation förbyttes emellertid stödet för skattehöjningar hösten 1998 i en svag övervikt för att *inte* höja skatten i relation till offentlig service. Partierna och deras sympatisörer intog i frågan sina traditionella positioner på vänster-högerskalan men under perioden 1994-1997 minskade spännvidden mellan partierna genom att såväl V- och S- som M-sympatisörer förflyttade sig mot mitten. Valåret 1998 fortsatte denna tendens på vänsterkanten medan motståndet mot skattehöjningar skärptes bland de borgerliga partiernas sympatisörer. Vid tre senare tillfällen 2002 och 2009-2010 har frågan om en höjning av skatten i förhållande till service ställts men då kopplad till en höjning av kommunal-/landstingsskatten som för det stora flertalet idag är den helt dominerande inkomstskatten. Då har balansmåttet varit klart positivt.

Figur 5 Svenska folkets inställning till skatter 1994-2010 (balansmått)

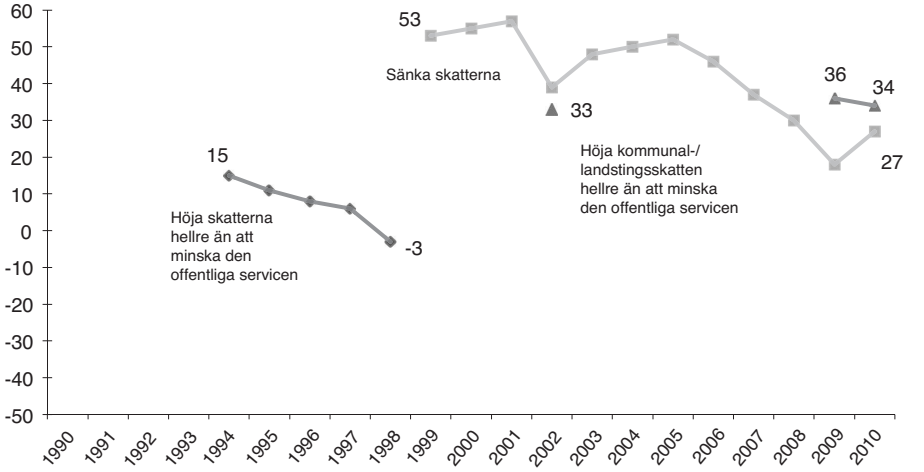

Kommentar: Balansmåttet avser andelen som anser att det är ett mycket eller ganska bra förslag minus andelen som anser att det är ett ganska eller mycket dåligt förslag. Andelen som inte tagit ställning till förslagen utgör andelen 'vet ej'.

Sedan 1998 ställs en fråga om att *sänka skatterna*. Om skatterna inte kopplas till service fanns bland svenska folket en klar övervikt för att sänka skatterna år 1999-2001. Det gällde också inom samtliga partier men spännvidden har också i skattesänkningsfrågan varit stor mellan de olika partiernas sympatisörer. Valåret 2002 med en försämrad ekonomisk situation minskade emellertid viljan att sänka skatterna markant, även om det fortsatt fanns en övervikt för att minska skatterna. Med en förbättrad ekonomi ökade stödet för skattesänkningar under några år. Sedan 2005 har övervikten för en sänkning stegvis minskat. År 2009-2010 var det färre som ville *sänka skatterna* än som ville *höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen*. År 2010 var det en övervikt mot en skattesänkning bland de rödgröna partiernas sympatisörer även om den var svagare bland S-sympatisörerna medan övriga partiers sympatisörer ville se sänkta skatter. Däremot var det en övervikt för en skattehöjning hellre än en minskad service inom alla partier men starkast bland de rödgröna sympatisörerna. SD-sympatisörer delar de rödgrönas syn på den offentliga sektorns gränser och motsätter sig privatiseringar men står de borgerliga närmast i skattefrågorna.

Tabell 2 Partisympati och inställning till skatter Sverige 2010 (balansmått)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Sänka skatterna	-35	-6	-26	48	33	45	59	28	19
Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen	64	58	66	23	19	25	15	15	37
Minsta antal svar	72	397	155	60	110	49	383	52	1410

Kommentar: Svarspersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i tabellen och svarsalternativen var: ”Mycket bra förslag”, ”Ganska bra förslag”, ”Varken bra eller dåligt förslag”, ”Ganska dåligt förslag” samt ”Mycket dåligt förslag”. Balansmåttet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Den offentliga sektorn, skatterna och privatisering utgör centrala frågor i den politiska debatten och medborgarnas åsikter struktureras i hög grad av ideologi och partisympati. För de politiska partierna har de också varit viktiga frågor på den politiska agendan i beslutande församlingar och i den interna diskussionen inom partierna både nationellt samt i landsting/regioner och kommuner.

Värmlänningarna och välfärdspolitiken 2010

Huvudmönstren när det gäller medborgarnas inställning till välfärdspolitiken är desamma i Värmland som i hela Sverige. Bland värmlänningarna finns en övervikt emot en minskning av den offentliga sektorn och det finns en negativ inställning till privatiseringar inom vård, skola och omsorg; men det är lika många som vill sälja kommunala bolag som bedriver affärsverksamhet som inte vill det. I skattefrågorna finns det stöd för skattesänkningar men det är klart fler som vill höja kommunal/landstingsskatten hellre än att minska servicen.

Det är ideologi och partisympati som präglar åsikterna.[5] De rödgröna partiernas sympatisörer uppvisar stor enighet i synen på den offentliga sektorns gränser även om V-sympatisörerna genomgående är mer kritiska till minskningar av den offentliga sektorn, skattesänkningar och privatiseringar. MP sympatisörer är något mindre negativa till att satsa mer på friskolor även om det är en negativ övervikt och bland S-sympatisörer är det bara en svagt negativ inställning till skattesänkningar. M-sympatisörerna är genomgående mest kritiska till den offentliga sektorn och att bedriva verksamhet i offentlig regi men bland övriga allianspartiers sympatisörer är bilden mera splittrad i välfärdsfrågorna. Stödet för att minska den offentliga sektorn är begränsat liksom för att satsa mer på friskolor; det bara är bland FP och M-sympatisörer som det finns ett klart stöd för att privatisera sjukvård och äldreomsorg. Däremot är inställningen till att sälja kommunala bolag som bedriver affärsverksamhet mer positiv. Att sälja statliga bolag som bedriver affärsverksamhet uppfattas som en mer ideologisk fråga än att sälja kommunala bolag med större

skillnader mellan blocken i den nationella undersökningen. Kravet att sänka skatterna har stor uppslutning men även bland borgerliga sympatisörer finns stöd för att höja kommunal/landstingsskatten hellre än att minska servicen.

Tabell 3 Partisympati och inställning till välfärdspolitiken Värmland 2010 (balansmått)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Minska den offentliga sektorn	-60	-40	-50	-5	0	(17)	12	(6)	-11
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-77	-59	-40	3	29	(5)	27	(-26)	-19
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	57	42	41	8	14	(0)	7	(32)	26
Låta privata företag svara för äldreomsorg	-73	-56	-43	1	22	(-2)	14	(-26)	-23
Satsa mer på friskolor	-77	-52	-24	-4	-2	(-5)	7	(-13)	-24
Sälja kommunala bolag som bedriver affärsverksamhet	-41	-18	-9	-1	32	(15)	24	(19)	-1
Sänka skatterna	-30	-4	-14	46	36	(41)	52	(55)	21
Höja kommunal-/landstings-skatten hellre än att minska servicen	70	64	68	39	34	(38)	20	(39)	43
Minsta antal (n)	56	339	80	70	59	41	286	31	1075

Kommentar: Svarspersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i tabellen och svarsalternativen var: ”Mycket bra förslag”, ”Ganska bra förslag”, ”Varken bra eller dåligt förslag”, ”Ganska dåligt förslag” samt ”Mycket dåligt förslag”. Balansmåttet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag. Antalet svarande understiger 50 personer anges inom parentes för att kunna jämföras med rikssiffrorna. Eftersom partisympati generellt är partivariabeln blir lokala och regionala partier inte representerade.

Sverigedemokraternas sympatisörer intar samma position som de rödgröna när det gäller offentlig sektor och privatiseringar men är för skattesänkningar. Det är mycket få SD sympatisörer som ingår i undersökningen men huvudmöstren är i värmlandsundersökningen desamma som i den nationella undersökningen.

Välfärdspolitik opinion och välfärdsretorik

Erfarenheterna från krisen under början av 1990-talet, när det gäller välfärdsopinionen – inställning till offentlig sektor och privatisering samt bedömningen av service – har det varit möjligt att följa genom SOM-undersökningarna. Under

krisåren ökade stödet för den offentliga sektorn markant liksom motståndet mot privatiseringar inom samtliga undersökta områden. Detta skedde visserligen från en privatiseringsvågens höjdpunkt efter Berlinmurens fall och nedmonteringen av planekonomierna i Östeuropa men tendensen var tydlig. Under krisåren skedde det en uppslutning bakom välfärdsstaten i dessa avseenden. Det har inte här varit möjligt att här redovisa bedömningar av service men även på detta område skedde förändringar under krisåren. Vid bedömning av offentligt finansierad service sänktes anspråksnivån under krisåren och fler var nöjda med den offentliga servicen trots sänkta servicenivåer inom flera områden (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001).

Svängningarna har varit mycket mindre dramatiska under den senaste ekonomiska krisen men det finns en tendens i samma riktning som under början av 1990-talet. Under 2008 och 2009 minskar andelen som vill minska den offentliga sektorn jämfört med 2005/2006 och motståndet mot privatiseringar har ökat inom flertalet undersökta områden. Under 1990-talet första hälft fanns en övervikt för att höja skatten hellre än att minska den offentliga servicen och denna syn på skatterna ökar på nytt medan stödet för att sänka skatterna har minskat.

Under den senaste mandatperioden har en enig alliansregering genomfört förändringar av den offentliga sektorns gränser medan oppositionspartierna i flera fall uppvisat oenighet vid behandlingen av förslagen i riksdagen. På väljarplanet är emellertid enigheten bland V-, S- och MP-sympatisörer stor medan det i flera fall funnits en betydande spännvidd bland alliansspartiernas sympatisörer. Kristdemokraterna har i alliansregeringen genom att inneha posterna som ansvariga statsråd fått företräda regeringen politik när det gäller förändringar på dessa områden, som i flera fall haft svagt opinionsstöd bland svenska folket och i vissa avseenden även bland borgerliga sympatisörer. Frågor om ändrad organisation tilldrar sig i sig emellertid ett begränsat intresse bland väljarna men välfärdsfrågor och skatter finns alltid med på medborgarnas agenda.

I sin studie av svensk skattepolitik framhåller statsvetaren Axel Hadenius att viktiga faktorer när det gäller att analysera beslutsfattandet i skattefrågor vid sidan av aktörernas mål är det kognitiva systemet dvs. den verklighetssyn som bildar utgångspunkten för agerandet liksom den avgränsning av problemet som görs (Hadenius 1981). I dagens medialiserade samhälle är i kampen om väljarna frågornas inramning av mycket stor betydelse. Detta förhållande är högst påtagligt när det gäller välfärdsretoriken. Skattesänkningar och jobbskatteavdrag ger två skilda perspektiv på skattefrågan liksom sänkt skatt och skatt i relation till välfärdsservice. Arbetslinjen representerar en annan syn på sysselsättningsfrågan och ersättningsnivåerna i socialförsäkringssystemen än traditionella problemformuleringar. Långsiktigt är det en fråga om trovärdighet, då väljarnas erfarenheter möter de politiska budskapen.

I en jämförande studie av nedskärningarna i trygghetssystemen under perioden 1975-1995, som publicerades i den ansedda tidskriften *American Political Science Review,* placerade välfärdsforskarna Korpi och Palme Danmark i gruppen med grundtrygghet med hänsyn till de viktigaste socialförsäkringssystemens institutionella

karaktäristiska. Finland, Norge och Sverige tillhörde då fortsatt gruppen av nordiska välfärdsstater (Korpi och Palme 2003).

Sverige har under senare år på välfärdspolitikens område genomfört en rad förändringar som avlägsnat Sverige från övriga nordiska länder. Det gäller bl.a. omfattningen av de vinstdrivande bolagens ansvar för produktionen av välfärdstjänster medan de ideella organisationernas verksamhet är mycket begränsad. Det gäller reglerna för riskkapitalbolagens verksamhet. I strävan att snabbt genomföra långtgående förändringar på dessa områden har privatiseringar genomförts utan att system för uppföljning och kontroll utarbetats för de nya förutsättningarna. Först i efterhand pågår ett arbete för att vidta åtgärder. (Hartman 2011) Även i andra avseenden har regelsystemen inte anpassats till den nya situationen; det gäller bl.a. reglerna för offentlighet och meddelarskydd, ekonomiskt stöd till politiska partier och reglerna för korruption.

Välfärdsstatens utbyggnad innebar en utbyggnad både av transfereringssystemen, som i Sverige huvudsakligen är en uppgift för staten, och offentligt finansierad tjänsteproduktion/service, som huvudsakligen bedrivs av kommuner och landsting/regioner. Nedskärningarna under 1990-talet avsåg samma huvudområden och påverkade de olika nivåerna inom den offentliga sektorn på skilda sätt. Kommittén *Välfärdsbokslut,* som analyserade välfärdens och socialpolitikens förändringar under 1990-talet, fann att det inte gick att belägga ett systemskifte vare sig när det gäller välfärdstjänsternas eller transfereringarnas område (SOU 2001:79; Bergmark och Fritzell 2007).

Det ankommer på forskare att mot bakgrund av den senaste ekonomiska krisen och de genomförda förändringarna av välfärdssystemen på nytt göra ett välfärdsbokslut och pröva vilken grupp av välfärdsstater som Sverige idag tillhör.

Noter

1 Denna artikel bygger på en tidigare artikel som behandlar svensk välfärdspolitik (Nilsson 2011).

2 Inskränkningen i rätten att överlämna driften akutsjukhus till annan upphörde att gälla med utgången av 2002, då de i riksdagen då samverkande partierna inte kunde enas om en förlängning av lagen. Baserat på en överenskommelse mellan regeringen och Vänsterpartiet och Miljöpartiet om vilka villkor som skulle gälla för alternativa driftsformer inom vården ändrades Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), vilket innebar att ”Om landsting överlämnar ansvaret för driften av hälso- och sjukvård som ges vid ett sjukhus till annan skall avtalet innehålla villkor om att verksamheten inte får drivas med syfte att skapa vinst åt ägare eller motsvarande intressent.” (Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23; Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10)

[3] Därmed upphävs bestämmelserna om att landsting inte kan sluta avtal om verksamheten skall drivas med vinstsyfte, vården skall finansieras uteslutande med vårdavgifter, att landstingen inte får överlämna driften av regionsjukhus/kliniker till annan och kravet på att landstinget skall bedriva hälso- och sjukvård vid minst ett sjukhus i offentlig regi.

[4] Att friskolan är det oftast nämnda området som man i första hand kan minska på går igen i flera undersökningar. Samma resultat redovisas från undersökningar i Skåne, Västsverige och Värmland (Persson 1999 och Nilsson 2012).

[5] Vid redovisning av uppgifter för partiernas sympatisöre är det viktigt att komma ihåg att uppgifterna i flera fall baseras på små tal, se tabell 3.

Referenser

Bendz, A (2012) ”Vårdvalet i Västsverige”. I Bergström, A red. *Västsvensk vardag*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Bergmark, Å och Fritzell, J (2007) Välfärdens utveckling efter 1990-talets kris. Inledning. *Socialvetenskaplig tidskrift. Välfärdens ansikte mot 2000-talet.* 2007, nr 2-3.

Blomqvist, P (2005), ”Privatisering av sjukvård; lösning eller komplikation” I Socialvetenskaplig tidskrift 2005: 2-3.

Blomqvist, P & Rothstein, B (2000), *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Agora.

Carlson, B R (2006) ”Friskolor mellan ideologi och erfarenhet” i Nilsson, L (red) *Nya gränser – Västsverige.* SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Esping-Andersen, G (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity press.

Esping-Andersen, G (1996), ”After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy.” I Esping-Andersen, G, ed. *Welfare States in Transition*. Sage Publications.

Esping-Andersen, G (2002) “Towards the Good Society, Once Again?” I Esping-Andersen, G m.fl. (2002) *Why we need a New Welfare State*. Oxford University Press.

Hadenius, A (1981) *Spelet om skatten*. Norstedts.

Hadenius, S och Nilsson, L (1991) *Ifrågasatt. Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk Informations mediecenter.

Hartman, L (2011) red. *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med välfärden?* SNS Förlag.

Johansson, F, Nilsson, L och Strömberg, L (2001), *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Liber.

Kastberg, G (2010) *Vad vet vi om kundval – en forskningsöversikt*. SKL.

Korpi, W och Palme, J (2003) ”New Politics and Class Politics in the Context of Austerity and Globalization: Welfare state Regress in 18 Countries, 1975-95”. In *American Political Science Review*, vol. 97, No. 3,

Lundqvist, Lennart J (2001) ”Privatisering – varför och varför inte.” I Rothstein, Bo (red) *Politik som organisering. förvaltningspolitikens grundproblem.* Stockholm: SNS Förlag.

Nilsson, L (2000), ”Opinionstrender och medieeffekter.” I Fridolf, M (red), V*em formar politiken i kommunerna?*. SNS Förlag.

Nilsson, L (2007) ”Trovärdig välfärdspolitik?.” I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det nya Sverige.* SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L (2011).”Välfärdsopinion – valåret 2010”. I Holmberg, S, Weibull, L och Oscarsson, H red. *Lycksalighetens ö*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L (2012).”Välfärd och service på lokal och regional nivå i Värmland”. Kapitel i denna volym.

Nilsson, L och Strömberg, L (1988) ”Offentligt – privat, Svenska Folkets åsikter om privatisering och avreglering.” I Holmberg, S och Weibull, L (red), *SOM-undersökningen 1987*, SOM-rapport nr 3. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Peters, G (1991), The Politics of Taxation. A Comparative Perspective. Blackwell.

Proposition 2000/01:36*, Sjukhus med vinstsyfte.*

Proposition 2006/07:52*,Driftsformer för sjukhus.*

Proposition 2006/07:57*,Försäljning av vissa statligt ägda företag.*

SCB Pressmeddelande, Nr 2009:109.

Segerfeldt, F (2003) *Vatten till salu. Hur företag och marknad kan lösa världens vattenkris.* Pejling nr 44, Timbro.

SFS 2008:962, *Lagen om valfrihet*, LOV.

Shiva, V (2003) *Krig om vatten: plundring och profit*. Ordfront.

Svallfors, S (1996) *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Borea.

Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23.

Socialdepartementet, Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10.

SOU 2001:79, *Välfärdsbokslut för 1990-talet.*

Åberg, R (1993), *Århundradets skattereform? Politik och opinion kring 1991 års skattereform*. Fritzes.

De ekonomiska och sociala landskapen

UTVECKLINGSBEGREPPETS FÖRÄNDRINGAR

LARS ARONSSON

Samhällsförändring
”Det var som det var
tills det blev som det blev.
Det blir som det blir
när det är som det är.
Det är som det är
tills det blir som det blir.
Faran är att det blir som det var.”
(Berg och Henriksson, 1976)

Tillväxtparadigmet och dess motkrafter

Delen i boken om De ekonomiska och sociala landskapen i Värmland tar sin utgångspunkt i innehållet i den *utveckling* som sker. Av den anledningen kommer olika vetenskapliga perspektiv på utvecklingsbegreppet att översiktligt beskrivas och kommenteras. Dessutom behandlas bara aspekter som är aktuella för främst denna del av boken vilket innebär att mycket som skulle kunna ha tagits upp under rubrikens tema har utelämnats.

Den dominerande utvecklingsteorin tiden närmast efter andra världskrigets slut 1945 hade en kraftig betoning på tillväxt och brukar av denna anledning benämnas för *tillväxtskola* eller *tillväxtparadigm* (Hettne, 1982; Mabogunje, 1989; Stöhr och Taylor, 1981).[1] Förändringar och ökad komplexitet uppstod bland utvecklingsteorierna under 1960- och 70-talen. Tillväxtparadigmet förändrades i vissa avseenden och kom att betecknas *moderniseringsskola* (Mabogunje, 1989; Friedmann och Weaver, 1979). Utveckling handlade i det här fallet, mycket förenklat, om övergången från ett traditionellt till ett modernt samhälle. Kritiken växte dock mot moderniseringsskolan som därigenom kom att breddas i utvecklingssynen. Till ekonomisk tillväxt lades även sociala, politiska och ekologiska perspektiv. Under samma tidsperiod påbörjades en debatt om tillväxt. Några anledningar till debatten var tilltagande miljöförstöring och råvarubrist. Några aspekter i debatten var kvantitet eller kvalitet i tillväxtbegreppet samt tillväxtens ekologiska, politiska och sociala gränser. Utvecklingsdebatten benämndes *utveckling som rättvis fördelning* (Hettne, 1982; Mabogunje, 1989). Även marxismens perspektiv var centralt under 1960- och

Aronsson, L (2011) Utvecklingsbegreppets förändringar i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red)
Värmländska landskap. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Karlstad University Press.

70-talen. Denna utvecklingssyn kan betecknas som *utveckling som systemförändring* där en grundläggande idé är att problem med fördelning och social rättvisa inte kan lösas oberoende av de mekanismer som styr produktion och fördelning. Vid sidan av den mer ortodoxa marxismen växte sig *beroendeskolan* stark. Enligt denna hindras det som betecknas som periferin i sin utveckling av ett ekonomiskt, politiskt och kulturellt beroende av ”västvärlden” eller centrum (Hettne, 1982).

En funktionell eller territoriell ansats

Under 1980-talet blev Friedmann och Weaver (1979) framträdande när de diskuterar två olika vägar att bedriva *regional utveckling*, en *funktionell* och en *territoriell* ansats. Den överordnade idén för funktionell utveckling är att det globala rummet integreras till ett enda marknadsområde. Ett av den funktionella utvecklingens geografiska uttryck och ett viktigt instrument för regional utveckling är tillväxtcentra eller tillväxtpooler (Friedmann och Weaver 1979; Stöhr och Taylor, 1981). Den regionala utvecklingen skulle stärkas genom en kombination av direkta offentliga investeringar och subsidier till näringslivet. Resurserna kanaliserades till tillväxtcentra. Från dessa vara tanken att positiva ekonomiska effekter skulle ”sippra ned eller ut” till tillväxtcentrats omland. En effekt blev att länkarna mellan tillväxtcentra stärktes samt att urbaniseringsgraden ökades. Effekterna för ett vidare omland blev inte de förväntade.

Ett territoriellt utvecklingsperspektiv syftar till att generera utveckling utifrån en regions egna förutsättningar och bygger i hög grad på självtillit och lokal kontroll. Principen är att regionen sätts i centrum och att utveckling genereras inifrån eller underifrån (se t.ex. Brox, 1970). I Sverige har den funktionella utgångspunkten dominerat under perioden efter andra världskriget.

Hållbar utveckling

Ett annat exempel på en utvecklingssyn som fått mycket stort genomslag är den så kallade Brundtlandskommissionens arbete i form av rapporten Vår gemensamma framtid, från Världskommissionen för miljö och utveckling (Hägerhäll, 1988).[2] *Hållbar utveckling* kan härledas till de tidigare nämnda utvecklingsskolorna, bland annat till den debatt om resurser som fördes i boken Limits to Growth (Meadows, 1972). I rapporten Vår gemensamma framtid kan spåras aspekter från samtliga nämnda utvecklingsteoretiska inriktningar utom möjligen från den renodlade tillväxtskolan. Trots denna samling av tidigare idéer har hållbar utveckling som begrepp en substans som gör att det kan beskrivas som ytterligare en skolbildning inom utvecklingsteorin. Förenklat uttryckt utgår hållbar utveckling ifrån ett långt tidsperspektiv där resurser ska räcka och miljön ska vara god även för kommande generationer. Ofta brukar hållbar utveckling delas in i ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner.

Globalisering

Under 1980- och 90-talen kom *globaliseringsfrågorna* allt mera tydligt på agendan. Det ska dock påpekas att globalisering inte är ett nytt fenomen. En tolkning av globalisering är att vi lever i ett nätverks- och flödessamhälle med en allt mer omfattande och snabb rörlighet i det globala rummet av varor, tjänster, människor, kapital, mediebilder och information (Castells, 1996). Det senmoderna samhället karaktäriseras av en ständigt växande koordination av globala flöden vilket sammantaget inneburit förändringar i organiseringen av samhället (Sassen, 2000; Urry, 2000; 2003). En viktig orsak är marknadssystemets logik och funktionssätt som leder till att världen, å ena sidan, blir allt mer ”sammanpressad” genom ökande och snabbare interaktion och å andra sidan tenderar de sociala relationerna att bli allt mer rumsligt ”uttänjda” (Harvey, 1989). Det *högmobila* samhället har alltså en stark koppling till globaliseringsfrågorna.

Konstruktioner av regioner genom relationer

En aktuell ansats är att platser och regioner är uppbyggda genom människors sociala handlingar och interaktioner samt människans relation till den materiella omgivningen över tid vilket betecknas som ett *relationellt perspektiv* (Massey och Jess, 1995, Massey, 2004). Denna utveckling skapas genom en kombination av lokala förutsättningar och en komplex interaktion mellan människor och artefakter på andra platser – från lokal till global nivå. Relationen mellan olika skalor eller nivåer har blivit central, bland annat tydliggörs det genom begreppet *glokal*, det vill säga ömsesidigheten i lokala och globala processer.

Paasi (2010) argumenterar bland annat för att aktörers komplexa sociala praktiker, nätverk och interaktioner deltar i *konstruktionen* av regioner och i skapandet av diskurser för regional utveckling. Det sker även interaktioner med det materiella på flera sätt. ”A region *becomes* in material and symbolic processes related to nature and landscapes” (Paasi, 2010:2299). Även det materiella i form av teknologier, exempelvis infrastruktur som internet, deltar i den relationella utvecklingen i en region.

Kulturens betydelse för regional utveckling

Kulturfrågorna har under 1990- och 2000-talet fått ett genomslag som påminner om när miljöfrågorna, som tidigare noterats, hamnade i fokus av debatten.[3] Kopplingen mellan kultur, kreativitet och tillväxt för regioner och platser är central enligt Florida (2002). Floridas teorier har verkat inspirerande för strategier för framförallt stadsutveckling (Aronsson och Braunerhielm, 2011).

Den *kreativa klassen* anses avgörande för innovationer, ökad konkurrenskraft och därmed lokal och regional utveckling. Miljön denna gruppering lockas av är den som präglas av mångfaldig och tolerant kultur, respektive fysiska miljöer som

är ”levande”, till exempel pittoreska konstnärliga miljöer. Det gäller att utveckla platser som är unika och intressanta snarare än standardiserade (Aronsson, 2007b). Det centrala för den kreativa eran är att städer konkurrerar genom att dra till sig den kreativa klassen (med stort mått av humankapital) vilken i sin tur lockar till sig företag och investeringar (Florida, 2005).

Kritik riktas mot strategin ur flera perspektiv. Idén är framför allt storstadsorienterad – den kreativa klassen (med talang) lockas till den mångfaldiga och (toleranta) storstadsmiljön där också ett diversifierat näringsliv finns (teknologi). Exempelvis Stockholms Handelskammare (2008) menar att det snarare är i miljöer där goda förutsättningar för företagande och entreprenörskap återfinns (ett bra affärsklimat) som det har skapats möjligheter för kreativitet och rikt kulturliv. Vidare är det i synnerhet resursstarka människor med ekonomiskt eller kulturellt kapital som efterfrågas. Detta innebär att det finns inkluderande och exkluderande aspekter i tänkandet. Samtidigt är strategierna en balansgång mellan att tillvarata platsens särart och identitet och att ”sälja” platsen till besökare, inflyttare, företag och andra organisationer.

Nutida svensk regionpolitik

Westholm (2004) skriver, med bakgrund i Ansvarsutredningens idéer om större och färre regioner i landet, att regionalpolitiken har förändrats mot en *tillväxt- och konkurrensdoktrin* från och med 1990-talet. Fram till dess präglades den av tydligt nationellt fokus med bland annat ambitionen lika villkor för (utjämning mellan) alla delar av landet. Perspektivet är dock numera annorlunda där intresset har flyttats till den internationella nivån. Sverige måste ta plats i den globala konkurrensen genom geografisk och funktionell koncentration.[4] Stadsregionerna ska fungera som motorer för tillväxten. I denna koncentration är tanken att regionerna ska ha en stark centralort med minst ett universitet med omfattande forskningsresurser. Även perspektivet på statens roll har förändrats från att ha varit fördelare av stöd till svaga branscher och regioner till att organisera produktionen. Ett exempel är att innovationssystem numera är centralt i regionalpolitiken där staten organiserar samspelet mellan forskning, företag och offentlig sektor (triple helix) med syfte att skapa innovativa och konkurrenskraftiga regioner. Mer dynamiska arbetsmarknader anses önskvärt genom att öka arbetspendlingen och större och kraftfullare regioner med ökad specialisering eftersträvas. Visionen om regionförstoring rymmer både fortsatt urbanisering genom att varje region har minst ett större centra och samtidigt möjligheter för regionen i övrigt att knyta an till centrat. Ansvaret för regional utveckling flyttas därmed från nationell till regional nivå. Förslaget om regionförstoring rymmer också en radikal funktionell specialiseringstanke där regionala innovationssystem ska byggas upp som helst ska riktas mot en bestämd nisch på världsmarknaden.

En kritik som riktas mot tillväxt- och konkurrensdoktrinen är att det kan innebära en utveckling mot mer (regional och överstatlig) centralism och större koncentration. Möjligen kommer den regionala organisationen att i framtiden vara fortsatt och kanske än mer asymmetrisk, d.v.s. regionalt varierande i landets olika delar än vad som gäller i dagsläget.

Anknytningen till De ekonomiska och sociala landskapen

Genomgången av olika vetenskapliga inriktningar inom utvecklingsbegreppet i förhållande till dagens regionala utveckling kan kanske sammanfattas som ”intet nytt under solen”. Med några kortfattade meningar ska olika nyckelbegrepp som florerat i utvecklingsbegreppet kommenteras.

Tillväxt och innovationer är centrala i den nutida diskussionen om regional utveckling. En nyansering av tillväxtskolan har skett genom bland annat begreppet hållbar utveckling. Detta begrepp har visat sig oväntat hållbart över tiden men har samtidigt blivit alltmer urvattnat i till exempel den politiska retoriken.

Globala beroenden, eller om man så vill glokala dito, är högaktuella inte minst är det tydligt och synbart när kriser avlöser varandra vilket skett under senare år. En annan aspekt av det som benämns globalisering är högrörligheten vilken inom olika områden har satt sin prägel på samhället.

Den funktionella utvecklingsansatsen består och används i ett flertal sammanhang, till exempel när man talar om arbetsmarknadsregioner. Den funktionella idén är också högaktuell när det gäller tillväxtcentra, exempelvis i diskussionen om nya regionbildningar eller när det gäller sammanlänkningen av Europas storstäder genom utvecklad infrastruktur.

När det gäller dagens svenska samhällsplanering lever den i ett komplext sammanhang där det i praktisk utövning är vanligt att arbeta utifrån ett relationellt perspektiv med interaktioner och förhandlingar mellan en mängd aktörer och nätverk som ett centralt inslag.

Kulturfrågorna har fått en central plats på kartan vid lokal och regional utveckling. Detta gäller bland annat frågor om stadsutveckling, kreativitets- och kompetensfrågor och därtill hörande innovationer. Detta länkar också till den högre utbildningens och forskningens centrala position som numera helst av allt ska inriktas mot nyttiggörande i ekonomisk bemärkelse. Exempel är triple helix och klustersamarbeten.

Slutligen vill jag påminna om att genomgången visat att utvecklingsbegreppet definitivt inte är liktydigt med ekonomisk tillväxt utan innehåller en rad andra aspekter där välfärdsfrågornas plats måste ihågkommas. Vi får inte glömma att ekonomisk tillväxt är ett medel för att uppnå mål av olika slag. Ett intressant exempel är den gryende forskningen om lycka och livstillfredsställelse. Kanske är dessa värden det övergripande målet för samhällsutvecklingen?

Flertalet av de frågor som tagits upp i detta kapitel kommer att behandlas mera ingående i de kapitel som följer i De ekonomiska och sociala landskapen i Värmland.

Somliga frågor har redan behandlats i tidigare kapitel och andra frågor kommer att tas upp i senare delar av boken.

Noter

1 Se vidare i Aronsson, 1989.

2 Se vidare i Aronsson, 1997.

3 Se vidare i Aronsson 2007a.

4 Jämför med Syssner, 2006.

Referenser

Aronsson, L. 1989. *Turism och lokal utveckling. En turism-geografisk studie*. Meddelanden från Göteborgs universitets geografiska institutioner, serie B, nr 79. Kulturgeografiska institutionen, handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

Aronsson, L. 1997. *Turismens hållbara utveckling?* Forskningsrapport 97:8. Samhällsvetenskap. Forskargruppen Turism & Fritid. Högskolan i Karlstad.

Aronsson, L. 2007a. Kartor över kulturella ekonomier. I Aronsson, L.; Bjälesjö, J.; Johansson, S. (red). 2007. *Kulturell ekonomi. Skapandet av värden, platser och identiteter i upplevelsesamhället.* Lund: Studentlitteratur.

Aronsson, L.; Bjälesjö, J.; Johansson, S. (red). 2007b. Bilder av platser. I *Kulturell ekonomi. Skapandet av värden, platser och identiteter i upplevelsesamhället.* Lund: Studentlitteratur.

Aronsson, L och Braunerhielm, L (red). 2011. *Kreativitet på plats*. Karlstad University Press.

Berg, B och Henriksson, A. 1976. *Teckningar och vers*. Björn Berg teckningar. Alf Henriksson vers. Bra Böcker.

Brox, O. 1970. *Centralbyråkraterna och glesbygden*. En sociologisk intensivstudie. Uppsala: Prisma.

Castells, M. 1996. *The Rise of the Network Society*. *The Information Age. Economy, Society and Culture.* Vol. 1. Oxford: Blackwell Publishers.

Florida R. 2002. *The rise of the creative class.... and how it´s transforming work, leisure, community, and everyday life.* New York: Basic Books.

Florida, R. 2005. *Cities and the Creative Class*. New York: Routledge.

Friedmann, J och Weaver, C. 1979. *Territory and Function. The Evolution of Regional Planning*. University of California Press Berkeley and Los Angeles, California.

Harvey, D. 1989. *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Orgins of Cultural Change.* Oxford: Basil Blackwell.

Hettne, B. 1982. *Strömfåra och kontrapunkt i västerländsk utvecklingsdebatt*. Bakgrundsrapport 8. Naturresurs- och miljökommittén. Stockholm.

Hägerhäll, B. (red) 1988. *Vår gemensamma framtid. Rapport från världskommisionen för Miljö och utveckling under ordförandeskap av statsminister Gro Harlem Brundtland.* Stockholm: Bokförlaget Prisma och Tidens förlag.

Mabogunje, A. L. 1989. *The Development Process. A Spatial Perspective*. Ed. 2. London: Unwin Hyman.

Massey, D. & Jess, P. (eds.) 1995. *A Place in the World? Places, Cultures and Globalization.* 4 – The Shape of the World. Explorations in Human Geography. Oxford, The Open University. Oxford: Oxford University Press.

Massey, D. 2004. *For Space*. London: SAGE Publications Ltd.

Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. Behrens III, W. W. 1972. *The Limits to Growth*. New York: Universe Books.

Paasi, A. 2010. Regions are social constructs, but who or what ”constructs” them? Agency in question. In *Environment and Planning* A 2010, volume 42, pages 2296 – 2301.

Sassen, S. 2000. The Global City: Strategic Site/New Frontier. *American Studies*, 41:2/3 (Summer/Fall 2000): 79-95.

Stockholms Handelskammare. 2008. *Kreativitet och konkurrenskraft – en kritisk granskning av rådande teorier om urban utveckling*. Rapport 2008:2.

Stöhr, W. B. och Taylor, D. R. (ed.) 1981. *Development from above or below? The Dialectics of Regional Planning in Developing Countries*. Chichester: Wiley and Sons Ltd.

Syssner, J. 2006. *What kind of regionalism? Regionalism and Region Building in Northern European Peripheries*. Frankfurt: Peter Lang.

Urry, J. 2000. *Sociology beyond societies: Mobilities for the twenty-first centu*ry. London: Routledge.

Urry, J. 2003. *Global complexity*. Cambridge/Oxford: Polity Press & Blackwell Publishing Ltd.

Westholm, E. 2004. År 2015 – Supersverige med 6-8 regioner? En regionalpolitisk betraktelse. I *Framtider*. Institutet för Framtidsstudier. Nr 4/2004.

VÄRMLANDS FRAMTIDA UTVECKLING?

LARS ARONSSON OCH LOTTA BRAUNERHIELM

Regional utveckling eller Regional tillväxt[1]

Värmlands regionala utvecklingsprogram, 2009–2013, heter ”Värmland växer och känner inga gränser”. I programmet pekas fem områden ut som viktiga för regionens utveckling. Dessa är: ledarskap, innovativa miljöer, kompetensförsörjning, tillgänglighet och livskvalitet (Region Värmland, 2008a). Inom området ledarskap lyfts vikten av ett triple helix tänkande fram.[2] ”Det regionala ledarskapet är när de politiskt styrda organisationerna, näringslivet och universitetet samverkar och agerar tillsammans. Ledarskapet fattar gemensamma och strategiska beslut för Värmlands framtid. Ledarskapets handlingsförmåga är en avgörande pusselbit för att förverkliga prioriteringarna i ”Värmland växer”.” (Region Värmland, broschyr, s.7). Idéerna berörs även inom området som kallas innovativa miljöer. ”Innovativa miljöer är där forskning, företag och en mångfald av människor möts. Det är i dessa miljöer det värmländska näringslivet stärker sin konkurrenskraft och förnyas. Då entreprenörer och kapital möter nya idéer föds innovationer. Här omvandlas kunskaper till nya varor och tjänster som når den växande världsmarknaden” (Region Värmland, broschyr, s.9).

En viktig aspekt för regional utveckling i det Regionala utvecklingsprogrammet i Värmland är arbetet med innovativa kluster. Kluster är en geografisk koncentration av samverkande eller konkurrerande verksamhetsmässigt näraliggande företag, specialiserade leverantörer av varor och tjänster, institutioner som universitet samt myndigheter som på något sätt är relaterade till klustrets verksamhet (Porter, 1990).[3] Region Värmlands mål är: ”internationellt konkurrenskraftiga värmländska kluster”. Man skriver vidare: ”I Värmland ger samverkan mellan offentlighet, akademi och näringsliv konkreta resultat. Den så kallade Värmlandsmodellen är idag ett föredöme för andra länders satsningar på regionala samarbeten” (www.regionvarmland.se/kluster 2011-09-26. Se även kapitlet om Kunskapens geografier – Högre utbildning och universitetens roll som tillväxtmotor). Följande klusterorganisationer finns idag i Värmland: The Paper Province[4], The Packaging Arena[5], Stål & Verkstad[6], Compare Karlstad[7] samt Visit Värmland[8].

Ett genomgående tema och till synes överordnat mål hos Region Värmland är att uppnå tillväxt. Implicit är därmed tillväxt medlet för att nå andra uppsatta mål. Detta innebär således en betoning av den ekonomiska delen av utvecklingsbegreppet.

Ur ett ”ovanifrån” eller ”elit” perspektiv i samhället som helhet har tillväxtbegreppet varit centralt under senare tid. Konnotationen i begreppet tillväxt leder till den ekonomiska sfären i samhället. Vi uppfattar utifrån medborgarperspektivet, eller

Aronsson, L & Braunerhielm, L (2011) Värmlands framtida utveckling? i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

om man så vill från ett ”underifrån” perspektiv, att det är lämpligare att använda begreppet utveckling än tillväxt. Utveckling är ett mera helhetligt begrepp som täcker in människors livssituation och livsmiljö på ett bättre sätt. I utveckling ingår områden som ekonomi, sociala frågor, kulturen och den fysiska miljön och att dessa samhällssfärer ska vara välfungerande eller hållbara. Detta ligger också i linje med de senaste årens forskning om regional utveckling som i huvudsak har dominerats av två inriktningar. Den ena inriktningen baseras förenklat beskrivet på att kreativa människor är avgörande för en regions innovations- och konkurrenskraft. En drivkraft för vart de kreativa människorna söker sig är boende- och livsmiljön på en plats (Florida, 2002; Aronsson och Braunderhielm (red), 2011). Detta betecknas som att platser kräver ett bra *människoklimat*. Den andra inriktningen består av mer traditionellt lokaliseringstänkande och av politiska åtgärder för att attrahera investeringar eller utveckla entreprenörskap, det vill säga att skapa ett så bra *affärsklimat* som möjligt (Kalsö Hansen; Vang; Asheim, 2011).

För att göra rättvisa åt det Värmländska politiska perspektivet, det vill säga att det inte bara handlar om ekonomisk tillväxt, så lyfts även frågor om livskvalitet in i det regionala utvecklingsprogrammet. ”Livskvalitet handlar om att Värmland måste erbjuda många olika möjligheter att leva ett bra liv så att människor kan växa och utvecklas. En kreativ och öppen miljö, ett rikt utbud av service och en fungerande bostadsmarknad ökar våra möjligheter att locka nya värmlänningar. Möjligheten till en god livsmiljö och livsstil styr allt mer var människor väljer att bosätta sig. Ett bra samspel mellan stad och land är viktigt för att erbjuda attraktivt boende och affärsmöjligheter på landsbygden. En attraktiv livsmiljö, en god folkhälsa, ett blomstrande kulturliv och ett miljömässigt hållbart samhälle räknas som viktiga pusselbitar för livskvalitet.” (Region Värmland, broschyr, s.15).[9]

Utifrån medborgarperspektiv i Värmland lyfts vardagsnära frågor som sysselsättning, kommunikationer, utbildning och sjukvård fram som viktigast. Att belysa medborgarnas perspektiv på frågor kring regional utveckling har betydelse för det strategiska arbete som exempelvis finns på regional nivå kring hur regionen ska satsa för att uppnå utveckling och tillväxt. I detta kapitel belyser vi således den regionala nivåns strategier för utveckling och ställer det i relation till medborgarperspektivet. Vi lyfter frågan om vilka verksamheter som de värmländska medborgarna anser vara de viktigaste för den framtida utvecklingen tillsammans med frågor om kommunikationer och infrastruktur, vilka är viktiga för en livskraftig och utvecklingsbar region.

Syftet med detta kapitel är således att visa på värmlänningarnas uppfattningar om viktiga framtida utvecklingsområden samt göra en fördjupning inom området infrastruktur och kommunikationer och jämföra detta med de politiska idéerna inom samma områden.

Infrastruktur och kommunikationer

En övergripande faktor som vi vill lyfta fram som är av stor betydelse för regional utveckling är välutbyggd infrastruktur och goda kommunikationer. Platser som lyckas bli noder i kommunikationsnätverk uppvisar i allmänhet en positiv utveckling.

I Värmlands regionala utvecklingsprogram pekas tillgängligheten ut och de nationella och internationella persontransporterna med tåg respektive flyg anses vara de viktigaste transportslagen. Tillgänglighet beskrivs i det regionala utvecklingsprogrammet på följande sätt: ”Tillgänglighet innebär ett väl fungerande infrastruktur- och transportsystem. Det är en grundförutsättning för att regionen ska kunna hävda sig i den globala konkurrensen men också för ett starkt företagande. För värmlänningen handlar det om bra pendlingsmöjligheter, service och möjlighet att studera, arbeta eller bo där hon vill. För näringslivet betyder det att snabbt och enkelt transportera gods med väg, tåg, båt och flyg för att möta kundernas behov i Sverige och utomlands. Det är också viktigt att företag och turister kan ta sig till Värmland. Tillgänglighet handlar även om god regional bredbandstäckning.” (Region Värmland, 2010:10-13).

Besöksnäringen har en positiv utveckling i länet och har en stor betydelse för den regionala utvecklingen. De flesta resenärerna är idag bilburna men ökad tillgänglighet möjliggör för nyttjande av andra transportslag även för besökare till regionen. Tillgängligheten i Värmland motsvarar således inte kraven för ett attraktivt område vad avser företagande, utveckling och turism. Tydligt är att en förbättrad kollektivtrafik med tåg och buss är prioriterat i länet (Region Värmland, 2008b:6).

Tillgängligheten till och från Värmland är en nödvändighet för att Värmland skall kunna vara en aktör på både den nationella och internationella arenan. Tillgängligheten är även nödvändigt för de interna strömmarna inom länets gränser och är en viktig faktor för att få till stånd en god regional utveckling. I länsplanen för Regional transportinfrastruktur i Värmland (Region Värmland, 2010) uttrycks att hög tillgänglighet skapar goda förutsättningar för näringslivet med avseende på tillgång till arbetskraft, service och marknader för varor och tjänster. En ökad tillgänglighet anses även leda till regionförstoring med exempelvis större arbetsmarknadsregioner, tillgång till både högre utbildning, kultur och sociala kontakter, vilket gagnar de boende i länet och deras livskvalitet. En ökad tillgänglighet är en nödvändighet för de cirka 22 procent (uppgift från 2006) av den förvärvsarbetande befolkningen som pendlar över kommun och länsgränser (Region Värmland, 2010:10-12). Potential finns att förstora arbetsmarknadsregionen genom ökad pendling.

Infrastrukturen är nödvändig för invånarnas vardag men det är också en nödvändighet för transporter till och från regionen för resande, för varor och kommunikation genom regionen.

Viktiga samhällsfrågor i Värmland och i hemkommunen

Frågor om sysselsättning, arbetsmarknad och kommunikationer respektive skola, utbildning och sjukvård samt äldreomsorg är de frågor som värmlänningarna betraktar som de allra viktigaste för Värmland och i den kommun där de bor (se tabell 1 och 2). Områdena är, inte speciellt förvånande, högt rankade i undersökningar från andra regioner i landet (Nilsson, 2010a och 2010b). Detta åskådliggörs i tabell 1 och 2 genom att även resultat från Västra Götalandsregionen i 2010 års undersökning visas. Som framgår sammanfaller i hög grad vad som uppfattas som de viktigaste problemområdena. Frågorna har sin hemvist inom näringsliv, offentlig sektor samt inom utbildningsväsende. Dessa tre samhällsinstitutioner utgör grundpelarna inom triple helix tänkandet. Ur ett medborgarperspektiv är det privata näringslivets prioriteringar svåra att direkt påverka. Medborgarna kan däremot genom val och annan opinionsbildning påverka politikens inriktning av det ekonomiska området och kanske ännu mera politikens ställningstaganden för områden inom den offentliga sektorn.

De samhällsfrågor som värmlänningarna lyfter fram som de viktigaste indikerar att de ser till hela sin livssituation där aspekter som arbets-, utbildnings- och rörlighetsmöjligheter samt vård och omsorg är mycket viktiga för deras bedömning.

Tabell 1 Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i Värmland?

Värmland	Västra Götaland[10]
1. Sysselsättning, arbetsmarknad	1. Sjukvård
2. Sjukvård	2. Kommunikationer, trafik
3. Kommunikationer, trafik	3. Sysselsättning
4. Skola, utbildning	4. Skola, utbildning

Tabell 2 Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i den kommun där du bor?

Värmland	Västra Götaland[11]
1. Skola, utbildning	1. Skola, utbildning
2. Sysselsättning, arbetsmarknad	2. Äldreomsorg
3. Äldreomsorg	3. Sysselsättning, arbetsmarknad
4. Sjukvård	4. Sjukvård

Medborgarnas perspektiv

Det regionala utvecklingsprogrammet tar upp områden som är viktiga för Värmlands framtida utveckling men hur prioriterar de boende i Värmland själva vilka områden som är viktiga att utveckla inför framtiden? I Värmlandsundersökningen har svarspersonerna fått ta ställning till 21 olika områden och hur viktiga de anser dessa vara för den framtida utvecklingen i Värmland (se tabell 3).

I vår fråga till värmlänningarna om vilka de viktigaste verksamheterna är för den framtida utvecklingen i Värmland betonas särskilt, förutom olika näringslivsverksamheter, även områden som turism, transporter, offentlig service, detaljhandel, fritidsmiljö samt högre utbildning och forskning (se tabell 3)[12]. Vår tolkning av svaren på denna fråga, liksom den tidigare, är att människor ser till hela sin livsmiljö och livssituation med arbete, utbildning, fritid, offentlig och privat service och möjligheter till rörlighet när man svarar på vilka de viktiga frågorna är för den framtida utvecklingen av regionen.

Tabell 3 Viktiga verksamheter för Värmlands framtida utveckling

	Balansmått[13]	Mycket viktigt, procent[14]
1. Turism	82	62
2. Transporter	80	59
3. Offentlig service	79	56
4. Detaljhandel	77	52
5. Fritidsmiljö	77	45
6. Skogs- och pappersindustri	74	60
7. Högre utbildning och forskning	73	52
8. Verkstadsindustri	72	54
9. Livsmedelsindustri	72	41
10. Press, radio, tv	68	35
11. Bank- och försäkringsväsende	66	41
12. Miljöindustri	64	40
13. Nöjesliv och evenemang	63	26
14. Kultur	58	32
15. Informationsteknologi	53	36
16. Fordonsindustri	48	27
17. Medicinsk industri	46	31
18. Hamn och sjöfart	44	26
19. Elitidrott	42	21
20. Förpackningsindustri	40	27
21. Musikindustri	27	15

Kommentar: Frågan lyder: Hur viktiga anser du att följande verksamheter är för den framtida utvecklingen i Värmland? Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

Fem i topp

Turismen ligger i topp bland de verksamheter som anses viktiga för den framtida utvecklingen i regionen. Skillnaden mellan kvinnor och män är marginell. Särskilt människor i åldrarna över 30 år tycker att turismen är viktig (se tabell 4). Det är marginella skillnader i utbildningsnivå och när det gäller den subjektiv klass är det särskilt i företagare- och tjänstemannahem som man anser att turismen är viktig. När länet delas in i delregioner tycker de svarande i synnerhet i östra och norra Värmland att turismen är viktig. Möjligen kan det bero på att man sätter sitt hopp till näringen i dessa områden. Något förvånande är att man tycker att turismen är minst viktig i västra Värmland eftersom näringen är omfattande i området. Kanske beror det på ett relativt sett mer differentierat näringsliv i delregionen. Det är framförallt de som bor i Annan tätort, ej kommunens centralort som tycker turismen är viktig och minst viktigt är det för de som bor på Landsbygd.

Transporter kommer på andra plats efter turismen. Det är liten skillnad mellan kvinnors och mäns värdering av området. Särskilt människor i åldrarna över 30 år tycker att transporter är viktiga (se tabell 4). När det gäller utbildningsnivå tycker människor med hög utbildning att transporter är mindre viktiga än grupper med lägre utbildningsnivå. När det gäller subjektiv klass är det särskilt i arbetar– och tjänstemannahem som man anser att transporter är viktiga och minst viktigt anser de svarande från jordbrukarhem att det är. I länets delregioner tycker de svarande i synnerhet i östra men även i norra Värmland att transporter är viktigare än i andra delregioner. Orsaken kan vara att transporterna upplevs som sämre utvecklade i dessa områden. Framförallt de som bor på Landsbygd tycker området är viktigt och de boende i Karlstad tycker transporterna är minst viktiga. Troligen beror det på att transporterna relativt sett är välutbyggda i Karlstad.

Offentlig service är den verksamhet som Värmlänningarna rankar på tredje plats. Kvinnor anser att den offentliga servicen är viktigare än vad män tycker. En förklaring är förmodligen att fler kvinnor än män arbetar inom offentlig sektor. Särskilt människor i åldrarna 65 till 85 år tycker att offentlig service är viktig förmodligen beroende på att stöd, i form av exempelvis vård, ökar i högre åldrar (se tabell 4). Det är marginella skillnader i utbildningsnivå bland de som menar att offentlig service är viktig. Inom subjektiv klass tycker man att offentlig service är särskilt viktig i arbetar– och tjänstemannahem. I jordbrukar- och högre tjänstemannahem avviker man relativt mycket där offentlig service inte ses som lika viktigt. Människor i den östra delregionen av Värmland tycker att offentlig service är mer viktig än i de andra delregionerna i länet. En förklaring kan vara ett sviktande näringsliv med relativt sett hög arbetslöshet i området. Offentlig service betraktas som ungefär lika viktigt oberoende av boendeområde dock anses området något viktigare i Karlstad än i övrigt.

På fem i topp över de viktigaste verksamheterna kommer även detaljhandel och fritidsmiljö. Området detaljhandel är något viktigare för kvinnor än män. Området är allra viktigast för människor i äldre åldersgrupper. För åldersgruppen 16 till 29

år är detaljhandeln i särklass minst viktig (se tabell 4). Det är marginella skillnader i utbildningsnivå bland de som tycker detaljhandeln är viktig. Utifrån subjektiv klass betraktas detaljhandeln som viktigare av företagare–, tjänstemanna- och högre tjänstemannahem än av arbetar- och jordbrukarhem. När det gäller delregioner anser de svarande i östra och västra Värmland att detaljhandeln är viktigare än de som bor i Karlstadsområdet och norra Värmland. Vid uppdelning i boendeområde från stad till land är det marginella skillnader mellan vad grupperna tycker om detaljhandeln.

Vad gäller fritidsmiljö har kvinnor uppfattningen att den är viktigare än vad män tycker. I synnerhet åldersgrupperna över 30 år menar att fritidsmiljö är viktigt (se tabell 4). Uppfattningen om vikten av fritidsmiljö är likartad för olika utbildningsnivåer. Ur synvinkeln subjektiv klass är fritidsmiljö särskilt viktig i tjänstemanna- och högre tjänstemannahem. Minst viktig är fritidsmiljö i företagarehem. När länet delas in i delregioner tycker de svarande i synnerhet i östra Värmland att fritidsmiljö är viktigt. Anmärkningsvärt är att de svarande i västra Värmland tycker att fritidsmiljö är betydligt mindre viktigt än i övriga delregioner. Fritidsmiljö är framförallt viktigt för boende i Karlstad och boende i central- och tätorter och minst viktigt för boende på Landsbygd. Den sistnämnda uppfattningen kan bero på att god fritidsmiljö tas för given av landsbygdsboende.

Tabell 4 Fem i topp bland viktiga verksamheter att satsa på för den framtida utvecklingen i Värmland 2010 (procent)

	16-29 år	65-85 år	Kvinnor	Män
Turism	75	91	89	88
Transport	73	91	87	91
Offentlig service	75	92	89	88
Detaljhandel	62	89	87	85
Fritidsmiljö	78	88	88	85

Kommentar: Frågan lyder: Hur viktiga anser du att följande verksamheter är för den framtida utvecklingen i Värmland? Procentsatsen anger de som svarat mycket eller ganska viktigt. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Rangordningen är baserad på balansmått från tabell 3.

Medborgarnas syn på klusterverksamheter

Vi har tidigare i kapitlet lyft fram de satsningar som sker i Värmland kring klustersamverkan. Om vi utgår ifrån de verksamheter som ingår i de klustersatsningar som sker i Värmland kan vi fördjupa oss i hur viktiga dessa betraktas av medborgarna i regionen.

Turismverksamheten ingår i den nystartade ekonomiska föreningen Visit Värmland. Turismen är rankad som den viktigaste verksamheten. Skogs- och pappersindustri som

utgör klustret The Paper Province är rankat som den sjätte viktigaste verksamheten. Verkstadsindustri, Stål och verkstad, kommer på åttonde plats, informationsteknologin kan betecknas som liktydigt med Compare Karlstad, rankas på femtonde plats och The Packaging Arena, det vill säga förpackningsindustri, rankas på tjugonde plats.

Tabell 5 Hur viktiga är verksamheter som ingår i regionens klustersatsningar för den framtida utvecklingen i Värmland 2010? (procent)

	16-29 år	65-85 år	Kvinnor	Män
Turism	75	91	89	88
Skog- och pappers-industri	70	87	82	90
Verkstadsindustri	61	90	79	88
Informationsteknologi	52	72	71	73
Förpackningsindustri	43	60	60	67

Kommentar: Frågan lyder: Hur viktiga anser du att följande verksamheter är för den framtida utvecklingen i Värmland? Procentsatsen anger de som svarat mycket eller ganska viktigt. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Rangordningen är baserad på balansmått i tabell 3.

Skogs- och pappersindustrin är viktigare för män än för kvinnor vilket sannolikt beror på att det av tradition är en mansdominerad bransch. Skogs- och pappersindustrin anses allra viktigast i äldre åldersgrupper och minst viktig anses branschen vara bland åldersgruppen 16 till 29 år (se tabell 5). När det gäller utbildningsnivå anser framförallt de grupper som har medelhög utbildning att branschen är viktig. Utifrån subjektiv klass betraktas skogs- och pappersindustrin som allra viktigast av företagare- och högre tjänstemannahem. Allra minst viktig anses branschen vara i arbetarhem. I delregionen Karlstadsområdet anser de svarande att skogs- och pappersindustrin är minst viktig i jämförelse med övriga delregioner i Värmland. När det gäller boendeområde är skogs- och pappersindustrin i särklass viktigast för de boende på Landsbygd.

Verkstadsindustri är viktigare för män än för kvinnor vilket sannolikt beror på att det av tradition är en mansdominerad bransch. Särskilt människor i åldrarna 65 till 85 år tycker att verkstadsindustri är viktigt (se tabell 5). Området är viktigast för de svarande med låg till medelhög utbildningsnivå. För subjektiv klass är verkstadsindustrin viktigast i företagarehem och minst viktig i högre tjänstemannahem. I Karlstadsområdet anses verkstadsindustrin mindre viktig än i övriga delregioner i länet. Framförallt de som bor på landsbygden och i kommunernas centralorter tycker att verkstadsindustri är viktigt.

När det gäller informationsteknologi är det liten skillnad mellan könen i inställning. Det är intressant att andelen som tycker att området är viktigt främst finns

inom åldrarna 65 till 85 år (se tabell 5). Intresset för området stiger med utbildningsnivå där det är allra viktigast för de högutbildade. När det gäller subjektiv klass anses informationsteknologi som allra viktigast i högre tjänstemannahem. Även företagare- och tjänstemannahem anser att området är viktigt. Minst viktigt anses informationsteknologi vara i västra Värmland. Övriga delregioner ligger på ungefär samma andel. Informationsteknologi är framförallt viktigt för boende i Karlstad och boende i kommuners centralorter och tätorter och minst viktigt för boende på landsbygden.

En högre andel män än kvinnor tycker att förpackningsindustri är viktigt. Området är viktigast i åldersgrupperna över 30 år (se tabell 5). Förpackningsindustri är viktigast för dem med låg och medelhög utbildning och minst viktigt för högutbildade. Vad gäller subjektiv klass anses området allra viktigast i företagarehem och minst viktigt i jordbrukarhem. Förpackningsindustri anses allra viktigast i norra Värmland och minst viktigt i västra Värmland. Förpackningsindustri är ungefärligen lika viktigt oavsett om man bor på landet eller i staden.

Infrastruktur

Värmlänningen anser att transporter är den näst viktigaste verksamheten för den framtida utvecklingen i Värmland efter turism (se tabell 3). På frågan om vilken eller vilka frågor eller problem som är viktigast idag i Värmland kommer kommunikation och trafik på tredje plats (se tabell 1). Detta visar att infrastrukturfrågor är mycket angelägna för invånarna som till stora delar bor i en glesbygdsregion. Avstånden mellan kommuncentra i Värmland är stora. För värmlänningar handlar det om pendlingsmöjligheter, att ha tillgång till service och möjligheter att studera, arbeta och bo. För näringslivet är transporterna av gods på väg, med tåg, båt och flyg en nödvändighet. För företagskunder och turister är transportmöjligheterna till och från Värmland en förutsättning. Kollektivtrafiken räcker inte till för att täcka allas behov varför transport med bil på länets vägar är en förutsättning för utveckling av regionen och för att tillgodose regionens behov.

”Vi behöver bygga ihop Värmland - och Värmland med världen”

Region Värmland har uttryckt att ”vårt mål är att det ska vara enkelt att snabbt komma till och från Värmland.” Detta vill regionen åstadkomma genom att utveckla tågförbindelserna mellan Karlstad och Göteborg/Oslo/Stockholm så att resan går på mindre än två timmar. Vidare vill regionen planera för att Värmland ska kunna ansluta till snabbtågsförbindelser söderut till Europa, slå vakt om robust linjetrafik med Köpenhamn samt utveckla flygtrafiken så att man når fler internationella destinationer över dagen. Det finns även en strävan efter att etablera fler charterdestinationer direkt från och till Värmland, satsa på god framkomlighet för godstransporter till och från Värmland och att utveckla attraktiva vägar för turisttrafik till, från och

genom Värmland (Källa: www.regionvarmland.se/vi-arbetar-med/kommunikation-infrastruktur/varmland-narmare-varlden/varmland-narmare-varlden).

Värmland ligger geografiskt mitt emellan de tre storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Oslo. Värmland ligger även inom den så kallade Nordiska Triangeln som löper mellan Stockholm, Oslo och Köpenhamn och som fångar in två tredjedelar av dagens godstransporter i Sverige. Transportvägar inom denna region är prioriterade och förväntas öka i framtiden. Förutsättningarna för regionen är goda då tillgång finns för både järnväg, väg, sjöfart och flyg (Region Värmland, 2010:10-13).

Tillsammans med de nationella vägarna E18 och E45 utgör riksväg 61, 62 och 63 de viktigaste pendlingsstråken inom länet, men också de största turismstråken till och från länet. Dessa vägar är också viktiga för både långväga och kortväga godstransporter (Region Värmland, 2010).

Utmaningen för Värmland är att öka tillgängligheten i form av minskad tidsåtgång med olika transportslag till storstadsregionerna och mellan kommuncentra. Detta är en förutsättning för utveckling och ökad konkurrenskraft. Tillgängligheten är idag av varierad karaktär där tåg och flygförbindelsen till Stockholm anses goda medan tågförbindelsen till Oslo och Göteborg är bristfälliga. Även tillgängligheten till Europa är begränsad då enda möjligheten är reguljärflyg till Stockholm eller Köpenhamn.

Värmlänningens åsikter om trafik och infrastruktur

I Värmlands-SOM 2010 fick invånarna ge sin åsikt om tre centrala frågor kopplade till aktuella trafik- och infrastrukturlösningar i regionen, till synen på tågförbindelser och till synen på vägnätet.

Tabell 6 Åsikt om trafik och infrastruktur i Värmland (procent mycket och ganska viktigt samt balansmått)

	Mycket och ganska viktigt	Balansmått[15]
Bygga ut tågförbindelserna	88	84
Bygga ut vägnätet	81	71
Utveckla Vänersjöfarten	63	46
Bygga ut flygförbindelserna till och från Värmland	63	38

Kommentar: Frågan lyder: Vilken är din åsikt om följande gällande trafik och infrastruktur? Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

Invånarna är mest positiva till att bygga ut tågförbindelserna och därnäst följer att bygga ut vägnätet. De trafikslag som man vill utveckla i tredje och fjärde hand är Vänersjöfarten och flygförbindelserna till och från Värmland (se tabell 6).

Tabell 7 Uppfattning om aktuella infrastrukturförslag (svar mycket eller ganska viktigt, procent)

	Flyg	Vänersjöfart	Tåg	Vägnät
Kön				
Man	70	76	94	90
Kvinna	73	80	97	88
Ålder				
16-29 år	56	51	93	76
30-49 år	68	74	95	84
50-64 år	75	81	96	91
65-85 år	78	93	97	96
Utbildning				
Låg	79	90	98	96
Medellåg	71	74	94	88
Medelhög	71	78	94	87
Hög	64	76	98	84
Boendeområde				
Karlstadomr	73	80	96	87
Norra Värml	73	74	95	93
Östra Värml	67	88	95	87
Västra Värml	69	73	96	89
Subjektiv klass				
Arbetarhem	72	75	95	89
Jordbrukarh	63	78	91	86
Tjänstem.h.	74	82	98	89
Högre tjänst	69	83	96	91
Företagarh	75	85	96	90

Kommentar: Frågan lyder: Vilken är din åsikt om förslag gällande trafik och infrastruktur? Procenten utgörs av andelen svarande på respektive svarsalternativ som svarat mycket eller ganska viktigt. Notera ingen uppfattning under de olika svarsalternativen; flyg 10 %, Vänersjöfart 17 %, tåg 6 % och vägnät 7 %.

Den grupp som anser att tågförbindelser är mycket eller ganska viktig består av en något högre andel kvinnor än män. Åldersmässigt skiljer sig inte svaren i någon större utsträckning. När det gäller tågförbindelse skiljer sig inte åsikterna speciellt mycket åt beroende på geografisk härkomst eller utbildningsnivå. Det enda som utmärker sig när det gäller subjektiv klass är att utvecklade tågförbindelser är minst viktiga för människor från jordbrukarhem (se tabell 7).

När det gäller utbyggnad av vägnätet är det inte någon större skillnad i åsikter mellan könen. Åldersgruppen 16-29 år tycker det är mindre viktigt än övriga

grupper. Det är en något större andel av boende i norra Värmland samt de med låg utbildningsnivå som förespråkar utbyggnad av vägnätet (se tabell 7).

När det gäller alternativet att bygga ut flygförbindelse kan vi se att åsikten inte skiljer sig nämnvärt mellan kvinnor och män. Åldersmässigt är det övervägande befolkning i åldern 50 år och uppåt som anser det vara mycket eller ganska viktigt, vilket stämmer överens med åsikt om vägnätet. När det gäller utbildningsnivå är flygförbindelser viktigast för de med låg utbildning. Vad gäller boendeområde är det viktigast med flygförbindelser för människor i Karlstad och norra Värmland (se tabell 7).

Att utveckla Vänersjöfarten är viktigast för kvinnor, äldre åldersgrupper, låg-utbildade samt boende i östra Värmland. Inom subjektiv klass är det viktigast i tjänstemanna- och företagarehem (se tabell 7).

Värmlänningens syn på tågförbindelser

Medborgarna är mest positiva till förslaget om att bygga ut tågförbindelserna mellan Karlstad och Stockholm. Därefter kommer förslaget om att bygga ut tågförbindelsen mellan Karlstad och Göteborg (se tabell 8).

Tabell 8 Uppfattning om utbyggnad av tågförbindelser och geografisk bakgrund (svar mycket och ganska viktigt) (procent)

	Karlstad-regionen	Norra Värmland	Östra Värmland	Västra Värmland	Hela Värmland
Karlstad – Stockholm	40	17	45	31	35
Karlstad – Göteborg	32	14	30	31	28
Karlstad – Sunne – Torsby	14	60	13	4	20
Karlstad – Oslo	14	9	12	34	17

Kommentar: Frågan lyder: Om man ska satsa på utbyttnad av tågförbindelse, vilken sträcka bör man enligt dig i första hand satsa på? Markera enbart ett alternativ.

Om vi utgår ifrån det totala antalet svarande vad gäller sträckan mellan Karlstad, Sunne och Torsby är det bara 20 procent som anser att det är ganska eller mycket viktigt. Det är knappt hälften så många som anser att utbyggnad av tågförbindelsen mellan Karlstad och Olso (17 procent) ska byggas ut som sträckan Karlstad – Stockholm (35 procent). Det är framförallt boende i östra Värmland och boende i Karlstadområdet som förespråkar utbyggnad av Karlstad – Stockholm sträckan medan boende i västra Värmland förespråkar Karlstad – Oslo och Karlstad – Göteborg (se tabell 8). Sträckan Karlstad – Göteborg (28 procent) toppas av boende i Karlstadområdet, västra Värmland och östra Värmland. 60 procent av de som anser att en

utbyggnad Karlstad – Sunne – Torsby är viktig är boende i norra Värmland. Detta resultat ska jämföras med de tågsträckor som pekats ut av Trafikverket. Sträckan Kristinehamn – Karlstad – Kil är en av de sträckor i landet som utpekas ha största kapacitetsbegränsningar på enkelspår. Kapacitetsutnyttjandet på den mest belastade bandelen Karlstad - Kil uppgår med dagens person- och godstrafik till mer än 80 procent (Region Värmland, 2008b:10). Kapacitetsbegränsningen från Kil österut mot norska gränsen anses vara medelstor. Bedömningen är att det kommer att bli stora kapacitetsproblem på järnvägsnätet sträckan runt Karlstad under åren 2015-2021. Öster om Kristinehamn och för sträckan mellan Kil och Arvika är bedömningen att det kommer att uppstå problem (Trafikverket, 2011). Värmlänningens syn på utbyggnaden av tågförbindelser överensstämmer således inte med de framtida problemsträckor i tågförbindelsen som Trafikverket pekat ut.

Det värmländska vägnätet

Till skillnad från tågförbindelse förespråkar framförallt värmlänningen en utbyggnad av vägnätet mot Göteborg, det vill säga väg E45 med sträckning Göteborg – Torsby – Mora (47 procent). De övriga sträckningarna, dvs. Karlstad – Arvika – Charlottenberg, E18 Karlstad – Stockholm och Karlstad – Oslo prioriteras i ungefär lika grad. Åsikten om vägnätet är starkt kopplat till boendeområde och geografisk närhet till vägen. Karlstadbor liksom boende i norra Värmland utnyttjar E45 både norrut och söder ut och är de som framförallt vill se en utbyggnad. Medborgare i västra Värmland ser av naturliga skäl en utbyggnad av Riksväg 61, medan medborgare i östra Värmland förespråkar en utbyggnad av E18 Karlstad – Stockholm. Utbyggnad E18 Karlstad – Oslo toppas av medborgare i västra Värmland, Karlstadsområdet och östra Värmland (se tabell 9).

Tabell 9 Uppfattning om utbyggnad av vägnätet och geografisk bakgrund (svar mycket och ganska viktigt, procent)

	Karlstad-regionen	Norra Värmland	Östra Värmland	Västra Värmland	Hela Värmland
E45 Göteborg – Torsby – Mora	49	76	32	25	47
Riksväg 61 Karlstad – Arvika – Charlottenberg	14	6	16	45	19
E18 Karlstad – Stockholm	19	10	37	8	18
E18 Karlstad – Oslo	18	8	15	22	17

Kommentar: Frågan lyder: Om man ska satsa på utbyggnad av vägnätet, vilken sträcka bör man enligt dig i första hand satsa på? Markera endast ett alternativ.

Enligt Region Värmland (2008b:10) finns de största flödena av trafik i länet på E18 och riksväg 61 runt Karlstad. De minsta flödena finns på riksväg 62 i norra Värmland. Det som är avgörande för utvecklingen ur Region Värmlands perspektiv är befolkningens spridning i länet. De vägar som pekas ut som viktigast för länet och för besöksnäringen är E18, E45, väg 61 och väg 26. Dessa skall vara tillgängliga och säkra året runt. Framkomligheten på vissa vägar är begränsad på grund av framförallt så kallad låg hastighetsstandard (70 km/timme) och otillfredsställande bärighet, vilket både förlänger restid, försvårar godstrafik och påverkar säkerheten på vägarna. Enligt prognoser för Värmland beräknas personbilstrafiken öka med cirka 9 procent och lastbilstrafiken med cirka 18 procent fram till år 2020.

Reflektioner

Utifrån ett regionalpolitiskt perspektiv sker satsningar på utvecklingen av Värmland inom områdena ledarskap, innovativa miljöer, kompetensförsörjning, tillgänglighet och livskvalitet. Värmlänningarnas fem i topp är turism, transport, offentlig service, detaljhandel och fritidsmiljö. Dessa verksamheter är vad värmlänningen anser vara viktigast för den framtida utvecklingen. Skillnaden mellan medborgarnas syn och det regionalpolitiska perspektivet kan även betecknas som individ- kontra allmänintresse. Att värmlänningar lyfter turismen som den viktigaste verksamheten tyder dock på ett bredare perspektiv där man ser vikten av att utveckla turismen vilket genererar intäkter, arbetstillfällen samt attraktiva miljöer även för de boende. Valet av de övriga verksamheterna skulle kunna tolkas ha en djupare förklaring i att medborgarna valt utifrån ett individperspektiv, vad som gynnar dem som individer. Det handlar om medborgare i regionen som skall kunna transportera sig, sitt företag, sin familj etcetera. Medborgarna har ett behov av en god service för sitt dagliga liv, god tillgång till affärer och miljöer för rekreation. Fokus är en god livsmiljö, vilket ligger i linje med ett av områdena i det regionala utvecklingsprogrammet.

Centralt i det regionala utvecklingsprogrammet är tillväxt och innovativa miljöer. Inom detta område sker satsningar på klusterorganisationer som samlar näringsliv och organisationer för att med gemensamma krafter leda utvecklingen framåt. Klusterorganisationer i Värmland har tillkommit både på initiativ från näringen själva och på initiativ från Region Värmland. De klusterorganisationer som finns i Värmland idag finns inom områdena pappersindustri, stål och verkstad, IT, besöksnäring och förpackningsindustri. I medborgarundersökningen i Värmland har inga frågor ställts direkt kopplade till dessa klusterorganisationer. Vi har dock valt att göra jämförelser med dessa områden genom att belysa frågan om vilka verksamheter som medborgarna i Värmland anser vara viktigt för den framtida utvecklingen.

Av de klusterorganisationer som finns i Värmland sammanfaller den nya klusterbildningen Visit Värmland med värmlänningarnas åsikt att turism är mycket viktigt för Värmländsk utveckling. Till detta klusters intresseområde kan man också med visst fog påstå att områdena; fritidsmiljö, nöjesliv och evenemang,

kultur samt musikindustri hör samman. Sammantaget gör detta att Visit Värmlands intressesfär anses mycket viktigt ur ett medborgarperspektiv. Klustret The Paper Province sammanfaller någorlunda väl med det som i undersökningen kallas skogs- och pappersindustri vilket ligger väl till enligt medborgarnas bedömning för viktiga framtidsområden. The Packaging Arena, i sin tur, kan översättas till undersökningens förpackningsindustri. Detta område ligger långt ned på listan över vad medborgarna ser som viktigt för Värmlands utveckling. En fråga som vi ställt oss är i vad mån respondenterna associerat förpackningsindustri med klustret The Packaging Arena när de besvarat frågan. Klustret Stål & Verkstad överensstämmer ganska väl med området verkstadsindustri. Denna verksamhet hamnar ganska högt i vad medborgarna ser som värdefullt för Värmländsk framtid. Slutligen, Compare Karlstad, kan sägas inrymmas i undersökningens kategori informationsteknologi. Området hamnar förhållandevis långt ned på värmlänningarnas bedömning över viktiga framtidsområden.

Som framgår sammanfaller inte medborgarnas bedömning till fullo med vad ”elitgrupper” som exempelvis politiker och näringsliv anser vara de viktigaste framtidsområdena för Värmland. Grundläggande frågor som tydliggörs när det förekommer (stora) skillnader mellan medborgarnas åsikter och den politiska och ekonomiska viljeinriktningen är vilka som har den ”bästa” framförhållningen och omvärldsanalysen, vilka som är bäst lämpade att välja utvecklingsväg samt om man önskar förändring – vem står för den. Medborgarna har givetvis genom opinionsbildande verksamheter och deltagande i demokratiska val möjligheter att visa vilken utvecklingsväg som man tycker är den lämpligaste. Samtidigt är det oftast ett relativt fåtal frågor som lyfts fram av de politiska partierna och mediebevakas inför ett val. Frågor inom fältet regional utveckling kommer ofta i skymundan.

För att sammanfatta värmlänningarnas syn på infrastrukturen inom samt till och från länet kan vi se ett mönster där värmlänningarna framförallt förespråkar en utbyggnad av infrastruktur i nord-sydlig riktning, det vill säga från Göteborgshållet och norrut genom E45 samt österut Karlstad - Stockholm. Detta gäller sammantaget av synen på både tåg- och vägförbindelse. Det innebär att medborgarna förespråkar de tätaste förbindelserna som ett ”kors” genom de södra delarna av länet och i och runt Karlstadregionen. De tydligaste prioriteringarna ligger på tågförbindelsen till och från Stockholm och till och från Göteborg och norrut mot Mora när det gäller vägförbindelse.

De svar som framkommit från medborgarna visar, som nämnts, det tydliga mönstret på önskad utbyggnad som ett ”kors” runt centralorten Karlstad i riktning mot landets två storstäder. Nationsgränsen mot Norge tycks utgöra en barriär. Hade inte denna barriär funnits hade kanhända värmlänningarna värderat utveckling av förbindelserna högt även mot ”storstaden” Oslo. Region Värmland har undersökt in- och utflyttning i Värmland 2001-2010 vilket är intressant i sammanhanget. 5400 personer har flyttat från Värmland till Norge under perioden medan 6800 har flyttat

från Norge till Värmland. 6400 värmlänningar har flyttat till Göteborg samtidigt som 4000 göteborgare har flyttat till Värmland. Utflyttningen av värmlänningar till Stockholm under perioden är 4400 personer och flyttningen från Stockholm till Värmland ligger på 3200 personer. Indirekt säger flyttmönstren också något om behoven inom det infrastrukturella området (Region Värmland, 2009).

En viktig reflektion att göra gäller de svarsalternativ som fanns med i enkäten. Exempelvis fanns inte vägalternativet väg 62 öster om Fryksdalen med. Det begränsar möjligheten att få en uppfattning om den väg som är mest central för boende i östra Värmland. Även när det gäller bedömningar av infrastrukturen kan man ställa sig frågan om medborgarna svarat utifrån egenintresse eller utifrån perspektivet vad som är bäst för den regionala utvecklingen? Den geografiska kopplingen mellan de svarandes geografiska boendeområde och vad de prioriterar i fråga om utbyggnad av infrastruktur tyder dock på att medborgarna huvudsakligen svarat utifrån sina personliga intressen och behov.

Noter

1 Jämför OECD, 2010.

2 Triple helix idén är vanligt förekommande i klustersammanhang och avser när privat verksamhet, offentlig sektor och akademi samverkar med syfte att åstadkomma innovationer och tillväxt. Jämför Nilsson och Weibull, 2010.

3 Definitionerna av kluster diskuteras av forskare och varierar dock något. Några variationer i definitioner är: närbelägna företag med samma produkt, närbelägna näringsgrenar som är beroende av varandra, nätverk mellan företag, geografiskt avgränsade institutioner, företag med gemensam teknik eller en innovativ miljö (Sandström och Berger, 2010, s.14).

4 The Paper Province är en ekonomisk förening med fokusering på pappers- och massateknologi som täcker in Värmland, norra Dalsland och Örebro län. Inom detta område finns 1/3 av Sveriges pappers- och massabruk med cirka 12500 personer anställda (Ramböll Management, 2010:9).

5 The Packaging Arena är ett nätverk/kluster för utveckling av olika typer av förpackningsindustri. Skapandet av klustret bygger delvis på en idé om förädling av värdekjedjan inom pappers- och massaområdet. The Packaging Arena består av ett 30- tal företag med tillsammans 8000 anställda (Sandström och Berger, 2010:21).

6 Stål & Verkstad betraktar sig som ett kompetenscentrum som samarbetar för utveckling av området och tillväxt med syfte att behålla kompetens och företag i regionen Värmland. Fyra områden fokuseras i tillväxtarbetet: FoU, utbildning, affärsutveckling och entreprenörskap (Ramböll Management, 2010:9-10).

[7] Compare Karlstad är ett kluster inom IT och Telecom. Klustret har cirka 100 medlemsföretag. Syftet är affärs- och kompetensutveckling för att behålla och utveckla kompetens i regionen (Ramböll Management, 2010:10).

[8] Visit Värmland är en under 2011 nystartad ekonomisk förening som syftar till att utveckla ett kluster inom framförallt besöksnäringen men även med kopplingar till kulturella och kreativa näringar.

[9] Jämför Aronsson m.fl. (red) 2007 och Aronsson och Braunerhielm (red) 2011.

[10] Se Mattsson-Wallinder och Nilsson (2011). Tabell 21a, s.28.

[11] Samma som ovan: Tabell 21b, s.29.

[12] Jämför med resultat från Västra Götalandsregionen i Elmkvist, 2011:55.

[13] Balansmåttet avser andelen som tycker det är mycket eller ganska viktigt minus andelen som tycker det är inte särskilt eller inte alls viktigt att satsa på respektive område.

[14] De som inte har någon uppfattning inom olika områden uppgår till: Turism 6 %. Transporter 7 %. Offentlig service 7 %. Detaljhandel 8 %. Fritidsmiljö 7 %. Skogs- och pappersindustri 9 %. Högre utbildning och forskning 10 %. Verkstadsindustri 10 %. Livsmedelsindustri 9 %. Press, radio, tv 9 %. Bank- och försäkringsväsende 11 %. Miljöindustri 11 %. Nöjesliv och evenemang 8 %. Kultur 9 %. Informationsteknologi 17 %. Fordonsindustri 13 %. Medicinsk industri 16 %. Hamn och sjöfart 17 %. Elitidrott 11 %. Förpackningsindustri 20 %. Musik industri 16 %.

[15] De som inte har någon uppfattning uppgår till: Tågförbindelser 8 %, vägnätet 9 %, flygförbindelserna 12 % och Vänersjöfarten 20 %.

Referenser

Aronsson, L; Braunerhielm, L. (red) 2011. *Kreativitet på plats*. Karlstad: Karlstad University Press.

Elmkvist, T. 2011. Ekonomi, näringsliv och infrastruktur i Västra Götaland. Medborgarnas bedömningar av ekonomi och näringslivsfrågor. I Nilsson, L (red). 2011. *Västsvensk demokrati i tid och rum*. SOM-Institutet, Göteborgs universitet.

Florida R. 2002. *The rise of the creative class.... and how it´s transforming work, leisure, community, and everyday life*. New York: Basic Books.

Johansson, Susanne. 2010. Regional utveckling (inte) i fokus för folket. I Nilsson, Lennart (red). 2010. *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. SOM-institutet, CEFOS vid Göteborgs universitet.

Kalsö Hansen, H; Vang, J; Asheim, B.T. 2011. Den kreativa klassen och regional utveckling: kunskapsbaser som analytisk ansats. I Aronsson, L och Braunerhielm, L (red). 2011. *Kreativitet på plats*. Karlstad University Press.

Nilsson, L. 2010a. Välfärd och service på lokal och regional nivå i Skåne. I Johansson, S. (red). 2010. *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L. 2010b. Välfärd och service på lokal och regional nivå. I Nilsson, L (red). 2010. *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. SOM-Institutet, CEFOS, Göteborgs universitet.

Nilsson, L och Weibull, L. 2010. Regional utveckling i Västra Götaland - högre utbildning och forskning. I Nilsson, L (red). 2010. *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. SOM-Institutet, CEFOS, Göteborgs universitet.

Mattsson-Wallinder,Y och Nilsson, L. 2011. *Värmland 2010. Resultat från Värmlands-SOM-undersökningen 2010.* SOM-rapport nr 2011:11. Göteborgs universitet och Karlstads universitet.

OECD. 2010. *OECD Territorial reviews SWEDEN*. Preliminary version.

Porter, M. 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. London: MacMillan Press.

Ramböll Management. 2010. *Värmlands klusterinitiativ 2008. Värdering av utveckling i kluster och innovationssystem*. Utveckling av klusterinitiativ i Norra Mellansverige. SLIM-rapport 5: 2010.

Region Värmland. 2008a. *Värmland växer – och känner inga gränser.* Regionalt utvecklingsprogram 2009-2013. Version 1. Fastställt av regionfullmäktige 2008-11-28.

Region Värmland. 2008b. *Regional systemanalys Värmland*.

Region Värmland. 2009. *Befolkningsprognos för Värmlands län 2008-2030*. Rapport. Oktober 2009.

Region Värmland. 2010. *Länsplan för regional transportinfrastruktur i Värmland 2010-2021*.

Region Värmland. *Värmland växer – och känner inga gränser.* Broschyr (ej daterad).

Sandström, S och Berger, S. 2010. *Näringslivsutveckling i en föränderlig värld. Globalisering och omställning i Värmland*. Karlstad University Studies. 2010:8.

Trafikverket. 2011. *Situationen i det svenska järnvägsnätet*. TRV 2011/10161A.

Internet

www.regionvarmland.se/kluster (2011-09-26)

KUNSKAPENS GEOGRAFIER – HÖGRE UTBILDNING OCH UNIVERSITETETS ROLL SOM TILLVÄXTMOTOR

LOTTA BRAUNERHIELM

Värmland är ett län som utmärkts av omfattande samverkan mellan offentlig sektor, näringsliv och universitet. Det är en samverkan som till mångt och mycket sägs bidra till regional tillväxt och utveckling. Universitet och högskolor är också ett viktigt inslag i regionala utvecklingsprogram. Vid förfrågan om medborgarnas bedömning om vilka verksamheter som är viktiga för den framtida utvecklingen i Värmland fick högre utbildning och forskning en topplacering i konkurrens med industri, informationsteknologi, offentlig service, fritidsmiljö och nöjesliv och evenemang med mera (se vidare i kapitlet *Värmlands framtida utveckling – ett medborgarperspektiv* där frågan behandlas i sin helhet). Så många som 49 procent av värmlänningarna anser att högre utbildning och forskning är en viktig verksamhet för den framtida utvecklingen i länet. Betyder det att medborgarnas syn på verksamheter som har betydelse för den framtida utvecklingen har en koppling till den starka samverkan som sker mellan offentlighet, näringsliv och universitet? Hur är medborgarnas syn på högre utbildning och universitets och högskolors roll i den regionala utvecklingen? Detta kapitel belyser medborgarnas syn på den framtida utveckling och relaterar det med det arbeta som sker på regional utveckling genom den så kallade samverkansmodellen. Kapitlet syftar även till att belysa den kontakt och det förtroende som medborgarna har till universitet och högskolor i Värmland och i angränsande regioner.

Samverkansmodellen, en form av Triple Helix modell, eller Trippelhelix på svenska, som Nilsson och Weibull (2010:195, se även Etzkowitz, 2002:117, Antikainen & Vartiainen, 2005) refererar till, syftar till att främja samarbete mellan offentlig sektor, näringsliv och universitet och högskolor och att tillväxtfrämjande innovationer skall komma till stånd och därmed bidra till tillväxt. Nilsson och Weibull (2010:195) refererar till den Europeiska Unionens Lissabonprogram vilket fastslår att utbildning och forskning har betydelse för den europeiska tillväxten. I Lissabonprogrammet lyfts framförallt kunskapstriangeln fram där universitet och högskolor har en central roll. Svagheten hos europeiska universitet är dock förmågan att omsätta forskningen i innovationer. Nilsson och Weibull menar att vad idén om kunskapstriangeln betonar är skapandet av innovationer och de processer som bidrar till innovationsvänligt klimat inom universitet och högskolor.

Tilltron till universitet och högskolor som tillväxtmotor är stark idag i regionala utvecklings- och planeringsarbeten. Till följd av lågkonjunkturen har lärosäten även en betydelsefull plats för ungdomar som väljer högre studier istället för arbetslös-

Braunerhielm, L (2011) Kunskapens geografier – Högre utbildning och universitetets roll som tillväxtmotor i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

het. Idag kämpar dock landets lärosäten med den demografiska utvecklingen men sjunkande ungdomskullar med ett förväntat sjunkande söktryck till följd. Antalet 20-åringar minskar med en fjärdedel på bara sex år. ”Lärosätena står nu inför flera utmaningar som kan komma att förändra det svenska högskolelandskapet. Några av utmaningarna beror på att politiken läggs om, medan andra utmaningar följer av demografiska faktorer som ingen regering rår över.” (DN 24/10-11) Detta kommer att innebära att en fjärdel av resurserna försvinner från sektorn under de närmaste åren. Utbildningsministern Jan Björklund har därför uttryckt ”Nej, jag tänker inte lägga ned någon högskola, men verkligheten kan komma att göra det.” (Universitetsläraren, 16/2011)

Parallellt med hot om nedläggning av kurser och program skall en god och hög kvalitet på utbildningen vidmakthållas. Universitet och högskolors verksamhet med utbildning, forskning och samverkan är bred. Den förväntade rollen och den syn som regionens medborgare har på universitet och högskolor är därför intressant att belysa.

Universitets och högskolors tre uppgifter

Högskolor och universitetets kärnverksamhet består av forskning och utbildning. Dels bidrar lärosätena med att utbilda personer som tillför kompetens till en region och som i sig bidrar med ett kapital av kunskap. Dels bidrar universitet och högskolor genom sin forskning och kunskapsspridning med kompetens till en region som är värdefull för den framtida utvecklingen. Sedan mitten av 1990-talet bidrar lärosäten med den tredje uppgiften, den så kallade samverkansuppgiften. På senare tid talar vi även om kunskapstriangeln och innovation (Nilsson & Weibull, 2010: 1999). Förutsättningarna för lärosäten att arbeta med innovationer har markant förändrats då resurser tillsatts, holdingbolag bildads, innovationskoordinatorer anställts och så vidare. Vid Karlstads universitet tillkom exempelvis i samband med detta Grants and Innovation Office.

Världsekonomin idag, den så kallade kunskapsekonomi, har vuxit fram då fler och fler platser utnyttjar kreativitet och innovationer som konkurrensmedel. I Sverige har regeringen genom sin forsknings- och innovationspolitiska proposition stärkt forskningsresurserna under en fyraårsperiod med 20-25 procent. Det innebär att Sverige satsar 3,6 procent av vår bruttonationalprodukt, BNP, på forskning och utveckling. Det är en nivå som innebär att vi är ett av de länder i världen som satsar mest (Krantz & Svanberg, 2011). Universitet förväntas inte bara vara en traditionell plats för kulturell och vetenskaplig inlärning utan även en ekonomisk motor för den regionala utvecklingen och en motor som ska mynna ut i fler innovationer. Universitet måste konkurrera med deras jämlike på hemmaplan och bortaplan genom att driva banbrytande forskning tillsammans med grundforskning och kunskapsöverföring som förs vidare till nästkommande generationer (Cooke, 2008:25). Idag innebär inte innovationstanken enbart innovationer från forskning inom teknik som främst fokuserats tidigare (Nilsson & Weibull, 2010:199), utan idag inkluderar innova-

tionstanken även en kommersialisering av forskning. Idag sker även innovation inom så kallade ”mjukare sektorer”. Ett exempel är företaget Balansa som erbjuder företag ett ledningsverktyg för livskvalitet i arbetslivet. Det ger stöd till och samlar arbetsplatsens kompetens och förmåga att kunna balansera arbetsliv och övrigt liv. Verktyget kompletterar befintliga ledningssystem och genom en certifieringsprocess kvalitetssäkras arbetsplatsen. Balansas ledningsverktyg är baserad på flera års forskning på Karlstads universitet i nära samverkan med näringslivet och arbetsplatser. (Sulf-tidningen april-11, www.balansa.nu).

En viktigt inslag i dagens högskole- och universitetsutbildning är att bidra till att studenterna blir anställningsbara. Detta kräver att dagens studenter under utbildning får en god kontakt med presumtiva arbetsgivare, skapar sig nätverk och genom exempelvis mentorer får inblick i relevanta yrken. Med anledning av den så kallade Bolognaprocessen har anställningsbarheten blivit ett viktigt element i varje utbildning, vilket också ställt krav på utbildningarnas upplägg. Det är viktigt att skapa mötesplatser för företag och studenter. Idag är arbetet med att skapa praktikplatser åt studenter, ta fram mentorsprogram, partnerföretag och nätverk inom näringslivet därmed vanliga inslag i lärosätenas verksamhet. Genom ökad samverkan inom utbildningsområdet kan näringsliv exempelvis säkerställa behovet av kompetens, vilket gynnar företagen på lång sikt. Universitet och högskolors tre uppgifter, tre dimensioner, utbildning, forskning och samverkan, bidrar således till kompetensförsörjning och kunskapsspridning för individer, samhälle och företag.

Värmlands förutsättningar för samverkan

År 2006 skrev OECD en rapport om högre utbildningsinstitutioners medverkan till regional utveckling med fokus på Värmlandsregionen. (Van Vught, Garlick, Nordström & Yelland, 2006). Rapporten var en av fjorton rapporter som skrevs kring högre utbildningsinstitutioner och regional utveckling. Rapporten om Värmland syftade till att sprida kunskap om den samverkansmodell som byggts upp i länet. I rapporten står uttalat att Karlstads universitet spelar en aktiv roll i många aspekter rörande social, kulturell och miljömässig utveckling för regionen och att betydande satsningar genomförts under senare år för att utveckla och främja innovation, både regionalt och nationellt. Satsningarna som lett till integrering av högre utbildning i utvecklingsstrategier i regionen lyfts fram som exemplariska. Generellt sätt har universitetsstäder varit de mest snabbväxande kommunerna vid sidan av de tre storstadsregionerna i Sverige. Det visar exempelvis Norrlandsstudien baserad på en medborgarundersökning i de fyra nordligaste länen. Studien visar på utvecklingen hos universitetsstäder som Luleå, Umeå, Lund, Växjö och Linköping (Lundgren, 2008:167).[1] Alla universitetsorterna har en lika central roll i länet som Karlstad har för Värmland.

Värmland har en stark tradition inom papper och pappersmassa samt inom stål och verkstadsindustrin. Under lång tid har samarbetet kring kunskap inom dessa

sektorer vuxit sig stark och interaktionen med Karlstads universitet och forskningen på området har blivit av allra största vikt. Fokus har bland annat legat på att skapa innovativa miljöer i samarbete med Karlstads universitet och i linje med länets tillväxtstrategi (Region Värmland, 2008. Se vidare i kapitlet *Värmlands framtida utveckling – ett medborgarperspektiv*) har en etablering av framgångsrika klustersamarbeten skett. Den regionala kontexten har visat på viktiga innovativa initiativ där industrin gått samman och bildat kluster som ”The paper province”, ”The Packaging Arena”, ”Compare” inom IT-sektorn samt ”Stål och verkstad”. Det senaste klustret som bildades är den ekonomiska föreningen Visit Värmland, en klusterorganisation inom besöksnäringen, som bildades i februari 2011. Region Värmlands strategi är att stärka samverkan med regionala nyckelaktörer och universitetet för att stärka regionens konkurrenskraft där klustren har en betydande roll (PASCAL). I Värmland har således Karlstads universitet inte bara en central roll som utbildnings- och forskningsinstitution utan även som kompetenscentrum och en viktig uppgift att sprida kunskap till företag och samhälle.

Klusterinitiativ i Värmland

Under år 2009 genomfördes en mätning av utvecklingen av klusterinitiativ i regionerna Värmland, Dalarna och Gävleborg. Mätningen genomfördes av företaget Ramböll på uppdrag av projektet SLIM II. Syftet med mätningen var att identifiera resultat och effekter av klusterutvecklingen ur ett företagsperspektiv, att lära mer om utvecklingen i varje region och att identifiera gemensamma utvecklingsområden för regionerna (Ramböll, 2010). De främsta resultaten som framkom av mätningen var att deltagande i klusterinitiativen har resulterat i ökat samarbete, ökad kunskap om branschen och ökad samarbete med utbildningsaktörer. Samarbetet med utbildnings- och forskningsaktörer har inte varit avgörande för deltagandet i initiativen, men det har lyfts fram som ett sätt att skapa mervärden. Kopplingen till forskning och utveckling är såldes en viktig del för klusterinitiativen. Mätningen visar att hälften av de 147 svarande företagen (av 277 företag) har angett att de har fått ett ökat FoU-samarbete med högskola/universitet/industriforskningsinstitut (Ramböll, 2010:4). Ytterligare en del som anses vara viktig är kompetensutvecklande aktiviteter och aktivt arbete kring kompetensförsörjning. Att kunna påverka framtida utbildningar är ett område som klusterinitiativen är angelägna om att utveckla.

När det gäller bidraget till kompetensutveckling för företagen framgår att tillgången till rätt kompetens är avgörande för att företagen ska kunna växa. Det finns genom klusterinitiativen en hög tilltro till initiativens förmåga att initiera företagsrelevanta utbildningar och kompetensutvecklings aktiviteter. Mätningen som genomförts visar att klusterinitiativen bedöms ha bidragit till ökade möjligheter till rekrytering. För företagen i Värmland som deltagit har 53 procent av företagen angett ökad möjlighet till rekrytering, vilket visar på ett viktigt resultat (Ramböll, 2010:21).

De fyra kluster från Värmland som deltagit i mätningen, The Packaging Arena, The Paper Province, Compare och Stål och verkstad har en betoning på industriell

verksamhet. Att mätningen visar på en effekt av ökad industriell forskning är därför inte anmärkningsvärt. Det har skett en ökning över tid samtidigt som det finns en utvecklingspotential kring ökad samverkan mellan initiativen och FoU-aktörer.

Under år 2009 hade mellan 79-87 procent av de svarande företagen inom de fyra värmländska klusterinitiativen samverkan med forsknings- och utbildningsinstitutioner (Ramböll, 2010). Hur stor samverkan var med Karlstads universitet, Värmlands enda universitet framgår ej. Karlstads universitet har större vana vid att samarbeta med stora företag än med små och medelstora företag (SME). Det finns dock ett behov av att utveckla detta framöver, vilket även skulle stärka Karlstads universitet.

Tydligt är att det finns höga förväntningar på att klusterinitiativen skall bidra till innovationer. Den innovativa förmågan är uppskattad utifrån om företagen bedömer att deltagandet kommer leda till förstärkt konkurrenskraft genom förbättrade eller nya produkter och/eller tjänster. Förväntningar på innovationer är starkt sammankopplat med tillväxt och universitet ses som en stark samarbetspartner för att skapa detta. Näringslivets och klustrens förväntningar på högskola och universitet sätts således i en tillväxtdiskurs. Hur ser då medborgarnas förväntningar ut på högskola och universitet? Hur ser medborgarnas förväntningar ut på lärosätenas bidrag till den framtida utvecklingen?

Medborgarnas syn på högre utbildning och forskning

Samverkansmodeller, Triple Helix och klustersamarbete är en del av vardagen för offentlig sektor, lärosäten och en del av näringslivet idag. Den omvandling som Värmland genomgått från industriregion till tjänstesektor tillskrivs stor vikt i ett regionalt utvecklingsperspektiv (PASCAL). Satsningar på högre utbildning och forskning är ett konkurrensmedel mellan regioner i Europa och så även i Sverige. Samverkan mellan högre lärosäten, offentlig sektor och näringsliv har visat på ökad tillväxt. Det vore av intresse att fördjupa sig i hur väl förankrat samverkansmodellen och kluster är för medborgarna i Värmland. Det är därför intressant att ställa det fokus som lyfts fram på samverkan och klusterdiskussionen i relation till medborgarnas syn på den framtida utveckling och på lärosätenas roll i samhället.

I den genomförda SOM-studien i Värmland 2010 har värmlänningar fått besvara frågan om olika typer av verksamheter som de anser vara viktigt för Värmlands framtida utveckling. Högre utbildning och forskning är en av verksamheterna, vilket nämndes inledningsvis i kapitlet, och kommer på en sjundeplats bland de verksamheter som rankats av medborgarna.[2]

I en jämförelse mellan Värmlandsundersökningen 2010 och tidigare SOM-studier genomförda i Västra Götaland och Skåne visar det sig att högre utbildning och forskning toppar listan över viktigaste verksamhetsområden med transporter och offentlig service tätt följt efteråt (Nilsson & Weibull, 2010:202-203). Jämförelsen visar att högre utbildning och forskning värdesätts högt och anses viktigt för den framtida utvecklingen i flera av landets regioner. Det som inte framgår är utifrån

vilket perspektiv som medborgarna svarat, det vill säga utifrån vilken roll som lärosätena har utifrån de tre dimensionerna som belyses i kapitlet. Ser medborgarna på högre utbildning och forskning utifrån att ha möjligheter att kunna bedriva högre studier eller utifrån ett samverkansperspektiv där forskning och kunskapsspridning sker i enlighet med samverkansmodellen?

På frågan om hur viktiga högre utbildning och forskning är för den framtida utvecklingen i Värmland skiljer sig inte svaren märkvärt mellan grupper (se tabell 1).

Tabell 1 Högre utbildning och forskning för den framtida utvecklingen i Värmland (radprocent) (balansmått)

	Mycket eller ganska viktigt	Inte särskilt eller inte alls viktigt	Balansmått
Kön			
Man	94	6	+88
Kvinna	95	5	+90
Ålder			
16-29 år	64	6	+58
30-49 år	93	7	+86
50-64 år	95	5	+90
65-85 år	96	4	+92
Utbildning			
Låg	93	7	+86
Medellåg	94	6	+88
Medelhög	96	4	+92
Hög	98	2	+96
Boendeområde			
Karlstadområdet	95	5	+90
Norra Värmland	93	7	+86
Östra Värmland	98	2	+96
Västra Värmland	92	8	+84
Subjektiv klass			
Arbetarhem	93	7	+86
Jordbrukarhem	95	5	+90
Tjänstemannahem	96	4	+92
Högre tjänstem.hem	97	3	+94
Företagarhem	97	3	+94

Kommentar: Frågan lyder: ´Hur viktiga anser du att följande verksamheter är för den framtida utvecklingen i Värmland? Här berörs enbart svarsalternativet 'Högre utbildning/ forskning'. Balansmåttet visar andelen som svarat mycket eller ganska viktigt minus andelen som svarat inte särskild eller inte alls viktigt. Balansmåttet varierar mellan +100 (alla anger viktigt) och -100 (alla anger inte viktigt). Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

Totalt sett är det hela 49 procent som anser högre utbildning och forskning är mycket viktigt och 31 procent ganska viktigt. Det är en något högre andel kvinnor än män som anser det vara viktigt. Det är också en högre andel bland den äldre generationen som anser det vara viktigare än yngre grupper.

Det finns inga större geografiska skillnader eller skillnader mellan åsikter när det gäller de svarandes boendeområden. Svarsfrekvensen bland de som svarat mycket eller ganska viktigt är procentuellt sätt något högre i Karlstadområdet och Östra Värmland än övriga delar i regionen. Bland de som svarat mycket eller ganska viktigt finns dock 50 procent av de svarande i Karlstadregionen. Svarande med hög utbildning i jämförelse med övrig utbildningsnivå utmärker sig. Desto högre utbildningsnivå desto viktigare anses högre utbildning och forskning ha för den framtida utvecklingen, vilket inte är anmärkningsvärt. Det är framförallt gruppen med medelhög till hög utbildning som anser det vara mycket eller ganska viktigt. Högre tjänstemän och företagare är de som betraktar högre utbildning och forskning som viktigast.

Kontakt med högskolor och universitet

I Värmlandsstudien tillfrågades medborgarna om de kommit i kontakt med något lärosäte i den egna regionen, Karlstads universitet, i Västra Götalandsregionen, dvs. Göteborgs universitet, Chalmers tekniska högskola, Högskolan Skövde eller Högskolan Väst samt alternativen Örebro universitet och Uppsala universitet. Karlstads universitet är det enda högre lärosätet i Värmland. I den närmaste geografiska närheten finns förutom Karlstads universitet Örebro universitet och lärosätena i Västra Götaland. Karlstads universitet var innan universitetsbildandet och högskoletiden, en filial till Göteborgs universitet. Av tradition finns således en stark koppling till Göteborgs universitet. Samtliga lärosäten spelar en viktig roll i regionerna och tydligt är att rollen är viktigare ju närmare geografiskt lärosätet finns. Lärosätena är först och främst stora studieplatser för studenter i regionerna men även stora arbetsgivare. Majoriteten av nybörjarstudenterna vid Karlstads universitet kommer exempelvis från Värmland. Andelen har legat i närheten av mellan 50-65 procent under lång tid (förutom en bottennotering på 38 procent under läsåret 2006/2007), men har minskat något under de senaste åren (Eriksson, 2008).

De svarande har angett om de arbetar/har arbetat vid något av de alternativa lärosätena, om de studerar eller har studerat, om nära anhörig studerar/arbetar eller har studerat/arbetat vid något av lärosätena. Vidare fanns alternativen om de svarande i sitt yrke kommer i kontakt med eller om de ej varit i kontakt med något av de alternativa lärosätena (Se tabell 2).

När det gäller specifikt kontakten med Karlstads universitet har 615 individer, vilket motsvarar 50 procent av de svarande, svarat att de på något sätt haft kontakt med Karlstads universitet. Av de svarande har 20 procent angett att de studerar eller har studerat vid Karlstads universitet. Detta i jämförelse med siffror som kommer

från Karlstads universitet där andelen legat på mellan 50-65 procent värmlänningar bland nybörjarstudenterna under lång tid (Eriksson & Byman, 2011)

Bland de svarande värmlänningarna är det en mycket låg andel som kommit i kontakt med något av de övriga angivna lärosätena. Göteborgs universitet och Uppsala universitet är de lärosäten medborgarna i Värmland haft mest kontakt med efter Karlstads universitet (se tabell 2).

Tabell 2 Kontakter med följande universitet/högskolor 2010 (fler svarsalternativ möjligt) (procent)

	Arbetar / har arbetat vid	Studerar eller har studerat vid	Nära anhörig studerar/arbetar eller har studerat /arbetat vid	Kommer i mitt yrke i kontakt med	Ej varit i kontakt med
Karlstads universitet	2	20	24	10	50
Göteborg universitet	0	4	7	3	80
Chalmers Tekniska Högsk.	5	1	7	1	84
Högskolan Skövde	5	0	1	0	90
Högskolan Väst	5	0	1	0	91
Örebro universitet	0	2	5	3	83
Uppsala universitet	0	3	7	2	82

Kommentar: Frågan lyder 'Har du på något av följande sätt kommit i kontakt med följande universitet/högskolor?' Mer än ett svarsalternativ kan anges. Fem procent har ej svarat på frågan.

Generellt sett framgår av SOM-undersökningen i Värmland att utbildningsnivån bland värmlänningarna är relativt låg. Fördelat över olika ålderskategorier visar studien att den högsta utbildningsnivån procentuellt sett finns bland medborgargruppen 30-49 åringar (38 procent).[3] 33 respektive 32 procent av åldersgruppen 50-64 åringar ligger på en medelhög respektive hög utbildningsnivå. Anmärkningsvärt är att en så stor del som 60 procent av gruppen 65-85 åringar har en låg utbildningsnivå.

Mönstret bland utbildade medborgare i länet är mycket tydligt. De högst utbildade i regionen finns i Karlstadregionen följt av Västra Värmland (se Figur 1). Figuren nedan visar att andelen med hög utbildning är mycket låg i Norra och Östra Värmland.

Enligt uppgifter från Karlstads universitet var de mesta populära lärosätena för värmlänningar att studera vid under läsåret 09/10, vid sidan om Karlstads universitet, i första hand Göteborgs universitet, tätt följt av Örebro universitet och Högskolan Dalarna. Universiteten i Uppsala och Linköping samt Chalmers tekniska högskola kom därefter. Den geografiska närheten anses därför vara en betydelsefull faktor vid valet av lärosäte att studera vid (Eriksson och Byman, 2011).

Figur 1 Utbildningsnivåns fördelning på delregioner i Värmland (procent)

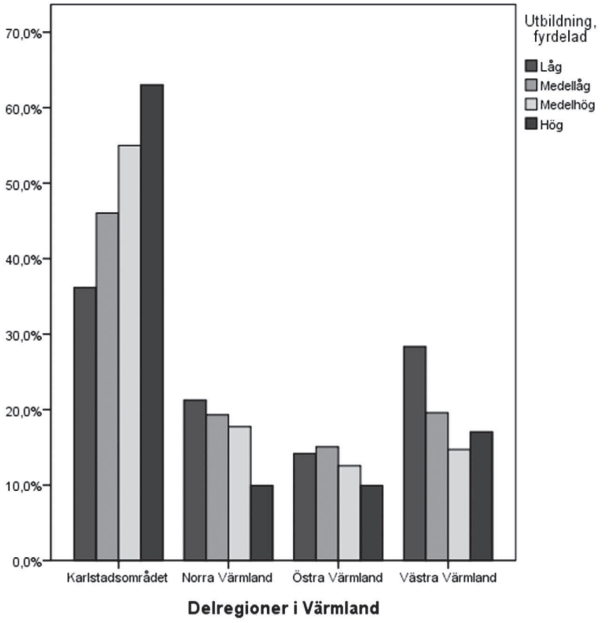

Kommentar: Staplarna visar procent (n=1088). Bortfall 3 procent

SOM-studien från Värmland visar dock att det är en mycket liten andel av de svarande som läst vid de lärosäten som utpekas vara av betydelse för regionen (se tabell 3).

Tabell 3 visar att de medborgare som studerar eller har studerat vid Karlstads universitet är övervägande från Karlstadregionen. Det finns således en stark centrering av hög kompetens till Karlstad.

Karlstads universitet har försökt stärka sin roll i Värmland och framförallt i Karlstad genom olika typer av aktiviteter för att tillgängligöra universitetet och dess verksamhet. Tanken är att öppna upp och tillgängliggöra universitetet för fler grupper i samhället. Skolbarn bjuds exempelvis in till ”Barnens universitet” och skolungdom till ”Kunskapsgatan”. Konferenser, föredrag och kurser utanför universitets ordinarie verksamhet arrangeras på lärosätet tillsammans med olika kulturevenemang i form av konserter. Flera olika typer av mässor för företag och studenter arrangeras, vilket gör att universitetet möjliggjort för många företag att komma i kontakt med lärosätets verksamhet. Kontaktytorna har därmed utökats. Detta får dock ställas i relation till att en andel på 50 procent[4] av medborgarna har angett att de ej varit i kontakt med Karlstads universitet. Den högsta andelen som ej varit i kontakt med Karlstads universitet finner vi i Norra Värmland där 67 procent har svarat. I Västra Värmland har 60 procent svarat att de ej haft kontakt, 58 procent i Östra Värmland och 38

procent i Karlstadsregionen. Detta är intressant att ställa i relation till den siffra som lyftes fram inledningsvis, det vill säga 49 procent av medborgarna som ändå anser att högre utbildning och forskning har betydelse för den framtida utvecklingen.

Tabell 3 Studier vid lärosäten (procent)

	Karlstads Universitet	Göteborgs universitet	Chalmers tekniska högskola	Högskolan I Skövde	Högskolan Väst	Örebro universitet	Uppsala universitet
Kön							
Man	13	2	2	0	0	1	2
Kvinna	27	4	0	1	1	3	4
Ålder							
16-29 år	33	0	1	1	0	3	1
30-49 år	30	3	1	1	1	3	5
50-64 år	20	5	1	0	1	2	3
65-85 år	7	3	1	0	0	1	3
Utbildning							
Låg	16	0	1	0	0	0	0
Medellåg	31	0	0	0	0	1	0
Medelhög	25	2	1	0	0	2	4
Hög	26	15	3	1	1	7	12
Boendemiljö							
Karlstadområdet	29	5	1	0	0	2	3
Norra Värmland	16	1	1	0	0	2	2
Östra Värmland	23	3	1	1	0	3	4
Västra Värmland	25	3	1	0	1	2	4
Subjektiv klass							
Arbetarhem	13	1	1	0	0	1	1
Jordbrukarhem	6	2	2	0	0	0	2
Tjänstem.hem	36	8	2	1	0	3	5
Högre tjänst	30	13	4	3	0	1	13
Företagarhem	14	1	0	0	1	0	5

Kommentar: Frågan ingår som en del i fråga som behandlas i tabell 2. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

Resultatet av SOM-undersökningen skall ställas i relation till den roll som lärosätena har i form av att utbilda invånare för att delvis behålla kompetensen i regionen. Resultatet visar dock att utbildningsnivån är låg och att det är förhållandevis stor andel medborgare som aldrig kommit i kontakt med Karlstads universitet eller

något av de övriga lärosätena. Studien visar även att den kompetens som regionen behåller stannar främst i Karlstadsregionen.

Yrkesmässig kontakt till lärosäten

När det gäller om de svarande har kommit i kontakt med något lärosäte i sitt yrke har 10 procent svarat att de kommit i kontakt med Karlstads universitet (Se tabell 4).

Tabell 4 Yrkesmässig kontakt med lärosäten (procent)

	Karlstads Universitet	Göteborgs universitet	Chalmers tekniska högskola	Högskolan I Skövde	Högskolan Väst	Örebro universitet	Uppsala universitet
Kön							
Man	11	2	2	0	0	3	2
Kvinna	10	3	1	1	1	2	2
Ålder							
16-29 år	6	1	1	0	0	2	2
30-49 år	13	3	1	0	0	2	2
50-64 år	16	5	2	2	1	5	4
65-85 år	4	3	0	0	0	1	1
Utbildning							
Låg	2	0	0	0	0	0	0
Medellåg	8	1	1	0	0	1	1
Medelhög	11	1	2	0	0	3	1
Hög	25	11	2	3	1	10	8
Boendemiljö							
Karlstadområdet	13	4	2	1	1	4	3
Norra Värmland	7	1	0	0	0	0	1
Östra Värmland	7	2	0	0	0	3	3
Västra Värmland	8	2	1	0	0	1	1
Subjektiv klass							
Arbetarhem	4	0	0	0	0	1	1
Jordbrukarhem	4	0	0	0	0	0	2
Tjänstem.hem	20	7	3	2	1	6	5
Högre tjänst.hem	19	7	4	0	0	4	8
Företagarhem	17	3	1	0	0	3	3

Kommentar: Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

Enbart 3 procent har kommit i kontakt med Göteborgs universitet och 3 procent med Örebro universitet. Andelen för övriga lärosäten är mycket låg. Resultatet i studien visar dock att det är en ytterst liten andel av de svarande värmlänningarna som i sitt yrke kommer eller har kommit i kontakt med något av lärosätena i eller närmast utanför regionen.

I jämförelse med andra studier visar exempelvis att 77 procent av boende i Lund haft kontakt med Lunds universitet medan 62 procent av de boende i Göteborg haft kontakt med Göteborgs universitet och Chalmers tekniska högskola (59 procent för hela Göteborgsregionen).

Nilsson och Weibull (2010:209) menar att den yrkesmässiga kontakten bäst speglar den roll ett lärosäte speglar i lokalsamhället. Att enbart en tiondel av värmlänningen har haft kontakt med Karlstads universitet, eller knappt en femtedel med något av de nämnda lärosätena värderas som mycket låga siffror. Vad säger då detta om lärosätenas roll i samhället och som ett starkt kompetenscentra för regionen? De klusterföretag, i både Värmland, Dalarna och Gävleborg, som ingick i SLIM projektet (se avsnitt Klusterinitiativ i Värmland) uttryckte tydligt att kontakten med utbildnings- och forskningsaktörer skapat mervärde och att rätt kompetens är avgörande för att företagen skall kunna växa. Resultatet i SOM-studien visar dock tydligt att den yrkesmässiga kontakten är låg utanför Karlstadregionen, den är låg när det gäller kontakt med lärosäten utanför regionen och det är främst medborgare från tjänstemanna och företagarhem som har en yrkesmässig kontakt.

I en undersökning som genomförts på uppdrag av Svenskt Näringsliv visar det sig att enbart 24 procent av företagen i Värmland har haft någon form av samverkan med högskola, universitet eller forskningsinstitut (Krantz & Svanberg, 2011). 79 procent av förtagen har svarat att de samverkar. Dessa menar att samverkan är viktig för det egna företagets konkurrenskraft. En fjärdedel (24 procent) av de företag som ingått i Demoskops undersökning har ej haft samverkan men anser ändå att det skulle vara positivt för verksamheten och för företagets konkurrenskraft. Det finns således potential och företagare i regionen som vill ha ökad samverkan. Det som är intressant att belysa i undersökningen är misstron mot samverkan med högskola och universitet. 14 procent av företagarna har angett att akademin är intresserad av samverkan med det egna företaget. Det är så pass många som 77 procent av företagarna som angett att universitet, högskolor och forskningsinstitutioner inte är intresserade av samverkan. Det är anmärkningsvärda siffror. Var i ligger problemet och hindret för samverkan kan man fråga sig? Är det lärosätena som har svårt att integrera samverkan eller företagen? Handlar det om kommunikation och det faktum att lärosäten och företag agerar på olika arenor, med olika fokus och därmed kommunicerar på olika sätt?

Diskussionen ovan måste dock ställas i relation till den roll som universitet och högskolor anses ha idag, dvs. som tillväxtmotor och som kompetenscentra för regionen. En intressant fråga att ställa sig är om det finns barriärer och vilken typ av barriärer som finns för att den yrkesmässiga kunskapen och kompetensen skall

kunna spridas utanför Karlstadsregionens gränser för att få till en ökad utveckling och tillväxt i regionen och för att samverkan mellan företag och forskning och utbildning skall stärkas?

Förtroende för universitet och högskolor

I den värmländska SOM-undersökningen ställdes frågan om i vilken grad de svarande i allmänt sett har ett förtroende för universitet och högskolor. Svarsalternativen var även här samma lärosäten som tidigare fråga, dvs. lärosäten som ligger i nära anslutning till regionen (Se tabell 5). Här märks en skillnad mellan de svarande och lärosätenas geografi. Av de svarande har 43 procent angett att de har stort förtroende alternativt ett ganska stort förtroende för Karlstads universitet. En grupp på 37 procent har dock ingen uppfattning i frågan. Förtroendet för övriga lärosäten som är av betydelse för regionen är klart lägre och framförallt för de mindre lärosätena i Västra Götaland. Totalt 27 procent har ett stort eller ganska stort förtroende för Göteborgs universitet och 33 procent för Chalmers. För Högskolan i Skövde och Högskolan Väst svarar värmlänningen främst att de varken har stort eller litet förtroende. Märk väl den höga siffran av svarande medborgare som angett att de inte har någon uppfattning. 40 procent har exempelvis svarat att de inte har någon uppfattning om frågan om de har förtroende för Karlstads universitet. Det är lättare att förstå att värmlänningar svarar att de inte har uppfattning om frågan vad gäller förtroende för övriga lärosäten då kontaktnivån med dessa är låg (jämför med tabell 2 i tidigare avsnitt).

Förtroendet för övriga lärosäten ligger på en relativt låg nivå. Förtroendet för Örebro universitet ligger på en nivå på totalt 18 procent som har ett mycket eller ganska stort förtroende medan förtroendet för Uppsala universitet ligger på 30 procent när det gäller mycket eller ganska stort förtroende. Även för dessa två senaste nämnda lärosäten har 69 respektive 63 procent ingen uppfattning om de har ett förtroende eller ej.

Bilden som studien visar är att det finns en andel med ett ganska starkt förtroende för lärosäten i och utanför regionen, framförallt för Karlstads universitet, men märkbart många har ingen uppfattning i frågan. Förtroendet likväl den yrkesmässiga kontakten för lärosäten kan korreleras med förväntningarna i samhället på universitet och högskolor (Nilsson och Weibull, 2010:210). Om förtroendet är högt förväntas med stor sannolikhet universitet och högskolor bidra i samhället. Att förtroendet för de mindre lärosätena i Västra Götaland är lågt förklaras sannolikt med att de inte är lika kända. I förtroendemätningen är det viktigt att notera att det inte är negativa röster som hörs. Det är ett fåtal som har angivit att de har ett mycket litet eller ganska litet förtroende för något av lärosätena. Detta kan jämföras med 13 procent av befolkningen i SOM-studien i Västra Götaland 2010 som svarat mycket litet eller ganska litet förtroende.

Tabell 5 Förtroende för universitet och högskolor 2011 (procent) (balansmått)

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	Balansmått
Karlstads universitet	14	33	11	2	0	40	+45
Göteborgs universitet	11	19	8	0	0	62	+30
Chalmers tekniska högskola	19	16	5	0	0	60	+35
Högskolan i Skövde	5	8	18	2	3	64	+8
Högskolan Väst	4	6	12	2	0	76	+8
Örebro universitet	6	12	12	1	0	69	+17
Uppsala universitet	16	14	7	0	0	63	+30

Kommentar: Frågan lyder 'Allmänt sett, hur stort förtroende har du för följande universiet och högskolor? Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan. Balansmåttet visar andelen med mycket stort och ganska stort förtroende minus andelen med ganska litet eller mycket litet förtroende. Balansmåttet varierar mellan +100 (alla anger mycket förtroende) och -100 (alla anger mycket litet förtroende). Övriga svar är Ingen uppfattning eller varken stort eller litet förtroende.

Vilka är det då som inte har någon uppfattning och vad kan det bero på att så stor andel inte har någon uppfattning? När det gäller förtroendet för Karlstads universitet kan vi inledningsvis notera att 44 procent av männen och 36 procent av kvinnorna saknar uppfattning (se tabell 6). Åldersmässigt är det övervägande 65-85 åringar som saknar uppfattning. Hela 48 procent har ingen uppfattning. De höga andelarna finner vi bland medborgare med låg eller medellåg utbildning, vilket kan förklaras med låg kontakt (se exempelvis tabell 3 som visar kontakt genom studier) med lärosäten.

Gruppen medborgare som har ett stort eller ganska stort förtroende har framförallt en medelhög eller hög utbildning. De återfinns främst inom gruppen från tjänstemannahem. Kvinnor har något högre förtroende för lärosätet än män. Vi kan också utläsa att förtroendet minskar något utanför Karlstadregionen.

Viktigt är att reflektera över relationen mellan förtroendet och kontakt och vad kontaktmåttet säger. Måttet inkluderar dem som i studien uttryckt att de någon gång haft en kontakt, direkt eller indirekt. Måttet är även en fingervisning om lärosätets regionala betydelse och kan kopplas samman med medborgarnas syn på högre utbildning och forskningens betydelse för den framtida utvecklingen. Intressant är även att ställa detta resultat i relation till vad som framgått av studier genomförda kring klusterföretagens kontakt med utbildning och forskning (se i tidigare avsnitt kring 'Klusterinitiativ i Värmland'.) Vilka värmlänningar är det då som har kontakt med lärosätena?

Tabell 6 Förtroende för Karlstads universitet i olika grupper (radprocent)

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	Balansmått
Kön							
Man	10	32	12	2	0	44	+40
Kvinna	18	34	11	1	0	36	+51
Ålder							
16-29 år	17	37	10	5	1	30	+48
30-49 år	15	32	13	3	0	37	+44
50-64 år	14	35	12	1	0	38	+48
65-85 år	12	29	11	0	0	48	+82
Utbildning							
Låg	13	15	9	0	0	63	+28
Medellåg	10	33	10	1	0	46	+42
Medelhög	17	40	12	3	0	28	+54
Hög	20	49	16	4	0	11	+62
Boendemiljö							
Karlstadomr	17	40	12	2	0	29	+55
Norra Värml	11	26	11	1	0	51	+36
Östra Värml	16	20	12	3	0	49	+33
Västra Värml	8	31	11	2	0	48	+37
Subjektiv klass							
Arbetarhem	12	28	9	1	1	49	+38
Jordbrukarh	8	19	10	0	0	63	+27
Tjänstem.h.	16	48	11	3	0	22	+61
Högre tjänst	21	29	20	4	0	26	+46
Företagarh	16	30	21	1	0	32	+45

Kommentar: Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

I tabell 4 framgår tydligt att bland de medborgare som har eller har haft en yrkesmässig kontakt med Karlstads universitet så har den största delen hög alternativt medelhög utbildningsnivå. Det är också framförallt medborgare från tjänstemannahem eller företagare som har yrkesmässig kontakt. Den geografiska betydelsen visar sig även i detta fall. De medborgare som haft yrkesmässig kontakt med Karlstads universitet är övervägande från Karlstadregionen.

Vad kan vi dra för slutsatser av relationen mellan kontakt och förtroende och hur kan vi koppla ihop detta med den syn medborgarna har på högre utbildning och forskning för den framtida utvecklingen? Om vi går tillbaka till de som lyft fram högre utbildning och forskning som viktig för den framtida utvecklingen kan vi jämföra med de medborgare som samtidigt haft yrkesmässig kontakt med Karlstads universitet eller med de som angett att de ej har haft kontakt med Karlstads universitet. Resultatet visar att 42 procent av de som angett att forskning och utbildning är mycket viktigt för den framtida utvecklingen ändå inte haft någon kontakt med Karlstads universitet. Samtidigt har 71 procent av de som lyft fram högre utbildning och forskning som viktigt haft en yrkesmässig kontakt med Karlstads universitet. Det visar ändå att trots att det finns en stor del av medborgarna i Värmland som ej varit i kontakt med Karlstads universitet så anser medborgarna ändå att forskning och utbildning är viktigt för den framtida utvecklingen. Det hänger starkt ihop med förtroendet för högre utbildning och forskning och förtroendet för lärosätena. Ställer vi däremot lärosätenas kontaktyta, det vill säga medborgarnas kontakt med lärosäte, i det här fallet Karlstads universitet, i relation till förtroende får vi en något annorlunda bild (tabell 7).

Tabell 7 Förtroendebalans för Karlstads universitet efter typ av kontakt med Karlstads universitet 2010 (procent)

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	Förtroendebalans
Studerar/studerat	27	53	11	5	0	4	+76
Nära anhörig studerar/at eller arbetar/at	21	52	12	2	0	13	+60
Yrkesmässig kontakt	15	52	17	6	0	10	+61
Ingen kontakt	7	17	10	1	0	65	+23

Förtroendebalansen visar att förtroendet för Karlstads universitet bland de som har en yrkesmässig kontakt med universitet är relativt högt. Det betyder att närheten och kontakten ger en positiv erfarenhet och ett förtroende.

Vi kan därefter ställa detta i relation till vilken roll som statsmakter, politiker och offentlig sektor anser att universitet och högskolor har i samhället. Hur är balansen mellan detta? När resultatet visar att det är en hög andel som ej har uppfattning

i fråga om förtroende för lärosäten (tabell 6) borde det betyda att dessa inte har kunskap om den roll universitet och högskolor har i samhället och anses ha. Betyder detta att universitet och högskolors roll har en starkare betydelse för företag och offentlig sektor men ej för den enskilde individen?

Kunskapens geografier – sammanfattning

Universitet och högskolor finns geografiskt placerade i betydelsefulla regioner i vårt land. Lärosätena agerar på en nationell och en internationella arena både forsknings- och utbildningsmässigt. Studenter attraheras främst från den egna regionen men lärosätena attraherar studenter både nationellt och internationellt. Det innebär att ett lärosäte som Karlstads universitet geografiskt är placerat i Värmland men agerar både på en internationell, nationell och regional arena.

Konkurrensen om studenter och forskningsmedel hårdnar i takt med ekonomiska kriser och sjunkande ungdomskullar. Nedskärningar i utbildningsutbudet i takt med hårdare kvalitetsgranskningar gör att utbildningarnas geografi förändras. Konkurrensen om forskningsmedel mellan nationella forskningsinstitutioner, mellan de stora etablerade institutionerna och de mindre lärosätena, gör att även forskningens geografi kan komma att förändras i framtiden. Utbildningsminister Jan Björklund uttrycker sig försiktigt men menar att lärosäten kan komma att lägga ner sig själva i framtiden (DN 24/10-11).

Lärosätenas arbetssätt har under senare år förändrats från rena utbildnings- och forskningsinstitutioner till en viktig aktör för den regionala utvecklingen, en aktör som samverkar med näringsliv och offentlighet. Samverkan mellan universitet och högskolor, näringsliv och offentlighet uppmuntras. I OECD-rapporten (Van Vught, Garlick, Nordström & Yelland, 2006) lyftes Värmlands samverkansarbete fram som exemplariskt. Samverkan sker på olika villkor. Näringen i Värmland har exempelvis genom klusterinitiativ fått till stånd en samverkansmodell där universitet idag är en självklar samarbetspartner med verkstadsindustrin, skog- och pappersindustrin, förpackningsindustri och informationsteknologi. Samverkan sker även på initiativ av universitetet genom exempelvis uppbyggnad av forskningsprojekt tillsammans med praktiker/företagare. Samverkan med exempelvis SME, små och medelstora företag, blir allt vanligare inslag i forskningsansökningar till flera stora forskningsfinansiärer.

I Värmland har samverkansmodellen, den så kallade Värmlandsmodellen, vuxit sig stark där receptet för tillväxt och utveckling heter samverkan mellan universitet, näringsliv och offentlighet. Det finns en stark tilltro till att denna samverkan skall generera både innovationer och tillväxt i samhället. Universitet och högskolor deltar i samhällsdebatten, deltar i klustersamarbeten och genom forskning i olika utvecklingsprojekt etc. Förväntningarna på lärosäten som tillväxtmotor är från både politiska håll på nationella och regional nivå stora. Flera viktiga förändringar i högskolor och universitets verksamheter har på senare år skett för att tillmötesgå förväntningar och för att delta som en viktig aktör i samhällets utveckling.

Samverkan är ett viktigt inslag i utbildningen för att dialog skall kunna föras om utbildningens innehåll genom exempelvis referensgrupper, för att tillmötesgå behovet av kompetens hos näringslivet och för att studenter skall få en praktisk erfarenhet under pågående utbildning. Program för partnerskap och mentorer är allt vanligare inslag i utbildningsprogram idag etc.

Viktigt är att inte bara fokusera samverkansuppgiften utan hela den roll som forsknings- och utbildningsinstitution universitet och högskolor har idag, det vill säga både forskning, utbildning och samverkan. Genom vetenskaplig forskning och utbildning skall lärosätena sprida kompetens dels till bland annat regionens medborgare, dels till samhället i stort. Universitet och högskolor är viktiga kompetenscentra för regionen och för regionens företag. Utifrån den tredje perspektivet sker samverkan mellan forskning och utbildning med näringsliv och offentlighet där målsättningen är tillväxt och att uppmuntra innovationer.

Utifrån de tre dimensionerna av högskolor och universitets uppdrag och roll i samhället vore önskvärt att genom en karta kunna visa på den geografiska spridningen av kunskap, forskning och innovation i samhället. Genom ett mer detaljrikt material hade vi kunnat visa på kommunnivå hur kunskap, kontakt och samverkan (som till viss del kan relateras till yrkesmässig kontakt) sker till medborgare och med företag i Värmlands län. Möjligheten finns dock inte i materialet för att fördjupa sig på en sådan detaljnivå. Möjligheten har dock getts att fördjupa sig i de fyra geografiska områdena i Värmland, Karlstadregionen, Östra, Västra och Norra Värmland. Fokus har lagts på dessa geografiska områden för att visa på kunskaps- och kompetensspridningen i länet och för att relatera det till andra dimensioner i samhället, dvs. till lokal och framförallt till regional nivå.

Utifrån ett utbildningsperspektiv är målsättningen att lärosäten skall bidra till att utbilda invånare, höga utbildningsnivån bland regionens medborgare och att behålla kompetens i regionen. Resultatet av SOM-undersökningen visar dock att utbildningsnivån i länet är låg och att det är förhållandevis stor andel medborgare som aldrig kommit i kontakt med Karlstads universitet eller något av de övriga lärosätena. Den bild som träder fram är geografiskt sett att den kompetens som regionen behåller främst stannar i Karlstadsregionen och att de högst utbildade i Värmland finns i Karlstadregionen. De medborgare som studerat eller studerar vid Karlstads universitet är övervägande från Karlstadsregionen. Detta innebär att det finns en stark geografisk centrering till högre kunskap och kompetens i Karlstadregionen. Det innebär också att kompetensen stannar inom Karlstadregionens gränser. Det råder en kunskapsgeografisk obalans i Värmland. Här finns således en utmaning i att sudda ut gränsen och sprida kunskap och kompetens till medborgare och företag utanför Karlstadregionens gränser. Utmaningen är att höja utbildningsnivån i hela länet och att attrahera medborgare från hela länet till högre utbildning. En utmaning är att hitta nya målgrupper och att påvisa vikten av högre utbildning inom yrken där högre utbildning inte tidigare varit vanligt förekommande.

Det geografiska avståndet i Värmland mellan Karlstadregionen och Norra, Västra och Östra Värmland speglar också avståndet till högre utbildning och forskning. Desto längre geografiskt avstånd desto svårare tycks det vara att attrahera studenter, företag och få till stånd en kontakt med företag. Som antytts tidigare ger inte materialet från undersökningen möjlighet att gå ner på kommunnivå. Vilka kommuner som har företag med de främsta kontakterna med de lärosäten som ingått i studien framgår således inte av materialet. Studien visar dock tydligt att kontakten mellan företag i regionen med något av de lärosäten som ingått i studien är låg. Den yrkesmässiga kontakten bland de värmländska företagen har skett med Karlstads universitet. Geografin har betydelse även här. Den yrkesmässiga kontakten som Karlstads universitet har haft har främst skett med företag inom Karlstadregionen. Den yrkesmässiga kontakten är låg i övriga delar i länet. Anmärkningsvärt är att det är en så låg andel av de värmländska företagen som haft kontakt med Karlstads universitet eller med något av de övriga lärosätena som ingått i studien. Resultatet av genomförd studie av Demoskop på uppdrag av Svenskt näringsliv visar samma resultat. I Demoskops undersökning har enbart en fjärdedel av de värmländska företagen samverkan i någon form med högskola, universitet eller forskningsinstitut (Krantz & Svanberg, 2011).

Den starka tilltro som finns till samverkansmodellen i Värmland ställer krav på samverkan mellan universitet, offentlighet och näringsliv. Krav måste således även ställas de värmländska företagens medverkan. Med både hänsyn till ett geografiskt avstånd, till kunskapens geografi, utbildningsnivåns geografi och det faktum att kontakt med högskola och universitet genom studier och yrke främst sker med medborgare i Karlstadregionen ökar förståelsen för den låga yrkesmässiga kontakten med värmländska företag utanför Karlstadregionen. Kontaktmönstret är således komplext och svårt att förändra genom uppmuntran till samverkan. Demoskops undersökning som visar att en fjärdedel av de företag som ej har någon samverkan med högskola och universitet ser att det skulle vara positivt för konkurrenskraften med samverkan. Här finns således ytterligare utmaningar. Resultatet av SOM-studien visar att de värmländska företag som har haft en yrkesmässig kontakt har ändå relativt högt förtroende för högre utbildning och forskning. Den kartbild som målas upp visar ändå att det finns en målgrupp med företag utanför Karlstadregionen som behöver få en ökad yrkesmässig kontakt, få ett högre företroende för högskola och universitet för att samverkan skall kunna komma till stånd och för att dialog skall kunna föras kring kompetensspridning till företag och för att matcha kompetensbehovet hos företag i länet och så vidare. Det är sannolikt inte bara det geografiska avståndet, det rent fysiska och den kunskapsgeografi som finns i länet utan det faktum att det är en stor gräns mellan ett enskilt företag och ett stort lärosäte. Här finns dock många aktiviteter som skulle kunna genomföras för att öka förtroendet och samverkan på initiativ av både lärosäten och företag. Högskolor och universitet kan blir bättre på att sprida sin verksamhet i hela regionen. Företag kan dock bli aktivare att knyta studenter till sig under pågående utbildning. Företag i regionen har en utmaning i

att göra något mer av sitt företag genom att ingå i partnerskap eller att bli mentor för en student. Det kan generera nya innovativa idéer och före företaget bidra till tillväxt. Utan kunskap om möjligheten tas dock inte kontakten.

Relationen kontakt och förtroende är tydlig och ska relateras till förväntningar samhället har på universitet och högskolor. Nilsson och Weibull (2010:209) har exempelvis utryckt att den yrkesmässiga kontakten speglar den roll ett lärosäte har i den egna regionen. Universitet och högskolors roll som kompetenscentra för regionen försvåras således i grad med minskad kontakt och lågt förtroende.

Högskolor och universitets roll som tillväxtmotor för region ställer krav på ökad samverkan från lärosätens sida samt från företagens sida. Genom de klusterinitiativ som tagits i Värmland har en samverkan byggts upp mellan offentlighet, universitet och företag vilket visat sig vara mycket lyckosam. Genom samverkan förs en dialog kring företagens kompetensbehov och företag deltar exempelvis i forskningsprojekt. Modellen som byggts upp täcker in möten mellan akademi, företag och offentlighet. Viktigt att ta hänsyn till är dock att klusterorganisationerna agerar på en nationell och internationell arena och är betydelsefulla för Värmland som region. Klustersamarbete och samverkansmodellen i Värmland är framgångsrika satsningar utifrån ett regionalt perspektiv och framförallt regionen i förhållande till andra regioner nationellt och internationellt. Vad resultatet av SOM-studien signalerar är dock att det finns ett geografiskt avstånd till kunskap, kompetens och samverkan mellan företag och universitet vilket visar på att samverkansmodellen saknar geografisk spridning i regionen både vad gäller medborgarperspektiv och företagarperspektiv.

Ansvar för den regionala utvecklingen har alla. Ansvar och förväntningar läggs på lärosäten men bilden är mer komplex än så. En låg utbildningsnivå, en låg nivå av kontakt med universitet och högskolor skapar också hinder i förtroendet till universitet och högskolor som en viktig aktör för den framtida utvecklingen och som en viktig aktör att samverka med. Utmaningen ligger således i att öka kunskapsnivån i Värmland, att öka förtroendet och kontakten till universitet och högskolor för att få till stånd en ökad samverkan och att tydliggöra hur högre utbildning och universitet kan ha en betydelsefull roll för tillväxt både på lokal och regional nivå. Med de begränsningar som finns idag kring kunskapsgeografin spridning krävs en kraftsamling i Värmland för att få till en förändring.

Noter

1 Diskussionen om snabbväxande universitetsstäder kopplas samman med den inomregionala omstruktureringen av Sverige sedan 1950-talet fram till idag.

2 Den allra viktigaste verksamheten som medborgarna lyfter fram är turism, tätt följt av transporter, offentlig service och detaljhandel. Hela frågan berörs i kapitlet *Värmlands framtida utveckling – ett medborgarperspektiv* av Aronsson och Braunerhielm.

[3] n=1088. Enbart 3 procents bortfall.

[4] Procentbas beräknat på n=1120.

Referenser

Antikainen, J. & Vartiainen, P. (2005). ”Polycentricity in Finland: from structure to strategy.” *Built Environment*, 31, 143-152.

Cooke, P. (2008). “Culture, clusters, districts and quarters: some reflections on the scale question.” I Cooke, P. & Lazzeretti, L. (eds.)(2008). *Creative cities, cultural clusters and local economic development.* Edward Elgar Publishing Lt.

Eriksson & Byman (2011). *Intern resultatredovisning 2010 för utbildning på grundnivå och avancerad nivå vid Karlstads universitet.* Karlstads universitet.

Eriksson, M. (2008). *Studentrekrytering i nationell och regional belysning*. Karlstads universitet.

Etzkowitz, H. & Dzisah, J. (2008) “Rethinking development: circulation in the triple helix.” *Technology Analysis and Strategic Management,* 20**,** 653-666.

Krantz, Tobias & Svanberg, Urban (2011). Debattartikel i Nya Wermlandstidningen (NWT) 27 okt 2011

Lundgren, N-G. (2009). ”Norrland, Sverige, Europa och världen.” I Lidström, A. (red.)(2009). *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Luleå tekniska universitet och CERUM, Umeå universitet

Nilsson, L. & Weibull, L. (2010). ”Regional utveckling i Västra Götaland – högre utbildning och forskning.” I Nilsson, L. (red.)(2010). *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008.* SOM-institutet. Göteborgs universitet.

PASCAL (2008. Rev. 2011). *Report to the Varmland Region*. PURE Work in 2009-2010

Ramböll (2010). *Värmlands klusterinitiativ. Värdering av utvecklingen i nätverk, kluster och innovationssystem.* Region Värmland.

Region Värmland (2008). *Värmland växer – och känner inga gränser*. Regionalt utvecklingsprogram 2009-2013.

Universitetsläraren. (2011) Sveriges Universitetslärarförbundets medlemstidning. April 2011

Universitetsläraren (2011). Sveriges Universitetslärarförbundets medlemstidning. Okt. Nr 16. 2011.

Van Vught, F., Garlick, S., Nordström, L. & Yelland, R. (2006). *Supporting the Contribution of Higher Education Institutions to Regional Development Peer Review Report: Värmland Region, Sweden.* Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Directorate for Education, Education Management and Infrastructure Division, Programme on Institutional Management of Higher Education (IMHE). May 2006

http://www.balansa.nu/ 2011-09-01

Dagens Nyheter 24 okt 2011

VÄRMLÄNNINGARNA OCH SYSSELSÄTTNINGEN

JOHAN MARTINSSON

Värmland har länge varit drabbat av sysselsättningsproblem. Ända sedan andelen sysselsatta i industrisektorn började minska under 1960-talet och sedan även offentliga sektorns expanderande andel av den totala sysselsättningen stannade upp mot 1980-talets mitt (SCB, AKU) har svårigheterna för många värmländska mindre orter ökat. Numera står tjänstesektorn för hälften av Sveriges totala sysselsättning. Samtidigt har många tjänsteföretag svårt att växa och överleva i mindre kommuner och i mindre befolkningstäta områden.

Under senare decennier har dessutom både 90-talskrisen och finanskrisen 2008 satt starka spår i den värmländska arbetsmarknaden. Utöver arbetsmarknadsproblemen tillkommer även en situation med minskande befolkning och med utflyttning från Värmland. Efter att ha legat relativt konstant sedan 1970-talet med omkring drygt 280 000 invånare påbörjades en snabbare nedgång vid 1990-talets mitt. År 1994 hade Värmland 285 000 invånare, men år 2000 hade siffran minskat till 275 000. Sedan dess är tendensen åter att antalet invåndare i Värmland ligger stabilt. Denna nedgång kan tyckas marginell, men då ska vi ta med i beräkningen att Sverige som helhet under samma period hade en positiv befolkningsutveckling.

Ovan nämna svårigheter avspeglas tydligt i den frågeundersökning SOM-institutet 2010 genomförde i Värmland under namnet Värmlands-SOM. Tidigare rapporter har visat att det samhällsproblem i Värmland som störst andel av värmlänningarna själva betraktar som ett av de viktigaste samhällsproblemen är sysselsättningen (Mattson-Wallinder & Nilsson 2011: s. 28, tabell 21a). Hela 29 procent anger att sysselsättningen är ett av de viktigaste problemen i Värmland. Svårigheterna på den värmländska arbetsmarknaden syns också när det gäller servicebedömningar. När medborgarna bedömer servicen inom olika områden har vi tidigare sett att ”möjligheten att få jobb” bedöms mycket negativt i Värmland. Vi kan också tydligt se att denna bedömning är mer negativ än i exempelvis Västra Götalandsregionen där motsvarande frågor har ställs inom ramen för den så kallade Väst-SOM-undersökningen sedan 1992. År 2010 var balansmåttet -34 (andelen nöjda minus andelen missnöjda) för Värmland, jämfört med -26 för Västra Götaland och -19 för Sverige som helhet (Mattsson-Wallinder & Nilsson 2011: s. 20, tabell 16A). Även andelen som anger sysselsättningen som ett av de viktigaste samhällsproblemen på motsvarande fråga i Väst-SOM-undersökningen 2010 är lägre än i Värmland: 15 procent i Västra Götaland jämfört med 29 procent i Värmland (Mattsson-Wallinder & Nilsson 2011: s. 28, tabell 21a).

Martinsson, J (2011) Värmlänningarna och sysselsättningen i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

Tidigare rapporter som har jämfört värmlänningar med resten av Sverige på en rad olika politiska och sociala indikatorer ger också en tämligen dyster bild av situationen i Värmland. Till exempel var tidigare färre värmlänningar än andra nöjda med livet (Nilsson 2010: s. 28, figur 5:1) och hade mindre förtroende för de politiska partierna (Nilsson 2010: s. 17, figur 2:7).

I Berger, Dahlgren och Westlinds *Krisen kom plötsligt* konstateras att efterverkningarna på sysselsättningen av finanskrisen 2008 inte blev lika allvarliga eller långvariga som 90-talskrisen (Berger mfl 2011). Dock tillhörde Arvika en av de orter i Sverige som drabbades hårdast av ökad arbetslöshet i ett tidigt skede av finanskrisen. Två faktorer som bidrog till att krisen ändå inte slog så hårt mot sysselsättningen som framhålls av Berger, Dahlgren och Westlindh är närheten till Norge, samt de tillfälligt utökade statsbidragen till kommunerna.

Detta kapitel ämnar ge en systematisk överblick över hur viktig sysselsättningsfrågan bedöms av medborgarna i Värmland. Hur viktiga olika frågor upplevs har bland annat betydelse för att förstå människors politiska beteende, till exempel hur de röstar (se exempelvis Martinsson 2009). Vilka, och var i Värmland, tycker människor att sysselsättningen är ett viktigt problem? För att bättre förstå värmlänningarnas åsikter om vilka politiska frågor och problem som är viktigast ska detta kapitel närmare undersöka vilka grupper av värmlänningar som tycker frågan är viktig, och i vilken utsträckning åsikterna kan förklaras av arbetsmarknadsläget, eller av den demografiska sammansättningen. För detta ändamål kommer Värmlands-SOM 2010 att utnyttjas, men när det gäller jämförelser över tid eller mellan olika delar av landet kommer även SOM-institutets rikstäckande enkätundersökningar att användas.

Läget i Värmland

Hur ser då läget ut i Värmland och dess olika delar när det gäller arbetsmarknad och befolkningsutveckling? Innan vi börjar analysera åsikter och gruppskillnader ska vi börja med en översiktlig bild av läget på arbetsmarknaden och befolkningsutvecklingen i Värmland. I föreliggande kapitel används genomgående Arbetsförmedlingens/AMS egen statistik över andelen arbetslösa. Anledning till att denna används istället för Statistiska centralbyråns officiella arbetslöshetstal från Arbetskraftsundersökningarna (AKU) är att Arbetsförmedlingens statistik finns tillgänglig även för små geografiska enheter, som kommuner, då det är registerbaserade uppgifter medan SCBs arbetslöshetssiffror bygger på (stora) slumpmässiga urval. Då det är viktigt att i detta kapitel kunna undersöka betydelsen av den lokala arbetsmarknaden används därför genomgående Arbetsförmedlingens statstik. Figur 1 visar andelen arbetslösa i Sverige och i Värmland under perioden 1990 till 2010.

Figur 1 Andel arbetslösa i Sverige och i Värmland 1990-2010

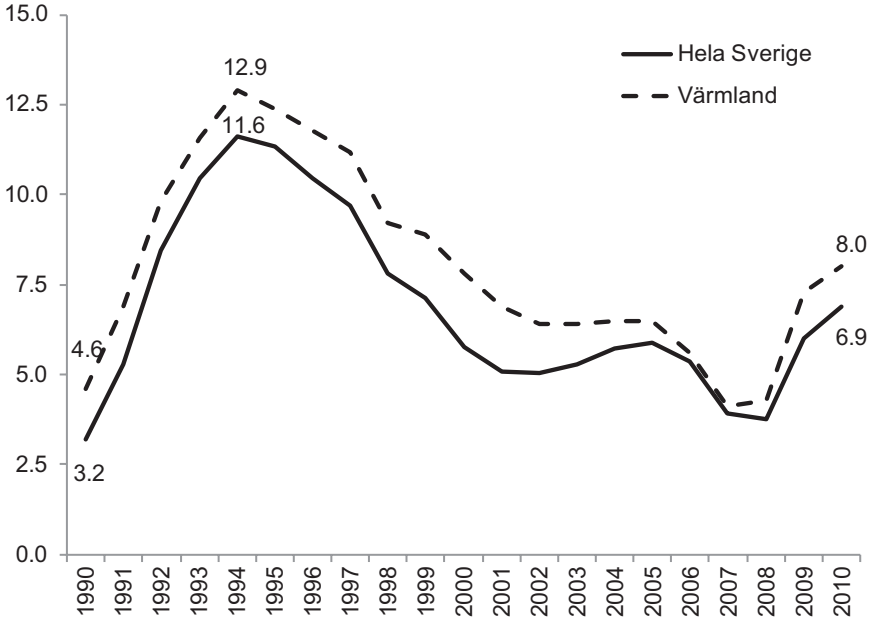

Kommentar: Siffrorna avser procent totalt arbetslösa i Värmland och i Sverige. Siffrorna är baserade på Arbetsförmedlingens egen registerstatistik över antalet inskrivna arbetssökande i relation till befolkningen 16-64 år. I denna figur räknas även personer i arbetsmarknadsutbildningar och med arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder till de arbetslösa. Siffrorna skiljer sig alltså från Sveriges officiella arbetslöshetstal (SCBs ArbetsKraftsUndersökningar), men har den fördelen att motsvarande siffror även finns på kommunnivå vilket är av stor vikt för detta kapitel.

Av figur 1 ser vi att den totala arbetslösheten (inklusive arbetsmarknadsåtgärder och arbetsmarknadsutbildningar) under hela perioden varit högre i Värmland än i Sverige som helhet. Skillnaden är dock inte särskilt stor, utan uppgår ofta till enbart omkring en procentenhet. När arbetslösheten stod som högst under 90-talskrisen var 11,6 procent i Sverige utan jobb jämfört med nära 13 procent i Värmland. År 2010, efter finanskrisen, är samma siffra för hela Sverige ca 7 procent och 8 procent i Värmland. Även om skillnaden återkommer utan undantag, så är ändå denna skillnad i sig inte särskilt alarmerande. I tabell 1 går vi däremot vidare och ser på olika delar av Värmland vad gäller befolkningsutveckling under perioden och arbetslöshetsnivån vid olika tillfällen. Liksom i andra kapitel i denna bok används här en indelning av Värmland i fyra delregioner: Karlstadsområdet, Östra-, Västra-, och Norra Värmland.

Det första vi kan se av tabell 1 är att det finns mycket stora skillnader vad gäller befolkningsutvecklingen under perioden 1986 till 2009 inom Värmland. I Karlstad

och Hammarö kommun ser vi en befolkningsökning med 13 procent mellan 1986 och 2009, vilket är högre än samma siffra för Sverige som helhet (11 procent). Vi ser också några exempel på regioner som i stort har haft en konstant befolkning under perioden, exempelvis Kil, Årjäng och Sunne. Många andra av de mindre kommunerna har däremot sett en tämligen dramatisk nedgång under de senaste 25-åren och i vissa fall minskat till 80 procent eller under av sin befolkning 25 år tidigare. Dessa kommuner inkluderar i norra Värmland både Munkfors och Hagfors, men även Filipstad i östra Värmland.

Tabell 1 Befolkningsutveckling och arbetslöshet i värmländska kommuner, i Värmland och i Sverige

	Folkmängd 2009 relativt 1986	Arbets-löshet 1990	Arbets-löshet 1995	Arbets-löshet 2000	Arbets-löshet 2010
Karlstadsområdet					
Karlstad	113	4.3	11.8	7.4	7.5
Hammarö	113	2.4	8.3	5.2	6.2
Kil	102	3.0	11.6	8.1	8.4
Forshaga	98	3.9	13.3	7.5	8.7
Grums	90	2.9	11.3	7.7	8.8
Östra Värmland					
Kristinehamn	92	4.6	12.6	8.2	9.2
Storfors	82	4.7	14.8	9.2	12.2
Filipstad	79	4.0	13.5	9.2	11.1
Västra Värmland					
Årjäng	102	5.1	15.3	6.8	6.1
Arvika	98	4.7	12.1	7.1	8.5
Eda	92	5.8	12.8	6.0	7.8
Säffle	86	4.1	10.0	7.6	9.3
Norra Värmland					
Sunne	101	4.6	15.2	7.7	6.8
Torsby	83	7.3	15.6	9.2	6.6
Munkfors	80	9.0	14.2	11.2	9.7
Hagfors	77	7.7	14.5	12.0	8.5
Hela Värmland	98	4.6	12.4	7.8	8.0
Hela Sverige	111	3.2	11.3	5.8	6.9

Kommentar: Arbetslöshet avser total arbetslöshet enligt Arbetsförmedlingens registerstatistik över inskrivna arbetssökande som andel av befolkningen 16-64 år. Siffrorna avser årsmedeltal och inkluderar även personer i arbetsmarknadsutbildningar samt med arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Befolkningsutvecklingen visas i den vänstra kolumnen där siffrorna avser antalet invånare 2009 som procent av antalet invånare 1986. Till exempel innebär då 100 procent att befolkningen är lika stor 2009 som den var 1986, medan 110 betyder en ökning med 10 procent.

Vi ser även i tabell 1 att alla värmländska kommuner inte följer riktigt samma utvecklingstrender under hela perioden. Karlstadområdets kommuner tenderar att ligga i den nedre delen av skalan för det mesta. I västra Värmland däremot ser vi en allt ljusare tendens efter 1990-talets slut. Under periodens första halva hade flera av dessa kommuner, exempelvis Årjäng, Arvika och Eda en högre arbetslöshet än i Karlstad, men när 2000-talet kommer är situationen i flera fall den omvända och såväl Årjäng som Arvika och Eda har en lägre arbetslöshet än Karlstad.

Vi kan här tydligt se att närheten till Norge, och i synnerhet Oslo, tycks bidra till en lägre arbetslöshetsnivå framförallt i dessa västvärmländska kommuner. Trots sin begränsade storlek och begränsade arbetsmarknad har de västvärmländska kommunerna en lägre total arbetslöshet än kommuner i karlstadsområdet.

I norra Värmland ser vi däremot en delad utveckling där de gamla bruksorterna Munkfors och Hagfors har fått se de höga arbetslöshetsnivåerna bita sig kvar längre. Även om läget 2010 inte skiljer sig särskilt mycket från Värmland som helhet såg de inte en lika stor upphämtning i början av 2000-talet och har även fått uppleva en starkare negativ befolkningsutveckling. Dels kan detta bero på ett starkare beroende av en enskild dominerande industri, men även denna skillnad kan kanske delvis förklaras av skillnaden i avstånd till Oslo. I östra Värmland kan vi istället konstatera att det är den något större orten Kristinehamn som har ett ljusare abetsmarknadsläge än de mindre kommunerna Storfors och Filipstad. Överlag är det generella draget vi ser i tabell 1 att situationen i Värmland är långt ifrån entydig. Det finns både ljusa och mörka sidor hos utvecklingen. Och framförallt, skillnaderna mellan olika delar av Värmland är mycket stora när det gäller befolkningsutveckling och arbetsmarknadsläge.

Hur viktig är sysselsättningen för värmlänningarna, och för vem?

Vi ska nu gå över till att analysera hur viktiga värmlänningarna tycker att sysselsättning och arbetslöshet är som samhällsproblem betraktade. Detta görs med hjälp av två öppna frågor i Värmlands-SOM där respondenterna själva får skriva vilka frågor eller problem de tycker är viktigast i den kommun de själva bor i, samt i Värmland. För varje fråga kan upp till tre svar ges. Nedan återges resultaten för vilka problem som är viktigast i Värmland respektive i den egna kommunen för de fem viktigaste frågorna/problemen. Resultaten i tabell 2 är hämtade från Mattsson-Wallinder & Nilsson (2011: s. 28f, tabell 21a-b).

Tabell 2 Viktiga samhällsproblem i Värmland (procent)

Viktigast i Värmland	Viktigast i kommunen
Sysselsättning, 29 procent	Skola / utbildning, 28 procent
Sjukvården, 24 procent	Sysselsättning, 26 procent
Kommunikation/trafik, 15 procent	Äldreomsorg, 22 procent
Skola / utbildning, 13 procent	Sjukvården, 20 procent
Äldrevård, 9 procent	Kommunikationer / trafik, 10 procent

Kommentar: Frågans formulering är: 'Vilken eller vilka frågor eller problem tycker Du är viktigast i dag i Värmland / i den kommun där Du bor? Ange högst tre frågor/problem' Procentbasen utgörs av samtliga som deltagit i undersökningen.

Källa: Mattsson-Wallinder & Nilsson 2011: s. 28f, tabell 21a och 21b.

Det framgår tydligt att värmlänningarna tar sysselsättningsproblemen på stort allvar då frågan ligger på första plats i länet och på andra plats som problem i den egna kommunen. Även om arbetsmarknadspolitiken inte är ett kommunalt ansvar uppfattas sysselsättningsproblemen av många medborgare som ett av de viktigaste problemen på deras egen ort. Sjukvården engagerar också många värmlänningar som vi kan se av tabell 2. Mer än 20 procent anger sjukvården som en av de viktigaste frågorna, både för Värmland och i den egna kommunen. När det gäller kommunala frågor ligger dock skola och utbildning högst med 28 procent totalt.

Den tidigare rapporterade jämförelsen mellan Värmland och Västra Götaland visade att långt fler bland värmlänningarna än bland invånarna i Västra Götaland uppfattade arbetsmarknadsläget som ett av de viktigaste problemen *i regionen/länet*. Vad denna skillnad beror på är svårt att fastslå. Om vi använder de rikstäckande SOM-undersökningarna och jämför hur stor andel bland boende i Värmland som anger sysselsättningen som ett av de viktigaste problemen *i Sverige* idag med andelen bland boende i hela Sverige kan vi konstatera att skillnaden då är mycket liten. Trots att Värmland under hela SOM-undersökningarnas period har haft en högre arbetslöshet än Sverige som helhet (se figur 1) är genomsnittet som nämner arbetslösheten som ett av de viktigaste samhällsproblem i Sverige under perioden 1987-2010 bland boende i Värmland endast marginellt högre än andelen bland boende i hela Sverige: 32,1 procent respektive 30,7 procent. Denna skillnad är inte statistiskt signifikant trots att undersökningsperioden på detta sätt omfattar drygt 2 200 värmlänningar och närmare 65 000 respondenter som helhet. Den fortsatta analysen koncentrerar sig därför nu på att undersöka skillnader i upplevd viktighet för sysselsättningsfrågan bland olika grupper av värmlänningar.

Det första vi ser i tabell 3 är att många fler bland de politiskt intresserade nämner sysselsättning som ett av de viktigaste problemen. Detta ska dock inte tolkas som att de med lägre politiskt intresse inte tycker att arbetslöshet och sysselsättning är

viktiga samhällsproblem. Istället är det så att de med högre politiskt intresse är mer benägna att över huvud taget svara på denna öppna fråga och skriva ned någon fråga eller problem alls. De med högre politiskt intresse är även generellt sett mer benägna att svara på enkätundersökningar som handlar om samhällsfrågor. När det gäller ideologisk vänster-högerplacering är det människor som placerar sig själva ”något till vänster” som i störst utsträckning nämner sysselsättning som ett av de viktigaste problemen. Det finns en tendens att de som placerar sig till höger är något mindre benägna att nämna arbetslöshet eller sysselsättning som ett av de viktigaste problemen, men skillnaden är inte särskillt stor.

Tabell 3 Sysselsättningen som viktigt samhällsproblem i Värmland och i den egna kommunen bland olika grupper (procent)

	Värmland	Egna kommunen	antal svarande
Samtliga	29	27	1120
Politiskt intresse			
mycket intresserad	36	29	109
ganska intresserad	33	30	483
inte särskilt intresserad	27	27	400
inte alls intresserad	15	10	117
Vänster-högerplacering			
klart till vänster	32	30	152
något till vänster	36	35	220
varken till vänster eller	27	22	287
något till höger	26	25	286
klart till höger	28	25	120
Årsinkomst i hushållet			
max 300 000	27	25	390
301 000--600 000	29	28	456
mer än 600 000	37	30	187
Utbildning			
låg	25	22	268
medellåg	30	29	378
medelhög	33	30	231
hög	29	27	211

Kommentar: För frågans formulering, se tabell 2. Procenten är baserade på samtliga tillfrågade.

När det gäller inkomst så ser vi att personer med högre inkomst oftare anger sysselsättningen som viktig. Här kan dock både politiskt intresse och ålder spela in. Längre fram ska vi använda multivariata analystekniker och samtidigt undersöka

hur flera faktorer påverkar viktighetsbedömningen. Först då kan vi få ett svar på vilken roll inkomst i sig spelar. Här får vi nöja oss med att konstatera att som en ren beskrivning är det så att personer med högre hushållsinkomst oftare anger sysselsättningen som ett viktigt problem, men om det sedan är inkomstnivån i sig som orsakar detta mönster kan vi inte veta. Vi ser också att lågutbildade något mer sällan anger sysselsättningen som viktigt problem. Även här kan en samvariation med graden av politiskt intresse spela in då högutbildade generellt sett tenderar att var mer intresserade av samhällsfrågor och politik.

I tabell 4 undersöker vi hur sambandet med ålder och egen arbetsmarknadssituation ser ut. Vad gäller ålder finns ett tydligt mönster där de yngsta och de äldsta i mindre utsträckning tycket att arbetslöshet och sysselsättning är ett av de viktigaste problemen i Värmland eller i den egna kommunen. Detta visar att de grupper som själva i mindre utsträckning är berörda av arbetsmarknadsläget också i mindre utsträckning upplever detta som ett av de viktigaste problemen i samhället. Det är istället grupperna mellan 30 och 67 år som i störst utsträckning anger sysselsättningsfrågan som ett viktigt problem.

Tabell 4 Sysselsättningen som viktigt samhällsproblem i Värmland och i den egna kommunen efter kön, ålder och arbetsmarknadssituation (procent)

	Värmland	Egna kommunen	antal svarande
Samtliga	29	27	1120
Kön			
Kvinna	30	27	594
Man	27	26	526
Ålder			
16-19	17	19	48
20-29	23	26	115
30-39	26	24	123
40-49	32	26	170
50-67	35	33	407
68-85	23	19	257
Arbetsmarknadssituation			
förvärvsarbetande	33	29	547
arbetslös	39	41	87
ålderspensionär/ avtalspensionär	23	21	333
studerande	19	21	85

Kommentar: För frågans formulering, se tabell 2. Procenten är baserade på samtliga tillfrågade. I gruppen arbetslösa ingår även personer med sjuk- eller aktivitetsersättning. Förvärvsarbetande inkluderar även sjukskrivna och föräldralediga.

Även när det gäller den egna arbetsmarknadssituationen ser vi samma mönster som för ålder. Det finns en tendens att de som själva är drabbade av problem på arbetsmarknaden av olika slag i större utsträckning anger arbetslösheten som ett av de viktigaste problemen. Bland arbetslösa är siffran 39 procent, jämfört med 33 procent bland de som är förvärvsarbetande. Dock ligger även siffran bland förvärvsarbetande över genomsnittet då det är bland studerande och pensionärer vi finner de riktigt låga siffrorna (19 respektive 23 procent). Könskillnaderna är mycket små, men en viss tendens att kvinnor oftare nämner arbetlöshet och sysselsättning som viktiga problem kan ses.

Betydelsen av det lokala arbetsmarknadsläget

Av stort intresse är även att undersöka hur stor roll det lokala arbetsmarknadsläget spelar för medborgarnas viktighetsedömningar av arbetsmarknadsläget. Vi har tidigare sett att det finns mycket stora skillnader inom Värmland vad gäller läget i olika kommuner. För att undersöka om dessa objektiva skillnader vad gäller exempelvis arbetslöshetsnivå och befolkningsutveckling återspeglas i kommuninvånarnas åsikter om vilka frågor som är viktigast kan jämförelser göras mellan boende i olika värmländska kommuner. Dessvärre är antalet svarspersoner i Värmlands-SOM för få i flertalet mindre kommuner för att sådana jämförelser ska bli tillförlitliga. Som mest har vi 331 svarande i Karlstad, och som minst 5 svarande i Munkfors. Det finns då två vägar att gå för att ändå kunna besvara sådana frågor. Vi kan antingen gruppera kommunerna i grupper med lägre eller högre arbetslöshet och sedan jämföra svaren bland boende i dessa olika kommungrupper. Ett annat sätt är att besvara frågan i vilken utsträckning det lokala arbetsmarknadsläget påverkar värmlänningarnas åsikter om hur viktig sysselsättningsfrågan är på ett mer generellt plan. Detta kan göras genom att använda arbetslöshetsnivån i kommunen som en kontextuell variabel för varje individ och sedan undersöka hur arbetslöshetsnivån i respondentens kommun (den kontextuella variabeln) samvarierar med sannolikheten att respondenten ska uppge att arbetslöshet/sysselsättning är ett av de viktigaste problemen.

När det gäller kontextens inflytande och vi använder kommunens arbetsmarknad som den relevanta kontexten är det viktigt att vi även skiljer på om de svarande uppger att sysselsättningen är ett viktigt problem i den egna kommunen, eller i Värmland (eller möjligen i båda). Det visar sig att den lokala kontexten i betydligt högre grad påverkar bedömningen av just viktiga frågor i den egna kommunen än bedömningen av viktiga frågor i Värmland. Exempelvis så kan vi se att bland de som bor i kommuner som 2010 hade en total arbetslöshet på mellan sex och sju procent så är det till och med fler som nämner arbetslösheten som ett av de viktigaste problemen i Värmland (31 procent) än bland de som bor i kommuner med en arbetslöshet mellan 7 och 9 procent (29 procent). Ser vi däremot till sambandet med i vilken utsträckning våra respondenter anger att det är ett av de viktigaste problemen i den egna kommunen så finner vi däremot det förväntade mönstret: I kommuner med

en arbetslöshet mellan 6 och 7 procent anger 22 procent sysselsättningen som ett av de viktigaste problemen, i kommuner mellan 7 och 9 procent är andelen istället 27 procent, och i kommuner över 9 procent är andelen 29 procent.

I en den avlslutande analysen ska vi nu åstadkomma två saker. För det första ska vi analysera hur olika faktorer såsom de tidigare diskuterade grupptillhörigheterna påverkar benägenheten att ange sysselsättningen som ett av de viktigaste problemen under kontroll för varandra. Är det tex så att en högre inkomst verkligen ökar sannolikheten när vi samtidigt kontrollerar för ålder och politiskt intresse? För det andra ska vi undesöka hur mycket den lokala arbetslösheten betyder för viktighetsbedömningen jämfört med andra faktorer. För att åstadkomma detta kommer vi använda en multipel regressionsanalys, närmare bestämt en logistisk regressionsmodell där vi skattar hur olika faktorer påverkar sannolikheten att ange sysselsättningen som ett av de viktigaste problemen.

Tabell 5 visar resultaten från två logistiska regressionsanalyser där vilka faktorer som påverkar sannolikheten att tycka att sysselsättning eller arbetslöshet är ett av de viktigaste problemen i den egna kommunen respektive i Värmland analyseras. Logistiska regressionsmodeller är svåra att tolka och här använder vi oss därför av tekniken att tolka resultaten i termer av hur olika variabler kan påverka den predicerade sannolikheten att tycka att sysselsättningen är viktig. I tabellen har de faktorer som har en statistiskt signifikant effekt under kontroll för de andra faktorerna markerats med asterixer.

Av regressionsanalysen kan vi tydligt utläsa vilka faktorer som är avgörande för om en person i Värmland anser att sysselsättningen är ett av de viktigaste problemen eller ej. Endast fyra-fem av de olika faktorerna visar sig ha en statistiskt signifikant effekt när vi samtidigt kontrollerar för andra faktorer i modellen. Tydligast framträder betydelsen av politiskt intresse, precis som vi sett tidigare. Sannolikheten är cirka 20 procentenheter högre att en person som är mycket intresserad av politik ska ange att sysselsättningen är ett viktigt problem än att en som inte alls är intresserad av politik ska göra detsamma. Som tidigare påpekts är dock denna effekt knuten till benägenheten att alls ange någon fråga över huvud taget som viktigt, snarare än till arbetslöshet och sysselsättning specifikt. Även det lokala arbetsmarknadsläget visar sig vara av mycket stor betydelse. Men bara för vilka frågor som är viktiga i den egna kommunen. När det gäller viktiga frågor i Värmland som helhet saknar arbetslösheten i kommunen signifikant effekt. Tabell 5 visar att sannolikheten för att tycka sysselsättningen är viktig är 22 procentenheter högre för någon som bor i Storfors, med Värmlands högsta arbetslöshet (12,2 procent) än för någon som bor i Årjäng med den lägsta (6,1 procent), när personens övriga egenskaper är likadana (ålder, kön, utbildnings osv.). På god tredjeplats när det gäller viktighetsbedömning i egna kommunen kommer den egna arbetsmarknadssituationen där vi kan se att de som själva är arbetslösa har 10 procentenheter högre sannolikhet än de som är förvärvsarbetande att tycka denna fråga är viktig. Pensionärer har istället en något

lägre sannolikhet. Den tidigare misstanken att hushållsinkomst i sig inte har någon självständig effekt när vi kontrollerar för andra faktorer bekräftas också av tabell 5.

Tabell 5 Förklaringar till individers bedömning av sysselsättningen som ett av de viktigaste samhällsproblemen (logistisk regression, b-värden och förändring i predicerade sannolikheter)

	Problem i egna kommunen		Problem i Värmland	
	Koefficient	Förändring i predicerad sannolikhet	Koefficient	Förändring i predicerad sannolikhet
Politiskt intresse	0.30***	+17	+0.34***	+21
Högutbildad	-0.26	-5	-0.37*	-7
Arbetslöshet i kommunen	0.17***	+22	-0.02	-3
Vänster-höger	-0.08	-6	-0.08	-7
Kvinna	0.07	+1	0.35**	+7
Arbetslös	0.46*	+10	0.31	+7
Pensionär	-0.41*	-8	-0.36*	-7
Studerande	-0.38	-7	-0.59*	-11
Ålder 30-67 år	0.08	+2	0.18	+4
Höginkomsttagare	0.07	+1	0.29	+6
Konstant	-1.33**		0.21	
McFaddens pseudo-R2	0.03		0.03	
Antal observationer	955		955	

Kommentar: Tabellen visar logistiska regressionskoefficienter och olika förändring i preciderad sannolikhet att ange att sysselsättning är ett av de viktigaste problemen i Värmland respektive i den egna kommunen. Positiva koefficienter betyder att ett högre värde på variabeln medför en högre sannolikhet att ange sysselsättningen som viktig, medan ett negativt värde innebär att högre värden på variabeln medför en lägre sannolikhet. I övrigt kan inte regressionskoefficienternas storlek direkt översättas till effektstorlek. Kolumnen förändring i predicerad sannolikhet visar hur många procentenheter det predicerade sannolikheten för att ange sysselsättningen som viktig förändras när värdet på en viss variabel går från det lägsta observerade värdet till det högsta observerade värdet och samtliga övriga variabler hålls vid sitt medelvärde. För högutbildad, kvinna, arbetslös, pensionär, studerande, ålder 30-67 år, höginkomsttagare innebär detta en jämförelse mellan att ha egenskapen och att inte ha den. För politiskt intresse motsvara det skillnaden mellan ”inte alls intresserad” och ”mycket intresserad”. För vänster-höger motsvara det skillnaden mellan ”klart till vänster” och ”klart till höger”. För arbetslöshet i kommunen motsvarar det skillnaden mellan att bo i en kommun med total arbetslöshet på 6,1 procent och en arbetslöshet på 12,2 procent. *=signifikant på 90%-nivån. **=signifikant på 95%-nivån. ***=signifikant på 99%-nivån.

Det är dock värt att lägga märke till att även om en del av de undersökta faktorerna visade sig vara starkt relaterade till benägenheten att ange sysselsättning eller arbetslöshet som ett av de viktigaste problemen så är förklaringskraften hos de båda regressionsmodellerna i tabell 5 synnerligen svag. Det passningsmått som brukar

användas för logistiska regressionsmodeller, McFaddens pseudo-R2, är endast 0.03 i båda fallen. Detta betyder att en mycket stor del av förklaringen till varför en viss respondent anger sysselsättningen som viktig och en annan inte gör det beror på andra faktorer än de som inkluderas i tabell 5 eller att processen som leder fram till en viss persons svar har ett stort inslag av slumpmässighet.

Sammantaget har detta kapitel visat att sysselsättningsfrågan står högt på den politiska agendan hos värmlänningarna, både när det gäller vilka frågor som är viktiga i Värmland, och i den egna kommunen. Samtidigt är situationen för olika kommuner i Värmland synnerligen olika. En del kommuner som Karlstad och Hammarö har haft en relativt god utveckling vad gäller befolkningen och arbetsmarknadsläget, även jämfört med övriga Sverige, medan andra som Hagfors, Munkfors och Filipstad har fått se sin befolkning minska kraftigt och arbetslösheten bita sig fast de senaste decennierna. Samtidigt har den norska arbetsmarknaden runt Oslo de senaste tio åren bidragit till att hålla nere arbetslösheten bland bosatta i en del västvärmländska kommuner. När vi undersöker vilka grupper som anser att arbetslöshet och sysselsättning är viktiga problem framkom även tydligt att de lokala förhållandena i den egna kommunen och den personliga situationen på arbetsmarknaden är de faktorer som i störst utsträckning avgör om sysselsättningsfrågan upplevs som viktig eller ej. Även om sysselsättningen om vi ser till helheten ligger högt på värmlänningarnas agenda tycks det inte rimligt att tala om Värmland som en enhet.

Referenser

Berger, Sune, Dahlgren, Bengt & Sara Westlindh (2011) *Krisen kom plötsligt – En värmländsk berättelse om den globala finanskrisen*, Karlstad: Karlstad University Press

Martinsson, Johan (2009) *Issue Ownership and Economic Voting – An Integrative Approach*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Mattsson-Wallinder, Ylva, och Lennart Nilsson (2011) *Värmland 2010. Resultat från Värmlands-SOM-undersökningen 2010*, SOM-rapport nr 2011:11, SOM-institutet, Göteborg: Göteborgs Universitet

Nilsson, Lennart (2010) *Värmland i Sverige och Europa*, SOM-rapport nr 2010:17, SOM-institutet, Göteborg: Göteborgs Universitet

Statistiska Centralbyrån, AKU (Arbetskraftsundersökningen) www.scb.se

VÄLFÄRD OCH SERVICE PÅ LOKAL OCH REGIONAL NIVÅ I VÄRMLAND

LENNART NILSSON

Välfärden vilar på tre grundpelare: familjen, marknaden och staten. I skilda länder kombineras ansvaret olika mellan de tre sfärerna för att skapa trygghet för medborgarna och tillhandahålla service. (Esping-Andersen 2002) Utmärkande för välfärdsstaten är att det offentliga spelar en central roll för att garantera befolkningens sociala trygghet. I sitt klassiska arbete *The Three Worlds of Welfare Capitalism* framhåller Esping-Andersen de sociala rättigheternas kapacitet till ”decommodification”, det vill säga deras förmåga att göra medborgare oberoende av de rena marknadskrafterna (Esping-Andersen 1990). Ökad kvinnlig förvärvsfrekvens, nya samlevnadsformer, demografiska förändringar med minskat barnafödande och en ökande andel äldre innebär nya utmaningar och störst har förändringarna varit i de skandinaviska länderna. Dessa förändringar ställer krav på anpassning av välfärdsprogrammen (Esping-Andersen 2009).

Begreppet välfärdsstat kom i bruk under senare delen av 1930-talet (Kuhnle & Solheim 1985). De första byggstenarna till den svenska välfärdsstaten lades emellertid redan under slutet av 1800-talet. Vid införandet av kommunalförordningarna 1862 var verksamheten på lokal nivå utanför städerna i huvudsak begränsad till fattigvård och folkskola, där socknarna svarade för skolan. I städerna skedde en stark expansion av plan- och anläggningsverksamhet samt affärsverksamhet med början under 1800-talet sista årtionde och efter sekelskiftet ökade de borgerliga primärkommunernas utgifter för skolan och det sociala området snabbt. (Björck 2008) Under mellankrigstiden utvidgades de sociala trygghetssystemen och staten och kommunerna engagerades i serviceproduktion inom allt fler områden. Efter andra världskriget och framför allt under 1960- och 1970-talen genomförs en snabb utbyggnad av välfärdsstaten i Sverige med en kraftig expansion av både transfereringarna på nationell nivå och de offentligt finansierade tjänsterna på lokal nivå, *den offentliga revolutionen* (Tarschys 1978). Med denna utbyggnad genomgick det svenska samhället en genomgripande förändring. Det har sedan längre funnits ett starkt bland svenska folket stöd för den svenska välfärdsstaten. (Svallfors 1996).

Sedan början av 1990-talet har emellertid den svenska välfärdspolitiken präglats av förskjutningar av gränserna mellan de offentliga och privata sfärerna i samhället i den andra riktningen. Det har gällt den offentliga sektorns storlek, privatiseringar och skatter. I Sverige och i de övriga nordiska länderna har regeringar genomfört avregleringar och privatiseringar delvis till följd av ökat internationellt beroende men politikens inriktning har varierat. Mest långtgående har de ideologiska sys-

Nilsson, L (2012) Välfärd och service på lokal och regional nivå i Värmland i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

temförändringarna varit i Sverige där vinstdrivande företag övertagit ansvaret för produktionen i ökande omfattning medan den ideella sektorn svarar för en liten del. På transfereringssidan utgör marknadsanpassningen av A-kassan ett steg i samma riktning. (Hartman red. 2011)

I detta kapitel skall med särskilt fokus på den regionala och lokala nivån medborgarnas bedömning av service analyseras och relateras till synen på demokratins sätt att fungera.[1] Innan frågorna preciseras skall emellertid medborgarnas olika roller i förhållande till den offentliga sektorn och den offentligt servicens huvudområden kortfattat diskuteras.

Medborgarroller och den offentliga sektorn

Som *väljare* har alla röstberättigade möjlighet att ta ställning till den offentliga sektorns omfattning och inriktning i de allmänna valen via val av parti och genom andra former av politisk aktivitet kan medborgarna också försöka påverka politikens innehåll. Utmärkande för den svenska välfärdsstaten är att praktiskt taget alla invånare kommer i kontakt med välfärdsstaten både som *brukare* av service och bidrag och som *skattebetalare*. Generell välfärdspolitik gör att även personer som betalar mycket i skatt också kan få förhållandevis stort utbyte av offentligt finansierad service till skillnad från situationen i system som präglas av grundtrygghet. Dessutom är en stor del av alla yrkesverksamma *anställda* inom den offentliga sektorn. Det är i dessa fyra roller som medborgarna möter välfärdsstaten. (Nilsson 1996; jfr Dahlberg & Vedung 2001).

Väljarrollen har sedan allmänna rösträtten infördes i princip omfattat alla men har genom sänkt rösträttsålder och invandrarnas rätt att delta i de kommunala valen utvidgats. Praktiskt taget alla kommer också som skattebetalare i kontakt med den offentliga sektorn. Betalningen via skattsedeln är stor men har under senare år för de yrkesverksamma minskat genom de så kallade jobbskatteavdragen. För det stora flertalet är kommunal och landstingsskatten större än den statliga skatten. Till följd av den offentliga serviceproduktionens storlek har idag brukarrelationerna till den offentliga sektorn en helt annan omfattning än tidigare och en stor andel av de yrkesverksamma har kommuner och landsting/regioner som arbetsgivare.

Medborgarna kommer i skilda faser i livet i kontakt med offentligt finansierad service. Det gäller barnomsorg och skola, fritidsverksamhet, kulturaktiviteter, sjukvård och äldreomsorg. Vid behov finns färdtjänst, handikappomsorg och socialtjänst. Kommunen har också ett ansvar för grundläggande samhällsservice som bostäder, kollektivtrafik och miljövård. Det har också blivit vanligare att kommunerna och framförallt regionerna engagerats i frågor för att främja utvecklingen inom den egna regionen. På vissa områden är det offentliga ensamt ansvarigt för tjänsterna medan det på andra förekommer både offentlig och privat serviceproduktion, vilket blivit vanligare inom t.ex. vård, skola och omsorg men med bibehållen offentlig finansiering. Inom fritid och kultur är de offentliga insatserna närmast ett komplement till det

stora privata utbudet. Flera utförare och ökad valfrihet har förändrat brukarrollen framför allt i storstadsregionerna.

Välfärdsstaten är i hög grad skattefinansierad och bygger på att medborgarna under olika skeden av livscykeln är med och betalar för service som man under andra perioder kommer i åtnjutande av. Barn och ungdomar är nettokonsumenter liksom äldre medan förvärvsarbetande är nettobetalare. Genom vertikal omfördelning mellan olika åldrar fördelas kostnaderna över livet. Dessutom sker en horisontell omfördelning mellan resursstarka och resurssvaga grupper för flera av de offentliga tjänsterna. Systemen byggdes upp för få förmånstagare och många skattebetalare men genom högre arbetslöshet och därmed ökade sociala utgifter och lägre skatteinkomster utsattes systemet för stora finansiella påfrestningar under 1990-talets första år. Samma problem aktualiserades under den senaste ekonomiska krisen.

Huvudfrågor

I detta kapitel skall medborgarnas och brukarnas bedömning av service analyseras med inriktning på fem huvudfrågor:

* Hur bedömer medborgarna offentligt finansierad service på kommunal och regional nivå i Värmland och skiljer sig bedömningen av service i Värmland från den i Västra Götaland och Sverige som helhet?
* Finns det skillnader i bedömningen av service mellan olika delar av Värmland?
* Har svenskarnas bedömning av service förändrats sedan 1990-talets början?
* Hur bedömer brukarna offentligt finansierad service?
* Vilka typer av service prioriteras om nya satsningar eller nedskärningar skall göras?

Analyserna inriktas på förhållandena i olika beslutsterritorier, primärt Värmland år 2010 men det sker mot bakgrund av en redovisning av situationen i hela Sverige och jämförelser med Västra Götaland. Det är också av intresse att jämföra synen på service i olika delar av Värmland: Karlstadsområdet, Västra, Östra och Norra Värmland.[2] I anslutning till jämförelserna mellan olika geografiska områden refereras till andra analyser av betydelsen av bakomliggande faktorer utan att de fullständigt kan redovisas i detta sammanhang.

Underlaget för analyserna utgörs av den värmländska SOM-undersökningarna samt de västsvenska och de nationella undersökningarna samt på några punkter med undersökningarna i Skåne.

Serviceundersökningar som vänder sig till medborgare och/eller brukare utgår vanligen från ett av två huvudperspektiv; ett utvärderingsperspektiv, då de svarande får göra en bedömning av om man är nöjd eller missnöjd med den befintliga verksamheten, eller ett budgetperspektiv, då de svarande får ta ställning till om man vill öka eller minska insatserna eller om det är bra som det är. I SOM-undersökningarna bildar utvärderingsperspektivet utgångspunkten för frågorna, då det är medborgarnas bedömning av de hittillsvarande insatser som är det primära.[3]

Värmlandsundersökningen är inriktad på bedömningen av den lokala välfärdsstatens service inom fem huvudområden: *samhällsstruktur* (kollektivtrafik, gator och vägar, miljövård, tillgång på bostäder, möjligheten att få jobb samt Arbetsförmedlingen), *vård* (sjukhusvård, vårdcentral, barnavårdscentral, folktandvård samt privatläkare och privattandläkare), *barnomsorg och skola* (kommunal barnomsorg, kommunal grundskola och gymnasieskola samt friskola), *social omsorg* (äldreomsorg, socialtjänst, färdtjänst, handikappomsorg och Försäkringskassan) samt *fritid och kultur* (fritidsverksamhet, idrottsanläggningar, bibliotek, kulturaktiviteter samt turism). Avslutningsvis har de svarande fått göra en bedömning av *servicen som helhet* i den kommun där Du bor och i Värmland. Ansvaret för den offentliga servicen är dock i flera fall delat mellan olika huvudmän. Det gäller främst serviceområden som grupperats under samhällsstruktur samt fritid och kultur.

Bilden av den service som erbjuds kan ha registrerats genom egna erfarenheter, personlig information från andra som har erfarenheter eller information på annat sätt vanligen via medier. Den samlade bedömningen för medborgarna respektive brukarna för de olika serviceområdena sammanfattas med hjälp av ett balansmått, som anger andelen mycket eller ganska nöjd minus andelen som är mycket eller ganska missnöjd. De som svarat vet ej eller varken eller ingår i procentbasen. Värdet kan variera från +100, om alla är nöjda, till -100, om alla är missnöjda. Nivån påverkas av två faktorer, differensen mellan andelen nöjda och andelen missnöjda samt hur många som har en bestämd åsikt.

I vilken utsträckning medborgarna har uppfattning om samhällsservice varierar i hög grad mellan olika verksamhetsområden, främst beroende på i vilken utsträckning man har erfarenheter av serviceområdet. Följaktligen är det också en mycket stor andel i Värmland, över 75 procent, som *inte* har någon åsikt om friskolornas, handikappomsorgens, socialtjänstens eller färdtjänstens sätt att fungera. Det är också över 70 procent som inte har någon uppfattning om privatläkarna. Omvänt är det över 90 procent som har åsikter om vårdcentraler samt gator och vägar och närmare 80 procent gör en bedömning av sjukhusvården och biblioteken. Mot denna bakgrund är det viktigt att undersöka såväl allmänhetens som brukarnas bedömning av service.

Medborgarnas bedömning av service i Värmland, Västra Götaland och Sverige

Inom alla undersökta serviceområden utom fyra – möjligheten att få jobb, Arbetsförmedlingen, tillgången på bostäder och Försäkringskassan – är det bland svenska folket fler som är nöjda än missnöjda med servicen i den egna kommunen år 2010, men den positiva övervikten varierade starkt mellan serviceområdena.

Inom området samhällsstruktur ingår flera olika verksamhetsområden och inom kollektivtrafik, gator och vägar och miljövård är svenska folkets bedömning övervägande positiv. När det gäller gator och vägar finns det ett geografiskt mönster,

där de mest nöjda återfinns i Skåne och de minst nöjda i de fyra nordligaste länen med Västra Götaland och Värmland där i mellan. (Nilsson 2010a)

Det serviceområde som svenska folket är mest missnöjt med 2010 är möjligheten att få arbete och i Värmland är missnöjet ännu större, balansmått -35. Fler är i Sverige missnöjda än nöjda även med tillgången på bostäder, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. När det gäller både Arbetsförmedlingens och Försäkringskassans verksamhet var fler missnöjda än nöjda i såväl Värmland och Västsverige som i Sverige. Bedömningen av Arbetsförmedlingens och Försäkringskassan verksamhet uppvisar stora likheter med allmänhetens förtroende för handläggarna inom de två statliga myndigheterna, som var det lägsta som uppmättes för någon grupp bland såväl personal som politiker år 2010. (Nilsson 2012b)

Den offentliga hälso- och sjukvården kommer många svenskar i kontakt med och medborgarnas bedömning är klart positiv. Det gäller såväl sjukhusvården, vårdcentralerna som folktandvården. Betydligt färre vänder sig till privatpraktiserande läkare än till läkare vid de offentliga vårdcentralerna vilket påverkar nivån på balansmåtten som är lägre för privatläkare, beroende på att andelen vet inte ingår i procentbasen, men de missnöjda är få. Däremot är det lika många som besöker privattandläkare som folktandvården och allmänhetens bedömning av tandvården är densamma oavsett om den drivs offentligt eller privat.

Också bedömningen av kommunal barnomsorg och skola visar en klart positiv övervikt år 2010. Värdena för Värmland är högre än för Sverige som helhet. Eftersom få har egen erfarenhet av friskolor är balansmåttet för samtliga lägre. Ett av välfärdsstatens kärnområden är social omsorg. På samtliga områden inom social omsorg är det emellertid många som inte har någon uppfattning, eftersom de inte personligen kommit i kontakt med färdtjänst, handikappomsorg eller socialtjänst. För äldreomsorgen är det en svagt positiv övervikt, vilket innebär att det är något fler som är nöjda än som är missnöjda.

Liksom i tidigare undersökningar är svenskarna mest nöjda med biblioteken (jfr Höglund och Wahlström 2011). Medborgarna är genomgående positiva till fritids- och kulturområdet med något högre värden i Värmland. Den samlade bedömningen av kommunens service är mycket positiv och även bedömningen av service på regional nivå är klart positiv.

Invånarna i Värmland gör på flertalet områden samma bedömning av offentligt finansierad service som svenska folket. År 2010 föreligger avvikelser på mer än tio balansmåttsenheter för fem av de på båda nivåerna undersökta serviceområdena. Värmlänningarna är mindre nöjda med möjligheten att få arbete och gator och vägar. Men i Värmland är medborgarna mer nöjda med tillgången på bostäder, den kommunala grundskolan och fritidsverksamheten. Man är också något mer nöjd med äldreomsorgen, den kommunala gymnasieskolan samt med fritid och kultur.

Tabell 1 Medborgarnas bedömning av service i hela Sverige, Värmland, områden i länet samt i Västra Götaland 2010 (balansmått)

Serviceområde	Sverige	Värmland	Karlstads-området	Västra	Östra	Norra	Västra Götaland
Samhällsstruktur							
Kollektivtrafik	22	19	40	1	-4	-1	19
Gator och vägar	6	-10	-9	3	-13	-27	-1
Tillgång till bostäder	-11	9	5	7	16	18	-24
Miljövård	11	19	25	-9	27	20	14
Arbetsförmedlingen	-13	-10	-10	-8	-18	-5	-7
Möjligheten att få jobb	-19	-35	-28	-32	-47	-50	-26
Vård							
Sjukhusvård	41	43	51	45	22	35	47
Vårdcentral	46	53	54	54	56	43	55
Privatläkare	22	19	19	24	24	9	21
Folktandvård	34	43	43	40	32	55	40
Privattandläkare	38	39	36	40	43	42	38
Barnavårdcentral	*	27	27	30	24	26	26
Barnomsorg och skola							
Kommunal barnomsorg	22	32	32	36	31	29	26
Kommunal grundskola	18	33	33	38	24	32	24
Kommunal gymnasieskola	18	28	27	27	25	35	22
Friskola	7	8	9	8	3	9	7
Social omsorg							
Äldreomsorg	2	12	6	19	17	16	9
Socialtjänst	*	1	2	1	-4	5	-3
Färdtjänst	*	10	8	10	10	17	5
Handikappomsorg	*	6	5	7	6	9	5
Försäkringskassan	-10	-5	-4	-3	-12	-5	-13
Fritid och kultur							
Idrottsanläggningar	*	46	49	44	39	47	37
Fritidsverksamhet	24	37	41	31	37	34	29
Bibliotek	54	63	65	64	52	63	58
Kulturaktiviteter	29	38	41	37	32	37	36
Turism	*	34	29	34	34	48	27
Servicen som helhet de senaste 12 månaderna							
Hemkommunen	44	51	58	50	44	42	46
Värmland	*	38	40	35	32	40	*
Västra Götalandsregionen	*	*	*	*	*	*	24
Antal svarande	1652*	1120	544	227	153	196	2938*

Kommentar: Frågan lyder: *'Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden: …?'* Svarsalternativen är *'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd* samt *'vet ej'*. Balansmåttet visar andelen nöjda minus andelen missnöjda. * Delfrågan ej ställd detta år/i denna undersökning. Procentbasen definieras som de som besvarat respektive delfråga. * Uppgifterna för Sverige och Västra Götaland avser minsta antal svarande och uppgifterna för Värmland avser antal svarande totalt inom respektive område.

Vid en jämförelse mellan Värmland och Västra Götaland är man i Värmland klart mer nöjd med tillgången på bostäder och man är också något mer nöjd med den kommunala skolan och fritid och kultur. Det föreligger också skillnader när det gäller bedömningen av servicen som helhet på regional nivå. Det högre värdet för Värmland än för Västra Götalandsregionen torde emellertid ha påverkats av att frågan avser Värmland och inte den politiska organisationen.

De yttre betingelserna som glesbygd – tätortsbebyggelse är av betydelse för människornas behov av service och befolkningens sociala sammansättning skiljer sig åt mellan olika ortstyper. Båda förhållandena kan påverka bedömningen av de kommunala tjänsterna. I SOM-undersökningarna har de svarande fått karaktärisera det område de bor i som: ren landsbygd, mindre tätort, stad eller större tätort samt storstad. Tidigare undersökningar visar att boende i mindre tätorter varit mest nöjda medan storstadsborna genomgående varit mer kritiska till offentlig service (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001). Här skall inte bedömningen i olika ortstyper redovisas utan människors syn på den offentliga servicen i olika delar av Värmland. Redovisningen bygger på indelningen i de fyra områdena Karlstadsområdet, Västra, Östra och Norra Värmland, se metodkapitlet.

Vid en jämförelse mellan de boende i olika delar av Värmland finns på flera områden stora skillnader och det gäller främst inom området samhällsstruktur. Det finns i hela Värmland ett stort missnöje med möjligheten att få arbete och mest uttalat är det i Östra och Norra Värmland. I Östra Värmland är också missnöjet med Arbetsförmedlingen störst. I Östra och Norra Värmland med folkningsminskning är däremot tillgången på bostäder bäst. De boende i Karlstadsområdet är mycket nöjda med kollektivtrafiken medan det i övriga delar av Värmland är lika många missnöjda som nöjda. I Norra Värmland är man mest missnöjda med gator och vägar medan det är fler positiva i Västra Värmland men miljövården är västvärmlänningarna minst nöjda med.

På vårdområdet är boende i Karlstadsområdet med närhet till storsjukhuset mest nöjda med sjukhusvården medan man i Östra Värmland är mindre nöjd än i andra delar. I Norra Värmland är man minst nöjd med vårdcentraler och privatläkare. I övrigt är det mindre skillnader mellan de olika delarna av länet.

Bedömningen av service inom barnomsorg och skola, social omsorg samt inom fritid och kultur är mer likartad i alla delarna av Värmland. I Karlstadsområdet är dock de boende mindre nöjda med äldreomsorgen liksom insatserna när det gäller turism. Inom kultur- och fritidsområdet som vänder sig till de egna medborgarna är invånarna i Karlstad och kranskommunerna mer nöjda. Skillnaderna i övrigt är små men i Östra Värmland är man mindre nöjda med biblioteken än i övriga Värmland även om det också där är en klart positiv övervikt.

Vid bedömningen av kommunens service som helhet är boende i och kring residensstaden mest nöjda och omvänt är man mindre nöjd i kommunerna i Norra Värmland. När det gäller servicen på regional nivå är det små skillnader.

Bedömningen i och inom Värmland av tillgången på bostäder är ett uttryck för faktiska förhållanden liksom den mer positiva bedömningen av sjukhusvården i Karlstadsområdet och missnöjet med möjligheten att få arbete återspeglar situationen på arbetsmarknaden. På andra områden är det svårare att direkt relatera bedömningen av service till faktiska förhållanden och undersökningen medger inte redovisning av resultat för enskilda kommuner.

Medborgarnas bedömning av service over tid

Under valrörelserna kommer tillståndet i landet och inom den offentliga sektorn att granskas mer intensivt än annars, även om val- och medieforskare anser att valdebatterna i alltför hög utsträckning präglas av reformförslag inför nästa mandatperiod och mindre av utvärderande granskning av vad som uträttats under den tidigare perioden. (Esaiasson och Håkansson, 2002; Petersson m.fl. 2002, Naurin 2009) Här skall uppgifter redovisas för svenska folkets utvärdering av offentligt finansierad service under fem mandatperioder 1991-1994, 1994-1998, 1998-2002, 2002-2006 samt 2006-2010. Det innebär att valåren både kommer att ingå som första och sista år för de redovisade mandatperioderna.

De första åren under 1990-talet innebar en dramatiskt ändrad ekonomisk situation med sjunkande BNP under tre år i följd och ett snabbt växande budgetunderskott. Ett väsentligt inslag i saneringen av de offentliga finanserna var begränsningar av utgifterna, både genom sänkningar av bidragsnivåerna i transfereringssystemen och minskningar av anslagen till serviceproduktionen. Eftersom kommuner och landsting/regioner har huvudansvaret för tjänsteproduktionen var det på de regionala och lokala nivåerna som åtstramningen var mest kännbar för den offentliga servicen.

Under mandatperioden 1991-1994, som präglades av ekonomisk kris, då resurserna minskade inom flera verksamhetsområden och betydande nedskärningar ägde rum, gjorde emellertid medborgarna samma bedömningar av offentligt finansierad service vid periodens slut som vid dess början. Endast för, miljövård, noteras en differens om mer än tio balansmåttsenheter och på detta område ökade tillfredsställelsen med insatserna kontinuerligt. Det sker en uppslutning bakom välfärdsstaten och oförändrad nöjdhet med offentlig service i detta skede är ett uttryck för en sänkt anspråksnivå och inte resultatet av en höjd servicenivå. (jfr Håkansson, A 1997)

Under andra hälften av 1990-talet, då den ekonomiska situationen för svensk ekonomi gradvis förbättrades, blev svenska folket allt mindre nöjda med de offentliga insatserna inom viktig välfärdsområden som den offentliga vården – sjukhusvården – och skolan. På ett grundläggande område, möjligheterna att få arbete, förändras utvecklingen under mandatperioden 1994-1998 med en klart mindre negativ bedömning. Den förbättrade situationen på arbetsmarknaden innebär att denna trend fortsätter till år 2000 för att därefter vända. För den tredje undersökta mandatperioden blir därför det positiva genomsnittsvärdet missvisande då brytpunkten på detta område sker mitt i mandatperioden.

Tabell 2 Förändringar i svenska folkets bedömning av service under mandatperioderna 1991-1994, 1994-1998, 1998-2002, 2002-2006 samt 2006-2010 (balansmått och förändring av balansmått)

Period	1991-1994	1994-1998	1998-2002	2002-2006	2006-2010
Samhällsstruktur					
Miljövård	1992-1994 +3 – +15 (+12)				
Gator och vägar			+30 – +5 (-25)		
Renhållning på allmänna platser			+31 – +17 (-14)		
Tillgång på bostäder			+28 – -6 (-34)		
Möjligheten att få arbete				-6 – -20 (-14)	
		1996-1998 -46 – -26 (+20)	-26 – -6 (+20)		
Vård					
Sjukhusvård		+56 – +38 (-18)			
Vårdcentral			+46 – +30 (-16)		+28 – +46 (+18)
Barnomsorg och skola					
Skola – kommunal grundskola/gymnasieskola		+40 – +26 (-14)			
Social omsorg					
Fritid och kultur					
Den kommunala servicen som helhet			+45 – +23 (-22)	+23 – +42 (+19)	

Kommentar: I riksundersökningen hade frågan 1992–2006 följande lydelse: *Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden:* med svarsalternativen *Mycket nöjd, Ganska nöjd, Varken nöjd eller missnöjd, Ganska missnöjd, Mycket missnöjd* samt *Vet ej*. I 1991 års undersökning hade frågan följande formulering: *I vilken utsträckning är Du nöjd med servicen i Din kommun på följande områden*: med samma svarsalternativ. Balansmåttet anger andelen nöjd minus andelen missnöjd. Vet ej-svaren ingår i procentbasen. I tabellen redovisas förändringar som uppgår till mer än 10 enheter av balansmåttet. I undersökningarna 1991-1995 avsåg frågan *skola* men fr.o.m. 1996 frågas om *kommunal grundskola, kommunal gymnasieskola* och *friskola*. Värdet 1998 avser ett genomsnitt för kommunal grundskola och gymnasieskola. 2010 års formulering är *Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden:*

Kring millennieskiftet blir medborgarna mindre nöjda med det yttre offentliga rummet som gator och vägar, renhållningen på allmänna platser och tillgången på bostäder. Dessutom minskar tillfredsställelsen med primärvården. Svenska folket blir dessutom mindre nöjda med den samlade servicen i hemkommen. Under mandatperioden 2002-2006 ökar missnöjet med tillgången på arbete. Däremot blir helhetsbedömningen av kommunens service på nytt mera positiv. I övrigt är förändringarna begränsade. Den senaste mandatperioden skedde förändringar på ett område; svenskarna blev klart mer nöjda med vårdcentralerna och detsamma gäller i Västra Götaland då vårdvalet infördes (Bendz 2011).

Eftersom undersökningen genomfördes första gången i Värmland 2010 saknas möjlighet till jämförelser över tid men situationen i Värmland skall ses mot bakgrund av utvecklingen i Sverige under den senaste tjugoårsperioden.

Brukarnas bedömning av service

SOM-undersökningarna är medborgarundersökningar vilket innebär att det är invånarna i allmänhet som tillfrågats om sina åsikter och bedömningar bland annat av service inom olika verksamhetsområden. Urvalet är inte anpassat för att inkludera speciella brukargrupper, vilket innebär att det inte är möjligt att redovisa brukarnas bedömning av service inom alla områden t.ex., social omsorg. I tabell 4 nedan redovisas brukarnas bedömning för de serviceområden där de svarande är tillräckligt många för en sådan redovisning. Dessutom redovisas uppgifter för dem som inte själva nyttjar respektive service men har nära anhörig som gör det samt för dem som varken själva nyttjar eller har anhöriga som gör det.

Brukarna är genomgående väsentligt mer nöjda med servicen än medborgarna i allmänhet. Brukarna har naturligt nog i större utsträckning än andra åsikter om de serviceområden som de är berörda av, men de är också i större utsträckning positiva än icke brukarna. Inom hälso- och sjukvård är brukarnas bedömning genomgående mycket positiv och brukarna är lika nöjda med vårdcentraler som med privatläkare men är mer nöjda med privattandläkare än med folktandvården. Även för kommunal barnomsorg och grundskola bedömningen bland brukarna, föräldrar och elever, mycket positiv. Antalet brukare är för få inom flera områden för att kunna redovisas. Det gäller friskolor och för flertalet områden inom social omsorg. Inom fritid och kultur är brukarnas allmänna bedömning av serviceområdena mycket positiv. Låntagarna liksom medborgarna är mycket nöjda med biblioteken.

Brukarnas bedömning av Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen är mycket kritisk, balansmått +6 respektive -2. Endast för Arbetsförmedlingen år 2010 har negativa värden för brukare uppmätts i SOM-undersökningarna. Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan utmärks också av att de som är anhöriga men inte själv nyttjar serviceområdet är mest kritiska. Förtroende för handläggarna inom de två myndigheterna är dessutom rekordlågt i Värmland med klart negativa balansmått och detsamma gäller i Västra Götaland (Nilsson 2012b; Weibull 2012).

Tabell 3 Medborgares och brukares bedömning av service i Värmland och Västra Götaland 2010 (balansmått och antal brukare)

	Värmland					Västra Götaland	
Serviceområde	Brukare	Nyttjar ej själv men nära anhörig nyttjar	Varken jag eller nära anhörig nyttjar	Alla medborgare	Antal brukare	Brukare	Antal Brukare
Samhällsstruktur							
Kollektivtrafik	37	11	-1	19	490	27	1803
Arbetsförmedlingen	-2	-24	-6	-10	132	-10	314
Vård							
Sjukhusvård	56	36	25	43	481	58	1305
Vårdcentral	61	44	27	53	645	64	2 003
Privatläkare	67	32	5	19	175	66	620
Folktandvård	74	35	10	43	437	75	1114
Privattandläkare	86	22	5	39	405	80	1165
Barnomsorg och skola							
–							
Social omsorg							
Försäkringskassan	6	-16	-5	-5	234	6	780
Fritid och kultur							
Idrottsanläggningar	68	50	22	46	373	60	1140
Fritidsverksamhet	68	33	15	37	337	59	909
Bibliotek	85	64	23	63	511	85	1546
Kulturaktiviteter	68	34	8	38	467	64	1342

Kommentar: Brukare definieras som de som uppgett att de personligen nyttjar verksamheten. Värden har ej redovisats om antalet brukare understigit 100. Balansmåttet visar andelen nöjda minus andelen missnöjda.

Huvudresultat är att brukarna genomgående är mer positiva i sin bedömning av samhällsservice än allmänheten. Differensen är mycket stor för privat vård (läkare och tandläkare), folktandvård samt för bibliotek och kulturaktiviteter med en skillnad på 60 balansmåttsenheter eller mer mellan brukare och de som inte har direkt eller indirekt kontakt med serviceområdet. Det är också en betydande differens mellan den allmänna bilden och nyttjarnas åsikter för idrottsanläggningar och fritidsverksamhet. Däremot är skillnaderna mindre för tre områden med breda brukargrupper, nämligen kollektivtrafiken, sjukhusvården och vårdcentralerna. De anhörigas bedömningar ligger mellan den bedömning som brukarna gör och den som görs av dem som inte har någon kontakt med respektive serviceområde utom när det gäller Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan.

Vid en jämförelse mellan brukarnas bedömning i Värmland och Västra Götaland är överenstämmelsen stor men i Värmland är brukarna något mer positiva till kollektivtrafiken.

Ett genomgående mönster i undersökning efter undersökning är alltså att brukare är mer nöjda än medborgare i allmänhet, dvs. de med egna erfarenheter är klart mindre kritiska än de som saknar personlig kontakt med verksamhetsområdet. Samma resultat rapporteras också i studier i andra länder (se t.ex. Pettersen och Rose 1997). Egen erfarenhet av service är en viktig källa till information liksom personlig kontakt med anhöriga och andra berörda, men mediernas rapportering är också mycket viktig för bilden av förhållandena och inte minst aktuella förändringar. (Asp 1987 och Johansson 1998). Personer som har möjlighet till indirekt kontakt med verksamheten genom anhöriga bildar en mellangrupp. Medborgare som är beroende av annan information, vanligen medier, är alltså genomgående mer kritiska.

Medieforskaren Bengt Johansson har emellertid påvisat att brukarna i mindre utsträckning än icke brukare anser att mediernas rapportering av olika verksamhetsområden är missvisande (Johansson 2008). I en analys av mediernas bevakning av samhällsfrågor finner han att vidare att om man är nöjd anser man att medierna svartmålar och är man missnöjd anser man att de skönmålar och egen erfarenheter kan förstärka dessa tendenser. (Johansson 2010)

Vårdens kvalitet

Vårdens kvalitet innefattar många olika dimensioner. En del av dem är objektivt mätbara medan andra är subjektiva egenskaper som bygger på patientens upplevelser. År 2008 samverkade Sveriges Kommuner och Landsting med Socialstyrelsen i arbetet med 64 nationella kvalitetsregister. (www.kvalitetsregister.se). De byggs upp av professionen inom respektive specialitet och skall bidra till lärande och kvalitetsförbättringar men informationen kan också ligga till grund för prioriteringar. Vårdens tillgänglighet kan registreras genom väntetider och köer för olika typer av behandlingar. Organisationsstudier belyser vårdens effektivitet och på detta område har flera undersökningar genomförts inom *Programmet för uppföljning och utvärdering*

av Västra Götalandsregionen, se publikationer 1999-2011. Genom undersökningar som vänder sig till patienterna och anhöriga kartläggs personalens bemötande och andra subjektiva dimensioner av vårdens kvalitet.

I Värmlandsundersökningen har de svarande fått redovisa sina uppfattningar om vården i fyra olika avseenden: den medicinska kvaliteten, tillgången på vård, organisationens effektivitet samt personalens bemötande. Det innebär att de svarande fått göra bedömningar av både faktiska förhållanden och egna upplevelser. Huvudresultaten redovisas i tabell 4a och b. Värmlänningarna är mycket nöjda med både *den medicinska kvaliteten* och *personalens bemötande* +59 respektive +71 på en skala från +100 till -100. När det gäller *tillgången på vård* är det också en klart positiv övervikt, +31, medan det för bedömningen av *organisationens effektivitet* är lika många nöjda som missnöjda, +1.

Tabell 4a Medborgarnas uppfattning om sjukvården i Värmland, Västra Götaland och Sverige (balansmått)

	Delregioner i Värmland				Totalt		
	Karlstadsområdet	Norra Värmland	Östra Värmland	Västra Värmland	Värmland	Västra Götaland	Sverige
Den medicinska kvaliteten	62	53	54	59	*59*	*60*	*70*
Tillgången till vård	35	24	25	31	*31*	*30*	*35*
Organisationens effektivitet	2	1	-6	0	*1*	*-11*	*-7*
Personalens bemötande	70	72	68	74	*71*	*67*	*67*

Kommentar: Frågan är formulerad som ”Allmänt sett, vilken är din uppfattning om sjukvården i Värmland/Sverige i följande avseenden: Svarsalternativen är ‘Mycket bra’, ‘Ganska bra’, ‘Varken bra eller dåligt’, ‘Ganska dåligt’, ‘Mycket dåligt’ och ‘Ingen uppfattning’. Balansmåtten anger andelen som anser att servicen fungerat bra minus andelen som anser att den fungerat dåligt. Procentbasen definieras som de som besvarat respektive delfråga.

När det gäller personalens bemötande och organisationens effektivitet är bedömningen samstämmig i hela Värmland. Oavsett var man bor tycker man att vården är densamma i dessa avseenden. Vid bedömningen av den medicinska kvaliteten och tillgången till vård är de boende i Karlstadsområdet och Västra Värmland något mer nöjda. Vid en jämförelse med motsvarande bedömningar i Västra Götaland och hela Sverige är överensstämmelsen stor när det gäller Värmland och Västra Götaland utom när det gäller organisationens effektivitet där västsvenskarna är mer kritiska.

Svenskarna i allmänhet är mer nöjda med den medicinska kvaliteten men i övrigt är det begränsade skillnader.

Tabell 4b Nyttjande av vårdcentral och uppfattning om sjukvården i Värmland 2010 (balansmått)

	Nyttjar själv	Nyttjar ej ej själv, men nära anhörig	Nyttjar ej själv, inte heller nära anhörig	Värmland
Den medicinska kvaliteten	64	54	41	*59*
Tillgången till vård	36	28	13	*31*
Organisationens effektivitet	2	-1	0	*1*
Personalens bemötande	74	72	54	*71*

Kommentar: Frågan är formulerad som ”Allmänt sett, vilken är din uppfattning om sjukvården i Värmland i följande avseenden: Svarsalternativen är ‘Mycket bra’, ‘Ganska bra’, ‘Varken bra eller dåligt’, ‘Ganska dåligt’, ‘Mycket dåligt’ och ‘Ingen uppfattning’. Balansmåtten anger andelen som anser att servicen fungerat bra minus andelen som anser att den fungerat dåligt. Procentbasen definieras som de som besvarat respektive delfråga.

Tidigare har vi kunnat konstatera att ett genomgående mönster när det gäller om man är nöjd med offentlig service är att brukarna är mest nöja, därnäst kommer de som har anhöriga som nyttjar serviceområdet medan de som varken har direkt eller indirekt kontakt är minst nöjda. På vårdområdet är det en mycket stor andel av befolkningen som har egen direkt kontakt med vården; när det gäller vårdcentral är det cirka två tredjedelar. I tabell 4b redovisas uppfattningarna om vårdens kvalitet och i vilken utsträckning man har kontakt med vårdcentraler själv eller som anhörig.

Även när det gäller vårdens kvalitet i Värmland år 2010 gäller huvudmönstret att brukarna är mest nöjda när det gäller den medicinska kvaliteten och tillgången till vård. Vid bedömningen av personalens bemötande är brukarna och anhöriga lika nöjda medan de som varken har direkt eller indirekt kontakt uppvisar ett lägre värde. Bland dem som inte har direkt eller indirekt kontakt med vården är balansmåttet ca +50. Vid bedömningen av organisationens effektivitet finns inte någon skillnad mellan grupperna utan bedömningen är i huvudsak densamma oavsett kontakt med vården. För dem som haft kontakt med sjukhusvården är mönstren desamma.

Medborgarnas prioritering av service

I SOM-undersökningarna bildar, som tidigare redovisats utvärderingsperspektivet utgångspunkten, då det är medborgarnas bedömning av hittillsvarande insatser som är det primära. Det föreligger stora skillnader mellan olika serviceområden och

det har skett betydande förändringar över tid. I undersökningar som utgår från ett budgetperspektiv, då de svarande får ta ställning till om man vill öka eller minska insatserna eller om det är bra som det är, redovisas större stabilitet. Medborgarna har oförändrat velat öka insatserna inom tunga välfärdsområden. (Se Svallfors 1996 och 1999) En närmare jämförelse mellan de två typerna av undersökningar visar emellertid att det föreligger en metodeffekt, där inriktningen på ökade och minskade anslag ger mindre förändringar över tid, dvs. både om man är nöjd eller missnöjd med servicen kan man vilja se en utbyggd service. (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001)

Även i SOM-undersökningarna aktualiseras budgetperspektivet som ett komplement till utvärderingen av service. Efter bedömningen av servicen inom sammanlagt 28 olika verksamhetsområden ombads de svarande att prioritera servicen genom att ange vilket område *det är mest angeläget att satsa på* om ökade satsningar skulle göras, respektive vilket av serviceområdena som man tycker att *det i första hand ska minskas på* om nedskärningar av servicen skulle göras. År 2010 angav av samtliga tillfrågade i Värmland närmare 85 procent vad man skulle vilja satsa på och 65 procent vad man i första hand skulle minska på.

I tabell 5 redovisas prioriteringarna i Värmland och Västra Götaland 2010 av vad medborgarna i första hand skulle vilja satsa på respektive vilket serviceområde som i första hand ska minskas på om nedskärningar skall genomföras. När det gäller ökade satsningar är det fyra områden som utkristalliseras, som nämnts av minst 10 procent år 2010 i Värmland: möjligheten att få arbete, äldreomsorg, sjukhusvård och kommunal grundskola. Värmlänningarna anser att sysselsättningen är den klart viktigaste frågan och möjligheten att få arbete är det som flest vill satsa på. Äldreomsorg, sjukhusvård och kommunal grundskola är också högt prioriterade. Vårdcentraler finns också med på listan över prioriterade verksamheter och tillsammans med sjukhusvård gör det vården till ett mycket högt prioriterat område. Andra serviceområden som gator och vägar samt kollektivtrafik finns också med bland prioriterade områden.

Av de tio områden som det är mest angeläget att satsa på är tre regionala nämligen sjukhusvård, kollektivtrafik och vårdcentral medan sysselsättningen primärt är en statlig angelägenhet och övriga huvudsakligen primärkommunala. Gränserna för ansvaret för samhällsorganisationens olika nivåer är emellertid långt ifrån helt klara inom flera verksamhetsområden.

Vid bedömningen av vilka serviceområden som man i första hand bör satsa på är medborgarnas partisympati av mindre betydelse. Det råder stor samstämmighet över blockgränsen om att möjligheten att få arbete, äldreomsorg och sjukhusvård är viktiga områden som bör prioriteras. Däremot är medborgarnas prioriteringar av serviceområden relaterade till ålder. Villigheten att satsa på äldreomsorg ökar inte överraskande med stigande ålder. Det är främst personer över femtio år som vill höja anslagen till äldreomsorgen medan det omvänt är villigheten att satsa på möjligheten att få jobb störst bland de yngsta. Oavsett ålder är sjukhusvård ett viktigt område

Tabell 5 Serviceområden som bör satsas på respektive kan minskas på om nedskärningar ska göras 2010 (procent)

Satsa på				**Kan minskas på**			
Värmland		Västra Götaland		Värmland		Västra Götaland	
Serviceområde							
Möjligheten att få jobb	21	Äldreomsorg	12	Friskola	28	Friskola	17
Äldreomsorg	20	Kommunal grundskola	11	Kulturaktiviteter	15	Regioninformation*	8
Sjukhusvård	11	Möjligheten att få jobb	10	Idrottsanläggningar	6	Kulturaktiviteter	7
Kommunal grundskola	10	Sjukhusvård	9	Privatläkare	4	Idrottsanläggningar	5
Vårdcentral	7	Kollektivtrafik	7	Privattandläkare	4	Privatläkare	4
Gator och vägar	6	Tillgången på bostäder	6	Turism	3	Privattandläkare	3
Kollektivtrafik	4	Vårdcentral	4	Bibliotek	3	Turism	3
Kommunal barnomsorg	4	Kommunal barnomsorg	4	Tillgång på bostäder	3	Arbetsförmedling	2
Tillgång på bostäder	3	Gator och vägar	4	Miljövård	2	Socialtjänst	2
Idrottsanläggningar	2	Miljövård	2	Socialtjänst	2	Bibliotek	2

Kommentar: Frågans formulering sedan 2010: *Om förändringar av servicen ska göras, vilket av ovanstående serviceområden anser Du att: Det är mest angeläget att satsa på?* respektive *Det i första hand ska minskas på?* Frågan var tidigare uppdelad på två separata frågor. Procentbasen utgörs av antalet personer som deltagit i undersökningen. * Regioninformation ingick inte i Värmlandsundersökningen.

om nya satsningar skall göras. Prioriteringarna präglas av vilka serviceområden man i första hand är berörda av: t.ex. är det främst åldersgrupper med barn i skolåldern som vill satsa mer på den kommunala grundskolan.

Om nedskärningar av servicen skall göras vill medborgarna i första hand minska på friskolor samt kulturaktiviteter. Mer än var fjärde svarande i Värmland vill i första hand minska på anslagen till friskolorna. Av andra regionala och kommunala undersökningarna framgår att friskolorna är det oftast nämnda besparingsobjektet oavsett typ av region och kommun (Persson 1999; Nilsson 2010b). Därefter kommer kulturaktiviteter, privat vård samt områden inom fritid och kultur. De områden som medborgarna anser att man i första hand kan minska på om förändringar skall göras skulle inte ge stora besparingar i budgeten utan är snarast ett uttryck för vad man anser vara icke nödvändiga utgifter.

Friskolorna det oftast nämnda besparingsobjektet bland alla partiers sympatisörer utom bland C, KD och SD:s sympatisörer där lika många eller fler vill spara på kulturaktiviteter. Nivån på andelen som vill minska varierar dock starkt mellan partierna. Över blockgränserna finns stora likheter mellan partiernas sympatisörer, också när det gäller bedömningen av besparingar inom andra områden. Mp- och V-sympatisörer är dock mindre benägna att minska på kulturanslagen.

Vid en jämförelse med västsvenskarnas prioriteringar av service framgår att värmlänningarna är väsentligt mer villiga att satsa på möjligheterna att få arbete och äldreomsorgen men i övrigt är det stor överensstämmelse i prioriteringarna. Även när det gäller vad som kan minskas på är likheterna stora men i Värmland är fler villiga att minska på friskolorna.

Service och demokrati

Bedömningen av olika serviceområden präglas av egen närhet till service, brukarrollen, vilket också återspeglas vid prioriteringen av service. Statsvetaren Staffan Kumlin har analyserat hur de personliga erfarenheterna av välfärdsstaten påverkar politiskt förtroende och ideologi och betonar betydelsen av olika välfärdsinstitutioners funktionssätt (Kumlin 2004). Även missnöje med välfärdsstatens service påverkas av institutionella betingelser och missnöje påverkar det politiska handlandet (Solveid 2009). Ett genomgående resultat är att medborgarnas kontakt med och erfarenheter av välfärdsstatens institutioner är en faktor av betydelse när det gäller att förklara politiska attityder och politiskt beteende i ett demokratiskt samhälle med en utbyggd välfärdsstat.

Avslutningsvis skall förhållandet mellan bedömningen av service och hur nöjd man är med demokratin diskuteras med fokus på den regionala och lokala nivån. Det finns ett klart samband mellan bedömningen av det politiska systemets output och hur regionen och kommunen fungerar som politiskt system. De som anser att kommunens service som helhet fungerat bra är också nöjda med hur den kommunala demokratin fungerar (tau-b 0,34). Sambandet mellan service och demokrati gäller

också för den regionala nivån (tau-b 0,27).[4] I den förhållandevis lilla gruppen som inte är nöjd med kommunens service är två tredjedelar inte nöjda med demokratin i den kommun där man bor. Ju mer nöjd man är med kommunens service ju mer nöjd är man också med demokratin. Bland dem som är mycket nöjda med servicen är nio av tio nöjda med den kommunala demokratin. Av dem som inte har någon uppfattning eller väljer mittalternativet ”varken bra eller dålig” är cirka 70 procent nöjda med demokratin, vilket är detsamma som gäller för alla svarande.

Tabell 6 Nöjd med demokratin i kommunen där Du bor och bedömningen av kommunens service, 2010 (balansmått)

	Bedömning av kommunens service som helhet						
Nöjd med demokratin	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen upp-fattning	Samtliga
Mycket nöjd	33	12	5	0	(0)	7	10
Ganska nöjd	61	76	61	37	(14)	66	68
Inte särskilt nöjd	4	10	27	46	(57)	21	17
Inte alls nöjd	2	2	7	17	(29)	6	5
Samtliga	100	100	100	100	100	100	100
Antal	83	500	271	46	7	111	1018

Kommentar: Frågan om bedömning av service har redovisats i kommentaren till tabell 1. Frågan om demokratin hade följande lydelse: *’På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: EU, Sverige Värmland, Den kommun där Du bor?’* Svarsalternativen är *’mycket nöjd’, ’ganska nöjd’, ’inte särskilt nöjd’* samt *’inte alls nöjd.*

Medborgarnas bedömning av service påverkar hur nöjd man är med den kommunala demokratin och i denna mening är servicedemokratin starkt levande. *Servicedemokrati* betonar politikens resultat. För bedömningen av det politiska systemet och dess sätt att fungera blir följaktligen medborgarnas inställning till den verksamhet som bedrivs och den service som tillhandahålls ett viktigt kriterium. (Jfr Westerståhl 1956; 1995)

Det är tillämpat på det kommunala politiska systemet som Westerståhls demokratibegrepp konkretiserats och preciserats (Boström 1988). Utgångspunkten är att i ett samhälle som det svenska innebär demokrati *representativ demokrati* och överordnade värden är fri åsiktsbildning och folkviljans förverkligande. Fri åsiktsbildning har karaktären av grundförutsättning som skall vara uppfylld för att ett styrelseskick över huvudtaget skall kunna kallas demokratiskt medan folkviljans förverkligande kan förverkligas i olika utsträckning i olika typer av system. Westerståhl hävdar att relationen mellan väljare och valda inte bara skall karaktäriseras av förtroende

och ansvarsutkrävande, utan det ställs också krav på att folkets åsikter skall prägla politikens innehåll. (Westerståhl 1971; jfr Petersson 2011)

Av medborgarundersökningarna framgår en principiellt viktig skillnad när det gäller åsiktsmönstren när det gäller inställningen till den offentliga sektorns omfattning, skattens höjd samt offentlig eller privat verksamhet å ena sidan och bedömningen av service å den andra. Den förstnämnda typen av frågor är vänster-högerfrågor där partisympati och ideologi är avgörande, medan bedömningen av service framför allt bestäms av brukarrollen, där egen erfarenhet är viktigast och partisympati är av mer begränsad betydelse.

Den utbyggda välfärdsstaten innebär att alla människor nyttjar offentliga tjänster men vilka serviceområden som man kommer i kontakt med varierar under livscykeln. Brukarrollen aktualiserar kontakter och behov av att kunna påverka, som inte nödvändigtvis sammanfaller med väljarrollen och möjligheten att kunna utöva inflytande över politikens innehåll på valdagen genom att rösta och vara med och utse dem som skall styra kommunen, regionen/landstinget, Sverige och EU.

Noter

1 Föreliggande kapitel bygger på tidigare artiklar som författare publicerat i detta ämne i SOM-institutets bokserie, se Nilsson 2012a.

2 För indelningen i olika områden se Wallinder och Bergström 2011.

3 Genomgående används uttrycket bedömning av service och inte serviceattityder eftersom det kognitiva elementet är stort

4 Tau-b är ett sambandsmått som kan anta värden från +1 till -1. Vid beräkningen av sambandet har gruppen *ingen uppfattning* uteslutits vid bedömningen av service.

Referenser

Asp, K (1986) *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademilitteratur.

Bendz, A (2011) ”Att välja vård – Västsvenskarna och vårdvalet”. I Nilsson, L red. *Västsvensk demokrati i tid och rum*. SOM-institutet, Göteborgs universitet. universitet.

Björck, H (2008) *Folkhemsbyggare*. Stockholm: Atlantis.

Boström, B-O (1988), *Samtal om demokrati*. Doxa.

Dahlberg, M och Vedung, E (2001) *Demokrati och brukarutvärdering*. Studentlitteratur.

Esping-Andersen, G (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism.* Polity press.

Esping-Andersen, G (2002) ”Towards the Good Society, Once Again?” In Esping-Andersen, G m.fl. (2002) *Why we need a New Welfare State*. Oxford University Press.

Esping-Andersen, G (2009) *The Incomplete Revolution. Adapting to women´s new roles*. Oxford: Blackwell Publishers.

Esaiasson, P och Håkansson, N (2002) *Besked i kväll! Valprogrammen i svensk radio och TV*. Stiftelsen Etermedierna i Sverige.

Hartman, L red. (2011) *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?*. SNS Förlag.

Håkansson, A red. (1997) *Folket och kommunerna. Systemskiftet som kom av sig*. Rapport nr 1997:1. Statsvetenskapliga institutionen, Stockholm universitetet.

Höglund, L och Wahlström, E (2011) ”Bibliotek och läsande, mellan digitala och fysiska medier”. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Lycksalighetens ö.* SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Johansson, B (1998) *Nyheter mitt ibland oss. Kommunala nyheter, personlig erfarenhet och lokal opinionsbildning*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Johansson, B (2008) ”Rättvisande nyhetsmedier*?”* I Nilsson; L och Johansson, S red. *Regionen och flernivådemokratin*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Johansson, B (2010) ”Skönmålning eller svartmålning? Uppfattningar om mediernas bevakning av samhällsfrågor”. I Nilsson, L (red) *En region blir till*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Johansson, F, Nilsson, L och Strömberg, L (2001) *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Liber.

Kuhnle, S och Solheim, L (1985) *Velferdsstaten – vekst og omstilling*. Tano Aschenhoug.

Kumlin, S (2003) *The Personal and the Political. How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*. Göteborg Studies in Politics 78, Göteborg University.

Naurin, E (2009) *Promising Democracy. Parties, Citizenship and Election Promises*. Department of Political Science, University of Gothenburg.

Nilsson, L (1996) ”Medborgarna och servicedemokratin”. I Rothstein, B och Särlvik, B red, *Vetenskapen om politik*. Festskrift till professor emeritus Jörgen Westerståhl. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Nilsson, L (2010a) ”Välfärd och service på lokal och regional nivå i Skåne”. I Johansson, S (red) *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L (2010b) ”Välfärd och service på lokal och regional nivå”. I Nilsson, L (red) *En region blir till*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L (2012a) ”Välfärd och service i Västra Götaland”. I Bergström, A red. *Västsvensk vardag*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L (2012b) ”Värmländsk flernivådemokrati”. Kapitel i denna volym.

Persson, J (1999) *Storstadsregionens kontraster. Kommunundersökningarna i göteborgsregionen 1996-1998*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Petersson, O m.fl. (2002) *Demokrati utan ansvar*. Demokratirådets rapport 2002. SNS Förlag.
Petersson, O (2011) *Statsvetaren*. *Jörgen Westerståhl och demokratin århundrande*. SNS Förlag.
Petterssen, P A och Rose, L E (1997) ”Den norske kommunen: Hva politikerne ønsket og hva ønsker folket?” I Baldersheim, H m.fl., red., *Kommunalt selvstyre i velferdsstaten*. Tano Aschenhoug.
Solveid, M (2009) *Voices from the Welfare State. Dissatisfaction and Political Action in Sweden*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
SOU 2001:79 *Välfärdsbokslut för 1990-talet.*
Svallfors, S (1996) *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Borea.
Svallfors, S (1999) *Mellan risk och tilltro. Opinionsstödet för en kollektiv välfärdspolitik*. Umeå Studies in Sociology No 114.
Tarschys, D (1978) *Den offentliga revolutionen*. LiberFörlag.
Utvärderingsprogrammet Västra Götalandsregionen. Förteckning over publikationer 1999-2011.
Weibull, L (2012) ”Förtroende för olika grupper”. I Bergström, A red. *Västsvensk vardag*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Westerståhl, J (1956) ”Servicedemokrati”. *Dagens Nyheter* 1956-08-04.
Westerståhl, J (1971) *Ett forskningsprogram. Den kommunala självstyrelsen 1*. Almqvist & Wiksell.
Westerståhl, J (1995) ”Servicedemokratis fall”. *Göteborgs-Posten* 1995-07-30.
www.kvalitetsregister.se

VÄRLDEN I VÄRMLAND – ATTITYDER TILL MÅNGKULTUR OCH FLYKTINGMOTTAGANDE

ANDREAS ÖJEHAG PETTERSSON

Den demografiska situation som Värmland befinner sig i med minskande befolkning i stora delar av länet och med en ökande medelålder gör frågan om flyktingmottagande och möjligheten att attrahera människor från olika delar av världen aktuell. Ekonomihistorikern Nils-Gustav Lundgren och kulturgeografen Ulf Wiberg har kommenterat de likartade demografiska förutsättningarna i Norrland med att det för att bryta den negativa utvecklingen alldeles uppenbart krävs ett samhällsklimat som ”uppmuntrar till inflyttning och då alldeles säkert i första hand genom invandring från andra länder” (Lundgren och Wiberg 2009:191). Sannolikt gäller samma sak i Värmland, eller åtminstone i sådan utsträckning att även om inte inflyttade från utlandet skulle visa sig vara den viktigaste gruppen att attrahera så kommer de under alla omsändigheter att vara en betydande sådan.

Även om bland annat Länsstyrelsen i Värmland arbetar aktivt för att få nyinkomna flyktingar att i större utsträckning välja att bosätta sig i Värmland visar det sig att det är en svår uppgift. Värmland väljs bort till förmån för andra län och det finns ute i kommunerna en betydligt större kapacitet för att ta emot flyktingar än vad som för tillfället utnyttjas (VF 2011-09-26).

En närmare titt i den offentliga statistiken belyser också det som Länsstyrelsens problem indikerar. Det är inte bara en fråga om att de värmländska kommunerna har svårigheter att få flyktingar att vilja bosätta sig där, det finns också en allmän problematik att attrahera invandrare överhuvudtaget. Med undantag för en hög andel norrmän i de västvärmländska kommunerna är andelen invandrare bland befolkningen i Värmland låg.

Om vi intresserar oss för andelen bosatta i de svenska kommunerna som är födda i ett land utanför Norden landar det svenska genomsnittet på 11,9 procent. Kring detta värde finns dock en kraftig spridning som också verkar vara geografiskt betingad. Andelen invånare som är födda utanför Norden är klart högre i södra Sverige än i landets norra delar. Värmland har i det här avseendet betydligt mer gemensamt med länen i norr än de i söder med en total andel som uppgår till 6,2 procent.

På kommunnivå blir skillnaderna mellan Värmland och de platser i Sverige vilka har högst andel utomnordiskt födda ännu tydligare. Hammarö, Kil och Sunne har alla ca 3,8 procent utomnordiskt födda invånare, vilket placerar dem bland de svenska kommuner som har lägst andel utomnordiskt födda invånare. Inte ens de båda kommuner i Värmland med klart högst andel, Karlstad (8,4 procent) och Storfors (8,9 procent), kommer upp i det svenska medelvärdet och skillnaden

Öjehag Pettersson, A (2011) Världen i Värmland – Attityder till mångkultur och flyktingmottagande i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

gentemot de platser i Sverige med högst koncentration är påtaglig. Botkyrka (32,7 procent), Malmö (26,3 procent) och Södertälje (25,9 procent) utgör de tre kommuner i Sverige med högst andel utomnordiskt födda, vilket vittnar om en helt annan verklighet än vad som är vardag i de värmländska kommunerna. I absoluta tal blir skillnaden kanske som mest talande då Södertälje, som i invånarantal är jämförbart med Karlstad, har ca 8500 fler invånare födda utanför Norden (22325 personer) än hela Värmland sammanlagt (13783 personer).

Figur 1 Andel utlandsfödda i svenska kommuner

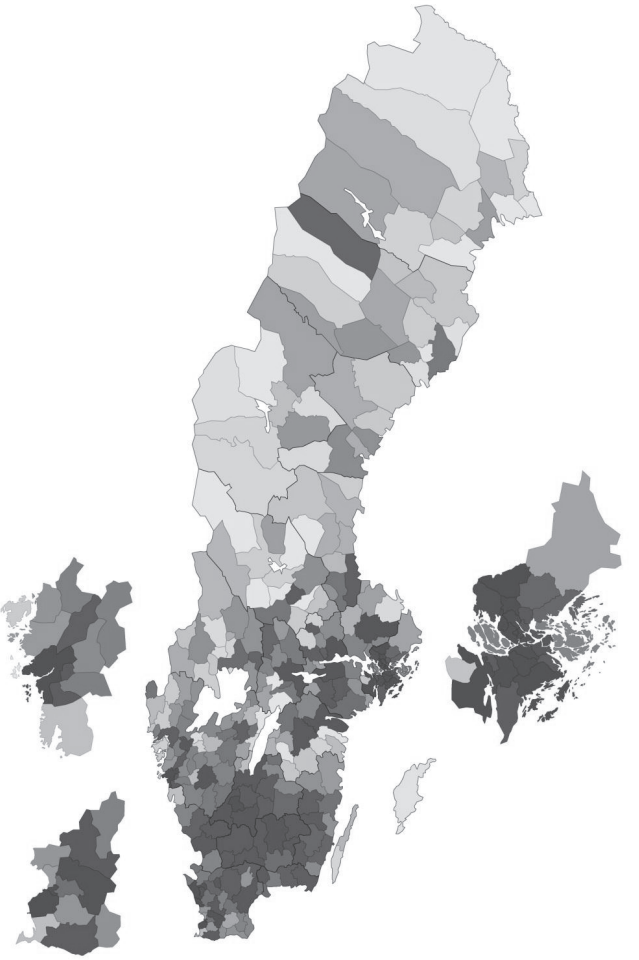

Kommentar: Figuren visar andelen kommuninvånare som är födda i ett land utanför Norden. Ju mörkare färg desto högre andel. De tre storstadsområdena har lyfts ut. Källa: SCB.

I ljuset av figur 1 och den svåra uppgift Länsstyrelsen i Värmland anser sig stå inför är det tydligt att den värmländska situationen är problematisk med avseende på attraktionskraft för invandrare. Orsakerna till det är naturligtvis svårt att belägga på ett enkelt sätt och troligen finns en mängd variabler inblandade. Det här kapitlet ämnar inte lösa den frågan, utan vill istället titta närmare på en aspekt av möjligheten att attrahera invandrare till Värmland. Genom att undersöka hur värmlänningarna ser på flyktingmottagande och den så kallade mångkulturen finns möjlighet att säga något om vilka *förutsättningar* värmländska politiker och beslutsfattare har att i befolkningen förankra sina försök att attrahera fler invandrare till länet. Om värmlänningarna är positiva till sådana försök finns rimligen större möjligheter att göra något än om de är negativt inställda.

Om vi istället för att fokusera på den konkreta situationen i Värmland för ett ögonblick vänder oss mot den tidigare forskningen på området finns en del redan upptrampade spår att förhålla sig till. I tidigare undersökningar om attityder till flyktingmottagande har statsvetaren Marie Demker (se t.ex. Demker 2009) konstaterat att svenskar i allmänhet blivit mer positiva de senare åren. Samtidigt finns det en betydande variation mellan olika delar av landet i den meningen att människor från olika regioner verkar hysa olika föreställningar om huruvida ökat flyktingmottagande är ett bra förslag eller inte. Demker menar att variationen ser sådan ut att motståndet mot flyktingmottagande är som högst i södra Sverige och som minst i de norra delarna, vilket alltså verkar vara en inverterad version av det demografiska mönstret vi sett i figur 1. Hennes forskning visar vidare att attityder till flyktingmottagning följer ett särskilt mönster i den meningen att de varierar mellan olika grupper av människor i samhället. Så är t.ex. kvinnor, högutbildade och storstadsbor mest positiva till flyktingmottagning, allt annat lika, menar Demker (2009).

En annan statsvetare, Anders Sannerstedt (2010), har för sin del närmare undersökt södra Sverige och attityder till flyktingmottagande och mångkultur där. Sannerstedts undersökning är alltså något bredare än Demkers med avseende på vad som studeras i och med inkluderingen av det något abstrakta begreppet *mångkultur*. Eftersom vi också i Värmlandsundersökningen har möjlighet att belysa liknande aspekter som i Skåne är det intressant att veta att Sannerstedt fann ett antal signifikanta faktorer som han menar påverkar attityder till mångkultur. Enligt honom spelar kön, utbildningsnivå, klasstillhörighet, vänster-högerorientering, intresse för politik, nöjdhet med demokratin samt inställning till EU alla betydande roll för att förstå enskilda individers attityd inte bara till mångkultur utan också till flyktingmottagande. (Sannerstedt 2010). Att kunna förhålla sig till synen på mångkultur möjliggör förståelse för ytterligare en aspekt av den mer generella synen på invandring utöver den som ges av synen på flyktingmottagning. Förutom Sannerstedts analyser av mångkultur har liknande också gjorts av Rudolf Antoni (2008) baserat på data från tidigare SOM-undersökningar i Skåne.

Med utgångspunkt i den demografiska situationen i Värmland och tidigare forskning är syftet med det här kapitlet tvådelat. För det första ämnar jag här förhålla de värmländska attityderna till flyktingmottagning och mångkultur till motsvarande attityder i andra delar av landet för att kunna säga något om huruvida de värmländska förutsättningarna att attrahera fler invandrare ur den aspekten är gynnsamma eller inte. För det andra vill jag också förhålla resultaten från Värmlandsundersökningen till tidigare forskning för att förhoppningsvis bidra med ytterligare förståelse för attityder till mångkultur och flyktingmottagande i Sverige. Sammantaget gör det att den mer generella attityden till invandring i stort kan förstås på ett något bredare sätt genom att jag förhåller mig till olika delar av den.

Dispositionsmässigt innebär det att jag först undersöker attityder till flyktingmottagning relativt deskriptivt. Jag finner då att attityderna är mycket positiva i hela Värmland i förhållande till andra delar av Sverige, med undantag för de västra delarna av länet. Efter det närmar jag mig frågan om mångkultur först på ett likaledes deskriptivt sätt där värmlänningarnas attityder relateras till skåningars och sedan på ett något mer fördjupat sätt när jag försöker att slå fast vilka faktorer som bidrar till formandet av attityder till mångkultur. Slutligen för jag en kort diskussion kring resultaten som framkommit här, den tidigare forskningen och den demografiska situationen i Värmland.

Flyktingfrågan

Till skillnad från SOM-undersökningarna på riksplanet och i Skåne finns i det värmländska fallet inga data att jämföra med över tid. Den trend som Demker (2009, 2011) och Sannerstedt (2010) sett både på riksplanet och i Skåne, att attityderna till flyktingmottagande blivit något mer positiva i jämförelse med tidigare år, går alltså varken att bekräfta eller avvisa i Värmland. Vad vi däremot kan göra är att förhålla attityderna bland värmlänningar till andra regioner och svenskar i stort. Tabell 1 redovisar hur människor i olika regioner ställer sig till förslaget att ta emot färre flyktingar i Sverige. Den visar andelen som i någon form (mycket eller ganska) är positiva till att ta emot färre flyktingar i Sverige. Ett högre värde innebär alltså en mer skeptisk hållning gentemot flyktingmottagning och omvänt indikerar alltså ett lågt värde en mer positiv attityd.

Av tabell 1 kan vi dra (minst) tre slutsatser. För det första verkar det vara så, vilket Demker (2011) också påpekar, att de regionala skillnaderna har minskat över den senaste femårsperioden. För det andra så har samma femårsperiod inneburit en mer flyktingvänlig opinion totalt sett och för det tredje kan vi konstatera att värmlänningar i förhållande till övriga Sverige är bland de minst negativa till flyktingmottagande.

Tabell 1 Attityder till flyktingmottagande i olika delar av Sverige

	2005	2010
Hela landet	*48*	*42*
Sydsverige	59	51
Småland med öarna	51	41
Västsverige	51	43
Stockholm	40	35
Östra Mellansverige	53	44
Norra Mellansverige	43	43
Värmlands län	**-**	**37**
Mellersta Norrland	46	40
Övre Norrland	38	40

Kommentar: Förslaget som de svarande tagit ställning till lyder: ”Ta emot färre flyktingar i Sverige”. Svarsalternativen var ”Mycket bra”, ”Ganska bra”, ”Varken bra eller dåligt förslag”, ”Ganska dåligt” samt ”Mycket dåligt”. Tabellen visar andelen som svarat mycket eller ganska bra.
Källa: Demker (2011). Data avser NUTS-2 regioner till vilka resultatet från Värmlandsundersökningen lagts till.

I det generella svenska fallet har Demker (2009) också närmare undersökt betydelsen av vad hon menar vara klassiska skiljelinjer inom europeisk politik i anslutning till människors attityder kring flyktingmottagande. Utifrån Lipset & Rokkan (1967) finns en traditionell förståelse för europeisk partipolitik som dominerad av fyra övergripande *cleavages* nämligen de mellan centrum-periferi, mellan kyrka-stat, mellan land-stad och mellan arbete-kapital. Alla dessa är inte helt relevanta i det svenska fallet men Demker använder framför allt den i Sverige av tradition tunga skiljelinjen mellan arbete och kapital samt den mellan land och stad som en utgångspunkt för att analysera frågan om flyktingmottagande. Med en serie multivariata analyser som också väger in effekten av utbildningsnivå, partisympati och kön kommer hon fram till att allt annat lika så bestäms attityden till flyktingmottagande av kön, utbildning, klass och urbanitet. Konkret innebär det att kvinnor, högutbildade, akademiker samt boende i storstäder i regel är mer positiva till flyktingmottagning än andra. Demker menar dock att en sådan bild är allt för enkel eftersom att den inte tar hänsyn till de olika variablernas samvariation. Av den anledningen efterlyser hon mer komplexa multivariata modeller som försöker ta hänsyn till just hur olika variabler korrelerar med varandra.

Ett första sådant försök görs av Anders Sannerstedt (2010) som i sin undersökning finner att relevanta variabler för att förklara skåningarnas attityder till flyktingmottagande är politisk vänster-höger orientering, utbildningsnivå, om man är Sverigedemokrat, nöjdhet med demokratin, intresse för politik, inställning till EU, kön och klasstillhörighet (arbetare). Sannerstedt finner dock inga signifikanta effekter

för grad av urbanitet, vilket är ett resultat som går emot vad Demker menar vara ett relativt välbelagt faktum (2009).

I och med de värmländska resultaten i förhållande till riksplanet och de andra regionerna finns det vidare anledning att ifrågasätta betydelsen av urbanitet. Värmland är betydligt mindre urbant än Stockholm men uppvisar ändå en ungefär lika positiv inställning till flyktingmottagande. Innan vi drar några slutsatser om det förhållandet måste vi dock påminna oss om att de senaste årtiondena inneburit en stor förändring i den värmländska befolkningsstrukturen (se inledande kapitel). I Karlstadsområdet bor idag ca 130.000 invånare, vilket är nästan halva befolkningen totalt. Det gör att klassificeringen av Värmland som ett län i första hand präglat av landsbyggd haltar något. Även om inte Karlstadsregionen är en storstad så är den i ett svenskt sammanhang relativt urban. Dessutom skiljer sig utbildningsnivåer och andra strukturella förutsättningar åt mellan Värmlands olika delar, vilket sammantaget gör att det finns anledning att studera de två skiljelinjerna stad-land och arbete-kapital närmare också i en värmländsk kontext.[1]

Tabell 2 visar attityden till flyktingmottagande i fyra olika delar av Värmland och det verkar framför allt vara så att det är Karlstadsområdet som sticker ut som särskilt positivt. I Karlstad är det 32 procent som tycker att det är ett mycket eller ganska bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige, medan motsvarande siffror i östra Värmland är 38 procent, norra Värmland 39 procent samt i västra Värmland 46 procent.

Tabell 2 Attityder till flyktingmottagande i delar av Värmland

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Norra Värmland	12	27	31	17	14
Östra Värmland	19	19	32	17	14
Västra Värmland	19	27	30	13	11
Karlstadsregionen	14	18	31	22	16

Kommentar: Frågan i undersökningen lyder: ”Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? – Ta emot färre flyktningar i Sverige”.

Det verkar med andra ord finnas stöd för en inomregional urbanitetseffekt när det gäller värmlänningars attityder till flyktingmottagande, men frågan är om inte den effekten kan förklaras av andra faktorer. Den tidigare forskningen har framför allt lyft fram en viktig variabel som kan vara aktuell i det här fallet, nämligen utbildningsnivå. Karlstad är en universitetsstad och det finns fler människor med högre utbildning där än i andra delar av Värmland. Kanske är det egentligen det som förklarar skill-

naderna i attityder bland regionens olika delar? Tabell 3 illustrerar hur olika grad av utbildningsnivå samverkar med attityden till flyktingmottagning i Värmland.

Tabell 3 Andelen positiva till minskat flyktingmottagande i olika delar av Värmland efter utbildningsnivå

Delregion/Utbildning	Lägre	Högre
Karlstadsområdet	40	25
Norra Värmland	40	37
Östra Värmland	40	34
Västra Värmland	51	37

Kommentar: Förslaget som de svarande tagit ställning till lyder: ”Ta emot färre flyktingar i Sverige”. Svarsalternativen var ”Mycket bra”, ”Ganska bra”, ”Varken bra eller dåligt förslag”, ”Ganska dåligt” samt ”Mycket dåligt”. Tabellen visar andelen som svarat mycket eller ganska bra fördelat på två olika nivåer av utbildning. Högre utbildning är definierat som någon form av eftergymnasial utbildning och låg följaktligen som högst gymnasieutbildning.

Utifrån tabell 3 kan vi för det första se att det uppenbarligen också i Värmland är så att utbildningsnivå spelar roll för attityden till flyktingmottagande. I alla regionens fyra delar är lågutbildade mer negativa till flyktingmottagandet jämfört med de högutbildade. I relation till tabell 2 är det alltså rimligt att anta att de skillnader som framkommer där, med framför allt ett mer flyktingvänligt Karlstad och ett mindre vänligt Västvärmland, i alla fall till viss del kan förklaras av skillnader i utbildningsnivåer. De högutbildade i väst är på ungefär samma nivå som resten av Värmland, undantaget Karlstad, som avviker.

En rimlig förklaring till Karlstads utstickande värde kan vara utbildningsvariabelns indelning. Om det är så att det verkligen finns ett (mer eller mindre) linjärt förhållande mellan grad av utbildning och attityd till flyktingmottagande är det troligt att resultatet i Karlstadsområdet kan förklaras av att det där bor många högt utbildade, med examen från universitet och forskarutbildning, vilket i sin tur drar upp hela värdet för gruppen ”högre” på ett sätt som inte sker i de andra områdena.[2]

Sammantaget kan vi efter att ha förhållit oss till utbildningsnivå och urbanitet fortfarande inte ge några helt entydiga svar. Det verkar som om det finns en viss grad av samverkan mellan urbanitet och utbildningsnivå som hjälper oss att förstå varför t.ex. Karlstadsområdet står ut, men det är svårt att baserat på den ovanstående analysen påstå att urbanitet inte är en signifikant faktor.

Om vi nu rör oss vidare bort från endast urbanitet och istället intresserar oss för alla de andra variabler som presenterats i den tidigare forskningen verkar värmlänningarnas attityder följa det tidigare mönstret väl. Tabell 4 presenterar en översikt av hur olika grupper av värmlänningar förhåller sig till flyktingmottagande.

Tabell 4 Attityder till flyktingmottagning i Värmland fördelat på olika grupper

	Andel bra förslag	Andel dåligt förslag	Balansmått
Kön			
Kvinna	31	35	-4
Man	43	30	+13
Utbildning			
Låg	46	23	+23
Medellåg	40	24	+16
Medelhög	39	34	+5
Hög	18	56	-38
Klass (nuvarande)			
Arbetarhem	43	24	+19
Jordbrukarhem	39	28	+11
Tjänstemannahem	29	44	-15
Högre tjänstemannahem	23	40	-17
Företagarhem	34	32	+2
Politiskt intresse			
Mycket intresserad	29	44	-15
Ganska intresserad	32	41	-9
Inte särskilt intresserad	40	23	+17
Inte alls intresserad	53	18	+35
Nöjd med demokratin			
Mycket nöjd	31	41	-10
Ganska nöjd	34	34	0
Inte särskilt nöjd	49	25	+24
Inte alls nöjd	39	26	+13
Boendeområde			
Karlstadsområdet	32	38	-6
Norra Värmland	39	31	+8
Östra Värmland	38	31	+7
Västra Värmland	46	23	+23
Politisk orientering			
Klart till vänster	23	46	-23
Något till vänster	29	44	-15
Varken till vänster eller höger	40	26	+14
Något till höger	40	30	+10
Klart till höger	53	19	+34

Kommentar: Förslaget som de svarande tagit ställning till lyder: ”Ta emot färre flyktingar i Sverige”. Svarsalternativen var ”Mycket bra”, ”Ganska bra”, ”Varken bra eller dåligt förslag”, ”Ganska dåligt” samt ”Mycket dåligt”. I tabellen visas andelen som svarat mycket eller ganska bra under kolumnen ”bra förslag” medan den andel som svarat mycket eller ganska dåligt återfinns i kolumnen ”dåligt förslag”. Balansmåttet uttrycker andelen mycket eller ganska bra minus andelen mycket eller ganska dåligt förslag. För utbildningsvariabeln innebär ”låg” högst grundskola, ”medellåg” högst gymnasium eller folkhögskola, ”medelhög” innebär eftergymnasial utbildning, men ej examen från högskola/universitet medan ”hög” innebär just examen från högskola/universitet.

Skillnaden mellan könen framträder tydligt och vi kan också se utbildningsvariabeln för de svarande i hela Värmland med en något mindre grov indelning. Det blir då klart hur viktig effekten är för att förstå variationen i attityder till flyktingmottagande där skillnaden mellan andelen som tycker att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar bland lågutbildade och högutbildade är hela 28 procentenheter. En större skillnad finns bara för den politiska orienteringsvariabeln (vänster-höger) där det bland de som anser sig vara klart till vänster är 23 procent som tycker att det är ett bra förslag, medan siffran för de som står klart till höger är 53 procent. Den stora andelen flyktingnegativa bland högersympatisörer motsvaras dessutom bara av en annan grupp i sammanhanget, nämligen de som inte alls är intresserade av politik där andelen också är 53 procent.

En avslutande reflektion kring värmlänningarnas attityder till ökat flyktingmottagande måste därför bli att vi för det första kan påstå att generella mönster i den tidigare forskningen verkar gälla också här. Värmlänningarna är dessutom mycket positivt inställda till att ta emot fler flyktingar i jämförelse med andra delar av landet, men det finns skillnader inom länet. Speciellt de västra delarna är särskilt negativt inställda och skulle, om de jämförs med övriga Sverige i tabell 1 placeras som mest negativa efter sydsvenskarna.

Mångkulturen

Forskningen kring attityder om flyktingmottagande är av flera skäl relevant också för den som intresserar sig för människors syn på den så kallade mångkulturen. Begreppet mångkultur är snårigt och inte helt enkelt att avgränsa, men klart är att det i betydande grad funnits närvarande i den samhällsvetenskapliga och politiska diskussionen de senaste årtiondena. Under 1990-talet och det tidiga 2000-talet når diskussionens omfattning nya nivåer inte minst i och med terrordåden i New York 2001 och de därpå följande krigen (Johansson Heinö 2009; Lödén 2005).

Den akademiska diskussionen om mångkulturen har inte saknat teoretiker vilka velat göra den till en del av vår tids viktigaste politiska arena. Så fick t.ex. den amerikanske statsvetaren Samuel Huntington stort genomslag för sina tankar om *the clash of civilizations* eller med andra ord en uppfattning om att de viktigaste stridslinjerna i den framtida politiken kommer att stå mellan olika och oförenliga civilisationer (eller kulturer) (Huntington 1992). När Huntingtons tes i stora drag handlar om en internationell nivå har mångkulturen inom nationer också teoretiserats i många olika former. Där finns tänkare som ser det som ett fördjupande och välkomnande drag för den liberala demokratin så väl som mer radikala sådana som menar att de västerländska samhällena har en inbyggd problematik med inneslutande och uteslutande som gör att de knappast kan sägas vara färgblinda (Johansson Heinö 2009).

I det svenska fallet har mångkulturen välkomnats av politiker på alla nivåer och bland riksdagspartierna finns bara ett, Sverigedemokraterna, som är uttalat emot idén. Samtidigt har dock berättelsen om det mångkulturella Sverige problematiserats

i akademiska och kulturella kretsar där kritiska teoretiker pekat ut den officiella bilden som mer eller mindre chimär. Istället har de menat att det svenska samhällets sätt att behandla mångkulturen innefattar så väl marginalisering som diskriminering och rasism. Från ett annat håll har röster höjts som ifrågasätter möjligheterna att bevara den svenska demokratin i ett mer mångkulturellt samhälle överhuvudtaget (Johansson Heinö 2009).

Tabell 4a Medborgares bedömning av mångkulturens effekter på: (balansmått)

	Mat	Idrott	Kultur	Språk	Religion
Värmland	79	60	53	31	-6
Norra	73	59	47	35	-12
Östra	82	60	54	31	-11
Västra	76	57	42	26	-10
Karlstad	82	62	58	32	-1
Skåne	83	64	66	31	-22

Kommentar: Frågan som ställdes var: ”Man talar ibland om att Sverige blivit ett mångkulturellt samhälle. Anser du att denna utveckling har varit positiv eller negativ på följande områden…” Svarsalternativen var ”Mycket positiv”, ”Ganska positiv”, ”Varken positiv eller negativ”, ”Ganska negativ”, ”Mycket negativ” samt ”Ingen uppfattning”. Balansmåttet uttrycker andelen mycket och ganska positiv minus mycket och ganska negativ.

Tabell 4b Medborgares bedömning om mångkulturens effekter på: (balansmått)

	Lag & ordning	Ekonomi	Politik	Sysselsättning	Företagande
Värmland	-25	7	4	5	34
Norra	-26	8	10	5	35
Östra	-19	9	4	1	33
Västra	-29	0	0	-3	24
Karlstad	-24	9	5	8	38
Skåne	-48	-16	-13	-11	----

Kommentar: Frågan som ställdes var: ”Man talar ibland om att Sverige blivit ett mångkulturellt samhälle. Anser du att denna utveckling har varit positiv eller negativ på följande områden…” Svarsalternativen var ”Mycket positiv”, ”Ganska positiv”, ”Varken positiv eller negativ”, ”Ganska negativ”, ”Mycket negativ” samt ”Ingen uppfattning”. Balansmåttet uttrycker andelen mycket och ganska positiv minus mycket och ganska negativ. Företagande fanns inte med i den skånska undersökningen.

Med andra ord har värmlänningarna när de tagit ställning till mångkulturens effekter med sina svar relaterat till en levande debatt och diskussion som är långt ifrån avslutad. Resultatet som vi kan avläsa i Värmland kan också relateras till de som Sannerstedt (2010) funnit när han analyserat skåningars attityder i samma frågor. Både i Syd-SOM och i Värmlandsundersökningen ställdes frågan om huruvida den svarande bedömde effekten av mångkulturen på ett antal olika områden som positivt eller negativt. I tabell 4a och 4b redovisas resultaten för Värmland i sin helhet, samt för Skåne i sin helhet men också för de olika värmländska delregionerna (norra, västra, östra och Karlstad).

En första kommentar kring värmlänningarnas svar i förhållande till skåningarnas är att det inte finns entydiga mönster. Något tillspetsat verkar det dock som för de områden där medborgarna bedömer mångkulturens effekter som positiva är också skåningarna mer positiva än värmlänningarna. Omvänt verkar det dock som om i de områden där mångkulturen identifierats som något förhållandevis negativt så är också skåningarna mer negativa. För de olika delarna av Värmland verkar det som om västra Värmland står ut som minst positiva till mångkulturens effekter, vilket är intressant eftersom att de också var de mest skeptiska till flyktingmottagning.

Figur 2 Medborgares bedömning av mångkulturens effekter på olika områden (balansmått)

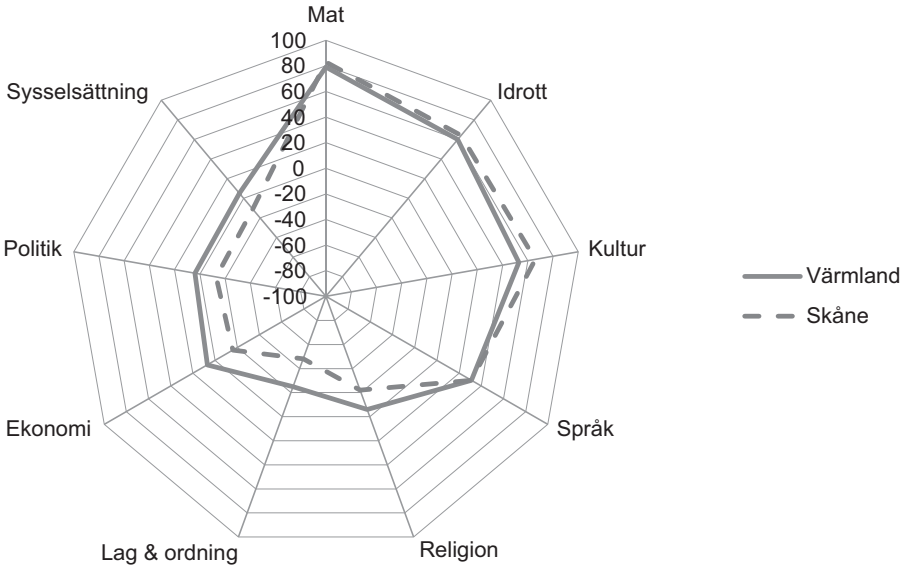

Kommentar: Figuren visar värmlänningars och skåningars attityder till mångkulturens effekter på nio olika områden, där ett tionde (om företagande) lyfts bort ur analysen då endast värmlänningar tagit ställning till det. Baserad på balansmåtten i tabell 4a och 4b, för vidare information se dem.

Eftersom att effekterna bedömts för så många olika områden blir det ett ganska svåröverskådligt jobb att förhålla olika regioner till varandra. Ett sätt att försöka är att visualisera det hela i ett så kallat spindeldiagram. Figur 2 sammanfattar skåningars och värmlänningars syn på mångkulturens effekter inom olika områden baserat på balansmåtten i tabellerna 4a och 4b.

Det går här tydligt att se att se att både värmlänningar och skåningar bedömer att mångkulturen haft positiva effekter för framför allt mat, idrott, kultur och språk. De är mer skeptiska, och det gäller i särskilt stor utsträckning för skåningar, till effekterna på ekonomi, lag och ordning, politik och sysselsättning. Sammantaget blir därför bilden sådan att medborgare i både Värmland och Skåne ser både positiva och negativa effekter av mångkulturen men med skåningar som något mer negativt inställda.

I det värmländska fallet är det också värt att notera det genomgående höga värdet för mångkulturens effekter på företagande. Näst efter mat, idrott och kultur är enligt värmlänningarna företagande det område där mångkulturen haft mest positiva effekter. I det sammanhanget är det också så att västra Värmland fortsätter att framstå som relativt negativt.

Sannerstedt (2010) har i sina analyser av attityden till mångkultur bland skåningar utgått från samma modeller som han använt för att förklara attityd till flyktingmottagande. Det gör att vi har en del trådar att ta upp i analysen av värmlänningar eftersom att han finner att också i det här fallet verkar viktiga förklarande faktorer vara synen på demokratin, intresse för politik, utbildning, vänster-högerorientering samt kön och ålder. Däremot finns anledning att fortsätta förenkla framställningen och överskådligheten vilket gör att nedanstående analys av mångkultur skiljer sig en del från den Sannerstedt genomfört.

Om vi istället för att bedöma faktorer för varje enskilt sakområde försöker uttala oss om ett sammanfattande värde för värmlänningars attityder till mångkultur totalt sett blir framställningen något mer överskådlig. Det gör vi enklast genom att väga samman de svarandes attityder från varje sakområde till ett index som tar hänsyn till variationen av svar inom varje område. Indexet blir en mångkulturell attitydskala (MAS) som skattar de svarandes attityder till mångkultur med värden mellan noll och tio. Noll innebär en totalt negativ attityd till mångkulturens effekter medan tio innebär en totalt positiv sådan. För att möjliggöra jämförelsen mellan Skåne och Värmland har indexet skapats kring de nio sakområden som funnits med i båda undersökningarna. Det innebär att synen på mångkulturens effekter för företagande lämnats utanför. För att få ett värde på MAS måste en individ lämnat sitt omdöme för minst fem av de nio olika sakområdena.

Indexet möjliggör också vidare jämförelser mellan de olika värmländska delarna och Skåne som möjligen kan bidra ytterligare till att spåra skillnader mellan regioner och delregioner. Samtidigt kan MAS användas för att förhålla olika grupper av värmlänningar och skåningar till varandra och på det sättet tydliggöra skillnader och likheter ytterligare. Tabell 5 presenterar medelvärden för *Mångkulturell attitydskala* (MAS) i Värmland och Skåne fördelat på olika undergrupper av särskild relevans för attityden till mångkultur.

Tabell 5 Medelvärden på MAS för olika grupper av värmlänningar och skåningar

	Värmland	Skåne
Totalt	**5,63**	**5,19**
Kön		
Man	5,44	4,96
Kvinna	5,82	5,39
Ålder		
15-29 år	5,53	5,50
30-49 år	5,74	5,46
50-64 år	5,66	5,09
64-85 år	5,52	4,65
Utbildning		
Låg	5,19	4,59
Medellåg	5,25	4,83
Medelhög	5,71	5,30
Hög	6,53	5,91
Subjektiv klass (Nuvarande)		
Arbetarhem	5,26	4,83
Jordbrukarhem	5,37	4,70
Tjänstemannahem	5,99	5,22
Högre tjänstemannahem	6,12	5,75
Företagarhem	6,06	5,20
Intresse för politik		
Mycket intresserad	6,33	5,96
Ganska intresserad	5,85	5,28
Inte särskilt intresserad	5,31	5,01
Inte alls intresserad	4,55	4,53
Nöjd med demokratin		
Mycket nöjd	6,03	6,07
Ganska nöjd	5,83	5,37
Inte särskilt nöjd	4,87	4,63
Inte alls nöjd	3,80	3,81
Politisk orientering		
Klart till vänster	5,77	5,74
Något till vänster	5,83	5,46
Varken till vänster eller till höger	5,62	5,07
Något till höger	5,59	5,15
Klart till höger	5,27	4,66

Kommentar: Tabellen visar medelvärden för olika grupper av värmlänningar och skåningar med avseende på mångkulturell attitydskala (MAS). För utbildningsvariabeln innebär ”låg” högst grundskola, ”medellåg” högst gymnasium eller folkhögskola, ”medelhög” innebär eftergymnasial utbildning, men ej examen från högskola/universitet medan ”hög” innebär just examen från högskola/universitet.

Med utgångspunkt i siffrorna i tabell 5 kan vi konstatera ett antal saker. För det första är det slående hur det verkar finnas en tydlig regional effekt för attityden till mångkultur. Det är med några få undantag så att värdena i Värmland är mer positiva än de i Skåne. Skillnaderna består även om vi jämför grupperna högutbildade, arbetare samt de som är mycket och inte alls intresserade av politik. Det är egentligen bara synen på demokrati och politisk orientering som avviker något från det generella mönstret att värmlänningar konstant är mer positivt inställda, oavsett undergrupp.

För det andra är det också slående hur mönstret är såpass likartat inom de båda regionerna. Med ett fåtal undantag så varierar inställning till mångkultur på ett likartat sätt utifrån de olika variablerna i Värmland och Skåne. Det talar för att mönstret som sådant är av betydelse oavsett region, men att det samtidigt verkar finnas något som ligger utanför de modeller som hittills prövats i forskningen som gör värmlänningar mer positiva till mångkultur, alternativt något som gör skåningar mer negativa.

Som Demker har påpekat när det gäller attityder till flyktningmottagning är det med största sannolikhet så att de olika variabler som vi identifierar som viktiga för synen på mångkultur samverkar på ett eller annat sätt. Eftersom MAS är ett index konstruerat utifrån nio olika underliggande frågor, med en nästintill perfekt normalfördelning, antar vi här att vi kan benahandla det som intervalldata. Det gör att vi med hjälp av regressionsanalys vägledd utifrån de faktorer som Sannerstedt tidigare funnit signifikanta samt de teoretiskt informerade förslagen från Demker kan försöka förstå en del av samvariationen mellan och förklaringskraften i de olika variablerna. En modell har testats på data från både Skåne och Värmland, med samma oberoende variabler för att vidare belysa likheter och skillnader mellan de båda regionerna. I tabell 6 sammanfattas resultaten för bägge regressionerna. Resultatet pekar i viss mening mot vad som redan konstaterats, samtidigt som det också finns en del avvikelser mellan värmlänningar och skåningar.

Först av allt bör ett varningens finger höjas för den skillnaden i mängden svarande i de båda modellerna där det i det första fallet (Värmland) handlar om 868 personer så handlar det i den andra varianten (Skåne) om 2698 stycken. Allt annat lika så är det lättare att finna signifikanta effekter för de skillnader man uppmäter i större stickprov. Samtidigt så är ändå de 868 personer som ingår för Värmland tillräckligt stor mängd, för att göra jämförelser mellan Skåne och Värmland relevanta.

En första slående skillnad är att det i Värmland inte finns någon signifikant effekt av att vara kvinna, till skillnad från i Skåne där kvinnor är mer positivt inställda till mångkultur. I Värmland förklaras skillnader i attityder mellan könen av andra bakomliggande faktorer, vilket är intressant i relation till den tidigare forskningen. Vad är det som gör att värmländska kvinnor och män har en mer likartad syn på mångkultur än kvinnor och män i Skåne?

Tabell 6 Faktorer som påverkar attityden till mångkultur

	Värmland	Skåne
Kvinna	0,048	0,095***
Ålder	-0,060*	-0,169***
Högutbildad	0,186***	0,140***
Lågutbildad	-0,015	-0,001
Mycket intresserad av politik	0,072**	0,112***
Inte alls intresserad av politik	-0,118***	-0,071***
Klart till vänster	0,018	0,074***
Klart till höger	-0,149***	-0,118***
Mycket nöjd med demokratin	0,046	0,101***
Inte alls nöjd med demokratin	-0,147***	-0,141***
Arbetarhem	-0,134***	-0,066***
Jordbrukarhem	-0,018	-0,005
Högretjänstemannahem	-0,008	0,021
Företagarhem	0,061*	0,021
Konstant	6,143	5,795
Antal svarande	868	2698
R^2	0,153	0,162
Adjusted R^2	0,140	0,158

Kommentar: OLS-regressioner med samma modell på två olika samples . Stadardiserade beta-koefficienter. * p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01

Vidare finns det heller ingen effekt av att vara vänster i Värmland, medan det i Skåne är en faktor som bidrar till positiv syn på mångkulturen. Effekten av att vara höger är dock större i Värmland än i Skåne, och signifikant i båda fallen så tillvida att personer som anser sig stå klart till höger också är mindre positiva till mångkulturen än andra. Inte heller att vara mycket nöjd med demokratin har en positiv effekt i Värmland, medan så är fallet i Skåne. Vidare variationer finns också när det gäller variabeln företagarhem (signifikant i Värmland) samt för ålder där effekten är betydligt större i Skåne än i Värmland. Det omvända gäller för dem som anser sig leva i ett arbetarhem där det är en relativt stark negativ effekt i Värmland, men något svagare så i Skåne.

Sammanfattningsvis kan vi utifrån de analyser som gjorts av mångkulturen här påstå att på ett övergripande plan så är värmlänningar mer positiva än vad skåningar är, men att det tydliga mönster vi sett i tabell 5 minskar en del när vi i de båda olika regionerna kontrollerar för de andra variablerna. Det betyder i sin tur att det verkar vara lite olikartade faktorer som styr inställningen till mångkultur i Skåne och i Värmland.

Avslutande reflektion

Kapitlets utgångspunkt var den relativt missgynnsamma demografiska situationen i Värmland och regionens troliga behov av att attrahera invandrare för att kunna vända befolkningsutvecklingen. Värmlänningarnas attityder till både flyktingmottagning och mångkultur pekar i bägge fallen mot en positiv inställning. I det förra fallet framstår värmlänningar som några av de mest välvilligt inställda i hela Sverige, medan det i det andra fallet egentligen saknas referenspunkter, förutom Skåne, men att det i en sådan jämförelse också verkar som om värmlänningarna är relativt positivt inställda.

Om vi väger samman de båda områdena kan vi möjligen tala om en sorts allmän attityd till invandring som i det värmländska fallet inte kan sägas vara annat än positiv i relation till andra delar av Sverige. Det borde alltså finnas goda förutsättningar för värmländska politiker och beslutsfattare att bland befolkningen förankra planer på att öka invandringen till kommunerna i länet. Om de dessutom vill försöka påverkar människors attityder och förhållande till invandringen verkar det som om utbildning verkar vara en klart viktig faktor att ta hänsyn till. Klart är att ju högre utbildad en person är desto större är acceptansen för invandringens båda delar mångkultur och flyktingmottagande, såväl i Värmland som i andra delar av Sverige. Mer problematiska faktorer att arbeta med är att det verkar finnas en tendens bland de som är missnöjda med demokratin och inte är intresserade av politik att vara negativt inställda till invandring i stort, vilket naturligtvis förenar tre problem i ett, vilket inte är enkelt löst.

För den vidare forskningen på området borde det vara intressant att försöka närma sig den regionala variationen i attityder till både flyktingmottagande och mångkultur, vilket också skulle kunna utvecklas till en mer integrerad forskning om de båda delarna. Mycket forskning som gjorts kring Sverigedemokraternas framgångar (se t.ex. Demker 2011) relaterar dem främst till folks attityder kring flyktingmottagande. Det är dock rimligt att anta att folks inställning till just Sverigedemokraterna också formas av deras attityd till mångkulturen, vilket skulle kunna ses som ett uttryck mer för det rådande läget i samhället, medan flyktingfrågan snarast handlar om humanitär hjälp och en möjlig ökning av invandrare. Analysen här har inte haft som syfte att *integrera* de båda delarna utan har i första hand velat beskriva dem för att kunna säga något om två aspekter av syn på invandring. Undersökningar som har mer uttalade sådana integrerande ambitioner kan möjligen också berika

de mer komplexa modeller som Demker efterlyst när det gäller att förstå attityder till flyktingmottagande.

Noter

1 Karlstadsområdet består av kommunerna Karlstad, Hammarö, Kil, Grums och Forshaga. Av dessa är Karlstad-Hammarö att betrakta som en kärna med strax över 100.000 invånare.

2 Åldersvariabeln som används i tabell 3 hade naturligtvis varit mer talande med en mindre grov indelning. Tyvärr blir dataunderlaget alldeles för litet i framför allt de högre utbildade grupperna ifall vi försöker använda t.ex. en fyrdelad variant med ”låg”, ”medellåg”, ”medelhög” och ”hög”. Totalt sett verkar dock det linjära sambandet finnas så att de i Värmland med högst utbildning också är betydligt mer positiva till flyktingmottagande än de med lägre nivåer.

Referenser

Antoni, Rudolf. 2008. ”De mångas kultur”. i *Medborgarna regionen och flernivådemokratin*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Demker, Marie. 2011. ”Framgångar för Sverigedemokraterna trots en allt mer flyktinggenerös opinion.” i *Lycksalighetens Ö: Fyrtioen kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Demker, Marie. 2009. ”Generösare attityd till flyktningmottagning i Sverige”. I *Svensk höst: trettiofyra kapitel om politik, medier och samhälle: SOM-undersökningen 2008*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Huntington, Samuel P. 1992. ”Clash of Civilizations, The”. *Foreign Affairs* 72:22.

Johansson Heinö, Andreas. 2009. *Hur mycket mångfald tål demokratin? : demokratiska dilemman i ett mångkulturellt Sverige*. Malmö: Gleerups utbildning Hämtad Oktober 11, 2011 (http://www.gleerups.se/gleerups/upload/images/products/100x75_40666437.jpg).

Lipset, Seymour Martin, och Stein Rokkan. 1967. *Party systems and voter alignments : cross-national perspectives*. New York: Free Press.

Lundgren, Nils-Gustav, och Ulf Wiberg. 2009. ”Är det möjligt att bryta stagnationen?” i *Kan norra sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

Lödén, Hans. 2005. *”Jag är på papperet svensk, men-”: kritiska händelser, identitet och politiskt engagemang hos gymnasister i Sverige*. Karlstad: Institutionen för samhällsvetenskap, Avd. för statsvetenskap, Karlstads universitet.

Sannerstedt, Anders. 2010. ”Skånska attityder till flyktingmottagande, invandring och mångkultur”. i *Regional demokrati: om politik och medier i Skåne*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Värmlands Folkblad *Värmland väljs bort av flyktingarna* 2011-09-26.

Kulturlandskapet

VÄRMLÄNNINGARNAS KULTURELLA LANDSKAP

LARS ARONSSON, LOTTA BRAUNERHIELM,
IDA GRUNDEL OCH LEENA HAGSMO

Ett ökande intresse för kultur

Värmland är känt för att vara ett kulturens och sagornas landskap, med diktare och författare som Geijer och Tegnér, Fröding och Lagerlöf. Det finns ett varierat utbud i länet av både evenemang och besöksmål. Kulturen har länge spelat och spelar fortfarande en stor roll i Värmland. Detta stöds också genom olika samtida pågående samhällsprocesser där vi ser hur kulturen har fått en alltmer framskjuten position vid utvecklingsdiskussioner och har även blivit ett eget politikområde (Florida, 2002; Aronsson m.fl. (red), 2007). Olika insatser inom kulturområdet antas ha betydelse för människors kreativitet, stärker lokala och regionala identiteter samt bidrar till ett öppnare och kreativare klimat (Aronsson och Braunerhielm (red), 2011).

I ett riksdagsbeslut från 2001 lyftes just kulturfrågorna fram som viktiga för den regionala utvecklingen. Ytterligare ett steg i denna riktning är den statliga kulturutredningen från 2009, som ledde fram till en förnyelse av kulturpolitiken genom att lyfta fram nya viktiga mål (SOU 2009:13). Här fastställs att ”Den nationella kulturpolitiken ska, med utgångspunkt i demokrati och yttrandefrihet, bidra till samhällets utveckling genom att främja gemenskaper och arenor som är tillgängliga för var och en. Den ska möjliggöra kommunikation mellan olika individer och grupper, skapa förutsättningar för kulturupplevelser och bildning samt verka för att alla ges möjlighet att fritt utveckla sina skapande förmågor” (SOU 2009:13:33). Stat och andra offentliga institutioner ska utifrån förnyelsen av kulturpolitiken verka för en kulturell mångfald, kreativitet som också ska främja och bidra till en social, ekonomisk och miljömässig hållbar utveckling, att bevara kulturarvet samt att olika typer av kunskap och information förmedlas och tillgängliggörs (SOU 2009:13).

Kulturutredningen har dock stött på kritik. David Karlsson var sekreterare i densamma men hoppade av uppdraget och skrev en ”motbok”. Karlsson formulerar sin alternativa kulturpolitik i tio slutsatser (Karlsson 2010:241-245). ”1. All kulturpolitik måste utgå ifrån ett *mångdimensionellt kulturbegrepp*. 2. Kulturpolitikens uppgift är att se till att varje medborgare kan leva ett *uttrycksfullt liv*. 3. All kulturpolitik förutsätter en idé om *kvalitet*. 4. Kulturpolitikens uppgift är att slå vakt om *kulturlivets infrastruktur*. 5. *Mediepolitiken* bör vara en integrerad del av kulturpolitiken. 6. Principen om *armlängds avstånd* bör upprätthållas (att undvika direkt politisk styrning av konsten) 7. *Konstpolitiken* är inte identisk med kulturpolitiken. 8. Kulturpolitiken bör kännetecknas av *finansieringsmässig pluralism*. 9. Kulturstöd bör

Aronsson, L, Braunerhielm, L, Grundel, I & Hagsmo, L (2012) Värmlänningarnas kulturella landskap i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

fördelas enligt en princip om *organisatorisk neutralitet* (det väsentliga är inte vilken organisation som producerar kulturen). 10. Kulturpolitiken måste vara *tydlig* (definiera sitt kärnområde, visa på sina begränsningar och samverka med andra)." Karlsson tar vidare upp ett antal målkonflikter varav en är mellan kulturens och konstens nytta eller dess egenvärde. Kulturens betydelse som ekonomisk utvecklingsfaktor är ett exempel där nyttan betonas. Karlsson anser att man bör se nytta och egenvärde som myntets två sidor som båda måste beaktas (Karlsson 2010:237-238).[1]

EU ger stort utrymme åt betydelsen av kultur där den länkas till vikten för näringsliv och ekonomisk tillväxt. Samtidigt har kulturen kommit att bli allt viktigare för den regionala nivån och har på olika sätt kommit att fokuseras i regionala utvecklingsprogram. Kultur och naturmiljö har kommit att spela allt större roll och ses som faktorer för att skapa lokal och regional utveckling (Backman, m.fl., 2008). Regioner som har ett rikt kulturutbud med teatrar, operor etcetera, anses skapa attraktivitet för att locka människor till platsen, både i form av besökare, men också som nya bosättare (Wikhall, 2003). Kulturen antas också spela roll för den inre sammanhållningen i en region, vilket i sin tur förväntas leda till att människor tar ansvar för utvecklingen i regionen (Syssner, 2006). Detta blir också allt tydligare i och med riksdagens beslut om införandet av samverkansmodellen för statligt stöd till kulturverksamhet på den regionala nivån. Tanken bakom detta är att olika kulturpolitiska beslut ska tas närmare medborgarna vilket förväntas leda till att det regionala engagemanget för kulturfrågor ska öka. Flera regioner runtom i Sverige har därför utvecklat egna regionala kulturplaner som ska ligga till grund för fördelningen av statsbidrag som handlar om att skapa ett rikt utbud av kultur i form av teater-, dans- och musikverksamhet, museer, bibliotek, konst- och kulturfrämjande verksamhet, regionala arkiv, filmverksamhet samt främjande av hemslöjd. I Värmland sker för närvarande arbetet med att ta fram den regionala kulturplanen som kommer att införas under 2013 (Region Värmland, 2011).

Kulturen i Värmland

I det regionala utvecklingsprogrammet "Värmland växer" står uttryckt att "Kulturen är viktig för Värmland – både för den bild som skapas utåt, och för vår identitet och sammanhållning. Ett varierat kulturutbud vidgar våra perspektiv, ger förståelse och sammanhang"(Region Värmland, 2008:36). Vidare står det uttryckt att målet är att utveckla ett blomstrande och dynamiskt kulturliv som; bidrar till utveckling av innovationsförmåga och tillväxt, lockar kreativa grupper, profilerar regionen, utvecklar besöksnäringen och berikar människor. I Värmland är målet en kreativ kultur. Den kreativa kulturen skall enligt utvecklingsprogrammet bland annat åstadkommas genom att utveckla kulturlivet mot mer aktivt deltagande för publik och genom en breddning av basen av utövare, använda kulturen i profileringen av regionen, satsa på några spetsområden som ger avtryck internationellt, använda kulturen för att stärka den regionala identiteten och som ett medel för sammanhållning i samhället.

I samma utvecklingsprogram står att ”Kulturen, besöksnäringarna och de kreativa näringarna är områden med många olika typer av tillgångar. Arenor, institutioner och evenemang som Arvikafestivalen, Västanå teater, Värmlandsoperan, Löfbergs Lila Arena, Mårbacka och konstmuseerna lockar långväga besökare. Konsten, litteraturen och musiken bidrar till Värmlands tydliga kulturprofil. Natur-, fritids- och idrottsupplevelserna har stor bredd och är viktiga för att locka besökare till regionen. Karlstad kommun satsar exempelvis på att bli fjärde största evenemangsstaden i landet och dra till sig både idrotts-, musikevenemang och mässor med mera. Evenemangssatsningen i Karlstadsregionen bidrar till besökare till hela regionen. Med en utökning av handelsplatser i bland annat gränsregionen och Karlstadregionen har shoppingen under de senaste åren utvecklats till en attraktion i sig” (Region Värmland, 2008:40).

Evenemang, shopping och kultur med mera lyfts fram som viktiga faktorer för att göra Värmland attraktivt för besökare. Värmland utger sig för att vara en region med ett brett kulturutbud för både besökare och medborgare. Det mångfacetterade kulturbegreppet definieras dock sällan i policydokument. Värmlänningens syn och nyttjande av kultur beror på vad som uppfattas som kultur. Kultur kan vara både teater, konsthallar, biografer och att besöka bibliotek på samma gång som kultur kan vara en tradition som gått i arv från generation till generation. Sportevenemang och besök i friluftsområde kan vara kultur.

Syftet i kapitlet är att beskriva och analysera värmlänningarnas kultur och livsstilsvanor. Vi kommer att presentera hur värmlänningen nyttjar olika besöksmål och evenemang men också redogöra för olika fritidsaktiviteter som värmlänningen ägnar sig åt. I kapitlet lyfts därför evenemangens och besöksmålens geografi fram.

Vilken kultur?

De statliga kulturpolitiska målen säger att ”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling” (Nilsson, 2010:261). Man kan reflektera över om det finns en motsättning inbyggd mellan detta kulturpolitiska mål som har en anda av finkulturell bildning och att betona kulturen som medel för tillväxt som görs i flertalet regionala utvecklingsprogram i landet men även i forskningssammanhang (se t.ex. Florida, 2002).

Kultur är, som nämnts, ett mångfacetterat begrepp och har för värmlänningarna olika betydelser. Vi väljer här att lyfta fram två olika sätt att se på kultur och kulturbegreppet. Det ena är det estetiska begreppet, det vill säga den verksamhet som hör samman med de ”sköna konsterna”, såsom exempelvis bildkonst, musik, litteratur etcetera. Det andra är ett samhällsvetenskapligt begrepp som används vid studier av olika samhällen, det vill säga hela den miljö som människan har skapat (Ekman, 1996). Socialantropologer beskriver kulturbegreppet som ”ett samhälles

kollektiva medvetande". Det är också möjligt att se kultur som sektor såsom till exempel näringssektor, kommersiella och offentliga institutioner och verksamheter. Detta kan även innefatta finkulturen, men också andra former av kultur. Kultur som aspekt liknar den antropologiska definitionen som syftar på levnadsmönster och gäller en viss grupp i samhället, deras koder, föreställningar och värden som delas med andra inom samma grupp. Detta kan till exempel innefatta lokalbefolkningens vardagsliv och de kulturer som de bär med sig (Ekman, 1996; Braunerhielm, 2006:55). Kultur kan utifrån denna definition även ses som en process och en föreställning (Spilling, 1990).

All kultur kan i grund och botten ses som lokal, då den alltid utspelas i en lokal miljö. Samtidigt så kan kulturen ha inflytande på olika geografiska nivåer, från den lokala, regionala, nationella till den internationella nivån. Ser vi till ett regionalt kulturliv, så kan kulturen främst sägas handla om de kulturella resurser som finns på ett rimligt avstånd från bostadsorten. Beroende på kulturaktivitet är vi beredda att förflytta oss olika långa sträckor. Bibliotek och olika typer av föreningsliv är till exempel något som förväntas finnas på den egna orten, medan det ofta är möjligt att tänka sig att kunna resa längre för att gå på teater eller opera. Större kommuner har också ofta ett rikare kulturliv än mindre kommuner. I de flesta fall är det kulturlivet i storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Malmö som utgör förebilderna för övriga regioner i landet (Nilsson, 2003). I sammanhanget kan noteras att Värmlandsoperans uppsättning av Wagners Ringen i Karlstad 2011 respektive Västanå teaters föreställning Gösta Berlings saga i Rottneros, Sunne, under 2011 lockade en stor skara långväga besökare. Detta är alltså exempel på kulturföreteelser med stor räckvidd ur besökarsynvinkel.

Frågan är då hur viktig kulturen egentligen anses vara för värmlänningen? Utifrån frågan; *Hur viktiga anser du att följande verksamheter är för den framtida utvecklingen i Värmland?* (se tabell 3 i kapitlet Värmlands framtida utveckling) så hamnar kultur på fjortonde plats i listan av 21 olika verksamheter. Samtidigt finns flera kulturrelaterade verksamheter med bland alternativen. Bland annat hamnar turism först på listan, fritidsmiljö hamnar som nummer fem, nöjesliv och evenemang ligger på 13:e plats medan musikindustri hamnar på sista, det vill säga 21:a plats. Om man leker med tanken att lägga samman värmlänningens syn på hur viktig kultur och de kulturrelaterade verksamheterna är för den framtida utvecklingen i Värmland får området anses som mycket betydelsefullt. När vi skärskådar resultatet från kulturområdet i sig framkommer följande resultat. Totalt anser 32 procent av de svarande att kultur är mycket viktigt för länets framtida utveckling. Kultur är betydligt viktigare för kvinnor än för män. Området anses som ungefär lika viktigt i olika åldersgrupper förutom i åldrarna 16 till 29 år där det inte är speciellt viktigt. Kultur är allra viktigast för högutbildade. När det gäller subjektiv klass anses kulturen som viktigast i tjänstemanna-, och företagarehem. Området värderas allra lägst i jordbrukarhem. Intresset för kultur är allra störst i den norra delregionen i Värmland (dit Sunne kommun hänförs i denna studie) och lägst värde sätts på kulturen i västra Värmland

vilket är anmärkningsvärt med tanke på denna delregions rykte som ett område rikt på kultur och kulturtraditioner. Kultur är framförallt viktigt för boende i Karlstad och minst viktigt för boende på landsbygd.

Ovanstående fråga kan framförallt sägas handla om den regionala nivån och hur viktig kulturen anses vara för den framtida utvecklingen i länet. Samtidigt är det intressant att reflektera över hur kulturen upplevs av invånarna på den lokala nivån och frågan är då hur värmlänningen upplever kulturutbudet på den egna orten. I tabell 1 redovisas frågan *Hur upplever du* följande på den ort där du bor, tillsammans med svarsalternativen konst och kultur samt hembygdskultur och traditioner. Utgår vi från definitionerna ovan kan kultur och konst i det här sammanhanget kopplas till den estetiska definitionen av kultur och på det sättet sägas höra samman med de ”sköna konsterna”, det vill säga finkulturen, och därmed kultur som sektor. Hembygdskultur och traditioner kan definieras som den ”levda kulturen”, det vill säga de traditioner och den kultur som finns på orten och som på det sättet blir en del av lokalbefolkningens seder och traditioner. Ser vi till hur värmlänningen har svarat så är det nästan hälften som är nöjda med kultur och konstutbudet, medan hälften är nöjda med hembygdskultur och traditioner på orten där man bor. Det är nästan lika många som inte har någon uppfattning i frågan. Det är alltså en ganska stor andel av de tillfrågade som inte har någon åsikt. Frågan är då om detta innebär att de inte är intresserade av kultur och konst samt hembygdskultur och traditioner i lika hög grad, eller om det snarare är andra typer av aktiviteter som styr val av bostadsort, såsom exempelvis olika naturaktiviteter. Kvinnorna är i viss utsträckning mer nöjda än männen. De allra största skillnaderna finns dock mellan de olika åldersgrupperna där vi ser att det finns en större andel nöjda bland de äldre både gällande kultur och konst, men också gällande hembygdskultur och traditioner, jämfört med de yngre. Detta blir framförallt tydligt när det gäller hembygdskultur och traditioner där det är en betydligt mindre andel av de yngre i åldersgruppen 16-29 år som är nöjda, jämfört med den allra äldsta gruppen i åldern 65-85 år. När det gäller boendeområde finns det framförallt skillnader mellan olika delar i Värmland i fråga om hembygdskultur och traditioner, där en större andel boende i norra Värmland är mer nöjda än i Karlstadsområdet. Skillnaderna när det gäller konst och kultur är inte lika stora, men det är ändå något fler nöjda i norra Värmland, jämfört med Karlstadsområdet. Samma mönster finns också om vi ser till boendemiljön, där vi ser att det är en större andel boende på landsbygd som är nöjda med hembygdskultur och traditioner jämfört med Karlstad. Samtidigt ser vi det omvända där det är en större andel av de svarande boende i Karlstad och på kommunens centralort som menar att de är mer nöjda med kultur och konst jämfört med de som bor på landsbygden. Av de som bor i Karlstad så är det nästan hälften av de svarande som tycker att utbudet är ganska eller mycket bra. Detta kan också tydligt kopplas till geografin i länet i fråga om huruvida det finns ett större utbud av konst och kultur i Karlstad i förhållande till övriga delar av länet. Samma sak gäller också omvänt, där det finns ett större antal hembygdsföreningar och organisationer som står för utbudet

av hembygdskultur och traditioner på landsbygden. Samtidigt är det också en större andel äldre personer som är delaktiga i den typen av föreningsliv (se kapitlet ”Tillit och gemenskap en del av Värmland” i denna bok) vilket förmodligen också påverkar utslaget av att det är en större andel äldre som är nöjda med just hembygdskultur och traditioner. Skillnaderna i utbildning är mest påtagliga när det gäller kultur och konst där det är en större andel av de högutbildade som anser att detta är bra eller ganska bra på orten där de bor. När det gäller hembygdskultur och traditioner finns inte samma skillnad.

Tabell 1 Upplevelsen av kultur och konst, samt hembygdskultur och traditioner på den ort där man bor (procent)

		Kultur och konst	Hembygdskultur och traditioner	Minsta antal svar
Nöjda i allmänhet på den ort där de bor		41	50	1041
Kön	Man	34	44	495
	Kvinna	49	55	546
Ålder	16-29 år	34	29	152
	30-49 år	34	49	276
	50-64 år	46	51	319
	65-85 år	48	60	292
Boendeområde	Karlstadsområdet	40	44	506
	Norra Värmland	46	64	185
	Östra Värmland	41	49	137
	Västra Värmland	41	52	210
Boendemiljö	Landsbygd	35	61	274
	Annan tätort, ej kommunens centralort	32	51	143
	Kommunens centralort	45	49	367
	Karlstad	48	36	224
Utbildning	Låg	31	49	235
	Medellåg	38	49	360
	Medelhög	45	50	225
	Hög	54	52	204

Kommentar: Frågan lyder; ”Hur upplever du följande på den ort där du bor?” Här redovisas svarsalternativen Kultur och konst samt Hembygdskultur och traditioner utifrån svarsalternativen Ganska bra eller Mycket bra, som här har slagits samman. Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan.

Sammantaget är det en relativt stor andel av de tillfrågade som upplever både konst och kultur och hembygdskultur och traditioner som ganska bra eller mycket bra på orten där de bor, men det är också en stor andel som inte har någon uppfattning i frågan. Samtidigt är Värmland känt för att vara ett ”kulturens landskap”, men frågan är hur värmlänningen egentligen nyttjar olika evenemang och besöksmål i länet.

De värmländska evenemangen

De värmländska evenemang som ingår i föreliggande undersökning är av skiftande karaktär och har även en geografisk spridning över länet. Evenemangen vänder sig till olika målgrupper och är till sin mängd omfattande, vilket visar att Värmland är ett evenemangsrikt län. Det innebär att regionen erbjuder något för alla. Evenemangen som erbjuds har till sin karaktär en lokal eller regional förankring, men också en nationell attraktionskraft. Frågan möjliggör att vi kan utläsa om evenemangen attraherar besökare lokalt eller regionalt. I syfte att skapa en bild över utbudet och variationen av arrangemang i länet ges här en kortare presentation av desamma i ett geografiskt perspektiv. En del av evenemangen utspelar sig på de besöksmål som också ingår i föreliggande undersökning.

I västra Värmland i Arvika kommun är *Gammelvala, Brunskog* lokaliserad. Gammelvala, som betyder ”den gamla världen” är en direkt spegling av den värmländska kulturen och traditionen. Evenemanget håller på i en vecka i juli med skiftande teman varje dag. Platsen för tillställningen är Brunskogs hembygdsförening där ett 30-tal byggnader finns lokaliserade såsom handelsbod, postkontor, vävskola, byskola, soldattorp med mera. Aktiviteter pågår under hela veckan där karlarna bland annat kolar, bränner tjära, smider medan kvinnorna kardar ull, spinner och väver samt mycket mer. Nästa år har evenemanget funnits i 50 år. Totalt är det 600 personer som arbetar ideellt under veckan och besöksantalet ligger på cirka 30 000 personer, år 2011 uppgick siffran till 35 0000 (gammelvala.se).

Det var även i Arvika som *Arvikafestivalen* utgjorde en mötesplats för tusentals ungdomar mellan år 1992 och 2010. Festivalen har varit betydande för de människor som genom åren arbetat med festivalen och även för Arvika som plats. Besökarna har utgjorts av ungdomar från hela landet och som mest uppgick besöksantalet till drygt 22 000 personer men 2010 gick besökssiffrorna kraftigt nedåt. I en enkätundersökning som genomfördes år 2007 av Galaxen, arrangemangsförningen som drivit festivalen, framgår att 84 procent av publiken bestod av personer som bodde utanför Värmland (Hagsmo, 2008).

I den östra delen av Värmland, öster om Klarälven och sjön Fryken, hålls *Oxhälja*, som i värmländsk folkmun kallas för mårten i Filipstad. Det är en av Sveriges största marknader med anor från 1600- talet. Cirka 1500 ”knallar” pryder stans gator den första helgen i september varje år. Ett trettiotal ideella föreningar ställer upp med 500-600 personer i samband med marknaden och besöksantalet beräknas under de två och halv dagarna evenemanget håller på uppgå till 150 000 personer (oxhalja.se).

Det nordligaste evenemanget, som till skillnad från de tidigare nämnda är ett sportevenemang, är *EM i Rallykross i Höljes* i Torsby kommun. Tävlingen utspelar sig under tre dagar och utgörs av Europas rallycross-elit. Många av besökarna kommer flera dagar i förväg och campar och tillsammans med motorintresset skapas en folkfest av sällan skådat slag. År 2010 slogs besöksrekord med 26 850 besökare. Detta kan jämföras med att det i Höljes bor cirka 150 personer och totalt drygt 12 000 i Torsby kommun (torsby.se och vf.se).

En annan händelse där motorer är i fokus är *Rally Sweden* med anor ifrån 1950-talet. Evenemanget har en geografisk spridning över länet och sträckorna är förlagda i de Värmländska skogarna. Rallyt hålls under februari månad och skogarna är under dessa fyra dagar fyllda med en korvgrillande publik. Det har beräknats att cirka 200 000 åskådare ser på tävlingen vid varje tillfälle. Karlstad är tävlingens mål och startplats. När rallyt hölls år 2010 hade det varit uppehåll under ett år (rallysweden.com). Sedan två år är även Ludvika kommun samarbetspartners till Rally Sweden och ett par av sträckorna körs i Fredriksbergs i Ludvika kommun i Dalarna. Evenemanget sänds i tv till cirka 180 nationer och de tävlande kommer från drygt 20 olika länder (ludvika.se).

Till den norra delen av Värmland räknas även Munkfors, Värmlands minsta kommun, där *Bälgspel vid landsvägskanten* samt *Ransätersstämman* äger rum varje sommar på Ransäters hembygdsgård. På hembygdsgården hålls varje sommar även en rad andra evenemang av olika slag. På Ransätersstämman samlas spelemän och tillsammans spelas svensk folkmusik där bland annat fioler, flöjter och nyckelharpor ljuder. Vad gäller Bälgspel vid landsvägskanten, som namnet antyder, är det dragspel som dominerar. År 2010 var det 6 500 besökare på Ransäterstämman och 20 000 på arrangemanget för bälgspelarna (Svensson, 11-10-04). Under evenemangen spelas det lika mycket utanför själva området som innanför, människor träffas på campingen och vid Klarälvens strand för att spela tillsammans, några stöter på varandra på plats och spontana spelgrupper skapas. En tidigare studie visar att det fanns en viss skillnad mellan de tillfrågade respondenter som besökte de två tillställningarna. När det gäller Ransäterstämman ligger utbildningsnivån på högskola/universitet och sysselsättningen domineras av studerande. När det gäller bälgspelet domineras sysselsättningen av kategorin anställd tätt följt av pensionärer. Således lockar det första evenemanget en yngre publik med en högre utbildningsnivå. Det är besökare från övriga Sverige som dominerar båda evenemangen. (Andersson m.fl, 2004).

Ett annat musikevenemang i denna del av länet men med en annan inriktning är *Fryksdalsdansen i Sunne*. Under fyra dagar samlas dansbands- och dansintresserade människor på Kolsnäsudden i Sunne vid sjön Frykens strand. Varje år besöks evenemanget av 20 000 besökare och 2010 gick tillställningen av stapeln för 24:e gången. Artister som underhöll var exempelvis Brolle, Lasse Stefanz, Streaplers samt Timo Räisänen (sunne.se).

I den geografiska indelningen i föreliggande undersökning som omfattar, östra, västra och norra Värmland tillkommer även Karlstadsområdet. Hit hör Hammarö

kommun där *Equality Line Horse Show* är lokaliserad. År 2010 blev tävlingen internationell (hastmagazinet.com). Samma år anordnades tävlingen för fjärde året i rad på Hammarö och 800 hästar fanns på området. I år stoltserades det med att Malin Baryard kom på besök. Tävlingen är en av de största av sitt slag i Sverige (hammaro.ifolkmun.se).

Evenemangen ovan är knutna till lokala platser i länet, förutom Rally Sweden, som av mer naturliga skäl har en större geografisk utsträckning. Ännu ett rörligt evenemang, men i detta fall i musikens tecken samt geografiskt knutet till landskapet är *Packmopedsturnén* där en rad artister[2] åker runt på sina mopeder och besöker olika platser. År 2010 besökte ensemblen elva olika platser i länet.[3]

Sist men inte minst har vi evenemangen som utspelar sig i *Löfbergs Lila Arena* i Karlstad både när det gäller *ishockeymatcher* samt *musikevenemang*. Löfbergs lila Arena har sedan 2001 varit en tillgång för staden, där elitserien och Färjestad BK är en viktig del. Arenan har även besökts av världsartister såsom Roxette, Elton John, Bob Dylan, Ulf Lundell, John Fogerty med mera. År 2010 besöktes arenan bland annat av Björn Skifs, musikalen Mama Mia och Idol (cityguide.se/karlstad/evenemang).

Det som är gemensamt för de flesta av de evenemangen som presenteras ovan är att det är återkommande evenemang, för det mesta årliga men i några enstaka fall med uppehåll något år. Det är även arrangemang som varar i flera dagar. De varierar i fråga om vilken målgrupp de kan antas locka och en del av dem är mer specifikt inriktade mot intresse såsom motorsport och hästsport. Musikevenemangen är av varierande slag allt ifrån Arvikafestivalen som till stor del har haft en inriktning mot synth, dansbanden i Sunne, packmopedsgänget samt evenemangen i Löfbergs Lila Arena. Underhållningen i arenan är av dem karaktären att de varierar och är vanligtvis förlagt till ett tillfälle.

En viktig aspekt i sammanhanget är att det handlar om kultur av olika slag som bygger på traditioner och kulturarv. Ett kulturarv av hockey, motorsport och musik samt traditioner av hantverk såsom förmedlas genom evenemangen på Gammelvala.

Syftet är här att visa i vilken utsträckning befolkningen i Värmland besökte de olika evenemangen under år 2010 samt beskriva besökarna på respektive evenemang.

Vilka evenemang besöks mest?

Frågan som ställdes i sammanhanget var om respondenterna besökt något av de evenemang som presentades ovan. Enligt tabell 2 visar det sig att det är besöken i Löfbergs Lila Arena som framträder starkast i sammanhanget. Klart dominerande är att se på ishockeymatch i Löfbergs Lila Arena, det är 34 procent av de som har svarat på frågan som har angett detta. Det som bör poängteras i sammanhanget är att hockeysäsongen är lång och många tillfällen ges till att gå på hockey under ett år. Den näst största gruppen i sammanhanget, 23 procent, är de som har besökt musikevenemang i samma arena. Även här handlar det om att fler tillfällen ges till underhållning under ett år. På tredje plats kommer kulturevenemang i Stockholm,

16 procent av de svarande värmlänningarna har angivit detta. Det är även 13 procent som besökt kulturevenemang i Göteborg. Det visar att i jämförelse med övriga angivna värmländska evenemang så är det relativt vanligt att välja underhållning i dessa två svenska storstäder. Värt att notera är att trots Värmlands närhet till Oslo är besöken där inte lika vanliga, det är endast 2 procent som har valt att förlägga sina besök dit.

Tabell 2 visar att övriga värmländska evenemang som har en besöksandel över 10 procent är Oxhälja, Gammelvala samt Rally Sweden. Dessa evenemang är lokaliserade i olika delar av Värmland; östra, västra samt i huvudsak norra även om tävlingen Rally Sweden är förlagd till ett större geografiskt område. Oxhälja och Gammelvala är evenemang som funnits länge och som bygger på äldre kultur och traditioner. Tillställningarna har inte heller en inriktning mot ett speciellt intresse utan kan antas vara tilldragande för allmänheten och kanske lockar olika grupper av människor? Värt att beakta är även att Gammelvala utspelar sig under en veckas tid. Rallyt pekar mer mot ett specialintresse men även det har en djup förankring i länet och har kommit att blivit en folkfest och tradition.

Det är sju av de 15 alternativen som når en publik över 10 procent av de som svarat på respektive fråga, därefter följer Packmopedsturnén på 9 procent och Fryksdalsdansen på 5 procent. Resterande evenemang hamnar under 5 procent, detta är Arvikafestivalen, Equality Line Horse show, Bälgspel vid vägkanten och Ransäterstämman samt EM i Rallykross. I de tidigare studier som nämndes gällande Arvikafestivalen och evenemangen i Ransäter så visar det sig att besökarna till största delen är från övriga Sverige.

Tabell 2 visar att de tydligaste skillnaderna mellan könen gäller evenemangen i Löfbergs Lila Arena där 46 procent av männen har angett att de gått på hockeymatch i jämförelse med 23 procent kvinnor. Det är vanligare att kvinnor avnjuter musikevenemang i samma arena, där 27 procent angett detta, den motsvarande andelen för män är 19 procent. En annan påtaglig skillnad mellan män och kvinnor kan noteras gällande Rally Sweden, som 17 procent av männen har besökt och 9 procent av kvinnorna.

Åldersgruppen 16-29 år dominerar i samband med besök på kulturevenemang i Göteborg som 22 procent har valt att besöka och dominerar därmed bland åldersgrupperna. De två lägsta åldersgrupperna väljer ishockeymatch i Löfbergs Lila Arena och de äldre väljer Gammelvala samt Bälgspel vid vägkanten. Tydligast är att endast 4 procent av gruppen 16-29 år har valt att besöka Gammelvala i jämförelse med 20 procent av de mellan 65-85 år.

Tabellen visar att det är de högutbildade som väljer kulturevenemang i storstäderna medan de exempelvis väljer bort Oxhälja i Filipstad samt Gammelvala i Brunskog. Ser vi till de boendeområden som Värmland här har indelats i, framgår en tydlighet i att värmlänningen väljer att besöka de värmländska evenemang som är lokaliserade i det egna boendeområdet. Vi ser att boende i västra Värmland väljer att besöka Gammelvala som ligger i Arvika kommun i länets västra del. Östvärmlänningar

Tabell 2 Besök evenemang fördelat på bakgrundsfaktorer (procent)

		Ishockeymatch i Löfbergs Lila Arena	Musikeveneman i Löfbergs Lila Arena	Kulturevenemang i Stockholm	Oxhälja, Filipstad	Gammelvala, Brunskog	Rally Sweden	Kulturevenemang i Göteborg	Packmopedsturnen	Fryksdalsdansen, Sunne	Arvikafestivalen	Em i Rallycross, Höljes	Bäljspel vid landsvägskanten, Ransäter	Quality Line Horse Show	Ransäterstämman	Kulturevenemang i Oslo	Minst antal svar
Total i andel procent		*34*	*23*	*16*	*14*	*13*	*13*	*13*	*9*	*5*	*4*	*4*	*3*	*2*	*2*	*2*	*1064*
Kön	Kvinna	23	27	16	14	13	9	13	9	5	4	3	3	2	2	3	563
	Man	46	19	16	14	14	17	13	9	5	4	6	3	2	1	2	498
Ålder	16-29 år	42	20	16	13	4	16	22	2	11	8	8	1	1	3	2	155
	30-49 år	44	28	16	15	11	12	11	7	6	6	3	1	4		2	279
	50-64 år	34	28	20	15	14	15	15	13	3	2	4	2	2	2	3	321
	65-85 år	20	16	12	13	20	10	7	10	3	2	3	7	2	2	2	300
Utbildning	Låg	25	16	6	14	20	10	5	8	3	1	3	5	3	1	1	243
	Medellåg	38	21	11	16	10	14	9	7	8	5	6	2	2	2	1	368
	Medelhög	38	30	19	15	15	17	17	12	5	2	3	4	1	2	3	225
	Hög	34	29	34	9	11	10	24	9	2	6	2	1	3	1	5	208
Boendeområde	Karlstadsområdet	41	31	21	13	12	11	16	8	2	4	2	2	4	1	2	518
	Norra Värmland	25	20	10	9	12	32	8	12	18	1	14	7	1	3	2	185
	Östra Värmland	29	15	11	41	2	9	6	6	1	2	3	2	1	1	3	143
	Västra Värmland	27	14	13	3	26	3	12	9	4	8	1	2	1	1	3	211
Boendemilijö	Landsbygd	29	18	10	9	16	14	9	9	9	3	6	2	2	2	2	285
	Annan tätort, ej kommunens centralort	37	28	15	18	16	11	9	8	6	4	4	6	4	2	1	142
	Kommunens centralort	30	23	17	18	14	14	13	10	4	4	4	4	2	1	3	367
	Karlstad	46	30	23	10	7	11	18	7	1	4	2	1	2		2	234

Kommentar: Frågan lyder; Har du under de senaste 12 månaderna besökt något av följande evenemang. Tre svarsalternativ, Ja, Nej och Känner inte till. I tabellen redovisas de som svarat att de besökt något av evenemangen. Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan.

föredrar Oxhälja i Filipstad, boende i Karlstadsområdet väljer evenemang i Löfbergs Lila Arena, nordvärmlänningen Rally Sweden. Det förekommer även en tydlig dominans bland de från norra Värmland som besökt Fryksdalsdansen i Sunne. Värt att beakta här är att i detta sammanhang är att i föreliggande undersökning hör Sunne till norra Värmland, vilket kan vara en förklaring till resultatet och att det även här handlar om att välja evenemang i den geografiska närheten. En paradox till att välja närliggande evenemang är det faktum att värmlänningen gärna väljer evenemang i storstäderna. De som till största delen väljer att åka för att se kulturevenemang i Stockholm och Göteborg är de som bor i Karlstadsområdet.

Det som tydligast framgår gällande boendemiljö är att de som bor i Karstadsområdet väljer evenemang i Karlstad eller i storstäderna medan de som bor på landsbygd eller utanför kommunens tätort väljer att besöka lokala evenemang.

Värmländska besöksmål

Innan vi fördjupar oss i värmlänningens livsstilsvanor ska vi redogöra för invånarnas aktiviteter vad gäller besök vid olika besöksmål i regionen.

Det besöksmål i regionen som är mest besökta är Bergviks köpcentrum med hela 93 procent. En del undrar säkert vad shoppingcenter gör bland besöksmål som klassas som kulturella. Shopping har dock utvecklats till ett centralt inslag i konsumtionskulturen och räknas som en viktig del av besöksnäringen. Bland svarsalternativen har de största besöksmålen i regionen representerade både sommar- och vintersäsong samt Liseberg i Göteborg angetts. På andra plats bland de mest besökta besöksmålen är Mariebergsskogen på 49 procent. Därefter följer Charlottenberg och Töcksfors köpcenter, Värmlands museum och Liseberg i Göteborg. Att köpcenter hamnar på topp är tydligt om man fördjupar sig i besöksstatistiken från de senaste åren. Shoppingens omsättning har ökat markant under de senaste åren (TEM 2010 Värmland). Lägsta besöksantalet har Fortum skidtunnel Torsby på 8 procent, Sunne vattenland på 9 procent och Hovfjället på 12 procent.

Bland de traditionella kulturmålen kan vi se att värmlänningen har en låg besöksfrekvens. Drygt 20 procent av värmlänningarna har besökt Rottneros, Klässbols linneväveri och Mårbacka. Enbart 5 procent av de svarande har besökt Torsby Finnkulturmuseum, 10 procent Västanå teater, 13 procent Ransäter, 14 procent har besökt Värmlandsoperan och Laxholmen (Lars Lerin museum). Det är bara Värmlands museum som sticker ut med sina 33 procent. Om vi fördjupar oss i de traditionella kulturattraktionerna för att koppla samman med visionen och utvecklingsplanen för regionen visar studien att det är något fler kvinnor som besöker dessa besöksmål än män. Mönstret är tydligt också när det gäller åldersstrukturen. Besöksantalet ökar jämt med åldern där intervallet 65-85 är vanligast (se tabell 3). Bland den yngre målgruppen, 16-29 år, är besök vid Värmlands Museum, Mariebergsskogen, köpcenter och Liseberg vanligast. Bland den yngre generationen är det en mycket låg andel som angett att de besökt något av de typiska kulturella besöksmålen som

Tabell 3 Medborgare som besökt besöksmål minst någon gång under de senaste 12 månaderna i olika demografiska grupper (procent)

		Rackstadmuseet	Klässbols linneväver	Värmlands museum	Torsby finnkulturmuseum	Laxholmen	Rottneros park	Mårbacka	Ransäter	Mariebergskogen	Värmlandsoperan	Västanå teater	Färjestads travbana	Fortums skitunnel	Branäs skidanläggning	Hovfjället	Sunne vattenland	Bergviks köpcenter	Charlottenberg el. Töcksfors shoppingcenter	Liseberg	Minst antal svar
Total andel i procent		*15*	*22*	*33*	*5*	*14*	*25*	*21*	*14*	*49*	*14*	*10*	*16*	*8*	*15*	*12*	*9*	*93*	*40*	*30*	*1058*
Kön	Kvinna	17	28	38	5	16	27	25	15	54	16	13	13	8	14	11	11	93	36	32	552
	Man	13	16	27	6	12	22	17	13	44	12	7	19	9	16	12	6	92	44	28	500
Ålder	16-29 år	6	8	27	1	4	18	15	10	58	7	5	17	6	18	15	13	95	34	48	155
	30-49 år	9	13	29	1	10	23	18	11	59	12	9	17	6	17	13	15	98	40	41	280
	50-64 år	16	26	37	8	16	24	21	12	45	14	12	15	8	12	10	4	91	41	23	316
	65-85 år	25	34	33	9	22	31	28	20	38	18	12	15	12	13	10	5	88	41	17	297
Utbildning	Låg	11	22	14	5	9	21	17	14	33	6	2	18	9	11	8	2	87	40	20	244
	Medellåg	11	17	27	4	10	25	23	14	45	8	10	17	8	15	13	13	94	43	32	364
	Medelhög	20	25	42	9	17	28	26	18	58	17	11	17	8	18	15	11	95	40	37	224
	Hög	21	29	54	3	26	26	18	10	68	30	19	11	8	16	12	6	93	32	31	207
Boende-område	Karlstadsområdet	13	20	49	3	19	24	21	16	73	21	9	19	6	15	13	9	97	30	33	515
	Norra Värmland	12	19	17	17	14	35	31	19	24	8	16	15	20	23	21	14	91	40	22	185
	Östra Värmland	7	11	20	4	9	22	14	10	36	6	4	13	4	9	4	4	88	20	30	140
	Västra Värmland	28	38	15	3	8	21	17	6	22	6	11	11	7	10	6	6	86	75	30	211
Boende-miljö	Landsbygd	14	22	22	7	10	25	22	12	27	7	11	16	11	15	12	10	90	46	27	282
	Annan tätort, ej kommunens centralort	12	24	31	6	15	27	27	20	53	15	8	18	6	14	15	7	92	37	27	142
	Kommunens centralort	17	23	27	6	15	27	23	13	44	11	8	13	8	15	11	9	92	42	30	364
	Karlstad	14	19	54	2	19	19	14	11	81	24	12	19	7	15	9	8	96	29	37	233

***Kommentar**:* Frågan lyder; Har du under de senaste 12 månaderna besökt följande? Fem svarsalternativ: Flera gånger, Någon gång, ingen gång, har ej besökt men skulle gärna vilja besöka, Känner ej till. Svarsalternativen Flera gånger och Någon gång har slagits samman och redovisas i tabellen som Besökt minst någon gång. Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan.

exempelvis Laxholmen, Västanå teater eller Rackstadmuseet. Bland de traditionella kulturbesöksmålen är det vanligare att besökarna har en hög utbildning. Det är enbart Rottneros, Mårbacka och Ransäter som har besökare med övervägande medelhög utbildningsnivå. Vi kan dra paralleller till den traditionella kulturturisten som generellt är övervägande kvinnor i medelåldern med hög utbildning (Braunerhielm, 2006; Bywaters 1993). Det innebär att utbildning och till stor del social klass generellt har betydelse vid val av besökmål. Bland besöksmålen i Värmland inom kategorin kultur tillhör övervägande andelen högre tjänstemannahem alternativt företagarhem. Mönstret är inte lika tydligt i övriga svarsalternativ som exempelvis inom sport eller shopping.[4]

Den geografiska spridningen av besökarna är starkt förknippat med var i regionen besöksmålet ligger. Det är således inte anmärkningsvärt att det är högst andel invånare från västra Värmland som besöker Rackstadmuseet och Klässbols linneväveri och att hela 49 procent av invånarna som besökt Värmlands museum är från Karlstadområdet. Värt att nämna är att det framförallt är besökare från norra Värmland som besöker Rottneros park, Mårbacka, Ransäter och Västanå teater. Det är också vanligare bland dessa att de angivit att de är boende på landsbygd alternativt annan tätort än kommunens centralort. Frågan är om Sunnebor betraktar sig som boende i Norra Värmland. När det gäller Värmlands Museum och Värmlandsoperan är den vanligast förekommande besökaren från Karlstadsområdet, 49 procent respektive 21 procent. Även Laxholmen har högst andel besökare från Karlstadsområdet, 19 procent.

Det går inte att urskilja något tydligt generellt mönster bland medborgarna när det gäller boendemiljö, exempelvis boende på landsbygd eller i centralort. Det utmärkande är snarare det geografiska boendeområdet, det vill säga att värmlänningen är sin egen geografiska region trogen, vilket stämmer överens med mönstret när det gäller medborgarnas besök vid värmländska evenemang. Slutsatsen är även att värmlänningen inte är någon frekvent besökare av traditionella kulturella besöksmål. Det innebär att besökare till regionens traditionella kulturella besöksmål framförallt kommer utifrån - utanför Värmland.

Värmlänningarnas livsstilar

I undersökningen har värmlänningarna fått redovisa hur ofta de utfört aktiviteter av olika slag som har den gemensamma nämnaren att de utgör aspekter på livsstil (levd kultur). Livsstilar kan aktivt väljas och visar värderingsmönster. Livsstilar kan betraktas som ytstrukturer och kan vara lättrörliga över tid, d.v.s. att en människa med relativ lätthet kan byta livsstil. Antoni (2008, s.154-156) redovisar en likartad fråga som i SOM-undersökningen i Värmland 2010. Han gör en explorativ faktoranalys på svaren om livsstilsaktiviteter. Hos Antoni faller aktiviteterna ut i fem faktordimensioner eller grupper som karaktäriseras efter sina mest utmärkande drag. Hans syfte var att explorativt leta efter aktiviteter för individer som går hand

i hand med varandra. Vi har utgått från Antonis grupper med vissa modifieringar eftersom vi tror att de lämpar sig som kategorier även i vår undersökning. Vårt syfte har således inte varit att leta samband mellan aktiviteter för individer för att skapa kategorier utan att istället analytiskt skapa grupper och därefter undersöka hur dessa är sammansatta med avseende på kön, ålder, utbildning, subjektiv klass, boendemiljö och boendeområde. Följande livsstilsgrupper och aktiviteter redovisas i vår undersökning.

Populärkultur: Gått på restaurang, bar eller pub på kvällstid; läst någon bok; gått på bio; gått på rock- eller popkonsert.

Finkultur: Gått på museum; gått på teater; gått på opera eller musikal; gått på konsert med klassisk musik.

Socialt engagemang: Diskuterat politik; umgåtts med vänner; umgåtts med grannar; själv hjälpt eller fått hjälp av en granne.

Sport och fritid: Sysslat med sport eller idrott; tränat eller motionerat; varit ute i naturen eller bedrivit friluftsliv; spelat på tips, trav eller lotteri; deltagit i studiecirkel eller kursverksamhet; mekat med eller vårdat bil, motorcykel eller moped; trädgårdsarbete eller balkongodling.

Skapande: Sjungit i kör eller spelat musikinstrument; tecknat, målat eller skrivit poesi.

Naturligtvis kan innehåll i och sammansättning av aktiviteter inom de olika livsstilsgrupperna ifrågasättas ur olika aspekter. Några sådana exempel ska ges. Inom populärkultur kan till exempel ifrågasättas vilken typ av bok man läser. Man kan fråga sig; är det en deckare eller är det en poesibok och borde den senare snarare räknas som finkultur? En ”upplösning” på denna nivå går dock tyvärr inte att utläsa ur frågematerialet. Ett annat exempel är inom kategorin skapande. Betyder att sjunga i kör eller spela ett instrument att man skapar? Förmodligen inte i alla situationer. Inom körverksamhet kan man nog snarare påstå att det är dirigenten som är den skapande personen och körmedlemmarna följer arrangemanget.

Några utmärkande drag inom *populärkultur* ska redovisas. Det är en betydligt högre andel kvinnor än män som läser böcker. Det är en något högre andel kvinnor och framförallt yngre åldersgrupper, 16-29 år, som dominerar när det gäller att gå på restaurang, bar eller pub på kvällstid. Samma sak gäller för besök på bio och rock- och popkonserter. Det är framförallt de högutbildade som går på restaurang, bar eller pub på kvällstid, läser böcker respektive går på bio. När det gäller subjektiv klass är det främst människor från högre tjänstemannahem som går på restaurang, bar eller pub på kvällstid samt läser böcker. Värmland har i undersökningen delats upp i delregioner och ur detta perspektiv dominerar Karlstadsområdet inom samtliga aktiviteter. När det gäller boendemiljö stad – landsbygd gäller samma förhållande att boende i Karlstad ligger i topp inom samtliga aktiviteter (se tabell 4).

Tabell 4 Värmlänningarnas livsstilar – populärkultur (procent)

	Restaurang/ bar/pub 1 gång/månad	Läst bok 1 gång/månad	Bio 1 gång/månad	Rock-/ popkonsert 1 gång/månad
Kön				
Man	21	38	5	1
Kvinna	24	65	7	2
Ålder				
16-29 år	53	50	17	3
30-49 år	26	53	5	2
50-64 år	20	53	2	1
65-85 år	6	52	5	-
Utbildning				
Låg	11	34	2	-
Medellåg	22	48	5	2
Medelhög	27	59	7	1
Hög	33	76	10	1
Subjektiv klass				
Arbetarhem	23	44	4	1
Jordbrukarhem	9	30	7	-
Tjänstemanna hem	22	64	7	2
Högre tjänstemanna hem	33	80	9	1
Företagarhem	21	54	7	1
Boendeområde				
Karlstadsområdet	27	60	8	2
Norra Värmland	19	46	3	-
Östra Värmland	19	49	4	1
Västra Värmland	18	43	3	1
Boendemiljö				
Landsbygd	12	43	4	1
Annan tätort, ej kommunens centralort	21	46	4	1
Kommunens centralort	24	54	5	1
Karlstad	35	66	12	3

Kommentar: Frågan lyder: Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Svarsalternativen var följande: Ingen gång; någon gång under de senaste 12 månaderna; någon gång i halvåret; någon gång i kvartalet; någon gång i månaden; någon gång i veckan, flera gånger i veckan. Alternativen någon gång i månaden; någon gång i veckan; flera gånger i veckan har i tabellen slagits samman och är de procental som redovisas. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan.

Tabell 5 Värmlänningarnas livsstilar – finkultur (procent)

	Museum 1 gång/halvår	Teater 1 gång/halvår	Opera/ musikal 1 gång/halvår	Klassisk musik 1 gång/halvår
Kön				
Man	23	12	9	5
Kvinna	26	18	13	7
Ålder				
16-29 år	17	14	9	4
30-49 år	26	13	9	2
50-64 år	24	17	13	7
65-85 år	28	18	12	10
Utbildning				
Låg	13	6	5	-
Medellåg	17	12	8	5
Medelhög	29	17	13	10
Hög	48	32	23	13
Subjektiv klass				
Arbetarhem	14	8	5	2
Jordbrukarhem	9	9	2	7
Tjänstemanna hem	40	26	19	12
Högre tjänstemanna hem	44	27	26	19
Företagarhem	29	18	14	4
Boendeområde				
Karlstadsområdet	31	19	14	7
Norra Värmland	15	9	7	5
Östra Värmland	22	14	13	5
Västra Värmland	19	13	8	7
Boendemiljö				
Landsbygd	17	9	7	6
Annan tätort, ej kommunens centralort	17	17	14	7
Kommunens centralort	22	15	10	5
Karlstad	38	24	17	7

Kommentar: Frågan lyder: Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Svarsalternativen var följande: Ingen gång; någon gång under de senaste 12 månaderna; någon gång i halvåret; någon gång i kvartalet; någon gång i månaden; någon gång i veckan, flera gånger i veckan. Alternativen någon gång i halvåret; någon gång i kvartalet; någon gång i månaden; någon gång i veckan; flera gånger i veckan har i tabellen slagits samman och är de procental som redovisas. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan.

Inom *finkultur* är det kvinnorna som i högre grad än män går på museum, teater, opera eller musikal samt går på konsert med klassisk musik. För samtliga nämnda aktiviteter är det vidare äldre åldersgrupper, 65-85 år, och högutbildade som är de främsta nyttjarna. Ur perspektivet subjektiv klass är de som kommer från tjänstemanna- och högre tjänstemannahem som ligger i topp för samtliga ingående aktiviteter. När det gäller delregioner i Värmland dominerar invånare i Karlstadsområdet för alla aktiviteter tätt följt av östra Värmland när det gäller aktiviteten att gå på opera eller musikal. Spekulativt kan det senare bero på att avståndet till Stockholm med stort kulturutbud är mindre för östra Värmland i jämförelse med övriga delregioner. Även när det gäller boendemiljö är det invånarna i Karlstad som framförallt går på museum, teater, opera eller musikal samt går på konsert med klassisk musik (se tabell 5).

Inom livsstilsgruppen *socialt engagemang* kan noteras att männen i högre grad än kvinnorna umgås med grannar och hjälper eller får hjälp av grannar. Det är lågutbildade i äldre åldersgrupper 65-85 år som främst umgås med grannar. Vidare är det de som kommer från jordbrukarhem som har högst grannkontakt. Jordbrukare respektive företagare boende i delregion norra Värmland är de grupper som främst hjälper eller får hjälp av grannar. Landsbygden som boendemiljö dominerar vad gäller grannumgänge. Allra minst grannkontakt har man i Karlstad. Den yngre åldersgruppen, 16-29 år, som kommer från arbetar- och jordbrukarhem dominerar starkt när gäller att umgås med vänner. Även i att umgås med vänner utmärker sig norra Värmland med en hög andel i förhållande till andra delregioner. Diskuterar politik gör framförallt kvinnor, medelålders i åldrarna 30-64 år, högutbildade från den subjektiva klassen tjänstemannahem och de som bor i Karlstadsområdet (se tabell 6).

Tabell 6 Värmlänningarnas livsstilar – socialt engagemang (procent)

	Diskuterat politik 1 gång/veckan	Umgåtts med vänner 1 gång/veckan	Umgåtts med grannar 1 gång/veckan	Själv hjälpt/ fått hjälp av av granne 1 gång/veckan
Kön				
Man	29	62	37	19
Kvinna	32	63	34	16
Ålder				
16-29 år	21	85	25	11
30-49 år	34	62	29	17
50-64 år	34	54	31	14
65-85 år	28	61	52	24
Utbildning				
Låg	18	60	48	19
Medellåg	26	68	35	18
Medelhög	35	60	29	15
Hög	48	59	31	16
Subjektiv klass				
Arbetarhem	21	68	36	15
Jordbrukarhem	26	68	53	26
Tjänstemanna hem	45	55	32	14
Högre tjänstemanna hem	44	60	26	15
Företagarhem	40	49	43	29
Boendeområde				
Karlstadsområdet	34	60	30	16
Norra Värmland	27	72	50	25
Östra Värmland	27	58	35	12
Västra Värmland	27	63	38	14
Boendemiljö				
Landsbygd	27	62	43	22
Annan tätort, ej kommunens centralort	32	53	38	19
Kommunens centralort	29	65	35	14
Karlstad	37	65	23	13

Kommentar: Frågan lyder: Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Svarsalternativen var följande: Ingen gång; någon gång under de senaste 12 månaderna; någon gång i halvåret; någon gång i kvartalet; någon gång i månaden; någon gång i veckan, flera gånger i veckan. Alternativen någon gång i veckan; flera gånger i veckan har i tabellen slagits samman och är de procental som redovisas. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan.

Tabell 7 Värmlänningarnas livsstilar – sport och fritid (procent)

	Sport/idrott 1 gång/veckan	Tränat/motionerat 1 gång/veckan	Naturen/friluftsliv 1 gång/veckan	Tips/trav/lotteri 1 gång/veckan	Studiecirkel/kurs 1 gång/veckan	Mekat bil/mc 1 gång/veckan	Trädgård/balkong 1 gång/veckan
Kön							
Man	29	58	59	29	3	20	43
Kvinna	32	70	66	18	15	2	48
Ålder							
16-29 år	52	73	50	3	14	10	8
30-49 år	40	64	61	23	9	8	38
50-64 år	25	63	66	28	7	11	48
65-85 år	15	61	67	29	11	11	69
Utbildning							
Låg	15	54	62	31	5	15	52
Medellåg	34	64	61	25	9	12	42
Medelhög	30	66	64	20	12	8	39
Hög	43	75	66	13	14	4	50
Subjektiv klass							
Arbetarhem	28	60	60	30	7	12	41
Jordbrukarhem	24	56	77	22	7	17	44
Tjänstemanna hem	34	70	65	18	14	9	52
Högre tjänstemanna hem	30	70	58	14	4	3	52
Företagarhem	40	65	73	14	7	7	54
Boendeområde							
Karlstadsområdet	35	67	62	20	11	8	40
Norra Värmland	26	60	63	31	7	15	54
Östra Värmland	31	66	67	26	10	9	50
Västra Värmland	23	60	62	22	7	13	47
Boendemiljö							
Landsbygd	25	60	73	20	6	14	52
Annan tätort, ej kommunens centralort	22	66	66	29	9	11	54
Kommunens centralort	31	64	56	25	12	10	43
Karlstad	41	69	59	19	9	5	34

Kommentar: Frågan lyder: Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Svarsalternativen var följande: Ingen gång; någon gång under de senaste 12 månaderna; någon gång i halvåret; någon gång i kvartalet; någon gång i månaden; någon gång i veckan, flera gånger i veckan. Alternativen någon gång i veckan; flera gånger i veckan har i tabellen slagits samman och är de procental som redovisas. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan.

Inom livsstilsgruppen *sport och fritid* tränar och motionerar kvinnor i högre grad än män. Det är främst yngre åldersgrupper, 16-29 år, med hög utbildning som är utövare av både sport och idrott respektive tränar och motionerar mera i jämförelse med andra grupper. När det gäller subjektiv klass är det främst de som kommer från företagarehem som idrottar mest medan människor från tjänstemannahem ligger i topp när det gäller att träna och motionera. Boende i Karlstad ligger högst när det gäller både utövande av sport och idrott respektive att träna och motionera. En högre andel kvinnor än män är ute i naturen eller bedriver friluftsliv. Denna aktivitet utövas främst av de som kommer från jordbrukarhem vilket också visar sig genom en dominans av boende på landsbygd. Spelar på tips, trav eller lotteri gör en betydligt högre andel män än kvinnor. Det är framförallt lågutbildade kommande från arbetarhem och boende i delregion norra Värmland som utövar dessa aktiviteter. Det är främst kvinnor som deltar i studiecirkel eller kursverksamhet. Det är vidare främst högutbildade och de som befinner sig inom den subjektiva klassen tjänstemannahem som utövar nämnda aktivitet. Boendemiljön är Karlstad. En mycket större andel män än kvinnor mekar med eller vårdar bil, motorcykel eller moped. Gruppen är främst lågutbildad och kommer från jordbrukarhem. Aktiviteterna domineras av boende i delregion norra Värmland och boendemiljön är landsbygd. Trädgårdsarbete eller balkongodling utförs främst av kvinnor och av äldre åldersgrupper, 65-85 år. Den subjektiva klassen är framförallt företagare- och tjänstemannahem. Delregionerna av länet med högst andel utövare av aktiviteten är i norra och östra Värmland. Den boendemiljö som dominerar inom aktiviteten är landsbygd och annan tätort (se tabell 7).

När det gäller livsstilskategorin *skapare* är det en högre andel män än kvinnor som sjunger i kör eller spelar musikinstrument. Vidare är det vanligast att yngre åldersgrupper, 16-29 år, utövar aktiviteten. De som sjunger i kör eller spelar musikinstrument är högutbildade och befinner sig inom den subjektiva klassen tjänstemannahem. Aktiviteten utövas i högre grad i delregion västra Värmland än i övriga delregioner i länet. En möjlig förklaring till detta är att Ingesunds musikhögskola, som är en del av Karlstads universitet respektive Ingesunds folkhögskola båda med omfattande musikverksamhet, ingår i delregion västra Värmland. En betydligt högre andel kvinnor än män tecknar, målar eller skriver poesi. Aktiviteterna utövas framförallt av yngre åldersgrupper, 16-29 år. Den högsta andelen utövare av aktiviteten återfinns i Karlstadsområdet (se tabell 8).

Tabell 8 Värmlänningarnas livsstilar – skapare (procent)

	Sjungit i kör/ spelat instrument 1 gång/veckan	Tecknat/målat skrivit poesi 1 gång/veckan
Kön		
Man	11	12
Kvinna	8	7
Ålder		
16-29 år	14	10
30-49 år	8	4
50-64 år	10	3
65-85 år	9	4
Utbildning		
Låg	4	1
Medellåg	8	6
Medelhög	9	5
Hög	20	6
Subjektiv klass		
Arbetarhem	7	3
Jordbrukarhem	5	4
Tjänstemanna hem	14	6
Högre tjänstemanna hem	11	6
Företagarhem	7	4
Boendeområde		
Karlstadsområdet	8	6
Norra Värmland	8	4
Östra Värmland	9	4
Västra Värmland	14	3
Boendemiljö		
Landsbygd	10	3
Annan tätort, ej kommunens centralort	10	3
Kommunens centralort	10	5
Karlstad	8	6

Kommentar: Frågan lyder: Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Svarsalternativen var följande: Ingen gång; någon gång under de senaste 12 månaderna; någon gång i halvåret; någon gång i kvartalet; någon gång i månaden; någon gång i veckan, flera gånger i veckan. Alternativen någon gång i veckan samt flera gånger i veckan har i tabellen slagits samman och är de procental som redovisas. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan.

Reflektioner

Kultur anses ha stor betydelse för regional utveckling, för att skapa en god attraktiv livsmiljö och för att stärka människors lokala och regionala identitet. Kulturen har även under senare tid fått en allt viktigare plats inom både näringspolitik och samhällsplanering (Aronsson och Braunerhielm (red), 2011). På Europeisk nivå har kulturen fått en framskjuten position med anledning av att den har stor betydelse för ekonomisk tillväxt. På olika håll i Europa har kulturen kommit att prägla omvandlingar av städer som tidigare drabbats av strukturomvandling och nedläggning av industrier. Även i Sverige kan vi se att kulturen fått betydelse i stadsutveckling och i regioners strategiska planering.

Den traditionella bilden av Värmland är ett kulturens landskap. I regionen Värmland sätts stor tilltro till kulturen som möjliggörare för bland annat tillväxt. Det är av intresse att sätta detta i relation till hur nyttjandet av kultur ser ut på lokal och regional nivå. Vilka är brukarna av kultur? I undersökningen har vi ställt frågan om värmlänningarnas kultur och livsstilsvanor i syfte att belysa hur värmlänningen nyttjar olika besöksmål och evenemang men också redogöra för olika fritidsaktiviteter som värmlänningen ägnar sig åt. Det vi funnit intressant att fördjupa oss i är kulturens geografi, det vill säga värmlänningen och evenemangens och besöksmålens geografi. Med en ökad insikt i hur värmlänningens kultur och livsstilsvanor ser ut kan intressanta jämförelser göras med politiska beslut och strategiska satsningar på kultur i Värmland.

Värmlänningen värderar kultur och kulturrelaterade verksamheter högt för regionens framtida utveckling. Vidare är de flesta nöjda med såväl ”finkulturen” som hembygdskultur och traditioner (levd kultur) på den ort där de bor. Dock, bör påpekas, är det en relativt stor andel som inte har någon uppfattning om denna fråga.

Bland evenemang toppar olika typer av besök i Löfbergs Lila Arena i Karlstad. Även kulturevenemang i storstäderna Stockholm och Göteborg drar en relativt hög andel värmlänningar. I övrigt är värmlänningen lokal i sina val av evenemang vilket innebär att boende i en viss delregion av Värmland besöker evenemang inom samma delregion. Alltså – värmlänningen väljer att besöka evenemang som är geografiskt lokaliserade nära det egna boendet. Exempel är att boende i västra Värmland väljer att besöka Gammelvala som ligger i Arvika kommun medan boende i östra Värmland föredrar Oxhälja i Filipstad. Värt att notera är att det handlar om årligen återkommande evenemang som förekommit i flera år. Tillställningarna har blivit en del av den lokala traditionen och kulturen. Det har skapats ett kulturarv som blivit en del av platsen och som är till för de människor som bor där. Resultatet visar även att värmlänningar boende på landsbygd väljer att besöka lokala besöksmål. Boende i Karlstadsområdet väljer främst evenemang i Karlstad eller kulturevenemang i storstäderna Stockholm och Göteborg. De evenemang som visar en låg besöksfrekvens bland värmlänningarna har generellt sett höga besökssiffror vilket visar på att evenemangen har kapacitet att locka besökare utanför regionen.

Bergviks köpcentrum toppar stort för besöksmål. Shopping som kulturform visar på konsumtionskulturens stora betydelse i dagens samhälle som en del av den levda kulturen. Vidare visar våra resultat tydliga paralleller till teorier om den traditionella kulturturisten (Braunerhielm, 2006; Bywaters, 1993). Denna besökare av kulturmål i Värmland har en övervägande hög utbildningsnivå och domineras av kvinnor. Hög utbildning och social klass har således betydelse för val av besöksmål och för besökande av traditionella kulturmål i regionen. De traditionella kulturmålen har enbart besökts av drygt 20 procent av värmlänningarna. Detta gäller besöksmål som exempelvis Rottneros, Klässbols linneväveri och Mårbacka. Besöksfrekvensen för Torsby Finnkulturmuseum, Västanå teater, Ransäter och exempelvis Värmlandsoperan är ännu lägre. Bland de traditionella kulturattraktionerna är det bara Värmlands museum som sticker ut med sina 33 procent. Mönstret är tydligt att traditionella kulturmål i Värmland har en relativt låg andel värmländska besökare. Samtidigt vet vi från andra undersökningar att många besöksmål har en hög andel utomregionala besökare (turister).

Den sammantagna bilden av värmlänningens kulturutövande är att vi (trots vissa skönhetsfläckar) ser värmlänningen som en kulturell individ. Sammanfattningsvis är kultur viktigare för kvinnor än för män. Området är viktigast för högutbildade inom tjänstemanna-, och företagarehem. Kultur anses som allra viktigast i den norra delregionen i Värmland och för boende i Karlstadsområdet. Minst viktigt är kultur för boende på landsbygd. Detta blir också tydligt när vi har tittat på hur nöjd värmlänningen är med kulturutbudet på orten där de bor. Det finns också vissa skillnader beroende på vilken typ av kultur vi talar om, när det gäller hembygdskultur och traditioner (levd kultur) är det en större del av värmlänningen boende på landsbygd som är nöjd jämfört med exempelvis Karlstad. Tvärtom är det också en större andel boende i Karlstad som är nöjda med kultur och konst (finkulturen) än de som bor på landsbygd.

Ovanstående länkar i sin tur till värmlänningens livsstilsaktiviteter där vår livsstil är en del av den levda kulturen. Hur ser den kulturelle värmländske individen ut? Går det att se några skillnader och likheter mellan olika livsstilsgrupper? Det gör det givetvis och ett tillvägagångssätt hade varit att göra en faktoranalys i likhet med den som utförts av Antoni (2008, s.154-156). Som tidigare nämnts faller aktiviteterna hos Antoni ut i grupper som karaktäriseras efter sina mest utmärkande drag. I vårt fall har inte huvudsyftet varit detsamma som hos Antoni utan att istället beskriva och analysera livsstilsgruppernas innehållsliga sammansättning vilket har redovisats ovan. Som en sammanfattning av livsstilsgrupperna gör vi dock en enkel ”idealtyps” sammanställning för respektive grupp. I denna går det dock inte att följa en viss individ vilket man måste ha i åtanke, till exempel att en och samma individ inom en livsstilsgrupp skulle vara en kvinna i åldern 16-29 år, som är högutbildad och kommer från ett högre tjänstemannahem och boende i Karlstad. De mest utmärkande dragen hos de olika livsstilsgrupperna redovisas nedan. Detta innebär att all bakgrundkaraktäristik inte alltid anges utan endast den som är tydligast för gruppen.

Populärkultur:
- Kvinna[5]
- Yngre åldersgrupp, 16-29 år
- Högutbildad
- Subjektiv klass: Högre tjänstemannahem
- Delregion i Värmland och boendemiljö: Karlstadområdet

Finkultur:
- Kvinna
- Äldre åldersgrupp, 65-85 år
- Högutbildad
- Subjektiv klass: Tjänstemannahem
- Delregion i Värmland och boendemiljö: Karlstadområdet

Socialt engagemang (denna kategori består i sin tur av tre undergrupper):
Diskuterar politik:
- Kvinna
- Medelålders, 30-64 år
- Högutbildad
- Subjektiv klass: Tjänstemannahem
- Delregion i Värmland och boendemiljö: Karlstadområdet

Umgås med vänner:
- Yngre åldersgrupp, 16-29 år
- Subjektiv klass: Arbetar- och jordbrukarhem
- Delregion i länet: Norra Värmland

Umgås med grannar/hjälper eller får hjälp av grannar:
- Man
- Äldre åldersgrupp, 65-85 år
- Lågutbildad
- Subjektiv klass: Jordbrukarhem
- Delregion i Värmland och boendemiljö: Norra Värmland, landsbygd

Sport och fritid (denna kategori består i sin tur av sex undergrupper):
Sport, idrott, motion:
- Kvinna
- Yngre åldersgrupp, 16-29 år
- Högutbildad
- Subjektiv klass: Företagare- och tjänstemannahem
- Delregion i Värmland och boendemiljö: Karlstadområdet

Natur- och friluftsliv:
- Kvinna
- Subjektiv klass: Jordbrukarhem
- Boendemiljö: Landsbygd

Spel; tips, trav, lotteri:
- Man
- Lågutbildad
- Subjektiv klass: Arbetarhem
- Delregion i länet: Norra Värmland

Studiecirkel/kursverksamhet:
- Kvinna
- Hög utbildning
- Subjektiv klass: Tjänstemannahem
- Delregion i Värmland: Karlstadområdet

Mekat med eller vårdat bil, motorcykel eller moped:
- Man
- Lågutbildad
- Subjektiv klass: Jordbrukarhem
- Delregion i Värmland och boendemiljö: Norra Värmland, landsbygd

Trädgårdsarbete eller balkongodling:
- Kvinna
- Äldre åldersgrupp, 65-85 år
- Subjektiv klass: Företagare- och tjänstemannahem
- Delregion i Värmland och boendemiljö: Norra och östra Värmland, landsbygd och mindre tätorter

Skapande (denna kategori består i sin tur av två undergrupper):
Sjungit i kör eller spelat musikinstrument:
- Man
- Yngre åldersgrupp, 16-29 år
- Högutbildad
- Subjektiv klass: Tjänstemannahem
- Delregion i länet: Västra Värmland

Tecknat, målat eller skrivit poesi:
- Kvinna
- Yngre åldersgrupp, 16-29 år
- Delregion i Värmland och boendemiljö: Karlstadområdet

Som framgår är inte livsstilsgrupperna innehållsligt homogena. I flertalet av dem finns olikheter vilket bildar sinsemellan heterogena aktivitetsgrupper under huvudgrupperna. Om man vill diskutera homogena livsstilsgrupper bör man alltså utgå från undergrupperna som finns inom Socialt engagemang, Sport och fritid och Skapande. Sammanfattningsvis kan man säga att livsstilsgrupperna ger en mera differentierad bild av den kulturelle värmlänningen.

Noter

1 Se också Bengt Göransson (2010) som framför kritiska tankar om kulturpolitiken.

2 Artister 2010 var Dregen, Plura Jonsson, Sara Löfgren, Göran Samuelsson och Ola Magnell. Bandet: Bengan Blomgren, Fredrik Svensson, Robert Henriksson och Bengt Bygren. Källa; uddeholmsladan.se/packmoped_10.htm

3 Hagfors – Uddeholmsladan, Filipstad – Hennickehammars Herrgård, Rudskoga – Hembygdsgården, Kristinehamn– Södra Torget, Kil – Fryksta station, Karlstad – Café August, Borgvik (Grums) – Hyttruinen,, Åmål Café XO, Sillerud – Hembygdsgården, Arvika – Hillringsbergs Herrgård, Sunne – Rottneros Park Källa; besterman.nu/packmopedsturnen-2010/

4 Redovisas ej i tabell.

5 Dominansen av kvinnor inom populärkulturen gäller i synnerhet bokläsning.

Referenser

Andersson, K.; Hagsmo, L.; Hofer, A.; Rydin, Å; Westlindh, S. 2004. *Ransäters hembygdsgård – Bevara eller utveckla?* Arbetsrapport 2004:19. Cerut, Centrum för forskning om regional utveckling. Karlstads universitet.

Antoni, R. 2008. De mångas kultur i Nilsson, L och Antoni, R (red) 2008. *Medborgarna, regionen och flernivådemokratin.* SOM-institutet och Centrum för forskning om offentlig sektor, CEFOS. Göteborgs universitet.

Aronsson, L.; Bjälesjö, J.; Johansson, S. (red) 2007. *Kulturell ekonomi. Skapandet av värden, platser och identiteter i upplevelsesamhället.* Lund: Studentlitteratur.

Aronsson, L; Braunerhielm, L. (red) 2011. *Kreativitet på plats*. Karlstad: Karlstad University Press.

Backman, K. m.fl., 2008. *Kultur i regionala utvecklingsstrategier och program – en lägesrapport*. Institutet för utvecklingspolitiska studier; Nutek; Riksantikvarieämbetet; Riksarkivet; Statens kulturråd; Sveriges kommuner och landsting.

Braunerhielm, L. 2006. *Plats för kulturarv och turism. Grythyttan – en fallstudie av upplevelser, värderingar och intressen*. Karlstads University Press 2006:12.

Bywater, M. 1993. The market for cultural tourism in Europe. I *EIU Travel and Tourism Analyst*. 6:30-46.

Hagsmo, L. 2008. *Berättelsen/-erna om Arvikafestivalen och Galaxen. En miljö skapad av unga för unga.* Arbetsrapport 2008:11. Cerut, Centrum för forskning om regional utveckling. Karlstads universitet.

Ekman, A-K. (red). 1996. *Bortom bruksandan. Föreställningar om kultur, historia och utveckling i Bergslagen*. SIR. Östersund. Fritze. Stockholm.

Florida R. 2002. *The rise of the creative class.... and how it´s transforming work, leisure, community, and everyday life.* New York: Basic Books.

Göransson, B. 2010. *Tankar om politik*. Erzats.

Karlsson, D. 2010. *En kulturutredning: pengar, konst och politik*. Glänta Hardcore 01. Glänta Produktion.

Nilsson, L. 2010. Välfärd och service på lokal och regional nivå. I Nilsson, L (red). 2010. *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. SOM-Institutet, CEFOS, Göteborgs universitet.

Nilsson, S. 2003. *Kulturens nya vägar. Kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige*. Polyvalent AB.

Spilling, O. R. 1990. *Kulturpolitikk i et regionalt perspektiv*. Arbetsrapport. Östlandsforskning. ÖF-notat: 0405. 1990.

Syssner, J. 2006. *What kind of regionalism? Regionalism and Region Building in Northern European Peripheries*. Frankfurt: Peter Lang.

Region Värmland. 2008. *Värmland växer och känner inga gränser*, Regionalt Utvecklingsprogram Värmland 2009-2013. Regionfullmäktige Värmland.

Region Värmland. 2011. *Kulturen i Värmland*, 2011, Rapport gällande utvecklandet av Regional kulturplan för perioden 2013-2015.

SOU 2009:13. *Betänkande av kulturutredningen, Förnyelseprogram*. Statens Offentliga Utredningar.

TEM 2010 Värmland. *Ekonomiska och sysselsättningsmässiga effekter av turismen i Värmland 2010. Inklusive åren 2000-2009.* Region Värmland / Resurs AB.

Wikhall, M. 2003. Kultur och regional attraktivitet. I *Kulturen i kunskapssamhället, Om kultursektorns tillväxt och kulturpolitikens utmaningar*. (Red.) Sörlin, S. SISTER skrifter; 6. Stockholm.

Internet

gammelvala.se (110922)

oxhalja.se/pres.html (110922)

torsby.se/besokare/evenemang/emirallycrossholjes.4316.html (110922)

vf.se/node/150160 (110922)

torsby.se/download/18.2237a331308abdc03480002086/2011+Torsby+kommunfakta+v%C3%A5rversion.pdf (110922)

rallysweden.com/om-rally-sweden/club-rally-sweden (110922)

rallysweden.com/om-rally-sweden/historia (110922)

ludvika.se/nyheter/nyheterjanapril2011/vmrallyifredriksberg.5.3540e22212ce62c8be380008016.html (110922)

sunne.se (110922)
www.hastmagazinet.com/newsItem.aspx?id=37159 (110922)
hammaro.ifolkmun.se/2011/08/15/bildreportage-equality-line-horse-show/ (110922)
uddeholmsladan.se/packmoped_10.htm (110922)
besterman.nu/packmopedsturnen-2010/ (110922)
cityguide.se/karlstad/evenemang/?y=2010&m=2&d=17&offset=0&total=76 (111004)

Övrigt

Svensson, B. Turism och Näringslivschef Munkfors-Ransäter, e–postkontakt (111004)

DEN VÄRMLÄNDSKA SJÄLEN

IDA GRUNDEL

Men ett landskap har då väl ingen själ? Nej, naturligtvis inte. Men ändå… Jag är inte så alldeles säker på den saken. Förra sommaren kom det sig så, att jag kom hem i slutet av augusti efter att ha varit borta ett par månader. De första dagarna efter hemkomsten var mulna, blåsiga och kalla. Värmland var utpinat och fult, och jag måste säga till mig själv, att det var förfärligt vad våra berg var låga, vad våra åkrar och marker var färglösa, vad allting var tråkigt och intresselöst. Jag tänkte på alla de tusentals turisterna, som under sommaren hade jagat genom detta dyrkade och besjungna landskap. De trodde säkert, att vi var galna, vi alla, som tyckte, att detta var något att bjuda främlingar.

Men augusti månad gick snart mot sitt slut, och vi kom in i en september, som blev lugn varm och solig. Om morgnarna var det lite dimmigt, men så snart solen kom upp, gjorde den kort process med dimman, skingrade den åt alla håll och kanter och lämnade bara så mycket kvar av den, att därav kunde lagas ett välbehövligt skönhetsflor åt detta arma land.

Sedan låg Värmland där dag efter dag under ljusa och milda, skära och blå slöjor, så tunna, att man inte en gång såg dem, utan bara landskapet, som fick färg av dem. På samma gång blev sjöarna mjölkvita, bergåsarna höjde sig och blev lätta och fina i konturerna, åkrarna lyste i guld och grönt, och då man lät blicken glida genom någon av de långa dalgångarna, tyckte man, att de var verkliga paradislandskap, så utsökta, som de tedde sig både till form och färg.

Detta fortgick så länge, att vi började tro, att det alltid skulle förbli så, och vi ville ropa till alla Italiafarare, alla alpklättrare, alla, som längtade till Söderhavets öar, att de inte skulle bry sig om det där andra. De skulle resa hit och titta på Värmland något skönare fanns inte (Lagerlöf, 1933, s. 103)

Frågan är då har ett landskap verkligen en själ, eller är det människorna som bor och verkar i landskapet som ger det dess själ? Många gånger sägs landskapet Värmland vara ett sagornas och berättelsernas landskap förknippat med de många författarna såsom Geijer, Tegnér, Lagerlöf och Tunström, som alla gestaltat och skrivit om landskapet i så många olika sammanhang. Andra gånger har Värmland setts som en krisdrabbad region präglad av nedläggning och arbetslöshet, till ytterligare en bild med stark framtidstro (Lönnbring & Stolare, 2007). Det här innebär att upplevelserna och identifikationen med Värmland i form av den bild man har av landskapet varierar. Värmland har också en lång historia som gränsregion och under 1000-talet skrev biskopen Adam Bremen *Mellan Norge och Sverige bo Värmlänningarna* (Kullgren, 2000, s. 35). Efter detta har den Värmländska tillhörigheten skiftat och hört både till Sverige och Norge, men från och med 1389 kan landskapet sägas formellt ha blivit svenskt. Närheten till Norge är påtaglig och skapar ytterligare en

Grundel, I (2011) Den värmländska själen i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

bild av det värmländska. Samtidigt är bilden och uttrycken av vad som kännetecknar Värmland många. Andra metaforer som lyfts fram om värmlänningen är till exempel ”skogsfinnar” eller ”bruksarbetare”. Andra gånger handlar det om uttryck som ”värmlandsandan” som bygger på tidigare traditioner inom bruksmiljön och det klassiska ”dä orner sä” (Kullgren, 2000). Bilderna av Värmland är många, men som utomstående betraktare har ändå alltid bilden av Värmland varit att det är ett landskap som bär på ett rikt kulturarv och att det därför också finns en regional identitet. Samtidigt påpekas det ofta att vi i Sverige inte har några egentliga och starka regionala identiteter på samma sätt som i andra områden ute i Europa. De enda landskapen som i vissa sammanhang brukar pekas ut är möjligen Gotland, Skåne, Jämtland och Dalarna (Ek, 1994; Salomonsson, 1994).

Samtidigt ser vi hur begrepp som identitet och kultur har kommit att spela en allt större roll inom den svenska regionalpolitiken, där dessa ses som viktiga för regional utveckling. Båda begreppen har alltmer kommit att värdesättas som viktiga för den ekonomiska tillväxten i dagens regioner. En lokal identitet och kultur sägs bidra till en stark sammanhållning som i sin tur ska stärka regionens konkurrenskraft utåt (Syssner, 2006; Nilsson, 2003). Detta innebär ofta att det är en romantiserad och stereotyp bild av dagens regioner som lyfts fram utåt sett för att stärka bilden av regionen, där kultur och identitet har fått ett ekonomiskt värde (Blank & Weijmer, 2009). Detta är också tydligt i ett flertal regionala utvecklingsprogram där det går att läsa om vikten av attraktiva och socialt sammanhållna regioner där människor känner tillit till varandra och känner stolthet och identifierar sig med själva platsen (Norberg, m.fl., 2008). I Värmlands regionala utvecklingsprogram går det att läsa *att kulturen ska användas för att stärka den regionala identiteten och som ett medel för sammanhållning i samhället* (Värmland växer, 2008). I kontrast till detta diskuteras det ofta huruvida vi är lika platsbundna som tidigare. Det vill säga om det faktiskt är så att våra lokala och regionala tillhörigheter har minskat i betydelse i en alltmer globaliserad och homogeniserad värld. Kommunikationsmöjligheterna världen över i form av infrastruktur och media har förbättrats. I och med detta så har våra möjligheter att resa och att knyta kontakter över allt större ytor ökat. Vi kan förflytta oss stora avstånd på bara ett par timmar, samtidigt som vi kan kommunicera med någon på andra sidan jordklotet via Internet och per telefon när som helst på dygnet. Det blir därmed allt lättare att knyta band med andra grupper som vi kanske har mer gemensamt med än de som vi har runtomkring oss. Vi är inte lika isolerade som våra förfäder och därmed inte lika bundna till vår hembygd, till det lokala och det regionala. Massey (1995) menar att platser länge har setts som unika med särskilda karaktärsdrag, egna traditioner, lokala kulturer och dialekter. Idag vet vi att den här synen på platser som isolerade enheter är förlegad. Istället lever vi i ett samhälle där vi i allt större utsträckning knyts samman genom olika nätverk som överlappar varandra och frågan är då om platsers betydelse för våra identiteter minskar? Vissa anser att globaliseringen har dubbla effekter, där det på samma gång som vi får en alltmer likartad homogen kultur världen över, menar att detta leder

till starkare kopplingar till det lokala och det regionala (Gustafsson, 2002). Andra talar om att nationalstatens roll har förändrats och att den har minskat i betydelse, medan regionerna i Europa istället har fått ökat inflytande, vilket har lett till att den regionala nivån blivit allt viktigare (Keating, 1998). I sin tur har detta också lett till att den regionala nivån i Sverige har blivit allt viktigare och som också påverkat utvecklingen av en ny regional indelning i Sverige. I den här processen har den regionala identiteten diskuterats och om det är något som påverkar hur den nya administrativa indelningen bör göras.

Det här kapitlet syftar till att se hur värmlänningens identitet förhåller sig till olika geografiska skalor, det vill säga hur värmlänningen ser på sin geografiska tillhörighet och hemmahörighet. Frågan är hur identifierar sig egentligen värmlänningen med länet eller landskapet Värmland och andra geografiska skalor, från det lokala till det globala? Vad är det för något som spelar roll för att värmlänningen ska trivas och ha en koppling eller en känsla för platsen där de bor? Syftet är alltså att lyfta fram värmlänningens identitet och hur de ser på sig själva. Detta är frågor som också handlar om att känna samhörighet och att kunna lita på andra, men också om livskvaliteten på orten där man bor. Det här kapitlet fokuserar därför på frågor som handlar om värmlänningens känsla av tillhörighet, hemmahörighet samt uppfattningen av livsmiljön på den egna orten.

Identitet

Vad är då egentligen identitet? Identitetsbegreppet är oerhört komplext och svårdefinierat. Identitet kan handla om något så grundläggande som frågor om vem jag är, vad jag är, var jag hör hemma och var jag är född (Kershen, 1998; Peterson, 2003). Det handlar med andra ord om hur vi ser på oss själva. Vi kan ha flera olika identiteter som överlappar varandra. Vi är svenskar, värmlänningar, kvinnor, män, lärare, föräldrar, gammal och ung och så vidare. Braunerhielm (2006) menar att *identitet handlar om hur vi skapar mening för oss själva utifrån vår egen erfarenhet* (Braunerhielm, 2006, s. 45). Identitet kan därför sägas vara en process som skapas i relationer i möten med andra, både genom likheter och olikheter (Ek, 1994).

Utifrån den humanistiska geografin så kan identitet och identitetsskapande också sägas handla om kopplingen till en plats. Det innebär att identitet i de här fallen också kan bestå av en ”känsla för en plats” (Rose, 1995, s. 88), men det handlar också om en känsla av tillhörighet till en plats, en platsidentitet. När vi pratar om identitet i förhållande till en plats handlar det framförallt om levda erfarenheter, där platser skapas och återskapas av människor, men också genom olika sociala relationer med andra. Det handlar också om att känna sig tillfreds och hemma, vilket också kan kopplas till olika erfarenheter i form av värderingar och attityder som finns på en plats. Ser vi till relationen mellan plats och identitet så kan plats i det här sammanhanget relateras till olika geografiska skalor, från det mer lokala från hemmet, den plats där vi bor, eller den regionala, nationella eller till och med det globala

(Tuan, 1977). Det här är frågor som vissa forskare menar är mer aktuella idag i och med att nationalstatens innebörd förändras. I takt med en ökande europeisering och internationalisering så har den regionala nivån fått allt större betydelse. Kershen (1998) menar att detta har förstärkt frågor om vem som hör hemma var. Massey (2004) menar att identitetsskapande är en ständigt pågående process och därför skapas utifrån våra egna levda upplevelser och erfarenheter, både utifrån relationen till andra människor, till olika platser och vår omgivning.

När det handlar om identitetsbegreppet så finns det också kopplingar till begreppet kultur. Definitionen av kultur utgår i det här sammanhanget från ett antropologiskt synsätt, där kultur står för den kultur en grupp människor delar. Kultur handlar då om olika ekonomiska, sociala, materiella och tankemässiga mönster som vi människor formar men också är en del av (Ek, 1992). Kultur kan sägas vara det språk, de idéer, värderingar, seder och så vidare som vi delar i ett samhälle eller inom en grupp. En kultur är något vi föds in i, men samtidigt något som vi också socialiseras in i. Kulturen är föränderlig, valbar men också geografiskt överförbar. En individ kan identifiera sig med en viss kultur men som ett resultat av migration delvis också fånga upp element av en ny kultur. På det sättet uppstår en slags hybridkultur (Kershen, 1998). Salomonsson (1996) talar om hemkänsla som handlar om att kunna identifiera sig själv och sin plats i omgivningen. Kultur kan därför användas för att beskriva vad som är utmärkande för en viss grupp människors sätt att leva, såsom till exempel ett samhälle, en nation eller en social grupp. Det kan också handla om en grupps olika värderingar som då jämställs med gruppens kultur. I de här fallen blir kulturen utmärkande för en grupps identitet och kan därför ses som en del av skapandet och utbytet av mening mellan medlemmarna i ett samhälle eller en grupp. Detta kan också kopplas samman med olika geografiska nivåer i fråga om att dela en regional kultur med andra. Det vill säga en känsla av samhörighet med de andra på exempelvis den regionala nivån. Zimmerbauer (2011) menar att en viktig del i konstruktionen av identiteter är en känsla av att känna samhörighet och identifikation med andra och med platsen där man bor. På den individuella nivån innebär detta att individer känner tillhörighet till en plats eller region och att de upplever den som annorlunda från andra. Det kan då handla om olika regionala särdrag som också kan bli en del av individer och deras individuella identiteter. En känsla av att kunna identifiera sig med exempelvis en region, bygger på ett medvetande om att den existerar, vilket då också blir uppenbart i invånarnas självkännedom, känslor och agerande (Zimmerbauer, 2011). Det finns olika grad av regional identitet, i vissa länder bygger identiteten på en starkare etnisk bakgrund, men det finns också en mera traditionell karaktär där regionen hålls samman av en gemensam historia, språkdrag, värderingar och ett folkligt kulturarv. Det handlar då snarare om en social identitetsupplevelse inom olika samhällsskikt. Den här sociala identitetsupplevelsen blir starkare om alla i regionen känner sig som t.ex. värmlänningar. Vi klär på oss olika roller i olika sammanhang då den regionala identiteten är viktig vid vissa tillfällen (Ek, 1992). Ek beskriver regional identitet *som den regionalt*

begränsade kultur människorna identifierar sig med (Ek, 1992, s. 96). Detta innebär att den kulturella identiteten också kan ha att göra med hemkänsla eller kulturellt välbefinnande, det vill säga att kunna identifiera sig själv och sin plats i en större helhet (Salomonsson, 1996).

Precis som Benedict Anderson (1992) ser på nationen som en föreställd politisk gemenskap, så utgör också samma principer grunden för en identifikation med regioner. Det är inte möjligt för invånarna att lära känna, träffa eller höra talas om hela den övriga befolkningen inom regionen, vilket skapar föreställningen om en regional gemenskap. På samma sätt menar också Salomonsson (1996) att regional identitet kan sägas vara en identifikation med ett större regionalt kollektiv där det finns föreställningar om att de övriga människorna i regionen tänker på ett likartat sätt och lever under samma livsvillkor till skillnad från människor i andra regioner. Definitionen av kultur i det här sammanhanget handlar därmed om det som utmärker en viss grupps människors sätt att leva. Framförallt så handlar det om gemensamma värderingar, regler och normer som formas i samhället. Kultur blir här en indikator för en grupps identitet. Det finns dock stora skillnader mellan de olika nivåerna. Den nationella bygger på en ”föreställd gemenskap” som är grundad i olika symboler, tradition och kultur och kännetecknas av en koppling till ett större territorium. På samma sätt kan också den regionala sägas utgöras av en ”föreställd gemenskap” som är kopplad till regionen och dess olika särdrag. Den lokala identiteten har en större anknytning till platsen och bygger inte i lika stor grad på en föreställd gemenskap utan en känsla av hemmahörighet.

Många gånger reflekterar vi inte över våra egna identiteter förrän den ställs i motsats till något annat och det handlar om tvivel om tillhörighet. En av förutsättningarna för skapandet av en identitet är ofta att det finns ett motsatsförhållande där det finns andra som vi kan förhålla oss till i form av ”de andra”. Identiteten skapas i ett ”vi-de” förhållande (se exempelvis Kershen, 1998; Kinnwall, 2003, Paasi, 1996), vilket också är faran med att kategorisera identiteter, då detta kan bidra till ett förstärkande av utanförskap i samhället. En regional identitet är till exempel inte nödvändigtvis något som vi är ständigt medvetna om, utan är snarare något som blir påtagligt i specifika situationer när vi kommer utanför den egna hemtrakten. Nationella och regionala identiteter blir ofta mer påtagliga när vi befinner oss utomlands eller på en annan plats i det egna landet. Vissa kulturella markörer blir då starkare och vi identifierar oss ofta med symboler som vi känner igen (Petersson, 2003). I vissa fall förstärks också den regionala identiteten när som till exempelvis Kullgren (2000) diskuterar olika situationer där regionen antingen lyfts fram ur ett positivt perspektiv, eller att regionen blir utsatt för granskning och därför ifrågasätts. Dagens svenska situation med regionförstoring och det ökade fokuset på den regionala nivån är exempel på detta. Regioner konkurrerar idag med varandra och då lyfts ofta den regionala särarten i form av kultur och identitet fram för att förstärka den regionala nivån. Samtidigt är länet Värmlands gränser under granskning i och med en möjlig regionförstoring, där frågan är var Värmland kommer att hamna i framtiden.

Värmland

Platser kan som tidigare nämnts utgöras av flera olika geografiska skalor, från det mer lokala till det globala. Identiteter behöver inte heller vara platsbundna, men om vi pratar om platsidentiteter så handlar det ofta om en koppling till en plats eller en känsla för den plats där man bor. Ser vi till den upplevda geografiska tillhörigheten i Värmland så kan Värmland i sig definieras på olika sätt, både som landskap och som län. I den här undersökningen så har urvalet baserats på länet Värmland, men det är ändå omöjligt att säga något om huruvida de som svarat att det känner sig som värmlänningar faktiskt känner en koppling till länet eller till landskapet. Utgångspunkten blir här att se Värmland som en plats oavsett om man identifierar sig med landskapet eller med länet. I den här undersökningen har Värmland delats upp i fyra olika delområden som i sig inte nödvändigtvis behöver utgöra grunden för identitet, men i vissa sammanhang hör vi ändå talas om ett norra, östra och västra Värmland samt Karlstadsområdet som om dessa områden skulle skilja sig åt. Utifrån frågans utformning där respondenterna ombads att svara på huruvida följande benämningar passar in på vad de känner att de är, så är det inte möjligt att skapa en hierarkisk ordning, där man känner sig mer svensk än något annat. Samtidigt kan vi se detta som ett bevis på att vi faktiskt har flera olika identiteter. Vi identifierar oss alltså både med den lokala platsen där vi bor, men också med Värmland och Sverige.

Regiontillhörighet

Frågan gällande regional identitet och tillhörighet har kommit att diskuteras när det gäller debatten om den framtida regionala indelningen i Sverige. Utifrån Ansvarskommitténs slutbetänkande 2007 *Hållbar Samhällsorganisation med utvecklingskraft* (SOU 2007:10) så lämnades ett antal förslag som grund för den nya indelningen. En av rekommendationerna var då att län och regionkommuner bör avgränsas i så stor mån som möjligt utifrån att invånarna skulle känna en koppling till området. Det framhålls också att *det är en styrka om läns- och regionindelningen kan grundas i en gemensam identitet* (SOU 2007:10, s. 287). Samtidigt framhålls att det inte finns några starka regionala identiteter i Sverige. I ett flertal fall är kopplingen till våra landskap starkare än till länen och vi har även andra identiteter som är av minst lika stor vikt, och därför bör inte den regionala identiteten ges för stor betydelse. Ansvarskommittén menar att det vare sig är möjligt att skapa en ny administrativ indelning som bygger på en regional identitet, men det är inte heller önskvärt (SOU 2007:10). Frågan är då hur värmlänningen ser på den egna geografiska tillhörigheten.

I störst utsträckning identifierar sig de boende i Värmland som svenskar (se tabell 1), och i sista hand som Västsvenskar. Av de som svarat på frågan eller del av frågan identifierar sig de allra flesta som svenskar, i andra hand som värmlänningar, i tredje hand med orten där de bor, i fjärde hand som Européer och i sista hand som väst-

svenskar. Detta skiljer sig inte särskilt mycket åt mellan olika geografiska delområden, förutom när det gäller alternativet värmlänning där det är något fler i norra Värmland som ser sig som värmlänningar. Det är endast 27 procent som identifierar sig som västsvenskar, vilket blir intressant i debatten om Värmlands framtida tillhörighet i regionfrågan. Vi kan se att vare sig det gäller den geografiska tillhörigheten (se tabell 1) eller hemhörigheten (se tabell 3), så identifierar sig värmlänningen i någon större utsträckning med Västsverige. När det gäller uppfattningen av att känna sig som västsvensk så kan det också debatteras kring huruvida detta är ett vedertaget begrepp som existerar och som särskilt många identifierar sig med. Däremot så finns det inte helt oväntat vissa skillnader i boendeområde och huruvida värmlänningen identifierar sig som västsvensk eller inte. Det är något fler i västra Värmland, 35 procent, och i Karlstadsområdet, 28 procent, som identifierar sig med Västsverige, till skillnad från norra och östra Värmland där 18 respektive 20 procent identifierar sig med Västsverige. Det här innebär att den större delen, sju av tio, av de svarande inte har någon uppfattning i frågan, inte har svarat på delfrågan eller helt enkelt har svarat att de inte identifierar sig som västsvenskar. Detta kan tolkas som att det är sju av tio som inte kan identifiera sig med kategorin västsvensk.

Tabell 1 Upplevd geografisk tillhörighet (procent)

	Upplevd geografisk tillhörighet					
	Svensk	Värm-länning	Ortsbo	Europé	Väst-svensk	Minsta antal svar
Hela Värmland	84	76	59	50	27	1072
Karlstadsområdet	85	73	53	54	28	522
Norra Värmland	86	85	73	47	18	190
Östra Värmland	88	76	62	44	20	143
Västra Värmland	78	76	61	48	35	216

Kommentar: Fråga 42, I vad mån passar följande benämningar in på vad du känner att du är? Markera på varje rad det som ligger närmast din uppfattning. Svarsalternativen utgörs av en skala från 1-7, där 1 står för passar inte alls och 7 för passar helt och fullt. Här har alternativen 1-2 slagits samman till passar ej och 6-7 för passar. I tabellen redovisas det senare alternativet, det vill säga de som svarat att alternativet stämmer överens med deras uppfattning av den upplevda geografiska tillhörigheten. (Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan eller del av frågan).

För att kunna sätta in resultatet av Värmlandsundersökningen i ett större perspektiv och i förhållande till hur den regionala identiteten uppfattas i andra delar av Sverige så har exempelvis samma fråga ställts även i 2008 års undersökning som genomfördes i Norrland i Norrlandsstudien[1]. Jämför vi siffrorna från Norrlandsundersökningen

med Värmland så ser vi att även här identifierar sig de allra flesta med Sverige och också i hög utsträckning med länet där man bor. Detta blir framförallt tydligt i fallet med Norrbottens län, där åtta av tio som bor i Norrbotten uppfattar sig som norrbottningar. Här finns dock en problematik i och med att det beror på hur den regionala identiteten definieras. Länet Värmlands gränser sammanfaller i stort sett med landskapets gränser förutom vissa undantag i den östra delen av länet. I de norra delarna av landet kan vi möjligtvis prata om tre olika typer av geografiska skalor i form av Norrland, länet och landskapen. Då den värmländska undersökningen har utgått från länet, ligger dock fokus i jämförelsen också på de norrländska länen med undantag för Norrland som här också tagits med. Det verkar dock allmänt sett vara så att de allra flesta även i Norrland i störst utsträckning identifierar sig som svenskar, med länet där man bor men i det här fallet också med Norrland. Här blir det också extra tydligt att vi har flera olika multipla identiteter och att det oftast är sammanhanget som avgör hur vi definierar oss själva. I det här fallet är det möjligen också så att människor själva inte reflekterar över den egna identiteten förrän de blivit tillfrågade.

Tabell 2 Upplevd geografisk tillhörighet i de Norrländska länen, i förhållande till Värmland

	Upplevd geografisk tillhörighet				
	Svensk	Länet där man bor	Norrland	Europé	Minsta antal svar
Värmland	88	77	-	54	1072
Norrbotten	78	83	62	43	653
Västerbotten	76	75	63	40	690
Västernorrland	75	59	59	40	644
Jämtland	72	68	54	43	371

Kommentar: Fråga 22 i den Norrländska regionstudien från 2008, I vad mån passar följande benämningar in på vad du känner att du är? Markera på varje rad det som ligger närmast din uppfattning. Svarsalternativen utgörs av en skala från 1-7, där 1 står för passar inte alls och 7 för passar helt och fullt. Här har alternativen 1-2 har slagits samman till passar ej och 6-7 för passar. I tabellen redovisas det senare alternativet, det vill säga de som svarat att alternativet stämmer överens med deras uppfattning av den upplevda geografiska tillhörigheten. (Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan eller del av frågan. De senare har räknats in då de utgör en relativt stor andel av procentbasen och därför kan ett icke svar på del av frågan möjligen räknas som ett svar i form av att man inte känner sig som…).

EU:s identitetsbygge

Som vi ser så är det möjligt att känna tillhörighet på flera olika territoriella nivåer, även på en supranationell nivå. Europa har sedan medeltiden utgjort medelpunkten för olika regionala och supranationella identitetsprojekt. Under medeltiden var Europa en plats som den utbildade eliten i Europa kunde identifiera sig med (Rose, 1995), och idag talas det ofta om EU:s identitetsbygge. Mellan de olika medlemsländerna i Europa så ser vi hur gränsöverskridande samarbeten ökar och också uppmuntras av den Europeiska Unionen. På det här sättet och i kombination med utsuddade gränser, ökad handel och rörlighet skapas också en ökad integration mellan medlemsländerna. Berg och Lindahl (2011) menar att det är en utmaning för en organisation som EU att skapa legitimitet hos medborgarna. Skapandet av en europeisk identitet kan ses som ett led i den här processen, men blir självklart problematisk då den står i motsats till nivåer som den nationella och den regionala. Vikten av att försöka främja den europeiska identiteten blir dock tydlig genom olika strategier, där det bland annat har tagits fram en gemensam kulturpolicy där ett av målen är att främja känslan av gemenskap men också för att stärka den Europeiska Unionen som politiskt projekt. Innehållet i den här policyn kan delas in i tre teman; gemensamma värderingar och främjandet av ett gemensamt kulturarv, kulturell mångfald samt konstruktionen av ett europeiskt medborgarskap och identitet. Detta blir motstridigt med tanke på alla de olika stater som ingår i EU som både har starka band till varandra, men samtidigt är oerhört olika. Det finns en stor mångfald av olika identiteter och kulturer. Målet är dock inte att skapa en gemensam kultur för alla medlemsländerna, utan att skapa en identitet som bygger på mångfalden (Blank & Weijmer, 2009). Utifrån undersökningen i Värmland så identifierar sig inte värmlänningen i någon större utsträckning med Europa. Det är ungefär hälften som identifierar sig som européer (se tabell 1), men endast fem procent som känner sig hemma i Europa (se tabell 3). Samma sak gäller också i Norrland (se tabell 2), där det är något färre än i Värmland som identifierar sig som européer.

Geografisk platsidentitet i Värmland

En viktig aspekt av platser är att platser ofta skapar en slags känsla av tillhörighet och mening till platsen för dess invånare, många gånger används begreppet platsidentitet eller en känsla av plats. I det här fallet används begreppet hemmahörighet, vilket handlar om att visa på att platser utgör viktiga byggstenar i människors identitetsskapande. Det kan därför handla om hur människor tänker och känner för platser, då de ofta sägs spela en så stor roll för människor att de blir en del av identiteten. Om vi pratar om att identitet kan kopplas samman med platser, så handlar det om en känsla av att känna en tillhörighet till platsen, men också om att kunna känna sig tillfreds och hemma. Detta hör också samman med att olika värderingar och kvaliteter på platsen delas med andra. Den främsta platsen i de här fallen handlar

oftast om det egna hemmet (Rose, 1995). Edward Relph (1976) menar att platser är något som finns överallt i vår vardag, från hemmet, på arbetet, på gatan, i kvarteret, i regionen, i nationen och så vidare. Det här gör att de också upplevs i flera olika sammanhang genom omgivningen, i olika dagliga rutiner, i möten med andra människor, men också i förhållande till andra platser. Platser kan därför inte ses som självständiga eller oberoende enheter. Det finns också lika många upplevelser/identiteter av platser som det finns människor. Det är människorna som skapar platser genom sina upplevelser av dem, men även platser kan ha en identitet.

> *People are their place and place is its people (Relph, 1976, s. 34).*

Det finns skillnader i att känna samhörighet med andra på olika geografiska skalor, och att känna sig hemma på en plats. Detta blir också tydligt när vi jämför den geografiska tillhörigheten med att känna sig hemma på en plats. I Värmland upplever de allra flesta den största känslan av att höra hemma på den ort där de bor. Cirka åtta av tio upplever sig känna sig hemma på orten där de bor, men de känner sig också hemma i nästan lika stor utsträckning även på andra geografiska skalor såsom i den kommun där de bor, i Värmland och i Sverige (se tabell 2). I minst utsträckning känner sig Värmlänningen hemma i Norge, Övriga Norden, Övriga Europa samt utanför Europa. Det är inte helt förvånande att det är något fler i västra Värmland än i övriga länet som känner sig hemma i Norge. Att känna sig hemma i störst utsträckning i närliggande områden kan förklaras av att en känsla av att känna sig hemma på en plats handlar om en koppling till platsen, i sin enklaste form av att bo eller ha bott på platsen. Detta blir också tydligt när vi tittar på kopplingen mellan hur länge man bott på en ort och känslan av att känna sig hemma. Det är tydligt att de som alltid bott i samma kommun har en större känsla av att känna sig hemma på orten där de bor i förhållande till de som inte bott i samma kommun lika länge. Av de som uppgett att de alltid bott i samma kommun har 92 procent angett att de också känner sig hemma på orten där de bor, till skillnad från de som bott mindre än fyra år i samma kommun där det endast är 50 procent som angett att de känner sig hemma. Siffrorna gällande den kommun där jag bor ligger ungefär på samma nivå, där 87 procent de som alltid bott i kommunen också känner sig hemma i kommunen där de bor jämfört med 37 procent av de som bott i kommunen mindre än fyra år. Samma mönster följer också övriga geografiska skalor såsom Värmland och Sverige. Det verkar alltså vara så att vi känner oss mer hemma på en plats ju längre vi har bott där. När det gäller olika åldersgrupper så verkar det överlag som om det finns tendenser till att den äldre delen av de tillfrågade upplever en starkare koppling till olika geografiska skalor. I åldersgruppen 65-85 år är det 80 procent som identifierar sig med orten där de bor, medan det är något färre i gruppen 16-29 år. De allra största skillnaderna verkar finnas i fråga om hemmahörigheten i Värmland och i den egna hemkommunen, där de är fler äldre än yngre som känner sig hemma i de här områdena. Detta skulle kunna förklaras med att vi lever i ett rörligare

samhälle, där vi inte är lika bundna till olika platser som tidigare. Det är också fler äldre som känner sig hemma i Västsverige och Norge än bland de yngre, jämfört med exempelvis Europa. Samtidigt så visar det sig att en stor del av de tillfrågade som känner sig hemma i den mer geografiska närheten såsom födelseort, den ort där jag bor samt den kommun där jag bor, upplever en större känsla av hemhörighet ju längre de bott på platsen.

Tabell 3 Upplevd geografisk hemmahörighet i Värmland (procent)

	Den ort där jag bor	Värmland	Den kommun där jag bor	Sverige	Min födel-seort	Västsverige	Norge	Övriga norden	Övriga Europa	Utanför Europa	Minsta antal svar
Totalt i Värmland	82	78	77	73	63	37	10	5	5	3	1074
Boendeområde											
Karlstadsområdet	79	77	75	73	61	39	8	5	7	3	522
Norra Värmland	83	83	80	76	69	33	9	6	4	2	190
Östra Värmland	84	72	80	74	61	28	9	6	6	4	143
Västra Värmland	84	77	78	71	67	44	14	4	3	2	216
Ålder											
16-29 år	73	61	66	63	72	33	5	3	6	3	155
30-49 år	80	77	76	71	66	39	10	6	5	5	276
50-64 år	86	82	81	78	60	35	12	5	5	2	324
65-85 år	83	82	80	76	60	41	10	5	6	2	317
Antal bodda år i kommunen											
Har alltid bott här	92	83	87	68	83	38	9	5	4	2	327
Alltid bott här, bortsett från kortare perioder	87	86	87	77	78	46	9	6	6	5	171
Inflyttad, mer än 10 år	82	79	77	79	45	38	12	5	6	2	369
Inflyttad mellan 4 och 10 år	64	64	63	71	59	35	15	5	8	3	88
Inflyttad mindre än 4 år	49	45	37	65	51	23	5	2	6	4	86

Kommentar: Fråga 43, Hur väl känner du dig hemma i följande geografiska områden? Markera på varje rad det som ligger närmast din uppfattning. Svarsalternativen utgörs av en skala från 1-7, där 1 står för inte alls hemma och 7 för helt hemma. Här har alternativen 1-2 har slagits samman till känner sig inte hemma och 6-7 för känner sig hemma. I tabellen redovisas det senare alternativet, det vill säga de som svarat att de känner sig hemma i de olika geografiska områdena. I tabellen redovisas inte svarsalternativen Norge, Övriga Norden, Övriga Europa samt Utanför Europa på grund av för få svarande. (Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan, eller del av frågan).

Jämförelsen med övriga Sverige är i det här fallet något problematisk då frågan i både Riks-SOM, Väst-SOM och Syd-SOM undersökningarna har ställts på ett annorlunda sätt. Där har respondenterna istället fått ta ställning till frågan; *I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma?* Det innebär att kopplingen till de olika geografiska skalorna istället har fått rangordnas. I Syd-SOM undersökningen från 2008 (se tabell 4) har de svarande i Skåne i första hand angett att de känner den största kopplingen till den ort där de bor (45 procent), i andra hand till den region där de bor (29 procent), det vill säga Skåne och i tredje hand till Sverige som helhet (12 procent). Bland västsvenskarna i 2009 års Väst-SOM-undersökning uppger också den största andelen av de svarande att den primära hemmahörigheten finns på orten där man bor (45 procent) och därefter i Sverige som helhet (22 procent). Kopplingen till den egna regionen är till skillnad från i Skåne inte särskilt stor då det endast är nio procent av de svarande som angett att den primära hemmahörigheten finns i Västra Götaland. Detta innebär att skåningarna i större utsträckning än i Västra Götaland känner större hemmahörighet både på den egna orten och i den egna regionen än i landet som helhet, medan man i Västra Götaland känner större hemmahörighet på den egna orten och i landet som i helhet än i den egna regionen. Det är här möjligt att göra vissa kopplingar till undersökningen i Värmland, genom att Värmlänningen i störst utsträckning identifierar sig med orten där man bor. Samtidigt är det inte möjligt att rangordna svarsalternativen, men det går ändå att dra paralleller till Skåne, där alternativet att känna sig hemma i den egna regionen har kommit på andra plats i rangordningen. Även i Värmland finns det en stark hemmahörighet i det egna länet/landskapet som i det här fallet möjligen kan likställas med dagens Region Skåne och Västra Götalandsregionen.

Tabell 4 Upplevd primär hemmahörighet i Västra Götaland och Skåne (procent)

	Den ort där jag bor	Sverige som helhet	Den region där jag bor	Landskapet där jag bor	Mitt tidigare län	Norden	Europa	Världen som helhet	Minsta antal svar
Västra Götaland	45	22	9	8	3	3	4	4	2877
Skåne	45	12	29	-	3	2	5	4	3168

Kommentar: Fråga 88 i Syd-SOM undersökningen, 2008 samt fråga 84 i Väst-SOM undersökningen, 2009. Frågan lyder: I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma? (Markera endast ett kryss). (Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan). Data hämtade från Väst-SOM undersökningen, 2009 samt Syd-SOM undersökningen, 2008.

Den lokala livsmiljön

Vi har nu sett att identiteter existerar på flera olika geografiska skalor och att de överlappar varandra. Vi kan alltså känna oss både som svenskar, värmlänningar och ortsbor på samma gång. När det gäller att känna sig hemma på en plats, påverkar olika faktorer såsom ålder men också hur länge man har bott på platsen. Samtidigt talas det allt oftare om ”attraktiva livsmiljöer”, som ska bidra till att människor vill flytta till en plats. Det är dock lika viktigt för att få människor att vilja stanna kvar och fortsätta leva på en och samma plats. Relph (1976) lyfter fram tre komponenter som kan sägas utgöra grunden för en plats identitet i form av den fysiska omgivningen, aktiviteterna på platsen och platsens innebörd för de människor som lever där (Relph, 1976). Det här gör att det också är yttre faktorer som påverkar känslan av både tillhörighet och en känsla av att känna sig hemma på en plats. Det här kan därför också sägas höra samman med livsmiljön på den plats där man bor. Olika faktorer såsom exempelvis upplevelsen av natur- och boendemiljö, trygghet och samhörighet med andra är viktiga faktorer för upplevelsen av att kunna känna sig hemma på en plats. Platsidentitet kan alltså sägas handla om människors upplevelser av den fysiska omgivningen samt olika objekt och aktiviteter på platsen (Relph, 1976). Vikten av att människor känner sig trygga och hemma på den plats där de bor, sägs idag bidra till utvecklingen på olika platser. Om människor känner sig otrygga saknas ett ansvar för den lokala omgivningen och det är också svårt att känna tillhörighet. Känner du dig hemma på platsen där du bor så stärks ofta den här känslan genom en känsla av tillhörighet i den större regionen. Frågan är då hur upplevelsen av platsen förhåller sig till den fysiska omgivningen eller livsmiljön på platsen (se tabell 5).

När det gäller värmlänningen så ses generellt sett boendemiljön och naturmiljön som mycket bra eller ganska bra på den ort där man bor, då nio respektive åtta av tio svarande upplever detta. Även när det gäller trygghet så är det en stor andel i form av 84 procent som upplever detta som ganska bra eller mycket bra på orten. Det är också en stor andel som känner samhörighet med andra på orten i form av tre av fyra. När det gäller medborgarinflytande och jämställdhet mellan kvinnor och män så är det inte lika många som är nöjda. Det är endast tre respektive fyra av tio av de svarande som tycker att detta är bra eller ganska bra. När det kommer till kulturdelen så är det inte heller någon majoritet som anser att detta är tillfredsställande på orten där de bor. Gällande kultur och konst så anser fyra av tio att det är ganska bra eller mycket bra, medan fem av tio tycker att hembygdskultur och traditioner är ganska bra eller mycket bra. Ser vi på dessa i förhållande till orten där man bor, så skiljer sig dessa siffror inte åt, utan stämmer relativt bra överens med om man känner sig hemma eller inte på orten. Bland de som känner sig hemma på orten där de bor, uppfattas också boende- och naturmiljö, trygghet och samhörighet med andra som ganska bra eller mycket bra. Det visar också på kopplingar mellan en känsla av samhörighet med andra, trygghet, boende- och naturmiljö och kopplingen

till att känna sig hemma på en plats. Dessa faktorer kan ses som grundläggande för att kunna känna sig hemma, då detta också handlar om att trivas på den plats där man bor. Samtidigt är det intressant att det inte är särskilt många som uppfattar att de har något större medborgarinflytande och heller inte att det är särskilt jämställt på orten där de bor.

Tabell 5 Upplevelse av livsmiljön på den orten där man bor (procent)

	Boendemiljö	Trygghet	Naturmiljö	Samhörighet med andra	Hembygdskultur och traditioner	Kultur och konst	Jämställdhet mellan kvinnor och män	Företagsklimat	Medborgarinflytande	Minsta antal svar
Hela Värmland	90	84	78	74	50	41	40	34	32	1040
Känner mig hemma i										
Orten där jag bor	92	86	80	80	52	43	42	37	34	851
Värmland	91	86	80	79	54	44	42	37	34	807
Sverige	91	86	81	78	54	46	42	37	34	772
Kön										
Man	91	84	78	73	44	34	47	36	29	494
Kvinna	88	84	78	75	55	49	34	33	34	547
Ålder										
16-29år	77	72	61	58	29	34	35	24	27	152
30-49 år	81	83	77	67	49	34	38	37	33	276
50-64 år	90	84	85	79	51	46	39	37	33	317
65-85 år	95	90	81	83	60	48	47	35	32	292
Boendeområde										
Karlstadsområdet	91	84	75	71	44	40	36	35	29	506
Norra Värmland	89	87	81	84	64	46	51	37	37	183
Östra Värmland	87	80	83	70	49	41	32	30	31	137
Västra Värmland	89	84	78	76	52	41	45	34	33	210
Boendemiljö										
Landsbygd	92	86	81	81	61	35	50	34	38	274
Annat tätort, ej kommunens centralort	89	89	80	78	51	32	35	35	33	143
Kommunens centralort	87	80	76	71	49	45	37	32	28	366
Karlstad	90	83	74	67	36	48	35	38	30	224

Kommentar: Fråga 44; Hur upplever du följande på den ort där du bor? Svarsalternativen Mycket bra och Ganska bra har slagits samman, likaså svarsalternativen Ganska dåligt och Mycket dåligt. I tabellen redovisas svarsalternativen Mycket bra och Ganska bra. (Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan).

De äldre åldersgrupperna verkar vara mer nöjda än de yngre. Detta gäller i stort sett alla faktorer, men de största skillnaderna finns framförallt när det gäller hembygdskultur och traditioner, där endast 29 procent av den yngre åldersgruppen, 16-29 år, tycker att det är ganska eller mycket bra, jämfört med 60 procent hos den äldre åldersgruppen, 65-85 år. Generellt sett är det en större och ökande andel av de äldre åldersgrupperna som upplever boende- och naturmiljö, trygget och samhörighet med andra som bra eller mycket bra. Det finns inga större skillnader mellan olika delar av Värmland i någon av frågorna, inte heller i fråga om boendemiljön.

Slutligen kan vi se att Värmlänningen på det stora hela är mycket nöjd med att bo både i Sverige, i Värmland och i den egna hemkommunen, då de allra flesta har svarat att de upplever att det är bra eller mycket bra att bo i dessa områden (se fig. 1). Sammanfattningsvis så kan vi se att värmlänningar identifierar sig både som svenskar, med den större regionen och med det lokala samhället, men inte i lika stor utsträckning med Europa. Det finns en stark anknytning till det mera lokala genom en känsla av hemmahörighet både i det lokala samhället, men också i Värmland och i Sverige. Känslan av hemmahörighet är inte lika stor när det gäller övriga Norden och Europa, vilket kan förklaras av att hemmahörighet framförallt hänger samman med en känsla för platsen och därmed en direkt koppling till platsen. Samtidigt finns det skillnader mellan olika åldersgrupper i förhållande till upplevelsen av både hemmahörighet, men också i förhållande till frågor som gäller boendemiljö-, naturmiljö, men också trygghet och samhörighet på platsen där de bor. Frågan är då om detta är resultatet av att en känsla för platsen eller att känna sig hemma stiger i förhållande till hur länge man bott på samma plats, eller om det är en förändring i samhället, där vi inte längre är lika platsbundna som tidigare. Samtidigt är det så att vi alla har olika upplevelser av den plats där vi bor och på det sättet har platser olika betydelser för olika människor. Frågan kvarstår dock om det är landskapet som har en själ, eller om det är människorna som verkar och bor i landskapet som ger det dess själ?

Figur 1 Allmänt sett, hur bra tycker du att det är att bo i (procent)

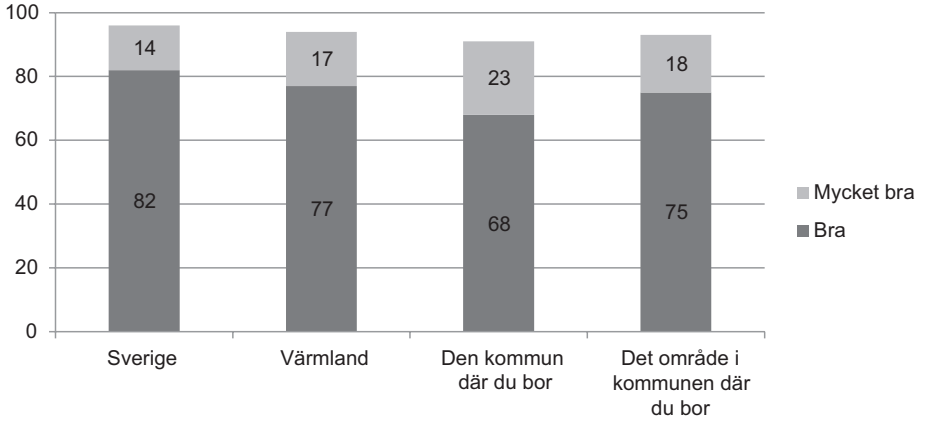

Kommentar: I diagrammet redovisas det antal svarande som har svarat att de upplever att det är bra eller ganska bra att bo i respektive geografiska område. Procentbasen utgörs av de som har svarat på frågan eller del av frågan.

Noter

1 För utförligare diskussioner se; Lidström, A. (red), (2009) Kan Norra Sverige Regionaliseras, Beslutsprocesser och medborgarperspektiv, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå Universitet.

Referenser

Anderson, B. (1993), *Den föreställda gemenskapen : reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*, Daidalos, Göteborg.

Berg, L. & Lindahl R. (2011) ”Västsvenskarna och omvärlden”, *Västsvensk demokrati i tid och rum*, (red.) Nilsson, L. SOM-institutet, Göteborgs Universitet.

Blank, Y. & Weijmer, M. (2009) *The Spatial Scales of Cultural Heritage - National, European and Regional Heritage Policy*, SISTER, *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, no. 2 Ek, S. B. (1992) *Regional Identitet* i SOU (1992:64) *Utsikt mot framtidens regioner, sju debattinlägg*

Ek, S. B. (1994) ”Regional identitet – ett besvärligt kapitel” i *Den regionala särarten.* (red.) Blomberg, B. & Lindqvist, S-0., Studentlitteratur, Lund.

Gustafson, P. (2002) *Place, Place Attachment and Mobility – Three Sociological Studies*, Department of Sociology, Göteborgs niversitet, Göteborg.

Relph, E. (1976), *Place and placelessness*, Pion, cop. London.
Kershen, A. J. (1998) *A Question of Identity,* Ashgate Publishing Limited, Aldershot, England
Keating, M. (1998) *The New Regionalism in Western Europe*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
Kinnwall, C., (2003) "Identitetsstudier- En Översikt" i *Identitetsstudier i Praktiken*, red. Peterson, B. & Robertson, A. Liber, Malmö
Kullgren, C. (2000) *Ack Värmeland, Regionalitet i diskurs och praktik*, Etnologiska institutionen, Göteborgs Universitet, Göteborg.
Lagerlöf, S. (1933) *Höst: Berättelser Och Tal*, Bonnier, Stockholm.
Lidström, A. (red) (2009) *Kan Norra Sverige Regionaliseras, Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå Universitet.
Lönnbring, G. & Stolare, M.(2007), *Bilder av Värmland, Inspiration till fortsatt samtal om Värmland och framtiden*, Red. Arvidsson, B., Karlsson, S., Lönnbring, G. och Stolare, M. Karlstad University Press, Karlstad.
Massey, D., (1995), The shape of the world: explorations in human geography. Vol. 4, *A place in the world? : Places, cultures and globalization*, Red. Massey, Doreen & Jess, Pat, The Open University, Oxford.
Massey, D., (2004) *For Space*, SAGE Publications Ltd, London.
Nilsson, S. (2003) *Kulturens Nya Vägar*, Polyvalent AB, Malmö.
Norberg, L., Cars, G., Nordfors, L., Dethorey, S. & Nordenskjöld, S., (2008) *Socialt Kapital i Regional Utvecklingsplanering*. Stockholm: Regionplane- och trafikkontoret, Stockholms Läns Landsting.
Rose, G., (1995), "Place and identity: a sense of place" i *The shape of the world: explorations in human geography*. Vol. 4, *A place in the world? : Places, cultures and globalization*, Red. Massey, D. & Jess, P., The Open University, Oxford
Paasi, A., (1996) "Regions as Social and Cultural Constructs: Reflections on Recent *Geographical* Debates" i *Att Skapa En Region - Om Och Territorium*, red. Idvall, M. & Salomonsson, A. NordREFO - Nordiska Institutet för Regionalpolitisk Forskning, Danmark.
Peterson, B. (2003) "Intervjubaserade studier av kollektiva identiteter" i *Identitetsstudier i Praktiken*, red. Peterson, B & Robertson, A. Liber AB, Malmö.
Syssner, J. (2006) *What kind of regionalism? Regionalism and Region Building in Northern European Peripheries*, Peter Lang, Frankfurt.
Salomonsson, A. (1996) "Regionaliteten Som Problem" i *Att Skapa En Region - Om Identitet Och Territorium*, red. Idvall, M. & Salomonsson, A., NordREFO - Nordiska Institutet för Regionalpolitisk Forskning, Danmark.
Salomonsson, A. (1994) "Hemtrakten – Var finns den?" i *Den regionala särarten.* (red.) Blomberg, B. & Lindqvist, S-0., Studentlitteratur, Lund.
Tuan, Y. (1977) *Space and place, The Perspective of Experience*, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Zimmerbauer, K. (2011) *From Image to Identity: Building Regions by Place Promotion*, *European Planning Studies* 19, no. 2.

Regionalt utvecklingsprogram Värmland 2009-2013, (2008), *Värmland växer och känner inga gränser*, Regionfullmäktige Värmland.

SOU 2007:10, *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*. Slutbetänkande från Ansvarskommittén.

TILLIT OCH GEMENSKAP EN DEL AV VÄRMLAND

LEENA HAGSMO

Några citerade ord från en engagerad medlem i en värmländsk förening:

> *… en otrolig betydelse för hela mitt liv. Privat eftersom det tagit väldigt stor del av min fritid under 7 års tid, och för att några av mina närmsta vänner kommer från dessa kretsar. Jag har träffat otroligt många olika, fantastiska vänner från hela Sverige som jag aldrig hade träffad annars som har varit väldigt berikande i en annars väldigt vanlig småstadsuppväxt. Erfarenhetsmässigt som människa har jag lärt mig väldigt mycket, om mig själv, om att arbeta med andra, hur man reagerar på stress, allt … Karriärmässigt också viktigt för mig… Sedan även stor betydelse för jobbansökningar och liknande eftersom man har fått en erfarenhet som få i samma ålder har. Jag kan prata om hur jag vet att jag beter mig i olika situationer då andra oftast inte har samma insikt än (Hagsmo 2008 sid 100).*

Citatet ovan ger en bild av betydelsen av att ingå i ett föreningsengagemang. Samvaron med andra samt den individuella nyttan framgår tydligt i citatet. Förekomsten av föreningar och organisationer är en del av den levda kulturen på en plats eller i en region. Den levda kulturen avses här den miljö som skapas av människor och som de lever och verkar i. (Ekman, 1996; kapitlet Värmlänningarnas kulturella landskap i denna bok). En delaktighet i föreningar av olika slag speglar människors sätt att leva och det sammanhang de befinner sig i, engagemanget visualiseras en bild av samarbete och gemenskap. Dessa sammanhang skapar mötesplatser där mänskliga relationer kan tas sig uttryck genom ett samspel utifrån ett gemensamt intresse eller gemensam sak. Platser levandegörs och utvecklas genom de aktiviteter som utspelas bland människorna som verkar på platsen. Det finns en tradition av folkrörelser, bakgrunden till dagens föreningar, som betytt mycket för samhällets utveckling inte minst för Värmland (Von Schoultz, 1982). En gemensam historia med dess traditioner och försörjningsmöjligheter utgör ett immateriellt kulturarv som kan ta sig uttryck exempelvis genom engagemang i föreningar. Ett begrepp som kan användas för att fånga upp betydelsen av medborgerligt engagemang är *socialt kapital.*

Socialt kapital

Ett gemensamt verkande mellan människor kan ha betydelse både för individen i sig likväl för den grupp som individen verkar i samt även för samhället som helhet – det skapas en kollektiv nytta. Det är även nödvändigt med förekomsten av mötesplatser för att ett samarbete och en social samverkan ska kunna äga rum, mötesplatser som

Hagsmo, Leena (2011) Tillit och gemenskap en del av Värmland i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

i detta fall avser olika organisationer och föreningar av olika slag. Rønning & Starrin (2011) menar att socialt kapital är de resurser människor har genom sina sociala nätverk och aktiviteter och som kan vara dem till nytta vid behov. För flertalet finns även ett grundkapital som har skapats i uppväxtområdet tillsammans med föräldrarna och där människor har förtroende för varandra. De poängterar att det är svårt att leva tillsammans med andra människor i ett samhälle, där ett beroende förekommer, om det inte finns ett ömsesidigt förtroende. Det framgår även att det sociala kapitalet kan ses genom ett individuellt perspektiv, som en tillgång, men även i ett kollektivistiskt perspektiv som en fördel för grupper och kännetecknande för platser.

Begreppet socialt kapital har fått en viktig roll i samhällsdebatten och en avgörande del i detta är dess betydelse för demokrati samt ekonomisk tillväxt (Lidström, 2009). Starka band, socialt kapital och engagerade medborgare anses ofta vara en nödvändighet för lokal utveckling (Putnam, 1996, 2003). Ett positiv förstärkt socialt kapital kan vara en resurs för ett kreativt arbete hos företagare eller anställda, som i förlängningen kan vara gynnande för platsen eller regionen (Hermelin, 2008). Isacsson menar att vi i Sverige har vi en lång folkrörelsetradition att falla tillbaka på som skapar förutsättningar för det sociala kapitalets överlevnad och tillväxt (Isacsson, 2007). Isacssons resonemang är intressant för angreppssättet i detta kapitel där föreningslivet anses vara en del av det sociala kapitalet. Det finns exempel i Sverige där det sociala kapitalets behandlas som en resurs för lokal utveckling och där utgångspunkt tas ibland annat i Putnams resonemang (se exempelvis Regionplane- och trafikkontoret Stockholms Läns Landsting (2008); *Socialt Kapital i regional utvecklingsplanering*). Ett begrepp som socialt kapital och som kan förknippas med något positivt används gärna och inkluderas i verksamheten av politiska och ekonomiska aktörer (Rothstein, 2003).

Rothstein talar om två sätt som det sociala kapitalet brukar mätas på. Det ena är i vilken omfattning människor är involverade i sociala nätverk vanligtvis genom deltagandet i frivilliga organisationer. Detta är det sociala kapitalets kvantitativa dimension. Det andra sättet avser att mäta kvalitén på de sociala kontakterna genom att undersöka graden av tillit. Det har dock med tiden blivit vanligare att fokusera den kvalitativa dimensionen (Rothstein, 2002). De frågeställningar som används och redovisas i föreliggande kapitel, gällande engagemang i organisationer och föreningar samt tillit till andra människor, avses här som ett mått på det sociala kapitalet i Värmland och utgår främst från den amerikanske samhällsvetaren Robert D. Putnam. I begreppet socialt kapital lägger han ord som förtroende, normer och nätverk. Han menar att tillit uppstår på två sätt dels genom reciprocitet, det vill säga ett gemensamt givande och tagande, samt genom ett medborgerligt engagemang som exempelvis i frivilliga organisationer och föreningar (Putnam, 1996). Föreliggande undersökning avser inte angripa huruvida socialt förtroende eller tillit uppstår *tack vare* ett medborgerligt engagemang eller inte. *Det övergripande syftet med detta kapitel är att undersöka om det föreligger ett samband mellan tillit och föreningsengagemang*

i Värmland samt förmedla en bild över det sociala kapitalet i länet. Tanken är även att visa vilka det är som känner tillit och som är föreningsaktiva samt om det finns några variationer i olika delar av Värmland. Det ges även en översikt över vad de svarande helst ägnar sig åt inom föreningslivet.

Putnam menar även att ett frivilligt arbete i samhällsorganisationer är enklare i ett samhälle där det finns ett arv av ett stort socialt kapital och nätverk av samhällsengagemang (Putnam, 1996). Han har genomfört en omfattande studie gällande utvecklingen i regioner lokaliserade i södra respektive norra Italien. Ett institutionellt reformarbete genomfördes i landet där beslut som förut fattades i Rom nu lades ut på tjugosju regionala parlament eller regionstyrelser. Under tjugo år följde Putnam och hans forskarlag vad som hände och hur de regionala styrelserna lyckades få den demokratiska processen att fungera. Ett resultat av studien var att det framkom skillnader tydliga skillnader mellan den norra och södra delen av Italien. I den norra delen visade sig att demokratin fungerade mycket bättre än i den södra delen. Genom sina studier om vad som kunde ligga bakom detta fann Putnam ett samband mellan en täthet av lokalt organisationsväsen och en fungerande demokrati samt en ekonomisk tillväxt. Han menade även att det politiska förtroende som medborgarna hyser skapas genom sociala kontakter (Putnam, 1996). Något senare gjorde han även en studie i Amerika angående medborgarengagemang och samhällsliv. Det visade sig att det sociala kapitalet, som han anser är av starkt värde i samhället, har minskat sedan sjuttiotalet och är på nedgång i USA. Människor är allt mindre engagerade i organisationer och informella nätverk. Detta förklarar han bland annat med de krav som människor har i samband med arbetslivet, att det föreligger geografiska avstånd mellan olika verksamheter i städer, framväxten av internet samt att graden av de som lever ensamma har ökat (Putnam, 2001). Putnam har även varit ledare för ett internationellt projekt där länder som Australien, Frankrike, Japan, Spanien, Storbritannien, Sverige och Tyskland har undersökts. Det visade sig att den nedgång av tillit och deltagande i frivilliga organisationer och nätverk som skett i USA inte har skett i de övriga länderna (Rothstein, 2001).

Rothstein menar att Putnams teori har visat sig stämma gällande resonemanget att då människor inte har förtroende för att andra människor uppträder solidariskt är det inte meningsfullt att själva uppträda ärligt och solidariskt. En brist på tillit skapar ett sämre samarbete trots att människor vet att alla i slutändan förlorar på detta. Då ett land, en region eller en stad innehar en god tillgång på socialt kapital så ökar sannolikheten att där finns en tämligen fungerande demokrati, en hög ekonomisk utvecklingsnivå och låg grad av korruption och annan brottslighet (Rothstein, 2001, 2003; Woolcock, 2001). Rothstein (2003) är dock kritisk mot Putnams teori ur två perspektiv, det första är att det inte är helt säkert att samtliga eller ens de flesta av frivilliga organisationer och andra sociala nätverk har en positiv effekt i skapandet av en ”fungerande demokrati”. Organisationer kan vara av religiös, politisk, etnisk eller könsbaserad karaktär och dess existens kan delvis vila på att skapa en distans till konkurrerande organisationer och nätverk. Konkurrens

och särskiljande kan knappast skapa tillit till andra människor (Rothstein 2001). Det andra han ifrågasätter, och som flera andra forskare inte lyckats finna något bra stöd för, är *om det är deltagande i organisationer och föreningar som ökar individers tillit till andra människor* (Rothstein, 2003). Rothstein talar om att sambandet mellan högt organisationsdeltagande och hög tillit kan bero på att det är människor som redan har en hög tillit till andra människor som går med i och blir aktiva i organisationer och nätverk (Rothstein, 2001). Han diskuterar en annan förklaring till vad som kan skapa tillit i ett samhälle och menar att ett alternativ är att utifrån politiska institutioner se på hur de kan påverka förtroendet i samhället. Sverige är ett land med hög tillit och med en högt förtroende för politikens genomförandesida såsom sjukvård, polis, skola, domstolar. Förekomsten av detta förtroende kan ha att göra med frånvaron av korruption, mutor och diskriminering. Således blir frågan om graden av korruption i ett samhälle påverkar tilliten. Det finns tydliga resultat utifrån tidigare SOM-undersökningar som pekar i den riktningen och som visar att det förekommer ett positivt samband mellan förtroende för genomförandesidan av politiken och förtroende för andra människor (Rothstein, 2001). Putnams teori pekar på att förtroende skapas genom att ingå i sociala sammanhang och nätverk och så småningom övergår detta förtroende även till ett politiskt sådant. Norén Bretzer (2005) prövar denna teori tillsammans med en teori utifrån Tyler som menar att medborgarnas uppfattning om rättsväsendet antas påverka det politiska förtroendet, där det mest centrala är uppfattningen om likabehandling. Mycket kortfattat och sammanfattande visar studiens resultat att *de som uppfattar rättväsendets procedurer som rättvisa och de som har högre förtroende för rättsväsendets aktörer, de hyser också ett betydligt högre politiskt förtroende* (Norén Bretzer, 2005:205). Det Norén Bretzer således har kommit fram till är att Tylers teori bättre förklarar politiskt förtroende än Putnam.

I föreliggande kapitel diskuteras dock ej det politiska förtroendet utan förtroendet för människor i allmänhet. Frågan är om det kan finnas ett samband mellan förtroende för människor i allmänhet och politiskt förtroende. Fokus ligger här på sambandet mellan föreningsliv och tillit som får utgöra ett sammantaget mått på socialt kapital. Enligt Putnams teori skulle ett högt förtroende, en stark tillit till människor i allmänhet i förlängningen även leda till ett politiskt förtroende. Denna aspekt kan vara värd att beakta i de resultat som så småningom presenteras.

Graden av engagemang i Värmland

Tabell 1 visar engagemang i föreningar och organisationer i Värmland. I den fortsätta redovisningen i föreliggande kapitel kommer inte samtliga föreningar att redovisas. Tanken är dock här att ändå visa vilka föreningar/organisationer som har ingått i studien.

Tabell 1 Medlemskap i föreningar och organisation samt Med någon typ av uppdrag (procent)

	Medlem i förening och organisation	Med någon typ av uppdrag
Svenska kyrkan	57	2
Facklig organisation	33	5
Hyresgäst-/bostadsrätt-/villaförening	25	3
Idrotts-/friluftsförening	24	9
Pensionärsorganisation	12	2
Hembygdsförening	12	2
Humanitär hjälporganisation	11	2
Lokal samhällsförening/byalag	10	3
Kulturförening	9	3
Organisation för jägare	7	2
Miljö-/naturvårdsförening	5	2
Politiskt parti	4	3
Företagarförening	3	2
Frikyrka/annan religös organisation	3	3
Föräldraförening	2	1
Jämställdhetsorganisation	0	1
Invandrarförening	0	1
Annan typ av förening/organisation	13	5

Kommentar: Frågan lyder: Ange vilka föreningar/organisationer som du är medlem i samt hur aktiv du är i dessa. Alternativen som gavs var Ja, Nej samt Med någon typ av uppdrag. Det fanns möjlighet för respondenterna att ange mer än en förening/organisation. Tabellen redovisar de som svarat Ja på frågan eller Med någon typ av uppdrag. Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan.

Vi ser att medlemskapet i Svenska kyrkan dominerar, det är 57 procent av de som svarat på frågan som har angett detta. Detta medlemskap skiljer sig i någon mån ifrån att ingå i någon annan typ av organisation som exempelvis idrotts- och friluftsförening. Om vi bortser från den andel som har någon typ av uppdrag så kanske medlemskapet i vissa av dessa föreningar inte säger något om grad av aktivitet och ett aktivt samarbete, i form av fysiska möten med andra människor. Men om orden förtroende, normer och nätverk, utifrån Putnams definition av begreppet socialt kapital, beaktas i sammanhanget så får medlemskapet ändå en grad av betydelse angående resonemanget omkring sambandet mellan tillit och medlemskap. Andra sådana föreningar är exempelvis, i vissa fall även, facklig organisation och hyresgästförening. De två sistnämnda organisationerna är de som, näst efter Svenska kyrkan, har de högsta andelarna medlemmar på 33 respektive 25 procent. Därefter följer

medlemskapet i idrotts-/friluftsliv, som ligger på 24 procent samt pensionärsförening och hembygdsförning på 12 procent vardera.

Det kan tyckas att det värmländska föreningslivet inte förefaller ligga på en hög nivå men det är 77 procent som är medlemmar i åtminstone en förening. För att stärka bilden av den värmländska omfattningen av medlemskap och engagemang i föreningar görs nedan en jämförelse med Väst-SOM-undersökningen 2008 (Johansson, 2009). I undersökningen förekom ett lägre antal angivna föreningar än i den föreliggande värmländska studien, dessa blir således utgångspunkten i jämförelsen nedan. Noteras bör att redovisningen avser en sammanslagning av medlemskap samt om respondenten har någon typ av uppdrag.

Tabell 2 Jämförelse mellan engagemang i föreningar och organisationer i Västra Götaland 2008 och Värmland 2011 (procent)

Medlem i förening och organisation samt med någon typ av uppdrag

	Västra Götaland (2008)	Värmland (2010)
Svenska kyrkan, frikyrka, religiös organisation	53	65*
Facklig organisation	45	38
Idrotts- eller friluftsförening	38	33
Kulturförening	15	12
Lokal samhällsförening, byalag	15	13
Humanitär hjälporganisation	15	13
Politiskt parti	8	7

Kommentar: Tabellen visar den andel som är medlem i respektive förening/organisation tillsammans med den andel som har någon typ av uppdrag. Uppgifterna för Västra Götaland kommer ifrån Väst-SOM-undersökningen 2008 som presenteras i Johansson, S (2009) *Vision Västra Götaland det goda livet – ur ett medborgarperspektiv*. * I Väst-SOM-undersökningen ingick svenska kyrkan, frikyrka, religiös organisation i samma delfråga/alternativ, i den värmländska undersökningen angavs Svenska kyrkan som ett alternativ och Frikyrka/annan religiös organisation som ett annat. I tabellen har alternativen som angavs i Värmlandsundersökningen slagits samman. Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan.

Enligt tabellen ser vi att en högre andel är medlemmar/har någon typ av uppdrag i Svenska kyrkan, frikyrka, religiös organisation i Värmland än i Västra Götaland. Gällande de övriga föreningarna så överväger andelen engagerade i Västra Götaland bland samtliga föreningar, även om inte skillnaderna är så markanta gällande de fyra sista föreningarna i tabellen. Vi kan dock se att mönstret ser lika ut i de båda regionerna gällande de föreningar där de högsta andelarna medlemmar förekommer. I SOM-rapporten *Svenska trender 2011:76* visas bland annat medlemskapet i idrotts – eller friluftsförening på nationell nivå från 1986 till 2010. Resultatet pekar på en

jämn nivå av engagemang mellan åren, dock något nedåtgående från 36 procent år 1986 till 31 procent år 2010 (Holmberg, Weibull, L och Oscarsson, 2011). Utifrån detta framgår att resultatet från Värmland gällande idrottsföreningar harmonierar med det nationella, och att västra Götaland ligger något över. Samma undersökning visar även att kurvan för kulturföreningar mellan 1996[1] till 2010 börjar på 17 procent och slutar på 13 procent, i jämförelse med Värmland som ligger på 12 procent och Västra Götaland på 15 procent. Beaktas bör att gällande den nationella nivån så anges att resultatet är baserat på det totala antalet svarande, i jämförelse med de andra undersökningarna som gäller de som svarat på frågan. Det gör att det procentuella resultatet i viss mån kan påverkas. Jämförelsen kan ändå ge en bild i hur resultaten från Värmland och Västra Götaland förhåller sig till Sverige som helhet.

I Putnams studie av Italien, som presenterades ovan, visade det sig att i regioner där samarbete och individualitet dominerade förekom en gynnsamhet av företagande och demokrati. När individualitet och gemenskap förenas menar Putnam att det skapas en variant av det sociala kapitalet som han benämner som överbryggande (bridging) socialt kapital. Det överbryggande sociala kapitalet handlar om utåtriktade inkluderande nätverk som omfattar människor med olika bakgrund, socialt, åldersmässigt, etniskt med mera. Han talar även om det anknytande (bounding) sociala kapitalet som däremot är exkluderande och inåtriktat och vänder sig till homogena grupper (Putnam, 1996, 2001). Den senare formen av socialt kapital kan vara bra för att skapa solidaritet inom vissa grupper, vilket kan vara positivt i viss bemärkelse som exempelvis att skapa en tillhörighet. En annan aspekt är att det skapas motsättning eller stänger ute andra grupper. Det överbryggande sociala kapitalet kan däremot knyta kontakter utåt, nätverk skapas och grupper samt behov sammanlänkas (Håkansson, 2010). Håkansson exemplifierar det anknytande sociala kapitalet med musikföreningar som kan ha en mer specialiserad och nischad inriktning som exempelvis black metal eller hiphop. Denna specialisering kan utestänga vissa grupper med en annan inriktning på sitt musikintresse. Han menar att ett överbryggande socialt kapital kan fungera bredare och mer sammanlänkande. En kulturförening med en bredare repertoar som innehåller kanske både jazz, dansband och teater kan locka deltagare i skilda åldersgrupper, ålder och etnicitet. Här ser även Håkansson den individuella nytta som det sociala kapitalet kan ha en för sådan här kulturförening där exempelvis en 17-årig hiphoppare kan få kontakt med en 50-årig jazzmusiker och därigenom skapa kontakter som kan vara till nytta i framtiden exempelvis när den unga hiphopparen ska söka jobb (Håkansson, 2010).

I föreliggande kapitel behandlas en rad olika föreningar och organisationer allt ifrån idrottsförening till byalag och bostadsförening. Frågan är om det i de olika föreningarna kan finnas ett intresse och ett engagemang som kanske sträcker sig över exempelvis åldersgränser och där det kan råda ett överbryggande socialt kapital. Tabellen nedan visar vilka individerna är som ingår i vissa av de organisationer som ingår i studien.

Tabell 3 Medlemskap i föreningar och individegenskaper samt boendeområde (procent)

Medlem	Fackl. org.	Hyresg.-/ bostadsr-/ villaför.	Idrotts-/fri-luftsf.	Hembygdsf.	Pensio-närso.	Human. hjälporg.	Lokal samh. för./byalag	Kulturf.	Org. jägare	Minsta antal svar
Total andel i procent	33	25	24	12	12	11	10	9	7	
Kön										
Kvinnor	34	27	23	12	13	14	9	11	2	537
Män	32	22	25	11	10	8	11	6	12	488
Ålder										
16-29 år	21	19	32	1	1	6	1	4	2	155
30-49 år	47	26	28	5	0	10	7	4	7	278
50-64 år	43	25	24	13	2	14	12	11	7	315
65-85 år	14	26	14	23	39	12	14	12	8	275
Utbildning										
Låg	20	20	18	19	22	4	13	7	8	231
Medellåg	33	21	21	9	10	9	7	5	7	356
Medelhög	37	28	26	9	9	14	9	12	8	222
Hög	45	31	34	12	6	21	12	13	3	203
Hushållets sammanl. årsink.										
Max 300 000	20	23	16	13	20	7	9	9	7	354
301 000-600 000	39	25	27	13	9	13	11	9	7	436
Mer än 600 000	48	24	35	8	1	16	12	9	4	180
Boendetid i hem-kommunen										
Har alltid bott här	29	21	23	12	11	8	11	6	8	314
Uppv. och bott bortsett fr vissa per.	40	20	30	15	12	11	8	11	8	168
Inflyttad, bott här i mer än 10 år	35	28	24	12	13	14	12	11	6	348
Inflyttad bott här 4-10 år	32	28	20	8	6	11	8	7	6	84
Inflyttad, bott här 0-3 år	33	30	19	6	7	13	6	6	4	84
Boendeområde										
Karlstadområdet	34	30	28	8	10	12	7	6	4	500
Norra Värmland	29	15	20	22	14	10	16	13	11	183
Östra Värmland	34	28	20	10	14	9	5	9	6	133
Västra Värmland	35	18	20	14	11	10	13	9	10	206

***Kommentar**:* Frågan lyder; Ange vilka föreningar/organisationer som du är medlem i samt hur aktiv du är i dessa belyses här utifrån kön, ålder, utbildning, hushållets sammanlagda årsinkomst samt boendetid i kommunen. Procentbasen utgörs av de som har svarat på frågan.

Tabellen visar att när det gäller idrottsföreningar, fackföreningar, byalag och hembygdsföreningar föreligger inga direkta skillnader mellan män och kvinnor. Andelen kvinnor är mer engagerade i kulturföreningar, humanitär hjälporganisation, bostadsföreningar samt i viss mån när det gäller pensionärsföreningar. Männen är till en större del än kvinnor involverade i organisation för jägare. Bland den yngsta åldersgruppen är medlemskapet relativt lågt, förutom då det gäller idrottsförening samt facklig organisation och bostadsorganisation. Gällande idrottsföreningar dominerar den yngsta åldersgruppen över de andra och ligger på 32 procent. Tydligt är att det är ett äldre medlemskap i kulturförening, lokal samhällsförening/byalag samt hembygdsförening, men det är även generellt sett en dominans i medlemskapet bland de två övre åldersgrupperna. Det förefaller även som att det är de med en högre utbildning och högre inkomst som är medlemmar i de flesta av de angivna föreningarna. Något som utmärker sig något i tabellen är medlemskapet i pensionärsföreningar där vi kan se en dominans bland dem med en lägre utbildning och en lägre inkomst.

Genom tabellen kan vi även se om det finns några variationer mellan boendeområde när det gäller vilken slags aktivitet som utövas. Av de som bor i Karlstadsområdet så har 28 procent angivit att de är medlemmar i idrotts/friluftsförening mot 20 procent i de övriga geografiska områdena. Det är en tydlig skillnad gällande medlemskapet i bostadsföreningar beroende på om de svarande bor i Karlstadsområdet, 30 procent, eller i norra Värmland, 15 procent. När det gäller medlemskap i hembygdsföreningar är 7 procent av de boende i Karlstadsområdet medlemmar i jämförelse med norra Värmland som ligger på 22 procent. Norra Värmland dominerar över samtliga av de andra geografiska områdena då det gäller andelen som är medlemmar i kulturföreningar, byalag, hembygdsförening samt i organisation för jägare. Vilket kan tyckas vara naturligt med tanke på att det antagligen är vanligare med dessa typer av föreningar på landsbygden vilket är dominerande i den norra delen av länet. Värt att beakta är att gäller andelen som är medlemmar i kulturföreningar i norra Värmland är 13 procent i jämförelse med endast 6 procent i Karlstadsområdet. Även norra och västra Värmland ligger högre än Karlstadsområdet gällande kulturföreningar med 9 procent vardera.

Tabellen visar att det finns ett visst mönster där somliga grupper är anslutna till vissa föreningar. Åldersmässigt sett så är det de äldre som är medlemmar i kulturföreningar, byalag och hembygdsföreningar. Idrottsföreningar är ett exempel på där föredelningen mellan åldersgrupperna är jämnare, vilket gör att positiva effekter kan skapas. Generellt sett är det de högutbildade som är medlemmar i föreningar, men ett medlemskap förekommer ändock i de andra utbildningsgrupperna vilka skapar möjligheter till möten. Även om det finns en viss dominans av vissa grupper i en del av föreningarna så visar tabellen ändå att ett medlemskap skapar möten över ”gränser” och som således bidrar till ett överbryggande social kapital.

Graden av tillit i Värmland

I vilken grad litar människorna i Värmland på varandra och skiljer det sig i jämförelse med landet i helhet? Tilliten är viktig för att kunna verka och samarbeta tillsammans i föreningar och organisationer. Putnam menar att ett förtroende för andra människor bidrar till att de involverade i föreningar vågar samarbeta. Ett förtroende som sträcker sig över olika grupper och samhällsgränser stärker förmågan att samarbeta över dessa gränser, vilket i sin tur bidrar till vinster för samhället (Putnam, 1996, 2001). Nedan visas ett diagram över graden av tillit bland människorna i Värmland både vad det gäller tillit till människor i allmänhet samt i boendeområdet. Fortsättningsvis i kapitlet kommer endast graden av tillit till människor i *allmänhet* att redovisas.

Figur 1 Graden av tillit i allmänhet samt i boendeområdet

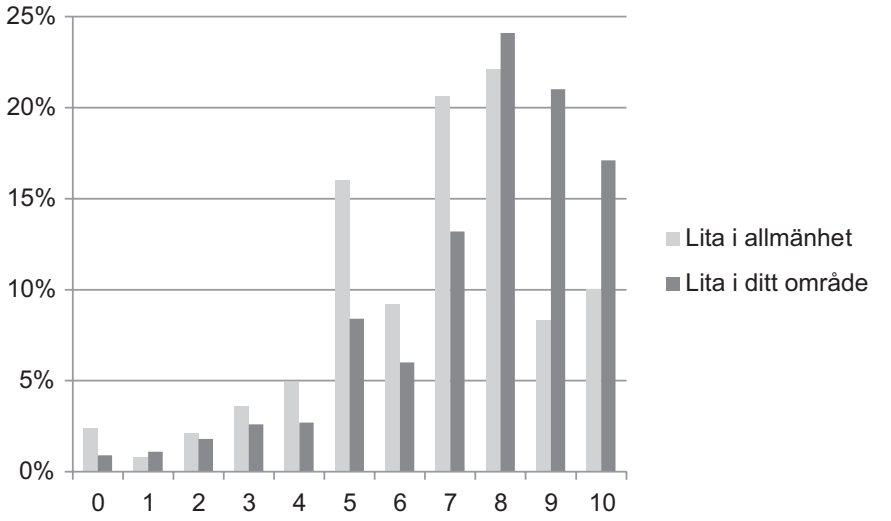

Kommentar: Frågan lyder; Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?/i det område du bor? En skala 0-10 anges där respondenten får ange vilket värde han/hon anser passa, där 0 står för Det går att inte att lita på människor i allmänhet och 10 för Det går att lita på människor i allmänhet. Procentbasen utgörs av de som har svarat på frågan.

Figur 1 visar att graden av tillit är relativ stor i Värmland både när det gäller tilliten till människor i allmänhet samt i det område där de svarande bor. Vi ser dock att tilliten är högre i det område du bor än till människor i allmänhet. Staplarna 7 och 8 för de som litar i allmänhet är relativ höga men går ned vid värdena 9 och 10 och där de som litar på människor i området utgör en högre andel. Det kan tyckas vara naturligt att lite mer på de människorna som bor i det egna området

men som naturligtvis har med olika omständigheter och boendemiljö att göra. Utifrån föreliggande undersökning kan Värmlänningarna tyckas vara trygga i den egna boendemiljön.

Sedan 1996 har SOM-institutet genomfört mätningar av den sociala tilliten (och som den även kallas i sammanhanget, den mellanmänskliga tilliten). Rothstein (2010) konstaterar att det är en av det mest stabila faktum som kunnat mätas i sammanhanget. Nedan görs en jämförelse mellan graden av tillit i allmänhet i Värmland 2010 i förhållande till övriga Sverige. Skalan som redovisar i figur 1 har i tabellen nedan delats in i tre delar.

Tabell 4 Social tillit (i allmänhet) i jämförelse Värmland och Sverige (procent)

	Värmland	Hela Sverige	Variation i Sverige
Grad av tillit	2010	2010	1996-2010
Höglitare 7-10	57	57	50-58
Mellanlitare 4-6	28	28	27-32
Låglitare 0-3	8	11	9-13
Ej svar	7	4	2-6
Totalt	100	100	

***Kommentar**:* Uppgifterna för hela landet kommer ifrån SOM-undersökningar vid Göteborgs universitet och presenteras i sin helhet i Rothstein, B 2010; *Social tillit, lycka, korruption och välfärdsstat*. Till skillnad från övrig redovisning av den värmländska sociala tilliten i föreliggande undersökning ingår även de som *inte* svarat på frågan, anledningen är att kunna jämföra med tidigare undersökning gällande Sverige.

Tabellen visar att graden av tillit i Värmland är synnerligen likt resultaten från SOM-undersökningen i Sverige år 2010 och således de resultat som visar sig sedan år 1996. Den knappa skillnad som kan iakttagas är att graden låglitare är något lägre i Värmland, men den andel som ej svarat är något högre. Vid en indelning av skalan av tillit i det egna bostadsområdet delas in på samma sätt så ligger andelen höglitare i Värmland 2010 på 71 procent.

Socialt kapital kan även ses som en individuell tillgång och med hjälp av nedanstående tabell går det att utläsa vilka individer som känner i hög grad kan lita på människor. Värdet på individens sociala kapital varierar utifrån vilket nätverk den enskilde individen ingår i. Det sociala kapitalet kan ses som en individuell egenskap satt i ett socialt sammanhang. Då individen ingår i ett socialt nätverk med ett rikt socialt kapital, kan vissa fördelar skapas när det handlar om att skaffa arbete, bostad och så vidare (Bourdieu, 1986). Frågan är om individegenskaper påverkar graden av tillit och det sociala kapitalet.

Tabell 5 Andel hög, mellan och låglitare i förhållande till individegenskaper

Individegenskaper	Höglitare	Mellanlitare	Låglitare	Minst antal svar
Kön				
Kvinnor	60	31	9	553
Män	62	29	9	489
Ålder				
16-29 år	48	40	12	151
30-49 år	63	27	10	274
50-64 år	64	29	7	518
65-85 år	58	32	10	99
Utbildning				
Låg	51	34	15	246
Medellåg	58	34	8	353
Medelhög	62	31	7	225
Hög	80	16	4	205
Hushållets sammanlagda årsinkomst				
Max 300 000	51	35	13	364
301 000-600 000	68	26	6	440
Mer än 600 000	68	26	6	183
Boendetid i hemkommunen				
Har alltid bott här	55	34	10	317
Uppvuxen och alltid bott borsett fr vissa perioder	65	26	9	167
Inflyttad, bott här i mer än 10 år	65	28	7	362
Inflyttad bott här, 4-10 år	62	26	12	87
Inflyttad, bott här 0-3 år	61	30	10	84

Kommentar: Tabellen visar andelen hög, mellan och låglitare inom respektive egenskap kopplad till individen. Procentbasen utgörs av de som svarat på frågan.

Ser vi till kategorin kön ser graden av tillit relativ lika ut. Gällande ålder ser vi att den största andelen höglitare återfinns mellan åldrarna 30-64 år och den största andelen låglitare befinner sig bland de yngsta respondenterna. När det gäller utbildning är det nästan 30 procentenheters skillnad mellan låg och högutbildning. Endast omkring hälften av de lågutbildade litar på andra människor i allmänhet i jämförelse med 80 procent av de högutbildade. Således skulle det vara möjligt att här tala om ett starkare socialt kapital bland de med en högre utbildning. Det är även de med en högre inkomst som i större grad känner tillit. När det gäller respondenternas boendetid i hemkommunen är tilliten större bland dem som bott där en längre period men som ändock bott på andra ställen. Tabellen visar att en större rörlighet talar för en större tillit.

Sambandet mellan föreningsaktivitet och tillit

I det här kapitlet är avsikten att skapa en bild av det sociala kapitalet i Värmland utifrån Putnams resonemang angående sambandet mellan föreningsaktivitet och graden av tillit. Figur 2 nedan har för avsikt att visualisera detta eventuella samband.

Figur 2 Andel som anser att det går att lita på människor i allmänhet i förhållande till organisationsengagemang

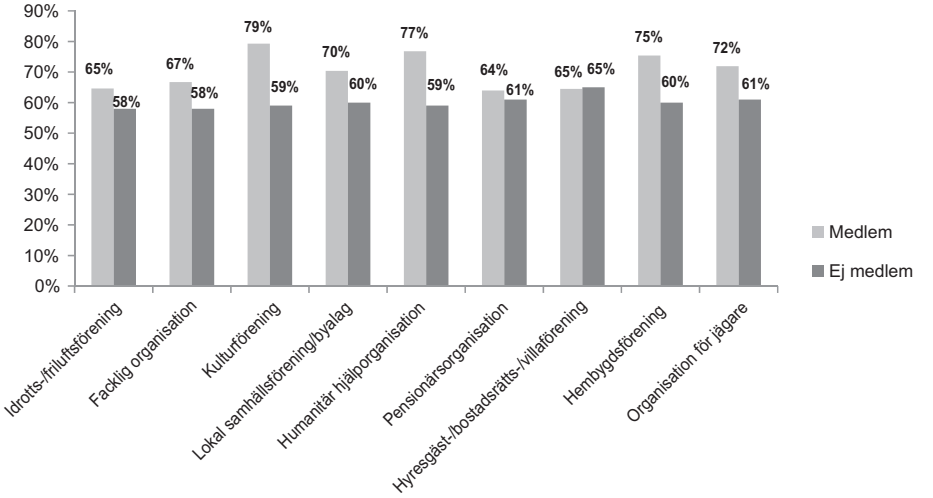

***Kommentar**:* Andel som anser att man kan lita på människor i allmänhet i förhållande till medlem eller icke medlem i organisation eller förening. Här redovisas några av de föreningar som ingår i föreliggande undersökning tillsammans med den andel som befinner sig i fältet för höglitare.

Figuren visar att 79 procent av dem som är medlemmar i en kulturförening tillhör gruppen höglitare och utgör således den högsta andelen i jämförelse med de andra organisationerna/föreningarna. Vi ser även att i de flesta föreningarna är tilliten högre bland medlemmar än bland de som inte är medlemmar. Dock gäller inte detta för hyresgäst-/bostadsrätt-/villaförening samt pensionärsorganisation, där det bland pensionärsorganisationerna finns ett obetydligt samband och bland bostadsföreningarna föreligger inget samband alls. I en Riks-SOM-undersökning från 1996 visades ett liknande resultat. Där framkom att det knappast förekom något samband mellan tillit och medlemskap i bostadsföreningar och när det gällde pensionärsföreningar var tilliten större bland dem som inte var medlemmar. I det sammanhanget konstaterades att när det gäller pensionärsföreningarna bör det beaktas att åldersvariabeln har betydelse (Rothstein, 1997). Utifrån det värmländska resultatet ovan kan det ändå anas att det finns *ett samband* mellan att ingå i en förening och att lita på män-

niskor i allmänhet, då det tydliggjordes bland de flesta av föreningarna. Vad som är ”hönan eller ägget” här går det inte att uttala sig om, det vill säga om tilliten till människor i allmänhet redan fanns innan medlemskapet eller om den uppstod tack vare medlemskapet i en förening.

Socialt kapital i ett geografiskt perspektiv

Ur ett kulturgeografiskt perspektiv är det intressant att studera huruvida det föreligger några skillnader i det sociala kapitalet mellan olika områden i Värmland och *kan detta förklaras*? I denna studie har länet delats in i norra, västra, östra Värmland samt Karlstadsområdet. Vårt län beskrivs ofta som en miniatyr av Sverige. Det finns stora skillnader mellan norr och söder och i även mellan öst och väst (Blom, 1996). I boken *Historiebruk – att använda det förflutna* diskuterar Aronsson (2004) om hur traditionella kulturella skillnader i östra och västra Sverige framledes har påverkat människors sätt att samspela. I västra Sverige fanns det under en lång tid exempelvis en dominans av större social jämlikhet där självägande bönder verkade medan östra Sverige mera präglades av kommersiella relationer och mer hierarkiska sociala skillnader. I sammanhanget talar Aronsson om bruksanda och även om landsbygdens självständighetskultur (Aronsson, 2004). I Värmland finns ett industrihistoriskt arv som har lämnat avtryck efter sig och som fortfarande präglar delar av länet. Östra Värmland präglas av bruksorter med ett företagsberoende inom traditionella näringar. I västra Värmland finns en mer varierande industri med många småföretag (Karlsson och Lönnbring, 2007). Således går det att dela in Värmland genom en traditionell näringslivsgräns mellan den östra och västra delen. Den östra delen utgörs av en brukskaraktär med en relativ liten andel småföretag. Den västra delen har mer små, medelstora och större företag med en tradition av egenverksamhet inom jord- och skogsbruk (Karlsson och Lönnbring 2007; Karlsson, Stensmar och Ednarsson, 1999). Lönnbring (2003) talar även om en gränsdragning mellan norra och södra Värmland där de södra delarna generellt sett är mer urbaniserade, medan det i norr finns en dominerande glesbygd och där stora skogsbolag varit dominerande.

Karlsson och Lönnbring (2011) menar att det sociala kapitalet är perspektiv på människors relationer och tillit till varandra men även att dessa relationer i sin tur har en relation till den plats där de uppstår och verkar. Det sociala kapitalet på platser växer fram ur försörjningstraditioner och livsformer och det är viktigt att lyfta fram platsens unika förutsättningar för att kunna förstå det sociala kapitalet. Genom studier som är fokuserade på landsbygd skriver Karlsson och Lönnbring om en självständig försörjningsform där det finns traditionella kunskaper som kan användas i nya sammanhang. Jord- och skogsbruk byts ut mot ett nyförtagande med ett annat innehåll. Bland de här människorna finns en tradition av individuella insatser. På de platser där det finns en dominans av detta sätt att leva finns en kombination av individualitet samt en tradition av samarbete och gemenskap byggd på tillit. Socialt stöd mellan familjer, ett gemensamt ägande och arbetsbyten är en del av dessa platsers sociala

kapital. Detta är platser, menar Lönnbring (2003), där det finns en ”jordmån” för företagande. Denna kombination av individualitet och gemenskap talar för den form av det sociala kapitalet som Putnam kallar för överbryggande och som han anser är gynnsam för företagande och demokrati (Putnam, 1996). Detta självständiga sätt att leva kan jämföras med kulturen på bruksorter, som ibland beskrivs med inlärd passivitet och där beroendet av ett dominerande företag hämmar företagsamheten. Det kollektiva sammanhanget kopplat till en större industri skapar ett anknytande socialt kapital (Karlsson och Lönnbring, 2011). Kända begrepp i sammanhanget är bruksmentalitet och bruksanda. Ursprungligen har begreppet bruksanda används i beskrivningen av de förindustriella patriarkaliska järnbruken men senare även överförts i samband med orter framväxta i samband med industrialismen och med en liknande social och ekonomisk sammansättning (Kullgren, 2000).

Traditionen av egenverksamheten i västra Värmland talar enligt Karlsson och Lönnbring således för en kombination av individualitet och gemenskap, ett överbryggande socialt kapital. Den östra delen står för bruksmentalitet, där företagsamhet kan anses mer hämmande och där ett anknytande socialt kapital kan råda. Föreliggande studie visar visserligen inte mått på företagsamhet men syftet med att beskriva de olika delarna i Värmland utifrån tidigare studier är att skapa en bakgrund till eventuella skillnader angående föreningsengagemang och tillit i ett geografiskt perspektiv. Karlsson och Lönnbring pekar på att det sociala kapitalet växer fram ur försörjningstraditioner och intressant är om denna studie visar att det sociala kapitalet skiljer sig åt mellan de olika delarna i Värmland. Deras studier har visat att det råder ett överbryggande socialt kapital i västra Värmland det vill säga en kombination av individualitet och gemenskap. Frågan är det finns en skillnad gällande tillit och föreningsengagemang i västra Värmland i förhållande till övriga delar av länet? Eller är föreningsengagemanget större i östra delen där en bruksanda anses råda? I bruksorter råder ändock en tradition av föreningsengagemang (Isacsson, 2007), en tradition som kanske lever kvar? Dessa aspekter är något som kan ligga i bakgrunden när resultaten tolkas i tabellerna nedan.

Tabell 6 Grad av tillit i respektive boendeområde

	Höglitare	Mellanlitare	Låglitare
Karlstadområdet	64	29	7
Norra Värmland	61	29	10
Östra Värmland	57	32	12
Västra Värmland	57	32	11

***Kommentar**:* Tabellen visar andelen hög-, mellan och låglitare i allmänhet i de olika geografiska områdena. Värmland har delats in i boendeområdena; Karlstadsområdet (Karlstad, Grums, Hammarö, Forshaga, Kil) Norra (Torsby, Sunne, Hagfors, Munkfors) Östra Värmland (Kristinehamn, Filipstad, Storfors), Västra Värmland (Arvika, Årjäng, Eda, Säffle).

Tabell 6 visar att det är i Karlstadsområdet som tilliten är störst. Mellan östra och västra Värmland förekommer knappt någon skillnad när det gäller förekomsten av tillit. Vi kan även få en uppfattning om graden av tillit i de olika områdena om vi jämför med den procentuella andelen höglitare i Sverige år 2010 som liksom Värmland då låg på 57 procent (se tabell 4). Vi ser att både Karlstadsområdet och Norra Värmland överskrider detta, med 64 respektive 61 procent.

Tabell 7 Andelen som är medlemmar i minst en förening fördelat på boendeområde

	Medlemmar i minst en förening
Karlstadområdet	76
Norra Värmland	73
Östra Värmland	75
Västra Värmland	82

Kommentar: Tabellen visar de som angett att de är medlemmar i minst en förening. Värmland har delats in i boendeområdena; Karlstadsområdet (Karlstad, Grums, Hammarö, Forshaga, Kil) Norra (Torsby, Sunne, Hagfors, Munkfors) Östra Värmland (Kristinehamn, Filipstad, Storfors), Västra Värmland (Arvika, Årjäng, Eda, Säffle).

Denna studie visar att 77 procent av de svarande i Värmland är medlemmar i åtminstone en förening. Enligt tabell 7 är västra Värmland det enda område som överskrider resultatet för Värmland som helhet, där 82 procent är medlemmar i minst en förening. Kan denna aktivitet vara en spegel av västra Värmlands tradition av gemenskap i kombination med en individualitet, det vill säga förekomsten av ett överbryggande socialt kapital? Tabell 6 visar dock att även om föreningsengagemanget är störst i västra Värmland återfinns inte den högsta andelen höglitare i detta område.

Avslutande ord

Föreligger det ett starkt socialt kapital i Värmland? Det är inte helt enkelt och självklart att mäta ett fenomen som det sociala kapitalet, med dess breda innebörd och tillika breda definition. Här har mätningen koncentrerats till tillit och föreningsengagemang. Det har visat sig att graden av tillit i Värmland står sig i jämförelse med Sverige som helhet. Sverige har konstaterats vara ett land med en hög grad av tillit och således kan Värmland sälla sig till detta. Det finns inte heller några tydliga resultat i studien som pekar på ytterligheter av ett svagare socialt kapital gällande individegenskaper eller geografisk tillhörighet. Sammanfattningsvis är det personer i åldrarna 30-64 år, med en hög utbildning, en hög lön och som är mer geografiskt rörliga, i samband med att de bott på fler ställen än i hemkommunen, som är de som känner mest tillit

till sina medmänniskor. När det gäller de geografiska områdena var skillnaderna i graden av tillit inte lika framträdande. Tydligt är att Värmlänningarna känner sig trygga i den egna boendemiljön.

Cirka tre fjärdedelar av undersökningens respondenter, 77 procent, är medlemmar i minst en förening. De föreningar som dominerar är idrottsföreningar, fackliga organisationer samt boendeföreningar. I Värmland finns en förekomst av tillit och av engagemang i föreningar och resultatet visar att det föreligger ett samband däremellan. Tydligast visas detta i figur 2 där det finns ett påtagligt samband mellan medlemskap och tillit, dock med ett par undantag. När det gäller västra Värmland framgick det att medlemskapet i föreningar dominerade i förhållande till de övriga boendeområdena men dock inte tilliten, så här framgår ingen tydlig koppling mellan tillit och medlemskap även om den inte är frånvarande. Det sociala kapitalet är viktigt för människor, människor behöver samverka och känna tillhörighet för att må bra. I den diskurs som nu präglar vårt samhälle där kulturella och kreativa näringar anses viktiga för lokal utveckling, där människan och dess kreativitet är den huvudsakliga resursen gör sig vikten av det sociala kapitalet påmint. Genom möjligheter till mötesplatser, såsom föreningar av olika slag, kan en samverkan skapas som kan leda till inspiration och kreativitet som i förlängningen kanske kan ha betydelse för lokal och regional utveckling.

Not

[1] Enligt den kurva som åskådliggör resultaten visas inga resultat för kulturföreningar för åren innan 1996.

Referenser

Aronsson, P (2004); *Historiebruk – att använda det förflutna,* Studentlitteratur, Lund

Blom, T (1996); *Perspektiv på kunskap och utveckling. Om attityder till högskoleutbildning i några perifera regioner*, Kulturgeografiska institutionen, Handelshögskolan, Göteborgs universitet

Bourdieu, P (1986); The Forms of Capital i Richardson, J (red.); *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. John G. Richardson, New York, Greenwood Press, pp. 241–258

Ekman, A-K (red) (1996); *Bortom bruksandan. Föreställningar om kultur, historia och utveckling i Bergslagen*. SIR. Östersund. Fritze. Stockholm

Hagsmo, L (2008); *Berättelsen/-erna om Arvikafestivalen och Galaxen. En miljö skapad av unga för unga.* Arbetsrapport 2008:11, Cerut, Centrum för forskning om regional utveckling, Karlstads universitet

Hermelin, B (2008). *Kultur som regional utvecklingsfaktor* i Andersson, F, Ek, R & Molina (red.), 2008; *Regionalpolitikens geografi. Regional tillväxt i teori och praktik*. Studentlitteratur, Lund.

Holmberg, S., Weibull, L., & Oscarsson, H (2011); *Svenska trender 1986-2010*, SOM-rapport 2011:26, Göteborgs universitet

Håkansson, P (2010); *Ungdomars engagemang i kulturföreningar och socialt kapital* i Bjälesjö, J, Håkansson, P & Lundin J.A (red) (2010); *Mycket mer än bra rock. Musik, ungdom och organisering,* Förbundet svenskt rockarkiv, Premiss förlag, Stockholm

Isacsson, M (2007); *Industrisamhället Sverige, Arbete, ideal och kulturarv,* Studentlitteratur, Lund

Johansson, S (2009); *Vision Västra Götaland det goda livet – ur ett medborgarperspektiv*, SOM-rapport 2009:24, Göteborgs universitet

Karlsson, S & Lönnbring, G (2007); *Värmländsk företagsutveckling* i Arvidsson, B, Karlsson, S, Lönnbring, G & Stolare, M (red.) (2007); *Bilder av Värmland. Inspiration till fortsatt samtal om Värmland och framtiden,* Karlstad University Press, Karlstad.

Karlsson, S-E & Lönnbring, G(2011); *Platsers sociala kapital och viljan att driva företag* i Starrin, B & Rønning, R (red.) (2011) *Socialt kapital i ett välfärdsperspektiv*, Liber AB, Malmö

Karlsson, S.,Stensmar, M & Ednarsson, M. (1999); *Visst blåser det olika!* (Arbetsrapport) Avdelningen för Geografi och Turism, Karlstads universitet

Kullgren, C (2000); *Ack Värmeland. Regionalitet i diskurs och praktik*, Etnologiska institutionen, Göteborgs universitet

Lidström, A (2009); *Socialt kapital i norra Sverige* i Lidström, A (red.) (2009); *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*, Umeå universitet

Lönnbring, G (2003); *Självständighetens livsformer. Kvinnoföretagande på värmländsk landsbygd,* Karstad University Press, Karlstad

Norén Bretzer, Y (2005); *Att förklara politiskt förtroende, Betydelsen av socialt kapital och rättvisa procedurer,* Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

Putnam, R.D (1996). *Den fungerande demokratin, Medborgarandans rötter I Italien,* SNS förlag, Stockholm.

Putnam, R.D (2001); *Den ensamme bowlaren, Den amerikanske medborgarandans upplösning och förnyelse.* SNS förlag, Stockholm.

Regionplane- och trafikkontoret Stockholms Läns Landsting (2008); *Socialt Kapital i regional utvecklingsplanering*

Rothstein, B (1997); *Sociala fällor och tillitens problem* i Holmberg, L och Weibull, L (red.); Ett *missnöjt folk*, Göteborgs universitet

Rothstein, B (2001); *Demokrati, socialt kapital och förtroende* i Holmberg, S & Weibill, L (red.) (2001), Göteborgs universitet

Rothstein, B (2002); *Socialt kapital – ett genombrott för en ny samhällsvetenskaplig teori* (2002); Holmberg, S och Weibull, L (2002); Det våras för politiken, Göteborgs universitet

Rothstein, B (2003); *Sociala fällor och tillitens problem*, SNS Förlag

Rothstein, B 2010; *Social tillit, lycka, korruption och välfärdsstat* i (Holmberg, S, Weibull, L & Oscarsson, H (red.) (2010); *Lycksalighetens ö, Fyrtioen kapitel om politik, medier och samhälle,* Göteborgs universitet.

Rønning, R & Starrin, B (2011), *Socialt kapital – ett fruktbart begrepp* i Starrin, B / Rønning, B (2011), *Socialt kapital i ett välfärdsperspektiv*, Liber AB. Malmö

Von Schoultz, G (1982); *Värmland,* Almqvist & Wiksells förlag, Stockholm

Woolcock, M (2001): The place of Social Capital in Understanding Social and Economics Outcomes, *ISUMA – Canadian Journal of Policy Research* 2:12

VÄRMLÄNNINGARNA OCH ROVDJURSFÖRVALTNINGEN

UPPFATTNINGAR OM JAKT OCH GENETISK FÖRSTÄRKNING AV VARGSTAMMEN

SERENA CINQUE, ANNELIE SJÖLANDER-LINDQVIST OCH ANNA BENDZ

Vargens närvaro och existens i det svenska naturlandskapet är ett kontroversiellt ämne. Trots att antalet vargar ständigt ökar och idag uppgår till cirka 250 individer (Wabakken et al. 2011), är vargens framtid i Sverige fortfarande hotad (Naturvårdsverket 2009; Liberg et al. 2011). Vi ser debatter rörande vargens plats i den svenska faunan, illegal jakt och inavel i vargstammen – alla faktorer som svenska beslutsfattare uppfattar inverka på vargens överlevnad. Den senaste rovdjurspropositionen (Prop. 2008/09:210) lade grunden för en reformering av svensk vargpolitik. I oktober 2009 fattade riksdagen beslut om en omorganiserad förvaltning för att skapa möjligheter för människors samexistens med den kontroversiella vargen. Vägen till en livskraftig vargstam anses av den svenska riksdagen gå via en regionaliserad förvaltning. För att minska konflikter och skapa en hållbar förvaltning där människor på landsbygden känner tilltro till politiken och de tjänstemän på Naturvårdsverket och länsstyrelser som handlägger genomförandet av beslut inom området, beslutade riksdagen att de samhällsgrupper som är mest berörda av vargens återkomst än mer än tidigare bör inkluderas i beslutsfattande[1].

Även om allmänheten generellt stödjer svensk rovdjurspolitik och man anser att rovdjur ökar naturens värden och bidrar till en stärkt biologisk mångfald (Ericsson och Heberlein 2003), så visar senare undersökningar att stödet för såväl rovdjur som politik och förvaltning verkar minska (Sandström och Ericsson 2009). Fortsatt indikerar forskningen att människor som bor i rovdjursområden är mest negativa till stora rovdjur (björn, lo, varg och järv). Bland dessa är kvinnor, äldre och personer med lägre utbildning mer negativa. Boende i rovdjursområden som kan tänkas utsättas för angrepp på tamdjur eller jakthundar utgör också en grupp med negativa attityder till rovdjur (Ericsson och Heberlein 2003; Karlsson och Sjöström 2007).

Även om svensken överlag stödjer rovdjurspolitiken så finns det skillnader på kommunnivå. I kommuner med närvaro av varg tenderar respondenten att i större grad vara tveksam till den svenska rovdjurspolitikens innehåll och förvaltning (Ericsson och Sandström 2005). Det finns också forskning som visar att man i vargtäta områden anser att svensk rovdjurspolitik och förvaltning i ökad grad borde ta tillvara

Cinque, S, Sjölander-Lindqvist, A & Bendz, A (2012) Värmlänningarna och rovdjursförvaltningen i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

lokala kunskaper och erfarenheter (Sjölander-Lindqvist 2006). Även resultat från 2010 års Riks-SOM undersökning visar att vargen fungerar som katalysator för motsättningen stad-land och centrum-periferi och att just en sådan överlappning har stor potential att skapa en politisk mobilisering (Solevid & Berg 2011).

Vargpopulationen i Mellansverige ökar. Vargfrågan blir därför en realitet för allt fler av regionens invånare. Mot bakgrund av detta och resultaten från tidigare undersökningar blir det intressant att ställa sig frågan hur boende i Värmland förhåller sig till vargens närvaro i naturen och förvaltningens utformning. I detta kapitel fokuserar vi på licensjakt och genetisk förstärkning av vargstammen. Undersökningen utgår från Värmlands-SOM 2010 där de svarande har fått ta ställning till följande förslag:

a) Kontrollera vargstammens tillväxt genom jakt

b) Minska den svenska vargstammens inavel genom förflyttning av vargar till Värmland

I kapitlet undersöker vi värmlänningarnas åsikter om att använda sig av jakt för att kontrollera och reglera vargstammen samt det beslut som föreligger kring en genetisk förstärkning av vargstammen genom inplantering eller förflyttning av vargar. Vi går vidare med en analys av hur variationer i åsikterna kan förklaras och vi avslutar kapitlet med en diskussion av reflektioner och slutsatser gällande dagens rovdjursförvaltning och dess genomförande.

En ny rovdjursförvaltning

Den 21 oktober 2009 fattade den svenska riksdagen beslut om att regionalisera rovdjursförvaltningen, dels för att öka möjligheterna för berörda grupper i samhället att delta i förvaltningsprocessen och dels för att beslut skall kunna fattas närmare berörda människor. Ett nytt förvaltningsprogram omfattande tre nya inslag har introducerats som en följd av riksdagens beslut.

För det första har det skapats en *ny regional modell* där svenska förvaltningsmyndigheter (länsstyrelser) får ett större ansvar att fatta beslut i viktiga frågor som berör rovdjursstammarnas förvaltning. Det innebär exempelvis att länsstyrelserna bestämmer egna delmål för rovdjurens utbredning eller fastställer olika kvot för licensjakt på rovdjur. Utöver detta skall myndigheterna även kontrollera och följa upp beslutsgenomförandet. För att medverka till en tydligare måluppfyllelse och utvecklandet av regional samverkan införde riksdagen tre rovdjursförvaltningsområden[2]. En sådan modell verkställer en delegering av beslutsfattandet men underlättar även samverkan mellan länsstyrelser och mellan länsstyrelser och Sametinget då flera länsstyrelser genom dessa arenor kommer att föra dialog med varandra. Genom att etablera rovdjursförvaltningsområden konkretiserades även de skilda förutsättningarna för rovdjursförvaltningen i olika delar av landet. Medan rovdjurens

påverkan på rennäringen är dominerande i de norra delarna av Sverige är det andra frågeställningar som återspeglas i söder där vi kan förvänta oss en ökad etablering av rovdjur. I mellersta Sverige utgörs problemen till stor del av angrepp på tamboskap och jakthundar. Genom att samla de län som har liknande problem förväntas således förvaltningen kunna underlättas (Prop. 2008/09:210).

Den andra punkten innebär åtgärder för att *stärka vargstammens genetiska status.* För att den högt inavlade vargstammen skall kunna förses med friska gener skall myndigheterna underlätta för naturligt invandrade vargar att förflytta sig från renskötselområdet till den vargpopulation som finns i Mellansverige. Ett alternativ är också att inplantera vargar från Östeuropa eller introducera valpar födda i svenska djurparker till de redan existerande flockarna i olika revir. I beslutet påpekas det dock att då lokalbefolkningen allt mer kommer att påverkas av den växande vargstammen skall myndigheterna göra en avvägning mellan olika biologiska handlingsalternativ och samhällets acceptans.

Den tredje punkten i den nya rovdjursförvaltningen är *jakt på varg*. Riksdagen fastställde att den växande vargstammen skulle kunna förvaltas genom jakt, dvs. genom att använda sig av både licensjakt och skyddsjakt då stammen orsakar problem för boende och näringsliv. Även här kopplas uppdraget till frågan om att öka det regionala ansvaret. Den lokala delaktigheten i rovdjursförvaltningens organisering skall ske samtidigt med upprätthållandet av ett nationellt övergripande ansvar. Riksdagen fattade beslut om under en treårsperiod pröva licensjakt som en förvaltningsåtgärd i syfte att öka lokalsamhällets medverkan i vargstammens förvaltning. Licensjakt på varg genomfördes åren 2010 och 2011.

För att förverkliga den nya rovdjurspolitiken och samtidigt öka acceptansen hos berörda grupper i samhället införde riksdagen, på förslag av Naturvårdsverket, begreppet ”adaptiv rovdjursförvaltning”. Det innebär att strategierna för att förvalta rovdjurstammarna i Sverige kontinuerligt skall anpassas till och ta hänsyn till både biologiska värden och samhällets föränderlighet. Adaptiv förvaltning symboliserar en viktig förändring för rovdjurpolitiken där riksdagen påpekar att en hållbar naturförvaltning måste ha ett tydligt samhällsperspektiv (Prop. 2008/09:210).

Jakt på varg

Naturvårdsverket beslutade den 17 december 2009 att för första gången tillåta licensjakt på varg. Kvoten sattes till 27 vargar att skjutas i Dalarnas, Gävleborgs, Västra Götalands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län. Tjugonio vargar sköts totalt (en överskjutning i Dalarna). I Värmland sköts nio vargar. Året därefter (2011) sköts tjugo vargar i Sverige och sex i Värmland. Licensjakten, som skulle hålla populationen på angiven nivå med förhoppningen att kunna leda till en högre acceptans för vargens förekomst i Sverige, stoppades hösten 2011. Regeringen beslutade att licensjakten 2012 inte kunde genomföras då den Europeiska kommissionen för andra gången hotade att dra Sverige inför EU-domstolen[3].

De två gångna jaktsäsongerna har visat på lokalt engagemang och intresse att bidra till vargstammens förvaltning. I en undersökning som genomfördes efter den första licensjakten visar resultat från intervjuer med jägare, intresseorganisationer och myndighetsrepresentanter i Västra Götaland, Dalarna och Värmland, att jakten laddades med symboliska, representativa och kunskapsmässiga värden (Sjölander-Lindqvist *et al.* 2010). För jägarna har deltagande i jakten handlat om att bistå förvaltningen med efterfrågade och nödvändiga kunskaper och erfarenheter. Myndigheter och intresseorganisationer har sett jakten som ett sätt att komma närmare de berörda grupperna. Både parterna vittnar om en bättre förståelse för varandra tack vore de möten och samarbeten som skedde i samband med jaktens genomförande.

Licensjakten har även återspeglats i media med ibland stor intensitet. Förutom att påpeka att beslutet strider mot just art- och habitatdirektivet har många debattörer lyft fram att Sverige inte tar sitt ansvar för att upprätthålla en hållbar biologisk mångfald. Många säger också att beslutet om licensjakt visar att en minoritet som inte vill ha varg bestämmer över en majoritet av befolkningen. Tonerna intensifierades i samband med det politiska valet 2010 där de stora politiska partierna profilerade sig i vargfrågan i syfte att attrahera fler sympatisörer (Solevid & Berg 2011).

Efter beslutet att upphöra med licensjakt har regeringen utökat möjligheten för skadedrabbade jägare och tamdjursägare att använda sig av skyddsjakt på enskilda individer. De nya reglerna bearbetades av Naturvårdsverket under hösten 2011 för att senare överföras till regelverket. För att underlätta processen har regeringen upphävt den tidigare fastställda förvaltningsnivån för varg på 210 individer och istället beslutat att myndigheterna skall förvalta vargstammen utifrån de faktiska skador de orsakar.

Debatten om jakt på varg i Sverige är en fråga med flera bottnar. Det handlar inte bara om en konflikt mellan stad och landsbygd eller om attityder och uppfattningar baserade med utgångspunkt i olika yrkesroller och livsstilar. Ett av konfliktens centrala spörsmål handlar om möjligheten att skydda egendom och omgivning från eventuella vargangrepp samt att begränsa vargstammens antal och utbredningsområde.

I två attitydundersökningar som genomfördes av forskningsprogrammet FjällMistra i två olika tidsperioder, tillfrågades respondenter om sin inställning till vilt, jakt och de stora rovdjuren järv, lo, björn och varg (Ericsson och Sandström 2005; Sandström och Ericsson 2009; 2009b). I FjällMistras undersökning från 2004 tillfrågades 150 personer i 69 kommuner i Dalarna, Gävleborg, Jämtland, Västernorrland, Västerbotten och Norrbotten (sammanlagt urval om 10350 personer samt ytterligare 1067 personer i övriga Sverige) om sin inställning till vilt, jakt och rovdjuren järv, lo, björn och varg. En liknande undersökning genomfördes året 2009 men denna gång inkluderades även Stockholms län (totalt 15 317 personer). En jämförelse mellan de två visar att allt färre människor gillar björn och varg och att skillnaderna i attityder mellan stad och landsbygd består, eller till och med ökar. Vad gäller jakt på varg visar 2009 års undersökning att boende i rovdjurslän i högre

grad stödjer förslaget att skjuta varg när den söker sig till tätt befolkade områden eller för att minska risken för angrepp på tamdjur medan acceptansen är lägre för jakt om den syftar till att reglera konkurrensen om det jaktbara viltet (Sandström och Ericsson 2009; 2009b).

Mot denna bakgrund ville vi undersöka hur boende i Värmland ställer sig till *förslaget om att kontrollera vargstammen tillväxt genom jakt?*

Vi finner att strax över hälften av de närmare 1072 antal värmlänningarna anser att det är ett ”mycket bra förslag” eller ett ”ganska bra förslag”. De som anser att det är ett ”ganska dåligt förslag” eller ett ”mycket dåligt förslag” uppgår till ungefär en femtedel. Det är alltså en mycket större andel som är positiva än negativa till förslaget. Andelen som inte har någon särskild uppfattning i frågan, ”varken bra eller dåligt förslag” eller ” ingen uppfattning”, motsvarar också den lite mindre än en fjärdedel.

Tabell 1 Åsikter om förslaget att kontrollera vargstammen tillväxt genom jakt (procent)

Förslag	Procent
Mycket bra förslag	34
Ganska bra förslag	25
Varken bra el dåligt	13
Ganska dåligt förslag	9
Mycket dåligt förslag	9
Ingen uppfattning	11
Summa	100
Antal	1 072

En inavlad vargstam

Den skandinaviska vargstammen är i hög grad inavlad. Enligt genetikforskarna bör inaveln snarast brytas och långsiktigt minskas till en nivå under 10 procent från dagens nivå på cirka 30 procent för att motverka stammens nedsatta livskraft (Naturvårdsverket 2009; 2010). Regeringen har därför beslutat om en förstärkning på högst 20 vargar under de närmaste fem åren (Prop. 2008/09:210). Genom att underlätta för naturligt invandrade vargar att förflytta sig till den mellansvenska populationen och inplantering av genetiskt värdefulla vargar från östeuropeiska länder skall inavelsproblematiken lösas. Att introducera valpar födda i djurpark i vilt födda kullar är en annan lösning som kan komma ifråga. Geografiskt kommer de nya vuxna eller unga vargarna att placeras utanför renskötselområdet i mellersta eller södra Sverige. Återigen påpekas det av regeringen att processen skall präglas av lokalt inflytande, öppenhet och insyn.

Två förflyttningar har redan genomförts. Under våren 2011 sövdes en tik från helikopter med en bedövningspil och flyttades från Tåssåsens sameby i västra Jämtland till Kilsbergen i Örebro län. Tiken vandrade därifrån vidare till Norge men återvände sedan till Sverige. Den andra vargen, en hane, flyttades från Gällivare skogssameby i Norrbotten till Garpenberg i sydöstra Dalarna. Vargen vandrade dock tillbaka till samma område han tagits ifrån och var på väg mot kalvningslandet, vilket gjorde att Naturvårdsverket fattade beslut om skyddsjakt. Vargen fälldes innan den kommit fram till renhjorden och orsakat skada.

Värmlands län är ett av de områden där det är lämpligt att plantera in nya vargar (Naturvårdsverket 2009). Eftersom den värmländska vargpopulationen ständigt ökar och orsakar svåra problem för lantbruket anser länsstyrelsen att åtgärder för att förbättra den svenska vargstammens genetiska status måste förankras lokalt (Länsstyrelsen i Värmland 2010). Länsstyrelsen i Värmland påpekar som remissinstans att inplantering av varg i länet sannolikt kommer att innebära ett ökat antal skador på tamdjur och jakthundar när nya revir skapas eller existerande revir vidgas. För att undersöka värmlänningarnas inställning till genetisk förstärkning har respondenterna fått ta ställning till förslaget att *minska den svenska vargstammens inavel genom förflyttning av vargar till Värmland.*

De svarandes uppfattning i frågan om förflyttning av varg för att minska vargstammens inavel fördelar sig mera jämnt än i förra frågan. Ungefär 35 procent menar att det är ett ”mycket bra förslag” eller ett ”ganska bra förslag”, 31 procent svarar att det är ”ett mycket dåligt förslag” eller ett ”ganska dåligt förslag” medan 34 procent inte har någon särskild uppfattning. Jämfört med förslaget om att jaga varg för att kontrollera tillväxten av stammarna är det en mindre andel av värmlänningarna som är positiva till förslaget. Det är alltså ganska jämt mellan de olika åsikterna.

Tabell 2 Åsikter om förslaget att minska den svenska vargstammens inavel genom förflyttning av vargar till Värmland (procent)

Förslag	Procent
Mycket bra förslag	13
Ganska bra förslag	22
Varken bra el dåligt	18
Ganska dåligt förslag	12
Mycket dåligt förslag	19
Ingen uppfattning	16
Summa	100
Antal	1 069

Värmlänningarnas varierande åsikter om varg

Tabell 1 och 2 visar att det finns en viss variation i värmlänningarnas åsikter om hur samhället ska hantera vargstammen. Värmland är stort och omväxlande till karaktär och innehåll; större stad blandas med landsbygd och mindre orter och försörjningsbasen varierar i regionen. Det är därför tänkbart att åsikterna om varg skiljer sig åt mellan olika delar av länet. I nästa del av analysen fortsätter vi med att undersöka vilka faktorer som har betydelse för vad värmlänningarna tycker om de båda förslagen som rör varg. De faktorer som vi fokuserar på är *boende/tillhörighet, förtroende, individfaktorer* såsom *kön*, *ålder*, *utbildning* och *uppväxt*, *politiskt intresse/politisk orientering* samt *livsstil*. Varför vi väljer just dessa framgår i de följande avsnitten där vi också presenterar resultaten. Det empiriska avsnittet avslutas med att samtliga faktorer tas med i en sammanfattande analys.

Boende, tillhörighet och förtroende

Humanekologiska och socialantropologiska teorier visar att människans förståelse för den lokala omgivningen är något som sker utifrån de positioner hon befinner sig i (Ingold 1993; Appadurai 1995; Hirsch & O'Hanlon 1995; Sjölander-Lindqvist 2004; Biersack & Greenberg 2006). Det innebär att sociala, politiska och ekonomiska betingelser påverkar våra liv och våra föreställningar om hur världen ska se ut. På samma sätt är plats och landskap ett resultat av politiskt fattade beslut och förvaltningsåtgärder som har inverkat på och reglerat olika geografiska områden av Sverige. Allmänhetens förtroende för samtidens reglerande aktörer är därför något som kan ha en inverkan på boendes åsikter gällande att kontrollera vargstammen genom jakt och att förbättra dess genetiska status genom förflyttning av vargar till Värmland. Vi vill därför pröva om värmlänningens attityder till de två förslagen påverkas av var och hur de bor. I vår analys tar vi därför med boendetid och om man bor i lägenhet, villa eller på lantgård. Likaså inkluderar vi boendeområde. Genom att fråga var respondenten i första hand känner sig hemma kan vi också belysa tillhörighetsfrågan.

Vår undersökning visar att boende i mindre områden eller på landsbygd är mest positiva till förslaget att jaga varg medan samma grupp ställer sig negativ till förslaget att förstärka vargstammen genetiskt. På samma vis är boende i centralorter mer negativa än boende i mindre orter till förslaget att jaga varg. Vad gäller bägge förslagen visar resultaten att frågan om genetisk förstärkning är mest kontroversiell för de som bor på landsbygd av vilka 51 procent ställer sig starkt negativa till förslaget att förflytta genetiskt värdefulla vargar till Värmland. Angående samma fråga är 30 procent av de som bor i centralorter negativa till förslaget. Frågan om jakt delar inte åsikterna lika starkt som inavelsfrågan. Här är 58 procent av de som bor i centralorter positiva till jakt medan 78 procent av de som bor på landsbygden är positiva. Vi kan notera att det är större skillnad mellan stad och land när det gäller jakt än när det gäller inavel.

Tabell 3 Åsikter om förslaget att kontrollera vargstammen tillväxt genom jakt, inom olika grupper uppdelat på boende och tillhörighet (procent, antal, procentdifferens)

	Mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket/ ganska dåligt	Summa procent	Antal svar	Procent-differens
SAMTLIGA	66	14	20	100	955	46
Boendeområde						
Kommunens centralort	58	18	24	100	528	34
Tätort men ej centralort	70	15	15	100	136	55
Mindre by/landsbygd	78	8	15	100	259	63
Boendetyp						
Villa/radhus	64	15	20	100	541	44
Lägenhet/flerfamiljshus	61	17	22	100	280	39
Lantgård	81	6	13	100	101	68
Boendetid						
Lång tid	68	14	19	100	784	49
Medellång tid	58	18	23	100	77	24
Kort tid	51	16	33	100	69	18
Tillhörighet Värmland						
Känner sig inte hemma	32	16	52	100	(25)	-20
Känner sig ganska hemma	56	17	27	100	159	29
Känner sig mkt hemma	69	14	17	100	737	52

Kommentar: I tabellen är svarsalternativen ”mycket bra” och ”ganska bra” respektive ”ganska dåligt” och ”mycket dåligt” sammanslagna. Vi har avstått från svarsalternativet ”ingen uppfattning”. Procentdifferensen är beräknad så att andelen som svarat mycket eller ganska bra minskas med andelen som svarat mycket eller ganska dåligt. Siffror inom parantes under Antal svar innebär att n-talet är lågt och att svaren bör tolkas med försiktighet.

Tabell 4 Åsikter om förslaget att minska den svenska vargstammens inavel genom förflyttning av vargar till Värmland inom olika grupper gällande boende och tillhörighet (procent, antal, procentdifferens)

	Mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket/ ganska dåligt	Summa procent	Antal svar	Procent-differens
SAMTLIGA	42	22	37	100	903	5
Boendeområde						
Kommunens centralort	47	24	30	100	493	17
Tätort men ej centralort	43	24	33	100	125	10
Mindre by/landsbygd	32	17	51	100	254	-19
Boendetyp						
Villa/radhus	42	22	36	100	518	8
Lägenhet/flerfamiljshus	47	21	31	100	258	16
Lantgård	26	21	53	100	98	-27
Boendetid						
Lång tid	42	21	38	100	739	4
Medellång tid	41	24	35	100	75	6
Kort tid	42	28	30	100	64	12
Tillhörighet Värmland						
Känner sig inte hemma	40	36	24	100	(25)	16
Känner sig ganska hemma	50	20	30	100	150	20
Känner sig mkt hemma	40	21	39	100	697	1

Kommentar: Se kommentar tabell 3. Siffror inom parantes under Antal svar innebär att n-talet är lågt och att svaren bör tolkas med försiktighet.

Geografiskt läge

Om vi tittar på typ av boendeområde ser vi att det geografiska läget har betydelse för allmänhetens åsikter om hur varg skall förvaltas. Boende i icke centralorter, i mindre byar och på landsbygden instämmer i högre utsträckning än storstadsboende med att det är ett ganska bra eller mycket bra förslag att kontrollera vargstammens tillväxt genom jakt. Motsatta tendensen ser vi vad gäller förslaget att förflytta nya vargar till Värmland för att stärka stammens genetiska status.

Jaktfrågan är den fråga som förenar de flesta invånarna i Värmland medan frågan om genetisk förstärkning möter delade uppfattningar. En majoritet av de landsbygdsboende anser att förslaget att jaga varg är mycket bra eller ganska bra (78 procent). De som ställer sig mycket eller ganska negativa till förslaget att jaga varg bor däremot återfinns i första hand i centralorter (24 procent). Av de som angett att de bor på landsbygd tycker 15 procent att jakt på varg är ett mycket eller ganska dåligt förslag. Vi kan således notera att oavsett boendeområde så är en majoritet för förslaget att kontrollera vargstammens tillväxt genom jakt.

När det gäller förslaget om att vargstammen bör införlivas med friska gener är åsikterna mer varierande. De som har en mycket negativ inställning till förslaget bor på landsbygd (51 procent). Av de som bor i tätortsområden är det 33 procent som anser att förslaget är mycket eller ganska dåligt. Av de som angett att de bor i kommunens centralort är 47 procent mycket eller ganska positiva till förslaget. Här noterar vi alltså en stor skillnad mellan stad och land. Vi noterar även att de som bor i central- eller mindre tätorter tycker att förslaget om genetisk förstärkning av varg är "varken bra eller dåligt" (sammanlagt 48 procent), medan motsvarande siffra för jaktförslaget uppgår till 33 procent.

Överlag minskar andelen positiva när det gäller förslaget att kunna jaga varg mer än vad gäller förslaget om att minska inavel. Med andra ord visar resultaten att det sista förslaget är mycket mera kontroversiellt för alla boende i Värmland.

Boendeform och boendetid

Av tabell 3 och 4 kan vi utläsa att det finns vissa skillnader i åsikter om varg beroende på vilken typ av boende respondenterna har. Över 80 procent av de som bor på lantgård är positiva till förslaget att jaga varg för att kontrollera tillväxten medan bara 26 procent är positiva till en genetisk förstärkning av vargstammen. Villa- och radhusboende samt boende i lägenhet/flerfamiljshus är också positiva till jaktförslaget (64 respektive 61 procent). När det gäller förslaget om genetisk förstärkning är boende i lägenhet/flerfamiljshus mest positiva (47 procent) följda av gruppen villa/radhusboende (42 procent).

Ju längre respondenten bott på platsen, desto mer positiv är han eller hon till förslaget att kontrollera vargstammens tillväxt genom jakt. 68 procent av de som angett lång boendetid på orten säger sig vara positiva medan förslaget om att förflytta vargar till Värmland renderar en lägre andel om 42 procent. Mindre än en fjärdedel av de långtidsboende är negativa till första förslaget medan samma grupp växer till 38 procent vad gäller genetisk förstärkning. Skillnaden mellan de som angett att de bott medellång tid och kort tid är inte stor vad gäller positiva respektive negativa uppfattningar i både frågorna.

Tillhörighet

De respondenter som känner mest tillhörighet med Värmland är till övervägande majoritet positiva till förslaget att jaga varg (69 procent), följda av de som känner sig ganska hemma i Värmland (56 procent). Vad gäller förslaget att förflytta vargar till Värmland är de som känner sig ganska hemma i Värmland mycket eller ganska positiva till förslaget (50 porcent) medan de mest negativa är de som känner sig mycket hemma (39 procent).

Precis som gällande boendeområde, boendetyp och boendetid noterar vi att resultaten i frågan om att minska den svenska vargstammens inavel genom förflyttning av vargar till Värmland är inte lika lätt att tolka som frågan om jakt; här är de som inte känner sig hemma och de som känner sig mycket hemma lika positiva till förslaget med 40 procent.

Förtroende

Förtroende, både mellan människor och för samhällets institutioner, är väsentligt för att medborgarna skall kunna lita på det politiska systemet (Rothstein 2000). Särskilt har förtroende betydelse för att människor skall engagera sig i politiken och för att de skall känna att deras röst blir hörd (Barber 1984; Putnam 1993). I Sverige visar forskningen att förtroende för politikerna är generellt högt (Olsen 1990; Holmberg & Oscarsson 2004; Brothén & Holmberg 2011; Holmberg & Weibull 2011) och att svenskarna litar på politiker och tjänstemän i större utsträckning än andra europeiska länder (Europabarometer 2007). Vi prövar därför om förtroende för rikspolitiker, förtroende för regionpolitiker, förtroende för kommunpolitiker och för tjänstemän i Region Värmland kan ha betydelse för åsikterna avseende förslaget att kontrollera stammens tillväxt genom jakt och förslaget att förflytta vargar till Värmland. De bivariata analyserna visar ett signifikant samband mellan förtroende för rikspolitiker och tjänstemän och positiv inställning till förslaget att bedriva jakt på varg. Tendensen är lite svagare men fortfarande stark när det gäller frågan om att minska vargstammens inavel.

En närmare granskning av frågan om jakt på varg visar en tydlig tendens, dvs. de som har högt förtroende för politiker och tjänstemän är mer positiva till förslaget att skjuta varg än de som är har lågt förtroende. Av de som har förtroende för kommunpolitiker och politiker i Region Värmland är tre fjärdelar positiva till jakt som ett sätt att kontrollera vargstammens tillväxt. Även i frågan om att minska inaveln är rikspolitiker och kommunpolitiker mest populära bland de som är positiva till förslaget (45 respektive 44 procent) fast sambandet är inte lika starkt. Vad gäller tjänstemän i regionen visar resultat att de som är mycket positiva till förslaget om jakt även har högt förtroende för tjänstemän i Värmland (71 procent). Bland de som har förtroende för länsstyrelsens tjänstemän är det 70 procent som är positiva till förslaget att kontrollera vargstammens tillväxt genom jakt. 20 procent av de som har förtroende för tjänstemännen tycker att det är ett dåligt förslag att jaga varg.

Vad gäller förslaget om inavel så är resultatet inte lika tydligt som i frågan om jakt. De som är mest positiva till förslaget har även en högre förtroende för institutionerna, både på nationell- och på regionalnivå men detta resultat är inte lika signifikant som i den tidigare frågan. Detta kan delvis bero på frågans egenskap dvs. den genetiska förstärkningen av vargstammen är givetvis lika kontroversiell som vargjakt men den är fortfarande en ny fråga där människor kanske inte har hunnit skaffa sig en uppfattning om.

Individfaktorer

Vår analys av hur värmlänningen ställer sig till de två förslagen inkluderar kön, ålder och utbildning då dessa faktorer har visat sig ha betydelse för en rad åsikter och attityder. Vi lägger även till frågan om vilken social klass som respondenterna identifierar sig med.

Lantbrukare är den grupp som ur ett historiskt perspektiv kan ha haft mest att förlora på vargens närvaro i det omgivande landskapet. Resultat från olika studier om lokalbefolkningens uppfattning om varg och vargens närvaro i naturen visar att jägare och lantbrukare är de två kategorier som mest känner oro och frustration (Sjölander-Lindqvist 2006). Vargen representerar ett hot mot deras sätt att leva och uppfattas kunna medföra också ekonomisk skada då vargen går till angrepp mot boskap. Lantbrukare som sommartid nyttjar fäbodbruk menar till exempel att det är svårt att söka skydda tamboskapen mot rovdjursangrepp vid den lösdrift som utgör kärnan i fäbodbruket.

Tabell 5 Åsikter om förslaget att kontrollera vargstammen tillväxt genom jakt. Inom olika grupper (procent, antal, procentdifferens)

	Mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket/ ganska dåligt	Summa procent	Antal svar	Procent-differens
SAMTLIGA	66	14	20	100	955	46
Kön						
Kvinnor	66	15	19	100	488	47
Män	66	13	21	100	467	45
Ålder						
15-29	49	15	36	100	117	13
30-49	61	16	23	100	261	38
50-64	63	18	19	100	295	44
65-85	81	8	11	100	282	70
Uppväxt						
Arbetarhem	63	16	21	100	546	42
Jordbrukarhem	83	7	10	100	147	73
Tjänstemannahem	61	17	22	100	126	39
Högre tjm/akademiker	52	24	24	100	(29)	28
Företagarhem	65	11	24	100	63	41
Utbildning						
Låg	73	14	14	100	228	59
Medellåg	67	12	21	100	327	46
Medelhög	63	16	21	100	206	42
Hög	59	17	24	100	181	35

Kommentar: Procentdifferensen är beräknad så att andelen som svarat mycket eller ganska bra minskas med andelen som svarat mycket eller ganska dåligt. Siffror inom parantes under Antal svar innebär att n-talet är lågt och att svaren bör tolkas med försiktighet.

Tabell 6 Åsikter om förslaget att minska den svenska vargstammens inavel genom förflyttning av vargar till Värmland. Inom olika grupper gällande boende och tillhörighet (procent, antal, procentdifferens)

	Mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket/ ganska dåligt	Summa procent	Antal svar	Procent-differens
SAMTLIGA	42	22	37	100	903	5
Kön						
Kvinnor	37	24	39	100	458	-2
Män	46	20	34	100	445	12
Ålder						
15-29	46	30	24	100	110	22
30-49	50	22	28	100	244	22
50-64	38	22	39	100	282	-1
65-85	36	17	47	100	267	-11
Uppväxt						
Arbetarhem	43	23	34	100	509	9
Jordbrukarhem	28	14	58	100	144	-30
Tjänstemannahem	50	24	26	100	119	24
Högre tjm/akademiker	64	21	14	100	(28)	50
Företagarhem	39	24	37	100	62	2
Utbildning						
Låg	33	18	49	100	220	-16
Medellåg	44	21	35	100	306	9
Medelhög	43	20	36	100	197	7
Hög	47	29	25	100	171	22

Kommentar: Procentdifferensen är beräknad så att andelen som svarat mycket eller ganska bra minskas med andelen som svarat mycket eller ganska dåligt. Siffror inom parantes under Antal svar innebär att n-talet är lågt och att svaren bör tolkas med försiktighet.

Kön och ålder

När det gäller kön visar resultaten att män i något högre utsträckning än kvinnor tenderar att vara positiva till förslaget om att införa nya gener i den värmländska vargstammen. Vi kan också notera att lika många män som kvinnor är positiva till förslaget att kontrollera vargstammens tillväxt genom jakt (66 procent i båda fallen). Respondentens ålder spelar också roll för om han eller hon tycker att det är bra eller dåliga förslag. Ju äldre respondenten är, desto mera positiv är hållningen till förslaget att jaga varg. Minst positiv är den som är mellan 15 och 29 år (49 procent). Vi ser den motsatta tendensen i frågan om att minska inavel. Av värmlänningar mellan 65 och 85 år anser 47 procent att förslaget är mycket eller ganska dåligt medan 46 procent av invånare mellan 15 och 29 år anser att förslaget är mycket eller ganska

bra. Återigen konstaterar vi att förslaget om att minska varginaveln samlar de flesta osäkra åsikterna (varken bra eller dåligt) jämfört med förslaget om att jaga varg där invånarna har en mer bestämd uppfattning.

Uppväxt och utbildning

De som har vuxit upp i jordbrukarhem är mest positiva till förslaget att jaga varg (83 procent). Tio procent av dessa är negativa till förslaget och sju procent tycker att förslaget är varken bra eller dåligt. Minst positiva är de som har vuxit upp i högre tjänstemannahem/akademiska hem (52 procent). Här hittar vi också den största andelen osäkra, dvs. som tycker att förslaget är varken bra eller dåligt (24 procent). Ungefär 58 procent av de som är uppvuxna i jordbrukarhem är negativa till förslaget att minska vargstammens inavel. Det är också så att svarande som uppgett att de växt upp i jordbrukarhem av alla grupper inte bara är mest positiva till förslag om jakt respektive negativa till förslaget att minska inaveln, de är också minst osäkra på vad de tycker om förslagen.

Ytterligare en slutsats av tabellerna är att det finns en viss skillnad mellan olika utbildningsgrupper. Ju högre utbildning, desto mer negativa är respondenterna till förslaget om jakt medan vi kan konstatera den motsatta tendensen gällande förslaget om genetisk förstärkning för att minska inaveln. Medan runt 73 procent av de med låg utbildning är positiva till det första förslaget är de med hög eller medelhög utbildning mera negativa (21 respektive 24 procent). Motsättningen mellan de med hög utbildning och de med låg utbildning är inte lika tydlig när det gäller förslaget om att förflytta vargar till Värmland, där ungefär lika många lågutbildade och högutbildade tycker att förslaget är mycket eller ganska dåligt, respektive mycket eller ganska bra. Inom gruppen lågutbildade är tendensen tydligare när det gäller förslaget om att jaga varg för att kontrollera stammens tillväxt, där det finns en skillnad på 59 procentenheter mellan de som tycker förslaget är bra och de som tycker att förslaget är dåligt.

Politiskt intresse och partisympati

Politiskt intresse och partitillhörighet är faktorer som har betydelse för allmänhetens attityder till olika samhällsfrågor (Esaiasson och Holmberg 1996; Pitkin 1967). Då rovdjursfrågan är en aktuell del av den politiska debatten, både på riksdagsnivå och lokal nivå, prövar vi i vår analys huruvida intresse för politik och partisympati spelar roll för värmlänningarnas inställning till de två förslagen. Personer som är intresserade av politik torde ta del av debatten i högre grad än de som inte är lika intresserade och kan därför tänkas ha starkare åsikter. Frågan om varg innefattar också vissa politiska skiljelinjer där partierna har olika åsikter. Nästa del av analysen prövar vi hypotesen om graden av politiskt intresse respektive partitillhörighet har betydelse för åsikterna om de två förslagen.

Tabell 7 ***Åsikter om förslaget att kontrollera vargstammen tillväxt genom jakt. Inom olika grupper (procent, antal, procentdifferens)***

	Mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket/ ganska dåligt	Summa procent	Antal svar	Procent-differens
SAMTLIGA	66	14	20	100	955	46
Politiskt intresse						
Mycket intresserad	61	18	21	100	244	40
Ganska intresserad	65	13	22	100	441	43
Inte särskilt intresserad	62	116	22	100	208	40
Inte alls intresserad	66	12	22	100	50	44
Partisympati						
Vänsterpartiet	53	21	26	100	(47)	27
Socialdemokraterna	65	13	22	100	294	43
Centerpartiet	72	14	13	100	69	59
Folkpartiet	67	19	14	100	58	53
Moderaterna	75	10	14	200	257	61
Kristdemokraterna	78	14	8	100	(37)	70
Miljöpartiet	42	23	35	100	66	7
Sverigedemokraterna	63	15	22	100	(27)	41

Kommentar: Siffror inom parantes under Antal svar innebär att n-talet är lågt och att svaren bör tolkas med försiktighet.

Med utgångspunkt från tabell 7 kan vi notera att de respondenter som är mycket intresserade av politik inte skiljer sig nämnvärt från de som inte är intresserad av politik (61 procent respektive 66 procent). I tabell 8 noterar vi dock att ett starkt politiskt intresse kopplas till en mycket eller ganska bra uppfattning avseende förslaget att minska den svenska vargstammens inavel (54 procent). Återigen ser vi en högre andel som inte har en tydlig uppfattning om förslaget att minska inaveln jämfört med frågan om jakt på varg. Resultaten får dock tolkas med försiktighet eftersom skillnaderna inte är signifikanta.

Det finns en tydlig skillnad mellan olika partiers sympatisörer när det gäller de två förslagen. Medan respondenter som sympatiserar med Vänsterpartiet och Miljöpartiet intar den mest negativa attityden till förslaget att jaga varg (26 respektive 35 procent), är kristdemokrater, moderater och centerpartister mest positiva. Miljöpartisterna är de som i störst utsträckning inte har någon bestämd uppfattning (23 procent), tätt följd av vänsterpartisympatisörer (21 procent).

Vad gäller frågan om att minska inaveln är miljöpartister den grupp som ställer sig mest positiv till förslaget (67 procent). Minst positiv till förslaget är centerpartisterna (31 procent), följt av moderater (37 procent) och kristdemokrater (38 procent). Av de som angett att de sympatiserar med Folkpartiet har 28 procent angett att försla-

get är ”varken bra eller dåligt”. Moderatsympatisörer följer strax därefter med 28 procent. Av centerpartisterna är 58 procent negativa till förslaget att minska inavel genom inplantering av nya individer. Oavsett partisympati och politiskt intresse är värmlänningar mer positiva till förslaget att jaga varg för att kontrollera dess tillväxt än till förslaget att förflytta nya vargar till Värmland.

Tabell 8 Åsikter om förslaget att minska den svenska vargstammens inavel genom förflyttning av vargar till Värmland. Inom olika grupper gällande boende och tillhörighet (procent, antal, procentdifferens)

	Mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket/ ganska dåligt	Summa procent	Antal svar	Procent-differens
SAMTLIGA	42	22	37	100	903	5
Politiskt intresse						
Mycket intresserad	54	16	30	100	98	24
Ganska intresserad	43	22	35	100	413	8
Inte särskilt intresserad	37	24	40	100	319	-3
Inte alls intresserad	39	18	43	100	67	-4
Partisympati						
Vänsterpartiet	46	23	31	100	(48)	15
Socialdemokraterna	43	20	38	100	275	5
Centerpartiet	31	11	58	100	65	-27
Folkpartiet	50	28	22	100	54	28
Moderaterna	37	27	36	100	241	1
Kristdemokraterna	38	22	41	100	(32)	-3
Miljöpartiet	67	12	20	100	64	47
Sverigedemokraterna	44	18	37	100	(27)	7

Kommentar: Siffror inom parantes under Antal svar innebär att n-talet är lågt och att svaren bör tolkas med försiktighet.

Livsstil och livsåskådning

Hur individen förhåller sig till och förstår sin omvärld, och hur denne lever, är tänkbara förklarande variabler när det gäller värmlänningens attityder till de två förslagen. Då debatten kring vargens närvaro i det svenska naturlandskapet delvis präglas av aspekter som rör möjligheten att bedriva löshundsjakt tar vi i analysen med hur ofta svarspersonerna har jagat under de senaste tolv månaderna. Tidigare studier visar på ett samband mellan jaktutövning och attityder till förslag som förts fram i debatten om varg (Sjölander-Lindqvist et al 2008).

Även i vilken grad respondenten nyttjar skog och mark för natur- och friluftsliv behandlas i den empiriska analysen för att undersöka huruvida detta kan inverka på uppfattningar om vargens närvaro i landskapet. Genom att inkludera denna

livsstilsfråga hoppas vi kunna se om nyttjandegrad kan bidra till att förklara värmlänningens attityder.

Resultaten från en tidigare studie (Väst-SOM 2006) där västsvensken fick ta ställning till förslaget att varg liksom älg borde kunna jagas under en viss del av året samt förslaget att möjligheten att skjuta varg för att skydda tamdjur borde öka, visade sig innehålla en livsåskådningsdimension (Sjölander-Lindqvist *et al* 2008). Forskningen har således visat att individers livsåskådning spelar roll för hur vi betraktar vår omvärld och förhåller oss till samtida debatter (cf. Uddenberg 1995). Förslagen som värmlänningarna fick ta ställning till antogs därför kunna innehålla livsstils- och livsåskådningsdimensioner.

Tabell 9 Åsikter om förslaget att kontrollera vargstammen tillväxt genom jakt. Inom olika grupper (procent, antal, procentdifferens)

	Mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket/ ganska dåligt	Summa procent	Antal svar	Procent-differens
SAMTLIGA	66	14	20	100	955	46
Jagat under året						
Ingen gång	62	16	22	100	808	40
Sällan	89	5	5	100	(37)	84
ofta	92	4	4	100	71	88
Varit ute i naturen / friluftsliv under året						
Ingen gång	75	9	16	100	(32)	59
Sällan	68	12	20	100	74	48
Ofta	66	14	20	100	813	26
Besökt Gudstjänst under året						
Ingen gång	62	15	23	100	623	39
Sällan	74	15	11	100	193	63
Ofta	76	8	16	100	111	60

Kommentar: Procentdifferensen är beräknad så att andelen som svarat mycket eller ganska bra minskas med andelen som svarat mycket eller ganska dåligt. När det gäller frågorna jagat under året, varit ute i naturen/friluftsliv, samt besökt Gudstjänst är de ursprungliga svarsalternativen omkodade så att sällan innebär minst någon gång under de senaste 12 månaderna och ofta innebär minst någon gång i veckan (upp till någon gång i kvartalet). Siffror inom parantes under Antal svar innebär att n-talet är lågt och att svaren bör tolkas med försiktighet.

Att den kristna traditionen pekar ut att människan, som en avbild av Gud, är särställd andra levande varelser medan mer biologiskt inspirerade föreställningar om världen ser människan som djur som andra i det stora ekologiska systemet (Watson och Sharpe 1995), antogs också kunna spela roll för värmlänningens attityder till

de två förslagen. Resultat från Väst-SOM 2006 visade att personer som ofta besökte gudstjänst i högre grad än andra var positivt inställda till förslaget att kunna skjuta varg (Sjölander-Lindqvist *et al* 2008).

För att söka svar på om livsåskådning, eller som i det här fallet, grad av religiös aktivitet, inverkar på värmlänningens uppfattningar till de två förslagen har vi i den empiriska analysen inkluderat frågan om svarspersonerna har närvarat vid gudstjänst under de senaste 12 månaderna.

Tabell 10 Åsikter om förslaget att minska den svenska vargstammens inavel genom förflyttning av vargar till Värmland. Inom olika grupper gällande boende och tillhörighet (procent, antal, procentdifferens)

	Mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket/ ganska dåligt	Summa procent	Antal svar	Procent-differens
SAMTLIGA	42	22	37	100	903	5
Jagat under året						
Ingen gång	45	22	32	100	763	7
Sällan	23	23	54	100	(35)	-31
Ofta	14	12	74	100	69	-60
Varit ute i naturen / friluftsliv under året						
Ingen gång	47	13	40	100	(30)	7
Sällan	31	28	42	100	72	-11
Ofta	42	21	36	100	769	6
Besökt Gudstjänst under året						
Ingen gång	43	23	34	100	594	9
Sällan	35	20	44	100	185	-9
Ofta	41	16	44	100	101	-3

Kommentar: Procentdifferensen är beräknad så att andelen som svarat mycket eller ganska bra minskas med andelen som svarat mycket eller ganska dåligt. När det gäller frågorna jagat under året, varit ute i naturen/friluftsliv, samt besökt Gudstjänst är de ursprungliga svarsalternativen omkodade så att sällan innebär minst någon gång under de senaste 12 månaderna och ofta innebär minst någon gång i veckan (upp till någon gång i kvartalet). Siffror inom parantes under Antal svar innebär att n-talet är lågt och att svaren bör tolkas med försiktighet.

Jakt

De respondenter som angett att de jagar ofta är till övervägande delen positiva till förslaget att kontrollera vargstammen genom jakt. Av dessa är 92 procent positiva. De som jagar mer sällan är också positiva till förslaget (89 procent) men även de som inte jagar alls är positiva (62 procent). Av de som jagar ofta är endast 4 procent negativa till förslaget och lika många anger att förslaget är ”varken bra eller dåligt”.

Jägarna är på liknande sätt negativa till förslaget att förstärka vargstammen genetiskt genom förflyttning av vargar till Värmland. 74 procent av de som angett att de jagar ofta tycker att det är ett ”mycket dåligt” eller ”ganska dåligt” förslag. De som jagar mer sällan är också till övervägande delen negativa (54 procent) och av de som aldrig jagar så anger ungefär en tredjedel att de tycker att det är ett mindre bra förslag. Återigen ser vi en ökning bland de som angett att förslaget är ”varken bra eller dåligt” i jämförelse med det första förslaget.

Natur- och friluftsliv

Vi kan notera att den som inte alls varit ute i naturen eller idkat friluftsliv under det senaste året är mer positiv till förslaget att kontrollera vargstammen genom jakt (75 procent) än den som sällan eller ofta varit ute i skog och mark (68 respektive 66 procent).

När det gäller det andra förslaget så anser 47 procent av de som inte alls varit ute i skog och natur det senaste året att det är ett ”mycket bra” eller ”ganska bra” förslag. Ett intressant resultat är att de som angett att de sällan nyttjar skog och natur för friluftsliv är mindre positiva (mindre än en tredjedel) till förslaget än de som ofta är ute. Alla tre grupperna är ungefär lika negativa till förslaget.

Gudstjänstbesökaren

Resultatet i tabellerna ovan visar att ju oftare respondenterna går på gudstjänst, desto mer positiva är de till förslaget om att jaga varg (76 procent) men även de som aldrig eller sällan besöker gudstjänst är också positiva (62 respektive 74 procent). De som inte har besökt gudstjänst någon gång under året är de som är mest negativa till förslaget att jaga varg för att kontrollera stammens tillväxt (23 procent). De som ofta besöker gudstjänst är också den grupp som är minst neutrala och osäkra i frågan. Endast åtta procent har angett svarsalternativet ”varken bra eller dåligt förslag”. Av de som aldrig eller sällan besöker gudstjänst har 15 procent angett detta svarsalternativ.

När det gäller det andra förslaget blir bilden något mer annorlunda. Här är både de som sällan och som ofta besöker gudstjänst mest negativa till förslaget och mest positiva är de som aldrig besöker gudstjänst. Samtidigt fördelar sig svaren mer jämnt mellan de olika svarsalternativen. Återigen är de som inte har besökt gudstjänst under de senaste 12 månaderna de som är mest osäkra. Av dessa har 23 procent angett alternativet ”varken bra eller dåligt förslag” medan de som ofta besöker gudstjänst är minst osäkra (16 procent).

Vad förklarar värmlänningens uppfattningar?

Resultat av den nationella SOM-undersökningen som genomfördes 2010 visar att de personer som tycker att vargstammen är för stor huvudsakligen bor i varg/rovdjurslän samt på landsbygden (Solevid & Berg 2011). Liknande slutsatser dras från de attitydundersökningar som genomfördes inom ramen för forsknings-

programmet FjällMistra där det även påpekas att allt färre boende i rovdjurslän (framförallt Norrbotten, Västerbotten och Västernorrland) gillar björn och varg jämfört med 2004 (Sandström och Ericsson 2009; 2009b). Mot denna bakgrund har vi undersökt huruvida geografiskt läge, boendetyp och boendetid samt vilken nivå som respondenten i första hand känner tillhörighet med har betydelse för hur respondenterna uppfattar vargfrågan i Värmland. Analysen bekräftar att det finns ett starkt samband mellan dessa faktorer och lokala uppfattningar om de två förslagen. Vi ser till exempel att åsikterna hos dem som bor i större stad signifikant skiljer sig från de som bor på landsbygden. Vi ser också att ju längre tid som respondenten har bott på orten, desto mer positiv är denne till förslaget att kontrollera vargstammens tillväxt genom jakt. I allmänhet är den som känner tillhörighet med Värmland mer positiv till förslaget att kontrollera stammen genom jakt. Samtidigt ser vi att värmlänningens ställning avseende det andra förslaget, att stärka vargstammen genom förflyttning av nya individer till Värmland, inte är lika tydlig. Hur kan vi då förklara varför boendeort, boendetid och tillhörighet spelar roll för åsikterna om de två förslagen och relaterar de till varandra?

Boendeort kan förstås som en symboliskt laddad rumslighet återspeglande kulturella, moraliska och emotiva personliga och kollektiva värden. Platsen och landskapet, dvs. där människor bor, verkar och på olika sätt samspelar med varandra, bidrar till att bygga den bas av tillhörighet som har betydelse för människors uppfattningar om olika frågor. Frågor som berör människor starkt, som närvaron av varg i landskapet gör i vissa delar av landet och bland vissa grupper, handlar alltså inte bara om ekosystemets innehåll och förvaltning *per se* utan också om hembygdens specifika och omistliga värden som förknippas med platser, landskapsbilder och rumsliga strukturer (Sjölander-Lindqvist 2004, 2006). Byggandet av minnen, såväl individuella som kollektiva, är något som i allra högsta grad också är knutet till tid. Särskilt våra kollektiva minnen, dvs. minnen som vi delar gemensamt, kan överskrida generationer av boende (Ingold 1993, Zerubavel 1996). Vi kan därför förvänta oss att faktorer som geografiskt läge och boendetid spelar roll.

Av individfaktorerna inverkar ålder och utbildning på värmlänningarnas åsikter om de två ställda förslagen. I vilken familj man är uppväxt har framförallt betydelse avseende förslaget om jakt medan sambandet inte är lika starkt vad gäller förslaget om genetisk förstärkning. En attitydundersökning från 1998 visar i likhet med föreliggande resultat att ju äldre man är desto mer tenderar man att vara negativ till varg (Karlsson *et al.* 1999). Kan det vara så att det bland äldre finns en annan syn på djur och natur än bland yngre och som slår igenom i åsikter om vargstammens förvaltning?

När det gäller utbildning är det möjligt att högutbildade, som alltså är mindre positiva till att skjuta varg än lågutbildade, i högre utsträckning tillägnat sig en vetenskapligt informerad syn på naturen i vilken det ekologiska samspelet mellan arter (inklusive människan) betonas vilket kan bidra till att denna grupp väljer att se vargens närvaro som viktig för det ekologiska systemet (Sjölander-Lindqvist 2006; 2008).

Inte helt oväntat är förtroende kopplat till åsikter om jakt på varg. Överväganden avseende vem som skall bestämma över vår biologiska miljö och hur den skall förvaltas är förankrade i frågan om människors attityder till politiken och förvaltningen. Den tidigare rovdjurspolitiken präglades av lågt förtroende för de nationella och de lokala tjänstemännen (Prop.2000/01:57) vilket också resulterade i flera proteströrelser (SOU 2007:89; Cinque 2008, Sjölander-Lindqvist 2006). Klimatet har förbättrats på senare tider, såsom konstaterades av undersökningen genomförd av FjällMistra (Sandström och Ericsson 2009b). FjällMistra påpekar i sin rapport att förtroendet för rovdjursförvaltningen är högt. Allmänhetens stöd för Naturvårdsverket är stabilt och länsstyrelserna, särskilt i norra Sverige, verkar ha lyckats vända den negativa trenden och öka majoritetens förtroende för myndigheterna (Sandström och Ericsson 2009). Samtidigt visar det sig att det finns viktiga lokala skillnader avseende vem som skall förvalta rovdjursstammarna. Exempelvis visar FjällMistra att boende i Dalarna och Gävleborg särskilt stödjer förslaget att lokalbefolkningen och kommunerna i ökad utsträckning borde involveras i rovdjurens förvaltning. Våra resultat gällande jakt på varg i Värmland bekräftar denna trend. Det är framförallt de som har högt eller ganska högt förtroende för kommunpolitikerna och regionpolitikerna som tycker att förslaget om att jaga varg är bra. Tjänstemännen åtnjuter också högt förtroende men hamnar bakom politikerna. Detta kan tolkas i ljuset av de förändringar som har skett under de senaste åren där vargjakten kan ha spelat en viktig roll för att återföra acceptansen för rovdjurpolitiken hos de mest skeptiska grupperna (Sjölander-Lindqvist *et al.* 2010).

Vår undersökning visar att det finns en viss korrelation, om ej särskilt signifikant, mellan politiska åsikter och ställningstagande om vargstammens förvaltning. Även på riksnivå visar den senaste SOM-undersökningen att åsikter om varg inte följer vänster-högerdimensionen i partisympati (Solevid & Berg 2011). En hypotes är att åsikterna om varg i Sverige är mer förknippad med boendefrågan och platstillhörighet än politiska ideologier och att det därför blir svårt för rikspartierna att förhålla sig till detta om de vill öka sin popularitet just bland de berörda grupperna. Samtidigt kan man tillägga att lokala politiska partier kan ha stor potential att profilera sig i frågan om varg då den klassiska uppdelningen mellan vänster-höger inte verkar ha någon större betydelse.

Avslutningsvis ser vi att det vi kallar för livsstilsfaktorer har en viss betydelse för hur värmlänningarna förhåller sig till möjligheten att skjuta varg för att kontrollera stammarna samt om nya vargar skall kunna förflyttas till Värmland för att förbättra den genetiska statusen. Att jägare är mera positiva till det första förslaget får inte ses som ett överraskande resultat med tanke på tidigare forskning (Sjölander-Lindqvist 2006, Sjölander-Lindqvist *et al.* 2008, Sjölander-Lindqvist *et al.* 2010). Som vi redan kommenterat ovan så är den flitiga gudstjänstbesökaren också mer benägen att vilja kontrollera vargstammen och mindre positiva till förflyttning av nya vargar till Värmland.

Hur medborgaren förhåller sig till de två förslagen om jakt respektive genetisk förstärkning av vargstammen belyser också allmänhetens åsikter om rovdjursförvalt-

ningens form och innehåll. Denna studie har visat att det i Värmland finns stöd för medborgerligt deltagande i förvaltningen av varg i Sverige utifrån ett berördhetsperspektiv. Detta ser vi genom det förhållandevis starka stödet för förslaget att kunna jaga varg. Det något mindre starka stödet för att motverka den svenska vargstammens inavel genom förflyttning av vargar till Värmland pekar i samma riktning.

FjällMistra noterar att den kritik som finns gällande målen för rovdjuren kan leda till konflikter eller att redan existerande konflikter fördjupas avseende frågan om hur många rovdjur det skall finnas i länen. Framförallt pekar resultatet på att lokalbefolkningens åsikter bör lyftas fram och analyseras i de områdena där det finns etablerade vargrevir (jmf. Ericsson och Sandström 2005). Resultat från intervjuundersökningar i Västra Götaland, Örebro län och Dalarna visar att såväl skeptiska som positiva till vargens förekomst i närområdet önskar att rovdjursförvaltningen i högre grad borde rymma ett medborgerligt deltagande för att ta tillvara den kunskap och erfarenhet som finns om lokala förhållanden för djur och natur (Sjölander-Lindqvist 2006). Det har även förts fram att berörda aktörer (intresseorganisationer, lantbrukare och jägare) inte får tillträde till förvaltningens beslutsfattande process (Cinque 2008; Cinque & Sjölander-Lindqvist 2011). Därför återstår att undersöka huruvida den nya rovdjurspolitiken, som i större grad strävar mot att fatta beslut närmare de människor som berörs, i praktiken utvidgar möjligheterna för ett ökat lokalt deltagande och medborgligt engagemang.

Sammantaget kan man säga att de två förslagen om varg som har undersöks i kapitlet är uttryck för hur människan ser på sin omgivning, t ex vilken roll plats och landskap spelar för människors uppfattningar om politikens utformning och dess genomförande.

Noter

1 Den kritik som riktas mot den tidigare rovdjurpolitiken handlar bl.a. om myndigheternas oförmåga att involvera berörda grupper i förvaltning av rovdjursstammarna samt bristfälligt regelverk och otydliga rutiner (cf. SOU 2007:89).

2 Den nya rovdjurpropositionen (Prop. 2008/09:210) fastställer tre olika rovdjursförvaltningsområden. *Norra* rovdjursförvaltningsområdet föreslås omfatta landets fyra nordligaste län: Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Västernorrland. *Mellersta* rovdjursförvaltningsområdet utgörs av Dalarnas län, Gävleborgs län, Västra Götalands län, Värmlands län, Örebro län, Västmanlands län samt Uppsala län. *Södra* förvaltningsområdet skulle utgöras av Stockholms län, Sörmlands län, Östergötlands län, Hallands län, Jönköpings län, Kronobergs län, Kalmar län, Blekinge län, Skåne län samt Gotlands län.

3 Den svenska vargjakten anmäldes till EU-kommissionen av Svenska Rovdjursföreningen, Världsnaturfonden WWF, Naturskyddsföreningen och Djurskyddet i Sverige under 2010. Enligt anmälarna har Sverige brutit mot reglerna i Art- och

Habitatdirektivet, kapitel 2, som berör begreppet gynnsam bevarade status vilket innebär att de åtgärderna som medlemsländerna genomför för att bl.a. förvalta djurarterna inte skall på lång sikt påverka deras naturliga utbredning, struktur och funktion samt de typiska arternas överlevnad.

Referenser

Appadurai, A. (1995). "The production of locality," i Fardon, R. (red.) *Counterwork: Managing the Diversity of Knowledge.* London: Routledge.

Barber, B. (1984). *Strong democracy: Participatory politics for a new age.* Berkeley: University of California Press.

Biersack, A. & Greenberg, J. B. (2006). Reimagining Political Ecology.

Brothén, M. & Holmberg, S. (2011) "Kontakter med riksdag skapar förtroende för riksdagen" i Holmberg, S & Weibull, L (red.) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.

Cinque, S. (2008). *I vargens spår. Myndigheters handlingsutrymme i förvaltningen av vargen.* Göteborg: Förvaltningshögskolan & CEFOS. Doktorsavhandling.

Cinque, S. & Sjölander-Lindqvist, A. (2011). "Animali predatori in Svezia. La collaborazione e il dialogo per uscire dai dilemmi insolubili" i Vitale, T. & Podestá, N. (red.) *Dalla Proposta alla Protesta e Ritorno. Conflitti Locali e Innovazione Politica*. Milano: Arnoldo Mondadori Editore.

Ericsson, G. & Sandström, C. (2005). *Delrapport om svenskars inställning till rovdsjurspolitik och -förvaltning*. SLU Umeå/FjällMistra & Umeå universitet/FjällMistra, FjällMistrarapport, Rapport nr: 10.

Esaiasson, P. & Holmberg, S. (1996). *Representation from Above: Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*. Dartmouth: Aldershot.

Europabarometer – Allmänna opinionen i Europeiska Unionen (2007) Eurobarometer 67/Vår 2007 – TNS Opinion & Social.

Hirsch, E., & O'Hanlon, M. (red.) 1995. *The Anthropology of Landscape: Perspectives on place and space.* Oxford: Oxford University Press.

Holmberg, S. & Oscarsson, H. (2004). *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år.* Stockholm: Norstedts Juridik.

Holmberg, S. & Weibull, L. (2011). "Förtroendekurvorna pekar uppåt" i Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) *Lycksalighetens ö*. Göteborg:SOM-institutet.

Ingold, T. (1993). "The temporality of the landscape". *World Archaeology* 25:152-174.

Karlsson, J., A. Bjärvall, & Lundvall, A. (1999). *Svenskarnas inställning till varg - En intervjuundersökning*. Naturvårdsverket. Rapport 4933.

Länsstyrelsen i Värmland (2010). Remiss om genetisk förstärkning av vargstammen i Sverige samt tillvägagångssätt. Yttrande 2010-11-02. Dnr: 218-4997-2010.

Naturvårdsverket (2009). *Förslag till åtgärder som kan stärka vargstammens genetiska status. Redovisning av regeringsuppdrag*. Dnr 429-8585-08 Nv.

Naturvårdsverket (2010). *Genetisk förstärkning av den svenska vargstammen. Svar på uppdrag om rutiner och utplantering av varg i Sverige.* Stockholm: Naturvårdsverket, Statens jordbruksverk och Statens veterinärmedicinska anstalt.

Olsen, J. P. (1990). *Demokrati på svenska.* Carlssons, Stockholm.

Pitkin, H. (1967). *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California.

Prop. 2008/09:210. *En ny rovdjursförvaltning*. Stockholm: Miljödepartementet.

Prop.2000/01:57. *Sammanhållen rovdjurspolitik*. Stockholm: Miljödepartementet.

Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy.* Princeton, Princeton University Press.

Rothstein, B. (2000). ”Trust, Social Dilemmas and Collective Memories”, *Journal of Theoretical Politics* 12.

Sandström, C. & Ericsson, G. (2006). *Rovdjursfrågan ingen traditionell höger-vänsterfråga – partier går i otakt med sina anhängare.* FjällMistrarapport nr. 24.

Sandström, C. & Ericsson, G. (2009). *Om svenskars inställning till rovdjur- och rovdjurspolitik*. Institutionen för vilt, fisk och miljö. Rapport:2009:1 SLU:Umeå.

Sandström, C. & Ericsson, G. (2009b). *Om svenskars inställning till rovdjursförvaltning*. Institutionen för vilt, fisk och miljö. Rapport:2009:2 SLU: Umeå.

Sjölander-Lindqvist, A., Bendz, A. & Cinque, S., (2008) ”Rör inte mitt får!” i Nilsson, L. & Johansson, S. (red.) *Regionen och flernivådemokratin*. Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet och Cefos.

Sjölander-Lindqvist, A., Karlsson, M. & Cinque, S. (2010). ”*Att jaga varg: En studie av 2010 års licensjakt i Sverige*”, CEFOS, Göteborgs universitet, Rapport 2010:2.

Sjölander-Lindqvist, A. (2006). *”Den är ju inte i fårhagen på studiebesök” - om lokala perspektiv och uppfattningar om varg och rovdjursförvaltning*. CEFOS, Göteborgs universitet, Rapport 2006:1.

Sjölander-Lindqvist, A. (2004). *Local Environment at Stake: The Hallandsås Railway Tunnel in a Social and Cultural Context*. Lund: Human Ecology Division.

Solevid, M, & Berg, L. (2011). ”Fortsatt polarisering i vargfrågan” i Holmberg, S & Weibull, L (red.) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.

SOU 1999:146. *Rovdjursutredningen – Slutbetänkande om en sammanhållen rovdjurspolitik.* Stockholm: Miljödepartementet.

SOU 2007:89. *Utredningen om de stora rovdjuren – Rovdjuren och deras förvaltning*. Stockholm: Miljödepartementet.

Uddenberg, N. (1995). *Det stora sammanhanget*. Nora: Nya Doxa.

Wabakken, P., Aronson Å., Strømseth, T. H., Sand, H., Maartmann, E., Svensson, L., Åkesson, M., Flagstad, Ø., Liberg, O. & Kojola, I. *Ulv i Skandinavia: Statusrapport for vinteren 2010-2011.* Høgskolen i Hedmark. Oppdragsrapport nr. 1-2011.

Watson, M., & Sharpe, D. (1995). ”Green beliefs and religion,” i *The Politics of Nature. Explorations in green political theory*. Red. Dobson, A. och Lucardie, P., London Routledge.

Zerubavel, E. (1996). “Social memories: Steps to a sociology of the past”. *Qualitative Sociology* 19(3), 283-299.

Medielandskapet

NYHETSKONSUMTION I VÄRMLAND

CHRISTER CLERWALL

Att titta på, att lyssna på, att ta del av, nyheter är en viktigt för många människor. Nyheterna, som *en* del i medieutbudet, har olika funktion(er) för olika människor. Det kan handla om att hålla sig uppdaterad om vad som händer i världen, såväl lokalt som nationellt och internationellt. Det kan handla om sorts förströelse och det kan ske som en ritual i vardagen. Mediekonsumtion i allmänhet är central vår förståelse för vår omvärld eftersom den hjälper oss att orientera oss (se t.ex. Hadenius & Weibull, 2005)

Sedan 1987, då Värmlandsundersökningen 1987 genomfördes, har väldigt mycket hänt på den svenska mediemarknaden. Monopolet över TV och radio har försvunnit och svenskarna har med det fått ett otal TV-kanaler att välja mellan. Internet har slagit igenom – 84 procent av de svenska hushållen hade 2010 tillgång till internet, 77 procent hade bredband och 82 procent hade persondator (se Holmberg, Weibull & Oscarsson 2011) – och erbjuder idag TV och radio såväl som tidningar via nätet. Enligt analysföretaget Mediavision (pressmeddelande, juni 2011) går tv-tittandet via nya plattformar starkt framåt. Bland unga män (15-34 år) är den dagliga räckvidden 27 procent och för alla mellan 15 och 74 är den 15 procent. Utbudet av underhållning och information, däribland nyheter, är idag enormt (se t.ex. Hvitfelt & Nygren 2008)

Hur denna utveckling påverkar mediekonsumtion i allmänhet och nyhetskonsumtion, i synnerhet på en regional nivå, vet vi idag inte särskilt mycket om. SOM-institutet har gjort vissa undersökningar, varav SOM Värmland är en. Att utifrån dessa data diskutera förändringar över tid låter sig emellertid inte göras. Dock gjordes 1987 en undersökning i Värmland och tack vara denna kan vissa jämförelser över tid göras.

Som noterats ovan är nyheter är en viktig del i medielandskapet – och detta landskap förändras kontinuerligt och i och med detta även nyhetskonsumtionen. När, var hur och vilken omfattning värmlänningarna konsumerar nyheter är utgångspunkten för detta kapitel. Det finns förstås de som konsumerar nyheter i stor omfattning och de som i princip inte alls konsumerar nyheter, som lever i en sorts ”nyhetsskygga”, för att parafrasera Nord och Nygrens (2002) koncept ”medieskugga”. Det här kapitlet ger en ögonblicksbild av nyhetskonsumtionen i Värmland och är uppdelat i tre delar. Den första ger en allmän överblick över värmlänningarnas konsumtion av nyheter i olika medier. I den andra delen fokuseras likheter och skillnader i olika gruppers nyhetskonsumtion och konsumtion av lokala nyheter mer i detalj. I den tredje och

Clerwall, C (2011) Nyhetskonsumtion i Värmland i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

sista delen diskuteras resultatet från undersökningen med fokus på jämförelser med riket som helhet.

Kapitlets övergripande frågeställning är *Hur ser värmlänningarnas nyhetskonsumtion ut?* Denna övergripande frågeställning undersöks empiriskt genom följande frågeställningar:

- Hur ser värmlänningarnas nyhetskonsumtion ut med avseende på etermedier samt på läsning av morgon- och kvällstidningar?
- Hur skiljer sig nyhetskonsumtionen åt mellan olika grupper så som t.ex. kön, ålder, utbildning och socioekonomisk status?
- Fungerar nättidningar som ett komplement eller ersättning för papperstidningar?

Konsumtion av nyheter i television

I Figur 1 framgår det tydligt att den mest populära kanalen för nyheter via TV är SVT:s nyheter i Aktuellt och/eller Rapport. 42 procent av värmlänningarna tittar dagligen på dessa sändningar. Figur 1 nedan visar också att SVT:s regionala nyheter (Värmlandsnytt) har 33 procent dagliga tittare. För TV4 är motsvarande siffror 23 procent (riks) och 17 procent (lokalt).

Figur 1 Andel av värmlänningarna som tar del av nyheter från SVT riks/ regional och TV4 riks/regional (procent)

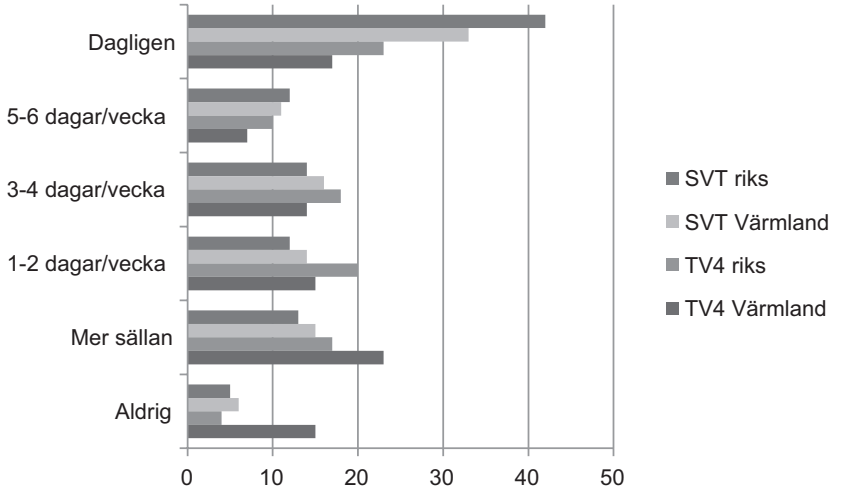

Kommentar: Figuren är baserad på fråga 1 – *Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram*? Procenttalen är avrundade. Diagrammet redovisar inte de som ej svarat på del av fråga, vilket innebär att totalprocenten inte alltid blir 100.

I jämförelse med riket i övrigt ligger värmlänningarnas regelbundna tittande på riksnyheter från SVT (54 procent) och TV4 (33 procent) på i princip samma nivå. För riket är motsvarande siffror 52 procent för SVT och 31 procent för TV4 (se Holmberg, Weibull & Oscarsson 2011).

Slår vi ihop de som tittar på riksnyheter i antingen SVT eller TV4 till en kategori (Riksnyheter) ser vi att 48 procent dagligen tar del av riksnyheter i någon form.

Figur 2 Andel av värmlänningarna som tog del av riksnyheter 1987 och 2010 (procent)

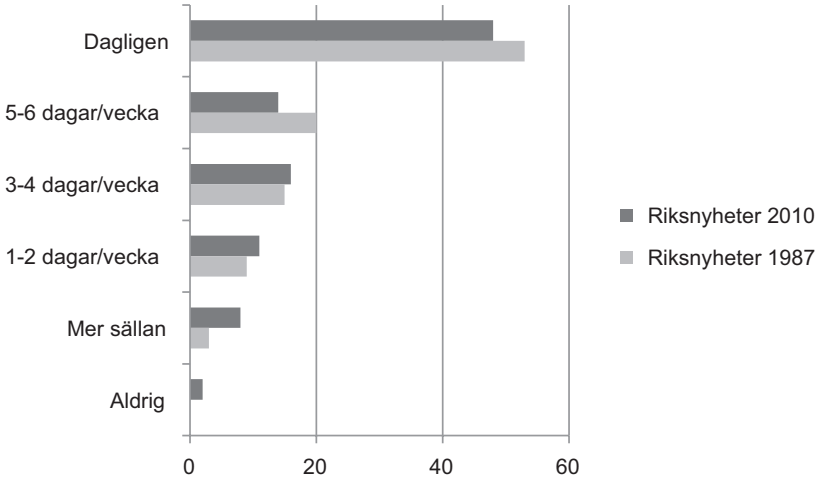

Kommentar: Data för 1987 är hämtade från Värmlandsundersökningen 1987. Då Arvika och Säffle inte ingick i undersökningen 1987 måste viss försiktighet iakttas vid jämförelsen. I Diagrammet redovisar inte de som ej svarat på del av fråga, vilket innebär att totalprocenten inte alltid blir 100.

Detta kan jämföras med Värmlandsundersökningen 1987 som visar att motsvarande siffra för 1987 är 53 procent.

Vi kan således se en viss minskning av de högfrekventa tittarna. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att tv-utbudet 1987, i alla fall för det stora flertalet, bestod av de två kanalerna från SVT. En jämförelse mellan de två övre kategorier (regelbundna tittare, minst 5 d/v) för 1987 (73 procent) och 2010 (62 procent) visar emellertid en minskning av andelen regelbundna tittare med 11 procent, vilket indikerar att nyheter i tv spelar en mindre roll för värmlänningarnas omvärldsorientering 2010 än 23 år tidigare.

Nyhetskonsumtion i radio

Om SVT:s Aktuellt och Rapport kan sägas dominera TV-nyheterna vad gäller riksnyheter ser bilden något annorlunda ut för nyheter i radio. Här är det lokala nyheter från Sveriges Radios P4 Värmland som har högst andel regelbundna lyssnare.

Figur 3 Andel av värmlänningarna som tar del av nyheter i radio (procent)

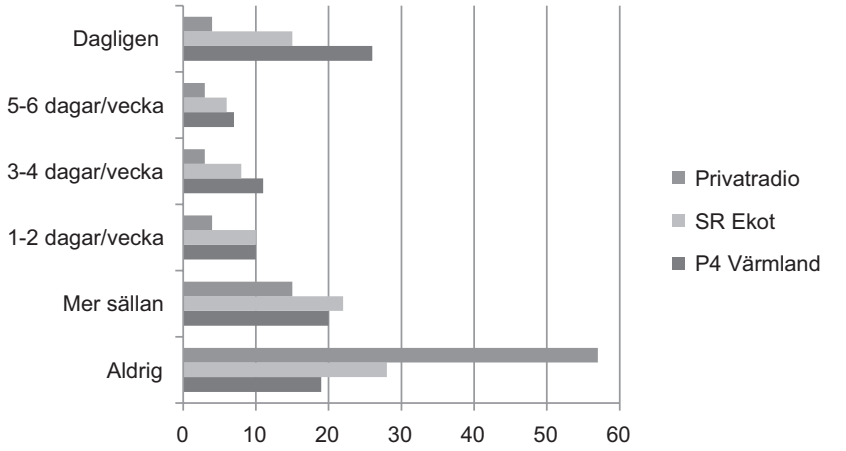

Kommentar: Figuren är baserad på fråga 1 – *Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram*? Procenttalen är avrundade. ”Privatradio” avser nyheter i lokal privat lokalradio och P4 Värmland avser lokalnyheter i radio Värmland P4. Diagrammet redovisar inte de som ej svarat på del av fråga, vilket innebär att totalprocenten inte alltid blir 100.

26 procent av värmlänningarna lyssnar på nyheter från SR:s P4 Värmland dagligen. Motsvarande siffra för SR Ekot är 15 procent och för nyheter i privat lokalradio endast 4 procent.

Nyhetskonsumtion i form av tidningsläsning

Morgontidningar (inkluderar samtliga morgontidningar förutom gratistidningen Metro eftersom den inte ges ut i hela Värmland) har en god spridning i Värmland. 59 procent uppger att de minst fyra dagar i veckan läser en morgontidning. 15 procent läser tidningen någon dag per vecka (7 procent) eller mer sällan (8 procent) än så. De 59 procent som läser en betald morgontidning minst 4 dagar/vecka är något fler än riksgenomsnittet vars motsvarande siffra är 54 procent[1] (se Wadbring & Hedman, 2011)

Figur 4 Andel av värmlänningarna som läser någon form av morgontidning i pappersformat och på nätet (procent)

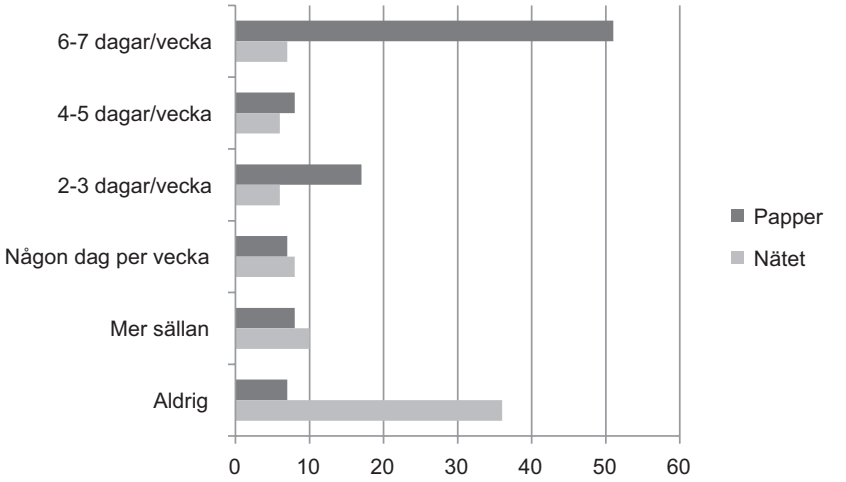

Kommentar: Figuren är baserad på (för papperstidning) fråga 2 – *Läser eller tittar du I någon morgontidning regelbundet och i så fall hur ofta?* Procentsatsen avser någon form av morgontidningen och innebär en sammanslagning av svarsalternativen Nya Wermlands-Tidningen, Värmlands Folkblad, Annan svensk morgontidning 1 och 2. Kategorin Nätet är baserad på fråga 3 – *Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?* Diagrammet redovisar inte de som ej svarat på del av fråga, vilket innebär att totalprocenten inte alltid blir 100.

Läsning av morgontidning på nätet har inte alls samma genomslag. 13 procent läser tidningen på nätet minst fyra dagar per vecka (jämfört med rikets 15 procent, se Holmberg, Weibull & Oscarsson 2011), 18 procent gör det någon gång i veckan eller mer sällan än så och 36 procent av värmlänningarna läser aldrig nyheter på internet.

Det är föga överraskande att Nya Werlands-Tidningen (NWT) är den dominerande tidningen i Värmland. 41 procent av respondenterna läser NWT på daglig basis (tidningen ges emellertid endast ut sex dagar i veckan, måndag till lördag). Konkurrenten Värmlands Folkblad (VF) har 16 procent dagliga läsare.

Internet och nättidningar har blivit en allt viktigare källa för nyheter och av dem som läser både NWT och VF på nätet (N=201, d.v.s. 18 procent av värmlänningarna) är det 15 procent som anger att de läser dessa dagligen.

Figur 5 Andel av värmlänningarna som läser NWT respektive VF (procent)

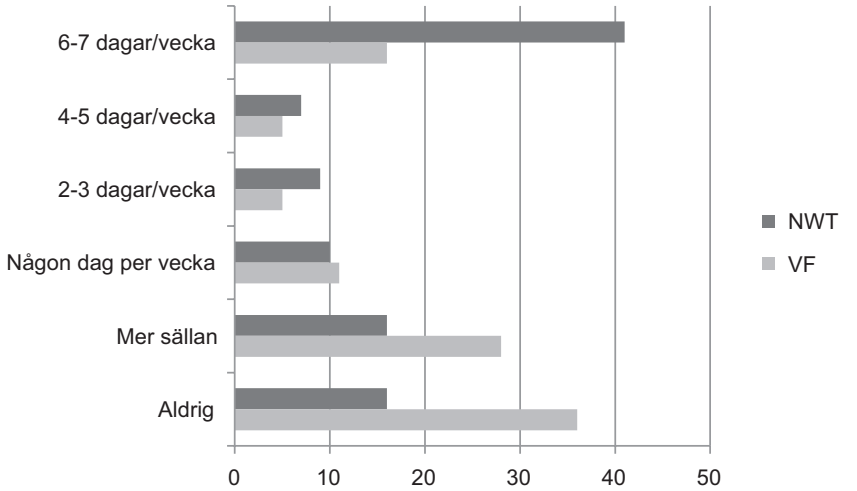

Kommentar: Figuren är baserad på fråga 2 – *Läser eller tittar du i* någon morgontidning regelbundet och i så fall hur ofta? För figuren har svarsalternativen för NWT respektive VF lyfts ut. Diagrammet redovisar inte de som ej svarat på del av fråga, vilket innebär att totalprocenten inte alltid blir 100.

Figur 6 Andel av värmlänningarna som läser NWT respektive VF på nätet (procent)

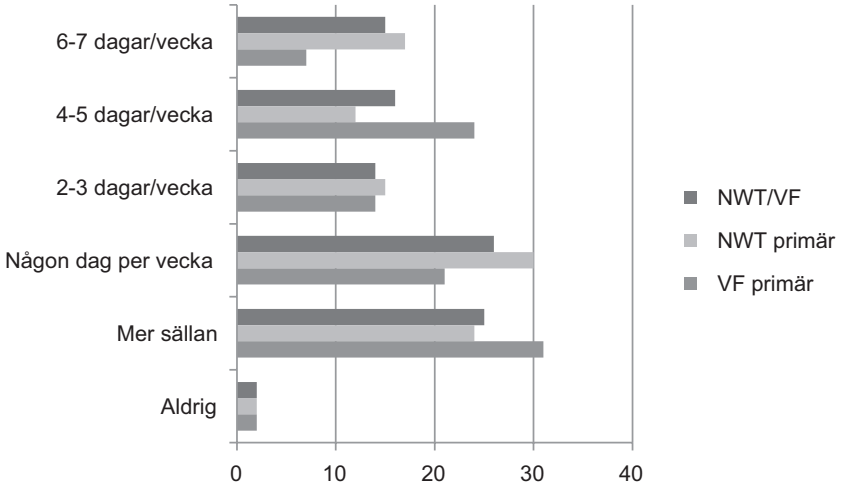

Kommentar: Figuren är baserad på dels en sammanslagning av dem som läser NWT och/eller VF på nätet (N=201), dels på de som angivit NWT (N=149) *eller* VF (N=42) som primär morgontidning på nätet.

Av de respondenter som anger NWT som *primär* morgontidning för webben (149 st) är det 17 procent som läser webbtidningen 6–7 dagar per vecka. Då det endast är 42 respondenter som angett VF som primär morgontidning för webben blir en procentsats möjligen lite missvisande, men undersökningen visar att det är 7 procent (3 av 42) som läser VF 6–7 dagar i veckan.

Kvällstidningsläsning – på papper, på webb och i mobil

Följande avsnitt är baserat på frågan ”Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?”, där svarsalternativen är uppdelade på Aftonbladet och Expressen, på papper, på internet och i mobilen. I Figur 7 har svaren för Aftonbladet respektive Expressen slagits ihop.

Figur 7 Andel av värmlänningarna som läser kvällstidning på papper, på nätet och i mobil (procent)

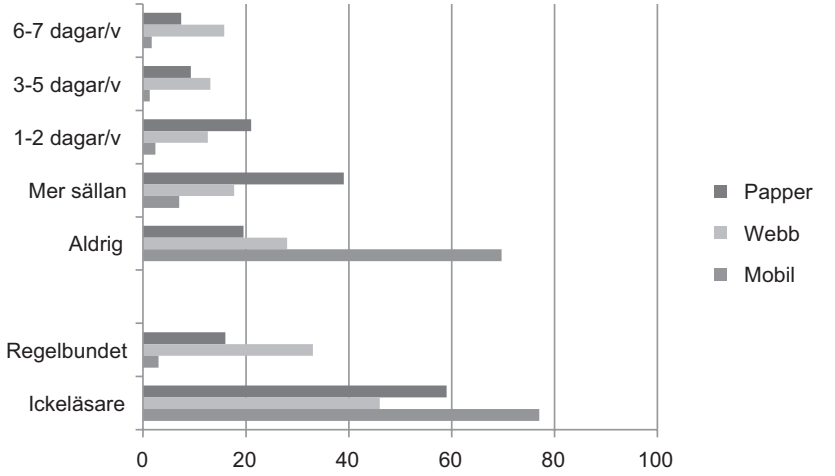

Kommentar: Figuren redovisar värmlänningarnas kvällstidningsläsning på papper, på webb och i mobil. Den är baserad på fråga 8 – Brukar du läsa eller titta i följande tidningar? För att ytterligare markera regelbundna läsare (minst 3 d/v) från ickeläsare (mindre än 1 d/v) har dessa lagts till i diagrammet.

Det framgår tydligt att när det gäller kvällstidningsläsning är webben det starkaste mediet. 33 procent av respondenterna läser någon av (eller båda) kvällstidningarna på nätet minst 3 dagar i veckan. Motsvarande siffra för papperstidningarna är 18 procent och för läsning i mobilen är det 3 procent.

Mobilen har inte fått något större genomslag i kvällstidningsläsningen hos värmlänningarna, då 70 procent[2] anger att de aldrig läser kvällstidningen i mobilen (se Karlsson i denna volym för en mer detaljerad presentation av tidningsläsning i mobilen).

Ovanstående avsnitt har fokuserat en övergripande bild av värmlänningarnas nyhetskonsumtion. Figur 8 nedan presenterar en översiktsbild av nyhetskonsumtionen i Värmland fördelat på fyra delregioner och denna figur får avrunda första delen i den här framställningen.

Figur 8 Andel regelbundna konsumenter av nyheter i olika medier fördelat på delregionerna norra, västra och östra Värmland samt Karlstadområdet (procent)

Kommentar: SVT riks avser nyheter från Aktuellt/Rapport, SVT Värmland avser lokala nyheter i SVT Värmland, TV4 riks avser Nyheterna i TV4, TV4 Värmland avser lokala nyheter i TV4 Värmland, P4 Värmland avser lokala nyheter i P4 Värmland, SR Ekot avser Ekonyheterna i SR, M-tidn, papper och M-tidn, nätet avser morgontidningar på papper respektive på nätet. Kv-tidn, papper och Kv-tidn, nätet avser kvällstidningar på papper respektive på nätet. Regelbundna användare avser minst 5 d/v för tv/radio, minst 4 d/v för morgontidningar och minst 3 d/v för kvällstidningar. Anledningen till att gränserna skiljer sig åt är att svarsalternativen för frågorna ser olika ut i undersökningen.

Det framgår av Figur 8 att det inte är särskilt stora skillnader i nyhetskonsumtionen mellan de fyra delregionerna. Några skillnader är dock att man i norra och västra Värmland har än högre regelbunden konsumtion av tv-nyheter än i Karlstadområdet och i östra Värmland. Detsamma tycks gälla för nyheter i radio. När det gäller nyhetskonsumtion i tidningar tycks nätet tilltala värmlänningarna i Karlstadområdet mest, följt av östra Värmland. Kvällstidningsläsningen på papper är emellertid tämligen lika över hela länet.

Vem konsumerar nyheter och hur?

Det finns flera tänkbara variabler som skulle kunna påverka respondenternas nyhetskonsumtion, t.ex. utbildning, inkomst, vilken ort man bor på, kön och ålder. Tabell 1 på SIDNR ger en överblick av den regelbundna nyhetskonsumtionen i Värmland i olika kanaler nerbrutet på kön, åldersgrupp, utbildningsnivå, inkomst och boendeort (stad/land). Det är intressant att konstatera att när det gäller t.ex. konsumtion av tv-nyheter, nyheter i radio samt morgon- och kvällstidning på papper ligger de unga regelbundna användaren på en betydligt lägre nivå än äldre, men att för nättidningarna är förhållandena i det närmaste omvända.

I övrigt visar resultatet från Värmlands-SOM dock inte på några signifikanta skillnader mellan män och kvinnors nyhetskonsumtion, oavsett kanal. Bostadsort var heller inte någon avgörande faktor. Utbildning tycks vid en första anblick påverka nyhetskonsumtionen, men vid kontroll för ålder blir det tydligt att det är åldern som är den centrala påverkansfaktorn för graden av nyhetskonsumtion (se Tabell 1 nedan). Därvidlag skiljer sig inte Värmland från riket i allmänhet (se t.ex. Sternvik 2009 för en presentation av unga och äldres mediekonsumtion på riksnivå).

Tabell 1 Andel av värmlänningarna som är regelbundna användare av nyheter i olika medier fördelat på kön, ålder, utbildning, inkomst och boende (procent)

	SVT, riks	SVT, regional	TV4, riks	TV4, regional	Norsk TV	P4 Värmland	Ekot, riks	Privat-radio	Morgon-tidning	Morgon-tidning, nät	NWT	VF	Kvälls-tidning, papper	Kvälls-tidning, webb
Kön														
Män	56	45	31	22	2	35	23	6	59	17	48	21	17	32
Kvinnor	52	44	34	27	1	32	19	7	60	10	49	20	17	26
Ålder														
15-29	10	9	18	11	1	6	5	6	27	18	22	6	10	39
30-49	36	25	29	16	1	23	20	9	52	17	44	17	13	44
50-64	62	48	33	24	2	39	20	5	65	15	52	24	22	28
65-85	85	75	43	38	3	51	31	5	76	7	63	28	19	12
Utbildning														
Låg	75	67	41	36	3	53	22	6	67	6	51	30	22	14
Medellåg	47	38	32	22	1	31	18	8	58	12	48	21	21	30
Medelhög	45	35	29	18	3	28	20	5	57	16	48	16	11	36
Hög	52	36	28	18	0	20	27	5	60	24	49	13	9	39
Inkomst														
Låg	62	55	38	34	2	40	19	6	57	10	44	25	15	19
Medel	52	43	31	20	1	33	23	6	59	16	49	18	18	35
Hög	43	23	28	14	2	24	23	8	69	18	56	19	15	43
Stad/land														
Karlstad	50	35	26	19	0	24	19	5	63	22	55	17	11	42
Kom. Tätort	54	48	33	26	2	33	22	7	55	12	41	24	21	29
Annan tätort	58	48	37	25	1	32	18	7	63	10	55	18	21	26
Landsbygd	56	44	35	26	2	43	24	6	59	11	47	19	15	21

Kommentar: Regelbunden användning avser följande för respektive medium; för TV/radio, minst 5 d/v, för morgontidning, minst 4 d/v och för kvällstidning minst 3 d/v. Anledningen till skillnaderna är att svarsalternativen för respektive medium varierar i undersökningen.

Konsumtion av TV-nyheter

I likhet med riket i stort finns det en skiljelinje i nyhetskonsumtion mellan unga och äldre medborgare. De unga tycks avstå från nyhetskonsumtion i stort, åtminstone via de traditionella kanalerna.

Tabell 2 Andel av unga och äldre värmlänningar som är regelbundna respektive icketittare av nyheter i tv (procent)

	Unga		Äldre	
	Regelbundna	Icketittare	Regelbundna	Icketittare
SVT riks	10	57	71	6
SVT Värmland	9	56	58	11
TV4 riks	18	36	38	19
TV4 Värmland	11	53	29	32
Riksnyheter	22	31	77	4

***Kommentar**:* SVT riks avser Aktuellt eller Rapport, SVT lokal avser Värmlandsnytt, TV4 riks avser Nyheterna på TV4 och TV4 lokal avser nyhetssändningar från TV4 Värmland. Kategorin Riksnyheter innebär att respondenterna ser någon form av riksnyheter på SVT eller TV4.

I tabellen avser Ung personer upp till 29 år och Äldre avser personer från 46 år och uppåt. Regelbundet tittande avser minst 5 d/v och Icketittare avser mer sällan än 1 d/v.

Som framgår av Tabell 2 utgör endast 10 procent av de unga gruppen regelbundna konsumenter av nyheter från SVT riks medan den för de äldre är 71 procent. De unga ligger generellt på en låg nivå och. TV4:s riksnyheter har 18 procent av de unga som regelbundna tittare och i gruppen äldre är det 38 procent som är regelbundna tittare. TV4:s riksnyheter lockar alltså 8 procentenheter fler av de unga regelbundna tittarna än SVT riksnyheter, samtidigt som de lockar 33 procentenheter färre äldre regelbundna tittare än SVT riks. Samma mönster upprepas i konsumtionen av lokala tv-nyheter. Detta kan tolkas som att TV4 har ett tilltal som i högre utsträckning tilltalar den yngre publiken, i jämförelse med SVT som inte lyckas lika bra.

Om vi lägger samman de som ser på riksnyheter från SVT eller TV4 blir bilden också något annorlunda. Då kan vi se att av de unga är det 22 procent som regelbundet tar del av riksnyheter och 31 procent som inte gör det. Det är visserligen en drastisk skillnad mot den äldre gruppen där 77 procent är regelbundna tittare och bara 4 procent är icketittare.

Nyheter i radio

Som noterats ovan (Figur 3) är det drygt 28 procent av värmlänningarna som lyssnar på lokala nyheter i SR P4 Värmland dagligen. Tabell 3 nedan visar emellertid tydligt att den stora lyssnarskaran finns i det äldre åldersskiktet.

Tabell 3 Andel av unga och äldre värmlänningar som är regelbundna respektive ickeanvändare av nyheter i radio (procent)

	Unga		Äldre	
	Regelbundna	Ickelyssnare	Regelbundna	Ickelyssnare
P4 Värmland	6	75	44	27
SR Ekonyheter	5	77	26	43

Kommentar: I tabellen avser Unga personer upp till 29 år och Äldre avser personer från 46 år och uppåt. Regelbundet lyssnade avser minst 5 d/v och ickelyssnare avser mindre än 1 d/v.

De unga värmlänningarna kan utifrån Tabell 2 ovan betraktas som ickeanvändare av nyheter via radio. Återigen ser vi att det är de äldre som i betydligt större utsträckning konsumerar nyheter – i det här fallet via radio. Det behöver dock inte betyda att unga inte alls lyssnar på nyheter via radio – de gör det kanske bara via en annan distributionsform. Statistik från EuroStat (Figur 9, nedan) visar t.ex. att svenskarna i allt högre grad lyssnar på radio via internet.

Figur 9 Svenskarnas lyssnande på webb-radio och/eller tittande på webb-tv 2003-2009 (procent)

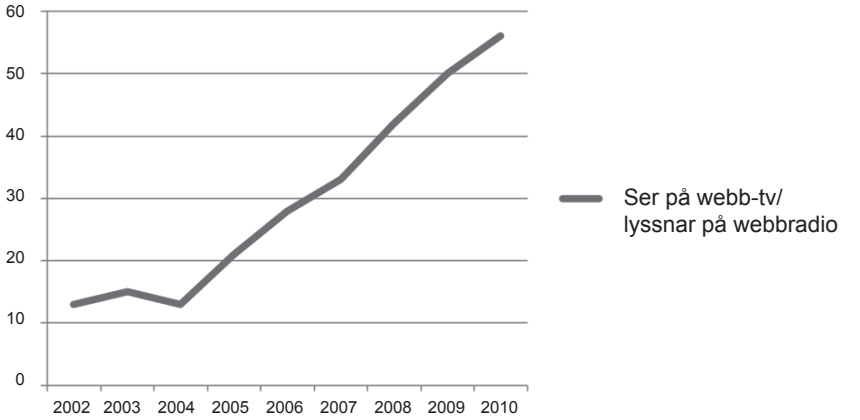

Kommentar: (Data från EuroStat)

Ungdomar är ofta snabbare än äldre på att ta till sig ny teknik, vilket innebär att det inte är orimligt att anta att en del av de unga tar till sig nyheter från radio via internet istället för vanlig radio.

Tidningsläsning

Givet att beteenden kring tidningsläsning är något som vanligtvis etableras i ungdomsåren, är det intressant att notera att när det gäller morgontidningar i allmänhet (vilket alltså inkluderar t.ex. DN och SvD och inte bara lokaltidningarna) är det 27 procent av de unga regelbundet läser papperstidning och 18 procent av nättidning. Motsvarande siffra för de äldre är emellertid 70 procent för papperstidning och 11 procent för nätet.

Tabell 4 Andel av unga och äldre värmlänningar som är regelbundna respektive ickeläsare av morgontidningsnyheter på papper och på nätet (procent)

	Unga		Äldre	
	Regelbundna	Ickeläsare	Regelbundna	Ickeläsare
Morgontidning, papper	27	40	70	8
Morgontidning, nätet	18	34	11	51

Kommentar: I tabellen avser Unga personer upp till 29 år och Äldre avser personer från 46 år och uppåt. Regelbundna läsare avser läsning minst 4 d/v, ickeläsare avser läsning mindre än 1 d/v.

Det är 22 procent av de unga som regelbunden läser NWT, men samtidigt är det 52 procent som är ickeläsare, d.v.s. de läser tidningen mer sällan än en gång i veckan (eller aldrig). För VF är siffrorna än mer nedslående – endast 6 procent av de unga är regelbundna och hela 81 procent är ickeläsare.

Tabell 5 Andel av unga och äldre värmlänningar som är regelbundna respektive ickeläsare av NWT respektive VF (procent)

	Unga		Äldre	
	Regelbundna	Ickeläsare	Regelbundna	Ickeläsare
NWT	22	52	57	27
VF	6	81	25	59

Kommentar: I tabellen avser Unga personer upp till 29 år och Äldre avser personer från 46 år och uppåt. Regelbundna läsare avser läsning minst 4 dagar/vecka, ickeläsare avser läsning mindre än 1 d/v.

Återigen är det de äldre som bär upp nyhetskonsumtionen. 57 procent läser regelbundet NWT (27 procent gör det inte) och 25 procent läser regelbundet VF (dock är det 59 procent som inte gör det).

I jämförelse med data från Värmlandsundersökningen 1987 har tidningsläsandet förändrats markant (se Tabell 6 nedan).

Tabell 6 Andel av unga och äldre värmlänningar som var regelbundna respektive ickeläsare av NWT och VF 1987 och (procent)

	Unga				Äldre			
	Regel		Icke		Regel		Icke	
	1987	*2010*	*1987*	*2010*	*1987*	*2010*	*1987*	*2010*
NWT	61	22	22	52	75	57	17	27
VF	30	6	49	81	39	25	45	59

Kommentar: I tabellen avser Unga personer upp till 29 år och Äldre avser personer från 46 år och uppåt. ”Regel” avser regelbundna läsare vilket innebär läsning minst 4 d/v, ”Icke” avser ickeläsare, d.v.s. de som läser mindre än 1 d/v.

1987 var det 61 procent av de unga som var regelbundna läsare av NWT, vilket innebär att denna andel har minskat med nästan 40 procentenheter till 2010. För VF är minskningen också markant då man har gått från 30 procent regelbundna läsare bland unga till dagens 6 procent.

För kvällstidningarna är det tydligt att nätet har en stark position hos de unga. 39 procent av de unga läser regelbundet en kvällstidning på nätet, jämfört med endast 10 procent på papper. För de äldre regelbundna läsarna finns det nästintill ingen skillnad mellan nät- och pappersupplagan.

Tabell 7 Andel unga och äldre som är regelbundna respektive ickeläsare av kvällstidningar på papper och på nätet (procent)

	Unga		Äldre	
	Regelbundet	Icke	Regelbundet	Icke
Papper	10	70	20	56
Nätet	39	41	21	51

Kommentar: I tabellen avser Unga personer upp till 29 år och Äldre avser personer från 46 år och uppåt. ”Regelbundet” avser regelbundna läsare vilket innebär läsning minst 3 d/v, ”Icke” avser ickeläsare, d.v.s. de som läser mindre än 1 d/v.

I en kort summering av de övergripande data som presenterats ovan kan vi konstatera att värmlänningarnas nyhetskonsumtion ligger tämligen nära riksgenomsnittet. Vad gäller minskningar av tittande på nyheter i tv samt läsning av morgontidning tycks Värmland även där gå i samma riktning som riket i allmänhet. Avslutningsvis kan vi notera att i likhet med riket (se Wadbring & Hedman 2011) är ålder den viktigaste faktorn när det gäller regelbunden konsumtion av nyheter.

Ersättning eller komplement

När det gäller nättidningsläsning kontra läsning av papperstidning är det intressant att ställa sig frågan om huruvida nättidningarna ersätter läsning av papperstidningen.

Det är svårt att utifrån Värmlands-SOM 2010 uttala sig om ersättning baserat på förändrade mönster för läsning. Av undersökningen framgår det dock att av de 29 procent av värmlänningarna som är regelbundna användare av kvällstidningar via nätet är det endast 13 procent som även är regelbundna läsare av papperstidningen. Ser vi till de regelbundna läsarna (minst 3 gånger per vecka) av kvällstidningar på papper, ca 17 procent av värmlänningarna, är 23 procent av dem även regelbundna läsare av nätupplagorna. En möjlig slutsats av detta är att när det gäller regelbundna läsare av papperstidningarna fungerar nätupplagan som ett komplement, men för de regelbundna läsarna av nätupplagan har denna i princip ersatt papperstidningen. För morgontidningar är bilden något annorlunda. Av de 14 procent som är regelbundna läsare av morgontidning(ar) på nätet är drygt hälften (55 procent) även regelbundna läsare morgontidningar på papper.

Konsumtion av nyheter i ett medium behöver inte nödvändigtvis ta ut konsumtion i andra kanaler, individer med stort nyhetsintresse kan mycket väl konsumera nyheter i flera olika medier över dagen (se t.ex. Bergström & Sternvik 2009). För Värmland ser vi t.ex. att 42 procent av de regelbundna morgontidningsläsarna även tar del av riksnyheter (SVT och TV4) på regelbunden basis och det är bara 2 procent av de regelbundna tidningsläsarna som är ickekonsumenter av riksnyheter.

Diskussion

För en tidningsbransch som hoppas på återväxt av läsare till papperstidningarna torde ovanstående siffror vara lite nedslående. Men en låg konsumtion av nyheter i de traditionella kanalerna kan på intet sätt tas som intäkt för att unga av idag inte är intresserade av nyheter. Det kan mycket väl vara så att de söker sig till andra kanaler och andra medier än de som finns med i föreliggande undersökning.

Enligt McCombs[3] ”principle of relative constancy” lägger vi ungefär lika mycket pengar på medier från år till år, oavsett om det tillkommer nya medier. Det innebär att några måste ”förlora” på så sätt att nya medier tar andelar från gamla medier. Principen bör även gå att tillämpa utifrån begreppen tid/uppmärksamhet som även de är en bristvara.

Mediebaromentern 2009 visar att svenskarna använder medier ungefär sex timmar per dag. Detta har varit konstant under en längre tid. Internet stod 2009 för 19 procent av den totala mediekonsumtionen. Detta borde, rent logiskt, innebära att andra medier har tappat totalt 19 procent i uppmärksamhet, enligt principen om relativ konstans. Detta noteras även av Nie m.fl. som skriver ”Time is a zero-sum game phenomenon, like a hydraulic system – it can be reshaped and redistributed like a fluid, but it cannot be expanded like a gas” (Nie m.fl. 2002: 217). Uppmärksamhet är ändlig och begränsad resurs – den uppmärksamhet som läggs på en sak, kan inte läggas på en annan.

Nu är det emellertid inte så enkelt att användning av ett medium nödvändigtvis utesluter användningen av ett annat – det är t.ex. vanligt med så kallad primär- och sekundäranvändning av medier (t.ex. att lyssna på radio samtidigt som man surfar på webben). Michelstein & Boczkowski (2010) konstaterar också bland annat att forskningen kring medie- och nyhetskonsumtion mycket riktigt är kluven när det gäller huruvida nya media/nya kanaler ersätter eller kompletterar den ”gamla”.

De Waal & Schoenbach (2010) har studerat ”ersättningseffekter (displacement effects)” över tid (2002 och 2005) och konstaterar att det inte går att dra några entydiga slutsatser. I korthet visar deras resultat att unga män (inte sällan välutbildade) tenderar att byta ut papperstidningen mot webbversionen, men att användare av andra typer av nyhetssajter ökade sin läsning av papperstidningar. Med reservation för att underlaget från Värmlands-SOM 2010 är lite för litet kan vi emellertid konstatera att för värmlänningarna tycks kvällstidningarnas nätupplagor fungera som en ersättning av pappersupplagan. När det gäller morgontidningarna är det dock en mer rimlig slutsats att nätupplagorna fungerar som ett komplement till pappersupplagan.

Värmlänningarnas nyhetskonsumtion ligger, som vi sett ovan, alltså i paritet med riket i övrigt. Och i likhet med övriga landet tycks den stora utmaningen, för alla som ser nyhetskonsumtion som *ett* viktigt inslag i en välfungerande demokrati, vara öka de ungas intresse för att ta del av nyheter – oavsett valet av medium och distributionsform.

Noter

1 Data från de två undersökningarna är emellertid inte helt jämförbara eftersom den nationella undersökningen utgår från minst 5 dagars läsning/vecka – ett alternativ som inte fanns med i undersökningen för Värmland. 54 procent gäller för morgontidningsläsning där gratistidningar har exkluderats.

2 Tar man bort individerna som utgör bortfallet för just denna delfråga ökar denna andel till 85 procent.

3 Refererad till i Nguyen & Western (2006)

Referenser

Bergström, A., & Sternvik, J. (2009). Morgontidningar på den västsvenska nyhetsmarknaden. In L. Nilsson & S. Johansson (Eds.), *Att bygga, att bok, att leva. En bok om Västra Götaland* (pp. 93-101). Göteborg: SOM-Institutet.

Hadenius, S., & Weibull, L. (2005). *Massmedier. En bok om press, radio & TV* (8th ed.). Falun: Albert Bonnier Förlag.

Holmberg, S., Weibull, L., & Oscarsson, H. (2011). Lycksalighetens ö. In S. Holmberg, L. Weibull, & H. Oscarsson (Eds.), *Lycksalighetens ö. Fyrtien kapitel om politik, medier och samhäll* (pp. 15-41). Göteborg: SOM-institutet.

Hvitfelt, H., & Nygren, G. (2008). Konvergens, divergens och mediebegrepp i upplösnning. In H. Hvitfelt & G. Nygren (Eds.), *På väg mot medievärlden 2020. Journalistik, teknik, marknad.* (4th ed., pp. 21-28). Lund: Studentlitteratur.

Mitchelstein, E., & Boczkowski, P. J. (2010). Online news consumption research: An assessment of past work and an agenda for the future. *New Media & Society*, *12*(7), 1085-1102. doi:10.1177/1461444809350193

Nguyen, A., & Western, M. (2006). The complementary relationship between the Internet and traditional mass media: the case of online news and information. *Information Research*, *11*(3). Retrieved from http://informationr.net/ir/11-3/paper259.html

Nord, L., & Nygren, G. (2002). *Medieskugga*. Stockholm: Atlas bokförlag.

Sternvik, J. (2010). Ungas nyhetskonsumtion – i en föränderlig nyhetsvärld. In S. Holmberg & L. Weibull (Eds.), *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle* (pp. 369-379). Göteborg: SOM-institutet.

De Waal, E., & Schoenbach, K. (2010). News sites' position in the mediascape: uses, evaluations and media displacement effects over time. *New Media & Society*, *12*(3), 477-496. doi:10.1177/1461444809341859

Wadbring, I., & Hedman, U. (2011). Ökad polarisering i morgontidningsläsningen. In S. Holmberg, L. Weibull, & H. Oscarsson (Eds.), *Lycksalighetens ö* (pp. 395-408). Göteborg: SOM-institutet.

DEN LOKALA MORGONTIDNINGEN IGÅR, IDAG OCH IMORGON

LENNART WEIBULL

Morgonpressen tappar läsare. En minskande andel av svenskarna prenumererar på en morgontidning. De senaste åren har nedgången i morgontidningsläsning snarast accentuerats (Wadbring och Hedman, 2011). Den fråga som naturligt inställer sig är i vad mån försvagningen har konsekvenser för synen på dagstidningen som samhällsfenomen. Fyller den fortfarande samma funktion som tidigare? Gör den unga generationen en annan värdering av den än de äldre? Avsikten är i det följande att kortfattat belysa dessa frågor på grundval av den frågeundersökning som genomfördes i Värmland hösten 2010. Det som möjliggör en historisk belysning är att en motsvarande undersökning genomfördes i Värmland för närmare ett kvartssekel sedan år 1987, där det ställdes ett stort antal frågor både om läsvanor och om synen på tidningar (Björkqvist, 1987).

Svensk landsortspress i förändring

När vi i Sverige talar om morgontidningar lägger vi gärna till epitetet ”den lokala”. Det har sin naturliga bakgrund i att den svenska dagspressen traditionellt har varit karaktäriserad av en mycket stark landsortspress (Hadenius m fl, 2011). Samma mönster har varit framträdande i samtliga nordiska länder, möjligen med undantag för Danmark under de senaste decennierna. Däremot har Sverige i stort sett saknat morgontidningar med nationell spridning, utan riksmarknaden har varit en spelplats för kvällspressen. Den starka landsortspressen är också en bidragande faktor till den svenska tidningsmarknadens stabilitet; i motsats till storstadspressen har de lokala tidningarna haft en förhållandevis liten konkurrens från andra medier och därför behållit sin ställning som det ledande mediet inom sitt område (Weibull, 2011).

Att den lokala dagspressen klarat marknadskonkurrensen bättre än storstadstidningarna hindrar inte att den också tappat i upplaga. Landsortspressen har på de senaste 25 åren gått från 2,2 miljoner till 1,7 miljoner exemplar per utgivningsdag. En del av nedgången har att göra med bortfall av tidningar och avflyttning, men den vanligaste orsaken är en ökad tveksamhet inför prenumerationspriset. Studier visar bland annat att tidningarna uppfattas som alltför dyra i förhållande till vad man får ut av dem och det finns andra medier som anses ge samma information utan kostnad (Hedman, 2009). Det är framför allt de digitala – och kostnadsfria – versionerna av kvällspressen som expanderats kraftigt och når ut brett i hela landet (Färdigh och Westlund, 2010; Weibull, 2010).

Weibull, L (2011) Den lokala morgontidningen igår, idag och imorgon i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

Att landsortspressen fortfarande har en förhållandevis stark ställning i det svenska medielandskapet har vanligen förklarats av egenskaper i den svenska politiska traditionen. Partipolitiseringen av Sverige gick hand i hand med dagspressens expansion under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. De nya politiska grupperingarna behövde en plattform för sin opinionsbildning och de lokala dagstidningarna erbjöd en sådan. Det bidrog till en framväxt av många tidningar med olika politisk färg, ofta på samma ort, vilket skapade förutsättningarna för den moderna landsortspressen (Hallin och Mancini, 2004). Genom anknytningen till politiken kom tidningarna att uppfattas som viktiga för den politiska opinionsbildningen. Visserligen kom den lokala marknadskoncentrationen att leda till mindre mångfald i dagspressen, men samtidigt medförde 1970-talets professionalisering av journalistiken att mångfalden ökade *inom* de tidningar som blev kvar på marknaden. Även om de enskilda tidningarna inte längre är lika partipolitiska som förr uppfattas ändå dagspressen som en del av politiken i vid mening.

Det vi ser av denna något förenklade historieskrivning är att den svenska dagspressens grundfunktioner kan föras tillbaka till tidningarnas lokala och politiska karaktär. Det är också den bild som framträtt i mängder av analyser av hur svenskarna värderar sina dagstidningar. Äldre studier har påvisat sambandet mellan partival och tidningsval (Westerståhl och Janson, 1958; Westerståhl, 1965; SOU 1975:78), senare undersökningar har framför allt pekat på den lokala anknytningen som en avgörande faktor bakom valet av morgontidning (Weibull, 1983; Weibull och Kratz, 1995). Vissa studier tyder samtidigt på att den politiska faktorn minskat i betydelse i förhållande till andra egenskaper hos tidningen, exempelvis att priset har kommit att spela en större roll än tidigare (Hedman, 2009). Samtidigt framkommer att läsarnas innehållspreferenser har förändrats relativt lite trots att nya genrer har vuxit fram och dagstidningarna idag har ett betydligt bredare innehåll än tidigare (Weibull och Nilsson, 2010).

Givetvis finns det skillnader i synen på dagspressen beroende på det lokala områdets karaktär. Tidningsmarknaden i Värmland är i ett nationellt perspektiv både typisk och unik. Det typiska ligger i att det finns en större stad med två sexdagarstidningar, Nya Wermlands-Tidningen med borgerlig och Värmlands Folkblad med socialdemokratisk profil på ledarplats, samt ett antal mindre orter där det sedan länge bara finns en lokal tidning med utgivning tre dagar per vecka, exempelvis Arvika Nyheter, Säffle-Tidningen och Filipstads Tidning. Till det kommer en tvådagars- och två endagstidningar. Det unika med Värmland är Anderkoncernens starka ställning som ägare både av länets största tidning och av flertalet av de mindre tidningarna – men också att den socialdemokratiska tidningen står självständig och inte som i många andra städer i Sverige är ägd av den stora borgerliga tidningen på orten (Hadenius m fl, 2011; Djerf-Pierre, 2009).[1]

I och med att tidningsstrukturen i Värmland varit förhållandevis intakt under de senaste decennierna erbjuder området ett tacksamt exempel för en belysning av allmänhetens förhållande till den lokala morgonpressen. Till det kommer att det

således finns en omfattande studie av tidningsläsning i Värmland år 1987 genomförd på ett sätt som gör den i stort sett jämförbar med den undersökning som genomfördes 2010.[2] 1987 års undersökning utgör en del av forskningsprogrammet Dagspresskollegiets analyser av läsvanor i olika delar av Sverige. Syftet med studien var att belysa vilka faktorer som påverkar allmänhetens läsvanor, tidningsval och åsikter om dagstidningar.[3]

Mot den redovisade bakgrunden är syftet med kapitlet att studera förändringar i allmänhetens syn på den lokala morgonpressen, inte minst dess politiska roll. Som en bakgrund kommer även läsvanor och tidningsval i Värmland att redovisas. Också här görs med jämförelser mellan 2010 och 1987.

Dagstidningsläsning i Värmland

År 2010 uppgav 66 procent av de svarande i värmlandsundersökningen att de läste en morgontidning minst fyra gånger i veckan och 83 procent minst någon gång i veckan. Det är ungefär på samma nivå som i den samtidigt genomförda nationella studien (Wadbring och Hedman, 2011).[4] I den siffran ingår både papperstidningar och digitala versioner. Precis som i landet i övrigt är det pappret som dominerar bland de regelbundna morgontidningsläsarna: 61 procent läser pappersversionen regelbundet men bara tio procent den digitala. Av dem som följer den digitala versionen läser hälften även pappersutgåvan regelbundet.

För kvällspressen råder det omvända förhållandet mellan pappers- och nätversioner. Totalt läser 42 procent av värmlänningarna kvällspress – i praktiken Aftonbladet eller Expressen – minst tre dagar i veckan, men andelen som läser nättidningen är 29 procent medan motsvarande andel för papperstidningen är 17 procent; mindre än fem procent läser både papper och nät regelbundet. Också här är det samma mönster i läsningen som gäller landet i övrigt (Färdigh och Westlund, 2011). Andelen som läser kvällspress, oavsett version, minst en gång i veckan i Värmland var 2010 ca 65 procent.

Det finns klara variationer i morgontidningsläsningen mellan olika delar av Värmland. I västra och östra Värmland ligger den regelbundna läsningen lägre än i Karlstadsområdet och mellersta Värmland (figur 1). Förklaringen ligger framför allt i skillnader i utgivningstäthet mellan tidningarna i länets olika delar: där de dominerande tidningarna har tredagarsutgivning blir läsningen inte oväntat mindre regelbunden. Samtidigt läser mer än en fjärdedel av dessa läsare länets två sexdagarstidningar, Nya Wermlands-Tidningen och Värmlands Folkblad, minst sex dagar i veckan; däremot är dubbelläsningen mellan de två senare relativt blygsam. För kvällspressläsningen är den regionala variationen i läsning som väntat betydligt mindre.

Som redan framhölls i inledningen har dagspressen tappat betydligt i spridning under de senaste decennierna. Det blir också mycket tydligt då vi jämför de värmländska läsarsiffrorna för 2010 med dem från 1987. År 1987 läste 81 procent en morgontidning minst sex dagar i veckan och 98 procent nåddes av morgonpress

Figur 1 Dagstidningsläsning i Värmland 2010 (karta)

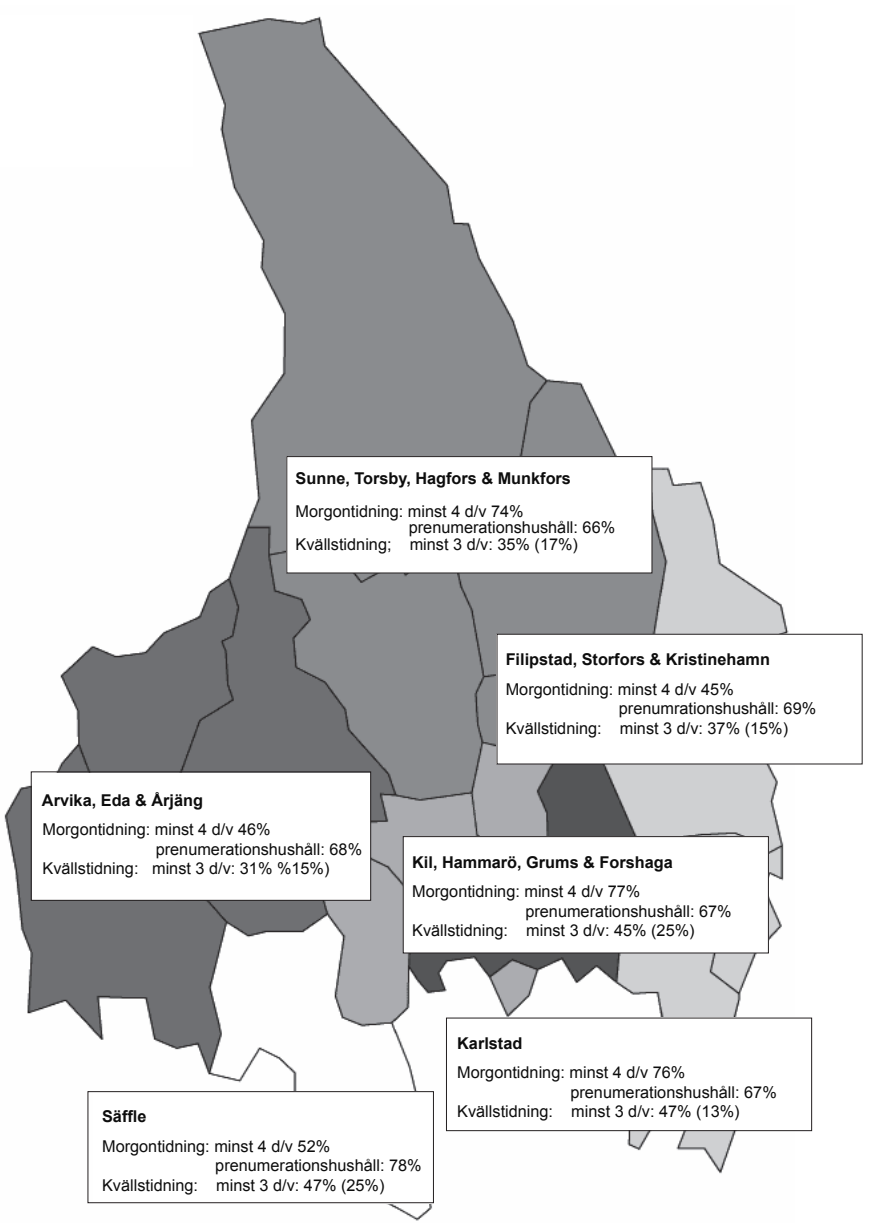

Anm: Kvällstidningsläsningen inom parentes avser läsning på papper.
Källa: Den regionala SOM-undersökningen i Värmland 2010.

minst någon gång i veckan. Siffrorna ska jämföras med 54 respektive 90 procent papperstidningsläsare år 2010 i de delar av Värmland som den äldre studien avsåg; om vi jämför läsning minst fyra gånger i veckan är det en nedgång från 88 till 64 procent (tabell 1).[5] Det vi kan se är att nedgången är störst i fråga om regelbunden läsning, medan den totala räckvidden har minskat relativt lite. Eftersom den regelbundna läsningen av morgontidningar på nätet är förhållandevis liten ändras inte bilden om vi ser till den totala läsningen: även om vi för 2010 lägger till nättidningsläsning är nedgången i läsning minst sex dagar i veckan över 25 procentenheter och ifråga om läsning minst fyra dagar i veckan knappt 20 procentenheter.[6]

Kvällspressens utveckling skiljer sig delvis från morgonpressens. År 1987 uppgav sig 17 procent av värmlänningarna läsa en kvällstidning dagligen, drygt var fjärde person minst fyra dagar i veckan och 61 procent läste kvällstidningar minst en gång i veckan, alltså i pappersform. Om vi jämför med läsning av kvällspress på papper visar 2010 på en kraftig nedgång: andelen dagliga papperstidningsläsare har mer än halverats och är 7 procent – de som läser minst tre dagar i veckan är 16 procent. Nedgången gäller även veckoläsning, som fallit till 37 procent.[7] Men om vi ser till den samlade kvällstidningsläsningen och inkluderar nätläsningen blir bilden emellertid en helt annan. Då ökar kvällspressens spridning snarast något, låt vara att jämförelsen måste tolkas med försiktighet, eftersom regelbundenhet år 1987 definierades som fyra dagar i veckan medan den 2010 är tre dagar i veckan. Att det troligen ändå rör sig om en viss ökning framgår av de helt jämförbara siffrorna på läsning minst sex dagar i veckan (år 2010 23 procent för papper och webb tillsammans; att jämföra med 17 procent pappersläsning 1987) respektive samlad kvällstidningsläsning minst en gång i veckan (66 respektive 61 procent). I båda fallen visar siffrorna således på en ökning mellan 1987 och 2010.

Slutsatsen är att kvällspressen i motsats till morgonpressen har kunnat kompensera pappersutgåvans upplagenedgång med ökad läsning på nätet. För kvällstidningarna står nätläsningen 2010 för huvuddelen av spridningen, medan den för morgonpressen bara ger ett marginellt tillskott. Det kan givetvis diskuteras om det går att sätta likhetstecken mellan papperstidningsläsning och nättidningsläsning, eftersom det i viss utsträckning handlar om två olika sätt att läsa en tidning. Så länge bedömningen gäller tidningarnas spridning är måste det dock anses vara en rimlig jämförelse.[8]

Den samlade bilden är att morgonpressen totalt har en klart större spridning bland värmlänningarna än kvällspressen. Kvällstidningarnas stora spridning på nätet är dessutom i stort sett bara en fråga om Aftonbladet. Aftonbladets nätversion nådde 2010 nästan 30 procent av de boende i Värmland, att jämföra med Expressens omkring tio procent. Det är samma mönster som noterats i andra regioner (Weibull, 2010). Möjligen är det tveksamt att kalla detta för ”kvällstidningsläsning”, eftersom en tidning dominerar: Aftonbladet på nätet står 2010 snarast för ett slag nationell nyhetstjänst och fungerar på ett annat sätt än pappersutgåvan gjorde 1987.

Även om läsning är en viktig indikator på morgonpressens ställning i samhället är i ett utgivarperspektiv en betalad hushållsprenumeration minst lika viktigt. En

prenumeration i hushållet är dessutom en god värdemätare på morgontidningsintresset. Andelen värmlänningar med en prenumererad morgontidning var 2010 68 procent. Det ligger klart över det nationella genomsnittet vid samma tid som var 62 procent. Det kan förefalla märkligt med tanke på att den regelbundna läsningen ligger på samma nivå som i landet i övrigt. Förklaringen är emellertid att det i Värmland finns många tidningar med utgivning tre dagar i veckan eller mera sällan. Dessa tidningar som således betingar ett lägre pris, har en stark ställning på prenumerationsmarknaden men bidrar däremot mindre till den regelbundna läsningen (figur 1).

Tabell 1 Läsvanor för morgon- och kvällspress, del av Värmland, 1987 och 2010 (procent)

			Ålder			Utbildning			Hushåll	
Läsvanor	År	Samtliga	16-29	30-49	50-75	Låg	Medel	Hög	Ensam	Flera
Morgonpress										
Minst 6 d/v	1987	81	65	83	88	81	80	86	75	82
	2010	56 (54)	25 (18)	49 (46)	70 (69)	56 (56)	56 (54)	61 (53)	44 (38)	59 (58)
Minst 1 d/v	1987	98	96	99	97	98	97	99	95	98
	2010	90 (87)	83 (77)	89 (85)	95 (94)	90 (89)	89 (86)	96 (89)	88 (75)	92 (88)
Kvällspress										
Minst 6 d/v	1987	17	16	17	16	16	19	13	15	17
	2010	23 (7)	28 (4)	27 (4)	19 (9)	14 (6)	25 (7)	25 (4)	21 (6)	24 (7)
Minst 1 d/v	1987	61	77	58	54	55	70	53	56	62
	2010	66 (37)	67 (25)	77 (40)	61 (41)	59 (41)	72 (41)	64 (25)	60 (31)	69 (39)
Prenumeration i hushållet	1987	90	77	92	94	92	96	91	74	92
	2010	66	37	63	77	70	65	69	43	72

Kommentar: Procenttalen är jämförbara mellan 2010 och 1987. Data avser således endast åldersintervallet 16-75 år och exkluderar Arvika- och Säffleområdena. Basen för procenttalen är samtliga som besvarat enkäten. Siffror inom parentes år 2010 avser enbart pappersutgåvan. Antalet svarspersoner varierar mellan ca 150 och 800. Utbildning går mellan obligatorisk skola (lågutbildad) och högskola inkl äldre studentexamen (högutb).

Källa: Den regionala SOM-undersökningen i Värmland 2010 och Björkqvist (1987).

Att andelen ligger högre än ett genomsnitt hindrar inte att det även i fråga om prenumeration skett en kraftig nedgång över tid. År 1987 var andelen prenumererande hushåll 90 procent, alltså en nedgång på nästan en fjärdedel på de drygt två decennierna. Nedgången är dock mindre i områden med tredagarstidningar som Arvika eller Kristinehamn än i Karlstad med omnejd där de två dominerande tidningarna utkommer sex dagar i veckan.

Vi kan vidga perspektivet genom att se hur marknadsförändringarna i jämförbara områden ser ut då vi tar hänsyn till några demografiska faktorer. När det gäller regelbunden morgontidningsläsning är den andelen högre bland äldre än bland yngre, medan den omvända tendensen gäller för kvällstidningarna. Tendensen är densamma 1987 och 2010 (jfr tabell 1). Samtidigt har det för morgonpressen skett en mycket kraftig förskjutning under de drygt två decennierna genom att de yngre (16-29 år) har klart mindre regelbundna morgontidningsvanor 2010 än de hade 1987 – andelen dagliga läsare i den yngsta åldersgruppen har minskat från 65 till 25 procent (om vi avgränsar till enbart pappersläsning är andelen för 2010 18 procent). Andelen läsare minst någon gång i veckan har dock fallit mindre – från 96 till 83 procent (77 procent enbart papperstidning); andelen unga som bor i prenumerationshushåll har dock gått ner från 77 till 37 procent. Men även om nedgången är störst bland de yngre finns den i hög grad även i den äldsta åldersgruppen (50-75 år), både i läsning och i prenumeration. De yngre skiljer samtidigt ut sig från de äldre genom att nettotillskottet från webbläsning är större bland dessa, låt vara att det ändå är relativt begränsat. Samma tendens finns i fråga om utbildning: det är bland de högutbildade som det blir ett relativt stort nettotillskott av webbtidningsläsare, medan det inte spelar någon nämnvärd roll bland lågutbildade.

För kvällspressen är tendensen mera blandad. Bland de yngre har den mest regelbundna exponeringen ökat – andelen som läser en kvällstidning minst sex dagar i veckan har gått från 16 procent 1987 till 28 procent 2010, medan däremot läsningen minst en gång i veckan minskat från 77 till 67 procent. Ser vi närmare i tabellen blir det tydligt att det är nätläsningen står för det mesta av ökningarna; när det gäller läsning av kvällspress på papper har denna minskat kraftigt i alla grupper – bland de yngre är det endast sju procent som 2010 läser en kvällstidning på papper minst sex dagar i veckan. Nettotillskottet av webbläsningen är stort i alla grupper, men minst bland de äldsta och de lågutbildade.

Nedgången i morgontidningsläsning och uppgången i kvällspressens spridning är i stort sett desamma även med hänsyn tagen till utbildning och hushållssituation.

De lokala tidningarna

När vi talar om morgontidningsläsning i Värmland är det i praktiken de lokala tidningarna det gäller, där resultaten från 2010 års undersökning i stort sett speglar vad vi kan bedöma på grundval av upplagestatistiken. Nya Wermlands-Tidningen är den största med 39 procent läsare minst sex dagar i veckan och drygt två tredjedelar som nås av tidningen åtminstone någon gång i veckan. Motsvarande siffror för den näst största tidningen, Värmlands Folkblad, är 15 procent och drygt en tredjedel åtminstone någon gång i veckan. Bland sina läsare domineras de båda av läsning på papper. Andelen som läser tidningarna på nätet ligger för båda under fem procent av de dagliga läsarna och på omkring tio procent av dem som tidningarna når åtminstone någon gång under veckan. NWT har sin största spridning i Karlstad, där drygt hälften av allmänheten läser den minst sex dagar i veckan, i jämförelse

med drygt tio procent för Värmlands Folkblad. Den senare har sin största spridning i bruksområdena Hagfors och Munkfors, där en dryg fjärdedel av de boende tar del av tidningen minst sex dagar i veckan; också i denna del av Värmland är dock NWT den största tidningen med omkring 40 procent dagliga läsare.

Även om de båda Kartstadstidningarna, särskilt NWT, har en betydande spridning i Värmland 2010 är den klart lägre än den var 1987. Då läste 63 procent av allmänheten NWT minst sex dagar i veckan och VF nådde 28 procent. De jämförbara siffrorna för 2010 är 41 respektive 15 procent läsare av tidningarna på papper. Inte heller om vi lägger till nätversionerna är det någon tvekan om att den dagliga morgontidningsläsningen har minskat kraftigt. Om vi utgår från läsningen någon gång i veckan har spridningen av NWT på papper minskat från 82 till 65 procent och VF från 52 till 34 procent; om vi tar hänsyn till nätversionerna är nedgången i veckoläsning inte riktigt lika drastisk genom att det tillkommer ytterligare mellan fem och tio procentenheter veckoläsare på nätet.

Mönstret är detsamma i fråga om prenumeration. Av de svarande i hela Värmland 2010 hade 43 procent en prenumeration på Nya Wermlands-Tidningen, bland de boende i Karlstad var andelen 54 procent. Motsvarande andelar för Värmlands Folkblad var 10 och 8 procent; VF hade sin högsta andel i bruksorter som Hagfors och Munkfors samt norra Värmland, där nästan var femte svarsperson har en VF-prenumeration. Samtidigt har båda tidningarna tappat i andelen prenumerationshushåll. I jämförbara områden har NWT gått från 55 till 47 procent och VF från 26 till 11 procent. En viktig förklaring till den större nedgången för VF är minskningen i andelen hushåll med mer än en tidningsprenumeration; år 1987 hade nästan varannan prenumerant på VF också prenumeration på en annan dagstidning, medan motsvarande andel för NWT var en tredjedel.

Också övriga tidningar i Värmland har tappat i spridning. Samtidigt har en tidning tillkommit, gratistidningen Metro, vars riksupplaga finns tillgänglig i åtminstone Karlstad. Den har dock en mycket begränsad spridning – i hela Värmland fem procent läsare minst fyra dagar i veckan, i Karlstad tio procent. Tidigare studier tyder på att Metro har haft en begränsad effekt på läsningen av betalade morgontidningar. Snarare har den fångat upp läsare som redan slutat prenumerera (Wadbring, 2003). Vi kan också se att Metro inte ökat den regelbundna morgontidningsläsningen, eftersom nedgången för den lokala morgonpressen är större än uppgången för Metro.[9]

Stockholms morgontidningar på papper har en marginell spridning i Värmland. Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet ligger båda på två procent regelbundna läsare. I Karlstad når DN dock fyra procent och åtta procent läser tidningen minst någon dag i veckan. Andelen läsare innebär i stort sett halvering av spridningen av pappersversionerna i jämförelse med 1987, men nätversionerna av både DN och SvD kompenserar för bortfallet och titlarna har således i stort sett samma spridning 2010 som de hade 1987.

Den sammantagna bilden av dagstidningsläsning är på det stora hela den väntade, men den rymmer även en del överraskande tendenser. Den väntade bilden är att

den lokala morgonpressen ska stå stark även om den har tappat betydligt mellan 1987 och 2010. Men det är mindre väntat att kvällstidningarna, särskilt Aftonbladet genom sin nättidning, faktiskt har stärkt sin ställning lokalt. Det är också väntat att morgonpressen ska tappa läsare bland de yngre, men det är oväntat att kvällstidningen genom sina nätversioner ska stärka sin ställning även bland äldre. Den förändring som kanske är mest väntad, men ändå mest dramatisk är nedgången i prenumeration på de lokala morgontidningarna bland de yngre: NWT är hushållsprenumererad av bara omkring en fjärdedel av de yngre hushållen och VF i mindre än vart tjugonde. Den dagliga läsningen är visserligen något högre då vi tar hänsyn till nätversionernas spridning, men de senare har trots allt en förhållandevis liten betydelse för den samlade läsningen. Innbörden är att båda tidningarna har en åldrande publik. Det är särskilt påtagligt för VF, där tre fjärdedelar av dem som har VF i hushållet är över 50 år och nästan en tredjedel är pensionärer; åldersstrukturen för NWT har samma tendens men är inte lika drastisk. Även om vi antar att en del av de yngre senare kommer att läsa en lokal morgontidning regelbundet kan detta sannolikt inte att kunna kompensera för den mer regelbundna läsning bland de äldre som bidrar till en trots allt hög nivå för den värmländska morgonpressen idag, utan allt talar för en fortsatt nedgång.

Det är svårt att bedöma vad som bidrar till de förändringsmönster vi observerat. Förklaringar kan sökas både i demografiska och mediala förändringar men också hushållsstrukturen har förändrats. Andelen som bor i enpersonshushåll, vilket brukar indikera en mindre andel regelbundna morgontidningsläsare, har i Värmland ökat från 14 till 21 procent i jämförbara områden mellan 1987 och 2010. Å andra sidan har andelen högskoleutbildade, en indikator på tidningsintresse, gått upp från 13 till 20 procent. När det gäller mediala faktorer kan det ligga nära till hands att se kvällstidningarnas webbversioner som en förklaring till de försvagade morgontidningarna i Värmland, eftersom de förra ökar och de senare minskar. Med tanke på dessa mediers mycket olika funktion är en sådan slutsats mindre sannolik. Istället talar mycket för att förklaringen finns i en kombination av ändrade sociala vanor och framväxten av ett digitalt samhälle med alltfler alternativ.

Morgonpressläsningen har traditionellt varit knuten till hemmet och stått för en daglig vana eller ett slags morgonritual, där även politisk identitet har haft betydelse (Björkqvist Hellingwerf och Weibull, 1995; Weibull, 1995). Förändrade hushållsvanor och mobila livsstilar, särskilt bland yngre, har efter hand ändrat villkoren för läsvanan. En stor del av det innehåll som traditionella tidningarna erbjuder, går dessutom att skaffa från annat håll till en lägre kostnad om man som de yngre är van att hantera tekniken. Det går inte heller att bortse ifrån att en förklaring kan ligga i att den lokala morgonpressen inte förmått förnya sig och anpassa sig till det nya informationssamhället, varken när det gäller snabbhet i informationsflödet eller de konsekvenser det kan ha hur det lokala värderas. En vidare diskussion om detta återkommer i det avslutande avsnittet.

Den partipolitiska pressen

Den svenska tidningstraditionen har kännetecknats av sin anknytning till det politiska systemet. Dagstidningarna har som regel varit knutna till olika politiska partier. Det har som regel kommit till uttryck dels i att de i sitt innehåll haft en viss partipolitisk profilering, dels i att sympatisörerna till det parti som tidningen stöder varit överrepresenterade i läsekretsen. Ett slags politisk identitet har således varit en viktig grund för tidningsvalet. Den partipolitiska anknytningen har dessutom ansetts vara starkare inom socialdemokratisk än inom borgerlig press. Mot bakgrund av 1960-talets ökade monopolisering på de lokala tidningsmarknaderna kom tidningarnas politiska anknytning att ifrågasättas. Nyhetsbevakningen blev på 1970-talet i ökande grad politiskt balanserad, medan ledarsidor fortfarande behöll sin partiprofil (Hadenius och Weibull, 1991; Hadenius m fl, 2008).

Utvecklingen i Värmland speglar förändringarna i landet i stort. De två ledande morgontidningarna har borgerlig (moderat) respektive socialdemokratisk profil på ledarplats, men markerar båda att de på nyhetsplats driver en obunden journalistik. Studier har visat hur det har skett en förändring från en mycket tydlig partipolitisk färgning på tidningarnas nyhetssidor till en alltmer neutral rapportering (Ajaxson och Bergström, 1968; Djerf-Pierre m fl, 2009). Frågan är då i vilken utsträckning detta stämmer med hur läsekretsarna har utvecklats. Genom att det i Värmland fortsatt finns två tidningar med olika politisk profil på ledarplats blir frågan om läsarnas val mellan dem särskilt intressant.

Undersökningar har visat att det i fråga om läsarnas tidningsval finns en partipolitisk faktor. De som politiskt står tidningens linje nära tenderar att läsa den mer regelbundet än de som inte har samma politiska uppfattning (t ex Weibull, 1994). Samma mönster finns i Värmland 2010. Således kan vi utläsa att de personer som sympatiserar med socialdemokraterna i större utsträckning läser Värmlands Folkblad regelbundet än de som sympatiserar med moderaterna, låt vara att det även bland S-sympatisörerna finns en något högre andel regelbundna läsare av Nya Wermlands-Tidningen. NWT är samtidigt betydligt mer regelbundet läst än VF bland de moderata sympatisörerna (tabell 2). Om vi tar ut dem som uppger sig vara övertygade anhängare till S respektive M blir mönstret ännu tydligare: nästan 40 procent av de förra läser VF regelbundet i jämförelse med 4 procent av de senare. För NWT är motsvarande andelar 27 och 55 procent.

Av tabell 2 kan vi även dra slutsatsen att det inte bara är en renodlat partipolitisk fråga utan snarast en ideologisk faktor i tidningsvalet. Det framskymtar både i det faktum att V-sympatisörerna i störst grad prioriterar VF före NWT och i att den ideologiska självplaceringen har ett mycket tydligt samband med vilken tidning man läser regelbundet. Att NWT har en så pass stark ställning bland personer som placerar sig till vänster har sannolikt att göra med tidningens bredare innehåll, inte minst annonserna. Men det finns även en ålders- eller möjligen en generationsfråga i relationen mellan partival och tidningsval. Det är framför allt bland personer över 65 år som sambandet är starkt. Bland äldre S-sympatisörer är den regelbundna

läsningen av VF lika omfattande som läsningen av NWT, bland unga är läsningen av NWT betydligt mer frekvent än läsningen av VF – unga S-sympatisörer läser dock VF oftare än unga M-sympatisörer. Mönstret blir ännu tydligare om vi utgår från personernas uppgivna ideologiska position. Bland de unga som placerar sig ideologiskt till vänster läser en dryg femtedel NWT regelbundet, i jämförelse med en knapp tiondel för VF; bland de äldre vänstersympatisörerna väljer nästan hälften VF, i jämförelse med mindre än en tredjedel för NWT. Om vi utgår från att det finns ett allmänt minskat samband mellan partival och tidningsval är det uppenbart att den svagare, socialdemokratiska tidningen är en förlorare i den förändringen.

Tabell 2 Läsning av Nya Wermlands-Tidningen och Värmlands Folkblad efter politiska egenskaper, Värmland 2010 (procent)

	Nya Wermlands-Tidningen		Värmlands Folkblad		
	6 – 7 d/v	Aldrig	6 – 7 d/v	Aldrig	Antal
Samtliga	38	9	13	31	1 120
Politiskt intresserad					
Mycket	39	16	19	21	109
Ganska	40	12	15	29	483
Inte särskilt	36	15	11	32	400
Inte alls	27	28	10	42	117
Partisympati					
V	14	21	32	14	56
S	29	19	23	23	343
MP	24	19	11	31	81
C	52	14	7	36	73
FP	72	7	7	30	60
M	49	7	5	39	292
KD	51	10	0	54	41
SD	16	25	6	38	32
Engagemang					
Övertygad S-sympatisör	27	22	38	18	94
Övertygad M-sympatisör	55	3	4	39	69
Ideologisk position					
Klart vänster	18	24	38	18	152
Något vänster	31	17	17	22	220
Varken eller	34	17	10	30	287
Något höger	54	8	4	40	286
Klart höger	51	5	5	40	120

Kommentar: Men övertygad partisympatisör menas den andel av de svarande som uppgivit en viss partisympati och på följdfrågan svarat att de är övertygade anhängare av detta parti.

Källa: Den regionala SOM-undersökningen i Värmland 2010

Det går även att vända på perspektivet och se vad läsarnas val betyder för läsekretsarnas sammansättning. Bland prenumeranterna på Nya Wermlands-Tidningen 2010 sympatiserade 36 procent med M och 27 procent med S, bland Värmlands Folkblads prenumeranter var motsvarande andelar 10 och 56 procent. Det senare innebär således att en klar majoritet av VF-prenumeranterna var S-sympatisörer.

I jämförelse med situationen 1987 har andelen socialdemokratiska sympatisörer minskat i både NWT:s och VF:s läsekretsar, medan M-sympatisörerna ökat. Det har sin naturliga bakgrund i att socialdemokraterna minskat i valmanskåren i Värmland samtidigt som moderaterna ökat.[10] Andelen regelbundna tidningsläsare bland socialdemokratiska sympatisörer är mindre 2010 än var den var 1987 som en följd av den allmänt minskade morgontidningsläsningen. Det betyder att sambandet mellan partisympati och tidningsläsning var något högre 1987 än det är 2010. Mönstret är dock i stort sett detsamma, eftersom nedgången i läsning är i stort sett densamma för båda partiernas sympatisörer.

Också för läsning av kvällstidningar på papper finns det politiska faktorer bakom valet mellan Aftonbladet och Expressen. Bland S-sympatisörer (17 procent minst tre gånger i veckan) läses Aftonbladet på papper mer regelbundet än bland M-sympatisörer (9 procent), för Expressen gäller omvänt förhållande (4 respektive 7 procent). Sambandet mellan partisympati och tidningsval är dock större bland de äldre än de yngre. Samma tendens gäller för nätversionerna, men bilden är inte lika entydig, främst beroende på att Aftonbladets nätversion har en omfattande spridning i alla grupper.

Synen på tidningarnas nyheter

Åldersfaktorns inverkan som även har betydelse för det politiska valet av de två värmlandstidningarna tyder på att sambandet mellan partisympati och tidningsval kan uppfattas som en avlagring av äldre val som idag inte har samma relevans vid bedömningar av de lokala tidningarna. Frågan är i vilken utsträckning läsarna idag uppfattar tidningarna som politiska. I tabell 3 redovisas svaret på en fråga ställd i Värmland både 2010 och 1987 och som avser om tidningen som man läser bedöms visa sina politiska åsikter på nyhetsplats. I tabellen finns även en redovisning av bedömning på grundval av vilken tidning man läser.

Den första iakttagelsen förefaller ge vid handen att det är en relativt liten andel som uppfattar att tidningen de läser visar sin politiska linje på nyhetsplats. Om vi räknar bort de 15 procent som inte kan ta ställning eftersom de inte läser någon tidning kan vi konstatera att det bland de resterande är en knapp fjärdedel inte har någon uppfattning och ytterligare 45 procent inte uppfattar någon sådan politisk färgning att tala om. Kvarstår gör 30 procent som menar att tidningen de läser i åtminstone ganska hög grad visar politisk färg även på nyhetsplats. Andelarna är i stort desamma som kom fram på grundval av den samtidigt genomförda nationella undersökningen, där samma fråga ställdes (Johansson, 2011).

Tabell 3 Bedömning av om tidningen sina politiska åsikter på nyhetssidorna efter tidningsval och partisympati. Värmland 2010 (procent)

	I mkt hög grad	i ganska hög grad	I mindre grad	Inte alls	Ingen uppfattning	Ingen tidning	Antal
Samtliga							
2010	4	22	31	8	20	15	1 097
1987	(5)	(21)	(35)	(15)	(17)	(7)	987
Tidningsval							
NWT 6-7 d/v							
2010	5	29	34	9	21	2	411
1987	(5)	(19)	(37)	(17)	(22)	-	565
VF 6-7d/v							
2010	6	39	27	5	21	2	147
1987	(6)	(28)	(39)	(14)	(14)	-	251
Partisympati							
V	7	18	29	7	26	13	55
S	5	25	24	9	22	15	340
MP	1	19	28	7	28	7	80
C	-	11	42	14	15	18	73
FP	5	30	46	5	14	-	57
M	4	21	36	8	18	13	286
KD	-	31	49	5	10	5	39
SD	-	16	22	6	16	40	32
Partisympati och tidningsval							
S + NWT 6-7 d/v	11	27	29	10	20	3	99
M + NWT 6-7 d/v	4	28	39	9	19	1	142
S + VF 6-7 d/v	6	38	28	3	22	3	78
M + VF 6-7 d/v*	(13)	(53)	(7)	(7)	(20)	(-)	12

Kommentar: Jämförelsetalen med 1987 är angivna inom parentes eftersom de inte omfattar Arvika- och Säffleområdena (jfr not 2). * Antal svarspersoner för begränsat för att tillåta någon slutsats.

Källa: Den regionala SOM-undersökningen i Värmland 2010 och Björkqvist (1987).

Det kan diskuteras om 30 procent som uppfattar en politisk färgning av nyheterna ska anses vara en hög siffra eller inte. Om utgångspunkten är att resultatet ger en bild av den faktiska profilen på de två tidningarnas nyhetssidor måste andelen rimligen bedömas som hög. Ännu mer komplicerat blir det när vi ser att andelen bland de dagliga läsarna av NWT ligger på 32 procent och bland VF:s dagliga läsare på hela 45 procent. Frågan är vad som ligger på tidningarna och som ligger i betraktarens öga.

Om vi utgår ifrån att den politiska färgningen faktiskt var vanligare tidigare (jfr Ajaxson och Bergström, 1968), särskilt före mitten av 1970-talet, är det en rimlig hypotes att de svarspersoner som i sin syn på tidningar formats av en äldre journalistik i större utsträckning än de yngre ska uppfatta tidningarna som politiska. En

annan hypotes är att de politiskt intresserade ska betrakta tidningarnas politiska linje med större uppmärksamhet och därför i högre grad peka på en politisk färgning även av nyheter. Båda hypoteserna bekräftas. Bland de yngsta tidningsläsarna ligger andelen som uppfattar nyheterna politiskt på under tio procent, bland de äldsta är den närmare 40 procent. Bland de mycket politiskt intresserade är andelen 43 procent, bland de politiskt ointresserade 5 procent.

Givetvis är bedömningsskillnaderna med hänsyn till ålder och politiskt intresse inget bevis på att de två tidningarna skulle ha partipolitiskt neutral journalistik. Att det ändå skett en förändring över tid till mindre politisk karaktär stöds av vad som framkommer i svaren på samma fråga i 1987 års undersökning. Visserligen har frågan som helhet i stort sett samma fördelning 1987 som 2010. En viktig skillnad är emellertid att det för drygt 20 år sedan fanns en högre andel bland de yngre som menade att nyheterna i den tidning de läste färgades av tidningens politiska linje. Det tyder på att färgningen då var vanligare. Det som möjligen överraskar är att bland de äldsta är det en högre andel 2010 än 1987 som svarar att de uppfattar en politisk färgning av nyheterna. Möjligen kan det vara något slags överbetoning av traditionen. I fråga om politiskt intresse är mönstren i stort sett desamma, utom att också de politiskt ointresserade år 1987 uppfattade en politisk färgning av nyheterna. Det senare ger också en antydan om att den faktiska färgningen av nyheterna är mindre idag än tidigare.

I analyserna från 2010 kan vi också notera vissa tidningsskillnader. Det finns således även efter en kontroll för ålder och politiskt intresse en liten tendens att Värmlands Folkblad av sina läsare uppfattas som något mer partipolitiskt färgad än Nya Wermlands-Tidningen av sina. Det vi kallar politisk färgning värderas olika beroende på egen politisk ståndpunkt. Socialdemokratiska sympatisörer betraktar överlag tidningarna som något mer politisk färgade. Det är dock inte säkert att det alltid uppfattas som negativt. Ett belägg för det senare skulle vara att det framför allt är S-sympatisörerna som anser att den socialdemokratiska VF har politiskt färgade nyheter. Troligen reflekterar resultatet att tidningen snarast bedöms ha en politisk karaktär. En annan iakttagelse är att bedömningen av den politiska färgningen av NWT är något mera bestämd av läsarnas ålder, medan bedömningen av VF hänger något mer samman med läsarnas politiska intresse. Det skulle möjligen kunna tolkas så att NWT över tid kommit att mindre grad uppfattas som en politisk tidning i jämförelse med VF som då skulle betraktas mer som en politisk tidning. Tendenserna måste dock tolkas med stor försiktighet, eftersom det är relativt få av de yngre som läser tidningarna regelbundet, vilket gör att vi i många fall rör oss med få svarspersoner.

Ett partipolitiskt tidningsval?

Att det finns ett samband mellan partisympati och den politiska profilen på den tidning en person läser behöver inte betyda att det rör sig om ett aktivt politiskt val.

Mycket talar snarare för att det handlar om en tradition att man i familjen hållit sig med en viss tidning. Inte heller behöver bedömningen av i vad mån en tidning anses ha politiskt färgade nyheter säga något om tidningsvalet. För att belysa i vilken utsträckning det är frågan om ett aktivt val återanvändes 2010 en fråga som forskningsprogrammet Dagspresskollegiet ställt i många lokala läsarundersökningar under 1980-talet, även i Värmland 1987. Frågan tog sikte på att låta svarspersonerna bedöma olika egenskaper hos en lokal morgontidning efter hur viktig den ansågs vara för deras val av morgontidning. Val kunde här innebära både att överhuvudtaget läsa en morgontidning eller att välja mellan olika tidningar. I undersökningen 2010 fick de svarande ta ställning till åtta egenskaper som avsåg såväl innehållsegenskaper som lokala nyheter, formegenskaper som många sidor och yttre egenskaper som prenumerationspriset (tabell 4).

Med tanke vad vi vet från tidigare undersökningar är det knappast överraskande att den egenskap som kommer högst är de lokala nyheterna som över 85 procent anser vara mycket eller ganska viktiga vid valet av tidning. Men även riksnyheter tillmäts stor vikt med knappt 75 procent liksom utrikesnyheter med drygt 60 procent som anser dem minst ganska viktiga vid valet av tidning. Det vi kan utläsa av detta är att morgontidningen fortfarande 2010 uppfattas som ett nyhetsorgan; det är nyheterna som är det viktiga men också att nyheterna kommer distribuerade i tid på morgonen – 70 procent lyfter fram det som en viktig egenskap. Vikten av de lokala nyheterna och den väl fungerande distributionen framträder inte minst i den stora andel som markerar dessa egenskaper som *mycket* viktiga.[11]

Tabell 4 Viktigt vid valet av tidning, Värmland 2010 (procent)

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Totalt
Annonserna	7	28	29	17	19	100
Den politiska linjen	10	25	29	16	20	100
De lokala nyheterna	53	33	3	1	10	100
Riksnyheterna	35	39	9	3	14	100
Utrikesnyheterna	22	40	17	5	16	100
Sportsidorna	19	21	20	25	15	100
Lågt prenumerationspris	22	31	20	7	20	100
Många sidor	6	23	34	16	21	100
Tidigt på morgonen	45	25	10	5	15	100

Kommentar: Antal svar varierar mellan 1 076 (lokala nyheter) och 1 006 (den politiska linjen).

Källa: Den regionala SOM-undersökningen i Värmland 2010.

Att tidningen har ett lågt prenumerationspris bedömer en klar majoritet av de svarande som viktigt. När det gäller sportsidorna, annonserna och den politiska linjen är andelen som anser dessa minst ganska viktiga mellan 35 och 40 procent. För dem finns det dessutom en knapp övervikt som anser dem inte särskilt eller inte alls viktiga. Av dessa tre utmärker sig sporten genom en relativt stor andel som markerar mycket viktigt samtidigt som sporten har den högsta andelen som anser att den inte alls är viktig; det bekräftar tidigare studier som visat att det finns en stark polarisering i synen sport i medier (Weibull och Kratz, 1995). I botten av listan hamnar att tidningen har många sidor med ca 30 procent som anser att detta är viktigt och 50 procent som anser det oviktigt.

Den grupp som anger att de inte har någon uppfattning torde i huvudsak bestå av personer som inte läser någon tidning tillräckligt ofta för att ha funderat över något tidningsval eller personer som inte uppfattar egenskapen som relevant för ett tidningsval. Vi kan se att gruppens storlek varierar från tio procent på lokala nyheter till en 21 procent på att tidningen har många sidor.

I jämförelse med den samtidigt genomförda nationella SOM-undersökningen där samma fråga ställdes skiljer värmlänningarna ut sig något genom att generellt ligga något över riksgenomsnittet. Det är endast i fråga om den politiska linjen som man ligger något lägre. De största positiva avvikelserna uppträder i fråga om lokala nyheter och annonser: det nationella genomsnittet för de lokala nyheternas viktighet ligger 14 procentenheter lägre än andelen i Värmland och annonserna 12 procentenheter, övriga mellan 5 och 10 procentenheter. Det finns två förklaringar till skillnaderna. Den ena är att tidningsläsningen i Värmland ligger över genomsnittet för landet, vilket per definition drar upp siffrorna, den andra den generella tendensen att människor utanför storstadsområdena, särskilt på mindre orter, visat sig mer betona det lokalas men också annonseringens betydelse (Weibull och Kratz 1995).

Både i den nationella undersökningen och i Värmland finns samma grundmönster i svaren. En faktoranalys urskiljer i båda undersökningarna tre likartade dimensioner. Den första kan benämnas en samhällsfaktor, där utrikes- och riksnyheter laddar högst men där också den politiska linjen laddar högt. Den andra faktorn är mer av en marknadsfaktor där lågt prenumerationspris och många sidor ligger högt och den tredje vad som kan kallas en lokal traditionsfaktor med lokala nyheter, sport och annonser. Att tidningen kommer tidigt morgonen, en delfråga som inte fanns med i den nationella undersökningen, visar sig i Värmland hänga ihop med både marknadsfaktorn och den lokala traditionsfaktorn. De tre dimensionerna reflekterar således tre något olikartade sätt att bedöma tidningens betydelse. Den skillnad som i det perspektivet finns mellan Sverige i stort och Värmland är att den allmänna samhällsfaktorn spelar en lite mindre roll bland värmlänningarna, vars bedömningar i fråga om tidningsval i stället laddar lite högre på lokala nyheter och annonser.

Tabell 5 Dimensioner i tidningsvalet i Värmland 2010 och 1987 (faktorladdningar)

2010

	Opinion	Marknad	Orten
Utrikesnyheter	.92	.01	.03
Riksnyheter	.90	.08	.09
Politisk linje	.52	.14	.09
Många sidor	.11	.80	.10
Priset	.13	.77	-.06
Att tidningen kommer tidigt på morgonen	.08	.47	.41
Lokala nyheter	.08	.07	.74
Sport	.16	-.06	.60
Annonser	-.13	.40	.52
Förklarad varians	22%	18%	15%

1987

	Nyheter	Marknad	Profil
Riksnyheter	.89	.00	.05
Utrikesnyheter	.86	-.01	.15
Lokala nyheter	.52	.19	-.22
Många sidor	.08	.22	-.10
Priset	-.01	.74	-.06
Att tidningen kommer tidigt på morgonen	.07	.59	.12
Annonserna	.20	.22	-.73
Politisk linje	.38	.08	.48
Sport	.08	.36	.45
Förklarad varians	20%	20%	11%

Kommentar: Faktoranalys med varimax rotering enligt Kaiser's kriterium. 2010 avser analysen hela Värmland, 1987 Värmland exkl Arvika- och Säffleområdena.

Källa: Den regionala SOM-undersökningen i Värmland 2010.och Dagspresskollegiets läsarundersökning i Värmland 1987.

Det går också att jämföra synen på viktiga tidningsegenskaper med vad som framkom 1987 – i samma områden och åldersgrupp. Det övergripande intrycket är en anmärkningsvärd stabilitet över de nästan 25 åren. Endast två egenskaper har fått en förändrad bedömning. Det är annonser och sport som ligger betydligt lägre 2010 än de gjorde 1987 – viktigheten hos tidningens annonser minskar från 52 till 35 procent och sport från 53 till 40 procent. Samtliga andra egenskaper ligger endast på plus-minus fem procentenheter och den samlade rangordningen nästan identisk. Om vi tar exempelvis politik är det exakt samma procentandel som anser tidningens politiska linje viktig 2010 som det var 1987. Att annonserna minskar i betydelse är inte överraskande och har sannolikt att göra med att annonser och reklam finns på allt fler platser – där framför allt småannonser på nätet, exempelvis Blocket, har fått stor betydelse – och att tidningen därför inte längre spelar samma avgörande roll som tidigare. När det gäller sport kan möjligen televisionens starka ställning som medium för sport vara en möjlig förklaringsfaktor. Med tanke på tidigare antagande om den politiska faktorns minskade roll i tidningsvalet är det senare resultatet något överraskande. Det hade snarast förväntats att politiska egenskaper hos tidningen skulle spela en mindre roll över tid.

En förklaring till utfallet kan spåras genom en jämförelse med en motsvarande dimensionsanalys av 1987 års undersökning (tabell 5). Den visar att det som i det föregående benämndes en allmän samhällsfaktor här framträder som en renodlad nyhetsdimension, där vid sidan av utrikes- och riksnyheter även de lokala nyheterna laddar relativt högt. Den politiska linjen framträder mera specifik och korrelerar negativt med synen på annonser. Det ger en signal om att politiska egenskaper hos tidningen på 1980-talet tolkades mer som partipolitiska egenskaper än vad det gör 2010. Med ett sådant perspektiv är det rimligt att tro att det som idag uppfattas som politiska egenskaper i tidningsvalet framför allt indikerar en allmänpolitisk dimension. Men för att kunna pröva det är det viktigt att se valfaktorerna i förhållande till vilka tidningar läsarna faktiskt tar del av.

Om vi här liksom tidigare tar utgångspunkten i de regelbundna läsarna av Nya Wermlands-Tidningen och Värmlands Folkblad är den första iakttagelsen att deras profiler ser relativt likartade ut. Det är de lokala nyheterna och en väl fungerade distribution samt riks- och utrikesnyheter som ligger högst hos båda. Bland dem som läser NWT minst sex dagar i veckan anses lokala nyheter var minst ganska viktiga för tidningsvalet av 93 procent, bland läsarna minst sex dagar i veckan av 94 procent; för läsarna av VF är motsvarande siffror 95 och 96 procent. Om vi begränsar oss till läsarna minst sex dagar i veckan, vilket i stort sammanfaller med dem som prenumererar på respektive tidning, ligger fungerande distribution, riksnyheter och utrikesnyheter på i stort samma andelar för båda tidningarnas läsare – ca 85, 83 och 68 procent. De höga procenttalen visar att detta är vad i stort sett samtliga läsare efterfrågar av en lokal morgontidnings innehåll – oavsett vilken tidning man läser, i motsats till exempelvis en morgontidning från Stockholm.[12]

Två andra kategorier som skiljer sig förhållandevis lite mellan de två tidningarnas läsare är sportmaterialet och att tidningen har många sidor. I båda fallen ligger den förra kategorin i mitten och den senare i botten av de bedömda egenskaperna.

Figur 2 Viktiga egenskaper vid valet av tidning bland prenumeranter på Nya Wermlands-Tidningen respektive Värmlands Folkblad (procent)

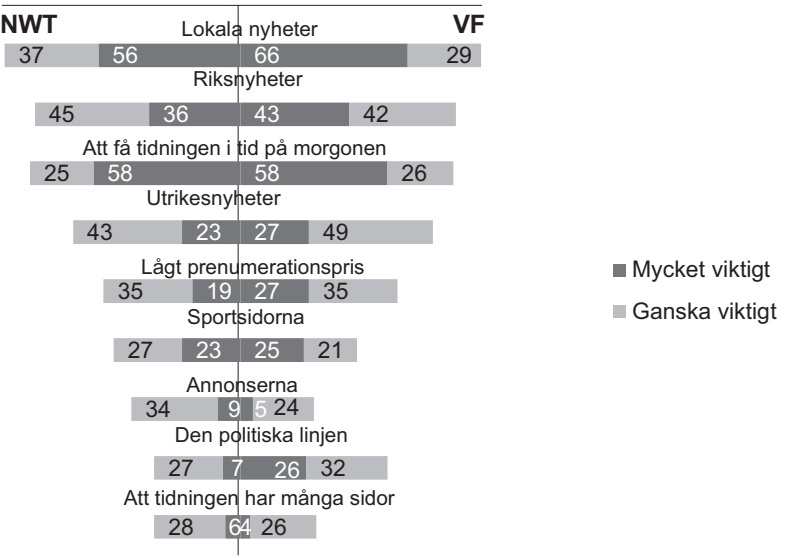

Kommentar: Antal svarande är för NWT 483 och för VF 113. Bygger på de svarspersoner som har prenumererad tidning i hushållet.

Källa: Den regionala SOM-undersökningen i Värmland 2010.

Ser vi närmare på bedömningarna bland de två tidningarnas prenumeranter finns det en tendens att Värmlands Folkblads i snitt värderar en klar majoritet av de nio egenskaperna något högre än vad NWT:s gör (figur 2). Det är samma mönster som bland de regelbundna läsarna. Den egenskap som avviker främst är ”den politiska linjen”. Nästan 60 procent av dem som prenumererar på VF anger detta som en minst ganska viktig egenskap vid valet av en tidning och en fjärdedel anger det som en mycket viktig egenskap. Motsvarande andelar för NWT-prenumeranterna är 34 respektive 7 procent. Det ligger i linje med vad vi tidigare observerat om förhållandet mellan partival och tidningsval för Värmlands Folkblad: det rör sig inte bara om ett val av tradition utan en majoritet av dem som håller sig med VF är också tydliga med tidningens politiska linje. VF-prenumeranterna förefaller dessutom vara mer samhällsengagerade än NWT-prenumeranterna. De har ett klart större

politiskt intresse (65 procent av VF-prenumeranterna är politiskt intresserade, i jämförelse med 55 procent bland dem som prenumererar på NWT) och anser riks- och utrikesnyheter viktigare.

Bland NWT-prenumeranterna, alltså svarpersoner med tidningen prenumererad i hushållet, är det egentligen bara en egenskap som ligger klart högre än bland VF:s prenumeranter – annonserna. Bland dem som har NWT i hushållet anger drygt 40 procent att annonser är en minst ganska viktig egenskap vid valet av tidning och 9 procent att det är mycket viktigt med annonser. Bland VF-prenumeranterna är motsvarande andelar knappt 30 respektive 5 procent.

Vi kan även belysa de mycket lokala tidningar som utges tre eller två gånger i veckan. Bland dessa står vikten av de lokala nyheterna ut som den i särklass viktigaste egenskapen, medan riks- och utrikesnyheter spelar en mindre roll. Prenumeranterna på dessa tidningar skiljer också ut sig genom att framhålla annonsernas betydelse, medan de ligger klart under genomsnittet för Värmland i sin bedömning av vikten av att tidningen har en politisk linje.

Det mönster som framkommer i hur de två tidningarnas läsare värderar viktiga egenskaper i tidningsvalet är detsamma som visat sig i många tidigare studier av lokala morgontidningar (Weibull och Kratz, 1995). Det är också i huvudsak samma mönster som visade sig i den värmländska studien från 1987 – med hänsyn tagen till skillnader i undersökningsområde och åldersintervall. Lokala nyheter samt riks- och utrikesnyheter ligger på samma höga nivå bland hushåll som har Nya Wermlands-Tidningen respektive Värmlands Folkblad. Detsamma gäller en välfungerande morgondistribution. Värmlands Folkblads prenumeranter fäste också 1987 större vikt vid den politiska linjen i tidningsvalet än vad NWT-prenumeranterna gjorde, medan de senare satte annonserna högre. I det senare fallet finns dock en skillnad i fråga om nivån: annonserna bedömdes 1987 av både NWT- och VF-prenumeranterna att spela större roll i tidningsvalet än de anses göra 2010. Annonserna är dock ett undantag: överlag gäller att nästan alla bedömda egenskaper har högre andelar 2010 än 1987. Den troliga förklaringen är att bortfallet av regelbundna läsare över tid fått till följd att de som idag håller sig med en tidning i hushållet är mer tidningsintresserade än den större grupp som gjorde det då tidningen hade en större spridning.

I ljuset av de redovisade förändringarna är det särskilt intressant att se hur läsning och läsare av det socialdemokratiska Värmlands Folkblad har förändrats. Vi har tidigare kunnat se att tidningen mer än halverat sin andel prenumerationshushåll sedan 1987 och således tappat en större andel än Nya Wermlands-Tidningen, särskilt bland yngre och medelålders. Det är därför som väntat att de som har VF i hushållet 2010 är mer intresserade av tidningen än de som hade den 1987. Vid sidan av annonserna som faller i viktighet för båda tidningarna är det stora undantaget sport som anses betyda klart mindre. Den bild av VF som framträder är den av en tidning med samhällsengagerade läsare. Men det finns även andra tendenser. En sådan är att andelen som anger den politiska linjen som viktig egenskap inte har ökat utan ligger på samma nivå 1987 och 2010; även om andelen som anger den politiska

linjen är stor har den dock minskat i förhållande till andra egenskaper, särskilt de olika nyhetskategorierna och ett lågt prenumerationspris. Vi kan också se att det politiska intresset bland VF-prenumeranterna är lägre 2010 än det var 1987. En rimlig slutsats är att förändringsmönstret är ett uttryck för en förändring av VF från en partipolitisk till en allmänpolitisk tidning.

Synen på viktiga egenskaper i tidningsvalet har förändrats klart mindre bland dem som har Nya Wermlands-Tidningen i sitt hushåll. De flesta andelar har ökat med fyra-fem procentenheter utom annonserna. Möjligen är det lite överraskande att det också gäller den politiska linjen. En förklaring kan vara att de borgerliga partierna har ökat sin andel av valmanskåren i Värmland. För 2010 kan vi även analysera hur tidningsegenskaperna värderas i olika grupper av NWT-läsare.[13] Vi kan se att samma demografiska mönster som vi sett i fråga om samtliga svarspersoner även finns *inom* tidningens läsekrets. Kvinnor värderar annonser högre, medan män prioriterar sport, högutbildade ligger högre i fråga om både politisk linje samt riks- och utrikesnyheter. Ett intressant mönster är att viktigheten hos sportbevakningen ligger lägre bland yngre regelbundna läsarna än det gör bland unga värmlänningar – men samtidigt visar sig att de yngre som regelbundet läser NWT bedömer den politiska linjen som viktigare än de yngre som inte läser någon morgontidning. De två senare mönstren ska möjligen tolkas så att den lokala morgontidningen fortfarande har en politisk anknytning och att de som faller ifrån som prenumeranter eller regelbundna läsare är de som inte har lika stort politiskt intresse.

Det kan i sammanhanget påminnas om att de som har lokala två- och tredagarsutgivna tidningar i sina hus har relativt låga andelar när det gäller vikten av en politisk linje, alltså även lägre än de som har NWT i hushållet. Däremot fäster den förhållandevis lilla grupp i Värmland som 2010 väljer att hålla sig med Dagens Nyheter eller Svenska Dagbladet stor vikt vid den politiska linjen i sitt tidningsval.

Den lokala morgontidningen imorgon

Den lokala morgonpressen i Sverige har motvind. Det är slutsatsen som kan dras i studien av situationen för morgontidningarna i Värmland år 2010. Det gäller särskilt i jämförelse med situationen drygt två decennier tidigare. Visserligen är tidningsmarknaden när det gäller antalet lokala tidningar helt intakt sedan flera decennier och avviker därmed från många andra svenska regioner, men ser man bakom den formella strukturen visar sig snart problemen.

Det första och viktigaste problemet är att de lokala morgontidningarna tappar både prenumeranter och läsare. Det generella mönstret är väl känt. Den dominerande tidningen, Nya Wermlands-Tidningen, tappar något mindre än andratidningen Värmlands Folkblad. Men den gemensamma nämnaren för de två tidningarna är att de förlorade läsarandelarna framför allt återfinns bland de yngre. NWT når visserligen var femte värmlänning i åldersgruppen 16-29 år, men andelen för VF har fallit till nästan fem procent regelbundna läsare i dessa åldrar. Båda tidningarna har

visserligen tappat också bland de äldre men bortfallet är förhållandevis litet. Allt talar för att en viktig förklaring till minskat intresse bland de yngre har att göra med webben, där de lokala tidningarna står förhållandevis svagt i förhållande till den nationellt spridda pressen. Också Stockholms morgon- och kvällstidningar har tappat papperstidningsläsare i Värmland, men de har i stort sett kunnat kompensera detta genom kraftigt ökad webbläsning. Det är särskilt Aftonbladet som skiljer ut sig genom sitt mycket starka genomslag för webbversionen.

Att webbläsningen ger ett förhållandevis litet tillskott till lokaltidningsläsningen är en intressant observation. Det kan finnas flera olika förklaringar. En faktor kan vara att de lokala tidningarnas webbversioner inte håller samma kvalitet som de nationella tidningarnas. En annan och snarast kompletterande förklaring kan vara att lokala nyheter inte kännetecknas samma flöde som andra nyheter och därför inte bidrar till att göra lokala webbtidningar lika attraktiva; den skillnad som finns i att ”läsa” tidningen digitalt i jämförelse med tidningen på papper fungerar då inte lika bra lokalt som den gör nationellt. Ytterligare en förklaring kan vara att särskilt NWT har lanserat sin webbversion relativt sent och att den därför inte fått samma genomslag som de som funnits längre tid (Djerf-Pierre, 2009).

Även om de lokala morgontidningarnas andel prenumeranter och regelbundna läsare har minskat visar sig att den grundläggande strukturen i tidningsläsarnas innehållspreferenser i stort sett är desamma. Det är nyheter, lokalt, riks- och utrikes – som är det viktiga med tidningen. Till det kommer en väl fungerande distribution. I jämförelse med situationen i mitten av 1980-talet är det framför allt annonser som inte anses lika viktiga. Det minskade annonsintresset gäller i större utsträckning de två Karlstadstidningarna än de lokala. Mycket tyder på att annonsintresset på 1980-talet låg relativt högt och var påverkat av den marknadsliberala tidsandan, men nedgången kan också vara en följd av att en mer omfattande direktreklam såväl som annonsering på nätet gör att tidningarna inte lägre har samma dominans på annonsmarknaden som tidigare.

Men bakom den lokala morgonpressens förändrade situation ligger inte bara förändringar inom mediesystemet. Tvärtom tyder det mesta på att förklaringarna främst ska sökas i förändrade sociala och ekonomiska förhållanden. Den lokala morgontidningen har av tradition haft en stark förankring i stabila flerpersonshushåll och varit en del i dagliga vanor och rutiner. Med förändrade hushållsvanor och livsstilar har tidningen tappat sin tidigare självklara roll särskild på orter där det finns andra alternativ att hålla sig uppdaterad om vad som händer och bland personer som har tagit till sig de digitala alternativen. En annan förklaring kan vara att det lokala i ett allt rörligare samhälle spelare en mindre roll. Visserligen är det lokala viktigt bland läsarna av lokal morgonpress, men dessa är äldre och bland de yngre har lokalanknytningen troligen mindre betydelse och där är också de regelbundna läsarna färre. Men även om vi således kan se en tydlig försvagning av morgonpressen måste samtidigt framhållas att den lokala dagspressen ännu så länge är ett mycket

starkt medium i Värmland, där inte minst de icke-dagliga tidningarna har en stark ställning inom sina utgivningsområden.

Utgångspunkten för studien av den lokala morgonpressen i Värmland var frågan om förändringarna på tidningsmarknaden och i journalistiken har förändrat synen på tidningarnas politiska roll. På den frågan kan man på grundval av analysen svara både ja och nej. Ja, det finns en politisk grundstruktur i värmlänningarnas val av lokal morgontidning. Nya Wermlands-Tidningen läses i större utsträckning bland borgerliga sympatisörer och personer som ställer sig ideologiskt till höger, medan Värmlands Folkblad har sina större läsarandelar bland socialdemokrater och personer som placerar sig ideologiskt till vänster. Något sådant mönster finns inte för de lokala tidningarna. De generella tendenserna är i princip desamma som för drygt tjugo år sedan. Om vi utgår från läsekretsarna är således personer till höger överrepresenterade bland de regelbundna läsarna av NWT och personer till vänster överrepresenterade bland VF:s regelbundna läsare. Tendensen är ännu starkare bland dem som bor i hushåll som prenumererar på respektive tidning.

Det finns ännu ett generellt drag i synen på pressen och politiken. Det är att en relativt stor andel av allmänheten i Värmland uppfattar tidningarna som politiska och anser att nyheterna påverkas av den politiska linje tidningarna har på ledarplats. Men här börjar man också skönja att tendensen inte är helt entydig. Det är framför allt de äldre som gör den politiska bedömningen, medan de yngre ofta saknar uppfattning om tidningarna har en politisk färgning eller ej. Om vi går tillbaka till tidningsvalet kan vi också se att det till stor del är de äldres val, troligen gjort för flera decennier sedan, som ligger bakom att det finns ett samband mellan partival och tidningsval. Ser vi på de ideologiska skillnaderna inom gruppen under 30 år finns det knappast något samband mellan ideologi och tidningsval – de som väljer att läsa en lokal morgontidning väljer NWT oberoende av ideologisk position.

När vi säger att det inte finns något politiskt mönster i tidningsvalet är det således ett uttalande som mer handlar om framtiden än om dagsläget. Den stora fyrtiotalistgenerationen kommer sannolikt att bära med sig sitt val – om man, som kan förväntas, fortsätter att läsa morgontidningar – medan det är sjuttio- och åttiotalister som inte i lika stor utsträckning betraktar tidningen som en politisk institution. Men politiken är inte helt borta. Då allmänheten får värdera vad som är viktigt med en morgontidning är visserligen nyheter, distribution och pris det viktigaste, men en tredjedel anger också den politiska linjen – och den andelen står relativt stabilt. Resultatet kan möjligen förefalla som en motsägelse med tanke på de tidigare observationerna, men det är inte nödvändigtvis så. Det som hänt är snarast att innebörden i politik har ändrats. När trettio- och fyrtiotalister i sin ungdom funderade kring tidningsval var det troligen den partipolitiska profilen man uppmärksammade som ett typiskt drag för 1950- och 1960-talets svenska press. När en svarsperson idag värderar den politiska linjen i tidningsvalet handlar det sannolikt mer om allmänpolitiken, om tidningen ligger något till höger eller något till vänster, som samtidigt vägs mot de

andra faktorerna, främst nyhetsbevakning, distribution och pris, som samtliga har blivit relativt sett viktigare än den politiska faktorn. Slutsatsen är således att det ännu finns en politisk resonansbotten i tidningsvalet, men att den tappar i betydelse för att det är allt färre som är aktiva bärare av den.

När det gäller vad slutsatserna betyder för de värmländska morgontidningarnas framtid pekar det mesta på relativt små bekymmer för Nya Wermlands-Tidningen, åtminstone på kort sikt. Tidningen har visserligen inte haft någon större framgång med sin webbversion, men med tanke på att det är papperstidningen som ännu så länge är grunden för tidningsekonomin har detta spelat en mindre roll. Visserligen kommer NWT troligen att fortsatt tappa prenumerationshushåll, men samtidigt får tidningen en påfyllning av yngre och den kritik som tidigare fanns i fråga om tidningens politiska linje verkar inte påverka de yngres tidningsval. Problemen finns istället för Värmlands Folkblad med sin åldrande läsekrets och svaga ställning bland de yngre. Tidigare var läsarnas partipolitiska tidningsval en fördel för VF, men när detta efter hand bortfaller måste VF konkurrera om journalistik och pris. Som andratidning med begränsade resurser kommer detta att bli allt svårare, särskilt som VF har svårt att nå de yngre.

Noter

1 År 2010 fanns följande tidningar i Värmland: Nya Wermlands-Tidningen, utgivning sex dagar i veckan, 52 800 ex; Värmlands Folkblad, sex dagar, 18 700 ex; Arvika Nyheter, tre dagar, 11 500 ex; Nya Kristinehamns-Posten, tre dagar, 7 700 ex; Säffle-Tidningen Västra Värmland, tre dagar, 5 500 ex; Filipstads Tidning Värmlandsberg, tre dagar, 3 700 ex; Fryksdalsbygden, två dagar, 3 100 ex; Karlstads-Tidningen, en dag, 2 900 ex; Värmlands-Bygden, en dag, 2 300 ex. Dessutom har vissa tidningar utanför länet en viss spridning i Värmland, bland annat Karlskoga Tidning (http://www.tsrs.se/Pdf/Upplagestatistik/dags_11_25feb.pdf)

2 Studien genomfördes våren 1987 som en postenkät med ett urval på 1 600 personer i åldern 15-75 år och hade en svarsfrekvens på 70 procent. Studien omfattade inte hela Värmlands län, eftersom Arvika- och Säffleområdena inte ingick (Björkqvist, 1987).

3 Forskningsprogrammet Dagspresskollegiet etablerades 1979. Det inledde samma år en årlig riksrepresentativ undersökning om läsvanor för morgonpress som en blev en del av den nationella SOM-undersökningen då denna startade 1986. Dessutom genomförde Dagspresskollegiet under 1980- och 1990-talen en stort antal lokala läsarundersökningar i olika delar av Sverige (Weibull och Björkqvist, 1989); Weibull och Kratz, 1995; Wadbring och Weibull, 2000).

4 I den nationella studien är regelbundenhet dock definierad som minst fem dagar i veckan.

[5] I den äldre studien ingick inte västra Värmland (se not 2)

[6] Sannolikt är nedgången större, eftersom det högre bortfallet i 2010 års undersökning troligen bidrar till att andelen regelbundna morgontidningsläsare överskattas (Jfr Nilsson och Vernersdotter, 2011)..

[7] Kvällstidningsläsningen 2010 avser de direkt jämförbara delarna av Värmland och i motsvarande åldersintervall. För Värmland som helhet är emellertid andelarna i stort sett desamma: 7 procent minst sex dagar i vecka, 17 procent minst tre dagar i veckan och 38 procent minst en dag i veckan.

[8] Frågeformulärets fråga om tidningsläsning är formulerad bredare än bara läsning: ”Läser eller tittar du i någon morgontidning (respektive kvällstidning) regelbundet? I så fall hur ofta?”

[9] I Karlstad har NWT gått från 69 till 52 procent och VF från 21 till 11 procent regelbundna läsare mellan 1987 och 2010, medan Metro 2010 har 10 procent regelbundna läsare.

[10] Om vi jämför mellan 1987 och 2010 har S-sympatisörerna gått från 49 till 34 procent och M-sympatisörerna från 19 till 28 procent. Detta gäller med kontroll för geografiskt område och ålder.

[11] Det kan diskuteras hur nivån ska beräknas. Här är det valt att utgå från alla som har svarat på minst något av frågan om viktighet. De som har hoppat över enskilda alternativ, troligen för att de inte bedömts som viktiga, finns med i basen men redovisas här som Ingen uppfattning (se i övrigt kommentaren till tabell 4).

[12] Bland de, förhållandevis få, värmlänningar som prenumererar på Dagens Nyheter eller Svenska Dagbladet är det föga överraskande riks- och utrikesnyheter som ligger klart högst med över 95 procent som anser sådana nyheter minst ganska viktiga och över 70 procent som anser dem mycket viktiga. Dessa prenumeranter har dock samma nivå när det gäller kravet på en väl fungerande morgondistribution som läsare av de lokala morgontidningarna.

[13] För Värmlands Folkblad är dock antalet svarspersoner alltför få för att tillåta en sådan analys.

Referenser

Björkqvist, Karin (1987) *Tidningsläsning I Värmland. Presentation av en läsarundersökning från våren 1987*. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Björkqvist Hellingwerf, Karin, Weibull, Lennart (1995) Den dagliga vanan. I Weibull, L, Kratz, Ch (red) *Tidningsmiljöer*. *Dagstidningsläsning på 1990-talet* Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Djerf-Pierre, Monika (2009 Management i en komplex medievärld. I Djerf-Pierre, M, Weibull, L (red) *Ledarskap i framgångsrika tidningsföretag*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.

Färdigh, Mattias, Westlund, Oscar (2010) Kvällspress i gamla och nya tappningar. I Holmberg, S, Weibull, L, Oscarsson, H (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs Universitet.

Hadenius, Stig, Weibull, Lennart, Wadbring, Ingela (2011) *Massmedier*. Stockholm: Ekerlids förlag.

Hallin, Daniel, Mancini, Paolo (2004) *Comparing Media Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hedman, Ulrika (2009) ”Morgontidningen kostar för mycket”. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Johansson, Bengt (2011) Partipropaganda i spalterna? I Holmberg, S, Weibull, L, Oscarsson, H (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs Universitet.

Nilsson, Åsa, Vernersdotter, Frida (2011) Den nationella SOM-undersökningen 2010. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Nilsson, Åsa, Weibull, Lennart (2010) Vad händer med läsningen av den stora morgontidningen i den nya Medievärlden? I Nilsson, L (red) *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet 2010.

SOU 1975:78 *Pressens funktioner i samhället*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.

Wadbring, Ingela (2003) *En tidning i tiden? Metro och den svenska dagstidningsmarknaden***.** Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Wadbring, Ingela, Hedman, Ulrika (2011) Ökad polarisering i morgontidningsläsningen. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart (2000) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet***.** Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Weibull, Lennart (1995) Dagspressen inför 2010. I Weibull, L Kratz, Ch (red) *Tidningsmiljöer*. *Dagstidningsläsning på 1990-talet* Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Weibull, Lennart (200) Gamla och nya medier i Skåne. I Johansson, S (red) *Regional demokrati*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Weibull, Lennart (2011) Varför tappar morgonpressen prenumeranter? I Nilsson, L (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet 2010.

Weibull, Lennart, Björkqvist, Karin (1989) *Dagspressen och dess läsare*. Stockholm: Almqvist&Wiksell International

Weibull, Lennart, Kratz, Charlotta (1995) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet* Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Weibull, Lennart, Nilsson, Åsa (2010) Four Decades of European Newspapers: Structure and Content. I Gripsrud, J & Weibull, L (Eds.) *Media, Markets & Public Spheres. European Media at the Crossroads.* Bristol, UK, Chicago: Intellect Books.

RADIOLYSSNANDET I VÄRMLAND 2010

JAN STRID

Syftet med detta kapitel är att belysa den värmländska radiopublikens vanor. Tanken är att dessa i stor utsträckning illustrerar en situation där radiolyssnandet starkt är utsatt för konkurrens från såväl mobiltelefoner, datorer och annan teknik genom vilken man kan lyssna till såväl musik som tal. Före 1993 hade vi radio endast i Sveriges Radios kanaler P1, P2, P3 och P4. År 1993 fick vi därtill privat lokalradio som var reklamfinansierad. Hur många privata kanaler vi kan lyssna på beror på var man bor.

Fram till 1993 var lyssnandet tämligen stabilt men har i hög grad ändrats på senare tid. Tidigare valde vi i högre grad särskilda program medan radiolyssnandet med tiden blivit alltmer ett sekundärt lyssnande. Om man t ex ser till radiotablåerna i våra dagstidningar så förekommer där bara programledarnas namn men inte vad de innehåller (om man ens har några programtablåer). Dessutom har radiolyssnandet förändrats såtillvida att allt färre lyssnar på radio. I våra riksundersökningar uppger mellan 20 och 25 procent att de inte lyssnar någon gång i veckan (Strid 2009).

Den stora förändringen i utbudet skedde 1993 men bland de privata kanalerna har vi en ständigt pågående förändring i och med att de byter namn, köps upp eller slås ihop. Numera har vi högst två eller tre nätverk som äger kanalerna. Följden av detta har blivit att det lokala som det så stolt talades om 1993 av såväl kanalinnehavare som politiker blev t o m än mer centraliserat än Sveriges Radio.

Vi har i SOM-institutets regi undersökt radiolyssnandet i Sverige sedan 1986 och radiolyssnandet i Västra Götaland när denna region bildades. Nu undersöks för första gången radiolyssnandet i Värmland och intressant är då att jämföra Värmland med Sverige och Västra Götaland.

Frågan som ställs i SOM-undersökningen är en så kallad vanefråga: hur ofta man brukar lyssna. Eftersom människors vanor är tämligen stabila och radiolyssnandet huvudsakligen äger rum i hemmet, på arbetet/i skolan och/eller i bilen torde människor också lättare kunna svara på vilka kanaler de brukar lyssna på. En vanefråga har däremot svårare att fånga upp de kanaler som man mera tillfälligt råkar lyssna på, t ex i varuhus eller annan offentlig miljö. Vi får därmed snarare en bild av hur lyssnarna orienterar sig i mediesystemet. Det bör dock tillfogas att vanor kommer med åren och ungdomars vanor inte är lika stabila som vuxnas något som möjligen kan göra att frågan uppfattas lite olika av unga människor jämfört med äldre.

Eftersom kapitlet handlar om radio har vi också med en fråga om värmlänningarnas nyhetskonsumtion. Inte bara den som tas in via radio utan också som jämförelse

Strid, J (2011) Radiolyssnandet i Värmland 2010 i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

med TV och morgontidningar. Vi har också tittat på olika regioner i Värmland i olika avseenden.

Radiolyssnandet 2010

Den fråga som gällde radiolyssnandet var vilka kanaler som de svarande brukade lyssna på och hur ofta de brukade lyssna. De fick ta ställning till de olika kanaler vi ställt upp, vilka är de mest spridda i Värmland samt en restkategori (annan radiokanal)

Tabell 1 Andel som brukar ta del av olika radiokanaler mer eller mindre regelbundet, Värmland hösten 2010 (procent)

Kanal	6-7 ggr/v	4-5 ggr/v	2-3 ggr/v	Någon dag/v	Mer sällan	Aldrig	Ej svar	Summa procent
P1	9	5	4	8	24	42	9	100
P3	4	5	6	13	34	28	10	100
P4	33	14	9	11	18	13	2	100
Radio Rix	7	10	9	13	19	35	8	100
Mix Megapol	4	7	8	13	19	41	8	100
Annan privatradio	1	2	2	5	13	68	9	100
Norsk radiokanal	1	1	1	2	6	81	8	100
Närradio	2	2	1	4	15	68	8	100

Om vi ser till det dagliga lyssnandet så är det främst P4 man lyssnar på. Förutom det lokala programutbudet sänds gemensamt med övriga P4-kanaler i riket sport, nyheter och nationella program på vissa tider mitt på dagen, på kvällstid och veckoslut. P4:s styrka visas också av att det är den enda kanal där det dagliga lyssnandet är ungefär lika stort som lyssnandet resten av veckan. Det är ett uttryck för att kanalen har en mycket trogen publik, medan däremot andelen trogna lyssnare hos de övriga kanalerna är färre och att dessa kanalers andelar därför kan förväntas variera mera över tid.

Som nummer två kommer P1 som är den andra talade kanalen och vi ser att avståndet till P4 är stort, större än i riksundersökningen där P4 har lägre och P1 högre siffror. Av de privata kanalerna är Radio Rix störst och siffran för det dagliga lyssnandet är densamma som i riket (Strid 2010). Norsk radiokanal finns med då det antogs att lyssnandet på denna kanal skulle vara högre än t ex P2 som inte finns med på grund av lågt lyssnande, Men lyssnandet på norsk radio är inte särskilt högt vilken inte heller är fallet för annan privatradio eller närradio.

I tabell 2 har vi jämfört det dagliga lyssnandet i Värmland och Västra Götaland och om vi endast ser till det totala dagliga lyssnandet så är det något högre i Västra Götaland än i Värmland däremot är värmlandssiffran högre än i riket som helhet.

Tabell 2 Andelen dagliga lyssnare på de olika radiokanalerna i jämförelse med Västra Götaland och hela riket 2010 (procent)

Kanal	Värmland	Västra Götaland	Hela riket
P1	9	13	13
P3	4	6	4
P4	33	26	26
Radio Rix	7	5	6
Mix Megapol	4	7	4
Annan privatradio	1	2	2
Närradio	2	3	2
Antal svarande	1120	3276	3305

Den skillnad som finns är att den enda lokala kanalen som finns (bortsett från närradion) har ett högre dagligt lyssnande i Värmland än i Västra Götaland, detta gäller även lyssnadet totalt sett på P4. Det dagliga lyssnandet på P1 och P3 är däremot högre i Västra Götland än i Värmland vilket för övrigt också gäller Mix Megapol. Om vi jämför med hela riket så är det Värmland som avviker mest främst genom sitt lokala intresse (Strid 2009).

Ålder

Den faktor som mer än något annat förklarar vilka kanaler människor lyssnar på är ålder. Om vi hårdrar från våra riksundersökningar så lyssnar de mellan 15 och 30 år företrädesvis på musikkanaler, är man mellan 30 och 50 år så kombineras talade kanaler med musikkanaler medan personer över 50 år prioriterar de talade kanalerna. Vidare visar riksundersökningarna att det är position i livscykeln som avgör vad man lyssnar på och inte vilken generation man tillhör.

Tabell 3 Andelen dagliga lyssnare på olika radiokanaler efter ålder, 2005 (procent)

Kanal	16-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-85
P1	0	3	5	7	8	8	15	27
P3	2	7	5	6	1	4	2	2
P4	2	7	6	26	31	49	60	59
Rix	15	13	14	10	5	3	1	0
Megapol	8	10	9	9	3	1	0	0
Annan	2	1	2	3	2	1	0	0
Norsk	0	1	0	1	1	1	0	0
Närradio	0	0	2	2	2	2	2	2
Antal	48	115	123	170	223	217	176	48

När det gäller kanalerna P1 och P4 kan vi konstatera att lyssnandet följer åldern på så sätt att ju äldre man är i desto högre grad lyssnar man. Det omvända gäller framför allt de privata musikkanalerna. P3 skiljer sig något genom att inte ha någon tydlig tendens. Vi kan också se att det totala dagliga lyssnandet ökar med åldern från 29 procent bland de yngsta till 90 procent bland de äldsta.

Om vi även här jämför med siffrorna för riket så lyssnar värmlänningen dagligen i lägre grad till såväl P1 som P4 utom bland de äldre. Även de båda musikkanalerna RixFM och Mix Megapol ligger lägre i samtliga åldrar.

Färre kanaler per person

Fram till 1993 kunde vi i princip i Sverige endast lyssna till Sveriges Radios fyra licensfinansierade kanaler. År 1993 fick vi reklamfinansierade privata lokalradiostationer och före 1993 lyssnade svenskarna på i genomsnitt 2 kanaler vilket 2009 hade sjunkit till 1.8 kanaler per person i genomsnitt. Detta innebar att när vi fick fler kanaler så lyssnade vi till färre tvärtemot vad som förväntades innan vi fick reklamfinansierad radio. Vidare har även antalet som lyssnar på radio sjunkit. I riksundersökningen 2009 var det 23 procent som inte lyssnade någon gång under veckan (Strid 2009b)

Tabell 4 Lyssnande på antal kanaler minst tre gånger i veckan Värmland 2010 (procent)

Antal kanaler	
0 kanaler	20
1 kanal	39
2 kanaler	24
3 kanaler	13
4 kanaler	3
5 kanaler och fler	2

Det genomsnittliga antalet kanaler per person i Värmland är 1,5 vilket är ungefär detsamma som i riket i övrigt och lite lägre än i Västra Götaland. Fler än 2 kanaler lyssnar endast 18 procent på i Värmland. Något allvarligare är det kanske att 20 procent av värmlänningarna inte lyssnar på radio minst tre gånger per vecka även om denna siffra är något lägre än siffran för riket.

Om vi ser till olika åldrar så finner vi att 31 procent av ungdomar mellan 16 och 29 år inte lyssnar minst tre gånger per vecka mot 20 procent mellan 30 och 49 år medan 18 procent av de mellan 50 och 64 år inte lyssnar och 16 procent av de äldsta som inte lyssnar. De som är yngre lyssnar till något fler kanaler än de äldre trots att de lyssnar i mindre utsträckning.

Lyssnandet i olika grupper

I en SOM-undersökning från 1999 beskrev vi radion som det jämställda mediet. Detta hängde i hög grad samman med att det mesta lyssnandet ägde rum i radioapparater i hemmet (Strid 1999). Nu har lyssnandet i radioapparat minskat och man har i högre grad individuella medier (eller tekniker) och lyssnandet ökar jämförelsevis på andra platser än i hemmet. Även i Värmland kan man man tala om ett jämställt medium även om kvinnorna har en liten övervikt för musikkanaler och männen ett litet övertag för de talade kanalerna.

Tabell 3 Dagligt lyssnandet på olika kanaler uppdelat på kön, värmlandsdistrikt och utbildning. Värmland 2010 (procent)

	KÖN		VÄRMLANDSDISTRIKT				UTBILDNING			
Kanal	Kvinna	Man	Karlstad	Norra	Östra	Västra	Låg	Mlåg	Mhög	Hög
P1	9	9	10	6	12	7	7	6	9	17
P3	4	3	4	3	0	5	3	3	4	4
P4	32	34	26	43	32	40	58	29	25	17
Rix	8	5	8	5	6	5	4	10	3	7
Mix	5	4	5	3	5	2	2	7	7	9
Annan	1	1	2	0	3	1	1	2	2	2
Norsk	0	1	0	0	0	2	0	2	0	0
Närradio	1	2	3	0	1	1	1	3	0	2
Antal	519	529	544	196	153	227	268	378	231	211

Lyssnandet i norra Värmland och västra Värmland är mera lika genom att ha högre lyssnade på den lokala kanalen P4 och lägre på P1samt musikkanalerna. Detta kan möjligen hänga samman med utbildningsnivå på det sättet att P1 har ett högre lyssnande bland högutbildade och P4 ett högre bland lågutbildade . I Karlstad är andelen lågutbildade 18 procent och i västra Värmland är andelen lågutbildade 34 procent och andelen högutbildade i Karlstad är 25 procent mot 16 procent i västra Värmland Även musikkanalerna har ett lägre lyssnande bland de lågutbildade. Norsk radio förefaller man enbart lyssna på i västra Värmland viket förefaller rimligt med tanke på avståndet.

Lyssnandet på P1 ligger på ungefär samma nivå som i västra Götaland i östra Värmland men lägre i övriga även i Karlstad vilket var något oväntat med tanke på att det är en universitetsstad. Men skillnaden är inte så stor, gentemot Göteborg ligger Karlstad fyra procentenheter lägre. P4 ligger i samtliga regioner i Värmland högre än i Västra Götaland och genomsnittet i Riket.

Sammanfattning

Radiolyssnandet i Värmland handlar främst om lokalradion P4 i Sveriges Radio, en tredjedel av värmlänningarna lyssnar dagligen på denna kanal vilket är högre än genomsnittet i riket. Ett antagande om lyssnande på Norsk radio visade sig endast ske i västra Värmland men med endast 2 procents lyssnande.

Radiolyssnandet som helhet är något högre än lyssnandet i riket medan antalet kanaler som värmlänningen lyssnar på är detsamma som i riket i övrigt eller ungefär 1,5 kanaler.

Vidare år skillnaden i radiolyssnandet mellan olika åldrar mycket stor. Det dagliga lyssnandet på P1 är t ex i de lägsta åldrarna är 0 procent mot 27 procent bland de äldsta och lyssnandet på P4 är 2 respektive 59 procent. Rix FM har 15 procents dagligt lyssnande bland de yngsta mot 0 procent bland de äldsta.

I genomsnitt lyssnar värmlänningen på 1,5 kanaler minst tre gånger per vecka vilket är ungefär som svensken i gemen. Ca 20 procent av värmlänningarna lyssnar inte på radio alls minst tre gånger per veckas vilket dock är något lägre än riket i övrigt.

Västra Värmland skiljer sig genom att ha högre siffror för P4 och lägre för musikkanalerna vilket torde bero på lägre utbildning och högre ålder i västra Värmland.

Referenser

Strid, Jan (1999) ”Radion – det jämställda mediet”. I Nilsson, L(red) *Region i omvandling*. SOM-institutet, Göteborgs universitet

Strid, Jan (2009) ”Vad betyder Radio”. I Nilsson, L (red) *Att bygga, att bo att leva. En bok om Västra Götaland*. SOM-institutet, Göteborgs universitet

Strid, Jan (2009b) ”Radiolyssnande – både stabilitet och förändring”. I Holmberg,S, Weibull,L (red) *Nordiskt Ljus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Strid, Jan (2010) ”Radion mellan gammalt och nytt”. I Holmberg, S, Weibull, L *Lycksalighetens ö*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

VÄRMLÄNDSKA INTERNETVANOR

ANNIKA BERGSTRÖM

Internetutvecklingen är ständigt pågående på både producent- och konsumentsidan. Idag handlar inte diskussionerna om vem som har tillgång till nätet eller vilken typ av uppkoppling man har eller om man kan betala via nätet eller inte. Fokus riktas allt mer mot vad vi gör på nätet, vilka plattformar vi når nätet ifrån – laptops, surfplattor och mobiltelefoner – vilka applikationer som används och vilka aktiviteter som flyttar ut på nätet. Internet på 2010-talet möjliggör interaktivitet, ger användarna tillgång till forum där man kan dela innehåll och själv publicera text, ljud eller bild. I bloggar, på uppladdningssajter som YouTube eller via delade spellistor i Spotify kan den som så önskar både publicera innehåll och kommentera innehåll som andra lagt ut. Nätet ger också möjlighet till en debatt som går vid sidan om traditionella kanaler, vi är inte längre beroende av tidningarnas insändarsidor eller radions ring-in-program för att göra våra röster hörda. På internet kan vidare enorma mängder information lagras vilket ger medborgare tillgång till underlag och beslut, blanketter och formulär på ett betydligt enklare sätt än vad som tidigare varit möjligt. För den som önskar är möjligheterna att delta i politiken, kulturen, debatten eller journalistiken goda.

Utvecklingen av och på nätet påverkar naturligtvis användningen och användarnas beteenden. I den nationella SOM-undersökningen finns möjlighet att se denna utveckling över tid (se t.ex. Bergström 2011a). Den värmländska medborgarundersökningen ger ett utsnitt av internetanvändningen i länet 2010. Undersökningen belyser den allmänna användningen, användningsområden på nätet och också användningen av några offentliga sajter i Värmland. De värmländska resultaten kommer att analyseras utifrån olika gruppers användning, främst ålder men också delregioner i Värmland. Jämförelser görs också med Sverige som helhet och med den västsvenska SOM-undersökningen.

Nätet mindre utbrett i Värmland

Internetanvändningen i Värmland är något lägre än i landet som helhet och också jämfört med användarnivån i Västsverige. I 2010 års Värmlands-SOM angav 67 procent av den undersökta befolkningen att de använder nätet flera gånger i veckan vilket kan jämföras med 73 procent i den svenska befolkningen och 71 procent i den västsvenska.

Bergström, A (2011) Värmländska internetvanor i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red)
Värmländska landskap. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Karlstad University Press.

Figur 1 Internetanvändning i Värmland, Västra Götaland och Sverige 2010 (procent av befolkningen som använder internet flera gånger i veckan)

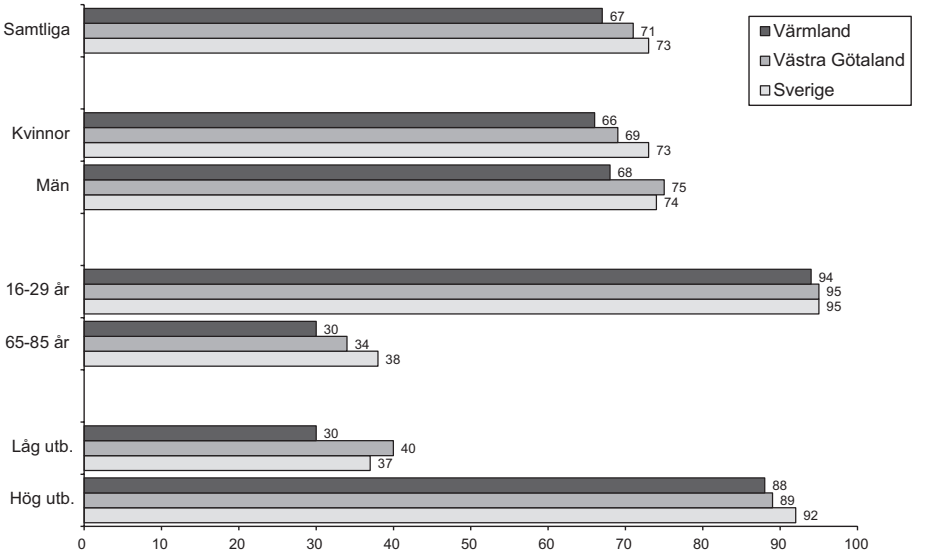

Skillnaden framträder tydligare för vissa grupper än för andra. För kvinnor och män ser mönstret i Värmland och övriga landet lika ut även om användningen är mindre utbredd bland både kvinnor och män i Värmland. Däremot är skillnaden mellan värmländska och övriga ungdomar under 30 år i det närmaste obefintlig. Drygt nio av tio 16 till 29-åringar är frekventa internetanvändare oavsett var man bor. Skillnaden mellan värmländska pensionärer och genomsnittspensionären är å andra sidan statistiskt säkerställd till åtta procentenheter.

I Värmland, precis som i övriga landet, finns det skillnader i internetvanor beroende på utbildningsnivå. Den veckovisa användningen är mer än dubbelt så utbredd bland högutbildade som bland lågutbildade (88 respektive 30 procent). En jämförelse mellan olika utbildningsgrupper i Värmland och Västra Götaland samt Sverige som helhet visar på mindre geografiska skillnader i internetanvändningen bland högutbildade och något större skillnader bland lågutbildade. Värmlänningar med låg utbildning är i mindre utsträckning frekventa internetanvändare än vad som är fallet med lågutbildade i landet som helhet.

Undersökningar av Västra Götalands olika delregioner har visat att användningen skiljer sig mellan olika delar av länet (Bergström 2010). Störst andel frekventa användare finns i Göteborgsregionen och minst andel i Dalsland. Skillnaden mellan högst och lägst är 18 procentenheter. I Värmland är skillnaden 17 procentenheter mellan

högst – Karlstad 74 procent – och lägst – västra Värmland[1] 57 procent. Användningen är också förhållandevis låg i norra Värmland (58 procent) och något högre i östra Värmland (65 procent). Skillnaderna i användning förklaras delvis av ålder och utbildningsnivå i de olika delregionerna. Det kan också finnas skillnader beroende på tillgängligheten. Trots att bredbandstillgången är god i hela landet finns fortfarande områden som hamnat på efterkälken. Enligt Post- och Telestyrelsens mätningar är tillgången generellt sett något bättre i Karlstad än i övriga Värmland och särskilt tydligt är detta för tillgång via fiber eller kabel-tv (Post- och telestyrelsen 2010)

Användningsområden på nätet

Nätet möjliggör i stort sett en obegränsad mängd användningsområden inom vitt skilda sektorer och områden. Kultur och politik, medier och fakta samsas sida vid sida. Därtill kommer möjligheten att som användare själv bidra med text, ljud, bild och film på en rad olika plattformar som exempelvis YouTube, i nyhetssajternas kommentarsfält eller på egna och andras bloggar. Från den nationella SOM-undersökningen framgår det tydligt att några användningsområden är stora och har en bred spridning. Det gäller framför allt e-post och allmän informationssökning (Bergström 2011a). E-posthantering visar sig vara det största privata användningsområdet även i den värmländska befolkningen (figur 2).

Figur 2 Användningsområden, privat internetanvändning, Värmland, Västra Götaland och Sverige 2010 (procent av befolkningen minst någon gång varje vecka)

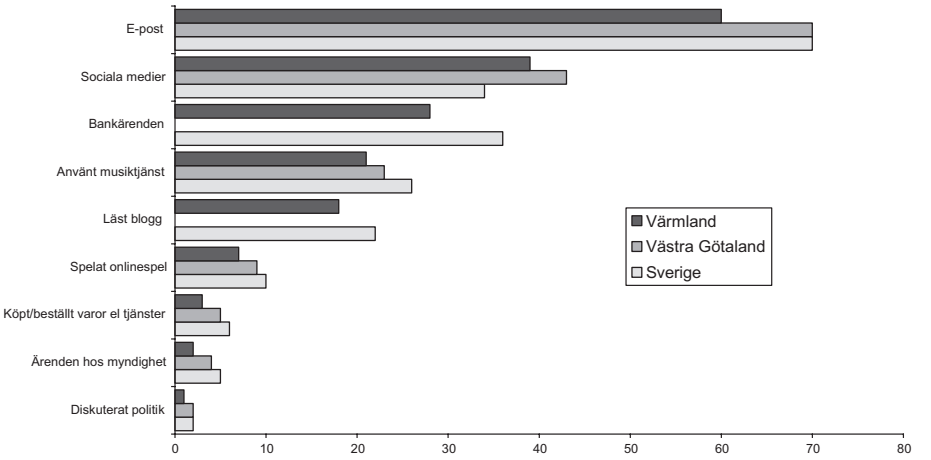

Svarspersonerna har fått ange hur ofta de använder ett på förhand givet antal användningsområden. Det näst mest utbredda användningsområdet i Värmland är sociala medier, som närmare 40 procent ägnar sig åt minst någon gång varje vecka. En dryg fjärdedel gör bankärenden på veckobasis medan runt 20 procent använder någon typ av musiktjänst (exempelvis Spotify) eller läser bloggar. Mindre utbredda användningsområden – åtminstone på veckobasis – är onlinespel, köp av varor och tjänster, myndighetsärenden och att diskutera politik.

Precis som för den generella internetanvändningen ligger nivåerna för olika användningsområden något lägre i Värmland än i Västra Götaland och landet som helhet. Enda undantaget utgör användningen av sociala medier som är mer utbredd i både Värmland och Västsverige än i Sverige totalt.

Precis som för den mer generella internetvanan skiljer sig användningens inriktning när man jämför olika grupper i den värmländska befolkningen. På en övergripande nivå är all användning mindre utbredd ju äldre man blir. Framför allt är det pensionärerna som i större utsträckning står utanför många av de digitala verksamheterna. Men användningsområden som generellt sett är stora, exempelvis e-post, är också mer spridda i olika grupper.

Användningsområden av mer praktisk karaktär är för det första inte lika spridda när man redovisar veckomått. Inköp och ärenden görs förvisso, men med en lägre frekvens. En dryg fjärdedel av den värmländska befolkningen gör bankärenden på veckobasis medan siffran på månadsbasis är mer än dubbelt så stor – 61 procent. Att göra olika typer av ärenden på nätet är något mer utbrett bland män än bland kvinnor, men könsskillnaderna är förhållandevis små. Åldersskillnaderna är däremot, som nämnts, större. När det gäller olika typer av ärenden är utbildningen en faktor som slår igenom. Högutbildade har i större utsträckning än lågutbildade besökt internetbanken, köpt varor och gjort ärenden hos myndigheter.

Vissa områden på nätet är typiska ungdomsområden. Det tydligaste exemplet är så kallade sociala medier – sajter där man delar innehåll som exempelvis YouTube, men också sociala nätverk som Facebook eller Twitter. Närmare nio av tio ungdomar använder sociala medier varje vecka jämfört med under fem procent för pensionärerna. Onlinespelande är även det en aktivitet som är mest utbredd i de lägre åldrarna, liksom musiktjänst och bloggläsning.

Precis som den mer generella internetanvändningen skiljer sig i olika delar av Värmland, finns det också regionala skillnader i användningens inriktning. Alla typer av användning som efterfrågas i undersökningen är mest utbredda i Karlstadsområdet och mindre spridda i norra och västra Värmland. Minst geografisk skillnad finns för bankärenden och de största skillnaderna finns för de mer utpräglade ungdomsområdena. Värmland är ett delat län inte bara när det gäller generell användning utan också inriktningen på den.

Tabell 1 Användningsområden i olika grupper, privat internetanvändning, Värmland 2010 (procent av befolkningen minst någon gång)

	Alla	Kön		Ålder				Utbildning				Område			
Användningsområde		Kv	Män	16-29	30-49	50-64	65-85	Låg	ML	MH	Hög	Karl-stad	N Värm-land	Ö Värm-land	V Värm-land
Använt e-post	60	63	57	82	80	65	26	24	61	77	87	70	47	53	51
Använt sociala medier	34	40	28	86	50	25	4	10	40	45	44	42	26	35	23
Diskuterat politik	1	1	2	2	2	1	0	0	1	4	1	2	0	1	2
Läst bloggar	18	22	13	47	24	11	5	6	19	24	25	23	13	16	12
Spelat online-spel	7	5	9	14	10	6	2	4	7	9	7	8	3	5	9
Använt musiktjänst	21	20	21	69	25	13	2	4	25	27	26	27	11	20	14
Köpt varor/tjänster	3	3	4	6	6	2	1	1	2	5	5	3	3	3	3
Gjort bankärenden	28	26	30	39	38	24	17	11	25	36	46	32	24	22	24
Gjort ärenden hos myndighet	2	2	3	1	4	2	1	0	2	3	4	3	0	1	2
Antal svar	1120	594	526	163	293	333	331	268	378	231	211	544	196	153	227

Landsting och kommun på nätet

Användningen av kommuners och landstings eller regioners hemsidor på nätet har ökat över tid (Bergström 2011a). I Värmland finns inte jämförbara data över tid, men undersökningen visar användningen hösten och vintern 2010. Det är totalt sett 57 procent av värmlänningarna som någon gång under året besökt sin hemkommun på nätet. Användningen är inte särskilt frekvent: en tiondel är där varje vecka, nästan två tiondelar någon gång i månaden, lika många någon gång i halvåret och resterande mer sällan än så. Andelen besökare på de värmländska kommunernas sajter är något lägre än för kommunerna i Sverige som helhet, men skillnaderna är mycket små (57 respektive 60 procent, se Bergström 2011a). Nivån i Värmland för användningen av landstingets sajt är densamma som för regionens sajt i Västra Götaland (jfr Bergström 2011b).

Figur 3 Besök på hemkommunernas och landstingets sajter, Värmland 2010 (procent någon gång de senaste 12 månaderna)

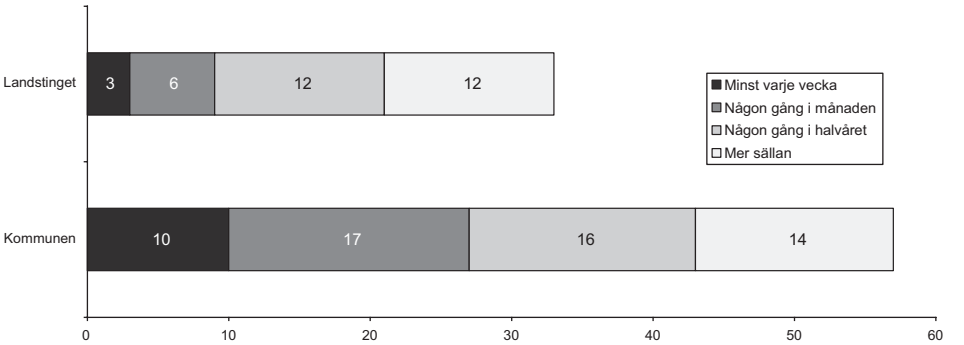

Landsting och regioner har en lägre besöksandel på webben än vad kommuner har. Det beror naturligtvis på att människor i allmänhet har mer vardagsnära kontakt med den kommun där de bor än med sitt landsting. På kommunens hemsida kan man följa politiska skeenden, ladda ner blanketter, ansöka om barnomsorg, hitta bibliotekets öppettider, se läsårstiderna för skolan och mycket annat. Verksamheten är helt enkelt bredare än vad landstingets verksamhet är. I Värmland är det ungefär en tredjedel av den vuxna befolkningen som besökt landstinget på webben. De flesta har en mindre frekvent användning av denna sajt. I jämförelse med övriga landet är användningsnivåerna mycket lika.

I Värmland är skillnaderna i besöksnivåer för kommun och landsting på webben stora när man jämför olika delar av länet. I Karlstadområdet är användningen mest utbredd, precis som var fallet för internetanvändning i allmänhet. Två tredjedelar

– 67 procent – av de boende i Karlstadområdet har besökt sin hemkommuns sajt någon gång de senaste 12 månaderna. För övriga delar av länet är motsvarande andelar runt 50 procent (norra Värmland 49 procent, östra 52 procent, västra 48 procent). Nivåerna för landstingets hemsida är, som nämnts, lägre men här är skillnaderna mellan Karlstadområdet och övriga delregioner större: 44 procent för Karlstadområdet, 22 procent för norra Värmland och vardera 26 procent för östra och västra Värmland.

Det finns också skillnader beroende på kön, ålder och utbildning. Kvinnor besöker i större utsträckning än män kommunens hemsidor och mönstret är precis detsamma för landstinget i Värmland men på en lägre nivå. Beträffande ålder är personer mellan 30 och 50 år flitigare besökare än både yngre och äldre på kommunernas och landstingets hemsidor. Utbildning är den faktor som i störst utsträckning inverkar genom att användningen bland högutbildade är mer än dubbelt så utbredd som bland lågutbildade.

Mätningen av både kommuners och landstings/regioners sajter är naturligtvis något vansklig. Många verksamheter nås direkt genom en sökning i någon sökmotor, vissa verksamheter har direktadresser och det är inte alltid självklart för användaren att denne varit på just kommunens eller landstingets webbplats. Den mätning som gjorts inom ramen för Värmlandsundersökningen får betraktas som en grov skattning.

Värmlänningar – olika men ändå lika

Värmlänningars internetvanor både liknar och skiljer sig från övriga svenskars. Nivån på den generella användningen är något lägre än riksgenomsnittet, framför allt bland äldre. Till en del ligger förklaringen till detta i utbildningsfaktorn som visat sig ha stor betydelse för publikens internetanvändning de senaste 15-20 åren. Lågutbildade har en lägre grad av användning, vilket blir särskilt tydligt i just Värmland där andelen lågutbildade är högre än i riksgenomsnittet. Användningen skiljer sig också mellan större städer och mindre tätorter och landsbygd. Detta framkommer tydligt i den värmländska undersökningen där Karlstad har en betydligt större andel regelbundna internetanvändare än övriga länet. Den totalt sett lägre andelen internetanvändare i Värmland kan också förklaras med att länet i stor utsträckning består av mindre tätorter och landsbygd. Infrastrukturen – bredbandstillgång till exempel – inverkar också på användningsnivåer och även denna skiljer sig vid en jämförelse mellan tätort och landsbygd.

Den något lägre användningsgraden i Värmland jämfört med landet som helhet avspeglar sig även i nivåerna för olika användningsområden på nätet. Däremot skiljer sig inte användningsmönstren. Värmlänningar gör samma saker på nätet som genomsnittssvenskarna oavsett om det gäller bankärenden, onlinespel eller besök på kommunens eller landstingets hemsida.

Sammantaget kan konstateras att det ur ett utvecklingsperspektiv är viktigt att göra infrastruktur- och IT-satsningar mot bakgrund av befolkningssammansättningen

och de förutsättningar och behov som finns hos de grupper av människor som utgör länets eller regionens befolkning. Och givet det faktum att infrastrukturskillnader minskar över tid samtidigt som användningsskillnader består blir det tydligt att just IT-utvecklingen ur ett befolkningsperspektiv beror av så mycket mer än bara tillgängligheten.

Not

[1] De värmländska delregionerna innebär en indelning kommunvis: *Karlstadsområdet*: Karlstad, Grums, Hammarö, Forshaga, Kil. *Norra Värmland*: Torsby, Sunne, Hagfors, Munkfors. *Östra Värmland*: Kristinehamn, Filipstad, Storfors. *Västra Värmland:* Arvika, Årjäng, Eda, Säffle.

Referenser

Bergström, A. (2011a) ”Valår på nätet”. I Holmberg, S., Weibull, L och Oscarsson, H. (red) *Lycksalighetens ö.* Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet.

Bergström, A. (2011b) ”Ny våg av internetanvändare”. I Nilsson, L. (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum.* Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet.

Bergström, A. (2010) ”En digitaliserad region”. I Nilsson, L. (red) *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet.

Post- och Telestyrelsen: www.statistik.pts.se/bredband

VÄRMLÄNNINGARS NYHETSKONSUMTION VIA MOBILTELEFON

MICHAEL KARLSSON

Det hävdas att samhället nu befinner sig i en konvergenskultur, pådriven av digitaliseringen, där tidigare tydliga och separata enheter börja suddas ut (Jenkins, 2006). Inom medierna och journalistiken har denna process väckt många frågor kring hur nyheter kommer att produceras, distribueras och konsumeras i framtiden (Bird, 2009; Boczkowski, 2005; Karlsson, 2006; Pavlik, 1999; Waisbord, 2001). Diskussionen har under lång tid präglats av dikotomin analoga versus webbaserade medier där de senare varit liktydiga med (alla) digitala medier. Med genombrottet av smartphones (och senare läsplattor) har en andra digital publiceringsplattform etablerats som konkurrerar, potentiellt, både med traditionella nyhetsmedier och nyhetssajter. Detta genererar i sin tur frågor kring om och hur mobilen – som vi tillbringar allt mer tid med och gör allt fler saker med (Bolin, 2010) – kommer att förändra nyhetsproduktion, distribution och konsumtion jämfört med den nätjournalistik som varit persondator- och webbläsarbaserad under de senaste 15 åren. I korthet handlar frågorna om huruvida mobiltelefonen, som plattform, gör någon skillnad för människors förmåga att orientera sig i samhället.

Den undersökning som presenteras i detta kapitel har tre syften. För det första att kartlägga värmlänningarnas användning av mobiltelefon för nyhetskonsumtion utifrån några demografiska faktorer – vilka är det som använder dessa och i vilken utsträckning? För det andra att kartlägga om nyhetskonsumtion via mobiltelefon är en ersättning eller komplement för konsumtion av nyheter via analoga och/eller andra webbaserade medier (i.e. nyhetssajter). För det tredje att diskutera resultatet av undersökningen mot den teoribildning som finns inom området. Kapitlet börjar med en litteraturgenomgång av tidigare forskning på området.

Tidigare forskning om nyhetskonsumtion på olika plattformar

Forskningen kring användarnas nyttjande av olika medieplattformar för att tillfredsställa sina informationsbehov förstås ofta genom, de tämligen självförklarande, begreppen *komplement* och *ersättning* (Althaus & Tewksbury, 2000; Dutta-Bergman, 2004; Nguyen & Western, 2006). Om den nya tekniken är ett komplement till tidigare så läggs denna till konsumenternas övriga medierepertoar medan konsumenterna i ersättningsscenariot slutar med gamla medier till förmån för det nya. I nyhetssammanhang är detta intressant ur flera perspektiv. Ur medieproducenternas perspektiv behöver man överväga att lägga om sin produktion om det kommer en

Karlsson, M (2011) Värmlänningars nyhetskonsumtion via mobiltelefonen i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

så kallad ”killer app” som gör rent hus med tidigare publiceringsformer, om man når nya grupper av läsare eller om man via den nya plattformen bara når samma läsare/tittare man redan har (Dutta-Bergman, 2004; Nielsen & Fjuk, 2010). Ur demokratiperspektiv är det viktigt att veta via vilka plattformar man når olika delar av befolkningen så att de kan hålla sig informerade i samhällsfrågor (Huang, 2009). Grundfrågan är dock om en ny teknologi, i det här fallet mobiltelefonen, ändrar förutsättningarna för nyheter och deras roll i samhället?

Av naturliga skäl finns det inte så mycket forskning kring nyheter och mobiltelefoner i detta skede men viss forskning är gjord. En hel del av forskningen handlar om att mobiltelefonen möjliggör för röstsvaga personer i samhället att föra fram sin bild i offentligheten till tämligen liten kostnad (Bird, 2009; Bivens, 2009). Andra pekar istället på faran med att vem som helst kan producera vad som helst och att mobiltelefonen innebär att medieföretag sänker kraven på bildmaterial och kan outsourca journalistiken (Bird, 2009; Martyn, 2009; van der Wurff & Schönbach, 2011).

Det har även gjorts en del forskning på hur publiken förhåller sig till de nya medierna. Särskilt intressant är forskningen som undersöker relationen mellan webb och papper eftersom detta teknikskifte kan kasta ljus över det förestående. Unga människor står ofta i fokus eftersom de ratar traditionella medier – i synnerhet tidningar – och man vill veta om/hur de söker information via digitala medier (Huang, 2009).

Även om unga människor har tillgång till mobil digital teknik så använder de inte den för att konsumera nyheter (Bolin, 2010; Huang, 2009). Genomgående verkar mobilt användande av Internet i allmänhet vara begränsat till ett fåtal konsumenter som använder det till e-post, att ta del av nyheter och till sökfunktioner *mellan* sessioner vid en stationär dator (Dimmick, Feaster, & Hoplamazian, 2010; Nielsen & Fjuk, 2010). Mobilen är således ett komplement när den ordinarie utrustningen inte finns tillgänglig.

Forskning föreslår också att det kan vara mer fruktbart att ha användarens intresse som utgångspunkt snarare än medieplattformen – den som är intresserad av politik är det oavsett om innehållet distribueras digitalt, via papper eller etervågor (Dutta-Bergman, 2004). När nyhetskonsumenten delar sin tid mellan olika publiceringsplattformar är det följaktligen inte enbart intressant på vilken plattform konsumtionen sker utan även hur konsumtionen av samma typ av innehåll överlappar mellan olika plattformar.

Undersökningar från Australien, Belgien, Holland, Norge och USA visar att människor som är intresserade av att hålla sig informerade använder flera plattformar för att tillgodose detta behov och att det finns en positiv korrelation mellan användandet av analoga och digital publiceringskanaler (Althaus & Tewksbury, 2000; Van Cauwenberge, Haenens, & Beentjes, 2010; Chyi & Lasorsa, 2002; de Waal et al., 2005; Nguyen & Western, 2006; Skogerbo & Winsvold, 2011). Vidare demonstrerar forskning generellt, även om det finns undantag, att de som konsumerar digitala nyheter i regel har högre inkomst, utbildning, är yngre än de som

inte gör det och att män är överrepresenterade (Dutta-Bergman, 2004; Skogerbo & Winsvold, 2011; Van Cauwenberge, Haenens, & Beentjes, 2010; de Waal & Schoenbach, 2010; Westlund, 2010a).

Norsk forskning har visat att läsarna i viss utsträckning tar del av olika typer av nyheter beroende på plattform. På nätet är de *mindre* intresserade av alla kategorier av innehåll (lokala och nationella nyheter, kultur, annonser etcetera) förutom sport som de är *mer* intresserade av (Skogerbo & Winsvold, 2011).

En studie som jämförde svenskars och japaners attityd till mobilen som nyhetsmedium kom fram till att ingen av grupperna hade särskilt stor behov av nyheter på mobilen eller vilja att betala för dem (Westlund, 2010a). Studien visade också att svenskar hade svalare inställning än japanerna vilket illustrerar den sociala kontextens relevans.

Forskningen ovan indikerar att de digitala publiceringsplattformarna ofta har funktionen som komplement. Viss tidig forskning på området visade dock på tydliga ersättningseffekter (Dimmick, Chen, & Li, 2004). En tänkbar förklaring till denna skillnad är att den tidiga forskningen i hög utsträckning undersökte pionjärerna på nätet vilka möjligtvis var snabbare att överge det gamla till förmån för det nya (Althaus & Tewksbury, 2000). Den tidiga forskningen fokuserade också på exponering för olika plattformar snarare än innehållet vilket ger en grövre måttstock. Ytterligare en förklaring är att en del tidig forskning präglades av begränsad statistisk analys (Althaus & Tewksbury, 2000).

Mycket av forskningen inom området präglas av att den saknar jämförelser över tid. En holländsk panelstudie som undersökte samma individer 2002 och 2005 påvisar att nyhetskonsumenterna över tid går från papper till webb (De Waal & Schoenbach, 2010). Även om man ska vara försiktig med att dra slutsatser på ett begränsat och daterat material pekar denna studie på behovet av longitudinell och komparativ forskning.

Sammanfattningsvis påvisar forskningsgenomgången att det finns olika bud på vart utvecklingen på väg men det totala intrycket är att nya publiceringsplattformar ofta används som komplement och att mobilen som inte ses som ett attraktivt nyhetsmedium. Dessutom påverkar ålder, kön, utbildning och inkomst användandet.

Undersökningens avgränsning

Mätningen i denna undersökning avgränsar sig till nyhetskonsumtion av kvällstidningar via mobilen. Detta är givetvis en begränsning eftersom det finns många fler medietraditioner än så. Samtidigt finns det åtminstone tre skäl att fokusera på just kvällstidningarna. De rikstäckande tidningarna är de som, i dagsläget, har satsat rejält på nyheter via mobilen. Kvällstidningar har historiskt sett varit mer mobila än morgontidningar och Tv-mediet eftersom de kräver att man tar sig ur hemmet för att man ska kunna konsumera dem. Därmed, kan man anta, är det lättare att ersätta kvällstidningar i papper med mobilen eftersom man i högre utsträckning

konsumerar dessa i farten – exempelvis på väg hem efter jobbet om man använder kollektivtrafik. Slutligen, givet att riksmorgontidningarna har relativt låg täckningsgrad i Värmland är det logiskt att fokusera på kvällstidningarna och deras journalistik när jämförelser av olika publiceringsplattformar ska göras.

Resultat: Värmlänningars användning av mobilen som nyhetsmedium

I följande två avsnitt presenteras det empiriska resultatet från undersökningen. Den första tabellen, Tabell 1 nedan, ger en översikt över hur vanligt det är att ta del av kvällstidningar via mobilen utifrån kön, utbildning, ålder, hushållsinkomst och subjektiv klass.

När värmlänningarna ger uttryck för sina kvällstidningsvanor via papper eller nätet är det 39 respektive 48 procent som regelbundet, minst en gång i veckan, använder dessa (se Clerwalls kapitel i samma volym för mer detaljerade siffror). Motsvarande siffra för nyhetskonsumtion via mobilen är 7 procent. Det är med andra ord relativt sett en mycket liten andel värmlänningar som överhuvudtaget använder mobilen för nyhetskonsumtion. Därutöver behöver det påpekas att delfrågan om nyhetskonsumtion med mobilen hade ett stort bortfall i enkäten, drygt 18 procent. Detta indikerar att respondenterna hade svårt att relatera till frågan vilket troligen tyder på ringa eller ingen nyhetskonsumtion via mobilen snarare än hög sådan. Å andra sidan är unga människor genomgående underrepresenterade bland enkätrespondenterna vilket antyder en underskattning av nyhetskonsumtion i mobilen. Det sammantagna intrycket är dock att den reella andelen värmlänningar som använder mobilen sannolikt är lägre än de vaneanvändare som framträder i Tabell 1.

Nyhetskonsumtion i mobilen skiljer sig åt beroende på sociala faktorer. Även om materialet är starkt begränsat finns det intressanta mönster, markerade med grå paletter i tabell 1, som framträder. Män konsumerar mer än kvinnor. Värmlänningar med högt socialt och ekonomiskt kapital läser mer nyheter på mobilen än de med lägre dito. Det allra tydligaste resultatet är att yngre oftare tar del av nyheter via mobilen än äldre. De som har varit med i den digitala utvecklingen sedan Internet slog igenom i Sverige för drygt 15 år sedan är också de som i högst grad anammat även denna digitala plattform. Det tydligaste mönstret är dock att mobilen haft mycket ringa genomslag som nyhetsplattform bland värmlänningarna – något som stämmer väl överens med riket (Westlund, 2010b).

Tabell 1 Andelen värmlänningar som tar del av kvällstidningar via mobiltelefon (procent)

	6-7 dagar i veckan	3-5 dagar i veckan	1-2 dagar i veckan	Mer sällan	Aldrig	Summa
Totalt	2	2	3	9	85	101
Kön						
Män	3	2	5	8	81	99
Kvinnor	1	1	1	8	88	99
Utbildning						
Låg	0	1	1	4	94	100
Medellåg	2	1	5	9	83	100
Medelhög	4	3	2	12	80	101
Hög	2	2	2	9	85	100
Ålder						
16-29	6	4	6	14	70	100
30-49	3	2	5	16	74	100
50-64	0	1	1	5	93	100
65-85	0	0	0	1	99	100
Hushållsinkomst						
Max 300 000	1	1	3	5	90	100
301 000-600 000	2	2	4	9	83	100
Mer än 600 000	4	2	1	13	80	100
Subjektiv klass						
Arbetarhem	2	1	4	9	84	100
Jordbrukarhem*	0	0	2	5	93	100
Tjänstemannahem	3	2	2	9	84	100
Högre tjänstemannahem*	2	5	0	16	77	100
Företagarhem*	3	2	2	5	88	100

***Kommentar**:* Frågan lyder ”Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?” och respondenterna ombeds svara på frågan med avseende på frekvens och plattform (papper, internet, mobil). Tabellen visar andelen värmlänningar som tar del av kvällstidningar via mobiltelefon. Endast 7 procent kan sägas vara vaneanvändare medan 85 procent av de som besvarat frågan enligt egen utsago aldrig använder mobilen för detta ändamål. Bortfallet på frågan om nyhetskonsumtion på olika plattformar var 0,4 procent och delfrågan om nyhetskonsumtion via mobilen hade ytterligare 18 procent bortfall. *Värden baserade på färre än 60 svarande.

Mobilanvändarnas nyhetskonsumtion via andra plattformar

Även om andelen värmlänningar som tar del av nyheter via mobilen är liten så är de intressanta eftersom de kan ge en fingervisning om framtida mönster. I Tabell 2 redovisas huruvida nyhetskonsumtion via mobilen ersätter eller kompletterar nyhetskonsumtion av kvällstidningar via papper och webb.

Tabell 2 Relationen mellan värmlänningars nyhetskonsumtion i mobilen och internet/papper (procent)

	Kvällstidning i mobil minst en gång i veckan*	Kvällstidning i mobil mer sällan
Kvällstidning på Internet		
Minst en gång i veckan	96	41
Mer sällan	3	60
Summa	99	101
Kvällstidning på papper		
Minst en gång i veckan	43	35
Mer sällan	57	65
Summa	100	100

Kommentar: Det är ett starkt signifikant samband mellan nyhetskonsumtion via mobil och internet (Pearson's R 0.79, p≤0,01) och ett medelstarkt signifikant samband mellan nyhetskonsumtion via mobil och papper (Pearson's R 0.40, p≤0,01). *Färre än 60 svarande.

Tabell 2 ger en översikt över relationen mellan nyhetskonsumtion på olika plattformar. Här har de som tar del av kvällstidningar via mobilen delats upp i två kategorier – de som uppgivit att de tar del av nyheter i mobilen minst en gång i veckan och de som uppgivit att de gör det mer sällan. Tabell 2 visar hur dessa två grupper konsumerar nyheter på Internet respektive papper.

Några mönster, markerade med grå palett, är tydliga. De värmlänningar som konsumerar nyheter via mobilen gör det i hög utsträckning också via Internet medan de som skyr mobilen också i relativt hög utsträckning avstår kvällstidningarna på internet. De värmlänningar som konsumerar kvällstidningar via mobilen tar inte del av dessa via papper i lika hög utsträckning som på nätet. Men de konsumerar ändå mer papperstidningar än de värmlänningar som inte läser kvällstidningar i mobilen även om skillnaden inte är särskilt stor. Det ska också påpekas att en liten andel av de svarande som läser kvällstidningar på papper fler än 3 dagar i veckan. Bland mobilanvändarna är det 10 procent och bland icke användarna 15 procent (ej redovisat i tabell). Med andra ord är kvällstidningar i pappersform något som

undviks i allmänhet medan nätet har starkare genomslagskraft. Resultatet speglar liknande siffror från riket (Färdigh & Westlund, 2010).

Sammantaget illustrerar resultaten i tabell 2 att nyhetskonsumtion via mobilen är ett komplement, snarare än ersättning, till papper i viss utsträckning och webb i synnerhet. Om något verkar mobilen och internet stärka varandra som publiceringsplattformar. Vidare är det påtagligt att det är värmlänningarnas intresse för kvällstidningarna snarare än på vilken plattform de publiceras som avgör om de exponerar sig för dem. De som är ointresserade av kvällstidningsjournalistik i mobilen blir inte mer attraherade av att den distribueras på webben eller på papper och vice versa.

Resultaten bör dock läsas med en viss försiktighet eftersom antalet personer som läser nyheter på mobilen är lågt och därmed kan generera skevhet i materialet.

Diskussion

Digitaliseringen hävdas förändra samhället på en rad plan – bland annat produktion, distribution och konsumtion av nyheter (Bird, 2009; Boczkowski, 2005; Jenkins, 2006; Karlsson, 2006; Pavlik, 1999; Waisbord, 2001). Tidigare forskning visar att det visserligen sker förändringar men också att förändringarna tar tid, i regel får mindre genomslag än vad teknologin möjliggör samt att genomslaget varierar över tid och plats. Den här undersökningen om värmlänningars nyhetskonsumtion via mobiltelefonen återspeglar detta.

Mobiltelefonen har, trots stor spridning och användning (Bolin, 2010), ett mycket ringa genomslag som nyhetsplattform så här långt. Processen är uppenbarligen mycket långsam och hastigheten med vilken värmlänningarna tar till sig mobilen som nyhetsmedium är avhängigt olika sociala dimensioner. Tidigare forskning (Dutta-Bergman, 2004; Skogerbo & Winsvold, 2011; Van Cauwenberge, Haenens, & Beentjes, 2010; Westlund, 2010) har visat att faktorer såsom ålder, kön, utbildning och inverkar på vilka som söker nya publiceringskanaler och detta visar även denna studie på värmlänningar. Ur demokratiperspektiv (Huang, 2009) pekar undersökningen på att mobiltelefonen snarare förstärker än försvagar den digitala klyfta som finns i nyhetskonsumtion.

Analysen visar också, precis som tidigare forskning (Dutta-Bergman, 2004), att det inte är tekniken som styr exponeringen utan intresset för [olika typer av] nyheter. Därmed är det inte heller förvånande att de olika publiceringsplattformarna har en positiv inverkan på varandra – de som konsumerar en viss typ nyheter på en plattform gör det i hög utsträckning även på andra (Althaus & Tewksbury, 2000; Van Cauwenberge, Haenens, & Beentjes, 2010; Chyi & Lasorsa, 2002; de Waal et al., 2005; Nguyen & Western, 2006; Skogerbo & Winsvold, 2011). Värmlänningarna använder mobilen som ett komplement till sin övriga konsumtion av kvällstidningsjournalistik.

Samtidigt är det ett faktum att människor tillbringar mindre tid med varje plattform och en logisk slutsats är att de i första hand väljer bort innehåll de inte är intresserade av oavsett plattform.

De medieföretag som väljer att distribuera nyheter via mobilen kommer att nå få och i hög utsträckning samma läsare som de redan når via papper och nätupplagor. En närvaro på mobila plattformar ger sannolikt litet genomslag och liten avkastning på kort sikt. I och med att mobilen är ett komplement till de andra plattformarna kan det för medieföretagen vara bra att i viss utsträckning diversifiera innehållet mellan de olika plattformarna (Skogerbo & Winsvold, 2011).

Sammantaget visar denna undersökning att nyhetskonsumtion via mobilen har påbörjats men inte så mycket mer. Givet hur användningen av nya medier brukar spridas i befolkningen över tid är det sannolikt att mobilen kommer bli en starkare nyhetsplattform framöver. Framtida forskning har en viktig roll att kartlägga hur den processen fortlöper.

Referenser

Althaus, S., & Tewksbury, D. (2000). Patterns of Internet and traditional news media use in a networked community. *Political Communication*, *17*(1), 21-45.

Bird, S. E. (2009). The future of journalism in the digital environment. *Journalism*, *10*(3), 293-295.

Bivens, R. K. (2008). the Internet, Mobile Phones and Blogging. *Journalism Practice*, *2*(1), 113-129.

Boczkowski, P. (2005). *Digitizing the News. Innovation in online newspapers*. Cambridge: The MIT Press.

Bolin, G. (2010). Ökande mobilkommunikation. I S. Holmberg & L. Weibull (red.), *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle* (s. 443-451). Göteborg: SOM-institutet.

Van Cauwenberge, A., Haenens, L., & Beentjes, H. (2010). Emerging Consumption Patterns among Young People of Traditional and Internet News Platforms in the Low Countries. *Observatorio*, *4*(3), 335-352.

Chyi, H. I., & Lasorsa, D. L. (2002). An Explorative Study on the Market Relation Between Online and Print Newspapers. *The Journal of Media Economics*, *15*(2), 91-106.

De Waal, E., Schönbach, K., & Lauf, E. (2005). Online newspapers: A substitute or complement for print newspapers and other information channels? *Communications: The European Journal of Communications Research*, *30*(1), 55-72.

De Waal, E., & Schoenbach, K. (2010). News sites' position in the mediascape: uses, evaluations and media displacement effects over time. *New Media & Society*, *12*(3), 477-496.

Dimmick, J., Chen, Y., & Li, Z. (2004). Competition Between the Internet and Traditional News Media. The Gratification-Opportunities Niche Dimension. pdf. *The Journal of Media Economics*, *17*(1), 19-33.

Dimmick, J., Feaster, J. C., & Hoplamazian, G. J. (2010). News in the interstices: The niches of mobile media in space and time. *New Media & Society*, *13*(1), 23-39.

Dutta-Bergman, M. J. (2004). Complementarity in Consumption of News Types Across Traditional and New Media Complementarity in Consumption of News Types Across Traditional and New Media. *Electronic Media*, *48*(1), 41-60.

Huang, E. (2009). The Causes of Youths' Low News Consumption and Strategies for Making Youths Happy News Consumers. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, *15*(1), 105-122.

Färdigh, M. A., & Westlund, O. (2010). Kvällspress två punkt noll? I S. Holmberg & L. Weibull (red.), *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle* (s. 393-406). Göteborg: SOM-institutet.

Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture. Where Old and New Media Collide*. *New York University Press*. New York University Press.

Karlsson, M. (2006). *Nätjournalistik. En explorativ fallstudie av digitala mediers karaktärsdrag på fyra svenska nyhetssajter*. Lund: Lund studies in media and communication.

Martyn, P. H. (2009). the Mojo in the Third Millennium. *Journalism Practice*, *3*(2), 196-215.

Nguyen, A., & Western, M. (2006). The Complementary Relationship Between The Internet and Traditional Mass Media : The Case of Online News and Information. *Information Research*, *11*(3).

Nielsen, P., & Fjuk, A. (2010). The Reality beyond the Hype: Mobile Internet is Primarily an Extension of PC-Based Internet. *The Information Society*, *26*(5), 375-382.

Pavlik, J. (1999). New Media and News: Implications for the Future of Journalism. *New Media & Society*, *1*(1), 54-59.

Skogerbo, E., & Winsvold, M. (2011). Audiences on the move? Use and assessment of local print and online newspapers. *European Journal of Communication*, *26*(3), 214-229.

Waisbord, S. (2001). Journalism and new technologies. *Journalism. Theory, practice and critique*, *2*(2), 171-173.

Westlund, O. (2010). De mobilt uppkopplade svenskarna. I S. Holmberg & L. Weibull (red.), *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle* (s. 453-465). Göteborg: SOM-institutet.

Westlund, O. (2010). New(s) functions for the mobile: a cross-cultural study. *New Media & Society*, *12*(1), 91-108.

van der Wurff, R., & Schönbach, K. (2011). Between Profession and Audience. *Journalism Studies*, *12*(4), 407-422.

NYHETSVÄRDERING, OMVÄRLDSORIENTERING OCH REGIONAL IDENTITET

JOHAN LINDELL OCH ANDRÉ JANSSON

Samhällsutvecklingen av idag beskrivs inte sällan med ord som ”globalisering” och ”kosmopolitisering”. Att leva i ett globalt samhälle betyder att händelser och förhållanden på en viss plats eller i ett visst sammanhang blir allt svårare att separera från vad som sker på andra platser. Flöden av varor, människor, kapital och information gör att olika delar världen länkas samman. Människor och deras sociala liv blir allt mindre platsförankrade, inte minst på grund av den ökade medietillgången. Samtidigt påverkas den enskilda platsens utveckling av processer som styrs och formas på diverse extra-lokala nivåer, såväl nationellt som globalt. Detta påminns vi om bland annat när vi betraktar omvandlingen av det svenska industrisamhället med dess stagnerande bruksorter och avfolkningsbygder (se t ex Jörnmark, 2007). Globaliseringen skapar både potentialer, beroenden och en ökad utsatthet. Det betyder i sin tur att vad sociologen Ulrich Beck (2005) kallar för ”kosmopolitisering” har en komplex, till och med motsägelsefull, innebörd. Å ena sidan skapar globaliseringen en grogrund för ökad kännedom om världen bortom det lokala, tillika ökade möjligheter för många människor att i kosmopolitisk anda själva utforska den. Å andra sidan riskerar de nya globala sammanlänkningarna, särskilt i form av migration och olika kulturella flöden, att uppfattas som ett hot mot lokala gemenskaper och strukturer. I det sociala landskapet av idag ryms följaktligen, liksom i tidigare epoker, såväl ”kosmopoliter” som mer protektionistiska grupper (Olofsson och Öhman, 2007; Pichler, 2008; Phillips och Smith, 2008); skillnaden är att allt färre gränsdragningar kan tas för givna.

Att människor i globaliseringens tidevarv alltjämt hyser stort intresse för lokala och regionala nyheter, och närliggande sociala processer överhuvudtaget, är således inte den paradox man först skulle kunna tro. Lokalt orienterade nyheter utgör, som empiriska studier i Sverige kunnat visa under en lång följd av år (Weibull, 1983; Johansson, 1998; Nilsson och Weibull, 2010), ett slags minsta gemensamma nämnare vad gäller nyhetspreferenser i olika samhällsgrupper. De konsumeras ofta enligt rutiniserade mönster, som ett slags daglig lägesuppdatering. Skillnaderna mellan olika grupper, beroende på till exempel ålder, kön, utbildning och social bakgrund, blir tydligare när man studerar till exempel utrikesnyheter eller nyheter inom särskilda kategorier. I en studie av Göteborgs-Postens läsare visar till exempel Nilsson och Weibull (2010: 372) att läsningen av utrikesnyheter respektive ekonomi/politik är klart mer utbredd bland högutbildade och inom tjänstemannasektorn än inom grupper med lägre social position. Läsningen av lokala och regionala nyheter ligger

Lindell, J & Jansson, A (2011) Nyhetsvärdering, omvärldsorientering och regional identitet i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

däremot på en relativt jämn och hög nivå oberoende av social position – allra högst bland äldre med låg utbildning.

Det finns således empiriskt belägg för att vi med Robert K. Merton (1968) alltjämt kan beskriva människors omvärldsorientering i allmänhet och nyhetsvärdering i synnerhet utifrån kategorierna ”locals” och ”cosmopolitans”. Medan de förstnämnda huvudsakligen förhåller sig till det som sker i närmiljön, kan de sistnämnda sägas leva i en medialt expansiv livsvärld. Här bör det alltså noteras att Mertons ”kosmopoliter” inte nödvändigtvis var “världsmedborgare” i termens striktaste mening (jfr Delanty, 2009). För Merton (1968), liksom i föreliggande studie, kom termen att åsyfta personer vars orientering riktas mot samhället och nationen i stort snarare än mot det lokala. Ett liknande resonemang återfinns i Weibulls (1983: kap 11) empiriska analyser av svensk dagstidningsläsning, där han identifierar läsare med lokal respektive bred samhällsorientering som två skilda profiler (se även Weibulls kapitel i denna volym).

I den här studien är vi intresserade av att empiriskt klargöra hur livsvärldens mediala utsträckningar påverkas av olika sociala faktorer, såväl strukturella som positionella. När vi talar om ”livsvärlden” utgår vi från en socialkonstruktionistisk forskningstradition med rötter inom fenomenologin (Berger och Luckmann, 1966; Schütz och Luckmann, 1973). Livsvärlden utgörs då av den sociala verklighet som inkorporeras genom vardagens erfarenheter, kommunikation och möten. Den åtnjuter såväl en subjektiv som en intersubjektiv dimension och är således stadd under ständig förhandling, eller rekonstruktion. Inte minst den så kallade medialiseringsprocessen (se t ex Lundby, 2009) bidrar till livsvärldens dynamiker på så vis att en allt bredare repertoar av företeelser från när och fjärran görs tillgängliga, och inte sällan oumbärliga, som referenspunkter för individer och grupper.[1] Nyhetskonsumtion, i vid bemärkelse, är en av många mediala kanaler som bidrar till livsvärldens utvidgning och kosmopolitisering. Hur detta kommer till uttryck i termer av (inter)subjektiv värdering av nyheter från olika områden, som vi här betraktar som en indikator på omvärldsorientering i vidare bemärkelse, är emellertid en fråga som måste ges en bred sociologisk belysning.[2]

Vi har således valt att utifrån den värmländska SOM-enkäten 2010 analysera i vilken grad människor värdesätter nyheter från olika områden (Fråga 10) – dels olika regioner i Värmland, dels de extra-regionala noderna Stockholm, Göteborg och Oslo – och relatera detta till dels demografiska bakgrundsfaktorer, dels olika aspekter på geo-social identitet. Vi väljer att tala om ”geo-social” identitet för att understryka att varje individ är på samma gång materiellt och socialt positionerad, och att geografisk hemhörighet inte går att särskilja från sociala faktorer. Kapitlet inleds med en analys av den demografiska situationen, som bland annat visar hur nyhetsvärderingen samverkar med en övergripande social strukturering där högre utbildning och social position främjar en extra-regional orientering. Därefter följer ett avsnitt som behandlar hur geo-social identitet och inställning till globaliseringen förhåller sig till nyhetsvärdering. Kapitlet avslutas med en teoretisk återkoppling till

resonemangen om globalisering och kosmopolitisering, där vi utifrån våra resultat diskuterar hur dessa meta-processer förhåller sig till sociala maktgeometrier på regional nivå. Vi pekar bland annat på överensstämmelsen mellan våra egna resultat och de tidigare studier som identifierat en närmast synergistisk relation mellan urbanitet, (kulturellt) kapital och global orientering (kosmopolitism).

Strukturerade nyhetsvärldar

Resultaten från värmlandsundersökningen 2010 bekräftar bilden av att det lokala och regionala nyhetsutbudet generellt sett uppfattas som viktigare än nyheter från utomregionala sammanhang (Tabell 1). Hos den värmländska populationen är den vanligaste inställningen att det är ”ganska viktigt” med nyheter från olika områden – något som indikerar nyhetsintresse över lag. Regionala nyheter, särskilt från Karlstad, anses emellertid i högre grad vara ”mycket viktiga” än nyheter från de extra-regionala centralorterna Stockholm, Göteborg och Oslo. Bland de sistnämnda är det främst Stockholm som anses vara ett mycket viktigt nyhetsområde (11 procent) – en notering som ändå ligger klart under samtliga regionala områden.

Tabell 1 Uppfattning av nyhetsvärde hos nyheter från olika områden (procent, median och medelvärden)

	REGIONALA NYHETER				EXTRA-REGIONALA NYHETER		
	Norra Värml	Östra Värml	Västra Värml	Karlstads-området	Gbg	Sthlm	Oslo
Inte alls viktigt	5	6	5	3	15	15	30
Inte särskilt viktigt	27	30	23	11	34	30	44
Ganska viktigt	48	47	48	46	43	45	23
Mycket viktigt	20	17	25	41	8	11	4
Medelvärde/Median	2,8/3	2,8/3	2,9/3	3,2/3	2,4/3	2,5/3	2,0/2
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Frågan lyder ”Hur viktigt anser du det är att känna till de stora nyheterna från följande områden?”. Procentsatserna är avrundade till heltal, medelvärden är avrundade till en decimal. Alla missingvärden, samt ”ingen uppfattning” är bortkodade.

Vi ska här komma ihåg att analysen i Tabell 1 refererar till den värmländska populationen som helhet. Således kan en del av det stora intresset för Karlstadsområdet förklaras av att flest människor bor där. Om vi tar hänsyn till de svarandes faktiska hemort (Figur 1) nyanseras mönstret. I samtliga fyra regiondelar anses nyheter från den egna regiondelen vara viktigast – i Karlstads fall anser hela 97 procent att sådana nyheter är ganska eller mycket viktiga. Ett annat genomgående mönster är

att Karlstadsbor är mindre intresserade av nyheter från övriga regionen än omvänt; i västra, norra och östra Värmland anses nyheter från Karlstadsområdet vara viktigare än nyheter från något av de andra områdena (genomgående positiva balansmått i rutan för Karlstadsområdet). Vad som växer fram här är ett slags karta över vad som är centrum och periferi i Värmland, där norra Värmland i högre grad än något annat område uppvisar ett ”underskott” i nyhetsintresse (negativa balansmått). Bilden är intressant inte bara i förhållande till regionens geografi, de faktiska avstånden mellan centrum och periferi, utan också om man tar hänsyn till de demografiska förhållanden som råder i respektive region. Både norra och västra Värmland har en högre andel lågutbildade och en generellt sett äldre befolkning än de två andra områdena, vilket i sin tur avspeglas i att intresset för såväl regionens centrum, som de extra-regionala noderna Stockholm, Göteborg och Oslo är lägre (med undantag för ett större intresse för Oslo i västra Värmland).[3]

Figur 1

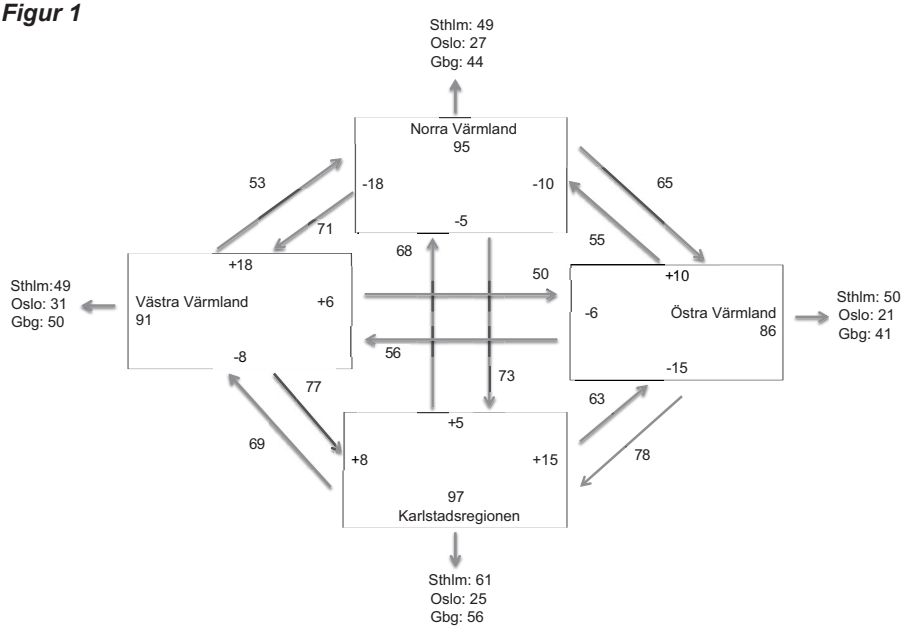

Kommentar: Nyhetsvärderingsmönster i Värmland 2010: Andelar som anser det vara mycket eller ganska viktigt med nyheter från olika områden, efter boendeområde (procent). Procentangivelserna visar hur stor andel av de svarande i det område som pilen utgår ifrån som anser det vara viktigt med nyheter från det område som pilen pekar på.

Också en mer generell analys visar att ”nyhetsvärldarna” skiljer sig markant åt mellan äldre och yngre. Det övergripande mönstret, som framgår av Tabell 2, bekräftar att äldre personer på det hela taget är mer nyhetsintresserade än yngre personer – något som även diskuterats i tidigare SOM-studier (se t ex Nilsson och Weibull, 2010; Wadbring och Hedman, 2011). Mönstret är särskilt påtagligt för regionala nyheter, men svagare för Karlstadsområdet, som också uppfattas som viktigt bland yngre. Det hänger samman dels med att flera unga människor bor i Karlstad, dels med att yngre människor i högre grad orienterar sig mot de aktiviteter och händelser som äger rum i centralorten, tillika navet för högre utbildning (jfr Jansson, 2009). När det kommer till extra-regionala nyheter är skillnaden mellan yngre och äldre i princip obefintlig. Inom den yngsta ålderskategorin (16-29 år) anses nyheter från Stockholm och Göteborg till och med vara lika viktiga som nyheter från den värmländska regionen (undantaget Karlstad). Det är noterbart att Oslo inte alls utövar denna attraktion på den yngre befolkningen, vilket talar för att den nationella identifikationen alltjämt är stark även i en gränstrakt som Värmland.

Orienteringen mot Karlstad och mot de urbana noderna Stockholm och Göteborg förstärks också bland kvinnor, jämfört med män. Det är till exempel 44 procent av kvinnorna, jämfört med 36 procent av männen, som anser att nyheter från Karlstad är mycket viktiga. För Göteborg är motsvarande relation 10 procent mot 6 procent. Resultatet ska ses i ljuset av kvinnors högre grad av social och geografisk mobilitet; inte minst kopplad till en benägenhet att skaffa sig högre utbildning. Skillnaderna mellan kvinnors och mäns nyhetsvärdering kan ses som ett uttryck för en bredare strukturomvandling, där kvinnor formar mobila, extra-regionala livsbiografier, medan män i högre grad är trogna det lokala, provinsiella sammanhanget. För att återknyta till Mertons (1968) klassiska studie skulle man kunna säga att kvinnor i det (svenska) postindustriella samhället representerar kategorin ”cosmopolitans” i högre grad än män (jfr Andersson och Jansson, 2012: kap 5-6).

Tabell 2 Uppfattning av ”mycket viktigt” med nyheter från olika områden efter kön och ålder (procent)

	REGIONALA NYHETER				EXTRA-REGIONALA NYHETER		
	Norra Värml	Östra Värml	Västra Värml	Karlstads-området	Gbg	Sthlm	Oslo
Kön							
Kvinna	20	18	25	44	10	12	4
Man	20	17	25	36	6	10	3
Ålder							
16-29	11	9	11	36	11	12	2
30-49	16	17	20	41	8	10	3
50-64	20	15	24	40	7	9	3
65-85	29	25	39	45	9	12	6

Kommentar: Procentsatser är avrundade till heltal.

Som framgår av Tabell 3 är det emellertid inte biologiskt kön som förklarar distinktionen mellan kvinnor och män, utan snarare faktorer som utbildningskapital, urbanitet och geografisk mobilitet. Högre utbildning leder till ett påtagligt större intresse för extra-regionala nyheter, och omvänt. Karlstad utgör ett slags minsta gemensam nämnare, på så vis att samtliga grupper i hög grad värdesätter nyheter därifrån. Bland de med lägst utbildning (som också har högst medelålder) anses emellertid övriga regiondelar vara nästan lika viktiga (andelar kring 30 procent), medan högutbildade anser att nyheter från Stockholm (16 procent) är lika viktiga som nyheter från de värmländska regiondelarna (exklusive Karlstad). Åter igen kan detta kopplas samman med Värmlands demografiska karta, där andelen lågutbildade och äldre personer är högre i västra och norra Värmland. Mönstret replikeras om vi beaktar de svarandes subjektiva klasstillhörighet (vilken typ av hushåll de säger sig leva i); 19 procent av de som svarat att de tillhör högre tjänstemannaklass anser att nyheter från Stockholm är mycket viktiga. Inom denna kategori är värderingen av regionala nyheter polariserad; medan 52 procent anser att nyheter från Karlstad är mycket viktiga pendlar motsvarande siffra för de övriga regionala områdena mellan 6 och 15 procent. Bland de som bor i arbetarhem är mönstret betydligt jämnare – något som inte bara har att göra med klasstillhörighet utan också med att högre tjänstemän är överrepresenterade i Karlstadsområdet. Jordbrukare och landsbygdsboende utgör på omvänt vis de grupper som hyser minst intresse för nyheter från Karlstad.

Den sammantagna bilden inskärper att människors omvärldsorientering, här uttryckt som intresse för regionala respektive extra-regionala nyheter, bör ses som en integrerad del av samhällets sociala strukturering (jfr Giddens, 1984). Människors mediala rörlighet äger rum i ett dynamiskt spänningsfält mellan social reproduktion och förändring. I våra resultat är de reproduktiva mönstren, i termer av klass och boendemiljö, tydliga. Ändå kan man inte utesluta mediernas potential att i symbios med andra faktorer, såsom den subjektiva tillägnelsen av utbildningskapital, ge understöd åt social förändring. Dessa förhållanden kan i sin tur tolkas på två nivåer. För det första belyser resultaten hur den sociala geografin i Värmland inrymmer spänningar mellan å ena sidan provinsens lågutbildade befolkningsdelar och å andra sidan mer högutbildade och mobila grupper i expansiva centralorter. För det andra skildrar resultaten en övergripande process i det senmoderna samhället, där nya möjligheter till utbildning, interaktion och rörlighet (inte minst för kvinnor) öppnar upp livsvärlden för nya intryck och framtidsscenarion – *samtidigt* som nedärvda sociala strukturer (som till exempel klass) alltjämt utövar stort socialt inflytande.

Tabell 3 Uppfattning av ”mycket viktigt” med nyheter från olika områden efter social position (procent)

	REGIONALA NYHETER				EXTRA-REGIONALA NYHETER		
	Norra Värml	Östra Värml	Västra Värml	Karlstads-området	Gbg	Sthlm	Oslo
Utbildning							
Grundskola	29	24	37	36	6	8	5
Gymnasial	17	15	22	34	8	7	4
Eftergymnasial (ej högsk)	23	19	23	49	9	14	4
Högskola	11	10	19	48	10	16	3
Subjektiv klass							
Arbetare	22	18	26	35	8	9	4
Jordbrukare	33	26	40	21	10	10	3
Tjänsteman	17	14	23	50	7	10	4
Högre tjänsteman	6	12	15	52	9	19	5
Företagare	19	17	26	44	8	12	5
Boendeform							
Landsbygd	27	18	31	25	6	6	3
Tätort (ej centralort)	18	17	29	50	9	13	3
Kommunens centralort	20	19	27	32	8	10	4
Karlstad	12	11	13	64	12	14	4
Mobilitet							
”Född”	20	16	27	34	6	7	3
”Återvändare”	22	19	25	44	7	8	4
”Inflyttad”	20	17	25	44	10	14	4

Kommentar: Procentsatser är avrundade till heltal.

Med hjälp av en faktoranalys av Fråga 10 (Tabell 4) kan vi ytterligare klargöra mönstren. Även om Mertons (1968) uppdelning mellan ”locals” och ”cosmopolitans” kan synas förlegad i en globaliserad värld, och dessutom är teoretiskt oprecis på grund av den tämligen oproblematiserade tillämpningen av termerna ”lokalt” och ”kosmopolitiskt”, finner vi idag ett snarlikt mönster. De två faktorer som uppenbarar sig visar hur regionala respektive extra-regionala nyheter är med och producerar skilda livsvärldar, där den regionala centralorten Karlstad fungerar som ett slags gemensam referenspunkt. Likheterna med Mertons resonemang är slående; konsekvenserna av virtuell rörlighet tycks följa ett bestående socialt mönster (se även Weibulls kapitel i denna volym). I våra fortsatta analyser ska vi nyansera dessa resonemang genom att se närmare på hur nyhetsvärdering samverkar med geo-sociala identitet.

Tabell 4 Dimensioner i upplevt nyhetsvärde från olika områden

	”Locals”	”Cosmopolitans”
Norra Värmland	0,85	0,13
Östra Värmland	0,85	0,19
Västra Värmland	0,78	0,22
Karlstadsområdet	0,50	0,37
Göteborg	0,27	0,88
Stockholm	0,19	0,90
Oslo	0,17	0,77
Andel förklarad varians	51 %	18 %

Kommentar: Principalkomponentanalys med varimax rotering. Siffrorna anger styrkan (Pearson's r) i sambanden mellan upplevt nyhetsvärde ifrån olika områden. Värdena är avrundade till två decimaler.

Nyhetsvärdering, hemhörighet och globalisering

Vi har hittills kunnat urskilja ett mönster som bekräftar livsvärldens kontextbundna karaktär (Schütz och Luckmann, 1973): den mediala livsvärlden tycks strukturellt betingad av faktorer som t ex mobilitet, utbildning och ålder (se Tabellerna 2 och 3). Finns det också ett samband mellan människors platsförankring i olika områden – deras geo-sociala identitet – och den mediala livsvärlden? I Tabell 5 ges en bild av nyhetsvärderingen utifrån hur väl de svarande känner sig hemma i olika områden. De nästan uteslutande positiva balansmåtten indikerar först och främst att hemhörighet överhuvudtaget tycks ha positiv inverkan på nyhetsvärderingen; att känna sig hemma i de regionala och nationella sammanhangen gör att nyheter får en generellt ökad relevans.

Tabell 5 Nyhetsvärdering efter hemhörighet i olika områden (balansmått)

	REGIONALA NYHETER				EXTRA-REGIONALA NYHETER			
	Norra Värml	Östra Värml	Västra Värml	Karlstads-området	Gbg	Sthlm	Oslo	N
Födelseort	+38	+28	+46	+74	+2	+10	-50	681
Ort där jag bor	+38	+30	+48**	+74*	+2	+8	-44	876
Kommun	+40**	+32*	+50***	+74***	+4**	+10	-44	828
Värmland	+44***	+32***	+50***	+75**	±0	+8	-46	832
Västsverige	+38	+35**	+60***	+76**	+10***	+12	-42*	402
Sverige	+40*	+32	+46	+75*	+6	+18*	-44	786
Norge	+50*	+42	+66**	+74	+32**	+34*	+6***	105
Övriga Norden	+48	+48	+50	+72	+34**	+40**	-12***	55
Övriga Europa	+20	+18	+27	+78	+28**	+44**	-38	58
Utanför Europa	+16	+18	+38	+78	+50**	+50*	-25	30

Kommentar: Signifikansnivåer (Pearson Chi2-test) ***p≤0,001, **p≤0,01, *p≤0,05. Balansmåtten avser skillnader i procentenheter i upplevt nyhetsvärde från olika områden efter hemhörighet i ett givet område. Ett positivt värde indikerar ett samband mellan hemhörighet och hög nyhetsvärdering, ett negativt värde indikerar ett samband mellan hemhörighet och låg nyhetsvärdering. I frågan ”Hur viktigt anser du det är att känna till de stora nyheterna från följande områden?” har svarsalternativen slagits samman så att de båda negativa svarsalternativen ”Inte särskilt viktigt”, ”Inte alls viktigt” jämförs mot de båda positiva svarsalternativen ”Ganska viktigt” och ”Mycket viktigt”. För variabel ”Hemhörighet” används frågan ”Hur väl känner du dig hemma i följande områden” på en skala (1-7). Variabeln är kodad så att värdena 1-2 avser en låg grad av hemhörighet i ett givet område, och värdena 6-7 avser en hög grad av hemhörighet, resterade värden (3-5), ”Ingen uppfattning” samt missingvärden är bortkodade. Signifikanta samband är markerade i grått. Procentsatser är avrundade till heltal.

Helhetsbilden fortsätter att bekräfta regionens mediala relevans då balansmåtten förblir starkt positiva, även bland mer kosmopolitiska svarspersoner, genom analysen. Noterbart är centralorten Karlstads genomgående, mycket starka, mediala relevans (samtliga balansmått överstiger +70). Dock bör det betonas att vi även här tycks kunna bekräfta Mertons (1968) föreställning om att personlighetskategorierna ”cosmopolitans” och ”locals” korresponderar med olika mediala livsvärldar. De förstnämnda, vars hemhörighet återfinns i det extra-lokala uppvisar följaktligen extra-lokala nyhetspreferenser medan de senare, mer lokalt förankrade individerna, föredrar lokalnyheter. Ett talande exempel från värmlandsundersökningen 2010 är att värmlänningar som i hög grad upplever en hemhörighet i länet som helhet och sin egen kommun tillika anser det viktigt med nyheter från samtliga regiondelar, inklusive centralorten Karlstad med omnejd. De mer globalt orienterade värmlänningarna[4], som känner sig väl hemma i och utanför Europa, är samtidigt de grup-

peringar som till störst utsträckning värderar nyheter från de extra-regionala noderna Göteborg och Stockholm positivt. Vidare illustreras detta i analysens statistiskt signifikanta samband som utgör kluster kring å ena sidan de regionala områdena och å andra sidan Göteborg och Stockholm. Med undantag för svarspersoner vars geo-sociala identitet knyts till Norge förblir Oslo till hög grad medialt irrelevant bland värmlänningarna.

Tabell 6 Upplevt nyhetsvärde i nyheter från olika områden efter attityd till globaliseringen (balansmått)

	REGIONALA NYHETER				EXTRA-REGIONALA NYHETER			
	Norra Värml	Östra Värml	Västra Värml	Karlstads-området	Gbg	Sthlm	Oslo	N
Ökar sociala orättvisor	+43*	+34	+48	+76	+10	+14	-36	323
Utgör ett hot mot svensk kultur	+52*	+42	+64***	+72	+14	+18	-32	234
Är enbart lönsamt för stora företag	+42	+26	+50	+68**	+16	+14	-39	310
Medför krav på internationellt regelverk	+38	+33	+48	+78	+10	+20	-42	598
Främjar fattiga länders utveckling	+38	+30	+48	+82**	+12	+22	-42	486
Är en möjlighet till ekonomisk tillväxt	+38	+32	+47	+80*	+12	+22	-41	609
Skyddar oss mot prisökningar	+44	+30	+48	+76	+2	+9	-52	257
Främjar fred i världen	+44	+34*	+48	+78	+12	+24	-38	473
Betyder mer utländska ekonomiska investeringar i Sverige	+37	+33	+46	+78	+10	+20	-40	455
Att människor blir mer öppna för främmande kulturer	+38	+33	+44	+80*	+12	+24	-41	557

Kommentar: Signifikansnivåer (Pearson Chi2-test) ***p≤0,001, **p≤0,01, *p≤0,05. Balansmåtten avser skillnader i procentenheter i upplevt nyhetsvärde från olika områden efter attityd till globaliseringen. I frågan ”Hur viktigt anser du det är att känna till de stora nyheterna från följande områden?” har svarsalternativen slagits samman så att de båda negativa svarsalternativen ”Inte särskilt viktigt”, ”Inte alls viktigt” jämförs mot de båda positiva svarsalternativen ”Ganska viktigt” och ”Mycket viktigt”. För variabel ”Attityd till globaliseringen” används frågan ”Nedan följer ett antal påståenden om globaliseringen. Ange din inställning till vart och ett av dem.”, svarsalternativen har slagits samman så att de båda negativa svarsalternativen ”Instämmer knappast”, ”Instämmer inte alls” jämförs mot de båda positiva svarsalternativen ”Instämmer delvis” och ”Instämmer helt”. ”Ingen uppfattning” sam övriga missingvärden har kodats bort. Signifikanta samband är markerade i grått. Procentsatser är avrundade till heltal.

Men till vilken grad betingas den mediala livsvärlden av individens inställning till den intensifierade globaliseringen? Av föregående resultat att döma, finns här anledning att förvänta sig att mer protektionistiska grupperingar uppvisar lokalt orienterade nyhetspreferenser och att globaliseringsförespråkare, som kontrast, intresserar sig mer för de extra-lokala nyheterna. Som framgår av Tabell 6 är emellertid bilden mer otydlig, vilket inte minst kommer sig av globaliseringens komplexa karaktär.

Även om Tabell 6 som helhet inte uppvisar starka eller signifikanta resultat kan vi ändå peka på några intressanta trender. För det första ser vi hur globaliseringens ”kritiker” (de som anser att globaliseringen ”ökar sociala orättvisor” och att den ”utgör ett hot mot den svenska kulturen”) är primärt intresserade av det regionala i nyhetsflödet. Globaliseringens ”förespråkare” (de som anser att globaliseringen betyder ”mer utländska investeringar i Sverige” samt att den ”gör människor mer öppna för främmande kulturer”), å andra sidan, har starkast intresse för extra-regionala nyheter. Dessa grupper behöver emellertid inte vara inbördes homogena. Särskilt den förstnämnda kategorin är motsägelsefull och kan inbegripa såväl nationalistiska kritiker som anhängare av den globala rättviserörelsen. Ökade sociala orättvisor kan tolkas ur ett lokalt/nationellt såväl som globalt perspektiv; den lokala kulturen kan anses vara hotad av såväl amerikansk populärkultur som transnationell migration. För det andra kan vi av det generellt sett svaga utslaget i Tabell 6 dra slutsatsen att den geo-sociala identiteten och socio-strukturella faktorer (se Tabellerna 2 och 3) är mer avgörande för nyhetsvärderingen än politiska ställningstaganden till globaliseringen.

Sammantaget understryker dessa mönster att globaliseringen är en komplex fråga som inrymmer flera motsägelsefulla dimensioner, vilka i sin tur betingas av människors positioner i det sociala rummet. Följaktligen är Mertons distinktion mellan ”locals” och ”cosmopolitans” klart begränsad i teoretiskt hänseende; den fångar bara upp vissa aspekter av spänningsfältet mellan lokalt och kosmopolitiskt, medan andra går förlorade. Det är inte bara den skarpa dikotomin i sig själv som behöver problematiseras, utan även de socialt betingade etiska och livsstilsmässiga variationer som finns inom respektive kategori.

Sammanfattning och diskussion

Mot bakgrund av livsvärldens kontextbundna karaktär pekade Schütz och Luckmann (1973: 44) på hur den teknologiska situationen i ett givet samhälle inverkar på livsvärldens rumsliga konstruktion (jfr Innis, 1951). I det samtida medielandskapet, som åtnjuter en global räckvidd, inkorporeras avlägsna platser och händelser i livsvärldens förgivet tagna sfär. På ett övergripande plan är det därför lätt att ta för givet mediernas- och nyheternas roll i kosmopolitiseringen (Beck, 2005). Idag talas det också om en ”medierad kosmopolitism” där den centrala frågan kretsar kring mediers kapacitet att genom nyhetsrapportering kring till exempel avlägsen misär kunna forma kosmopolitiska attityder i mediepubliken (se t ex Rantanen, 2005; Chouliaraki, 2006; Robertson, 2010). För att frångå risken av ett alltför

mediecentrerat perspektiv har vi emellertid argumenterat för en bred sociologisk belysning av livsvärldens medialisering. Med startpunkt i föreställningen om att livsvärldens rumsliga utvidgning är en central del i kosmopolitiseringen (Beck, 2005) har vi ställt oss frågan om vad som betingar den subjektiva uppfattningen av olika platsers relevans i nyhetsflödet. Sålunda har vi kunnat urskilja ett mönster som bekräftar att livsvärldens medialisering och utsträckning på regional och nationell nivå är stratifierad i en social rymd (jfr Bourdieu, 1984), såväl som i den subjektiva platsförankringen. Kort sagt ter sig Mertons (1968) dikotomi mellan ”cosmopolitans” och ”locals” i förhållande till nyhetsvärdering tillämpbar i en samtida värmländsk kontext, vilket problematiserar föreställningen om mediernas roll i en allomfattande kosmopolitisering härledd ur den tilltagande globaliseringen. Istället kan vi mot bakgrund av tidigare empirisk forskning (Phillips och Smith, 2008; Weenink, 2008; Lindell, 2011) även här framhålla att den kosmopolitiska blicken synes ta form via ett slags synergi mellan mediernas symboliska kapacitet och människors sociala positionering och praxis, och i viss mån inställningen till globaliseringen

Avslutningsvis vill vi också betona att de värmländska regionala områdena och centralorten Karlstad alltjämt åtnjuter ett slags ”medierad aktualitet” i en globaliserad livsvärld (Tabell 1). I linje med tidigare studier kan vi med våra resultat, som påvisar värmlänningarnas höga värdering av nyheter från regionen och centralorten, konstatera lokalitetens fortsatta relevans i en tid präglad av global sammanlänkning. Medierna bidrar på så vis, inte minst via regionala nyhetsflöden, till livsvärldens rumsliga förankring.

Noter

1 Begreppet medialisering åsyftar, enkelt uttryckt, den vardagliga genomsyrningen och det ökande beroendet av medier (tekniker och institutioner) inom en rad olika samhällsområden, inte minst det sociala livet.

2 Det bör här påpekas att vi med begreppet nyhetsvärdering åsyftar inställningen hos potentiella mediekonsumenter och inte, vilket annars är vanligt, journalistiska prioriteringar inom nyhetsflödet. Det föreligger emellertid ett intressant samspel mellan dessa båda sfärer, eftersom även de journalistiska konventionerna tenderar att tillmäta geografiskt och kulturellt närliggande händelser högt nyhetsvärde (se t ex Prakke, 1968).

3 Författarna vill här tacka Lennart Weibull, som bidrog med grundidén till modellen i Figur 1.

4 Här bör vi notera att det finns ett samband mellan geo-social identitet och geografiskt ursprung. Bland de svarspersoner som angett att de känner stor hemhörighet i övriga Norden är 10 % uppväxta i ett nordiskt land (exklusive Sverige). Vidare är det enbart 7,5 % av denna grupp som utgörs av andra gene-

rationens invandrare där fadern kommer från ett annat nordiskt land och 11 % där modern invandrat från ett annat nordiskt land. Bland de svarspersoner som angett att de känner stor hemhörighet i övriga Europa är enbart 11 % uppväxta i ett Europeiskt land (exklusive Sverige). Vidare utgörs denna grupp till 14 % av andra generationens invandrare där fadern kommer från ett annat nordiskt land samt 14 % där modern invandrat från ett annat nordiskt land. Bland de svarspersoner som angett att de känner stor hemhörighet i övriga världen är 17 % uppväxta i ett land utanför EU. Vidare utgörs denna grupp till 21 % av andra generationens invandrare där fadern kommer från ett annat nordiskt land samt 17 % där modern invandrat från ett annat nordiskt land (tabeller redovisas ej).

Referenser

Andersson, Magnus and André Jansson (2012) *Landsbygdens globalisering: Medier, identitet och social förändring i nätverkssamhällets marginaler*. Göteborg: Daidalos.

Beck, Ulrich (2005) *Den kosmopolitiska blicken*. Göteborg: Daidalos.

Berger, Peter och Thomas Luckmann (1966) *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge.* London: Penguin.

Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: A social critique of the judgement of taste.* Routledge & Kegan Paul Ltd.

Chouliaraki, Lilie (2006) *The spectatorship of suffering*. London: SAGE publications.

Delanty, Gerard (2009) *The cosmopolitan imagination: The renewal of critical social theory*. Cambridge: Cambridge University press.

Giddens, Anthony (1984) *The constitution of society*. Cambridge: Polity.

Innis, Harold (1951) *The bias of communication*. Toronto: University of Toronto press.

Jansson, André (2009) ”Medierat centrum – marginaliserad idyll: Svenskarnas föreställningar om stad och land”, Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Svensk höst: Trettiofyra kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet.

Johansson, Bengt (1998) *Nyheter mitt ibland oss: Kommunala nyheter, personlig erfarenhet och lokal opinionsbildning.* Göteborg: JMG.

Jörnmark, Jan (2007) *Övergivna platser.* Lund: Historiska Media.

Lindell, Johan (2011) ”Medierad kosmopolitism: En empirisk inblick”, *Nordicom-Information*, Vol 33, No 3: 3-15. Göteborg: Nordicom.

Lundby, Knut (red) (2009) *Mediatization: Concept, changes, consequences*. New York: Peter Lang Publishing.

Merton, Robert (1968) *Social theory and social structure*. New York: Free Press.

Nilsson, Åsa och Lennart Weibull (2010) “Vad hander med läsningen av den stora morgontidningen i den nya medievärlden?”, Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*. Göteborg: SOM-institutet.

Olofsson, Anna och Susanna Öhman (2007) “Cosmopolitans and locals: An empirical invesigation of transnationalism”, *Current Sociology*, Vol 55(6): 877-895.

Phillips, Timothy och Philip Smith (2008) "Cosmopolitan beliefs and cosmopolitan practices: An empirical investigation", *Journal of Sociology* Vol 44, No 4: 391-399. London: SAGE Publications.

Pichler, Florian (2008) "How real is cosmopolitanism in Europe?", *Sociology*, Vol 42, No 6: 1107-1126. London: SAGE publications.

Prakke, Henk (1968) *Kommunikation der gesellschaft: Einführung in die funktionale publizistik*. Münster: Regensberg.

Rantanen, Tehri (2005) *The media and globalization*. London: SAGE publications.

Robertson, Alexa (2010) *Mediated cosmopolitanism: The world of television news*. Cambridge: Polity.

Schütz, Alfred och Thomas Luckmann (1973) *The structures of the life-world: Vol, 1*. Evanston: Northwestern University press.

Wadbring, Ingela och Ulrika Hedman (2011) "Ökad polarisering i morgontidningsläsningen", Holmberg, Sören; Lennart Weibull och Henrik Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö.* Göteborg: SOM-institutet.

Weenink, Don (2008) "Cosmopolitanism as a form of capital: Parents preparing their children for a globalizing world", *Sociology* Vol 42, No 6: 1089-1106. London: SAGE publications.

Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm: Publica.

Avslutning

ACK VÄRMELAND

LARS ARONSSON, PO NORELL OCH LENNART NILSSON

I det avslutande kapitlet skall resan i de värmländska landskapen summeras och huvudresultat lyftas fram. Det är värmlänningarnas bild av landskapen som står i fokus. Vi skall också diskutera vad som är speciellt för Värmland i jämförelse med Sverige och Västra Götaland. Det finns också anledning att reflektera över både det sköna Värmeland och de problem som invånarna och länet står inför.

Det politiska landskapet

Det värmländska politiska landskapet har liksom Sverige i övrigt fyra folkvalda nivåer samt på regional nivå det indirekt valda fullmäktige för Region Värmland som utses av landstinget och kommunerna. På lokal nivå har för vissa frågor bildats kommunalförbund vars fullmäktige väljs av kommunfullmäktige i de samverkande kommunerna.

Närmare fyra av fem värmlänningarna är nöjda med demokratin i Sverige, Värmland och hemkommunen och drygt hälften med demokratin i EU. Däremot är det svårare att ta ställning till styrelsen på kommunal och regional nivå och många saknar en bestämd uppfattning; det är en positiv övervikt för kommunstyrelsen i den egna kommunen medan det är lika många som anser att landstingsstyrelsen sköter sin uppgift bra som dåligt. Osäkerheten gäller i ännu högre grad vid bedömningen av förtroendet för politikerna på de olika nivåerna. Störst är förtroendet för rikspolitikerna men med en med en positiv övervikt också för kommunens politiker. Det är dock något fler som har litet än stort förtroende för politikerna på regional nivå och i EU.

Personalen som arbetar på lokal och regional nivå åtnjuter emellertid stort förtroende och störst är det för sjukvårdens personal medan värmlänningarna har mycket lågt förtroende för handläggarna inom Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan.

I Sverige var stödet för EU länge mycket lågt men det har stegvis ökat sedan Sverige blev medlem. Sverige är idag ett globaliserat land och svenskarna är tillsammans med danskarna de mest globaliseringspositiva inom EU. Värmlänningarna är bland de mest positiva och ligger i detta avseende på samma nivå som boende i Stockholms län.

Bedömning av välfärden präglas av närheten till respektive serviceområde medan inställningen till skatter offentlig sektor, privatisering är ideologiska frågor. I de politiska sakfrågorna finns i Värmland liksom i Sverige stor överensstämmelse mellan de rödgröna partiernas sympatisörer medan alliansparti ernas sympatisörer är mera

Aronsson, L, Norell, PO & Nilsson L (2012) Ack Värmeland i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

splittrade. Opinionen på väljarplanet har emellertid inte präglat samarbetet i de politiska församlingarna i Värmland under senare år. Framväxten av nya partier har bidragit till denna situation. Sedan 1921 har fler röstat på vänstern (S, V och deras tidigare motsvarigheter samt på senare tid MP) i Värmland än i Sverige som helhet. I det senaste valet är tendensen i Värmland, som i riket, att de borgerliga partierna går något framåt på de socialistiskas bekostnad. Resultaten skiljer sig något åt mellan de tre valen. En tendens som blivit allt starkare är att partier som inte direkt kan knytas till de två traditionella blocken blivit starkare. Detta har skapat en mera oklar majoritetssituation i ett antal kommuner; det typiska blir förhandlingar där i flera fall Miljöpartiets preferenser avgör majoritetsförhållandena, men också lokala och regionala partier har inverkat på och inverkar på det politiska livet i ett antal kommuner och i landstinget.

Den strukturella situationen påverkar starkt den politiska i de värmländska kommunerna. Denna skiljer sig åt i de olika delarna av länet. Det går att identifiera fyra viktiga vägar som strukturen påverkar politiken: genom klassröstandet som fortsatt är viktigt; genom de institutioner som är verksamma och som påverkar den politiska socialisationen; vidare påverkan på kommunernas finansiella och allmänna resurssituation, samt slutligen genom att problemen och därmed den politiska dagordningen i betydande grad påverkas. Det är möjligt att göra en indelning av de värmländska i tre huvudgrupper: en nära förbunden med storindustri, en annan med sin näringsgeografiska bas i handel, turism och småindustri samt en tredje, urban, med en omfattande tjänstesektor. Den första gruppen påverkas av industrins konkurrenssituation och rationaliseringar; typiskt är en utsatt strukturell situation med minskande och åldrande befolkning. Detta påverkar den politiska dagsordningen som många gånger innebär att man tvingas till svåra beslut med nedläggning av skolor, rivning av bostäder etc. samtidigt som finanserna inte är de bästa. Socialdemokratin har en fortsatt stark position i dessa kommuner.

Den andra gruppen har ett mindre utsatt läge, men ändå en inte alldeles okomplicerad situation. Detta är kommuner som domineras av handel, turism och småindustri med en borgerlig majoritet och ett starkt Centerparti i ledningen. I dessa kommuner är på senare år invånarantalen i stort sett oförändrade; den norska ekonomin påverkar särskilt dessa kommuner på ett positivt sätt.

Den tredje kategorin domineras av Karlstad och påverkas av den relativa dynamik som där finns. Det är i dessa kommuner och i landstinget, där majoritetssituationen typiskt är mest oklar: förhandlingar avgör. Många kommuner har drag av flera av de tre typer som här beskrivs.

Det politiska landskapet har över tid genomgått stora förändringar genom kommunsammanslagningarna på 1950- och 1970-talet. Med Sveriges medlemskap i Europeiska unionen tillkom ytterligare en nivå. På senare tid har aktualiserats att fördjupa det nordiska samarbetet genom bildandet av en nordisk förbundsstat. Förslaget har emellertid svagt opinionsstöd både i Värmland och i Sverige som helhet.

Idag är diskussionen av förändringar av det politiska landskapet fokuserad på den regionala nivån. Ansvarskommittén föreslog bildandet av sex till nio regionkommuner och det fanns ett stort stöd i remissopinionen för förslaget. Samtidigt som regeringen beslutade att permanenta Region Skåne och Västra Götalandsregionen samt inrätta Gotland och Halland som nya regionkommuner lade man emellertid fast att eventuella nya regionbildningar skall ske underifrån. Efter ett omfattande utredningsarbete och förhandlingar om ett samgående mellan Landstinget i Värmland/Region Värmland och Västra Götalandsregionen konstaterade emellertid parterna att det saknades politiskt stöd för bildandet av en ny västsvensk storregion. Vad anser då värmlänningarna om regionaliseringen och de förslag som aktualiserats? Värmlandsundersökningen 2010 visar att man hade åsikter i regionfrågan men var osäker när det gällde att ta ställning till konkreta förslag. Mest positiv var man till att Värmland skall bilda en regionkommun; det fanns också en svagt positiv övervikt för förslaget att Värmland bör ingå i Västra Götalandsregionen medan inställningen till Värmland som en del i en Svealandsregion var negativ.

Beslut om strukturfrågor för det politiska landskapet fattas formellt av statsmakterna. Om det hade krävts folkomröstningar för genomförandet av kommunreformerna hade Sverige fortfarande haft över 2000 kommuner och Västra Götalandsregionen hade inte bildats. För att fungerande regionbildningar skall kunna etableras krävs politiskt ledarskap både på nationell och regional nivå.

De ekonomiska och sociala landskapen

Den politiska strategin för regionen Värmland följer huvudfåran i Sverige och Europa och väljer tillväxtbegreppets ekonomiska diskurs. I Region Värmlands Regionala utvecklingsprogram är innovativa kluster en viktig del av strategin. Om man jämför synsätten på klusterorganisationer är det främst (men inte enbart) området turism som samstämmer mellan de politiska idéerna och medborgarperspektivet. Medborgarna i Värmland lyfter generellt fram vardagsnära samhällsfrågor utifrån sin livssituation såsom sysselsättning, kommunikationer, utbildning och sjukvård som viktiga. Medborgarna intar samma synsätt när det gäller framtida viktiga satsningsområden i Värmland där de främst framhåller vikten av turism, transporter, offentlig service, detaljhandel, och fritidsmiljö.

Klusterorganisationerna bygger på en samverkansidé mellan näringsliv, offentlig sektor och universitet. De värmländska klustersatsningarna har fått erkännande och uppmärksamhet på bland annat internationell nivå. Det finns en stark tilltro till samverkansmodellen i Värmland. Karlstads universitet har en omfattande samverkan med omgivande samhälle där en del utgörs av samverkan inom klustren. I Värmland finns en koncentration av högutbildade människor och hög kompetens i Karlstadsregionen. Generellt är utbildningsnivån låg i resterande delar av regionen.

Sysselsättningsfrågan står högt på den politiska agendan hos värmlänningarna. Dock är situationen för kommunerna i Värmland synnerligen olika. En del kommuner

som Karlstad och Hammarö har en relativt god utveckling vad gäller befolkning och arbetsmarknad, även jämfört med övriga Sverige, medan andra som Hagfors, Munkfors och Filipstad har befolkningsminskning och hög arbetslöshet. Samtidigt har den norska arbetsmarknaden runt Oslo de senaste tio åren bidragit till att hålla nere arbetslösheten bland bosatta i västvärmländska kommuner. De grupper som anser att arbetslöshet och sysselsättning är viktiga problem utgår i sitt ställningstagande från sin livssituation på platsen där de bor.

När det gäller medborgarnas syn på utveckling av infrastruktur och kommunikationer i form av framförallt utvecklade tågförbindelser och förbättrat vägnät så ligger tyngdpunkten i Karlstadsregionen och på en utbyggnad likt i ”kors” i nord-sydlig respektive öst-västlig riktning alltså framförallt mot storstäderna Stockholm och Göteborg. Landsgränsen mot Norge tycks utgöra en barriär i värmlänningens mentala karta över förbättrade kommunikationer trots en i övrigt stor interaktion med Norge. Kopplar man samman denna bild med in- och utflyttning i Värmland visar det sig att Värmlands främsta länkningar är med Norge, Stockholm och Göteborg.

Länets befolkningstyngdpunkt ligger påtagligt i de södra delarna. I Karlstadsregionen bor idag cirka 130000 invånare vilket är ungefär hälften av länets totala befolkning. Den demografiska situationen generellt i Värmland är minskande befolkning och ökande medelålder bland invånarna. Denna situation aktualiserar frågan om invandring från andra länder. Värmland har en mycket låg andel utomnordiskt födda invandrare. Medborgarna i Värmland är generellt positiva till såväl ökad flyktingmottagning som ökad mångkultur i jämförelse med andra regioner i landet.

Medborgarna relaterar sig till välfärdsstaten genom fyra olika *roller.* Som *väljare* har röstberättigade möjlighet att ta ställning till den offentliga sektorns omfattning och inriktning. Dessutom kan medborgarna genom annan opinionsbilande verksamhet påverka politikens innehåll. Vidare kommer de flesta invånarna i kontakt med den svenska välfärdsstaten både som *brukare* av service och bidrag och som *skattebetalare.* Ytterligare en roll är att en stor del av alla yrkesverksamma är *anställda* inom den offentliga sektorn.

Värmlänningarna är nöjda med offentlig och privat service inom vård, barnomsorg och skola, fritid och kultur samt med kollektivtrafiken och miljövården. På fyra områden är de missnöjda fler än de nöjda: gator och vägar, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och framför allt möjligheten att få jobb. Det sistnämnda är också det område som prioriteras om ytterligare satsningar skall göras. Vid bedömning av lokal och regional service är brukarna genomgående mer nöjda än de som kommer i kontakt med serviceområdena som anhörig eller via medier. De enda undantagen är Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan där de anhöriga är mest missnöjda. Inom vården är värmlänningarna liksom de boende i Västsverige och hela Sverige mycket nöjda med den medicinska kvaliteten och personalens bemötande och det är också en positiv övervikt för tillgången till vård medan det är lika många missnöjda som nöjda med organisationens effektivitet.

I Värmland är medborgarna också övervägande nöjda med servicen som helhet i hemkommunen och i Värmland och det finns ett samband mellan hur man bedömer kommunens service och om man är nöjd med demokratin i hemkommunen; detsamma gäller på regional nivå. Synen på output är således av stor betydelse för bedömningen av hur systemet fungerar.

Interaktionen med Norge

Speciella förutsättningar råder för Värmland genom en lång gräns mot Norge (tillika EU:s yttre gräns) där Osloregionen för närvarande har en av Europas starkaste ekonomier. Idag finns tre områden i Sverige som är så tätt sammanvävda i arbetspendling över landsgränser att de utgör funktionella arbetsmarknadsregioner. Ett av dessa är Oslo och gränskommunerna mot Norge i Västra Götalands och Värmlands län (HUI Research, 2012:4). Den goda norska ekonomin visar sig bland annat genom norskt ägarskap av verksamheter i Värmland, norska köp av fastigheter respektive fritidshus, en omfattande arbetspendling (riksgränsöverskridande regionförstoring), gränshandel samt kan tilläggas - ett stort socialt och kulturellt utbyte över gränsen. Närheten till Norge, och i synnerhet Oslo, bidrar till en lägre arbetslöshetsnivå i framförallt västra Värmland även om den officiella statistiken inte kan registrera detta förhållande. Interaktionen över riksgränsen har i vissa avseenden paradoxala drag. Exempelvis har å ena sidan stora köpcentrum byggts i Töcksfors (Årjängs kommun) och i Charlottenberg (Eda kommun). Skillnaderna i pris- och kostnadsnivåer mellan länderna är viktiga i sammanhanget. Å andra sidan utgör riksgränsen en barriär för regionförstoring. Hinder är bl.a. former och innehåll i arbetsmarknads- och socialförsäkringspolitik och i kollektivtrafikens utbyggnad och utformning. Paradoxen utgörs således av att riksgränsen både är en förutsättning för och ett hinder mot regionförstoring (Olsson, Berger och Gottfridsson, 2011).[1]

Det kulturella landskapet

Värmland är känt som kulturens landskap. Kulturfrågorna anses som viktiga för samhällsutvecklingen alltifrån den internationella (EU), den nationella och till den regionala nivån. Kulturbegreppet är svårdefinierat och kan ses både ur ett brett perspektiv som levd kultur och som så kallad finkultur.

Den sammantagna bilden av värmlänningens kulturutövande är att vi ser denne som en kulturell individ. Kultur är viktigare för kvinnor än för män och viktigast för högutbildade människor. Kultur värderas högst i den norra delregionen i Värmland och för boende i Karlstadsområdet. Minst viktigt är kultur för boende på landsbygd. Detta är också tydligt när vi ser till hur nöjd värmlänningen är med kulturutbudet på orten där de bor. Det finns också vissa skillnader beroende på vilken typ av kultur vi talar om, när det gäller hembygdskultur och traditioner (levd kultur) är det en större del av värmlänningarna boende på landsbygd som är nöjda jämfört med exempelvis

Karlstad. Tvärtom är det också en större andel boende i Karlstad som är nöjda med kultur och konst (finkultur) än de som bor på landsbygd. Värmlänningens livsstilsaktiviteter är en del av den levda kulturen. Indelningen i olika livsstilsgrupper ger en differentierad bild av den kulturelle värmlänningen.

Det finns många bilder av Värmland. En bild som ofta framförs är att det är ett landskap som är rikt på kulturarv, t.ex. att det finns många kända författare, och därmed ligger kopplingen till regional identitet nära. En ökad rörlighet i form av möjligheter till omvärldskontakter inom framförallt kommunikationsområdet och media har förändrat synen på identitetsbegreppet. Vi är i ökad utsträckning både lokala och globala samtidigt.

Värmlänningen är på det hela taget mycket nöjd med att bo både i Sverige, i Värmland och i hemkommunen. Värmlänningar identifierar sig både som svenskar och med det lokala samhället men inte i lika stor utsträckning som Européer. Känslan av hemmahörighet är stark till det lokala samhället, men också till Värmland och Sverige. Denna känsla är dock inte lika stor när det gäller övriga Norden och Europa vilket kan förklaras av att hemmahörighet framförallt hänger samman med platskänsla. Samtidigt finns det skillnader mellan olika åldersgrupper i förhållande till upplevelsen av både hemmahörighet men också i förhållande till frågor som gäller boende- och naturmiljö samt till trygghet och samhörighet på platsen där de bor. Frågan är om detta är resultatet av en känsla för platsen och hemmahörighet i förhållande till hur länge man bott på samma ställe eller om det är en förändring i samhället där vi inte längre är lika platsbundna som tidigare.

Socialt kapital är ett begrepp som kan användas för att visa på betydelsen av medborgerligt engagemang. I Sverige finns en lång folkrörelsetradition som skapar förutsättningar för det sociala kapitalets existens och Sverige anses vara ett land med en hög grad av tillit. Socialt kapital, starka band och engagerade medborgare förutsätts vara viktiga för lokal utveckling. I studien används engagemang i organisationer och föreningar samt tillit till andra människor som mått på socialt kapital. Det visar sig att graden av tillit i Värmland står sig väl i jämförelse med Sverige som helhet. Sammanfattningsvis är det personer i åldrarna 30-64 år, med en hög utbildning, en hög lön och som är geografiskt rörliga i avseendet att ha flyttat mellan olika bostadsorter, som är de som känner mest tillit till sina medmänniskor. Tydligt är att värmlänningarna känner sig trygga i den egna boendemiljön. Cirka tre fjärdedelar av de svarande är medlemmar i minst en förening. I Värmland finns en förekomst av tillit och av engagemang i föreningar och resultatet visar att det finns ett samband däremellan. I den diskurs som nu präglar vårt samhälle där människan och hennes kreativitet är den huvudsakliga resursen gör sig vikten av det sociala kapitalet påmint. Genom möjligheter till mötesplatser, såsom föreningar av olika slag, kan samverkan och kreativitet skapas som kan ha betydelse för lokal och regional utveckling.

Är synen på rovdjur kulturellt och socialt skapad? Naturligtvis är det en stor fråga att besvara men vad vi kan se är att bakgrundsfaktorer av denna art har betydelse för värmlänningens åsikter om varg respektive rovdjursförvaltning. I oktober 2009 fattade

den svenska riksdagen beslut om att införa en ny regionaliserad rovdjursförvaltning och en ökad möjlighet för berörda grupper i samhället att delta i förvaltningsprocessen. Vilka åsikter har värmlänningen angående att använda sig av jakt för att kontrollera och reglera vargstammen samt en genetisk förstärkning av vargstammen genom inplantering eller förflyttning av vargar? Geografiskt läge, boendetyp och boendetid har betydelse för hur respondenterna uppfattar vargfrågan i Värmland. Vi ser till exempel att åsikterna hos dem som bor i en stor stad signifikant skiljer sig från de som bor på landsbygden. Vi ser också att ju längre tid som respondenten har bott på orten desto mer positiv är denne till förslaget att kontrollera vargstammens tillväxt genom jakt. När det gäller utbildning är det lågutbildade som är mest positiva till att jaga varg. Livsstilsfaktorer har en viss betydelse för hur värmlänningen förhåller sig. Att jägare är mera positiva till vargjakt än andra är inte speciellt överraskande. I Värmland finns generellt ett stöd för medborgardeltagande i förvaltningen av varg genom ett förhållandevis starkt stöd för frågan om att kunna skydda sina tamdjur mot vargangrepp och ett något mindre starkt stöd för att varg borde jagas under en viss del av året.

Medielandskapet ”Värmlänningarna är lika men ändå olika” [2]

Svenskarna använder medier ungefär sex timmar per dag och detta har varit konstant under en längre tid men hur denna tid disponeras har förändrats över tid. (Mediebarometer 2010) Medielandskapet i Värmland präglas av att det finns två tidningar med olika politisk profil *Nya Wermlands-Tidningen* (borgerlig, moderat) och *Värmlands Folkblad* (socialdemokratisk), där NWT är den dominerande tidningen. Sedan slutet av 1980-talet har prenumerationen på morgontidningar och det regelbundna läsandet minskat. Mest problematisk är situationen för andratidningen. Dagstidningen spelar dock fortfarande en stor roll för nyhetskonsumtionen i Värmland. Andelen som läser en betald morgontidning är något högre än riksgenomsnittet medan läsningen av morgontidning på nätet är mer begränsad. Dessutom är läsningen av tredagarstidningar utbredd.

Värmlandsundersökningen visar att andelen som tar del av riksnyheter på tv har minskat något under de senaste 25 åren men ligger fortfarande på en hög nivå och public service har en dominerande ställning både när det gäller tv och radio i Värmland; enligt samma undersökning har nyhetskonsumtionen via mobilen påbörjats men den har inte kommit särskilt långt. På samma sätt som andra nya medier förväntas den med tiden bli en starkare plattform. Radiolyssnandet i Värmland är något högre än i riket och det handlar främst om lokalradion P4 i Sveriges Radio. Skillnaden mellan olika åldersgrupper är emellertid stor; de äldsta lyssnar på P1 medan de yngsta på P4 och musikkanalerna.

Internetvanorna i Värmland är desamma som i övriga landet. Yngre och högutbildade är de som använder nätet i störst utsträckning och män något mer än kvinnor. De vanligaste användningsområdena är e-post, sociala medier, bankärenden och

musiktjänster. Det är förhållandevis vanligt att man besöker kommunens hemsida men man går mindre ofta in på landstingets sajter. Huvudmönstren är likartade som i Sverige men i Värmland är nivåerna något lägre vilket hänger samman med utbildningsnivån i och inom länet.

Utmärkande för medielandskapet i Värmland är starka regionala medier med två konkurrerande morgontidningar och Värmlandsradion och Värmlandsnytt som når ut till många. Samtidigt ökar internetanvändningen främst bland de unga vilket förändrar landskapet över tid. Aftonbladet är en av de enskilt största nyhetskällorna. Värmlänningarna har dock en fortsatt hög värdering av nyheter från regionen och centralorten i en tid som präglas av global sammanlänkning. Medielandskapet skapar förutsättningar för kommunikation mellan människor och mellan medborgare och makthavare i dagens flernivådemokrati där den regionala och europeiska nivån fått ökad betydelse.

Till sist

Individens betydelse för utvecklingen i samhället – politik, näringsliv, kultur och föreningsliv – har diskuterats i alla tider. Vilket inflytande har personerna och vad betyder strukturerna? (Lasswell 1966). Ett sätt att närma sig detta problemkomplex är att fråga människor om personer som man uppfattar som betydelsefulla eller som man beundrar.

Finns det någon värmlänning (samtida eller tidigare) som Du beundrar särskilt? utgjorde en avslutande fråga i undersökningen. Av de svarande skrev 40 procent ett namn efter att ha besvarat 85 andra frågor. Det är i sig ett uttryck för värmländsk identitet; när motsvarande fråga ställdes i den västsvenska undersökningen var det under 30 procent som namngav någon person.

I särklass mest beundrade är en politiker och en författare från tidigare generationer Tage Erlander, Sveriges längste statsminister, och Selma Lagerlöf nobelpristagare i litteratur och landskapets främsta skildrare.

På listan nedan över de mest beundrade finns ytterligare tre författare/konstnärer och en politiker samt tre från idrottens värld med Stefan Holm främst och på tredje plats. Därutöver nämns också framträdande industrimän i länet samt länets företrädare, landshövdingarna.

Det finns också många som beundrar närstående personer som fru, man, sambo och andra i familjen. Många anonyma värmlänningar kommer också med som ”den förste skogsfinnen som slog sig ner här och överlevde på naturen och runt knuten” samt ”den gamla industriarbetaren” eller som någon uttryckt det ”värmlänningar i allmänhet, Tage och Selma”.

Tabell 1 Till sist, finns det någon värmlänning (samtida eller tidigare) som Du beundrar särskilt?

Namn	Antal	Procent
Tage Erlander	80	18
Selma Lagerlöf	76	17
Stefan Holm	26	6
Lars Lerin	20	4
Margot Wallström	19	4
Anders Olsson	14	3
Sven Göran Eriksson	14	3
Monika Zetterlund	13	3
Gustaf Fröding	12	3
Industrimän (John Eriksson, Alfred Nobel m.fl.)	10	2
Våra Landshövdingar (Eriksson, Eliasson, Edberg)	10	2
Personligt (fru, man, sambo, barn, familj, föräldrar etc.)	36	8

Kommentar: Totalt besvarade 453 personer av 1120 dvs. 40 procent denna fråga.

Sammantaget ger listan över de mest beundrade personerna en bild av personligheter som förknippas med Värmland och som gjort insatser inom skilda områden politik, idrott, näringsliv samt inte minst litteratur och konst. På den årliga Bokmässan i Göteborg är Värmlandsmontern en institution. Entusiasm och stolthet präglar arrangemanget. När författare och konstnärer framträder betonar de sin hemhörighet, vilket bidrar till att skapa en värmländsk identitet. Också många värmlänningar som levt i förskingringen har gett uttryck för sin hemkänsla som Esaias Tegnér i ”Minns du det land” (Tegnér 1920; Rönnerstrand 2003).

Jag vet det väl, ty jag har även längtat
till mina berg, till mina skogars sus.
Som skalden till sin himmel har jag trängtat
till björkarna omkring min moders hus.
Ack! I var själ en hembygds bilder glöda
mer blå är himlen där, och rosorna mer röda.

Namnen återspeglar förhållanden i Värmland idag. År 2005 öppnades ett museum för Lars Lerins konst i den gamla bruksmiljön på Laxholmen i Munkfors som fick många besökare. De gamla industrilokalerna gav stort utrymme för att visa Lerins

mångsidiga konstnärskap. I år stängs detta museum och ett nytt öppnas i restaurang Sandgrunds gamla lokaler i Karlstad. I Sverige och i Värmland tar sig centraliseringen många uttryck. (www.laxholmen.org)

Två andra beundrade uttolkare av den värmländska kulturen är Gustaf Fröding och Monika Zetterlund men ytterligare många författare och artister nämns. Bland företrädare för idrotten återfinns handikappsimmaren Anders Olsson, som vunnit stor respekt för sig och sin idrott. Sven Göran Eriksson finns också med efter en framgångsrik karriär som tränare i fotboll för elitklubbar och landslag i olika delar i världen.

Namnen på politiker utgörs av en tidigare statsminister Tage Erlander och Margot Wallström som under senare år varit verksam inom EU och FN. Däremot saknas politiker på regional och lokal nivå i Värmland. Motsvarande lista över mest beundrade västsvenskar toppas av Göran Johansson, som under många år var den ledande politikern i Göteborg. Han spelade dessutom en viktig roll vid bildandet av Västra Götalandsregionen, då det skapades en bred förståelse för behovet av en ny politisk struktur i Västsverige. (www.som.gu.se) Den politiska splittringen i regionfrågan i Värmland riskerar att leda till att andra aktörer kommer att avgöra frågan. Uppgifter om att utredningen för *Översyn av statlig regional förvaltning m.m.* kommer att föreslå att länsindelningen inte ändras men att antalet länsstyrelser blir färre förstärker denna bild.

De företrädare för näringslivet som finns med som John Eriksson och Alfred Nobel tillhör en gången storhetstid medan landshövdingarna varit verksamma under senare år. Kyrkan är inte representerad och likaså saknas företrädare för akademin. När Carl von Linné 1746 besökte Karlstad konstaterade han att det vid gymnasiet saknades ett lektorat i *historiæ naturalis* och *fysices* trots att denna vetenskapen ”fördriver vidskepelser och lägger grunden till all privatekonomi och manufakturer, på vilket ett rikes välfärd stöder sig.” I Uppsala hade han funnit att Värmlands studerande var mer ”fallna och begivna på detta studium än någon annor nation.” (Linné 1747/2005:226) Idag har Karlstad ett universitet med omfattande samverkan med det omgivande samhället, där klustersamarbete tillmäts strategisk betydelse för länets framtida utveckling.

Värmland har både betydande likheter och skillnader med Sverige som helhet. I många fall finner vi att de förklaringar som finns till skillnader mellan olika grupper i riket, återkommer också i Värmland. Det är dock viktigt att betona att Värmlands historia, traditioner och identitet samt strukturella situation och geografiska belägenhet ändå ger tydliga utslag. Stora delar av länet brottas med betydande strukturella problem i form av en åldrande och minskande befolkning; utbildningsnivån är samtidigt låg. Detta påverkar de politiska dagordningarna: politikerna tvingas många gånger hantera svåra frågor. Detta ställer också frågor om Karlstads roll och position. Det är i det urbana området i och kring Karlstad som den mest positiva utvecklingen skett; detta delar kommunen med andra regionala centra. Potentialen till en positiv utveckling finns på många områden; utvecklingen i gränsområdet

till Norge bekräftar detta. Värmlänningarna är i huvudsak positiva till det sätt som demokratin fungerar på och som servicen utförs på. I medielandskapet i Värmland finns också en bred täckning av lokala och regionala frågor. Det finns en särskild känsla för det lokal och länet. Utmaningarna är betydande och de institutionella valen är viktiga.

Noter

1 Totalt gjordes 9,5 miljoner turismbesök från Norge till Sverige under 2011. Mest besökt var Västra Götalands län med 4,7 miljoner besök. Därnäst kom besöken till Värmlands län, 2,4 miljoner (HUI Research, 2012:24). År 2011 var turismandelen av den Nordiska handeln, eller annorlunda uttryckt den regionala betydelsen i Sverige, mest betydelsefull i Värmland respektive Jämtland. För Värmlands del ligger turismandelen av handeln från Norge på 31 procent för dagligvaror (livsmedel, dryck, godis, alkohol och tobak dominerar) vilket beräknas att skapa drygt 1000 årsarbeten, 28 procent för sällanköpsvaror (kläder och skor dominerar) som också beräknas skapa 1000 årsarbeten och 30 procent för detaljhandeln vilket innebär drygt 2000 skapade årsarbeten (HUI Research, 2012:25-26). I Nordiskt turismindex per kommun för 2011 ligger Eda på fjärde plats, Årjäng på nionde plats, Arvika på 12:e plats, Karlstad på 14:e plats och Torsby på 18:e plats i landet. Om man räknar Nordiskt turismindex per capita och kommun ligger Eda på andra plats, Årjäng på femte plats, Torsby på nionde plats och Arvika på 14:e plats i Sverige. Strömstad toppar båda listorna. Samtliga resultat för de värmländska kommunerna härrör sig från besök och handeln från Norge förutom en mindre andel som kommer från Danmark när det gäller Karlstad och Torsby (HUI Research, 2012:27). Den dominerande resetypen till Eda är shopping med 1,1 miljoner dagsresor. Samma mönster återfinns i Årjäng om än inte lika påtagligt (HUI Research, 2012:43). Reslängden från Oslo centrum till Eda respektive Årjängs centrum är 12 mil. De norska besökarna i Värmland kommer främst från följande regioner: Akershus, Hedmark Oslo, och Östfold (HUI Research, 2012:51). Bilen är genomgående det mest använda färdmedlet av norrmännen vid besök i Värmland.

2 Bergström, A (2012) ”Värmländska internetvanor”. Kapitel i denna volym.

Referenser

HUI Research. 2012. *Nordisk gränshandel och turism.* Svensk Handel, Tillväxtverket, Region Värmland, Västra Götalandsregionen, Västsvenska Turistrådet.

Lasswell, H D (1966), *Power and Personality.* The Viking Press.

Linné von, C (1747/2005) *Västgötaresa.* Natur och kultur.

Mediebarometer 2010 (2011) Nordicom-Sverige.

Olsson, E; Berger, S; Gottfridsson, H.O. (red) 2011. *Gränslöst liv? En studie av två gränskommuner i Värmland.* Karlstad University Press.

Rönnerstrand, T (2003) "'Poesins landskap' – om dikturvalet i några värmländska antologier". I Nordmark, D (red). *Vad är värmländskt? Mångvetenskapliga studier i den regionala identiteten.* Karlstad University Press.

Tegnér, E (1920/1985) *Samlade skrifter.* Tredje delen.

www.laxholmen.org

www.som.gu.se

Metodredovisning

SAMHÄLLE OPINION MEDIA VÄRMLAND 2010

YLVA WALLINDER OCH ANNIKA BERGSTRÖM

SOM-institutet (Samhälle, Opinion, Medier) vid Göteborgs universitet genomför årligen frågeundersökningar i Sverige där personer i åldrarna 16–85 år tillfrågas om bland annat sina medievanor, attityder i olika samhällsfrågor och fritidsvanor. Den första rikstäckande undersökningen genomfördes 1986 och den första regionala undersökningen 1992. Regionala undersökningar har tidigare utförts i Västra Götaland (Väst-SOM) samt Skåne (Syd-SOM). För första gången har SOM-institutet, i samarbete med Karlstads universitet, också genomfört en regional undersökning i Värmland (Värmlands-SOM). Sedan 1996 genomförs även specialundersökningar av enskilda kommuner. Data samlas genomgående in via postenkäter.

SOM-institutet är ett samarbete vid Göteborgs universitet mellan Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för Journalistik, medier och kommunikation. En rad forskningsprojekt medverkar i undersökningarna och i de böcker som SOM-institutet årligen ger ut presenterar forskare analyser baserade på de senaste resultaten. Utrymme ges samtidigt till beskrivningar av mer långsiktiga trender baserade på tidigare undersökningar. Eftersom Värmlands-SOM genomförs för första gången finns inga tidsserier för Värmland. I föregående avsnitt har valda delar av den regionala SOM-undersökning som genomfördes i Värmland hösten/vintern 2010/11 analyserats. Följande kapitel behandlar utformningen av undersökningen, fältarbetet samt resultatens representativitet.

Population och urval

Den regionala undersökningen SOM-institutet genomförde i Värmland 2010 vände sig till personer bosatta i Värmlands län.[1] Undersökningen baserades på obundet slumpmässigt urval (OSU), draget ur den värmländska befolkningen. Totalt omfattar undersökningen 2 000 individer. Åldersintervallet innefattar individer i åldrarna 16–85 år. Undersökningen är inriktad på de boende i respektive kommun vilket innebär att såväl svenska som utländska medborgare ingår i urvalet.

Frågeformulär

De forskare som deltar i undersökningen har, tillsammans med SOM-institutet, formulerat de enskilda frågorna. SOM-institutet färdigställde därefter frågeformuläret. Av tabell 1 nedan framgår vilka ämnesområden som berörs i formuläret. Huvuddelen

Wallinder, Y & Bergström, A (2011) Samhälle Opinion Media – Värmland 2010 i Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländska landskap*. Cerut, Karlstads universitet och SOM-institutet, Göteborgs universitet. Karlstad University Press.

av frågorna följs av fasta svarsalternativ, med tillhörande rutor för respondenterna att kryssa i. I några fall svarar respondenten fritt i öppna frågor.

Tabell 1 Innehållsöversikt för frågeformulären i Värmlands-SOM 2010

Frågeområde	Frågenummer
Nyheter och medier	1-11
Politik, samhälle och demokrati	12-26
Regionalisering och regional utveckling	27-34
Samhälle och service	35-39
Kultur, identitet och livsstil	40-52
Globalisering	53-54
Arbetsliv	55-64
Valet 2010	65-67
Bakgrund	68-86

Kommentar: Frågeformulären för Värmlands-SOM återfinns i bilaga i slutet av boken.

Fältarbete

Värmlands-SOM 2010 följer i huvudsak uppläggningen av tidigare regionala SOM-undersökningar. Huvuddelen av datainsamlingsarbetet genomfördes hösten 2010. Arbetet inleddes den 24 september med att ett aviseringskort skickades till respondenterna för att informera om att de var utvalda att delta i undersökningen. Veckan därpå skickades enkäten tillsammans med ett kortare följebrev, en informationsbroschyr om SOM-institutet och dess undersökningar samt en penna. En dryg vecka senare skickades ytterligare ett kort till samtliga i urvalet med ett tack till dem som redan svarat och en påminnelse till övriga. Under resterande del av fältperioden genomfördes successivt en serie påminnelseinsatser postalt och per telefon. Den sista påminnelseinsatsen innebar att de som tidigare sagt ja i telefon till att delta i undersökningen fick en ny påminnelse med en enkät, övriga som ej besvarat enkäten fick en bortfallsenkät med en fråga om varför de inte kan/vill besvara undersökningen. Där fanns även möjlighet för anhörig eller andra att meddela om svarspersonen var sjuk, bortrest eller på annat sätt oförmögen att besvara undersökningen. Bland dem som svarade inom fältarbetets första två veckor lottades det ut 75 böcker med resultat från 2009 års nationella SOM-undersökning. Fältarbete avslutades formellt den 8 februari 2011.[2] I nedanstående uppställning framgår i detalj tidsramarna för fältarbetet och dess olika insatser.

Tablå 1 Fältplan Värmlands-SOM-undersökningen 2010

24 sep	Utskick av aviseringskort.
1 okt	Utskick av enkät, följebrev[1], informationsbroschyr, svarskuvert, penna.
11 okt	Utskick av tack- och påminnelsekort.
18 okt	Utskick av enkät, följebrev och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten.
28 okt	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
2 nov	Halvtidsutskick till alla som i telefon sagt att de ska delta med tack till de som redan har enkät och ny enkät till de som sagt sig behöva sådan.
9 nov	Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer och till personer som ej kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse.
23 nov	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
30 nov	Postal påminnelse till samtliga svarspersoner som ej sänt in enkäten.[2]
14 dec	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
23 dec	Postal påminnelse till samtliga svarspersoner som ej sänt in enkäten.
7 jan	Postal påminnelse till alla som tidigare sagt JA och utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt bortfallsenkät (med frågan om varför man inte önskar/kan delta) till svarspersoner utan känt telefonnummer samt personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser
24 jan	Bortfallsenkäter till resterande
8 feb	Fältarbetet avslutas

Kommentar: [1)]Det första missivet editionerades genom att det i brevet till 16-19-åringarna respektive 65-85-åringarna fanns några extra rader om att vissa frågor kan uppfattas som svåra att besvara när man är ung respektive när man lämnat arbetslivet. [2)]Följebrevet som användes i påminnelseinsatsen efter den andra telefonpåminnelsen editionerades genom ett särskilt utformat brev till gruppen 19-34 år, med budskapet att svar från dem i egenskap av unga vuxna var särskilt viktigt eftersom de var underrepresenterade bland de svarande.

Enkäterna började strömma in på allvar veckan efter det första utskicket. I början på den tredje fältveckan, 11 oktober, hade en tredjedel av dem som fått enkäten skickat tillbaka formuläret ifyllt, eller ungefär hälften av dem som slutligen kom att delta i undersökningen. Tempot på inflödet var fortsatt högt under veckorna som följde. Första veckan i november hade strax under tre fjärdedelar (73 procent) som skulle komma att delta skickat in, i början på december var siffran 90 procent och vid årsskiftet 96 procent.

Värmlands-SOM och Väst-SOM 2010 skickades ut till respondenterna samma dag, och samtliga påminnelseåtgärder ligger i fas med varandra. Som framgår av figur 1 har påminnelseåtgärderna varit mer effektiva för Värmland jämfört med Väst-SOM 2010.

Figur 1 Inflödet av enkäter i Värmlands-SOM 2010 (kumulativ procent av bruttourvalet), i jämförelse med Väst-SOM och Riks-SOM 2010

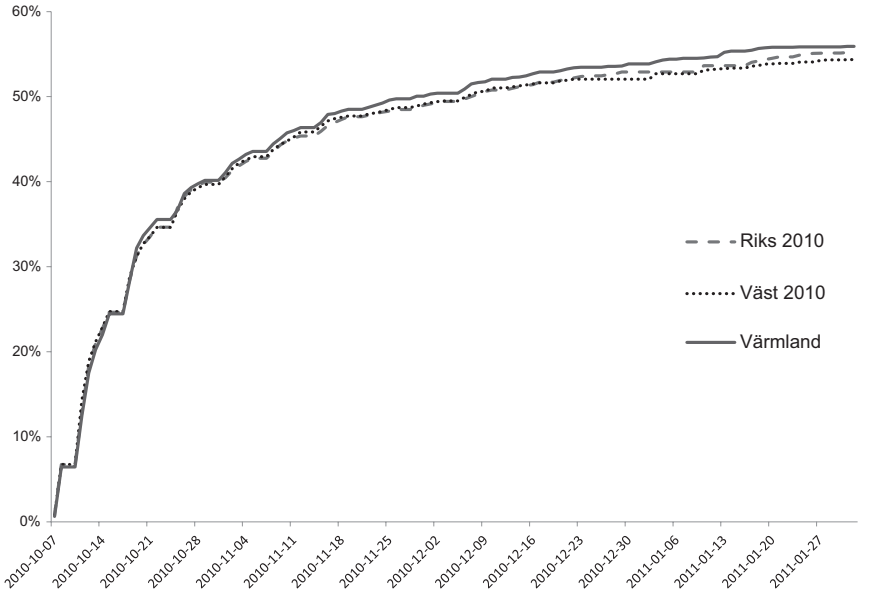

Figur 2 Inflöde av enkäter i Värmlands-SOM 2010 (antal)

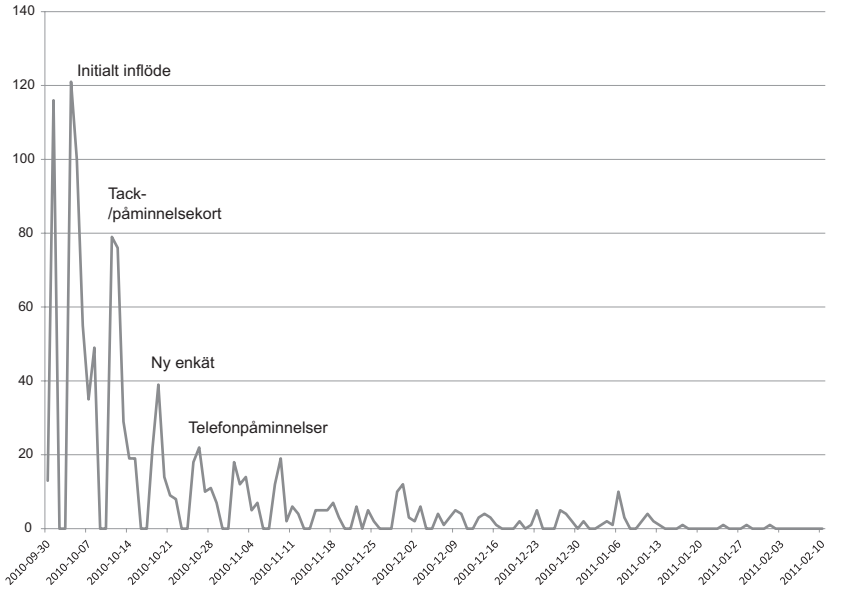

I figur 2 kan man se hur avståndet mellan den översta punkten och den undre ökar något dagarna efter de första påminnelseinsatserna. Det gäller särskilt den första postala påminnelsen, men också den första telefonpåminnelsen. Urvalsgruppernas något olika intresse av att delta i denna typ av undersökning ligger till grund för fältperiodens långa tidsspann. Om fältstopp daterats till årsskiftet hade reliabiliteten avseende ålder, kön och geografisk tillhörighet varit sämre, något som ligger i linje med tidigare erfarenheter.

När fältarbetet avslutades den 8 februari 2011 var bruttosvarsfrekvensen – dvs. andelen inkomna enkäter av antalet utskickade – 56 procent för hela Värmlands-SOM 2010. För Väst-SOM 2010 var bruttosvarsfrekvensen 55 procent vid motsvarande tidpunkt (jfr Elmquist och Bergström, 2012).

Inflödet för Värmlandsformuläret följde i huvudsak samma mönster som Väst-SOM under fältperioden. Som framgår av figur 1 är svarsfrekvensen något högre jämfört med Väst-SOM 2010. Svarsbenägenheten i Värmlands-SOM 2010 ligger något över de tre senaste årens Väst-SOM undersökningar, men inflödet är betydligt under genomsnittet för 1994-2004 års undersökningar.

Svarsfrekvens och bortfall

Från bruttourvalet bortdefinieras normalt utöver avlidna även de personer i urvalet som är långtidssjukskrivna, har flyttat från orten m.m. (se kommentar i tabell 2). SOM-undersökningarna har sedan starten 1986 haft en relativt hög svarsfrekvens. För samhällsvetenskapliga postenkäter har svarsfrekvensen tidigare brukat ligga på mellan 60 och 70 procent, men det har under senare år blivit svårare att nå dessa nivåer. SOM-institutets befolkningsundersökningar är inget undantag. De rikstäckande undersökningarna har en genomsnittlig svarsfrekvens sedan 1986 på 66 procent (Nilsson & Vernersdotter 2011). Väst-SOM har sedan 1992 en genomsnittlig svarsfrekvens på 64 procent (Elmqvist & Bergström, 2012). Nettoresultatet för Värmlands-SOM-undersökningen på 61 procent ligger således under genomsnittet.

Tabell 2 Svarsfrekvens Värmlands-SOM 2010, i jämförelse med Väst-SOM 2010 och Riks-SOM 2010

	Bruttourval	Nettourval	Antal svar	Svarsfrekvens (brutto)	Fältarbete utfört av
Värmland 2010	**2 000**	**1 831**	**1 120**	**56 %**	***Kinnmark***
Väst 2010	6 000	5 506	2 173	55 %	*Kinnmark*
Riks 2010	9 000		3 295	56 %	*Kinnmark*

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas adress okänd, avflyttad, sjuk, institutionell vård, bortrest under fältperioden, studier på annan ort, militärtjänstgöring, ej svensktalande, bosatt, studerar eller arbetar utomlands, förståndshandikappad samt avliden.

Av det ursprungliga urvalet om 2 000 personer (bruttourval) var det 1 120 personer som besvarade enkäten. Som framgår av tabell 3 kan 169 personer definieras bort som naturligt bortfall, en något lägre andel jämfört med de senaste årens regionala SOM-undersökningar. Till största del utgörs gruppen naturligt bortfall av personer med okänd eller felaktig adress (25 procent), flyttat utomlands (18 procent) samt personer som är sjuka/avlidna (21 procent). Dessa grupper svarar tillsammans för 64 procent av det naturliga bortfallet. En annan grupp av betydelse i det naturliga bortfallet är de som uppger att de inte talar svenska, 12 procent. Genom att definiera bort det naturliga bortfallet ökas svarsfrekvensen med fem procentenheter.

Tabell 3 Svarande och bortfall i Värmlands-SOM-undersökningen 2010

	Värmlands-SOM 2010	Väst-SOM 2010	Riks-SOM 2010
Ursprungligt urval (brutto)	2 000	6 000	9 000
Bortdefinierade (naturligt bortfall)	169	497	707
Nettourval	1 831	5 506	8 302
Antal svarsvägrare/ej anträffbara	711	2 173	3 295
Antal svarande	1 120	3 276	5 007
Svarsfrekvens brutto	56 %	55 %	56 %
Svarsfrekvens netto	61 %	59 %	60 %

Under fältarbetet, i första hand i samband med telefonpåminnelser, har de personer som tagit kontakt och meddelat att de inte önskar delta i undersökningen fått frågan varför. Totalt har 180 personer angivit skäl till varför de inte vill delta i Värmlands-SOM-undersökningen. Tidsskäl är den mest frekvent angivna orsaken till att inte delta (35 procent), därefter att ”frågorna är ointressanta” (25 procent), ”det är för många frågor” (15 procent) och att man av princip inte deltar i denna typ av undersökning (14 procent). Mönstret för den värmländska undersökningen är detsamma som för den regionala Väst-SOM-undersökningen och den nationella Riks-SOM-undersökningen samma år (Nilsson & Vernersdotter 2011). I vare sig de regionala (Väst-SOM och Värmlands-SOM) eller i den nationella SOM-undersökningen (Riks-SOM) är principiella invändningar mot att delta i den här typen av undersökningar eller krav på ersättning vanliga skäl för att avstå att delta, något som det ibland spekuleras i (se tabell 4).[3]

Kodning av öppna svar

Som tidigare nämnts består frågorna i Värmlands-SOM till största delen av fasta svarsalternativ, med tillhörande rutor för respondenterna att kryssa i. I de fall då frågan saknat fasta svarskategorier har respondenten fått svara helt öppet genom fritext. I tidigare regionala SOM-undersökningar, och så även i Värmlands-SOM 2010, har respondenten givits utrymme att definiera de tre viktigaste problemen i å ena sidan den kommun där man bor och å andra sidan den region som man tillhör. För att systematisera dessa svar har SOM-institutets medarbetare utgått ifrån ett kodschema. Med utgångspunkt i detta har de samhällsproblem som respondenten definierat placerats in i lämplig kategori. För att uppnå jämförbarhet över tid med tidigare regionala SOM-undersökningar har kodningsarbetet för Värmlands-SOM anpassats till kodschemat för Väst-SOM.[4]

Tabell 4 Specificerade skäl till att inte vilja delta i Värmlands-SOM 2010, i jämförelse med Väst-SOM 2010 och Riks-SOM 2010

	Värmlands-SOM 2010	Väst-SOM 2010	Riks-SOM 2010
Frågorna är för svåra	3	5	4
Frågorna är ointressanta	25	14	15
För många frågor	15	10	11
Har inte tid	35	37	38
Vill av princip inte delta i denna typ av undersökningar	14	25	21
Litar inte på anonymiteten	5	4	2
Deltar inte utan ersättning	2	5	3
Annat	-	-	6
Summa procent	100	100	100
Antal personer	180	521	713

Kommentar: Informationen är hämtad via telefonpåminnelserna, via den ”bortfallsenkät” som bifogas sista påminnelsen samt från kontakter med respondenter som hört av sig under fältarbetets gång.

Svarsbenägenhet i olika grupper

En analys av svarsbenägenheten i Värmlands-SOM-undersökningen visar hur olika grupper av människor deltar i olika utsträckning. Denna typ av skillnader kan ha stor betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är underrepresenterad i undersökningen och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övriga, blir också studiens generella resultat mindre giltiga för denna grupp.

Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara variationer i svarsmönster för enskilda frågor. I tabell 5 redovisas svarsbenägenheten efter kön och ålder samt i tabell 6 för delregioner i Värmland[5] och kommuntillhörighet.

För att få en kontextuell uppfattning om svarsbenägenheten i Värmlandsundersökningen jämförs i det följande Värmlands-SOM 2010 med tidigare års Väst-SOM-undersökningar. Sedan 1995 har det funnits en skillnad mellan mäns och kvinnors benägenhet att delta i Väst-SOM-undersökningen i det att männen är mindre svarsbenägna än kvinnorna. I slutet av 1990-talet var skillnaderna mellan mäns och kvinnors svarsbenägenhet som störst. Sedan 2001 års undersökning har vi dock kunnat se ett ganska stabilt mönster där skillnaden i svarsfrekvens ligger mellan fem och åtta procentenheter (Johansson & Jacobsson 2011). För 2010 års Värmlands-SOM-undersökning är skillnaden 8 procentenheter.

Vi ser också i tabell 5 hur svarsbenägenheten varierar med ålder. Om vi ser på hur utvecklingen av svarsbenägenhet för olika åldersgrupper har varit sedan Väst-SOM-undersökningarna startade 1992 är de övergripande trenderna som följer: yngre svarar i allt sämre utsträckning, medan äldre deltar i större utsträckning och medelålders ligger på en stabil nivå. Undantaget från denna trend är den äldsta gruppen, 80–85-åringarna, som sedan 2001 har minskat. Åldersgruppernas spridning har med åren blivit större. Skillnaden mellan åldersgrupperna med högst respektive lägst svarsandelar har från att ha legat på 11 procentenheter de första undersökningsåren ökat till 36 procentenheter 2009. Genomsnittligt, under de fem senaste undersökningsåren, gäller att 20–29-åringarna svarar i lägst utsträckning och 60–69-åringarna i högst; 16–19-åringarna har dock från att ha legat på en hög nivå under mitten av 1990-talet haft en tydligt nedåtgående trend och har 2009 tillsammans med 20–29-åringarna den lägsta svarsandelen med drygt 42 procent svarande (Johansson & Jacobsson 2011).

I tabell 5 framgår att svarsbenägenheten i Värmlands-SOM-undersökningen är i enlighet med mönstret från tidigare års regionala SOM-undersökningar. Intressant är att den näst äldsta gruppen, 70–79-åringarna, har en svarsfrekvens på 83 procent, nästan dubbelt så hög som de två yngsta grupperna, 16–29-åringarna. Skillnaden mellan dessa två åldersgrupper med högst respektive lägst svarsandelar är 39 procentenheter, större än vad skillnaden någonsin varit i Väst-SOM (se Elmqvist & Bergström 2012).

Tabell 5 Svarsandelar (netto) i olika grupper, Värmlands-SOM, Väst-SOM samt Riks-SOM 2010 (procent)

År	Värmlands-SOM 2010	Väst-SOM 2010	Riks-SOM 2010
TOTALT	61	59	60
Kön			
Kvinnor	65	64	64
Män	57	55	57
Ålder			
16–19 år	44	50	50
20–29 år	44	40	42
30–39 år	52	45	48
40–49 år	53	55	58
50–59 år	70	58	67
60–69 år	72	63	76
70–79 år	83	73	81
80–85 år	69	69	76

Kommentar: Jämförelse mellan samtliga tre SOM-undersökningar som genomfördes under 2010. Fältstart för Riks-SOM 2010 var en vecka före de övriga två. I övrigt har liknande påminnelseåtgärder vidtagits för samtliga tre undersökningar.

Av uppställningen per delregion i tabell 6 framgår att det är boende i östra Värmland som uppvisar den bästa svarsviljan i Värmlands-SOM 2010 (67 procent). Därefter är skillnaderna i svarsbenägenhet mellan de olika delregionerna små, ungefär 60 procent i respektive delregion har svarat.

Uppdelningen per kommun i Värmland visar på skillnader i svarsbenägenhet inom regionen. Svarsfrekvensen är högst i Forshaga kommun (74 procent), Sunne (72 procent) och Hagfors (70 procent). Därefter följer kommunerna Hammarö, Torsby, Kil och Kristinehamn med svarsandelar på strax under 70 procent. Totalt skiljer det 46 procentenheter mellan den kommun som hade högst svarsfrekvens (Forshaga – 74 procent) och den kommun som hade lägst svarsfrekvens (Munkfors – 28 procent). Tilläggas bör att Munkfors är den minsta kommunen i Värmland. Det totala antalet respondenter som ingick i urvalet, som var bosatta i Munkfors kommun, uppgick till 18 personer. Av dessa hade fem respondenter svarat på enkäten.

Tabell 6 Svarsandelar (netto) fördelat över geografiskt område, Värmlands-SOM 2010 (procent)

	Värmland 2010	Antal
TOTALT	61	1 831
Delregioner i Värmland		
- Karlstadsområdet	60	544
- Östra Värmland	67	153
- Västra Värmland	62	227
- Norra Värmland	59	196
Kommuner		
Karlstad	57	331
Arvika	57	99
Eda	61	41
Filipstad	59	45
Forshaga	74	56
Grums	56	38
Hagfors	70	66
Hammarö	68	73
Kil	66	46
Kristinehamn	65	94
Munkfors	-	-
Storfors	-	-
Sunne	72	63
Säffle	58	60
Torsby	68	62
Årjäng	-	-

Kommentar: För detaljerad redovisning av delregionerna i Värmland, se slutnot 5. Värden som är <40 redovisas ej.

Betydelsen av påminnelser för svarsbenägenhet i olika grupper

Vid uppläggningen av fältarbetet för en enkätstudie måste svarsfrekvens och kvalitet i svar vägas mot tillgängliga resurser i form av tid och pengar. Påminnelsearbetet under fältarbetet är både kostsamt och tidskrävande. Erfarenheten säger dock att svarsfrekvensen för en undersökning utan påminnelseinsatser blir lägre och att vissa grupper tenderar att bli underrepresenterade. Tidigare regionala SOM-undersökningar visar att yngre respondenter skulle vara underrepresenterade om påminnelseåtgärder aldrig vidtagits, något som stärks av nedanstående redogörelse för utfallet i Värmlands-SOM 2010 (Johansson & Jacobsson 2011).

I Värmlands-SOM 2010 hade 22 procent (250 respondenter) av dem som slutligen kom att besvara undersökningen returnerat sin enkät ifylld senast dagen då den första påminnelsen nådde respondenterna den 11 oktober. Om vi valt att avsluta undersökningen i samband med detta hade i första hand skevheten i ålder varit betydligt större än slutresultatet av undersökningen. Gruppen 16–29 år skulle i högre grad bli underrepresenterad (utgör 1 procent av respondenterna efter den första påminnelsen och 4 slutligen), medan gruppen 65–85 år skulle blivit överrepresenterad. För att få ungdomar att besvara undersökningen krävs fler påminnelser samt påminnelser senare under fältperioden. Även sammansättningen avseende subjektiv klassposition påverkas något av fältarbetets längd. Personer som definierar sitt hem som tjänstemannahem och högre tjänstemannahem sjunker något i andel med ett längre fältarbete. Andelen som definierat sig som tjänstemän hade varit 39 procent om fältarbetet avslutats i november, till skillnad från det slutgiltiga resultatet i februari då andelen respondenter som definierar sig som tjänstemän var 32 procent.

Under fältarbetet med SOM-undersökningarna används olika former av påminnelseinsatser. Initialt under fältperioden påminns och uppmanas respondenterna att delta genom postala påminnelseinsatser. Under den andra hälften av fältperioden inkluderas även telefon-påminnelser i fältarbetet. Telefoninsatserna syftar dels till att öka inflödet och få fler att besvara undersökningen, dels till att få kännedom om det naturliga bortfallet, dvs. den grupp som av en eller annan anledning inte har möjlighet att besvara undersökningen. Det är alltid svårt att utvärdera och avgöra vilken betydelse enskilda insatser har, speciellt under den senare delen av fältperioden. Enskilda svar kan heller inte kopplas till specifika insatser.

När den första telefoninsatsen inleddes 2010-10-28 saknades svar från 1 037 respondenter. För 872 av dessa, 84 procent, erhölls hemtelefonnummer via Concilia AB, företaget som skötte telefonpåminnelserna.[6] Ett första viktigt resultat av telefonpåminnelserna är att få uppgifter om det naturliga bortfallet. Genom telefonkontakt fick vi ytterligare information om ett antal som kunde föras till gruppen sjuka/handikappade, långvarit bortresta, icke svensktalande etc. Förutom information om det naturliga bortfallet svarade 355 personer att de kunde tänka sig att besvara undersökningen. En dryg fjärdedel av den gruppen sa att de behövde en ny enkät. Att svara att man kan tänka sig att delta i undersökningen när man blir uppringd betyder inte att man faktiskt besvarar undersökningen. Det är därför intressant att undersöka kvaliteten i de ”positiva svar” man får i samband med telefonpåminnelsen, dvs. hur många av dem som svarat att de kan tänka sig att delta som besvarar undersökningen. I samband med andra telefoninsatsens början hade drygt en tredjedel (127/355) av dem som sagt att de skulle svara besvarat undersökningen.

Som framkommit tenderar ungdomar och män att besvara enkäten något senare under fältperioden relativt äldre och kvinnor. Därför finns också skäl att anta att telefonpåminnelserna är mer centrala för att få dessa grupper att besvara undersökningen. Analyserna visar att ungdomar även sent i fältperioden i högre grad säger att de ska besvara undersökningen, medan äldre grupper säger att de inte vill delta.

Det finns således en större potential att även sent under fältarbetet få svar från ungdomar genom telefonkontakt.

Representativitet i undersökningen

Syftet med Värmlands-SOM-undersökningen är undersöka vanor, attityder och beteenden i befolkningen boende i Värmland. Frågan är hur väl Värmlands-SOM avspeglar sammansättningen av befolkningen, det dragna urvalet samt de personer som besvarat undersökningen? I tabell 7a finns en fullständig redovisning som tydliggör skillnader mellan befolkningen i sin helhet, bruttourvalet samt nettourvalet.

Tabell 7a Fördelning över invånare i Karlstad och övriga Värmland i befolkningen, urvalet respektive i inkomna enkäter i Värmlands-SOM 2010 (procent)

Grupp	Karlstad[1]	Övriga Värmland	Summa	Antal
Befolkning	31	69	100	222 412
Urval (brutto)	32	68	100	2 000
Nettourval	32	68	100	1 831
Svarande	30	70	100	1 120

Kommentar: [1)] Med området Karlstad menas här (till skillnad från tabell 6) de som bor i Karlstad kommun, detta för att kunna använda SCB: s befolkningsdata. För nettourval, se tabellkommentar i tabell 2.

Tabell 7b Fördelning över invånare i Karlstad och övriga Värmland i befolkningen, urvalet respektive i inkomna enkäter i Värmlands-SOM 2010 (procent)

Grupp	Karlstad-området	Norra Värmland	Östra Värmland	Västra Värmland	SUMMA	Antal
Befolkning	46	16	15	23	100	222 412
Urval (brutto)	49	16	14	21	100	2 000
Nettourval	50	16	13	21	100	1 831
Svarande	49	17	14	20	100	1 120

Kommentar: Delregionerna i Värmland bygger på kommunkod enligt följande geografiska indelning: *Karlstadsområdet* (Karlstad, Grums, Hammarö, Forshaga, Kil), *Norra Värmland (*Torsby, Sunne, Hagfors, Munkfors), *Östra Värmland* (Kristinehamn, Filipstad, Storfors), *Västra Värmland* (Arvika, Årjänga, Eda, Säffle).

Jämför vi fördelningen mellan invånare i Karlstad respektive övriga Värmland hos de svarande med den hos befolkningen och de dragna urvalen, ser vi en mycket god överensstämmelse (tabell 7a & 7b).

Om vi gör samma typ av jämförelse beträffande ålderssammansättningen – det vill säga jämför fördelningen hos befolkningen, urvalen och de svarande – kan vi se att representativiteten för olika åldersgrupper i Värmlands-SOM trots en låg svarsbenägenhet generellt är god (tabell 8). Mönstret totalt sett för de senaste årens Väst-SOM-undersökningar är – grovt sett – att de under 50 år är något underrepresenterade bland de svarande och de över 50 år är något överrepresenterade. Jämför vi med Väst-SOM-data bakåt i tiden, sedan 1992, är mönstret som följer. I huvudsak är det 50–64-åringarna som är överrepresenterade och 16–29-åringarna som är underrepresenterade. I Värmlands-SOM 2010 är gruppen 50–80 i år klart överrepresenterad och den yngre åldersgruppen klart underrepresenterad. Det är också här de största skillnaderna på 16 procentenheter återfinns. Noteras bör att tidigare studier inom ramen för SOM-institutet har visat att skillnader i könsfördelning (liksom åldersfördelning) mellan befolkning, urval och svarandegrupp har en mycket liten inverkan på svarsmönster (Johansson & Jacobsson 2011).

Tabell 8 Åldersgruppernas fördelning i hela urvalet respektive i inkomna enkäter och åldersfördelningen hos befolkningen i Värmland 2010 (procent)

	Åldersgrupp					
Grupp	16–29	30–49	50–64	65–85	Summa	Antal
Befolkning	21	30	25	24	100	222 412
Urval (brutto)	21	30	25	24	100	2 000
Nettourval	20	31	26	23	100	1 831
Svarande	14	26	30	30	100	1 120

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från www.scb.se/databaser.

Vi har tidigare konstaterat att svarsbenägenheten är lägre bland män än bland kvinnor i de senaste årens SOM-undersökningar. I tabell 9 kan vi se att fördelningen i såväl Värmlands befolkning som i det urval som dragits ur denna population är jämn, med en lika stor andel kvinnor som män. Den något högre andelen kvinnor som deltar i undersökningen innebär dock att svaren kan rymma en viss skevhet ifråga om könsrepresentation.

Tabell 9 Könsfördelning hos befolkningen, i urvalet och bland de svarande (procent)

	Kön		
Grupp	Män	Kvinnor	Summa
Befolkningen	50	50	100
Bruttourval	51	49	100
Nettourval	51	49	100
Svarande	47	53	100

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från www.scb.se/databaser.

Vid analyser av materialet från Värmlands-SOM 2010 bör man vara medveten om att befolkningen i Karlstadsområdet skiljer sig något från de boende i övriga delar av Värmland, exempelvis med avseende på skillnader i ålderssammansättning och utbildningsnivå.

I tabell 10 kan vi se fördelningen för svarandegruppen avseende förvärvsställning och medborgarskap. Här framträder vissa demografiska strukturskillnader med något fler förvärvsarbetande, färre ålderspensionärer och färre utländska medborgare i storstadsregionen jämfört med övriga Värmland. Andelen studerande är betydligt högre i Karlstad relativt övriga Värmland. Samtidigt finns en högre andel ålders- samt förtidspensionärer i övriga regionen.

Tabell 10 Fördelning per förvärvsställning och medborgarskap i Värmlands-SOM 2010 (procent)

	Karlstad[1]	Hela Värmland	Differens
Förvärvsställning			
Förvärvsarbete	54	52	+2
Arbetsmarknadspolitisk åtgärd	2	2	-
Arbetslös	6	4	+2
Ålderspensionär/ avtalspensionär	24	31	-7
Sjuk/Aktivitetsersättning[2]	3	3	-
Studerande	12	8	+4
Annat	-	-	-
Medborgarskap			
Svenskt	97	95	+2
Utländskt	2	4	-2
Både svenskt och utländskt	1	1	1

Kommentar: 1) Med området Karlstad menas de respondenter som enligt urvalsdata bor i Karlstad kommun och som i enkäten svarat att de bor i kommunens centralort 2) Sjuk- och aktivitetsersättning är benämningen på tidigare förtidspensionär

Sammanfattningsvis

De resultat som presenterats i detta kapitel visar sammantaget på att Värmlands-SOM-undersökningen genererat ett datamaterial som väl representerar olika grupper i den värmländska befolkningen. En ytterligare bekräftelse på detta är att vid en jämförelse med den regionala Väst-SOM-undersökningen kan det konstateras att svarsmönstren mellan de olika undersökningarna skiljer sig endast marginellt. På det hela taget visar jämförelserna i detta kapitel – över tid, med andra regionala och nationella undersökningar samt inom undersökningen – att de svarande i Värmlands-SOM 2010 som grupp betraktat är mycket lika befolkningen i Värmland.

Noter

1 De kommunerna som ingick i urvalet är Kil, Eda, Torsby, Storfors, Hammarö, Munkfors, Forshaga, Grums, Årjäng, Sunne, Karlstad, Kristinehamn, Filipstad, Hagfors, Arvika och Säffle.

2 Fältarbetet för Värmlands-SOM 2010 genomfördes i samarbete med Kinnmark Information AB. Kinnmark Information AB har ombesörjt urvalsdragning, utskick av formulär och påminnelser, telefonuppföljning (i samarbete med Consilia Information), scanning av formulären samt datauppläggning. SOM-institutet har stått för undersökningens upplägg och utformning; framtagning av frågeformulär och övrigt material som skickats ut, kodning av öppna svar och iordningställning av den slutliga datafilen. Kodningen av öppna svar har genomförts av biträdande forskare Frida Vernersdotter, Jonas Hägglund, Nicki Khorram-Manesh och Ylva Mattsson-Wallinder.

3 Forskning om skäl till deltagande i enkätundersökningar kan visa på liknade resultat, det vill säga att skälen för att inte delta är tidsrelaterade samt av mer principiell karaktär (se exempelvis Loosveldt & Storms 2008).

4 För utförlig beskrivning av kodschemat, se kodboken för Värmlands-SOM 2010.

5 Delregionerna i Värmland bygger på kommunkod enligt följande geografiska indelning: *Karlstadsområdet* (Karlstad, Grums, Hammarö, Forshaga, Kil), *Norra Värmland (*Torsby, Sunne, Hagfors, Munkfors), *Östra Värmland* (Kristinehamn, Filipstad, Storfors), *Västra Värmland* (Arvika, Årjäng, Eda, Säffle).

6 Mobiltelefonnummer inkluderas ej i den första nummersökningen. Inför den andra och tredje telefonpåminnelsen kompletterades uppgifterna med mobiltelefonnummer i de fall hemtelefonnummer saknades. Samtliga uppgifter erhölls via det företag som skötte telefonpåminnelserna, Consilia AB. Ett växande problem är att många respondenter, framförallt unga, saknar fast hemtelefon. Det är dubbelt så stor andel som saknar hemtelefon i ungdomsgruppen i jämförelse med andelen som saknar fast hemtelefon i den äldsta åldersgruppen. En tänkbar

förklaring till detta kan vara att det är fler i ungdomsgruppen som inte står för sitt eget abonnemang.

Referenser

Elmqvist, Tobias & Bergström, Annika (2012). ”Samhälle Opinion Media Västra Götaland 2010”. I Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag.* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Johansson, Susanne & Jacobsson, Hannes (2011) ”Samhälle, opinion media Västra Götaland 2009”. I Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum.* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Loosveldt, Geert & Storms, Vicky (2008) Measuring public opinions about surveys. International journal of public opinion research, Vol 20:1.

Nilsson, Åsa & Vernersdotter, Frida (2011) ”Den nationella SOM-undersökningen 2010”. I Holmberg, Sören, Lennart Weibull och Henrik Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

www.scb.se. Statistikdatabaser, befolkningen.

FÖRFATTARNA

Lars Aronsson, professor, kulturgeografi, Cerut, KAU

Anna Bendz, fil dr, statsvetenskap, GU

Annika Bergström, docent, JMG, SOM, GU

Lotta Braunerhielm, universitetslektor, kulturgeografi, Cerut, KAU

Serena Cinque, fil dr, Globala studier, GU

Christer Clerwall, universitetslektor, MKV, KAU

Ida Grundel, doktorand, kulturgeografi, Cerut, KAU

Leena Hagsmo, doktorand, kulturgeografi, Cerut, KAU

Sören Holmberg, professor, statsvetenskap, SOM, GU

André Jansson, professor, MKV, KAU

Michael Karlsson, universitetslektor, MKV, KAU

Johan Lindell, doktorand, MKV, KAU

Johan Martinsson, fil dr, statsvetenskap, SOM, GU,

Ylva Wallinder, biträdande undersökningsledare, SOM, GU

Tomas Mitander, doktorand, statsvetenskap, Cerut, KAU

Lennart Nilsson, docent, offentlig förvaltning, SOM, GU och Cerut, KAU

P O Norell, universitetslektor, KAU och Högskolan i Hedmark

Annelie Sjölander-Lindqvist, fil dr, Globala studier, GU

Jan Strid, universitetslektor, JMG, GU

Lennart Weibull, professor, JMG, SOM, GU

Andreas Öjehag Pettersson, doktorand, statsvetenskap, Cerut, KAU

Förkortningar:

Cerut	Centrum för forskning om regional utveckling, Karlstads universitet, KAU
JMG	Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet, GU
MKV	Medie- och kommunikationsvetenskap, Karlstads universitet
SOM	SOM-institutet, Samhälle, Opinion, Medier, Göteborgs universitet

ADRESSER

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
SE 405 30 GÖTEBORG

E-postadress: info@som.gu.se
Hemsida: www.som.gu.se

Cerut, Centrum för forskning om
regional utveckling
Karlstads universitet
651 88 KARLSTAD

information@kau.se
www.kau.se/cerut

Om du vill kontakta någon av de medverkande författarna i *Värmländska landskap* följer här e-postadresser.

Namn	E-postadress
Lars Aronsson	lars.aronsson@kau.se
Anna Bendz	anna.bendz@pol.gu.se
Annika Bergström	annika.bergstrom@jmg.gu.se
Lotta Braunerhielm	lotta.braunerhielm@kau.se
Serena Cinque	serena.cinque@globalstudies.gu.se
Christer Clerwall	christer.clerwall@kau.se
Ida Grundel	ida.grundel@kau.se
Leena Hagsmo	leena.hagsmo@kau.se
Sören Holmberg	soren.holmberg@pol.gu.se
André Jansson	andre.jansson@kau.se
Michael Karlsson	michael.karlsson@kau.se
Johan Lindell	johan.lindell@kau.se
Johan Martinsson	johan.martinsson@som.gu.se
Tomas Mitander	tomas.mitander@kau.se
Lennart Nilsson	lennart.nilsson@gu.se
P O Norell	p.o.norell@kau.se
Annelie Sjölander-Lindqvist	annelie.solander-lindqvist@globalstudies.gu.se
Jan Strid	jan.strid@jmg.gu.se
Ylva Wallinder	-
Lennart Weibull	lennart.weibull.jmg.se
Andreas Öjehag Pettersson	andreas.ojahag@kkau.se

Bilagor

VÄRMLAND

SOM-INSTITUTET

SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2010

GÖTEBORGS UNIVERSITET

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är mycket intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du inte alls är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	■	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.
Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här: ☒ Kryssa ej så här: ☐

Använd helst kulspetspenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

FORMULÄRETS INNEHÅLL

1–11 Nyheter & medier
12–26 Politik, samhälle & demokrati
27–34 Regionalisering & regional utveckling
35–39 Samhälle & service
40–52 Kultur, identitet & livsstil
53-54 Globalisering
55-64 Arbetsliv
65-67 Valet 2010
68–86 Bakgrund

NYHETER & MEDIER

Fråga 1 **Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?**

	Dagligen	5–6 dgr/ vecka	3–4 dgr/ vecka	1–2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Värmlandsnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Norska tv-nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalnyheter i radio Värmland/P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 **Läser eller tittar du i någon morgontidning regelbundet och i så fall hur ofta? Frågan gäller <u>inte</u> läsning på internet.**

	6–7 dagar per vecka	4–5 dagar per vecka	2–3 dagar per vecka	Någon dag per vecka	Mer sällan	Aldrig
Nya Wermlands-Tidningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Värmlands Folkblad	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan svensk morgontidning:						
..... *(morgontidningens namn)*	☐	☐	☐	☐	☐	
.....	☐	☐	☐	☐	☐	
Norsk morgontidning:						
.....	☐	☐	☐	☐	☐	

☐ *Jag läser <u>aldrig</u> någon morgontidning <u>på papper</u>*

Fråga 3 **Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?**

	6–7 dagar per vecka	4–5 dagar per vecka	2–3 dagar per vecka	Någon dag per vecka	Mer sällan	Aldrig
..... *(morgontidningens namn)*	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐

☐ *Jag läser <u>aldrig</u> någon morgontidning <u>på internet</u>*

Fråga 4 **Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?**

☐ Ja, på: .....*(morgontidningens namn)*

☐ Nej

Fråga 5 **Om du har en morgontidningsprenumeration, har du själv funderat på att upphöra med den/någon av de prenumerationer du nu har eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?**

Nej	Ja, någon enstaka gång	Ja, flera gånger	Tveksam/ vet ej	*Jag prenumererar ej på någon morgontidning*
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 6 **Hur viktigt anser du att följande egenskaper är vid val av morgontidning?**

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Annonserna	☐	☐	☐	☐	☐
Den politiska linjen	☐	☐	☐	☐	☐
De lokala nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksnyheterna	☐	☐	☐	☐	☐
Utrikesnyheterna	☐	☐	☐	☐	☐
Sportsidorna	☐	☐	☐	☐	☐
Att tidningen har lågt prenumerationspris	☐	☐	☐	☐	☐
Att tidningen har många sidor	☐	☐	☐	☐	☐
Att man får tidningen tidigt på morgonen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 7 **Det finns delade meningar om de åsikter som en tidning har i sina ledare märks på de vanliga nyhetssidorna. Anser du att den morgontidning du mest regelbundet läser på något sätt brukar visa sina politiska åsikter på nyhetssidorna?**

I mycket hög grad	I ganska hög grad	I mindre grad	Inte alls	Ingen uppfattning	*Läser inte någon morgontidning regelbundet*
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 8 **Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?**

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
...i mobilen	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
...i mobilen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 9 **Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?**

	6–7 dagar per vecka	4–5 dagar per vecka	2–3 dagar per vecka	Någon dag per vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4/Radio Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan privat radiokanal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närradiokanal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Norsk radiokanal	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 10 **Hur viktigt anser du det är att känna till de större nyheterna från följande områden?**

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Karlstadsområdet	☐	☐	☐	☐	☐
Norra Värmland	☐	☐	☐	☐	☐
Östra Värmland	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Värmland	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐
Stockholm	☐	☐	☐	☐	☐
Oslo	☐	☐	☐	☐	☐

Annat område: .....

Fråga 11 **Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?**

Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

↳ *Gå vidare till fråga 12.*

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala medier *(ex. MSN Facebook, MySpace, Twitter)*	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt/beställt varor eller tjänster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort bankärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort ärenden hos myndighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt musiktjänst *(ex. Spotify, Last.fm)*	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik på debattforum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt kommunens hemsida	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt landstingets hemsida	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

POLITIK, SAMHÄLLE & DEMOKRATI

Fråga 12 **Hur intresserad är du i allmänhet av politik?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 13 **Hur intresserad är du av politik när det gäller:**

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Värmland	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 **Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i den kommun där du bor? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.**

.....

.....

Fråga 15 **Vilken eller vilka frågor eller problem anser du är viktigast i dag i Värmland? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.**

.....

.....

Fråga 16 **På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Värmland	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 **Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?**

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 18 **Vilket parti tycker du bäst om i dag?**

☐ Vänsterpartiet ☐ Moderaterna ☐ Feministiskt initiativ
☐ Socialdemokraterna ☐ Kristdemokraterna ☐ Piratpartiet
☐ Centerpartiet ☐ Miljöpartiet ☐ Sjukvårdspartiet i Värmland
☐ Folkpartiet ☐ Sverigedemokraterna ☐ Annat parti: .....

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

☐ Ja, mycket övertygad ☐ Ja, något övertygad ☐ Nej

Fråga 19 **Skulle du kunna tänka dig att åta dig ett politiskt uppdrag för det parti du sympatiserar med som gäller:**

	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, troligen inte	Nej, absolut inte
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐
Landstinget i Värmland	☐	☐	☐	☐

☐ *Jag sympatiserar inte med något politiskt parti*

Fråga 20 **Vilka möjligheter anser du att du har när det gäller att påverka politiska beslut i:**

	Mycket goda möjligheter	Ganska goda möjligheter	Varken goda eller dåliga möjligheter	Ganska dåliga möjligheter	Mycket dåliga möjligheter	Ingen uppfattning
EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Landstinget i Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 21 **Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?**

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Koncentrera specialistsjukvård till storsjukhusen	☐	☐	☐	☐	☐
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐
Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen	☐	☐	☐	☐	☐
Sälja kommunala bolag som bedriver affärsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	☐	☐	☐	☐	☐
De nordiska länderna bör gå samman och bilda en förbundsstat	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 **Hur tycker du att kommunstyrelsen i din kommun respektive landstingsstyrelsen i Värmland sköter sin uppgift?**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Kommunstyrelsen i den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Landstingsstyrelsen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 **Det finns olika sätt att som medborgare försöka åstadkomma förbättringar eller motverka försämringar i samhället. Har du de senaste 12 månaderna gjort något av följande?**

	Nej, ingen gång	Ja, en gång	Ja, flera gånger
Skrivit på en namninsamling	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐
Deltagit i partiarbete	☐	☐	☐
Arbetat i organisation, rörelse, nätverk e.d.	☐	☐	☐
Kontaktat eller medverkat i press, radio eller tv	☐	☐	☐
Deltagit i kampanj på internet, upprop via e-post, sociala medier etc.	☐	☐	☐
Bojkottat eller medvetet köpt viss produkt av politiskt, etiskt eller miljömässigt skäl	☐	☐	☐
Givit ekonomiskt stöd till ideell verksamhet	☐	☐	☐
Kontaktat politiker i kommun	☐	☐	☐
Kontaktat politiker i landsting	☐	☐	☐

Fråga 24 **Vad anser du om din kommuns respektive landstinget i Värmlands ekonomi?**

Ekonomin i:	Mycket god	Ganska god	Varken god eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Landstinget i Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 **Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?**

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen upp-fattning
EU-parlamentariker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rikspolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Landstingets politiker i Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Politiker i Region Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tjänstemän i landstinget	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tjänstemän i Region Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Länsstyrelsens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvårdens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biblioteksspersonal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lärare i grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafikens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialarbetare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handläggare vid försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handläggare vid arbetsförmedlingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Forskare vid universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 **Nedan finns ett antal påståenden som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?**

	Instämmer inte alls ↓ 1	2	3	4	5	6	Instämmer helt och hållet ↓ 7	Ingen uppfattning
Straffen för våldsbrott är för låga	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Inkomstskillnaderna i Sverige är för stora	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Straffen för ungdomar som begår brott är för höga	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det är för lätt att få bidrag som man inte är berättigad till	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pensionärer betalar för mycket skatt jämfört med löntagare	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Företagare granskas för hårt av myndigheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

REGIONALISERING & REGIONAL UTVECKLING

Fråga 27 **Hur viktiga anser du att följande verksamheter är för den framtida utvecklingen i Värmland?**

	Mycket viktig	Ganska viktig	Inte särskilt viktig	Inte alls viktig	Ingen uppfattning
Bank- och försäkringsväsende	☐	☐	☐	☐	☐
Detaljhandel	☐	☐	☐	☐	☐
Elitidrott	☐	☐	☐	☐	☐
Fordonsindustri	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidsmiljö	☐	☐	☐	☐	☐
Förpackningsindustri	☐	☐	☐	☐	☐
Hamn och sjöfart	☐	☐	☐	☐	☐
Högre utbildning/forskning	☐	☐	☐	☐	☐
Informationsteknologi	☐	☐	☐	☐	☐
Kultur	☐	☐	☐	☐	☐
Livsmedelsindustri	☐	☐	☐	☐	☐
Medicinsk industri	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöindustri	☐	☐	☐	☐	☐
Musikindustri	☐	☐	☐	☐	☐
Nöjesliv och evenemang	☐	☐	☐	☐	☐
Offentlig service	☐	☐	☐	☐	☐
Press/radio/tv	☐	☐	☐	☐	☐
Skogs-/pappersindustri	☐	☐	☐	☐	☐
Transporter	☐	☐	☐	☐	☐
Turism	☐	☐	☐	☐	☐
Verkstadsindustri	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 **Vilken av följande regioner anser du har störst påverkan på den regionala utvecklingen i Värmland?**

☐ Västra Götalandsregionen ☐ Stockholmsregionen ☐ Osloregionen ☐ Ingen uppfattning

Fråga 29 **I dag diskuteras den geografiska indelningen av Sverige när det gäller ansvaret för bland annat hälso- och sjukvård och regional utveckling. I diskussionen om en framtida regionbildning för Värmland förs det fram olika alternativ. Vilken är din uppfattning?**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Värmland bör bilda en egen regionkommun	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Värmland bör ingå i Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Värmland bör ingå i en region i Svealand	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Annat alternativ: .....

Om en regionbildning för Värmland kommer att ske, anser du då att:

☐ Alla kommuner i Värmland ska gå till samma region
☐ Olika kommuner ska kunna gå till olika regioner
☐ Ingen uppfattning

Fråga 30 **Nedan följer sex påståenden om tänkbara konsekvenser av att bilda en större region där Värmland ingår. Ange vilken din uppfattning är för vart och ett av följande påståenden.**

En större region där Värmland ingår skulle:	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer knappast	Instämmer inte alls	Ingen uppfattning
Stärka Värmlands ekonomiska utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
Innebära att delar av Värmland missgynnas	☐	☐	☐	☐	☐
Förbättra demokratin i Värmland	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaga den värmländska identiteten	☐	☐	☐	☐	☐
Förbättra möjligheterna för Värmland att hävda sig i konkurrens med andra	☐	☐	☐	☐	☐
Försämra möjligheten till god välfärds-service för medborgarna i Värmland	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 **I vilken utsträckning håller du med om följande påståenden om Karlstads roll för Värmland?**

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer knappast	Instämmer inte alls	Ingen uppfattning
Det är viktigt för Värmlands utveckling att politikerna i Karlstad intar en ledande roll	☐	☐	☐	☐	☐
Karlstad är för litet för att kunna agera som tillväxtmotor för Värmland	☐	☐	☐	☐	☐
Alltför mycket i Värmland är koncentrerat till Karlstad	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 **Har du på något av följande sätt kommit i kontakt med följande universitet/högskolor? Mer än ett kryss på varje rad kan markeras.**

	Arbetar/har arbetat vid	Studerar eller har studerat vid	Nära anhörig studerar/arbetar eller har studerat/arbetat vid	Kommer i mitt yrke i kontakt med	Ej varit i kontakt med
Karlstads universitet	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs universitet	☐	☐	☐	☐	☐
Chalmers tekniska högskola	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Skövde	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan Väst	☐	☐	☐	☐	☐
Örebro universitet	☐	☐	☐	☐	☐
Uppsala universitet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 33 **Allmänt sett, hur stort förtroende har du för följande universitet och högskolor?**

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen upp-fattning
Karlstads universitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs universitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Chalmers tekniska högskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Skövde	☐	☐	☐	☐	☐	
Högskolan Väst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Örebro universitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uppsala universitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 **Vilken är din åsikt om följande förslag gällande trafik och infrastruktur?**

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Bygga ut flygförbindelser till och från Värmland	☐	☐	☐	☐	☐
Utveckla Vänersjöfarten	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga ut tågförbindelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga ut vägnätet	☐	☐	☐	☐	☐

Om man ska satsa på utbyggnad av tågförbindelser, vilken sträcka bör man enligt dig i första hand satsa på? Markera endast ett alternativ.

☐ Karlstad–Stockholm
☐ Karlstad–Göteborg
☐ Karlstad–Oslo
☐ Karlstad–Sunne–Torsby

Om man ska satsa på utbyggnad av vägnätet, vilken sträcka bör man enligt dig i första hand satsa på? Markera endast ett alternativ.

☐ E18 Karlstad–Stockholm
☐ E45 Göteborg–Torsby–Mora
☐ E18 Karlstad–Oslo
☐ Riksväg 61 Karlstad–Arvika–Charlottenberg

SAMHÄLLE & SERVICE

Fråga 35 **Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av de former av service som anges nedan?**

	Ja, jag själv	Ej själv, men nära anhörig	Nej, varken jag själv eller nära anhörig
Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐
Kommunal grundskola	☐	☐	☐
Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐
Friskola	☐	☐	☐
Barnavårdscentral	☐	☐	☐
Sjukhus: akutvård	☐	☐	☐
Sjukhus: annan vård	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐
Privatläkare	☐	☐	☐
Folktandvården	☐	☐	☐
Privattandläkare	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐
Försäkringskassan	☐	☐	☐
Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐
Färdtjänst	☐	☐	☐
Handikappomsorg	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐
Idrottsanläggningar	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐
Fritidsverksamhet	☐	☐	☐

Fråga 36 **Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Ingen upp-fattning
1. Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Kommunal grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Friskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Barnavårdscentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Färdtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Handikappomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Fritidsverskamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22. Turism	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23. Miljövård						
24. Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
25. Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
26. Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 **Om förändringar av servicen ska göras, vilket av serviceområdena anser du att:**

Det ska i första hand satsas på: ☐ Det ska i första hand minskas på: ☐ *V.g. ange en av siffrorna 1–26 i fråga 36 ovan.*

Fråga 38 **Hur tycker du på det hela taget att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 **Allmänt sett, vilken är din uppfattning om sjukvården i Värmland i följande avseenden?**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Den medicinska kvaliteten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till vård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organisationens effektivitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personalens bemötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐

KULTUR, IDENTITET & LIVSSTIL

Fråga 40 **Ange nedan vilka föreningar/organisationer som du är medlem i samt hur aktiv du är i dessa.**

	Nej	Ja	...och jag har någon typ av uppdrag
Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐
Miljö-/naturvårdsorganisation	☐	☐	☐
Politiskt parti (inkl. kvinno-/ungdoms-förbund	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening/byalag	☐	☐	☐
Invandrarförening	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐
Pensionärsorganisation	☐	☐	☐
Hyresgäst-/bostadsrätts-/villaförening	☐	☐	☐
Jämställdhetsorganisation	☐	☐	☐
Föräldraförening	☐	☐	☐
Hembygdsförening	☐	☐	☐
Organisation för jägare	☐	☐	☐
Företagarförening	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐
Frikyrka/annan religiös organisation	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation	☐	☐	☐

Fråga 41 **Man talar ibland om att Sverige har blivit ett mångkulturellt samhälle. Anser du att denna utveckling har varit positiv eller negativ på följande områden:**

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning
Mat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kultur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Språk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Religion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lag och ordning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Företagande	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 42 **I vad mån passar följande benämningar in på vad du känner att du är? Markera på varje rad det som ligger närmast din uppfattning.**

Jag känner mig som:	1 (Passar inte alls)	2	3	4	5	6	7 (Passar helt och fullt)
Ortsbo	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Värmlänning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västsvensk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svensk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Europé	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annat:.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 **Hur väl känner du dig hemma i följande geografiska områden? Markera på varje rad det som ligger närmast din uppfattning.**

Jag känner mig hemma i:	1 (Inte alls hemma)	2	3	4	5	6	7 (Helt hemma)
Min födelseort	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den ort där jag bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där jag bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västsverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Norge	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Övriga Norden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Övriga Europa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utanför Europa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 44 **Hur upplever du följande på den ort där du bor?**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Boendemiljö	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trygghet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhörighet med andra	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Medborgarinflytande	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Företagsklimat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kultur och konst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hembygdskultur och traditioner	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturmiljö	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 **Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?**

Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
☐	☐	☐	☐

Fråga 46 **Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:**

Det går inte att lita på människor i allmänhet → Det går att lita på människor i allmänhet

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Och om du skulle använda samma skala när det gäller människor i det område där du bor?

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 47 **Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?**

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat/motionerat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit ute i naturen/friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jagat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt/snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på opera/musikal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rock-/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på konsert med klassisk musik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/mc/moped	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trädgårdsarbete/balkongodling	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit i kör eller spelat musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat/skrivit poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt tåg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rest utomlands på fritiden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rest utomlands i arbetet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Själv hjälpt/fått hjälp av någon granne	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 48 **Har du under de senaste 12 månaderna besökt något av följande evenemang?**

	Känner inte till	Ja	Nej
Arvikafestivalen	☐	☐	☐
Gammelvala, Brunskog	☐	☐	☐
Oxhälja, Filipstad	☐	☐	☐
Equality Line Horse Show, Hammarö	☐	☐	☐
Bälgspel vid landsvägskanten, Ransäter	☐	☐	☐
Ransätersstämman	☐	☐	☐
EM i Rallycross i Höljes	☐	☐	☐
Rally Sweden	☐	☐	☐
Fryksdalsdansen, Sunne	☐	☐	☐
Ishockeymatch i Löfbergs lila Arena	☐	☐	☐
Packmopedsturnén	☐	☐	☐
Musikevenemang i Löfbergs lila Arena	☐	☐	☐
Kulturevenemang i Göteborg	☐	☐	☐
Kulturevenemang i Stockholm	☐	☐	☐
Kulturevenemang i Oslo	☐	☐	☐

Fråga 49 **Har du under de senaste 12 månaderna besökt följande:**

	Flera gånger	Någon gång	Ingen gång	Har ej besökt men skulle gärna vilja besöka	*Känner ej till*
Rackstadmuseet	☐	☐	☐	☐	☐
Klässbols Linneväveri	☐	☐	☐	☐	☐
Värmlands museum	☐	☐	☐	☐	☐
Torsby Finnkulturmuseum	☐	☐	☐	☐	☐
Laxholmen, Lars Lerin, Munkfors	☐	☐	☐	☐	☐
Rottneros park	☐	☐	☐	☐	☐
Mårbacka minnesgård	☐	☐	☐	☐	☐
Ransäter hembygdsgård	☐	☐	☐	☐	☐
Mariebergsskogen	☐	☐	☐	☐	☐
Värmlandsoperan	☐	☐	☐	☐	☐
Västanå Teater	☐	☐	☐	☐	☐
Färjestad travbana	☐	☐	☐	☐	☐
Fortum Ski Tunnel Torsby	☐	☐	☐	☐	☐
Branäs Skidanläggning	☐	☐	☐	☐	☐
Hovfjället	☐	☐	☐	☐	☐
Sunne vattenland	☐	☐	☐	☐	☐
Bergviks Köpcenter	☐	☐	☐	☐	☐
Charlottenbergs eller Töcksfors Shoppingcenter	☐	☐	☐	☐	☐
Liseberg, Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 50 **Har du något favoritfotbollslag?**

Damlag ☐ Ja: ..... *(lag)* ☐ Nej

Herrlag ☐ Ja: ..... *(lag)* ☐ Nej

Fråga 51 **Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 52 **Följande förslag har förekommit i debatten om rovdjur i Sverige. Vilken är din åsikt om dem?**

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
Kontrollera vargstammens tillväxt genom jakt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öka möjligheten att skjuta varg för att skydda tamdjur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den svenska vargstammen ska tillåtas att öka och vara en del av naturen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minska den svenska vargstammens inavel genom förflyttning av vargar till Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐

GLOBALISERING

Fråga 53 **Globaliseringen är en av de stora samhällsförändringarna. Tycker du att globaliseringen i huvudsak är bra eller i huvudsak dålig för:**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Världen i sin helhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dig själv	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 54 **Nedan följer ett antal påståenden om globalisering. Ange din inställning till vart och ett av dem.**

Globalisering...	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer knappast	Instämmer inte alls	Ingen uppfattning
...är en möjlighet till ekonomisk tillväxt	☐	☐	☐	☐	☐
...ökar de sociala orättvisorna	☐	☐	☐	☐	☐
...skyddar oss mot prisökningar	☐	☐	☐	☐	☐
...främjar fred i världen	☐	☐	☐	☐	☐
...utgör ett hot mot svensk kultur	☐	☐	☐	☐	☐
...är enbart lönsamt för stora företag, inte för medborgarna	☐	☐	☐	☐	☐
...betyder mer utländska ekonomiska investeringar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
...främjar fattigare länders utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
...medför att det krävs gemensamma regler på internationell nivå	☐	☐	☐	☐	☐
...gör människor mer öppna för främmande kulturer	☐	☐	☐	☐	☐

ARBETSLIV

Fråga 55 **Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?**

- ☐ Förvärvsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)
- ☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/ genomgår arbetsmarknadsutbildning
- ☐ Arbetslös
- ☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
- ☐ Har sjuk-/aktivitetsersättning
- ☐ Studerande
- ☐ Annat: .....

Fråga 56 **Vilket är/var ditt huvudsakliga yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.**

- ☐ ..... *(yrke/sysselsättning)*
- ☐ *Har aldrig yrkesarbetat* ⟶ *Gå till fråga 60.*

Fråga 57 **Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?**

.....

.....

Fråga 58 **Vilken av följande kategorier tillhör/tillhörde du?**

- ☐ Statligt anställd
- ☐ Kommunanställd
- ☐ Anställd inom landsting/region
- ☐ Privatanställd
- ☐ Anställd inom ideell organisation/stiftelse
- ☐ Egenföretagare

Fråga 59 **Vilken är/var din normala veckoarbetstid?**

1–19 timmar	20–34 timmar	35–40 timmar	41–50 timmar	51 timmar eller mer
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 60 **Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?**

☐ Nej ☐ Ja ⟶ **Hur länge sammantaget?**

- ☐ Upp till en vecka
- ☐ Mellan 1 vecka och 1 månad
- ☐ 1–3 månader
- ☐ 3–12 månader

Fråga 61 **Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?**

- ☐ *Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande* ⟶ *Gå till fråga 62.*
- ☐ I huvudsak i den kommun där jag bor
- ☐ I huvudsak i annan kommun än där jag bor
- ☐ Pendlar till arbete i Norge
- ☐ Pendlar till studier i Norge
- ☐ Pendlar till arbete/studier i annat land

Ungefär hur lång resväg respektive restid har du normalt till arbetet/skolan?

Antal kilometer: ☐ Antal minuter: ☐

Fråga 62 **Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala:**

Mycket dåligt → Mycket gott

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 63 **Är du medlem i någon fackförening?**

Ja, förbund inom:

☐ LO (Landsorganisationen), v.g. ange vilket förbund: .....

☐ TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund: .....

☐ Saco (Sveriges akademikers centralorganisation), v.g. ange vilket förbund: .....

☐ Annan facklig organisation, v.g. ange vilket förbund: .....

☐ Nej

Fråga 64 **Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?**

☐ Ja ☐ Nej, men har varit medlem tidigare ☐ Nej, har aldrig varit medlem ☐ Vet inte

VALET 2010

Fråga 65 **Röstade du i valen 2010 och i så fall på vilket parti? Sätt ett kryss i vardera kolumn.**

Nej:	Riksdag	Landsting	Kommun
Var inte röstberättigad	☐	☐	☐
Röstade ej	☐	☐	☐
Ja, jag röstade på:			
Vänsterpartiet	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐
Centerpartiet	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐
Sverigedemokraterna	☐	☐	☐
Feministiskt initiativ	☐	☐	☐
Piratpartiet	☐	☐	☐
Sjukvårdspartiet i Värmland	☐	☐	☐
Annat parti (ange vilket):	☐	☐	☐ .....
Röstade blankt	☐	☐	☐

Fråga 66 **Övervägde du att rösta på något annat parti än det du röstade på i:**

	Ja	Nej	*Röstade ej/ ej röstberättigad*
Riksdagsvalet	☐	☐	☐
Landstingsvalet	☐	☐	☐
Kommunvalet	☐	☐	☐

Fråga 67 **Utnyttjade du möjligheten att personrösta genom att sätta kryss för någon kandidat på valsedeln i:**

	Ja	Nej	*Röstade blankt/ röstade ej/ ej röstberättigad*
Riksdagsvalet	☐	☐	☐
Landstingsvalet	☐	☐	☐
Kommunvalet	☐	☐	☐

TILL SIST NÅGRA BAKGRUNDSFRÅGOR

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. Vi behöver därför dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 68 **Är du kvinna eller man?**

☐ Kvinna ☐ Man

Fråga 69 **Vilket år är du född?**

Årtal: 19__

Fråga 70 **Är du...:**

☐ Svensk medborgare ☐ Medborgare i annat land ☐ Både svensk medborgare och medborgare i annat land

Fråga 71 **Vilket är ditt civilstånd?**

☐ Ensamstående ☐ Sambo ☐ Gift/partnerskap ☐ Änka/änkling

Fråga 72 **Har du egna barn?**

☐ Ja ☐ Nej

Fråga 73 **Hur ser ditt hushåll ut?**

☐ Jag bor ensam → *Gå till fråga 74.*

☐ Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med: →

	Ja	Nej
En vuxen	☐	☐
Flera vuxna	☐	☐
Ett eller flera barn	☐	☐

Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ☐ ...i åldrarna:

0–3 år	4–6 år	7–15 år	16 år eller äldre
☐	☐	☐	☐

Fråga 74 **Hur bor du för närvarande?**

☐ I villa/radhus
☐ I lägenhet/flerbostadshus
☐ På lantgård
☐ I äldreboende eller gruppboende
☐ I studentrum
☐ Annat boende

Fråga 75 **Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?**

☐ Äger bostaden (även bostadsrätt)

☐ Hyr bostaden → **Hyr du i andra hand?**

☐ Nej ☐ Ja, jag hyr i andra hand

Fråga 76 **Har du/ditt hushåll:**

	Nej	Ja		
Bil	☐	☐	→	Årsmodell: ☐
Fritidshus	☐	☐		
Fritidsbåt	☐	☐	→	☐ Motorbåt/vattenskoter ☐ Segelbåt ☐ Roddbåt/eka/kanot

Fråga 77 **Var i kommunen bor du?**

☐ Kommunens centralort

☐ Annan tätort men inte i kommunens centralort

☐ Mindre by eller landsbygd

Fråga 78 **Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?**

☐ Har alltid bott här

☐ Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t.ex. studier på annan ort

☐ Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort

☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år

☐ Inflyttad, har bott här 4–10 år

☐ Inflyttad, har bott här 1–3 år

☐ Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 79 **Var någonstans har du, respektive din far och din mor, <u>huvudsakligen</u> vuxit upp?**

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Vilken är din födelseort? .....

Fråga 80 **Om du har flyttat de senaste 1–3 åren, vilka var de främsta orsakerna till att du flyttat? Flera alternativ kan anges.**

☐ *Jag har inte flyttat* → *Gå till fråga 81.*

☐ Bytte arbete

☐ Make/maka/sambo/partner fick arbete

☐ Var arbetslös och fick arbete på annan ort

☐ Ville ha annat boende

☐ Påbörjade eller avslutade studier

☐ Annat

☐ Ville flytta närmare släkt och vänner

☐ Ville byta miljö

☐ Flyttade ihop/isär

☐ Ville ha bättre tillgång till service

☐ Trivdes inte på orten

Fråga 81 **Allmänt sett, hur bra tycker du det är att bo i:**

	Mycket dåligt				Varken bra eller dåligt					Mycket bra	
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Värmland	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det område inom kommunen där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 82 **Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?**

a) Ditt nuvarande hem:
- ☐ Arbetarhem
- ☐ Jordbrukarhem
- ☐ Tjänstemannahem
- ☐ Högre tjänstemannahem
- ☐ Företagarhem

b) Det hem du växte upp i:
- ☐ Arbetarhem
- ☐ Jordbrukarhem
- ☐ Tjänstemannahem
- ☐ Högre tjänstemannahem
- ☐ Företagarhem

Fråga 83 **Vilken skolutbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.**

- ☐ Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- ☐ Grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- ☐ Studier vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- ☐ Examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- ☐ Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
- ☐ Studier vid högskola/universitet
- ☐ Examen från högskola/universitet
- ☐ Examen från/studier vid forskarutbildning

Fråga 84 **Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in)?**

- ☐ 100 000 eller mindre
- ☐ 101 000 – 200 000
- ☐ 201 000 – 300 000
- ☐ 301 000 – 400 000
- ☐ 401 000 – 500 000
- ☐ 501 000 – 600 000
- ☐ 601 000 – 700 000
- ☐ 701 000 – 800 000
- ☐ Mer än 800 000

Fråga 85 **Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?**

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomin i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomin i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Fråga 86 **Till sist, finns det någon värmlänning (samtida eller tidigare) som du beundrar särskilt?**

☐ Ja: ..... *(namn)* ☐ Nej

ETT STORT TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Om du har synpunkter på någon enskild fråga eller på formuläret som helhet är vi tacksamma över att få ta del av dessa.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Detta är några av de böcker som SOM-institutet har gett ut baserade på resultaten från de senaste årens SOM-undersökningar:

Du kan läsa mer om SOM-institutets verksamhet på vår hemsida: *www.som.gu.se*
Där kan du också beställa våra böcker eller läsa enskilda kapitel.

Samhälle Opinion Medier (SOM) är en vetenskaplig fråge-undersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutets verksamhet är knuten till forskningen vid tre institutioner: *Institutionen för journalistik, medier och kommunikation* (JMG), *Statsvetenskapliga institutionen* samt *Centrum för forskning om offentlig sektor* (CEFOS). SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till svensk forskning om opinionsbildning och demokrati i dagens Sverige. Värmlandsundersökningen 2010 går ut till totalt 2 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Värmland och genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB.

Ansvariga för undersökningen är docent Lennart Nilsson, professor Sören Holmberg och professor Lennart Weibull. Biträdande undersökningsledare är Ylva Mattsson-Wallinder. Undersökningen genomförs tillsammans med forskare vid Karlstads universitet.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du mycket välkommen att kontakta Kinnmark Information AB, per telefon 020-28 28 30 (samtalet kostar uppkopplingsavgift).

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet, som gärna besvarar eventuella frågor om studien. Kontakta:

Ylva Mattsson-Wallinder (bitr. undersökningsledare), telefon: 031-786 12 12, epost: ylva.mattsson-wallinder@som.gu.se eller

Andreas Öjehag-Pettersson (doktorand), telefon: 054-700 22 59, e-post: andreas.ojehag@kau.se

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031-786 12 17
Fax: 031-786 47 80 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

GÖTEBORGS UNIVERSITET KARLSTADS UNIVERSITET

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTETS BÖCKER

ISSN 0284-4788

1. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
   Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

2. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
   Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

3. Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
   Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

4. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiotal*
   Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

5. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
   Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

6. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
   Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

7. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och samhälle*
   Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
   ISRN GU-STJM-SOM--7--SE

8. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
   Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
   ISRN GU-STJM-SOM--8--SE

9. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
   Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
   ISRN GU-STJM-SOM--9--SE

10. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
    Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
    ISRN GU-STJM-SOM--10--SE

11. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
    Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
    ISRN GU-STJM-SOM--11--SE

12. Nilsson, Lennart (red): *Västsverige i fokus*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE

13. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE

14. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE
ISBN 91-972694-1-7

15. Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE
ISBN 91-972694-2-5

16. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittiotalet*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE
ISBN 91-972694-3-3

17. Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17—SE
ISBN 91-972694-4-1

18. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE
ISBN 91-972694-5-X

19. Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE
ISBN 91-972694-7-6

20. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssamhället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE
ISBN 91-972694-8-4

21. Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE
ISBN 91-972694-9-2

22. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE
ISBN 91-973670-1-X

23. Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-2-8
ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE

24. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6
ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE

25. Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, ca 325 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-4-4
ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE

26. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?*
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-6-0
ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE

27. Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*
Göteborg 2002, ca 340 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-7-9
ISRN: GU-STJM-SOM--27--E

28. Oscarsson, Henrik (red): *Spår i framtiden*
Göteborg 2002, ca 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-8-7
ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE

29. Wadbring, Ingela: Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red): *Efter Arbetet.*
Synen på nedläggningen och dess konsekvenser.
Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISSN: 1101-4692 och 0428-4788
ISRN: GU-STJN-SOM--29--SE

30. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken. Trettiotvå artiklar om politik, medier och samhälle.*
Göteborg 2002, 544 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-9-5
ISRN: GU-STJN-SOM--30--SE

31. Nilsson, Lennart (red) *Perspektiv på Västsverige*
Göteborg 2003, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-01-8
ISRN: GU-STJN-SOM--31--SE

32. Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender*
Göteborg 2003, 343 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-02-6
ISRN: GU-STJN-SOM--32--SE

33. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Fåfängans marknad*
Göteborg 2003, 432 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-03-4
ISRN: GU-STJM-SOM--33--SE

34. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans*
Göteborg 2004, 440 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-04-2
ISRN: GU-STJM-SOM--34--SE

35. Nilsson, Lennart (red) *Svensk samhällsorganisation i förändring*
Göteborg 2004, 570 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-05-05-13

36. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*
Göteborg 2005, 492 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-06-9
ISRN: GU-STJM-SOM--36--SE

37. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Västsverige*
Göteborg 2006, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-07-7
ISRN: GU-STJM-SOM--37--SE

38. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Skåne*
Göteborg 2006, 288 sidor. Pris: 200 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-08-5
ISRN: GU-STJM-SOM--38--SE

39. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld*
Göteborg 2006, 560 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-09-3
ISRN: GU-STJM-SOM--39--SE

40. Nilsson, Lennart (red) *Det våras för regionen - Västsverige 1998-2005*
Göteborg 2007, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-10-6
ISRN: GU-STJM-SOM--40--SE

41. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det nya Sverige*
Göteborg 2007, 560 sidor. Pris: 270 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-11-3
ISRN: GU-STJM-SOM--41--SE

42. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red)
Regionen och flernivådemokratin
Göteborg 2008, 336 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-12-0
ISRN: GU-STJM-SOM--42--SE

43. Nilsson, Lennart och Rudolf Antoni (red) *Medborgarna, regionen och flernivådemokratin*
Göteborg 2008, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-13-7
ISRN: GU-STJM-SOM--43--SE

44. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*
Göteborg 2008, 616 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-14-4
ISRN: GU-STJM-SOM--44--SE

45. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red) *Att bygga, Att bo, Att leva. En bok om Västra Götaland*
Göteborg 2009, 304 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-15-1
ISRN: GU-STJM-SOM--45--SE

46. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Svensk Höst*
Göteborg 2009, 560 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-16-8
ISRN: GU-STJM-SOM--46--SE

47. Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*
Göteborg 2010, 504 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-18-2
ISRN: GU-STJM-SOM--47--SE

48. Johansson, Susanne (red) *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*
Göteborg 2010, 232 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-17-5
ISRN: GU-STJM-SOM--48--SE

49. Oskarson, Maria, Bentgsson, Mattias & Berglund Tomas (red)
En fråga om klass. Stockholm: Liber
http://www.liber.se/Facklitteratur/Sociologi/Sociologi/En-fraga-om-klass

50. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*
Göteborg 2010, 592 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-19-9
ISRN: GU-STJM-SOM--50--SE

51. Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum*
Göteborg 2011, 272 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-20-5
ISRN: GU-STJM-SOM--51--SE

52. Holmberg, Sören, Weibull Lennart & Oscarsson, Henrik (red)
Lycksalighetens ö.
Göteborg 2011, 676 sidor. Pris 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-21-2
ISRN: GU-STJM--52--SE

53. Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag*. Göteborg 2012.
Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-22-9
ISRN: GU-STJM--53--SE

54. Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländskt landskap*. Göteborg 2012.
Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-86637-04-0
ISRN: GU-STJM--54--SE